

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА
KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

3 (61) 2025

ISSN 2411-8753 (Print)

ISSN 2710-3633 (Online)

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және
АЙМАҚТАНУ» сериясы

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және
АЙМАҚТАНУ»

BULLETIN

of Ablai Khan KazUIRandWL
series “INTERNATIONAL RELATIONS and
REGIONAL STUDIES”

Алматы
«Полилингва» баспасы
2025

© “Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті” Акционерлік қоғамының “Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия” ғылыми журналының “Халықаралық қатынастар және аймақтану” сериясы таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі мен мерзімі №674, 18.05.1999 ж. Тіркелу күзегі 10.04.2015 жылғы № 15196-Ж

Бас редактор

Шайморданова З.Д.,

тарих ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы
ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Жауапты редактор

Шукыжанова А.Н., PhD, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Редакция алқасы мүшелері

Аллез Г., PhD, Әлеуметтік ғылымдар жоғары мектебі, Париж, Франция

Антонио Алонсо Маркос, PhD, профессор, Католикалық Сан-Пабло
Университеті, Мадрид, Испания

Байсұлтанова К.Ч., саясаттану ғылымдарының кандидаты, профессор,
Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Дронзина Т., саясаттану ғылымдары бойынша хабилизиттік доктор,
Софиялық Әулие Климент Охридский университетінің профессоры,
София, Болгария

Зиркер Д., PhD, Вайкато Университеті, Гамильтон, Жаңа Зеландия

Мак Кленнен S., PhD, Пенсильвания Университеті, Филадельфия, АҚШ

Райчев Я., PhD, София университеті ‘St. Климент Охридски,
Қазіргі саяси оқиғалардың талдаушысы, София, Болгария

Семедов С.А., философия ғылымдарының докторы, профессор, басқару
және өңірлік даму институты, РФ Президенті жанындағы РАНХиГС,
(Ресей халық шаруашылығы және мемлекеттік басқару академиясы)
Мәскеу қ., Ресей

Кожирова С.Б., саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Р.Б.
Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан

Сиван Саид, PhD, Араб және Исламтану институты, Эксетер
университеті, Ұлыбритания

Хорак С., PhD, Карлов Ун-ті, Прага, Чех Республикасы

Ермекбаев А.А., PhD, доцент м.а., ҚазҰУ. әл-Фараби,
Алматы, Қазақстан

Шығарушы редактор

Райымбекова А.А., аға оқытушы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

© Научный журнал «Известия» КазУМОиМЯ имени Абылай хана, серия «Международные отношения и регионоведение» Акционерного общества «КазУМОиМЯ имени Абылай хана» зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Номер и дата первичной постановки на учет № 674, 18.05.1999 г. Регистрационное свидетельство № 15196-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор
Шайморданова З.Д.,

доктор исторических наук, профессор,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Ответственный редактор

Шукыжанова А.Н., PhD, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан

Члены редакционной коллегии

Аллез Г., PhD, Высшая школа социальных наук, Париж, Франция

Антонио Алонсо Маркос, PhD, профессор, Католический университет Сан-Пабло, Мадрид, Испания

Байсултанова К.Ч., кандидат политических наук, профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Дронзина Т., хабилитированный доктор политологии, профессор Софийского университета Святого Климента Охридского, София, Болгария

Зиркер Д., PhD, Университет Вайкато, Гамильтон, Новая Зеландия

Мак Кленнен С., PhD, Пенсильванский Университет, Филадельфия, США

Райчев Я., PhD, Софийский университет «Святого Климента Охридского», София, Болгария

Семедов С.А., доктор философских наук, профессор, Институт управления и регионального развития, РАНХиГС (Российская академия народного хозяйства и государственной службы) при Президенте РФ, Москва, Россия

Кожирова С.Б., доктор политических наук, профессор, главный научный сотрудник, Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова, Алматы, Казахстан

Сиван Саид, PhD, Институт арабских и исламских исследований, Университет Эксетера, Великобритания

Хорак С., PhD, Карлов Университет, Прага, Чешская Республика

Ермекебаев А.А., PhD, и.о. доцента, КазНУ им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Выпускающий редактор

Райымбекова А.А., старший преподаватель, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

© Scientific Journal “Bulletin” of Ablai khan KazUIR&WL. Series “International Relations and Regional Studies” of JSC “Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of Ministry for Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Number and date of first registration N674, from 18.05.1999. Certificate N15196 – G. 10.04.2015.

Chief Editor

Shaymordanova Z.D., doctor historical sciences, professor,
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Executive Editor

Shukyzhanova A., PhD, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Editorial team members

Hallez X., PhD, High school of social sciences, Paris, France

Antonio Alonso Marcos, PhD, Professor, Universidad San Pablo CEU,
Madrid, Spain

Baysultanova K.Ch., Candidate of political science, professor, Ablai khan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Dronzina T., habilitated doctor of political sciences, professor, Sofia University
St. Kliment Ohridski, Sofia, Bulgaria

Zirker D., PhD, Waikato University, Hamilton, New Zealand

McClennen S., PhD, University of Pennsylvania, Philadelphia, USA

Raychev Y., PhD, Sofia University ‘St. Kliment Ohridski’, Sofia, Bulgaria

Semedov S.A., Doctor of philosophical science, Professor, Institute of
Management and Regional Development, RANEPa under the President of
the Russian Federation (Russian Academy of National Economy and Public
Administration), Moscow, Russia

Kojirova S.B., Doctor of political sciences, Professor, R. B. Suleimenov
Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan

Seevan Saeed, PhD, Institute of Arab and Islamic Studies, University of
Exeter, UK

Horak S., PhD, Charles University, Prague, Czech Republic

Yrmekbaev A.A., PhD, Acting Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National
University, Almaty, Kazakhstan

Commissioning Editor

Raiymbekova A.A., senior lecturer, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

I БӨЛІМ.

ДҮНИЕЖҮЗІЛІК САЯСАТ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР РАЗДЕЛ I.

МИРОВАЯ ПОЛИТИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ PART I.

WORLD POLITICS AND INTERNATIONAL RELATIONS

Gülmez S.B., Filipov M.N., Kovaleva I.V. The Retreat of Diplomacy in a declining Liberal International Order	10-25
Гүлмез С.Б., Филипов М.Н., Ковалева И.В. Либералдық халықаралық тәртіптің құлдырауындағы дипломатияның шегінуі	10-25
Гюльмез С.Б., Филипов М.Н., Ковалева И.В. Отступление дипломатии в условиях упадка либерального международного порядка	10-25
Nazarova G., Imyarova Z. Between empires and exile: uyghur migrants in Soviet Central Asia during the Sino-Soviet split	26-38
Назарова Г., Имярова З. Империялар мен қуғын-сүргін арасында: Қытай-Кеңестік алшақтық кезінде Кеңестік Орталық Азиядағы ұйғыр мигранттары	26-38
Назарова Г., Имярова З. Между империями и изгнанием: мигранты-уйгуры в Советской Центральной Азии во время Китайско-Советских противоречий	26-38
Abdilkhakim B.Sh., Amangeldiyev A.A. The Taliban's philosophy of governance: sharia, custom, and tribalism	39-55
Абдилхаким Б.Ш., Амангельдиев А.А. Талибанның билік философиясы: шариғат, әдет және рушылдық	39-55
Абдилхаким Б.Ш., Амангельдиев А.А. Философия власти Талибана: шариат, обычай и племенной строй	39-55
Камытбекова А. Каратай Н. Народная дипломатия в этнополитике, на примере Казахстана и США	56-74
Қамытбекова А., Қаратай Н. Этносаясаттағы халықтық дипломатия, Қазақстан мен АҚШ мысалында	56-74
Kamytbekova A., Karatay N. People's diplomacy in ethnopolitics, in the example of Kazakhstan and USA	56-74
Жекенов Д.К., Мухаметжан А.Е. Қырғыз Республикасының сыртқы саясатындағы Қытайдың рөлі	75-98
Zhekenov D.K., Mukhametzhn A.E. The role of China in the foreign policy of the Kyrgyz Republic	75-98
Жекенов Д.К., Мухаметжан А.Е. Роль Китая во внешней политике Кыргызской Республики	75-98

Раимбекова А.М., Барнашов О.В. Природа международных санкций и их влияние на третьи государства: казахстанский контекст	99-115
Раимбекова А.М., Барнашов О.В. Халықаралық санкциялардың табиғаты және олардың үшінші мемлекеттерге әсері: Қазақстандық контекст	99-115
Raimbekova A., Barnashov O. The nature of international sanctions and their impact on third states: the Kazakhstani context.....	99-115
Сияо Л., Сериккалиева А.Е. Культурная интеграция и доверие потребителей: опыт Китайских автопроизводителей в Казахстане	116-132
Сияо Л., Серікқалиева А.Е. Мәдени интеграция және тұтынушылар сенімі: Қытай автокөлік өндірушілерінің тәжірибесі	116-132
Siyao L., Serikkaliyeva A.E. Cultural integration and consumer confidence: insights from Chinese automobile manufacturers in Kazakhstan	116-132
Bitleuov A.A., Kurmangali A. K., Poujol C. Regional integration and international cooperation within the SCO: a bibliometric analysis	133-159
Битлеуов А.А., Құрманғали А.Қ., Пужоль К. ШЫҰ аясындағы аймақтық интеграция және халықаралық ынтымақтастық: библиометриялық талдау	133-159
Битлеуов А.А., Курманғали А.К., Пужоль К. Региональная интеграция и международное сотрудничество в рамках ШОС: библиометрический анализ	133-159
Kaliyeva A., Beimisheva A. International organizations and the implementation of SDG 4 in Kazakhstan – policy of partnerships, and challenges	160-173
Калиева А.А., Беймишева А.С. Международные организации и реализация ЦУР4 в Казахстане – политика партнёрства и вызовы	160-173
Калиева А.А., Беймишева А.С. Халықаралық ұйымдар және қазақстандағы 4-ші ТДМ жүзеге асыру – серіктестік саясаты және міндеттер	160-173

II. БӨЛІМ. АЙМАҚТАНУ РАЗДЕЛ II. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ PART II. REGIONAL STUDIES

Нағышбекқызы А., Нурдаuletova С.М., Шабаль П. Қазақстан мен Оңтүстік-Шығыс Азия елдері арасындағы екіжақты және көпжақты ынтымақтастық: қазіргі жағдайы, даму үрдістері және болашақ бағыттары	174-190

Нагышбекқызы А., Нурдаuletova С.М., Шабаль П. Двустороннее и многостороннее сотрудничество Казахстана со странами Юго-Восточной Азии: текущее состояние, тенденции развития и будущие направления	174-190
Nagyshbekkyzy A., Nurdavletova S.M., Chabal P. Kazakhstan's bilateral and multilateral cooperation with Southeast Asian countries: current state, development trends, and future prospects.....	174-190
Медеубаева Ж.М., Таштемханова Р.М., Катпенова А.З. Орталық Азия мемлекеттері әлемдегі соңғы геосаяси кернеу жағдайында: тәуекелдер мен мүмкіндіктер	191-205
Медеубаева Ж.М., Таштемханова Р.М., Катпенова А.З. Государства Центральной Азии в условиях новой геополитической напряженности в мире: риски и возможности.....	191-205
Medeubayeva Zh.M., Tashtemkhanova R.M., Katpenova A.Z. Central Asian states in the conditions of latest geopolitical tension in the world: risks and opportunities	191-205
Шадаева Ш.А. Япония и Центральная Азия: эволюция дипломатических механизмов взаимодействия	206-218
Шадаева Ш.А. Жапония және Орталық Азия: дипломатиялық қарым-қатынас механизмдерінің эволюциясы	206-218
Shadayeva Sh.A. Japan and Central Asia: evolution of diplomatic mechanisms of interaction	206-218
Nurdavletova L.M., Movkebayeva G.A. Kazakhstan and India: expanding horizons of bilateral cooperation	219-234
Нурдаuletova Л.М., Мовкебаева Г.А. Қазақстан мен Үндістан: екіжақты ынтымақтастықтың кеңейуі	219-234
Нурдаuletova Л.М., Мовкебаева Г.А. Казахстан и Индия: расширяющиеся горизонты двустороннего сотрудничества.....	219-234
Исаева М.И., Амребаев А.М., Джекебаева М.А. Республиканизм және Орталық Азия түркі тілдес республикаларының мемлекеттік билік құрылымы	235-250
Исаева М.И., Амребаев А.М., Джекебаева М.А. Республиканизм и структуры государственной власти Центральноазиатских тюркоязычных республик	235-250
Issayeva M., Amrebaev A., Jekebayeva M. Republicanism and structure of state power of the Central Asian turkic-speaking republics	235-250

Кожирова С.Б., Батырбаев К.М. Казахстанско-Туркменистанские приграничные отношения: динамика сотрудничества, вызовы и перспективы развития	251-268
Кожирова С.Б., Батырбаев Қ.М. Қазақстан-Түрікменстан шекаралас қатынастары: ынтымақтастық динамикасы, сынтегеуріндер мен даму перспективалары	251-268
Kozhirova S.B., Batyrbayev K.M. Kazakhstan-Turkmenistan cross-border relations: dynamics of co-operation, challenges and prospects for development	251-268
Кагазбаева Э.М., Бейсбекова А.Б. Ресей мен Түркияның Саха Республикасындағы жұмсақ күші: Қазақстан бойынша салыстырмалы қорытындылар	269-287
Кагазбаева Э.М., Бейсбекова А.Б. Мягкая сила России и Турции в Республике Саха: сравнительные выводы для Казахстана	269-287
Kagazbaeva E.M., Beisbekova A. B. Soft power of Russia and Turkey in the Sakha Republic: comparative findings for Kazakhstan.....	269-287
Sembayeva Zh. Emerging green and digital sustainable markets in Central Asia: a comparative analysis of Kazakhstan and Uzbekistan within China's BRI framework	288-317
Сембаева Ж.С. Орталық Азиядағы дамушы жасыл және цифрлық тұрақты нарықтар: Қытайдың Бір белдеу, Бір жол шеңберіндегі Қазақстан мен Өзбекстанға салыстырмалы талдауы	288-317
Сембаева Ж.С. Формирующиеся зеленые и цифровые устойчивые рынки в Центральной Азии: сравнительный анализ Казахстана и Узбекистана в рамках инициативы Китая Один пояс, Один путь	288-317
Байзакова К.И., Усен М.А., Жанаштай Ф. Роль развивающихся стран в новом регионализме: сравнительный анализ моделей участия	318-331
Байзақова Қ.И., Усен М.Ә, Жанаштай Ф. Дамушы елдердің жаңа регионализмдегі рөлі: қатысу модельдерін салыстырмалы талдау	318-331
Baizakova K.I., Ussen M.A., Zhanashtai F. The role of developing countries in the new regionalism: a comparative analysis of participation models	318-331

Курпебаева Г.К. Таяу шығыстағы аймақтық интеграцияның саяси, экономикалық және қауіпсіздік қырлары	332-347
Курпебаева Г.К. Аспекты региональной интеграции на Ближнем Востоке: политические, экономические и в сфере безопасности	332-347
Kurpebayeva G. Regional integration in the Middle East: political, economic and security dimensions	332-347
Sarybayev M., Maltabarov A., Abdikhaparova G. Global digitalization and women's education: challenges of implementing the international agenda in Central Asia	348-376
Сарыбаев М.М., Малтабаров А.А., Абдихапарова Г.А. Жаһандық цифрландыру және әйелдердің білімі: Орталық Азияда халықаралық күн тәртібін жүзеге асырудың қиындықтары	348-376
Сарыбаев М.М., Малтабаров А.А., Абдихапарова Г.А. Глобальная цифровизация и женское образование: вызовы реализации международной повестки в Центральной Азии.....	348-376
Bugytayeva S.K. The American and South Korean military and economic relations' development dynamics	377-389
Бұғытаева С.К. Америка және Оңтүстік Корея әскері-экономикалық қатынастардың даму динамикасы	377-389
Бугытаева С.К. Динамика развития Американо-Южнокорейских военно-экономических отношений	377-389

**I БӨЛІМ.
ДҮНИЕЖҮЗІЛІК САЯСАТ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
РАЗДЕЛ I.
МИРОВАЯ ПОЛИТИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ
PART I.
WORLD POLITICS AND INTERNATIONAL RELATIONS**

UDC 327.3

IRSTI 11.07.01

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.001>

**THE RETREAT OF DIPLOMACY IN A DECLINING
LIBERAL INTERNATIONAL ORDER**

*Gülmez S.B.¹, Filipov M.N.², Kovaleva I.V.³

*^{1,2,3} KIMEP University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The research investigates why diplomacy has decreased in modern world politics. This paper differs with other works that attribute this decline to the Liberal International Order (LIO) by showing that the LIO limited traditional diplomacy and encouraged statecraft and public diplomacy. Populist governments have strengthened these alternative diplomatic approaches by choosing to bypass traditional diplomatic frameworks to perform direct and theatrical foreign policy. The Covid-19 pandemic accelerated these trends which resulted in the development of “corona diplomacy” that unites statecraft with public diplomacy. This research aims to identify both systemic and political elements responsible for diplomacy’s decline while exploring potential revival strategies for diplomacy in post-liberal international relations. This article develops a fresh theoretical framework through the introduction of “post-Western diplomacy” which emphasizes hybridity alongside cultural translation and multi-identity as methods to redefine diplomacy. The research uses a qualitative conceptual approach which combines discourse analysis with case studies of current international political events particularly those occurring under populist governments. The article offers a critical rethinking of diplomacy’s position in international relations and offers both theoretical and practical implications. It contributes to diplomatic studies by revealing the changes in the distribution of power and by suggesting an adaptive model of diplomacy that is in line with the new realities of the multipolar and culturally diverse world. These findings may be useful for foreign ministries and international institutions to develop their strategic direction in the face of the challenges of the 21st century.

Key words: diplomacy, statecraft, public diplomacy, Liberal International Order (LIO), populism, post-western diplomacy, digital diplomacy, Covid-19, foreign policy

Introduction

This article aims to scrutinize the key determinants behind diplomacy's retreat in world politics. Diplomacy has been losing its vigour institutionally. Foreign Ministries in numerous countries including Israel, the Netherlands, Australia, Canada and the United Kingdom, amongst others, suffered budget cuts by more than 25% in the last decade. Australia's combined budget for diplomacy, trade and foreign aid declined from AU \$8.3 billion to AU \$6.7 billion over the last couple of years. Israel had to halt all activities in its overseas missions due to lack of funds. The financial hardships in the post-Brexit period have forced the British government to merge Department for International Development with Foreign and Commonwealth Office (FCO). The number of staff in the UK's overseas missions has been cut by a third in the last several years. Besides, the FCO lost more than a quarter of its budget during the Brexit process making it significantly challenging for British diplomats to exert influence outside the EU.

On the other hand, the US President Donald Trump has singlehandedly caused serious damages to international diplomacy by paralyzing diplomatic bureaucracy, ignoring diplomatic language and undermining diplomats. He either fired or forced the resignation of one third of the entire State Department. In his second term, Trump has proved even more hostile to the US diplomatic service. By March 2025, he still refuses to appoint ambassadors to more than half of the entire US overseas missions (101/195). 19 pending ambassadors recently nominated by Trump are all political appointees. He aims to radically shrink the Department of State to point of cutting its budget by 20%, firing diplomats, and closing embassies. Besides, 700 State Department employees resigned in the first two months of 2025 including 400 career diplomat.

Trump with his relentless populism at the expense of diplomacy has become a role model for populist leaders across the world. The advent of populist governments in world politics indicates the decline of Liberal International Order (LIO), 'an open, loosely rules-based and progressively oriented international order' under American leadership since the end of the Second World War. Liberal and democratic forces in world politics have been facing serious contestations due to successive economic and political crises in the last couple of decades. This leads to 'a gradual diffusion of power away from the West'. Not only the US supremacy in world politics has been under serious question, but also chief Western forces including Europe and Japan have been weakening. International Organizations such as the UN, the EU and NATO have been losing their credibility along with a global retreat of liberal democracy and the rules-based multilateral system. This facilitates the ascent to power of populist political forces. The electoral victory of Trump is thus a serious repercussion of LIO's decline revealing the fact that even the West can no longer escape the populist takeover of governments in an emerging post-liberal age.

The study makes three main contributions to the extant scholarly literature on diplomacy. First, it brings a fresh perspective on the retreat of diplomacy going beyond the extant arguments in association with the decline of LIO. Second, it offers a critical assessment of the Covid-19 pandemic's impact on diplomacy in

comparison with statecraft and public diplomacy. Finally, it aims for a conceptual innovation by introducing the term “post-Western diplomacy” as a potential remedy for diplomacy’s revival.

The article is organized into four sections. The first two parts discuss how statecraft and public diplomacy have become popular at the expense of diplomatic practice. Accordingly, the first section focuses on statecraft as a strategy of policymakers to formulate and execute foreign policy mostly undermining diplomatic bureaucracy. Once a popular practice of US administrations, statecraft has become a widespread phenomenon with the rise of populist governments in the Global North as well as the Global South. The second section concentrates on how public diplomacy has risen to be a hegemonic trend in politics and academia. It claims that the global rise of populism in world politics further empowers public diplomacy as a primary tool for populist leaders to raise their international profile. The third section discusses how the Covid-19 pandemic has had a multiplier effect on the retreat of diplomacy. The global pandemic further constricts diplomatic practice, while co-constituting statecraft and public diplomacy through a new term called ‘Corona diplomacy’. Finally, the article emphasizes the necessity of reviving diplomacy in the ‘post-liberal age’ through a post-Western outlook. It outlines the three features of post-Western diplomacy; namely, hybrid practices, acculturation and hybrid identities that may help diplomats redefine their role and reassert their value in foreign affairs.

Background

Many consider LIO as a blessing for diplomacy. The introduction of the UN system defending and spreading multilateralism, the codification of the rights and duties of diplomats through the Vienna Conventions and the spread of Embassies throughout the world evidence how diplomacy flourished under LIO. Therefore, the retreat of diplomacy is directly associated with the decline of LIO, particularly, in reference to Trump’s undermining of multilateralism. The rise of populist governments in defiance to LIO and their undermining of diplomatic bureaucracy can be a further evidence for the decline of diplomacy. This article, however, argues that the decline of LIO is not the actual source of diplomacy’s plummeting credibility, since it was the LIO that restricted diplomacy in the first place. The US-led LIO was a double-edged sword since it was both a blessing and a curse for diplomacy. While it provided a universal outlook to diplomatic practice, it also enabled alternative practices to flourish at the expense of diplomacy.

American distaste for the Europe-led diplomatic practice was obvious from the very beginning. The US leaders long considered diplomacy as a hegemonic tool at the hands of European imperialists to colonise nations. Hence, it took the US more than a hundred years to establish its first permanent embassy abroad. American aloofness to diplomacy became much more pronounced with the LIO. After the Second World War, the US and its partners built a ‘multifaceted and sprawling international order’, but this was by no means a blessing for diplomatic practice. Despite being a pioneer of LIO, the US often preferred hard power to diplomacy, and unilateralism to multilateralism, to the point of clashing with

its European allies. Besides, the US popularized two alternative practices, i.e. statecraft and public diplomacy, rival to traditional diplomacy.

Both diplomats and diplomatic bureaucracy as a whole have been sidelined in numerous occasions, while US statesmen increasingly assumed the roles of diplomats being directly involved in international negotiation and mediation. Besides, 'public diplomacy' institutions alternative to Foreign Ministry have been formed and new public figures rose as alternative to diplomatists. Therefore, Trump and other populist leaders are hardly the main reason behind the retreat of diplomacy since the US-led LIO had already prompted its decline. Nevertheless, the retreat of LIO further damaged the credibility of diplomatic practice because the rise of illiberal and populist political forces spread the usage of statecraft and public diplomacy world-wide.

Recent attempts to rejuvenate diplomatic practice through digital diplomacy and cyber diplomacy rather served to strengthen the digitalization of statecraft and public diplomacy. The recent Covid-19 pandemic has proved to be yet another challenge further restricting traditional diplomatic practice while prompting populist regimes to further prioritize and popularize statecraft and public diplomacy under the guise of 'Corona diplomacy'. Therefore, suffice it to say that the US-led LIO had already initiated the retreat of diplomacy by introducing alternative practices which then enjoyed further popularity under populist governments.

Description of materials and methods

The research uses qualitative and conceptual methods to study diplomacy's retreat during the twenty-first century. The research uses critical discourse analysis together with thematic interpretation of secondary sources such as academic literature policy documents and media reports. The research draws from theoretical discussions about the Liberal International Order (LIO) and statecraft and public diplomacy to understand changing power dynamics and international relations practices.

The research investigates three prominent diplomatic cases which include Trump foreign policy and Modi's diplomatic shift in India and Corona Diplomacy during the Covid-19 pandemic to demonstrate larger patterns. The research uses purposeful case selection to demonstrate how populist governance and alternative diplomatic practices contribute to the decline of traditional diplomacy. The research applies international relations theory concepts to develop the concept of "post-Western diplomacy" which explains present-day transformations.

Results

Statecraft undermining Diplomacy

A strong tool disposable at the hand of political leaders, statecraft is popularly defined in the literature as 'organized actions governments take to change the external environment in general or the policies and actions of other states in particular to achieve the objectives that have been set by policy makers'. It involves the skills of statesmen to make the best out of the available

‘military, diplomatic, intelligence, public, economic, or psychological tool[s]’ [1-2]. Diplomacy is an important component of statecraft establishing official communication channels between governments, gathering information about host government, increasing government’s visibility in foreign courts, and conducting negotiations on behalf of the sovereign [2]. Satow thus prescribes diplomacy as an inseparable instrument of statecraft and dismisses ‘the exclusion of diplomatic agents from foreign policy formulation ... [as] a cardinal sin’. The sovereign always takes credit for diplomatic achievements while blaming diplomats for failures, demonstrating how diplomacy is actually viewed as being extremely subordinate to statecraft [1–3].

Brands points to a misfit between statecraft and diplomacy, since diplomatic bureaucracy can be ‘resistant to change, and hostile to policies that seem detrimental to their organizational interests’. He asserts that leaders might view diplomatic bureaucracy as hindering a successful execution of foreign policy, since ‘what is desired by a policy maker and what is implemented by the bureaucracy can be two different things’. That’s why both US President Richard Nixon and his aide Kissinger believed that foreign policy was too important to be left to a ‘self-interested bureaucracy’ [3].

US presidents frequently choose to handle diplomatic negotiations themselves, demonstrating the US’s hegemonic position in international politics. They adopt “a low-context negotiating style”, which entails straightforward, explicit, and goal-oriented discussions. They frequently position themselves as the primary mediators in bilateral disputes between weaker nations, pressing a speedy settlement through rewarding and coercive tactics. Some US decision-makers even considered the State Department as a rival. For instance, Nixon and Kissinger viewed the State Department almost as an ‘enemy’ dominated by elitist foreign-service officers who believed they had ‘a charter to dominate the conduct of foreign policy’ [3].

Statecraft is known to have restricted diplomatic practice for some time. Therefore, it is not news to diplomats and diplomacy scholars. What is new is the multiplier effect that the decline of LIO has had on statecraft’s restricting grip on diplomacy. The current crisis of the liberal world intriguingly coincides with the ascent to power of populist leaders in the Global North as well as the Global South. To name but a few, Nicolás Maduro in Venezuela, Rodrigo Duterte in the Philippines, Jair Bolsonaro in Brazil, Narendra Modi in India, Boris Johnson in the UK and Donald Trump in the US are some of the key populist figures who have recently come to power, while others including Tayyip Erdoğan in Turkey, Viktor Orbán in Hungary and Vladimir Putin in Russia consolidated their authority during the crisis [1].

The use of statecraft with “anti-diplomatic impulses” is encouraged by populist takeovers of governments around the world. Populists like non-diplomatic language because it appeals to their voters, and they “scorn diplomatic language as exercises in sophistry and hypocrisy”. The goal of populist politicians when they take office is to alter the current political order. Because they are symbols of the very status quo they are challenging, they continue to be “deeply suspicious

of diplomats and diplomatic culture.” They reject diplomats as “elitists” because their political philosophy is centered on the division between the “good” people and the “evil” elites [2].

Under the Premiership of Modi, foreign policy making in India has been virtually taken away from the Ministry of External Affairs and transferred to the Prime Minister’s Office. Modi even declared the Indian diaspora as the true ambassadors of India. Similarly, Hugo Chavez of Venezuela introduced the so-called ‘diplomacy of the peoples’ and ‘diplomacy of microphones’ ‘de-professionalizing’ diplomacy and diplomatic institutions under the pretext of empowering people [1]. In Turkey, Erdoğan often scorns his ambassadors by calling them *mon cher*, a pejorative term deriving from French that denounces elitism and hypocrisy. He even publicly humiliated a Turkish ambassador during his visit to Berlin in 2004 [2].

However, the most notable example is US President Trump, whose populist policies have caused significant controversy in US foreign policy. According to Mead, Trump revitalized the Jacksonian populist nationalism in the US which had lost its glow after the Second World War. Projecting America as ‘under siege, with its values under attack and its future under threat’ by not only external but also internal enemies, Trump’s Jacksonian rhetoric makes US foreign policy highly uncertain and disputable. The undermining of diplomacy in the US has become a trademark of the Trump administration. His understanding of statecraft is primarily based on ‘personalism, the use of bilateral one-on-ones, constant surprises, and direct and highly targeted communication with ‘his’ domestic supporters’ [2]. Trump uses Twitter to criticize foreign countries by threatening economic sanctions, circumventing the State Department and disregarding diplomatic terminology.

In general, statecraft is a tool used by political leaders to stifle and discredit diplomats. The US had already internalized this practice alternative to diplomacy during the advent of LIO. However, following the decline of LIO, the populist takeover of governments in the Global South as well as the Global North, led the practice of statecraft go rampant in foreign policy at the further expense of diplomacy [1;3].

Public Diplomacy as Hegemony

The growing acceptance of public diplomacy, an alternative practice in academics and politics, is another element contributing to the demise of diplomacy. Edmund Gullion first popularized the term “public diplomacy” in 1965 to distinguish the nation-branding efforts of the West from the Soviet propaganda apparatus. Since then, it has gained use in both academia and politics. Public diplomacy, which was first developed in the United States, was later embraced by several governments as a practical means of “telling their story” to audiences around the globe. In order to carry out public diplomacy independently of foreign ministries, governments set up distinct institutions. With its own funds, goals, strategies, and “public diplomats,” these organizations function similarly to “parallel” foreign ministries. However, since their primary focus is on foreign

publics rather than governments, what they do is not necessarily diplomacy per se. As opposed to the current strategies of Foreign Ministries involving negotiation and communication with, information-gathering about, and official representation at foreign countries, this calls for unique strategies like nation-branding and cultural propaganda towards, broadcast for, and communication with foreign publics [4-5]. Furthermore, because its participants are not limited to official representatives, public diplomacy has a “polylateral” character in contrast to diplomacy. Cities, non-governmental organizations, regional or subnational governments, and even individual personalities engage in public diplomacy. This disproves the national Foreign Ministries’ exclusive authority to design and carry out diplomatic initiatives. Furthermore, both terrorist recruitment networks and counterterrorism networks including governments and international organizations may employ public diplomacy. Thus, by using different players, audiences, and tactics, public diplomacy offers a viable substitute for diplomacy [4-5].

Public diplomacy thrives where diplomacy and diplomats are marginalized or hindered. Because of its cumbersome bureaucracy, diplomatic efforts are seen as a barrier to foreign policy decision-making by political leaders who aspire to take a proactive approach. Because foreign policy is viewed as a part of “high politics,” which allows states to wage war or create world order, politicians devote their political careers to winning foreign policy victories in order to maintain their reputation and credibility both domestically and internationally. Leaders who succeed in foreign policy gain a great deal of political legitimacy, while those who fail incur huge legitimacy costs that could lead to the end of their political career. Since they typically want to be on top of swift foreign policy victories to enchant their voters with a rally-around-the-flag effect and deflect attention from domestic political and economic difficulties, they do not want to put up with cumbersome diplomatic bureaucracy. Kissinger publicly declared that “speed, secrecy, unity of purpose, and the ability to act unpredictably when necessary” are the components of successful statecraft and that they are incompatible with “laborious bureaucratic procedures and timely democratic oversight.” Because they fear being eclipsed by the appointed public servants on high-level political issues, some leaders view diplomats as possible competitors. Consequently, there is less diplomacy and more statecraft as a result of the growing number of populist takeovers of governments worldwide [6].

Political leaders, on the other hand, see public diplomacy as low politics, which does not instantly have significant costs in terms of political legitimacy. Additionally, leaders might use public diplomacy as a public relations tool to increase their visibility overseas. Therefore, because they see public diplomacy as a projection of their own (soft) power and influence over foreign publics, leaders typically invest in it [4;6]. For US leaders to showcase American grandeur to a global audience, the US Information Agency (USIA) was essential. Similarly, for a long time, the Voice of America (VOA), a semi-independent broadcasting organization, served as the US government’s public diplomacy apparatus and was occasionally completely controlled by it. During the Kennedy Administration, for example, the USIA had to approve the scripts for all of its broadcasts. The

use of public diplomacy remains unaffected by populist politicians' growing use of statecraft. Conversely, public diplomacy is being used more frequently as populists take control governments around the world [6-7].

Diplomacy under the Covid-19

The Covid-19 outbreak changed the fundamental structure of international politics by causing countries to isolate themselves while also requiring them to seek and give aid to one another in differing amounts. Populist regimes like China, Turkey, and Cuba have positioned themselves as the forerunners of the so-called "Corona Diplomacy," which involves sending medical aid to other nations. Turkey supplied medical supplies to over 55 countries, while Cuba sent a team of doctors to Italy to combat the illness. On the other hand, China aimed to burnish its image as a global health leader by sending medical teams, masks and testing kits all around the world and pledging billions of dollars to the WHO to fund research into a vaccine [8]. China's strong commitment was especially telling when the US fared much worse in fighting the pandemic, and Trump 'stymied any multilateral response at the G-7, G-20, United Nations, and WHO'.

The topic of whether "Corona Diplomacy," a new diplomatic phrase, is just another statecraft weapon used by populist leaders to take advantage of changing international situations is raised by the international assistance activism of populist regimes. To now, populist politicians have primarily exploited it to increase their visibility abroad. For example, Turkish aid packages sent to other nations had the President's insignia and the title "Presidency of the Republic of Turkey," indicating that Erdoğan had personally given them to them. This illustration demonstrates how populist statecraft and Corona Diplomacy work hand in hand [8].

Furthermore, Corona Diplomacy might be regarded as a more widely accessible type of public diplomacy. The actions taken by populist administrations under the guise of Corona Diplomacy are not all that unlike from the nation-branding initiatives that existed prior to the COVID-19 pandemic. Cuba had already been sending doctors overseas before the pandemic hit the world. Their impact on the public is the primary distinction. There was widespread coverage and acclaim for the Cuban doctors' arrival in Italy. Long before COVID-19, this was a well-established public diplomacy strategy for Cuba. However, the global media coverage of the Covid epidemic increased its impact [8-9]. As said earlier, the emergence of populism makes both public diplomacy and statecraft more popular and used, and the Covid epidemic created an environment that was conducive to both [9].

However, during the Covid pandemic, ambassadorial diplomatic practice was limited to three auxiliary functions: providing consular assistance to citizens who were stranded overseas, supervising the acquisition of medical supplies, masks, and testing kits, and promoting international cooperation in the vaccine search. As other actors took up the mantle in their place, diplomats' agency waned. For example, ambassadors mostly managed the flow of medical supplies to and from their nations and addressed the issues of their residents living overseas, but

traveling physicians gained recognition as the true (public) diplomats enhancing their nation's standing overseas. As a result, diplomats are becoming less visible in the public eye while others are becoming more and more well-known [9].

The majority of industries shifted to online platforms as a result of the global lockdown brought on by the COVID-19 epidemic. Diplomacy was no different. The digitization of diplomacy is actually nothing new. A growing body of research on digital diplomacy emphasizes how foreign ministries use information and communication technologies (ICT) to their fullest potential by transforming their operations into digital platforms [9-10]. One could see digital diplomacy as a move made by governments to bring diplomatic practice into the twenty-first century and as an effort by academics to revive diplomatic studies. Especially, social media has a potential to become a key part of negotiating strategy since it helps diplomats develop a level of trust with their counterparts in the absence of face-to-face diplomacy. However, government experiences vary greatly, and there is no standard method for using ICT for diplomatic reasons. Not all governments have reached a level of proficiency in digital diplomacy. For example, Denmark was one of the first countries to use digital diplomacy, even going so far as to send the first digital ambassador in history to Silicon Valley. In contrast, Turkey has only lately become interested in digital diplomacy. Additionally, foreign ministries are attacked for their unappealing and non-interactive use of digital technology on social media and other platforms. The ways that social media can be used for diplomatic reasons are still not completely understood by diplomats. Furthermore, what Foreign Ministries and diplomats claim to be doing in the name of digital diplomacy essentially amounts to the digitization of public diplomacy, as their digital activism primarily occurs on social media to reach foreign publics [9-10].

Governments are now required to use digital platforms for diplomatic purposes due to the COVID-19 pandemic. However, diplomatic channels grow increasingly insecure as more diplomacy is moved online. Due to reports of hackers constantly attacking online conference platforms like Zoom, cyber-hacking became a significant problem during the COVID-19 pandemic. Over half a million Zoom accounts were compromised and sold on the dark web in April 2020. Additionally, the email addresses and passwords of thousands of people employed by well-known international organizations, including as the Gates Foundation, the World Bank, and the World Trade Organization, were leaked by hackers on a number of online networks [10;11]. As a result, after the Covid epidemic, internet diplomatic actions became increasingly unsustainable and extremely unsafe. According to Riordan, diplomats can reaffirm their worth by contributing to the establishment of norms and regulations and resolving the chaotic nature of cyberspace through what he refers to as "cyberdiplomacy." They can only accomplish this, though, if they create an international diplomatic community in cyberspace and include diplomats from all over the world. International society is far from reaching a consensus over cyberdiplomacy since its agenda is torn between the competing discourses of the supporters of cyber-sovereignty such as Russia and China aiming to increase state control

over internet, and Western powers defending internet freedoms. This led to the establishment of two parallel forums concerning cyber-norms at the UN General Assembly, and rival multinational initiatives such as Global Commission on the Stability of Cyberspace, a Western initiative and the World Internet Conference, a Chinese initiative. The persistence of disunity over cyberspace renders it an extremely anarchic environment that restricts diplomats' ability to act online.

Necessity for post-Western diplomacy

International affairs in the emerging post-liberal era proves elusive for diplomats. Diplomacy and diplomats must adjust to these new realities if they want to survive in the post-liberal age.

Although populist governments see diplomacy as a liberal tool at the Western hand, it is not a liberal invention. Diplomacy is debated and dismissed along with LIO [12]. It is necessary to rethink diplomacy as a phenomena that exists outside of the West. Consequently, in order to reposition diplomacy and empower diplomats in a global context, a post-Western perspective is required [13]. The borders between the East and the West should be blurred as a result of the hybridization of diplomatic theory and practice. This entails strengthening non-Western intellectual, political, and cultural aspects in diplomacy without offending the West [14].

Therefore, what diplomats require is a new type of diplomatic style, i.e. 'post-Western diplomacy' to adapt to the emerging post-liberal international environment [12;14]. Some Western diplomats have already attempted to reflect a post-Western outlook in their diplomatic activities. So far, three features come forward. First, diplomats employ 'hybrid practices' mixing up Western and non-Western cultural elements to be more appealing at foreign courts. Harry Harris, the US Ambassador to Seoul, shared in social media a video clip where he mixes up American Whiskey with Korean fruits and spirits to transform traditional Western cocktails into hybrid ones. He also blended Western and Oriental flavours to create a hybrid omelette. However, these hybrid practices failed to have the expected impact, since his Japanese heritage continued to arouse suspicion and contestation in Korea. Hence, employing hybrid practices alone does not guarantee success in diplomacy especially when diplomat's credibility in the eyes of the host society is already under question. Besides, such practices can be interpreted as cheap tricks to gain leverage over the host government. Therefore, diplomats may be required to go into a deeper commitment to 'win hearts and minds' [13].

The second feature of post-Western diplomacy is called 'acculturation' which indicates a deeper commitment to host society. Accordingly, diplomats internalize some of the cultural elements in host country and use them for public interaction. This is more than just mixing up Western and non-Western elements. It entails self-identification with host society's culture triggering a joint sense of belonging and creating a public image that a foreign diplomat can become 'one of us'. Richard Moore, former British Ambassador in Ankara is an outspoken supporter of Beşiktaş Football Club, one of the three Turkish giants. He had a

Beşiktaş flag hanged on the Embassy building in celebration of the club's Turkish premier league title. He then became a board member of the club. Beşiktaş fandom made him a public figure in Turkey. Before his departure, he appeared in a farewell video clip where he shouted Beşiktaş' famous 'Black/White' chant. His legacy lasts even after he moved back to London. His successor Dominick Chilcott picked up where Moore left off and declared on social media his support for Fenerbahçe FC, another Turkish Football giant [13-14].

The final feature of post-Western diplomacy is 'hybrid identities'. A diplomat with diverse ethnic background may serve as an excellent asset for mediation between the government s/he serves and her/his country of origin. Gary Locke, an American diplomat of Chinese origin, played a critical role during his tenure as US Ambassador to Beijing in easing out tensions between the US and China. He used his Chinese heritage as a strong soft power instrument. Shortly after arriving to Beijing, Locke visited his family's ancestral village of Jilong, in southern China becoming a highlight in Chinese media and raising sympathy within Chinese public. He then acted as a mediator between the two governments both in the Wang Lijun crisis in February 2012 and regarding the escape of the activist Chen Guangcheng's to the US embassy in May 2012. He was even praised in media as 'the Best-Ever American Ambassador' to China. However, ethnic heritage may not always be an advantage as observed in the case of Harry Harris. His Japanese heritage became a problem in Korea. He should have been assigned to Japan instead of Korea. Governments should be extra careful in assigning diplomats overseas [14].

Post-Western diplomacy exemplified by, but not limited to, the above features, may help diplomats reassert their importance in the 'post-liberal' age. It may increase diplomats' credibility both at home and at the host country conferring them a mediating role in bilateral issues. It may not solve the problems between populist statesmen and diplomatic bureaucracy, but it can help diplomats escape from being stigmatized as elitist proving that diplomacy is not a mere instrument of Western imperialism [15].

On the other hand, diplomats should address two potential hurdles. First, unless institutionalized, these practices may rather remain as individual cases whose effectiveness depends on individual experience. Therefore, governments should embrace post-Western diplomacy as an official policy line and seek to generate 'post-Western' recipes for establishing diplomatic dialogue with others [15]. Alternatively, post-Western diplomacy can also be embraced by international *corps diplomatique* as a viable code of conduct among diplomats. This may strengthen solidarity among diplomats of various nationalities and encourage peaceful dialogue [12].

Second, embracing a foreign culture may lead to accusations of *localitis*, i.e. going native, in which diplomat 'loses touch with sentiments at home' or even acts as a 'mouthpiece' for the host government. This could compromise diplomat's credibility at home, while trying to raise it abroad. Diplomats should seek a balance between their post-Western initiatives and commitments to their official duties to prevent any false accusations [13].

Discussion

This article demonstrates how traditional diplomacy has been pushed aside by statecraft and public diplomacy as alternative practices which gained momentum under populist leadership and Liberal International Order decline [1-2;6-7]. The research in this study demonstrates that the LIO structure enabled the erosion of diplomatic institutions through its support for parallel non-bureaucratic foreign policy mechanisms.

The research reveals that diplomatic withdrawal results from enduring changes in international politics rather than a sudden collapse. Heads of state and non-traditional actors have gained power to bypass professional diplomats through the combination of populism with digital communication platforms and the requirement for swift performative foreign policy. Populist leaders solidified their international influence through Corona Diplomacy during the Covid-19 pandemic which provided them a new method to enhance their public image and direct statecraft abilities.

Post-Western diplomacy [12-14] presents an attractive solution for future diplomatic approaches. The combination of hybrid practices with cultural acculturation and multi-identity diplomacy [13-14] enables diplomats to demonstrate their continued value and authority in the fragmented post-liberal world. The success of this method depends entirely on its ability to become institutionalized rather than depending on individual achievements. The potential of post-Western diplomacy [12-14] to transform international relations remains uncertain because it lacks sufficient institutional backing from states and international organizations.

The discussion reveals that diplomacy faces an essential identity crisis because it must navigate its conventional bureaucratic functions against the demands of the fast-changing media-driven international environment. Diplomacy needs to transform its form and content to survive by accepting pluralism together with decentralization and cultural intelligence.

Conclusion

This article enquired the key determinants for the decline of diplomacy in the 21st Century. It focused on two key alternative dynamics; statecraft and public diplomacy [1-2] popularized by the US-led LIO. The ascent to power of populist leaders due to the retreat of LIO, has granted these two practices a hegemonic status in foreign policy. This trend was exacerbated by the Covid-19 pandemic, which led to populist governments creating “Corona Diplomacy,” a hybrid of popular diplomacy and statecraft [1-2;8-9].

As a result, emerging trends like cyber diplomacy and digital diplomacy [10-11] have not yet proven to be a workable solution for diplomatic practice. Digital diplomacy has yet to be properly integrated into the operations of foreign ministries as a global norm, despite the fact that moving diplomatic efforts to digital platforms has become essential, particularly in the wake of the COVID-19 epidemic. In addition, statecraft and public diplomacy have adapted to digitalization more successfully. Nation-branding initiatives abroad now have

a greater impact and reach thanks to online channels. Similar to Trump, populist politicians today use social media to circumvent diplomatic channels in their pursuit of “digital statecraft.” Furthermore, it is still unsafe for diplomats and diplomatic organizations to move their operations to cyberspace. During the epidemic, cyber-hacking has become a serious problem. Therefore, until nations reach a consensus on how to handle the anarchic structure of cyberspace, cyber diplomacy will only exist in name.

This article offers a way out for diplomats emphasizing the need to embrace a post-Western outlook to survive in the emerging post-liberal age. By blending Western and non-Western elements into diplomatic practice, diplomats can find innovative ways to communicate at foreign courts. Infusing the cultural elements of host society into their own life, diplomats can become principal enactors and carriers of public diplomacy. Finally, diplomats with multiple cultural identities can act as mediators between the government they represent and the country of their origin. A post-Western diplomatic style [12-15] may help diplomats redefine their role in a changing international order and reassert their value in foreign affairs.

REFERENCES

- [1] Prantl J., Goh E. Rethinking strategy and statecraft for the twenty-first century of complexity: a case for strategic diplomacy // *International Affairs*. – 2022. – T. 98. – №. 2. – P. 443-469. <https://doi.org/10.1093/ia/iiab212>
- [2] Eiran E., Ish-Shalom P., Kornprobst M. Populism in international relations: champion diplomacy // *Journal of International Relations and Development*. – 2025. – P. 1-25. <https://doi.org/10.1057/s41268-025-00344-x>
- [3] Cooper A. F. Adapting public diplomacy to the populist challenge // *The Hague Journal of Diplomacy*. – 2019. – T. 14. – №. 1-2. – P. 36-50. <https://doi.org/10.1163/1871191X-14101011>
- [4] Szondi G. Public diplomacy and nation branding: Conceptual similarities and differences. – Clingendael Institute., 2008. <http://www.jstor.com/stable/resrep05374>
- [5] Melissen J. Wielding soft power: the new public diplomacy. – Netherlands : Netherlands Institute of International Relations, Clingendael, 2005. – T. 2. – P. 24. *Wielding Soft Power*
- [6] Wajner D. F., Destradi S., Zürn M. The effects of global populism: Assessing the populist impact on international affairs // *International Affairs*. – 2024. – T. 100. – №. 5. – P. 1819-1833. <https://doi.org/10.1093/ia/iiae217>
- [7] Özdamar Ö., Yanik L. K. Populist hyperpersonalization and politicization of foreign policy institutions // *International Affairs*. – 2024. – T. 100. – №. 5. – P. 1835-1856. <https://doi.org/10.1093/ia/iiae181>
- [8] Manor I., Pamment J. At a crossroads: examining Covid-19's impact on public and digital diplomacy // *Place Branding and Public Diplomacy*. – 2022. – T. 18. – №. 1. – P. 1. <https://doi.org/10.1057/s41254-021-00249-9>
- [9] Bui L. T. *Viral World: Global Relations During the COVID-19 Pandemic*. – Taylor & Francis, 2024. <https://doi.org/10.4324/9781032694535>

[10] Bjola C. Digital diplomacy as world disclosure: the case of the COVID-19 pandemic //Place Branding and Public Diplomacy. – 2021. – Т. 18. – №. 1. – P. 22. <https://doi.org/10.1057/s41254-021-00242-2>

[11] Pavel T. Cyber Diplomacy and the Covid-19 – What is Cyber Diplomacy and how was it Affected by the Covid-19 Era? //International Organizations and States' response to Covid-19. – C. 191. https://doi.org/10.18485/iipe_response2covid19.2021.ch11

[12] Youngs R. Upholding democracy in a post-Western order. – Carnegie Endowment for International Peace., 2022. https://carnegie-production-assets.s3.amazonaws.com/static/files/12_18_Youngs_Post-West_Democracy.pdf

[13] Serfaty S. Moving into a post-Western world //The Washington Quarterly. – 2011. – Т. 34. – №. 2. – P. 7-23. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2011.562080>

[14] Stuenkel O. Post-Western world: How emerging powers are remaking global order. – John Wiley & Sons, 2017. Post-Western World: How Emerging Powers Are Remaking Global Order

[15] Sachs J. The Geopolitics of Peace in a Post-Western World //The Pakistan Development Review. – 2024. – Т. 63. – №. 1. – P. 1-18. <https://www.jstor.org/stable/27293361>

ЛИБЕРАЛДЫҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘРТІПТІҢ ҚҰЛДЫРАУЫНДАҒЫ ДИПЛОМАТИЯНЫҢ ШЕГІНУІ

*Гүлмез С.Б.¹, Филипов М.Н.², Ковалева И.В.³

*^{1,2,3} КИМЭП Университеті, Алматы, Қазақстан

Андатпа. Зерттеу қазіргі әлемдік саясатта дипломатияның не себепті әлсірегенін қарастырады. Бұл мақала дипломатияның әлсіреуін Либералдық халықаралық тәртіппен (ЛХТ) байланыстыратын басқа еңбектерден ерекшеленеді: мұнда дәстүрлі дипломатияны шектеп, оның орнына мемлекеттік стратегия мен қоғамдық дипломатияны алға тартқан дәл осы ЛХТ екені көрсетіледі. Популистік үкіметтер дәстүрлі дипломатиялық жүйелерді айналып өтіп, сыртқы саясатты тікелей және көрнекі түрде жүргізуді таңдағандықтан, бұл баламалы тәсілдер нығая түсті. COVID-19 пандемиясы осы үрдістерді жеделдетіп, мемлекеттік стратегия мен қоғамдық дипломатияны біріктіретін “корона-дипломатияның” қалыптасуына себеп болды. Зерттеудің мақсаты – дипломатияның әлсіреуіне себеп болған жүйелік және саяси факторларды анықтау және постлибералдық халықаралық қатынастарда дипломатияны қайта жандандыру жолдарын зерттеу. Мақалада «пост-батыстық дипломатия» атты жаңа теориялық тұжырымдама ұсынылады, ол дипломатияны қайта анықтау құралы ретінде мәдени аударма, көпқырлы сәйкестік және аралас формаларды (гибридтілікті) негізге алады. Зерттеу сапалық тұжырымдамалық әдіске сүйеніп, дискурстық талдау мен популистік үкіметтер кезіндегі қазіргі халықаралық саяси оқиғаларға негізделген жағдайлық зерттеулерді (кейс-стадилерді) біріктіреді. Мақала халықаралық қатынастар жүйесіндегі

дипломатияның орнын сыни тұрғыдан қайта қарастырады және теориялық та, практикалық та маңызы бар. Бұл еңбек билік құрылымындағы өзгерістерді ашып көрсетіп, көпполярлы әрі мәдени жағынан сан алуан әлем жағдайына бейімделген дипломатияның жаңа үлгісін ұсына отырып, дипломатиялық зерттеулерге үлес қосады. Зерттеу нәтижелері сыртқы істер министрліктері мен халықаралық ұйымдарға ХХІ ғасырдағы сын-қатерлерге бейімделген стратегиялық бағытты қалыптастыруда пайдалы болуы мүмкін.

Тірек сөздер: дипломатия, мемлекеттік басқару, көпшілік дипломатия, Либералдық халықаралық тәртіп (ЛХТ), популизм, пост-батыстық дипломатия, цифрлық дипломатия, Covid-19, сыртқы саясат

ОТСТУПЛЕНИЕ ДИПЛОМАТИИ В УСЛОВИЯХ УПАДКА ЛИБЕРАЛЬНОГО МЕЖДУНАРОДНОГО ПОРЯДКА

*Гюльмез С.Б.¹, Филипов М.Н.², Ковалева И.В.³

*^{1,2,3} Университет КИМЭП, Алматы, Казахстан

Аннотация. Исследование посвящено причинам снижения роли дипломатии в современной мировой политике. В отличие от других работ, объясняющих этот спад кризисом Либерального международного порядка (ЛМП), данная статья показывает, что именно ЛМП ограничил традиционную дипломатию и способствовал развитию государственной стратегии и публичной дипломатии. Популистские правительства усилили эти альтернативные формы дипломатии, предпочитая обходить традиционные дипломатические рамки и проводить внешнюю политику напрямую и театрализованно. Пандемия COVID-19 ускорила эти тенденции, приведя к формированию «корона-дипломатии», объединяющей элементы государственной стратегии и публичной дипломатии. Цель исследования – выявить как системные, так и политические факторы, ответственные за упадок дипломатии, а также изучить возможные стратегии её возрождения в постлиберальной международной системе. В статье предлагается новая теоретическая концепция «постзападной дипломатии», основанная на гибридности, культурном переводе и множественной идентичности как способах переосмысления дипломатической практики. Исследование основано на качественном концептуальном подходе, сочетающем дискурсивный анализ и кейс-стадии актуальных международных политических событий, особенно в странах с популистскими режимами. Статья предлагает критический пересмотр роли дипломатии в международных отношениях и имеет как теоретическое, так и практическое значение. Она вносит вклад в дипломатию как область знания, показывая изменения в распределении власти и предлагая адаптивную модель дипломатии, соответствующую реалиям многополярного и культурно разнообразного мира. Эти выводы могут быть полезны для министерств иностранных дел и международных организаций при формировании стратегического курса в условиях вызовов ХХІ века.

Ключевые слова: дипломатия, государственное управление, публичная дипломатия, Либеральный международный порядок (ЛМП), популизм, постзападная дипломатия, цифровая дипломатия, Covid-19, внешняя политика

Information about authors:

Gülmez S.B. Doctor PhD of International Relations, KIMEP University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: s.gulmez@kimep.kz

Filipov M.N. Doctor PhD of Public Communication, KIMEP University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: mfilipov@kimep.kz

Kovaleva I.V. – PhD student, KIMEP University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: irina.kovaleva@kimep.kz

Авторлар туралы мәлімет:

Гүлмез С.Б. – халықаралық қатынастар саласындағы философия докторы (PhD), КИМЭП Университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: s.gulmez@kimep.kz

Филиппов М.Н. Қоғамдық коммуникациялар саласындағы PhD докторы, КИМЭП университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: mfilipov@kimep.kz

Ковалева И.В. – докторант, КИМЭП Университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: irina.kovaleva@kimep.kz

Сведения об авторах:

Гюльмез С.Б. – доктор философии (PhD) в области международных отношений, Университет КИМЭП, Алматы, Казахстан, e-mail: s.gulmez@kimep.kz

Филипов М.Н. Доктор философии (PhD) в области общественных коммуникаций, Университет КИМЭП, Алматы, Казахстан, e-mail: mfilipov@kimep.kz

Ковалева И.В. – докторант, Университет КИМЭП, Алматы, Казахстан, e-mail: irina.kovaleva@kimep.kz

Received: April 04, 2025

Accepted: September 25, 2025

UDC: 327.8

IRSTI 11.25.25

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.002>

BETWEEN EMPIRES AND EXILE: UYGHUR MIGRANTS IN SOVIET CENTRAL ASIA DURING THE SINO-SOVIET SPLIT

Nazarova G.¹, *Imyarova Z.²

¹ Indiana University, Bloomington, the United States of America

*² KIMEP University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This paper examines the experiences of Uyghur émigrés from Xinjiang who settled in the Soviet republics of Central Asia, with a focus on how they maintained emotional and practical connections to their homeland during the Sino-Soviet rift, particularly from the 1960s to the 1980s. While many Uyghurs fled political repression and collectivization in China during the 1950s and early 1960s, their memories of the subsequent decades are shaped by deep anxiety and fear related to China's growing power and its increasingly hostile stance toward the Soviet Union. The research analyzes how Cold War geopolitics—especially the deterioration of Sino-Soviet relations—were experienced and interpreted by Uyghur communities living on the Soviet periphery. As a transnational minority with cultural, linguistic, and familial ties across the Chinese-Soviet border, Uyghurs were uniquely positioned to feel the direct impact of this geopolitical divide. The study places particular emphasis on the 1970s and 1980s, a period marked by intensified Sinophobia within the Soviet Union. Methodologically, the research combines oral history and in-depth interviews, drawing on hundreds of testimonies from witnesses of these events, gathered over years of ethnographic fieldwork in Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan. This study highlights the practical value of using memory-based narratives to understand how Uyghur communities experienced and adapted to Cold War tensions and displacement. It shows how global politics were internalized through everyday fears, prayers, and satirical cultural expressions. The findings offer insights for current policymakers, educators, and researchers working with displaced or cross-border ethnic groups by illustrating how geopolitical events shape identity, resilience, and political awareness on the ground.

Key words: Uyghur migration, Sino-Soviet rift, Cold War, Sinophobia, oral history, identity, Soviet Central Asia, memory politics

Introduction

In the 1970s, Gulnisa Nazarova, then a young Soviet schoolgirl and now one of the authors of this article, recalls that during her elementary school years in Uzbekistan, she and her classmate Jalil Rasulbaev, whose family had also migrated to Soviet Central Asia in the 1960s, would quietly wish for the continued health of Soviet leader Leonid Brezhnev while tending sheep in the fields. These were not religious prayers; religion was officially banned in Soviet schools. Their prayers were silent hopes, shaped by a climate of fear and reinforced by

anxious parents and teachers. Even as children, they had been taught to believe that Brezhnev's death would trigger an immediate war with China. For kids like Gulnisa, concern for Brezhnev's well-being was not merely symbolic; it was rooted in an internalized fear of invasion. In their minds, Brezhnev stood as a bulwark against Chinese aggression, and his death would signal disaster. These beliefs were not the product of childish fantasy, but the result of sustained state-sponsored messaging designed to cultivate both loyalty and fear.

This messaging intensified dramatically following the 1969 Sino-Soviet military confrontation on Damansky Island, which marked a turning point in Cold War propaganda. Anti-Maoist rhetoric surged to unprecedented levels as the Soviet state mobilized its ideological apparatus through television, radio, newspapers, and even factory lectures. The aim was to portray China as an imminent, existential threat, thereby consolidating internal unity and reinforcing the legitimacy of the Soviet leadership. This campaign was deeply felt by ordinary citizens, as reflected in numerous oral history interviews. Many respondents vividly recalled this period, often supplementing their memories with references to media content. While retrospective memories are shaped by time and context, such accounts provide a valuable lens through which to reconstruct the emotional and psychological climate of the era.

Crucially, the ideological battle between the USSR and China was not one-sided. Across the border, Chinese media depicted the Soviet Union as a revisionist and imperialist force threatening socialist purity. Both regimes sought to project positive self-images while framing the other as corrupt and dangerous. This mutual demonization turned borderlands – where familial, cultural, and linguistic ties often crossed national lines – into contested ideological spaces. Central Asia became a strategic site in an emerging form of informational warfare.

In response, the Soviet Union invested heavily in its international broadcasting infrastructure. By the late 1960s, it was transmitting content in 82 languages and dialects, including Mandarin, Cantonese, Shanghaiese, Mongolian, and Uyghur. Tashkent, as a major broadcasting hub, played a central role in this campaign by producing Uyghur-language programs aimed at influencing populations with cross-border connections to Xinjiang. As historian Helmut König notes, these efforts were part of a broader Soviet strategy to secure the loyalty of borderland minorities and counteract the soft power of Chinese influence [1]. Thus, the ideological front of the Cold War did not merely divide states – it also penetrated communities, classrooms, and even the private thoughts of children.

Description of Materials and Methods

This research employs a combined methodology of oral history and ethnographic fieldwork, enabling an exploration of both individual memories and the broader socio-political contexts in which those memories were shaped. Grounded in the principle of writing history “from below,” this approach foregrounds the voices of ordinary people and offers a counterpoint to dominant “top-down” narratives typically produced by state institutions and official

historiography. In this sense, it aligns with what Geertz [2] described as seeking “the native point of view.” As Kamp [3] argues, oral history is not merely the recounting of private experience but also involves the narrator’s ability to interpret that experience and re-cast their identity within shifting political contexts. Frisch [4] adds that understanding oral testimony requires asking who is speaking, what kind of experience is being shared, and how it is interpreted – reminding us that memory is inherently selective and shaped by cultural and historical frames.

The empirical material for this study is based on extensive fieldwork conducted between 2016 and 2024 across three Central Asian republics – Uzbekistan, Kyrgyzstan, and Kazakhstan – with a focus on regions where Uyghur communities have been historically concentrated. This article presents only a small portion of a larger, multi-year research project examining Uyghur migration from China to Central Asia during the Cold War. The broader project investigates the social, political, and emotional trajectories of Uyghur migrants and their descendants, focusing on how their experiences were shaped by geopolitical tensions, border regimes, and shifting national ideologies. In total, over 100 life-history interviews were collected from former migrants and their families. At the time of the interviews, respondents ranged in age from 70 to 91 years old, with birth years spanning from 1935 to 1945. Drawing on these narratives, the research explores how Uyghurs who migrated to the Soviet Union in the 1950s and 1960s – and, in some cases, during the 1970s amid the Cultural Revolution – perceived, remembered, and interpreted anti-Chinese sentiment during the period of the Sino-Soviet rift from the 1960s to the 1980s.

Result

These narratives illuminate how Uyghur migrants, despite having fled Chinese rule, remained entangled in ideological tensions that extended beyond national borders. Within the Soviet Union, they continued to feel vulnerable and subjected to scrutiny – not only as former citizens of China but as potential ideological “others.” Their memories reflect how fear, humor, longing, and dislocation shaped a unique post-migration identity, forged in the shadow of competing empires and Cold War politics.

This sense of vulnerability was not simply personal but deeply embedded in the political environment of the time. The ideological and geopolitical rupture between the Soviet Union and the People’s Republic of China – especially after their relations soured in the 1960s and armed conflict erupted along the Ussuri River in 1969 – permeated everyday Soviet life. In border regions like Central Asia, where many Uyghurs had settled, China was not just a distant enemy but a constant feature in official discourse, portrayed both as a military threat and a traitor to socialist ideals. Textbooks, media, and state-led campaigns constructed an atmosphere of suspicion in which China symbolized danger – and even those who had escaped it could not entirely escape its shadow.

Discussion

Echoes of Suspicion: Historical Roots and Persistence of Anti-Chinese Sentiment in Central Asia

In contemporary Central Asia, Sinophobia – fear or hostility toward China – has become a widespread phenomenon. It is primarily driven by concerns over China's territorial ambitions, economic expansion, and its well-documented repression of Uyghurs in Xinjiang. However, the roots of anti-Chinese sentiment in the region trace back much further. As Alekseeva [5] notes, these sentiments began to take shape in the late 19th and early 20th centuries, closely linked to Russian imperial expansion in the Far East and Siberia. This period also saw increased contact with Chinese migrants who came to the region seeking work and trade [6].

Early portrayals of Chinese people were often steeped in negative stereotypes, reflecting global “Yellow Peril” imagery [7]. These depictions gradually evolved into deeply entrenched conspiracy theories, which became embedded in the political discourse of the region. These narratives exploited underlying fears and uncertainties about China's long-term intentions. According to Fenster [8], conspiracy theories help believers consolidate group identity, discredit opposition, and frame dissent as part of a hidden agenda. Similarly, Wilson [9] characterizes conspiracy-making as a form of “virtual politics” – a performative act used to manipulate political reality. As a result, China has long been viewed in Central Asia not merely as a neighbor but as a hidden threat with ambitions to dominate the region.

This geopolitical anxiety filtered into daily life during the Cold War. Many interviewees recalled how discussions about China permeated household conversations, news broadcasts, and social gatherings. Political fear became a constant background presence, shaping family narratives and intergenerational memory. One Dungan man, who migrated to Kyrgyzstan in 1962 and spoke fluent Uyghur, recalled his service in the Soviet army in Georgia in 1970. When a Russian soldier deserted his unit, investigators discovered that the Dungan officer had been born in China. That fact alone was enough to arouse suspicion. “They questioned how a ‘Chinese’ man could be trusted with command,” he recalled. “They thought I might be a spy.” His unit was ordered to sleep with weapons in hand, ready to mobilize within five minutes in the event of a Chinese attack. His commander even claimed to have participated in the 1969 Damansky Island conflict, boasting that “Soviet forces had used laser weapons during the battle.”

Other testimonies described covert Soviet operations near the Chinese border. One man recalled that his uncle had been trained by Soviet officials in the late 1960s to infiltrate Xinjiang as both an agitator and an informant. His mission was twofold: to reassure local Uyghur populations that the Soviet Union was not preparing for war, and to secretly report on public sentiment. Uyghur men living in Soviet border regions were also reportedly trained as partisans in the event of open conflict with China.

More secretive missions also surfaced in interviews. One respondent described how his relative was sent to Ghulja (Yining) in 1970, where he was

arrested by Chinese authorities and spent ten years in prison. During that time, the family received no information about his fate – only that he had been on a “state mission.” Upon his return to the Soviet Union, he and his family were rewarded with housing and financial assistance. In another story, a man revealed that his uncle was involved in smuggling Chinese currency into Xinjiang to support Soviet-linked underground networks. “I wouldn’t be telling you this if my brother were still alive,” he said. “It was a state secret.”

Fear and hope during this period were not limited to one side of the border. In 1993, Gulnisa’s uncle from Ghulja visited relatives in Kyrgyzstan and spoke about how Uyghurs in the Ili region had long expected the return of their family members who had fled to the Soviet Union in the 1950s and 1960s. During the Sino-Soviet conflict, many Han Chinese left towns like Suydun, Qorghas, and Ghulja, afraid of a Soviet invasion. “Many houses stood empty,” he recalled. “They thought the Uyghurs would return with the Soviet Army and reclaim their homes.”

These memories show how deeply the past shapes the way people view their neighbors and others. For the Uyghurs, the return of their loved ones symbolized hope and the possibility of reclaiming what had been lost. However, for those on the other side – especially Han Chinese – it stirred fears of war and instability. Such stories and emotions, passed down from parents to children, continue to influence how communities understand and relate to one another today. In this way, history plays a powerful role in shaping everyday attitudes, fears, and expectations.

Shifting Borders, Shifting Lives: Uyghur Migration and the Rise of Sino-Soviet Hostility

Following Stalin’s death in 1953 and the rise of Nikita Khrushchev, ideological contradictions between the Soviet Union and its former ally, the People’s Republic of China, began to intensify. The rift deepened after Khrushchev’s “Secret Speech” at the 20th Congress of the Communist Party in 1956, which denounced Stalin’s cult of personality. This marked a turning point, as previously close Soviet-Chinese relations gave way to open hostility. Several recurring patterns emerged from the oral history interviews conducted for this study. Many respondents recalled the early 1950s as a period of ideological harmony, when the Soviet Union and China shared common political values and were publicly aligned as brotherly socialist nations [10]. At the time, international observers referred to this alignment as the “red-yellow threat to the free world.” However, even during this period, private skepticism existed. Later reports suggest that Stalin once likened Mao Zedong to a radish – red on the outside, white on the inside [11], hinting at underlying distrust within the alliance.

The escalation of Sino-Soviet tensions in the late 1950s and early 1960s coincided with China’s launch of the Great Leap Forward, an ambitious political and economic campaign aimed at rapid industrialization and collectivization. Fueled by ideological fervor rather than practical economic planning, the campaign resulted in devastating failures. Unrealistic production targets, disregard for basic

agricultural and industrial realities, and the belief that mass enthusiasm could substitute for resources and expertise led to widespread famine, particularly in rural regions. This humanitarian crisis was especially severe in China's borderlands, where desperation prompted a surge in illegal crossings into the Soviet Union. By the early 1960s, the scale of this migration had grown significantly. Uyghurs, along with Kazakhs, Kyrgyz, and Dungans, fled in large numbers from Xinjiang into neighboring Soviet republics [12], [13], [14] (Kamalov, 2021; Imyarova, 2024). What began as isolated border crossings soon took on the character of a mass migration, facilitated both by deteriorating conditions in China and by the relative openness of the Soviet side during this brief window.

By the late 1960s, relations between the two powers had deteriorated to the point that rumors of a Chinese invasion circulated widely among Soviet citizens. Analysis of oral history interviews reveals the emotional and psychological imprint these fears left on ordinary people. As one respondent recalled, "The Soviet leadership was genuinely worried about a Chinese attack and the possibility of a third world war." Others described the constant atmosphere of anxiety that permeated everyday life, from schools and households to village gossip. Yet, for many Uyghurs in the Soviet Union – particularly those with roots in Xinjiang – this fear of war was accompanied by a conflicted sense of hope. Soviet anti-Chinese propaganda often resonated with Uyghur aspirations for independence or political change in their homeland.

As one interviewee explained, "We wanted this war – we hoped it would bring us independence." Another respondent recounted participating in military training in 1970, under the assumption that Uyghurs would be sent back across the border to fight: "They called it *voennye sbory* [military training]. They told us, You know the land well – you'll go there to fight." Despite decades of political manipulation and unmet promises, many Uyghurs continued to believe that the Soviet Union might support their national cause. This belief, however, was never realized. As sinologist Luzyanin notes, while Moscow occasionally supported Muslim rebels in Xinjiang, it had no intention of enabling Uyghur independence [15]. Supporting an independent Uyghur state would have risked destabilizing Soviet Central Asia, where Uyghur and other Turkic populations already lived in significant numbers. Historically, the Soviet Union had three opportunities to back Uyghur statehood – during the Northern Expedition (1925–27), the 1931–33 uprisings in Xinjiang, and the East Turkestan Republic (1944–45) – but consistently chose not to do so. These decisions reflected a broader Soviet strategy of preserving regional stability and protecting its geopolitical interests above all else.

While this high-stakes political drama unfolded at the state level, its effects were felt unevenly in daily life. Men often recalled these tensions vividly, sometimes describing direct involvement in clandestine activities or military preparedness. In contrast, Uyghur women often did not remember these events with the same intensity or frequency. Many interviewees suggested that this difference stemmed from traditional gender roles. As one man humorously put it: "It's like the old anecdote. A man is asked who is more important in the family

– him or his wife. He says: ‘Of course me. I deal with the big issues: Will China attack the Soviet Union? What will we do if it happens? My wife deals with the little things – like what the children will eat or wear today.’” We might chuckle at this, knowing that the “little things” are clearly the more important, dealing with actual concrete problems rather than abstract possibilities.

Despite the seriousness of the period, humor and satire served as outlets for fear, uncertainty, and political commentary. Gulnisa recalls that during her student years in Russia in the 1980s, she and her classmates sang comedic street songs about *hunweibins* (from hongweibing, “Red Guards”) and imagined battles with Chinese troops. These songs, often sung during student gatherings and drinking parties, included improvised lyrics and dark humor reflecting the tension of the time. One version went:

One hundred Chinese regiments approaching me
Well, let them draw near, my machine gun is ready
I pull the trigger, and all the Chinese will be dead
You can drink a small glass, or you can even drink five

Another ran:

A Hunweibin is coming at me from the bushes
Well, let him come, I have a carbine
I pull the trigger, and the bullet goes into the Hunweibin’s ribs
You can drink a small shot, or you can drink a bucket

Such lyrics illustrate how even students internalized Cold War anxieties, processing them through sarcasm and song. This sense of tension was not limited to private jokes or student circles – it also found expression in the broader popular culture of the time. One example is Vladimir Vysotsky’s satirical piece, “*Letter from the Workers of the Tambov Factory to the Chinese Leaders*,” which criticized the Cultural Revolution and the deterioration of Soviet-Chinese relations. Referencing China’s earlier dependence on Soviet aid during its famine, the lyrics included the lines:

When you washed down rice with water –
We were showing internationalism.
I bet when you chewed Russian bread,
You didn’t talk about opportunism (revisionism)!

You don’t need bombs or shells,
Don’t fan the flames of war –
We will strike you, if needed,
With several nukes more.

These forms of cultural expression – whether in secret missions, rumors, student songs, or state-sanctioned satire – reveal how deeply the Sino-Soviet rift shaped the political imagination and emotional world of Uyghur migrants and other Soviet citizens alike. From covert border operations to dinner table jokes,

from whispered prayers to military drills, life during this period was saturated with the expectation of conflict.

These memories offer insight into how individuals and families navigated the complex landscape of hope, fear, loyalty, and survival, crafting meaning in a world caught between propaganda and lived experience.

Longing, Loyalty, and Loss: Uyghur Migrant Lives in Soviet Central Asia

The oral history interviews conducted for this study provide valuable insight into the lives of Uyghur migrants in the Soviet Union and the degree to which they integrated into local communities across Central Asia. For more than two decades – until 1985 and the onset of perestroika – Uyghurs living in Soviet republics had virtually no contact with relatives in Xinjiang. Most interviewees visited their homeland only after border policies began to loosen in the late 1980s. A few were able to return multiple times and even hosted relatives from China. Despite having adapted to Soviet life, established families, and raised children, they continued to long for their homeland. After the collapse of the Soviet Union, this desire to reconnect with Xinjiang intensified, especially as ethnic identity and cultural belonging gained new meaning in the newly independent Central Asian republics. While Soviet ideology had promoted equality among nationalities, many Uyghurs regard that ideal as increasingly distant or illusory in the states of Central Asia.

These collective reflections take on deeper meaning when grounded in individual life stories. One particularly vivid example is the testimony of Pettakh (Fattakh) *aka*, born in 1949. His account provides a detailed and emotionally charged narrative that captures the complexity of Uyghur displacement. Through his experience, we gain a clearer understanding of how political persecution, fear, and cultural erasure shaped not only the decision to flee China, but also the fraught process of rebuilding life in Soviet Central Asia.

“I was born in Korla and started school in 1957 in Maytag, at a school that had been left behind by the Russians. Later, my mother moved us to Chochek, where I continued my studies. We were taught all subjects – except Uyghur history. We had Chinese language classes and endless political education sessions: reading official news, discussing party campaigns. Later, I started working at a newspaper. In 1964, Chochek’s newspapers were printed in Kazakh. During the Cultural Revolution, the paper could run up to 30 pages. We worked 14-hour shifts. By late 1965, authorities began house visits urging people to ‘destroy the old and build the new.’ They seized jewelry and gold, saying it wasn’t for the proletariat. Teenagers from local schools were given power. Even our printing press was confiscated...”

It should be mentioned that Maytag – ‘Oil Mountain’ – is known for its rich petroleum deposits. In 1955, one of the largest oilfields in the PRC was discovered there, and it remains a major center of oil production to this day.

Pettakh *aka*’s testimony underscores several key themes that run throughout this research: the precarity of Uyghur life under Chinese rule, the trauma of forced migration, and the ambiguous reception refugees faced in the Soviet Union. His

early exposure to political indoctrination, the suppression of Uyghur history, and the brutality of the “purifying class ranks” (*sepmi tazilash*) campaign reflect the systemic targeting of minority identities in Maoist China. However, escape did not mean safety. In the USSR, he and his family encountered a different – but no less invasive – system of surveillance and mistrust. Branded as outsiders, suspected of espionage, and labeled “Chinese,” their identity was repeatedly misrecognized, compounding their displacement.

“We were watched constantly. Many suspected us of being Chinese spies. My mother was 50 when we arrived; [she had been] born in 1918. After two years, we received Soviet passports. I was drafted into the army and sent to Aktepe, where I worked as a hospital orderly. I served with Tatars who had arrived in the Soviet Union in 1961. We didn’t speak Russian – it was difficult. We wrote letters home in Arabic script, which scared the officers. They thought we were passing secrets. Later, our unit was transferred to Almaty, closer to the central authorities. There, we joined a construction battalion. People called us ‘Chinese’ and mocked us. They didn’t know how deeply that hurt. I once got into a fight over it and was sent to Balkhash as punishment.”

Pettakh aka’s story also highlights the everyday forms of resilience, adaptability, and quiet resistance that defined Uyghur life in exile. From smuggling themselves across the border to navigating Soviet labor camps and army service, his account reveals how survival was an act of negotiation – between state structures, local prejudice, and personal dignity.

Taken together, these interviews reveal that displacement for Uyghur migrants was not a single rupture, but an ongoing condition shaped by intersecting ideologies, Cold War geopolitics, and the shifting landscapes of belonging. The longing for a lost homeland, pride in endurance, and the pain of marginalization are not just individual memories – they are collectively held experiences that continue to shape Uyghur identity in post-Soviet Central Asia.

Conclusion

The experiences of Uyghur migrants in Soviet Central Asia during the Cold War reveal the profound ways in which global geopolitical tensions penetrated personal lives and reshaped collective identities. Fleeing political repression, famine, and ideological campaigns in Xinjiang, thousands of Uyghurs crossed into the Soviet Union during the 1950s and 1960s, seeking refuge and stability. Yet even in exile, they remained entangled in the shadow of the Sino-Soviet conflict. As a borderland minority, Uyghurs in the USSR were both protected and scrutinized – granted asylum, but never fully trusted.

Through oral history interviews and memory narratives, this article has shown how Cold War ideologies – particularly Soviet Sinophobia – filtered into schools, workplaces, military service, and everyday conversations. Uyghur migrants internalized and reinterpreted these narratives in complex ways: with fear, with hope for liberation, with humor, and with longing for a lost homeland. These emotional registers shaped how they understood their place in Soviet society and their relationship to both China and the USSR.

For many, exile did not mean detachment from the Uyghur homeland – it meant living with a permanent sense of distance, vulnerability, and ambiguity. As Soviet borders reopened in the late 1980s, new connections were forged, but so too were old wounds reopened. In the post-Soviet period, with the rise of nationalism and shifting political landscapes, Uyghur identity has acquired new meanings, rooted not only in ethnic heritage but also in shared memory, survival, and the legacy of Cold War displacement.

By centering the voices of Uyghur migrants themselves, this research offers a human-scale account of Cold War history – one that illuminates how ideology, fear, and aspiration shaped the lives of those caught between competing empires. It is a story of loss and resilience, but also of agency, adaptation, and the enduring power of memory.

REFERENCES

- [1] König H. The Soviet - Chinese Broadcasting War // Osteuropa. 1969. – P. 560—574.
- [2] Geertz C. From the native's point of view: On the nature of anthropological understanding // Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences. 1974. – P. 26-45.
- [3] Kamp M. R. Three Lives of Saodat: Communist, Uzbek, Survivor // The Oral History Review. 2001. – P. 21–58. doi:10.1525/ohr.2001.28.2.21.
- [4] Frisch, M. Review of Oral History and “Hard Times,” a Review Essay, by Studs Terkel // The Oral History Review. 1979. – P. 70–79. <http://www.jstor.org/stable/3675192>.
- [5] Alexeeva O. Chinese Migration in the Russian Far East. A Historical and Sociodemographic Analysis // China Perspectives. 2008. – P. 20-32.
- [6] Dyatlov V. Chinese migrants and anti-Chinese sentiments in Russian society // Frontier Encounters: Knowledge and practice at the Russian, Chinese and Mongolian border. 2012. – P. 71-87.
- [7] Lähde A. “The Sinister Chinese:” an Orientalist Analysis of the Development of Chinese Stereotypes in Late 19th and Early 20th Century Literature Reflected through “the Yellow Peril”. The Sinister Chinese. Helsingfors universitet University of Helsinki Helsingin yliopisto, 2012. – 96 p.
- [8] Fenster M. Conspiracy theories: Secrecy and power in American culture. U of Minnesota Press. 1999. – 282 p.
- [9] Wilson A. Virtual politics: faking democracy in the post-Soviet world. Yale University Press. 2005. – 352 p.
- [10] Nazarova, G. and Imyarova Z. Репатриационная политика СССР и особенности миграции уйгуров из КНР в 1950-е годы // Journal of Oriental Studies. 2021. – P. 50-58.
- [11] Newspaper. The Worker. 1976.
- [12] Clark W. and Kamalov A. Uighur migration across Central Asian frontiers // Central Asian Survey. 2004. – P. 167-182.

[13] Smagulova, J. and Imyarova, Z. Mobile borders and chronotope of homeland // International Journal of the Sociology of Language. 2024. P.67-88. doi.org/10.1515/ijsl-2023-0011

[14] Imyarova, Z. Mix but do not blend: marketplace, community, and kinship boundaries // Asian Ethnicity. 2025. – P. 1-21. doi.org/10.1080/14631369.2025.2516612

[15] Luzyanin, S. Russia and China in Eurasia. International and regional dimensions of the Russian-Chinese partnership. Moscow: ID FORUM. 2009.– 287 p.

ИМПЕРИЯЛАР МЕН ҚУҒЫН-СҮРГІН АРАСЫНДА: ҚЫТАЙ-КЕҢЕСТІК АЛШАҚТЫҚ КЕЗІНДЕ КЕҢЕСТІК ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ҰЙҒЫР МИГРАНТТАРЫ

Назарова Г.¹, *Имярова З.²

¹ Индиана университеті, Блумингтон, Америка Құрама Штаттары

*² КИМЭП университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада Синьцзяннан шыққан ұйғыр мигранттарының Совет Одағының Орталық Азия республикаларына қоныстану тәжірибесі қарастырылады. Негізгі назар 1960–1980-жылдары Қытай мен Совет Одағы арасындағы шиеленіс кезеңінде олардың отанымен эмоционалдық және практикалық байланыстарды қалай сақтағанына аударылады. 1950-жылдары және 1960-жылдардың басында көптеген ұйғырлар Қытайдағы саяси репрессия мен ұжымдастырудан қашып кетті. Кейінгі онжылдықтардағы олардың естеліктері Қытайдың өсіп келе жатқан ықпалы мен Совет Одағына деген дұшпандық ұстанымынан туындаған аландаушылық пен үрейге толы. Зерттеуде «қырғи-қабақ соғыс» кезеңіндегі геосаяси процестердің, әсіресе қытай-совет қарым-қатынастарының нашарлауының, Совет Одағының шеткері аймақтарында өмір сүрген ұйғыр қауымдастықтары тарапынан қалай қабылданып, түсіндірілгені талданады. Мәдени, тілдік және отбасылық байланыстары екі жақта да болған трансшекаралық этномәдени азшылық ретінде ұйғырлар бұл геосаяси жанжалдың салдарын ерекше сезінді.

Мақалада 1970–1980-жылдарға – Совет Одағындағы синофобия күшейген кезеңге – ерекше мән беріледі. Зерттеу әдістемесі ретінде авторлар ауызша тарих пен тереңдетілген сұхбаттарға сүйенеді. Бұл материалдар Қазақстан, Қырғызстан және Өзбекстанда ұзақ жылдар жүргізілген этнографиялық далалық жұмыстар барысында жиналған. Зерттеу ұйғыр қауымдастықтарының халықаралық шиеленіс, мәжбүрлі көші-қон және саяси адалдықтың өзгерістеріне қалай бейімделгенін түсіну үшін жадыға негізделген нарративтердің практикалық маңызын көрсетеді. Авторлар жаһандық саясаттың күнделікті өмірге қалай ықпал еткенін – қорқыныш, дұға және сатиралық мәдени өрнектер арқылы – сипаттайды. Алынған нәтижелер қазіргі саясаткерлер, мұғалімдер мен зерттеушілер үшін мәжбүрлі мигранттар мен трансшекаралық этникалық топтармен

жұмыс істеуде пайдалы бола алады, себебі олар геосаяси оқиғалардың жеке басының бірегейлігіне, төзімділікке және саяси сананың қалыптасуына қалай әсер ететінін көрсетеді.

Тірек сөздер: ұйғыр миграциясы, қытай-совет қайшылықтары, қырғи-қабақ соғыс, синофобия, ауызша тарих, бірегейлік, Совет Одағының Орталық Азиясы, жады саясаты

МЕЖДУ ИМПЕРИЯМИ И ИЗГНАНИЕМ: МИГРАНТЫ-УЙГУРЫ В СОВЕТСКОЙ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ ВО ВРЕМЯ КИТАЙСКО-СОВЕТСКИХ ПРОТИВОРЕЧИЙ

Назарова Г.¹, *Имярова З.²

¹ Университет Индианы, Блумингтон, Соединённые Штаты Америки

*² Университет КИМЭП, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается опыт миграции уйгуров из Синьцзяна, обосновавшихся в советских республиках Центральной Азии, с особым вниманием к тому, каким образом они поддерживали эмоциональные и практические связи с родиной во время китайско-советского разрыва, особенно в 1960–1980-е годы. Многие уйгуры бежали от политических репрессий и коллективизации в Китае в 1950-х – начале 1960-х годов, а их воспоминания о последующих десятилетиях пронизаны тревогой и страхом перед растущим влиянием Китая и его враждебностью по отношению к Советскому Союзу. В исследовании анализируется, как геополитические процессы периода холодной войны – прежде всего ухудшение китайско-советских отношений – воспринимались и интерпретировались уйгурскими сообществами на советской периферии. Как трансграничное этнокультурное меньшинство, связанное с обеими сторонами границы культурно, языково и семейно, уйгуры особенно остро ощущали последствия геополитического конфликта. Особое внимание в статье уделяется 1970–1980-м годам – периоду усиления синофобии в Советском Союзе. Методологически исследование опирается на устную историю и углублённые интервью, собранные в ходе многолетней этнографической работы в Казахстане, Кыргызстане и Узбекистане. В его основе – сотни свидетельств очевидцев описываемых событий. Работа подчёркивает практическую значимость памяти как инструмента изучения того, как уйгурские общины переживали и воспринимали международную напряжённость, вынужденное переселение и сдвиги политической лояльности. Исследование показывает, как глобальная политика оказывала влияние на повседневную жизнь – через страхи, молитвы и сатирические формы культурного выражения. Полученные результаты могут быть полезны политикам, педагогам и исследователям, работающим с вынужденными мигрантами и трансграничными этническими сообществами, поскольку демонстрируют, как геополитика влияет на формирование идентичности, устойчивости и политического сознания на уровне повседневного опыта.

Ключевые слова: миграция уйгуров, китайско-советские противоречия, холодная война, синофобия, устная история, идентичность, Советская Средняя Азия, политика памяти

Information about authors:

Nazarova G. – Teaching Professor, Indiana University, Bloomington, The United States of America, e-mail: gnazarov@iu.edu

Imyarova Z. – Assistant professor, KIMEP University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: z.imyarova@kimep.kz

Авторлар туралы мәлімет:

Назарова Г. – Индиана университетінің, Блумингтон, АҚШ, профессор-оқытушысы, e-mail: gnazarov@iu.edu

Имярова З. – КИМЭП университетінің ассистент-профессоры, Алматы, Қазақстан, e-mail: z.imyarova@kimep.kz

Сведения об авторах:

Назарова Г. – Профессор-преподаватель, университет Индианы, Блумингтон, Соединенные Штаты Америки, e-mail: gnazarov@iu.edu

Имярова З. - Ассистент профессора, Университет КИМЭП, Алматы, Казахстан, e-mail: z.imyarova@kimep.kz

Received: July 20, 2025

Accepted: September 25, 2025

UDC 291.1

IRSTI 21.31.35

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.003>

**THE TALIBAN'S PHILOSOPHY OF GOVERNANCE:
SHARIA, CUSTOM, AND TRIBALISM**

Abdilkhakim B.Sh.¹, *Amangeldiyev A.A.²

¹ Egyptian University of Islamic Culture Nur-Mubarak, Almaty, Kazakhstan

^{*2} L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Abstract. This article explores the worldview, religious ideology, and the underlying philosophical foundations of governance espoused by the Taliban movement, which returned to power in Afghanistan in August 2021 after a two-decade absence. Not only Islam, but also the tribal code of the Pashtun nation called «Pashtunwali» influenced the formation and existence of the Taliban as an organization. Our study will also address this issue in detail and discuss its impact on the Taliban. The majority of article is devoted to analyzing the political philosophy of the Taliban based on the work «The Islamic Emirate and Its System» by Abdulhakim Haqqani, the current chief justice of Afghanistan and a religious expert of the Taliban, published in 2022. The aforementioned book considers the system of the first four caliphs as a model for establishing power in modern Afghanistan. For example, the work states that the emir must be a Muslim, male, sane, pious, just, and a mujtahid scholar according to the madhhab. It also states that a true leader must possess courage, political foresight, and high competence, and must be capable of conducting caliphate affairs. Such characteristics are similar to the requirements for a caliph or imam in medieval Islamic political law, which indicates that the Taliban seeks to present itself as the legitimate successor to the traditional Islamic system of governance. The book also discusses topics such as what the state created by the Taliban should be like, the way the emir is appointed, the process of governing the state, the shortcomings of modern democracy in relation to the Islamic system, and the issue of women. This work is not an official document or doctrine of the Taliban on governing the country. However, since the book was written by a high-ranking figure like A. Haqqani and received official support, it is considered a very valuable source for understanding the Taliban's system of power and philosophy of life.

Key words: Taliban, pashtunwali, A. Haqqani, religion, emirship, politics, deobandia, sharia

Funding: The article was prepared within the framework of the implementation of the grant funding research project of the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (AP19174944 «The Influence of the Religious and Political Ideology of the Deobandian school on Central Asia»).

Introduction

If we look at the ideological basis of the Taliban movement, we can see that its religious foundation was influenced by the religious ideology of the Darul Uloom Deoband madrasa, which was founded in 1867 in the Indian city of Deoband. The aforementioned madrasa system was established in order to preserve the religion and teachings of Islam among Muslims in the Indian subcontinent at that time. The Deoband system adheres to the conservative direction of the Hanafi school of thought. Deoband organizations and scholars had a great influence on the formation of the Taliban movement in the nineties of the last century. The Taliban can also be called the political manifestation of Deobandism in Afghanistan. However, it is worth noting that the Taliban have moved away from the tradition of interest in knowledge and the pursuit of innovation in Deoband culture. For example, for the Taliban, any suspicion is a sin, and any dispute is blasphemy. They also have very little knowledge of Islamic history, Sharia and the Quran, and the ideological changes and political phenomena that have occurred in the Muslim world throughout the twentieth century [1, p. 154]. In other words, the Taliban adhere to a more rigid line of Deobandi religious ideology. This is especially evident in the Taliban's views and policies towards women. The Taliban seem to view women as triggers for sins such as adultery and social disruption. The Taliban are so sensitive about the issue of women that they are ready to impose prohibitions on them that have no basis in Sharia. For example, they believe that not only women's bodies but also their voices are considered haram. In this regard, shortly after coming to power for the second time, they banned women from speaking and singing loudly in public places [2]. Although Afghanistan may seem far from Kazakhstan, it is worth remembering that Afghanistan is our neighbor through Uzbekistan on one side and Turkmenistan on the other. Especially after the Taliban regained power in Kabul in August 2021 after 20 years of exile, the world's attention has turned to Afghanistan again. It is clear that the instability and socio-economic crisis in Afghanistan initially worried neighboring Central Asian countries. Moreover, there is evidence of a resurgence of radical groups there after the Taliban returned to power. For example, the June 2023 report of the United Nations Sanctions Monitoring Group states that about 20 terrorist groups in Afghanistan have freedom of action and are taking advantage of the instability in the country. Extremist organizations that previously took refuge in Afghan territory were limited to making angry statements about Central Asian countries, but now they have found an opportunity to move from words to deeds. On the one hand, this situation also shows that the Taliban are unable to fully control all parts of Afghanistan [3, p. 149].

The official authorities of Central Asia seem to have immediately understood that the Taliban have come to Afghanistan for a long time, and accordingly, there is no point in fighting or arguing with them. In this regard, we can say that the current policy of the Central Asian states towards Afghanistan is based on pragmatism and economic interests [4, p. 5]. Although they do not officially recognize the Taliban regime, the countries of the region have shown

their readiness to work with it [5, p. 29]. Kazakhstan, Uzbekistan, Kyrgyzstan and Turkmenistan have taken a common position on recognizing them only if the UN and the international community recognize the Taliban regime in Afghanistan [6].

It is no secret that the dominant perception in Central Asian countries is to regard Afghanistan and the Taliban as savage, backward, and fanatical religionists. However, we cannot say that there are no people who look at them with love and interest. For example, among the religious people of Central Asia, there are those who see the Taliban as the Basmachis who fought against the Soviet regime in the early 20th century. There are also opinions along the lines of «Like the Basmachis, the Taliban fought to liberate their homeland from foreign colonialists, and ordinary Afghans supported them against the Western puppet regime in Kabul. Thus, together they saved their country from the colonialists». There are also those who are interested in the Taliban's measures, such as taking a tough stance on women and punishing criminals according to Sharia law, and who would like to see these things implemented in their own countries. For example, such opinions were revealed in an analysis of comments on articles and videos on a popular news channel in Uzbekistan between 2021 and 2022 [7, p. 3].

The attitude towards the Taliban movement can be positive or negative. However, it is also true that they currently hold power in Afghanistan. We cannot avoid this fact. After the Taliban came to power in 2021, this topic has become more relevant, and research is being conducted on the potential threats facing the region and our country. For example, I. Zhumayev, R. Baygondin and A. Turyntaeva [8] in their articles analyze the Taliban's rise to power in Afghanistan from a political perspective and try to determine the threat it poses to the countries of Central Asia. A. Abdullina and M. Aksakalova [9] examine the relations between Kazakhstan and Afghanistan from a general historical perspective and focus on the trade, economic and social interests between the two countries. In turn, Ye. Tukumov [10] conducts a comparative analysis of the two-year period after the Taliban came to power. He also analyzes the development prospects of the Taliban and Afghanistan. The mentioned literature considers the problems of the Taliban and Afghanistan from political, historical and social aspects. From foreign literature, the work «The return of the Taliban» by H. Abbas [1] opens the way to extensive data. The book carefully discusses the history of the Taliban, its ideological foundations, past and present political structure and plans. In addition, the work «Al-Imara al-Islamiya wa Nizamuha» (The Islamic Emirate and Its System) [11], written by Abdulhakim Haqqani, the chief justice of the Taliban government, can be an indispensable source for understanding the Taliban's theory and principles of governing the country.

However, the ideology and religious beliefs of the Taliban movement are still not fully understood and unknown to us. It is very important to know their worldview, the foundations of their religious structures, the principles of the country's governance system, and their general philosophy of life. In this regard, in order to fill this information vacuum, the article deals with the above-mentioned aspects of the Taliban.

Description of Materials and Methods

This study used qualitative analysis methods. Particularly the religious and ideological positions and principles of governance of the Taliban movement were examined through the methods of textual content and discourse analyses. In the article materials written in different languages including English, Arabic and Russian were used. A book «Al-Imara al-Islamiya wa Nizamuha» [11] authored by Abdulkhakim Haqqani could be considered one of the main sources of the research. Relying on that work Taliban's governance philosophy, its objectives and system were analyzed.

In addition, opinions and reactions in online media, social networks and news sites related to public attitudes in Central Asian countries were reviewed in terms of content. These sources made it possible to determine the nature of public perceptions and religious positions regarding the Taliban regime.

This study aims to evaluate the potential ideological expansion of the Taliban movement into Central Asia by comprehensively analyzing its ideological, religious and philosophical foundations. It also seeks to explain the movement's political discourse and value system by examining its main principles.

Results and Discussion

Taliban and Pashtun mentality

Pashtunwali, along with religion, plays an important role in the ideological structure of the Taliban. Therefore, in order to fully understand the worldview of the Taliban movement, it is worth dwelling on this concept. Pashtunwali is a code of honor, a set of customs and unwritten laws belonging to the Pashtun tribes. For Pashtun tribes, Pashtunwali rules sometimes take precedence over religion. For example, according to Sharia, four witnesses are required to execute a woman who has committed adultery, while according to Pashtunwali, a rumor about adultery against one woman is enough. Also, while in Islam a woman can become an heir, in Pashtunwali this opportunity is not provided for women [12, p. 154]. In the first census in the history of Afghanistan, conducted in 1979, Pashtuns made up 50% of the population of Afghanistan. Since Pashtuns call themselves Afghans, there is no difference between the words «Pashtun» and «Afghan». The basis of any Pashtun political organization is primarily kinship. For a representative of the Pashtun nation, the family and clan do not cease to play a governing and educational role until the end of their lives. Therefore, no matter what high position a Pashtun holds, he is always bound by the will of his tribe and obliged to heed their opinions. Even King Muhammad Zahir Shah (1914-2007), who ruled Afghanistan for about 40 years, was forced to share power with his relatives [13, p. 2].

The Pashtuns, like nomadic peoples, are especially eager for freedom. They love their nation so much that sometimes this leads them to consider themselves superior to others. Another of their distinctive features is their fighting spirit. Courage and perseverance are very sacred among the Pashtuns. For them, victory in war and death are equally honorable. Therefore, every Pashtun learns how to use weapons from childhood, and then tries not to part with them throughout

his life. Despite their fighting spirit and harshness towards their enemies, they are very hospitable. For the Pashtuns, when anyone sets foot in a village, they become a guest of that village and no one can harm them. Even a poor Pashtun family is ready to slaughter its last chicken for a guest. Some attribute this quality of the Pashtuns to the fact that the Taliban did not voluntarily hand over Osama bin Laden, who became the world's number one terrorist after the terrorist attacks in the United States in 2001, and took refuge in Afghanistan [13, p. 4].

Pashtuns instill in their children the importance of protecting honor from an early age. Therefore, for any Pashtun, especially the honor and shame of the family are considered the highest value. Taking revenge on the person who trampled on it becomes a duty for each member of the family. Interestingly, the process of revenge can last for years. It is quite possible that revenge that has not been taken now will be taken by one of the family members in 10 or 20 years. That is, blood revenge itself is «inherited» from father to son. Due to this characteristic of the Pashtun mentality, even after years have passed, they still have hatred for the English who exploited them in the past. Nowadays, we can say that this hostility has passed on to the Americans [13, p. 6]. Pashtuns educate their children to respect their fellow tribesmen both at school and at home. This characteristic is reflected in the concept of «musawat» (equality) in Pashtunwali. According to musawat, all Pashtuns are equal and brothers to each other. That is, in Pashtunwali, it is important to be modest. It is not acceptable for a person to talk about his achievements and advantages. Historically, the «Jirga» council, which is held with the participation of tribal members, played a key role in resolving issues. Any representative of the tribe, even women, can participate in this gathering. The council is chaired by tribal elders and they make the final decisions. And the most pressing issues regarding the fate of the state are resolved in the «Loya Jirga». Only authoritative Afghans participate in it. For example, during the Second World War, Afghanistan remained a neutral state by the decision of the Loya Jirga [13, p. 7].

The natural conditions of Afghanistan and its geographical location played an important role in the formation of Pashtunwali culture. Throughout history, Afghan land has witnessed the aggression and invasions of foreign countries. This is probably why the Pashtuns distrust of outsiders. And the hot and dry climate of Afghanistan has formed in the Pashtuns a hot temper and harshness towards enemies. Afghanistan is one of the poorest and least developed countries in the world. In turn, poverty has given rise to a culture of asking for «baksheesh» (gifts) for every service, and bribery is widespread among the population and at the state level. In general, the culture of «baksheesh» is not an unfamiliar phenomenon not only in Afghanistan but also throughout the broader Middle East. Pashtunwali has been firmly entrenched in the minds of Afghans for centuries and has been passed down from generation to generation. Thus, the mentality of the Pashtuns was formed. In history, not only Afghans, but also other peoples of the world, including Turkic countries, lived with tribal and tribal concepts. However, in recent centuries, when science and technology have advanced, these concepts have become obsolete in many countries and have lost their former meaning. The

peculiarities of the Pashtuns are that Pashtunwali is still sacred to them, and their mentality based on it has not changed much over the past 300 years [13, p. 9].

Theoretical foundations of Taliban statehood in the context of the work «The Islamic Emirate and its System»

In understanding the Taliban's philosophy of state governance, the book «The Islamic Emirate and its System» (Al-Imara al-Islamiya wa Nizamuha) published in 2022 by the Taliban Supreme Court Chairman A.Haqqani can help us. This 312-page work was foreworded by the Taliban emir Hibatullah Akhundzada himself. The book discusses the Taliban's basic worldview and views, as well as the orientations of their domestic and foreign policies in the post-American period. Of course, all of this is based on religion. The book is not an official document or legislative set of the Taliban on state governance, but it can serve as an indispensable work for a closer understanding of them.

As for the author of the book, A.Haqqani, it is said that he was born in 1956 or 1957 in the village of Taloqan, Panjawi District, Kandahar Province. His father, a scholar of Hadith, was his first teacher. He studied at the Darul Uloom Haqqania madrasa from 1976 to 1980. After teaching for about ten years in Pakistan, he returned to his native Kandahar in 1989 after the Soviet withdrawal from Afghanistan. During the first Taliban regime, he taught at a madrasa in Kandahar at the request of Mullah Omar. After the US military operation against the Taliban began, he was exiled to Quetta, Pakistan. There, he founded his own religious school, Darul Uloom Sharqiya. He also had close ties to the Taliban as a sharia judge. He wrote books on Islamic subjects such as Hadith, ethics, and Islamic jurisprudence [14, p. 9].

The aforementioned Darul Uloom Haqqaniyya madrasa, founded in 1947 by Samiul Haq's father, Mawlana Abdul Haq, also played a significant role in the fate of the Taliban. Most of the Taliban leaders graduated from this madrasa. In 1999, at least 8 ministers under the Taliban regime in Afghanistan were graduates of the Haqqaniyya madrasa. Dozens of other «Haqqaniyyas» held positions in the administrative, military, and judicial branches. Samiul Haq himself stated that 90 percent of the Taliban leadership was a graduate of this madrasa [15, p. 373].

In the first chapter of his book, «The Islamic Emirate and Its System», A.Haqqani states that the Taliban's main goal is to establish an Islamic state based on Islamic law in Afghanistan according to the Hanafi school of thought. From this, it can be seen that the Taliban believe that they are a chosen group to carry out the judgment of God on earth, and that only their religious views are correct [11, p. 37]. The book shows intolerance towards minority groups with other religious beliefs. He even accuses followers of the Hanafi school of straying from the foundations of the school. The author argues that giving preference to minority groups prevents the Taliban from achieving its goal of a state. Accordingly, the Taliban should see Muslims of other orientations, such as the Hazara Shiites, as a threat to their power. In this regard, the author considers it appropriate to cite the Ottoman Empire as an example. In his opinion, the Ottomans were weakened because they gave preference to minority nationalities in legal matters [11, p. 37].

In his book, A. Haqqani writes that there are two types of states in the

world: «Jibaya», which aims only at enrichment, and «Hidaya», which follows the path of Allah, which calls to good and forbids from evil. According to him, most of the states in the world today aim only at enrichment. And the countries that follow the guidance are above all. The main condition of the Islamic state is that everything is subordinated to the rules of Sharia. Because the law of Allah provides for all the needs of people, small or large [14, p. 10].

The author notes that the leaders of Muslim states in history have been called by such titles as «Caliph», «Sultan», «Amir-ul-Mu'minin», «Malik», and writes that the most appropriate of these is «Amir-ul-Mu'minin», because majority of the first four caliphs preferred to call themselves that way. Accordingly, the highest position in the Taliban system, that is, the head of state, is called Amir-ul-Mu'minin (Amir of the Muslims). Every person in Afghanistan must obey him unconditionally, and anyone who does not obey is subject to death. The Amir of the Muslims must be chosen by a committee of influential and just people, as was the case during the first four caliphs. However, the author does not mention that the four caliphs were chosen in different ways, and which way should be followed here. An important part of the book covers the duties of the current Amir of the Muslims, following the example of the first four caliphs [11, p. 51]. A. Haqqani writes that the main duty of the Amir in an Islamic state is to ensure that the Sharia laws are fully implemented in the country. This is because in Islam, the source of political power is Allah. The Amir is only His servant. Anyone who does not govern or live according to the law of Allah is deemed to have left the fold of Islam – and this ruling applies equally to the leader. If he deviates from the laws of Sharia, it is the duty of Muslims to oppose him and overthrow him. According to the author, this is the difference between a state governed by Sharia and a democracy. Because in the second case, whatever the majority says will happen. They do not have any sources like Sharia law to rely on and base themselves on [11, p. 27].

According to A. Haqqani, Islam encompasses all aspects of life, including governance and politics. That is, politics is not a new phenomenon for Islam. Here, he cites the example of the Prophet Muhammad, who was not only a messenger but also a leader who led the country and organized campaigns. Later, his path was continued by the first four caliphs, Abu Bakr, Omar, Uthman and Ali, and these periods can serve as the best examples of governing the Islamic state [14, p. 12].

It is noticeable that A. Haqqani was influenced by the doctrine of governance (imamism) of Sunni Islam. The theory of governance was first formulated in the 11th century during the Abbasid Caliphate. The most important works in this field are the *Ahkam al-Sultaniya* (Rules of Governance) by the Shafi'i jurist Abu al-Hasan Ali ibn Muhammad al-Mawardi (972-1058) and the work of the same name by the Hanbali jurist Abu Yagla ibn al-Farra (990-1066). Al-Mawardi is considered to be the first scholar to develop a theory of the principles of governance in Islam. He brought Islamic political theory from an abstract theological discourse to a legal space. After that, governance began to be considered as a legal issue. Al-Mawardi also compiled into one book rules

related to governance, such as imamship, viziership, taxation, the judiciary, jihad, treatment of rebels, market control, etc. Al-Mawardi's book begins with the statement that "the Imamate/Caliphate is established as a successor to the Prophet in order to protect the religion and to make it superior to worldly affairs". According to both Al-Mawardi and Al-Farra, the appointment of an Imam is obligatory for Muslim society. There can be only one Imam at a time, and his duties include spreading Islam through jihad [14, p. 12].

A. Haqqani's book frequently refers to the above scholars and Abu Hanifa's views on governance. In Islam, there are concepts of "the great Imamate" (al-Imam al-Kubra) and "the minor Imamate" (al-Imam as-Sugra). The former refers to the ruler, and the latter to the person who leads the prayer. A. Haqqani cites the words of Shah Waliullah Dahlawi (1703-1762) regarding the great Imamate and follows his view [14, p. 12]. Dahlawi says: "The great Imamate is the revival of religious sciences, the establishment of the foundations of Islam, the organization of jihad and the issue of gathering an army, recruiting fighters, and the distribution of trophies among them, as well as the establishment of a judicial system, the application of punishments, opposing injustice, and calling for good and forbidding evil" [11, p. 58]. In terms of the conditions for an imam/ruler, A. Haqqani writes that he must be a Muslim, male, and of legal age, and must be from the tribe of the Prophet Muhammad, Quraysh. However, he points out that there is a dispute among Islamic scholars about latter one, and argues that this rule has lost its relevance today [14, p. 14]. According to A. Haqqani's theory, the imam must have advisors, mostly consisting of scholars. This committee of advisors is called a "shura" (council). A. Haqqani emphasizes that the shura is one of the main pillars of the Islamic system of government. According to him, the imam should consult with his advisors on important matters, but is not obliged to do what they say. Only the Sharia can limit the imam [14, p. 17].

The author compares the shura in Islam and Western democracy, trying to show the advantages of the former. He explains the difference between shura and democracy with two arguments. First, in his view, democracy respects the opinion of the majority, so whatever the majority decides, whether it is against Sharia or not, is implemented. In Islam (and in shura, respectively), the position of the majority is not the criterion for determining right and wrong. This is because in Islam, laws are established not by man, but by God. The goal of democratic elections is to follow the laws of people, while the goal of shura is to appeal to the laws of the creator of those people. The author states as a second reason that not just anyone can become a member of the shura, they must meet certain conditions, and in democratic elections, anyone (religious or atheist, male or female, educated or uneducated) has the opportunity to participate in the elections, regardless of their religion. In his opinion, the second situation contradicts the foundations of Islam [11, p. 75]. Towards the end of his thoughts on the Shura, A. Haqqani concludes that in the Islamic state, religion and infidelity are not mixed [11, p. 241]. However, he does not see any harm in using concepts such as the separation of powers, which are borrowed from Western political theory. He also does not object to the Taliban regime establishing relations with the international

community, as distinct from the Islamic State terrorist organization. In addition, he states that one of the conditions for becoming a member of the Shura is that the candidate must be aware of international law and treaties, international relations and trade. However, he adds that this condition is relevant not for all candidates, but only for a certain part of them [11, p. 146].

In the chapter «Islamic government», Haqqani writes that the state and the country are governed by the following six institutions: 1. The ruler; 2. The administrative apparatus; 3. Civil law; 4. An independent judiciary; 5. A strong army; 6. An institution that calls for good and forbids evil [11, p. 30-32]. In addition, in his book, he does not hesitate to link concepts from Western political theory with Islamic tradition. For example, he writes that the Islamic state consists of three foundations: executive, legislative and judicial. He tries to prove that modern ministries such as education, economy and justice have their roots in Islam from the beginning. For example, he states that the work of the Ministry of Interior meets the requirements of Islamic law to establish peace and security in society, and is also consistent with the verse of punishment (*hudud*) in the Quran, such as cutting off the hands of thieves and flogging false witnesses [11, p. 195]. He also equates the function of the Qadi al-Qudah (high court) in Islamic tradition with the function of the modern Minister of Justice [11, p. 218].

A. Haqqani's work does not bypass the issue of jihad, one of the most important topics in Islam. In general, there are two types of jihad in Islam. The first is defensive jihad when an enemy attacks a Muslim country. In this case, it is obligatory for all male citizens to take up arms and repel the enemy (*fard al-ayn*). The second is jihad for the purpose of expanding the territory of Islam and spreading the religion. In this type of jihad participation of all men is not obligatory; once a sufficient number of fighters have been assembled, the collective duty of jihad (*fard al-kifayah*) is lifted from the rest. In the traditional Islamic theory of state governance, it is stated that the imam/ruler must organize and finance at least one campaign for the purpose of jihad every year. In al-Mawardi's work *al-Ahkam as-Sultaniya*, the imam's duties also include fighting/waging jihad against non-Muslims until they convert to Islam or come under the control of Muslims. In turn, A. Haqqani, in the section of his book on the duties of the imam, refers to the above-mentioned words of Abu Yagla ibn al-Farra [11, p. 121]. In addition, when listing the duties of the Muslim army, the author notes that one of their duties is to fight for the supremacy of the religion of Allah and to fight against religions other than Islam [11, p. 187]. A. Haqqani often raises the topic of defensive jihad along with the classical jihad for the purpose of spreading religion. However, in his understanding, defensive jihad is closely intertwined with the third type of jihad for the purpose of liberation [14, p. 19]. In his opinion, the Taliban's war against the Americans was a defensive jihad. Next, the Taliban leadership must prepare a powerful army to protect the country from external enemies. The author writes that the function of this army also includes protecting freedom and rescuing the weak from the clutches of tyrants, both inside and outside the country, as long as one God is worshipped. A. Haqqani's view of jihad is much closer to the ideology of al-Qaeda, and this

is a noteworthy point. It is difficult to say for sure whether the Taliban will attack states they see as oppressive tyrants against Muslims in the future, or whether they will do so through terrorist organizations such as al-Qaeda. However, we can conclude from A. Haqqani's views on jihad above that the answer is closer to «possible» than «impossible» [11, p. 31].

A. Haqqani's views on jihad contradict the current «mutual tolerance and peaceful coexistence of states» and the «equality of all states» of the United Nations Charter. In other words, here we can see the inconsistency of traditional political Islamic theory with modern international law [14, p. 19]. However, the author of the book does not ignore the fact that there is a current reality and the need to interact with the world accordingly. He writes that for a state to succeed, its leaders must be aware of international law and trade. This shows that, despite their strict dogmas, the Taliban are not cut off from pragmatism and real life. Moreover, unlike terrorist organizations such as al-Qaeda, the Taliban are ready to work with the UN and even want to be recognized by this organization as the legitimate government of Afghanistan. Amir Akhundzada himself has stated that he wants to have good political and economic relations with countries around the world [14, p. 23].

Whether A. Haqqani sees the Islamic Emirate of Afghanistan as the restoration of the global Islamic caliphate or as a state governed by Islamic law limited to a certain territory is not explicitly stated. He also neither confirms nor denies that the Taliban have global ambitions. There is an ambiguity here [14, p. 19]. It is also difficult to say what exactly he means when he says that he is establishing a “pure Islamic state that embodies true Islam”. In turn, although al-Qaeda has declared the Taliban rule in Afghanistan as the revival of the global Islamic caliphate, the Taliban themselves have not reacted to this bold statement. A. Haqqani and the Taliban leadership may have deliberately left the issue ambiguous. Because declaring a global caliphate now means turning not only the international community but also regional neighbors against yourself. The experience of the Islamic State and al-Qaeda in Iraq in 2014 shows that this will not lead to good results. There is no doubt that the Taliban are aware of this. Therefore, it would be more reasonable to wait for a more convenient time rather than adding fuel to the fire. Of course, this is just a guess [11, p. 234].

Regarding the education system, the author argues that the current crisis in Afghanistan is based on the secular education system, which weakens Islam and Muslims. Therefore, in his opinion, the religious direction should be given priority in the education system [1, p. 103].

The issue of women living under the Taliban regime is a separate topic. A. Haqqani devoted a large chapter to this in his book. According to Haqqani, a woman's primary duty is to be a wife and give birth to children. They cannot be members of the government. The Amir of Muslims cannot be chosen from among women. This is because if women get involved in politics, they ruin everything. He writes that their intellectual level is considered much lower than that of men [11, p. 276].

The author also raises the issue of women's education. He writes that women's education is not prohibited by Sharia law, on the contrary, it is approved by religion. However, the process of women's education must comply with the rules of Sharia. For example, a woman cannot study in the same place as men. A woman must receive education in her own home. And if she wants to study elsewhere, her teacher must be a woman [11, p. 248-262].

The Taliban seem to view women as triggers for sins such as adultery and corruption. This understanding is probably partly behind their policies of discrimination against women. The Taliban are so sensitive about the issue of women that they are willing to impose prohibitions on them that have no basis in Sharia law. For example, in their opinion, not only women's bodies but also their voices are considered haram. In this regard, shortly after coming to power for the second time, they banned women from speaking loudly and singing in public [2].

In summary, A. Haqqani's work on the Islamic Emirate and its System mostly deals with the internal affairs of the state. Information on foreign policy is provided indirectly, rather than directly. In this regard, ambiguity prevails over certainty [14, p. 24].

Conclusion

The formation of the Taliban's worldview and religious ideology was influenced not only by Deobandism, but also by the Pashtunwali tribal code, local customs, and the political situation in Afghanistan at that time. However, no one can deny that the Deobandis played a direct role in the emergence of the Taliban movement. However, it would be a mistake to completely tie the Taliban to the religious ideology of the Darul Uloom Deoband madrasa. Although Deobandism was a source and religious orientation, the Taliban went their own way. Deobandism arose in India in the second half of the 19th century in different religious and political conditions, and at the end of the 20th century, when the Taliban were formed, the political interests and situation in the region were completely different. One speaks Urdu, the other Pashtun. Culture and customs are also two different things. While for Pakistanis, the concept of clan and tribe has largely faded away, for Pashtuns it is still of great importance. Therefore, it is not surprising that the Taliban, whose core is Pashtuns, adapted the religious orientation of Deobandism to their own identity. The Taliban adopted Deobandian teachings in a strict, very conservative manner. We can associate this with the lack of their own madrasa structure and the institution of scholars, as well as their distance from modern civilization. Despite the contradictions between the Deobandis and the Taliban, there is reason to say that the current Taliban regime is a practical, political manifestation of the religious and political ideology of Deobandism.

And the work «The Islamic Emirate and Its System» by Abdulhakim Haqqani can be considered an important source for understanding the religious and ideological platform of the Taliban movement regarding state governance. We have seen that this work clearly reflects not only the structure of the governance system based on the norms of Sharia, but also the Taliban's attitude to the concept

of a modern state, and their perception of themselves as a group authorized to establish the rule of law. Haqqani's work is directly related to the works of medieval Sunni political thinkers and attempts to revive their ideas in the context of modern Afghanistan. He tries to distinguish them from Western democratic values, linking the imam, shura, jihad, and the system of punishment and reward with Sharia, while identifying the six elements necessary for governing an Islamic state. A. Haqqani recognizes only the religious basis of power and considers the supremacy of secular laws to be contrary to Sharia. At the same time, he does not deny relations with other countries and foreign policy. He tries to justify the modern structural institutions of the Islamic state on religious grounds. This approach suggests that the Taliban regime is striving to establish its ideology in the modern geopolitical space. Thus, the book «The Islamic Emirate and Its System» depicts the theoretical foundation of the Taliban's theocratic model of power and systematically introduces their religious and ideological core. This work is a unique material that allows us to understand not only the external assessment of the Taliban, but also their internal logic and religious and political motivations.

REFERENCES

[1] Abbas H. The return of the Taliban. -New Haven and London: Yale University Press. 2023. – 305 p.

[2] Кармазин И. Перетягивание Кабула: страны Центральной Азии налаживают связи с «Талибаном». 2024. <https://iz.ru/1755052/igor-karmazin/peretiagivanie-kabula-strany-tcentralnoi-azii-nalazhivaiut-sviazi-s-talibanom> [Accessed 01 June 2025].

[3] Shay S. Afghanistan and the terror threat in Central Asia // Security Science Journal. – 2024. – № 5(1). – P. 134-154. –<https://doi.org/10.37458/ssj.5.1.9>

[4] International Crisis Group. Соседи талибов: региональная дипломатия с Афганистаном. – <https://www.crisisgroup.org/sites/default/files/2024-01/337-afghanistan-taliban-ru.pdf> [Accessed 25 April 2025].

[5] Boltayev H. Central Asia's relations with Taliban-ruled Afghanistan. In S. Shekhawat (Ed.), Afghanistan under the Taliban: Enduring challenges, evolving responses. – ORF Special Report No. 223, March 2024. №. 223. – p. 53. <https://www.orfonline.org/public/uploads/upload/20240305100907.pdf>

[6] Ali T. Central Asia's careful engagement with the Taliban. Caspian Policy Center. – 2023. – <https://www.caspianpolicy.org/research/security-and-politics-program-spp/central-asias-careful-engagement-with-the-taliban>

[7] Schmitz A. Central Asia's Muslims and the Taliban. Stiftung Wissenschaft und Politik. – 2022. –<https://www.swp-berlin.org/10.18449/2022C17/> [Accessed 12 December 2024].

[8] Жұмаев И., Байгондин Р., Тұрынтаева А. Ауғанстандағы «Талибан» қозғалысының билікке келуі: Орта Азия елдері үшін салдары // Мемлекеттік басқару және мемлекеттік қызмет журналы. – 2023. – № 3(86). – Б. 45-52. – <https://doi.org/10.52123/1994-2370-2023-964>.

[9] Абдуллина А.Т., Ақсақалова М.Қ. Қазақстан-Ауғанстан қатынастары: тарихы мен қазіргі заман // Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ Хабаршысы. Халықаралық қатынастар және аймақтану сериясы. – 2023. – №54(4). – Б. 33-40. –<https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.54.4.004>.

[10] Тұқымов Е. Талибан билігінің екі жылы: негізгі нәтижелер // Орталық Азияны зерттеу журналы. – 2023. – № 90(2). – Б. 5-12. – <https://doi.org/10.52536/2788-5909.2023-2.01>.

[11] Haqqani A. Al-Imara al-Islamiya wa Nizamuha. Maktabu daru-l ulum ash-sharghia. – 2022. – 312 p.

[12] Kaya R., Bayar E. Afganistan'da Taliban iktidarı sonrası Orta Asya bölgesel güvenliği // Güvenlik Stratejileri Dergisi, TDT Özel Sayısı. – 2022. – P. 147-180. –<https://doi.org/10.17752/guvenlikstrjt.1112793>.

[13] Оришев А.Б. «Пуштунвали» история жизни и философия пуштунов // Вестник экспериментального образования. – 2015. – № 2. –<https://cyberleninka.ru/article/n/pushtunvali-istoriya-zhizni-i-filosofiya-pushtunov> [Accessed 06 February 2025].

[14] Bunzel C. The Taliban's political theory: 'Abd al-Hakim al-Haqqani vision for the Islamic Emirate. Current Trends in Islamist Ideology. – 2024. – № 35. – P. 5-30. –<https://www.hudson.org/terrorism/talibans-political-theory-abd-al-hakim-al-haqqanis-vision-islamic-emirate-cole-bunzel> [Accessed 25 February 2025].

[15] Ingram B.D. Revival from below: The Deoband movement and global Islam. – California: University of California Press. – 2018. – 513 p.

REFERENCES

[1] Abbas H. The return of the Taliban. New Haven and London: Yale University Press. 2023. 305 p.

[2] Karmazin I. Peretyagivaniye Kabuly: strany Tsentral'noy Azii nalazhivayut svyazi s «Talibanom» [Karmazin I. Tug of War in Kabul: Central Asian Countries Establish Ties with the Taliban]. 8.09.2024. <https://iz.ru/1755052/igor-karmazin/peretiagivanie-kabula-strany-tcentralnoi-azii-nalazhivaiut-sviazis-talibanom> [in Russ.].

[3] Shay S. Afghanistan and the terror threat in Central Asia. Security Science Journal, 2024, №5 (1), P. 134-154. <https://doi.org/10.37458/ssj.5.1.9>

[4] International Crisis Group. Sosedi talibov: regional' naya diplomatiya s Afganistanom [The Taliban's Neighbors: Regional Diplomacy with Afghanistan]. 2024. <https://www.crisisgroup.org/sites/default/files/2024-01/337-afghanistan-taliban-ru.pdf> [Accessed 25 April 2025] [in Russ.].

[5] Boltayev H. Central Asia's relations with Taliban-ruled Afghanistan. In S. Shekhawat (Ed.), Afghanistan under the Taliban: Enduring challenges, evolving responses, ORF Special Report No. 223, March 2024, № 223, p. 53. –<https://www.orfonline.org/public/uploads/upload/20240305100907.pdf> [Accessed 05 April 2025]

[6] Ali T. Central Asia's careful engagement with the Taliban. Caspian Policy Center. – 2023. – Available at: <https://www.caspianpolicy.org/research/>

security-and-politics-program-spp/central-asias-careful-engagement-with-the-taliban [in Russ.].

[7] Schmitz A. Central Asia's Muslims and the Taliban. Stiftung Wissenschaft und Politik, 2022. <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2022C17/> [Accessed 12 December 2024].

[8] Jumaev İ., Baygondin R., Turintaeva A. Auganstandaǵı «Taliban» qozǵalısnıń bilikke kelui: Orta Aziya elderi ushin saldarı. Memlekettik basqarw jane memlekettik qızmet jurnalı, 2023, № 3(86), b. 45-52 [Zhumaev I., Baygondin R., Turyntaeva A. The rise of the Taliban movement to power in Afghanistan: implications for the countries of Central Asia. Journal of Public Administration and Civil Service. <https://doi.org/10.52123/1994-2370-2023-964> [in Kaz.].

[9] Abdullina A.T., Aqsakalova M.Q. Qazaqstan-Auǵanstan qatynastary: tarikhı men qazirgi zaman [Kazakhstan–Afghanistan Relations: History and the Present Day] // Abılay Khan atyndaǵy QazHQAǴTÝ Khabarshysy. Khalyqaralyq qatynastar jáne aimaqtanu serıasy – Bulletin of KazUIR&WL named after Abylai Khan. Series: International Relations and Regional Studies, 2023, №54(4), B. 33–40. – DOI: <https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.54.4.004>. [in Kaz.]

[10] Tuqymov E. Taliban bılginiń eki jyly: negizgi nátizheler [Two Years of Taliban Rule: Key Outcomes] // Ortalyq Aziiany zertteý jurnalı – Central Asian Research Journal, 2023, №90(2), B. 5–12. – DOI: <https://doi.org/10.52536/2788-5909.2023-2.01>. [in Kaz.]

[11] Haqqani A. Al-Imara al-Islamiya wa Nizamuha. Maktabu daru-l ulum ash-sharghia, 2022, 312 p.

[12] Kaya R., Bayar E. Afganistan'da Taliban iktidarı sonrası Orta Asya bölgesel güvenliǵi // Güvenlik Stratejileri Dergisi, TDT Özel Sayısı, 2022, P. 147-180. <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.1112793>.

[13] Orishev A.B. «Pushtunwali»: istoriya zhizni i filosofia pushtunov [“Pushtunwali”: The History of Life and Philosophy of the Pashtuns]. Vestnik eksperimental'nogo obrazovaniya – Bulletin of Experimental Education, 2015, № 2. <https://cyberleninka.ru/article/n/pushtunwali-istoriya-zhizni-i-filosofiya-pushtunov> [Accessed 06 February 2025]. [in Russ.]

[14] Bunzel C. The Taliban's political theory: 'Abd al-Hakim al-Haqqani vision for the Islamic Emirate. Current Trends in Islamist Ideology, 2024, № 35, p. 5-30. <https://www.hudson.org/terrorism/talibans-political-theory-abd-al-hakim-al-haqqanis-vision-islamic-emirate-cole-bunzel> [Accessed 25 February 2025].

[15] Ingram B.D. Revival from below: The Deoband movement and global Islam, California: University of California Press, 2018, 513 p.

ТАЛИБАНЫҢ БИЛІК ФИЛОСОФИЯСЫ: ШАРИҒАТ, ӘДЕТ ЖӘНЕ РУШЫЛДЫҚ

Абдилхаким Б.Ш.¹, *Амангельдиев А.А.²

¹Нұр-Мұбарак Египет Ислам мәдениеті университеті, Алматы, Қазақстан

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада 2021 жылдың тамызында Ауғанстан билігіне 20 жылдан кейін қайта оралған Талибан қозғалысының дүниетанымы, ел басқару жүйесіндегі философиясы мен жалпы діни идеологиясы қарастырылады. Тәліптердің ұйым ретінде қалыптасуына және болмыстарына тек Ислам діні ғана емес, сонымен қатар «пуштунвали» атты пуштун ұлтының ру-тайпалық кодексі де ықпал етті. Зерттеуімізде осы мәселе егжей-тегжейлі қолға алынып, Талибанға әсері талқыланатын болады. Мақалада қазіргі Ауғанстандағы сот төрағасы, тәліптердің дін маманы Абдулхаким Хаққанидың 2022 жылы жарық көрген «Ислам әмірлігі және оның жүйесі» атты еңбегі негізінде тәліптердің саяси философиясын талдауға арналады. Аталмыш кітапта әуелгі төрт халифа кезеңіндегі жүйе қазіргі Ауғанстанда билік құру үшін үлгі ретінде қарастырылған. Мәселен еңбекте әмір міндетті түрде мұсылман, ер адам, ақыл-есі бүтін, тақуа, әділ әрі мазхаб бойынша мұжтахид ғалым болуы тиіс делінген. Сондай-ақ, шынайы басшының ерлік, саяси көрегендік пен жоғары құзіреттілікке ие болу керектігі айтылып, халифалық істерді жүргізуге қауқарлы болуы қажеттігі баяндалған. Мұндай сипаттамалар ортағасырлық ислами саяси құқықтағы халифқа немесе имамға қойылатын талаптарға ұқсайды, бұл Талибанның өзін дәстүрлі исламдық басқару жүйесінің заңды мұрагері ретінде ұсынуға ұмтылатынын аңғартады. Сонымен қатар кітапта тәліптер құрған мемлекет қандай болуы керек, әмірдің тағайындалу жолы, мемлекетті басқару барысы, қазіргі демократияның ислами жүйе алдындағы кемшіліктері, әйелдер мәселесі деген сынды тақырыптар қозғалады. Бұл еңбек тәліптердің ел басқару бойынша ресми құжат не доктринасы емес. Алайда кітап А. Хаққани сынды аса лауазымды тұлға тарапынан жазылғаны және ресми түрде қолдау тапқаны үшін тәліптердің билік жүйесі мен өмірлік философиясын түсінуге аса құнды дереккөз болып саналады.

Тірек сөздер: Талибан, пуштунвали, А. Хаққани, дін, әмірлік, саясат, деобандия, шариғат

Қаржыландыру: Мақаладағы зерттеу Қазақстан Республикасының Ғылым және жоғары білім министрлігінің гранттық қолдауымен «AP19174944 Деобандия мектебінің діни-саяси идеологиясының Орта Азияға ықпалы» ғылыми жобасын іске асыру шеңберінде дайындалған.

ФИЛОСОФИЯ ВЛАСТИ ТАЛИБАНА: ШАРИАТ, ОБЫЧАИ И ПЛЕМЕННОЙ СТРОЙ

Абдилхаким Б.Ш.¹, *Амангельдиев А.А.²

¹ Египетский университет исламской культуры Нур-Мубарак,
Алматы, Казахстан

*² Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан

Аннотация. В данной статье рассматриваются мировоззрение, философия государственного управления и общая религиозная идеология движения «Талибан», которое вернулось к власти в Афганистане в августе 2021 года. На формирование и функционирование Талибана как организации повлияли не только ислам, но и племенной кодекс пуштунской нации под названием «пуштунвали». В исследовании также подробно рассматривается этот аспект и анализируется его влияние на Талибан. Значительная часть статьи посвящена анализу политической философии Талибана на основе книги «Исламский Эмират и его система», написанной Абдулхакимом Хаккани действующим верховным судьей Афганистана и религиозным деятелем Талибана, опубликованной в 2022 году. В указанной работе система правления первых четырёх халифов представлена в качестве модели для построения государственной власти в современном Афганистане. В частности, утверждается, что эмир должен быть мусульманином, мужчиной, разумным, богобоязненным, справедливым и обладать учёной степенью муджахидов в соответствии с мазхабом. Также подчёркивается, что настоящий лидер должен обладать мужеством, политическим чутьём и высокой компетентностью, а также способностью эффективно управлять делами халифата. Подобные характеристики соответствуют требованиям, предъявляемым к халифу или имаму в средневековом исламском политико-правовом дискурсе, что свидетельствует о стремлении Талибана позиционировать себя как законного наследника традиционной исламской системы управления. В книге также обсуждаются такие темы, как идеальное государство по мнению Талибана, порядок избрания эмира, принципы государственного управления, критика современной демократии по сравнению с исламской системой и вопрос положения женщин. Эта книга не является официальным документом или доктриной Талибана по управлению страной. Однако, поскольку книга была написана такой высокопоставленной фигурой, как Хаккани, и получила официальную поддержку, она считается очень ценным источником для понимания системы власти и жизненной философии Талибана.

Ключевые слова: Талибан, пуштунвали, А. Хаккани, религия, эмират, политика, деобандия, шариат

Финансирование: Исследование, представленное в статье, выполнено при грантовой поддержке Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан в рамках проекта AP19174944 «Влияние религиозно-политической идеологии деобандийской школы на Центральную Азию».

Information about authors:

Abdilkhakim Burkhanadin Sharafutdinuly – PhD, Egypt University of Islamic Culture Nur-Mubarak, lecturer of the Department of Religious Studies, Almaty, Kazakhstan, email: burhanhakim01@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-8271-866X>.

Amangeldiyev Assan Azimkhanovich – PhD, senior lecturer of the Department of Philosophy of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, email: a.azimkhanuly@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9257-1609>.

Авторлар туралы мәлімет:

Абдилхаким Бурханадин Шарафутдинұлы – PhD, Нұр-Мұбарак Египет Ислам мәдениеті университеті, дінтану кафедрасының оқытушысы, Алматы, Қазақстан, email: burhanhakim01@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-8271-866X>.

Амангельдиев Асан Азимханович – PhD, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Философия кафедрасының аға оқытушысы, Астана, Қазақстан, email: a.azimkhanuly@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9257-1609>.

Сведения об авторах:

Абдилхаким Бурханадин Шарафутдинулы – PhD, преподаватель кафедры религиоведения Египетского университета исламской культуры «Нур-Мубарак», Алматы, Казахстан, email: burhanhakim01@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-8271-866X>.

Амангельдиев Асан Азимханович – PhD, старший преподаватель кафедры философии Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, email: a.azimkhanuly@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9257-1609>.

Received: July 25, 2025

Accepted: September 25, 2025

УДК 327

МРНТИ 11.25.67

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.004>

НАРОДНАЯ ДИПЛОМАТИЯ В ЭТНОПОЛИТИКЕ, НА ПРИМЕРЕ КАЗАХСТАНА И США

*Камытбекова А.¹, Каратай Н.²

*^{1,2} Евразийский Национальный Университет им. Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан

Аннотация. Народная дипломатия неотъемлемая часть этнополитики, поскольку она способствует развитию межкультурной коммуникации, повышает значимость международных отношений, содействует в наиболее благоприятном исходе существующих конфликтов и может предотвратить возможные сложности общения между различными этническими группами. В условиях глобализации народная дипломатия все чаще используется как важнейший инструмент международных отношений и развития этнополитики. Она имеет важное значение для укрепления межэтнического доверия, улучшения общественного мнения о правительстве и продвижения принципов, направленных на поддержание как внутренней стабильности, так и международного сотрудничества. В данной статье сравниваются характеристики, роль и влияние народной дипломатии на развитие национальной идентичности и межэтнической гармонии в этнополитике Казахстана и США. Согласно данному сравнительному исследованию, существуют параллели и различия между народной дипломатией в этнополитике Казахстана и США. В то время как в Казахстане основное внимание уделяется внутренней безопасности и гармонизации межэтнических отношений, Соединенные Штаты Америки стремятся распространять демократические идеи по всему миру через медиапроекты и образовательные обмены. Однако, народная дипломатия стратегически формирует этнополитику, укрепляет социальную интеграцию и способствует международному сотрудничеству в обеих странах. В многоэтнических культурах, где сохранение межэтнической гармонии имеет стратегическое значение, изучение народной дипломатии особенно актуально. Сравнивая эти модели, можно найти как структурные различия, так и точки пересечения, что имеет решающее значение для лучшего понимания функции народной дипломатии в современной этнополитике.

Ключевые слова: народная дипломатия, Казахстан, этнополитика, США, культурная дипломатия, межэтнические отношения, Ассамблея народа Казахстана, межкультурный диалог

Введение

Современные международные отношения характеризуются ростом значимости народной дипломатии как инструмента мягкой силы и неформального взаимодействия между государствами. В условиях

глобализации, активного межкультурного обмена и усиления этнических факторов в политике, народная дипломатия становится важным инструментом укрепления национальной идентичности, предотвращения этноконфликтов и гармонизации многонациональных обществ [1].

Этнополитика, как направление государственной политики, направленная на регулирование межэтнических отношений и интеграцию этнических групп, также всё чаще использует народную дипломатию как один из ключевых инструментов. В этом контексте представляется важным изучить механизмы народной дипломатии в этнополитике, а также определить ее влияние на внутренние и внешние процессы государств. Казахстан и США представляют собой два различных подхода к народной дипломатии: первый — как государственно-ориентированная модель, второй — как модель с акцентом на гражданское общество.

Целью настоящего исследования является изучение механизмов народной дипломатии в этнополитике Казахстана и США, а также сравнительный анализ их подходов. Для достижения поставленной цели в рамках научной статьи решены следующие исследовательские задачи:

- Изучены основные понятия и теоретические основы народной дипломатии и её значимости в этнополитике;
- Подробно изучен анализ механизмов и институтов народной дипломатии в этнополитике Казахстана и США;
- Проведен сравнительный анализа народной дипломатии в этнополитике двух стран;
- Сформулированы выводы о влиянии народной дипломатии на эффективность этнополитики в условиях глобализации многонациональных обществ.

Актуальность исследования обусловлена, растущим значением народной дипломатии в международных отношениях и национальной политике государств, особенно в полиэтнических обществах, где необходимо поддерживать баланс интересов различных этнических групп. Опыт Казахстана и США представляют собой особый интерес, так как они имеют разные исторические пути формирования этнополитики и народной дипломатии, что делает их сравнение особенно значимым.

Описание материалов и методы

Исследование народной дипломатии в этнополитике проведено на основе сравнительного анализа Казахстана и США в период 2019-2024 года. Такой временный диапазон обусловлен доступностью актуальных данных, что позволяет проследить современные тенденции развития народной. Данный период характеризуется интенсивными изменениями в глобальной политической среде (пандемия COVID-19, рост геополитической напряженности, цифровизация общественных коммуникации), которые существенно изменили формы и механизмы народной дипломатии в обеих странах.

Выбор Казахстана и США в качестве объектов анализа обусловлен как теоретическими, так и практическими соображениями. Казахстан как объект прикладного интереса, представляет собой многонациональное государство, где народная дипломатия тесно переплетена с внутренней этнополитикой и поддержанием межэтнического согласия. США же выступают в качестве мировой державы, где народная дипломатия институционализована и используется как элемент глобальной «мягкой силы». Сравнение этих кейсов позволяет выявить не только различия в ресурсах и стратегиях, но и общие закономерности в том, как государства используют народную дипломатию для укрепления внутренней стабильности и внешнеполитических позиций.

Исследование опирается на междисциплинарный подход, включающий анализ международных отношений, этнополитики и народной дипломатии. В качестве методов используются контент-анализ для изучения научных публикаций и официальных документов (зарубежные работы, официальные государственные сайты и нормативные документы); сравнительный анализ для выявления общих черт и различий в формировании и развитии народной дипломатии в Казахстане и США.

К первому типу источников относится метод сравнительного анализа. Разные политические и исторические модели многонационального общества Казахстана и США позволяют применить сравнительный анализ, углубленно изучить различия и подходы осуществления имеющихся моделей укрепления единства и понимания. В то время как Казахстан создает собственную модель этнополитической стабильности посредством институциональных процедур, у США есть наиболее долгая история использования мягкой силы и культурной дипломатии на протяжении существования страны. Такого рода сравнение позволяет точно определить успешные тактики народной дипломатии и оценить, насколько хорошо они могут быть модифицированы для различных ситуаций. Казахстан отдает приоритет внутренней этнополитической стабильности, США концентрируются на международном распространении демократических идей посредством образовательных и культурных взаимодействий. Согласно анализу, США могли бы модифицировать модель Ассамблеи народа Казахстана для содействия внутреннему этнокультурному дискурсу, а Казахстан мог бы черпать вдохновение из опыта США в разработке индивидуальных программ обмена для этнических сообществ.

К следующему типу источников относится контент-анализ, с помощью которого рассматривается тактика народной дипломатии (официальные документы и научные публикации). Анализируются документы Ассамблеи народа Казахстана, отчеты программ Fulbright и International Visitor Leadership Program (IVLP), и файлы Госдепартамента США по международным программам обмена. Кроме того, изучаются отчеты межэтническом сотрудничестве, подготовленные международными организациями, как ОБСЕ и ЮНЕСКО. Данные методы, включая политический анализ, определяют важные векторы народной дипломатии и их влияние на этнополитику.

Последняя группа источников — это метод кейс-стадии, он включает в себя изучение механизмов народной дипломатии и помогает сформировать понятие об исследовании с помощью тематических примеров, которые включают иллюстрации эффективных проектов. Учитывается участие этнических лидеров в образовательных и культурных программах, как средство содействия международному сотрудничеству и инициативы Ассамблеи народа Казахстана по упрочнению межэтнического согласия. Этот метод позволяет оценить эффективность различных моделей народной дипломатии и представлять актуальные предложения по их внедрению.

Результаты и обсуждение

В научной литературе народная дипломатия часто рассматривается как совокупность форм публичного взаимодействия, направленных на продвижение национальных интересов посредством “мягкой силы”. Выражения «публичная дипломатия», «общественная дипломатия» и «гражданская дипломатия» взаимозаменяемы с термином «народная дипломатия». В контексте этнополитики народная дипломатия имеет важное значение. Для того чтобы строить и улучшать связи между нациями, этот вид дипломатии подразумевает коммуникацию между отдельными лицами, официальными органами и другими неправительственными организациями.

По мнению И.Канта, конечная цель военных действий – это достижение выгодных условий и поэтому государства должны придерживаться концепции честной игры. В своей книге «К вечному миру» немецкий философ обосновал необходимость триединства, включающего мировое гражданство, международное право и государственное гражданство [2].

В многонациональном обществе народная дипломатия играет решающую роль в предотвращении и урегулировании конфликтов между различными этническими, языковыми и религиозными группами. Подход к народной дипломатии может сильно различаться в зависимости от конкретных культурных, социальных и политических условий каждой страны.

Как утверждает А. Вендт, международная политика формируется как материальными факторами, так и идеями, убеждениями и общей идентичностью. С точки зрения теории конструктивизма, народную дипломатию можно рассматривать как процесс установления международных норм и идентичностей посредством социальных взаимодействий [3]. С учетом этого народная дипломатия играет решающую роль в формировании общих смыслов и ценностей среди различных этнических групп. Это особенно важно для полиэтнических стран, таких как Казахстан и США, где важно укреплять единство и сотрудничество между различными сообществами. США формируют свою этнополитическую идентичность через концепцию мультикультурализма и демократических ценностей. Американская народная дипломатия стремится поддерживать имидж страны как «плавильного котла» различных этнических групп, что помогает

легитимизировать их внешнеполитическую стратегию [4].

В соответствии с идеей и принципом ООН «Единство в многообразии», Казахстан создает свою идентичность как «Единая нация», объединяя многочисленные этнические группы. АНК и государственная этнополитика используются в этом контексте для влияния на дискурс Казахстана как стабильного многонационального государства как внутри страны, так и за ее пределами [5].

Важно помнить, что народная дипломатия использует неправительственные организации и граждан для укрепления доброй воли и взаимопонимания между странами. В зависимости от конкретной ситуации могут использоваться различные методы народной дипломатии. Некоторые страны, например, отдают приоритет культурным обменам, в то время как другие предпочитают концентрироваться на низовых проектах.

В рамках теории транснационализма предложенной Дж. Наем и Р. Кохэйном, народная дипломатия основывается на многоуровневых взаимодействиях и активном участии неправительственных субъектов в международных отношениях [6]. В современном глобализированном мире негосударственные субъекты, такие как этнические диаспоры и культурные организации, играют все более важную роль в формировании внешнеполитических решений. Например, Казахстан активно взаимодействует со своей диаспорой за рубежом, используя меры народной дипломатии для укрепления своей национальной идентичности и продвижения своих интересов на мировой арене. США же активно поддерживают международные НПО, занимающиеся этническими вопросами, а также финансируют программы по поддержке коренных народов и мигрантов.

Сегодня народная дипломатия становится все более актуальным инструментом «мягкой силы», который способствует установлению мира и сотрудничества между народами. Политолог Дж. Най, представляет теорию «мягкой силы» как способность страны или организации достигать своих целей привлекательностью и убеждением [7]. Наряду с «мягкой силой» народная дипломатия играет существенную роль в формировании образа страны в международном сообществе и установлении партнерских отношений. Казахстан стремится развивать свою «мягкую силу», продвигая культурные инициативы и способствуя межкультурному диалогу как внутри страны, так и на международном уровне. США исторически использовали народную дипломатию для продвижения своих культурных ценностей и идеалов демократии, что способствовало укреплению их глобального влияния.

На данном этапе государство все чаще прибегают к концепции мягкой силы для достижения своих интересов на международной арене. Страны, активно использующие ресурсы мягкой силы, стремятся установить контакты между народами разных стран и создать положительный образ своей страны. В этом контексте народная дипломатия становится важным инструментом для продвижения и популяризации национальных интересов.

Казахстан имеет все возможности стать ведущим региональным лидером по глубине проникновения мягкой силы, направленной на обеспечение устойчивого развития. Для примера, Казахстан занимает 80 место из 121 страны в рейтинге Global Soft Power Index (см. Рисунок 1), а США же занимают лидирующую позицию в рейтинге, что свидетельствует об их значительном опыте в реализации инструментов «мягкой силы» [8].

Рисунок 1. Global Soft Power Index 2024.

Таким образом, рассматривая народную дипломатию через призму различных теорий международных отношений, становится понятным, что она выступает важным инструментом в этнополитических делах, способствующим укреплению межэтнического согласия и продвижению национальных интересов в глобальном масштабе.

Казахстан: модель народной дипломатии и этнополитики

С момента обретения независимости народная дипломатия Казахстана формировалась и развивалась на основе современных критериев как одно из важных направлений и методов внешней политики, внося значительный

вклад в повышение роли и престижа страны на международной арене. В настоящее время институт народной дипломатии рассматривается как один из ключевых институтов в реализации внешнеполитических задач Республики Казахстан. Данный факт берет свое начало из Концепции внешней политики Республики Казахстан на 2020-2030 годы в разделе «Приоритеты в области прав человека, гуманитарной дипломатии и охраны окружающей среды», подчеркивает важность народной дипломатии и взаимодействия с неправительственным сектором [9].

Казахстан активно развивает народную дипломатию как полиэтническое государство, где сформировалась эффективная модель межэтнической толерантности и общественного согласия. Это позволяет стране уверенно строить свое будущее, превращая многонациональное и многоконфессиональное сообщество в стратегический ресурс развития. В Казахстане этнополитика стала формироваться с момента обретения независимости. Свидетельством этого является Форум народов Казахстана, который первый президент Республики Казахстан Нурсултан Назарбаев созвал в 1992 году для консультаций вопросов по дальнейшей консолидации казахстанского полиэтнического общества [10]. Этнополитический контекст в стране задается демографией и высокой степенью институционализации межэтнического диалога. В реализации государственной этнополитики ключевая роль отводится Ассамблее народа Казахстана, деятельность которой рассматривается как важнейший инструмент народной дипломатии. С момента ее учреждения 1 марта 1995 года, развиваясь и создавая новые общественные институты в своей структуре, АНК выполняет ряд общественно значимых функций по укреплению общественного согласия и общенационального единства, прибегая к инструментам народной дипломатии. Ее этномедиаторские функции тому подтверждение [11]. Так, на сегодняшний день в стране действует свыше 1000 этнокультурных объединений, которые используются для общественного посредничества и культурного обмена.

В Казахстане созданы все условия для развития культуры, традиций и языков всех этнических групп на основе деятельности АНК, который является фактическим органом народной дипломатии. Институт устанавливает связи с этнокультурными ассоциациями за рубежом и содействует культурному обмену. Так, например, Казахстан укрепляет свои связи с другими государствами Центральной Азии, СНГ и т.д., уделяя особое внимание межкультурному и межэтническому взаимодействию [8].

Необходимо отметить геополитическое положение страны, который оказывает значительное влияние на выбор инструментов народной дипломатии и форм этнополитики. Казахстан, расположенный в самом сердце Евразии и обладающий значительными природными ресурсами, стремится служить “мостом” между Востоком и Западом. Это находит свое отражение в проведении на его территории международных конференций и форумов, в том числе посвященных межрелигиозному диалогу, а также в активном сотрудничестве с зарубежными образовательными и культурными

организациями [12]. Такой подход помогает укрепить межэтническую гармонию внутри страны, а также позиционируется как положительный пример для других государств.

Казахстан активно использует народную дипломатию для укрепления международных связей, опираясь на принципы мирного сосуществования, сотрудничества и невмешательства. В этот процесс вовлечены различные акторы: неправительственные организации, бизнес, частные лица, наука и образование, активисты, религиозные структуры, СМИ и цифровые коммуникации. Президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев подчеркивает необходимость позитивного общественного дискурса для стабильности и развития, одновременно указывая на необходимость повышения авторитета НПО [13].

По состоянию на 2025 год население Казахстана составляет 20,3 млн человек, сдвиг идет в сторону роста доли титульной нации, казахи (14,4 млн человек, 71,3%), русские (2,96 млн человек, 14,6%) и узбеки (678 тыс. человек, 3,3%). Далее идут украинцы (371 тыс.), уйгуры (305 тыс.), немцы (223 тыс.), татары (218 тыс.) и другие этносы. Эти пропорции важны для понимания адресатов инициатив «снизу-вверх» и «сверху-вниз».

В Казахстане проживает более 100 различных этнических групп. Это делает сохранение их языков, культур и традиций важной частью государственной политики. Ассамблея народа Казахстана предоставляет платформу для межэтнического диалога и активно сотрудничает с международными партнерами в области культуры. Это отражает принципы народной дипломатии и помогает поддерживать стабильность и согласие в Казахстане. По словам исследователя М.Б. Олкотт, хорошо продуманная политика Казахстана делает культурное разнообразие одним из ключевых приоритетов страны, способствуя ее стабильности и гармонии [14].

Этнокультурные организации, такие как Ассоциация корейцев Казахстана и Казахстанское объединение немцев “Возрождение” и другие, играют значительную роль в народной дипломатии, внося свой вклад в сохранение культурного наследия и укрепление международных отношений.

Во внешнем измерении “народной дипломатии” Казахстан опирается на образовательную мобильность и молодежные обмены. Программа «Болашақ», запущенная в 1993 году, является одним из важных инструментов народной дипломатии Казахстана. Она предоставляет возможность гражданам Казахстана обучаться за рубежом и способствует обмену знаниями между странами. С 1993 года программа “Болашақ” оказала поддержку более 10000 студентам для обучения за рубежом. На сегодняшний день более 90000 казахстанских студентов учатся за границей, при этом США является одним из популярных направлений, наряду с Россией, Китаем и Великобританией [15]. Так, программа помогает укрепить международные отношения между Казахстаном и другими странами.

Кроме того, в Казахстане проводятся международные фестивали, выставки и спортивные мероприятия, демонстрирующие национальные традиции страны. Эти мероприятия помогают привлечь внимание к

Казахстану как к культурному и образовательному центру в Центральной Азии [16].

Казахстан активно работает над созданием позитивного имиджа посредством использования современных коммуникационных технологий. Цифровые инициативы и социальные сети способствуют развитию межкультурных отношений, поощряют дипломатическое и культурное взаимодействие и привлекают финансирование для научных и туристических проектов.

Таким образом, народная дипломатия Казахстана сочетает традиционные культурные ценности с инновационными подходами. Это создает условия для формирования целостной и многоуровневой модели народной дипломатии, способствующей укреплению общественного согласия и межкультурного диалога.

Рисунок 2. Схема направлений и институтов народной дипломатии Казахстана и США.

Примечание: составлено авторами

США: модель народной дипломатии и этнополитики

Соединенные Штаты Америки, как мировой лидер, активно продвигают демократическую культуру, принципы и технологии посредством народной дипломатии. Эта стратегия помогает стране создать положительный имидж в международном сообществе, укрепляет отношения между государствами и влияет на этнополитические процессы во всем мире. Народная дипломатия в государстве во многом носит “плюралистический” характер и выступает одновременно инструментом внутренней этнополитики и элементом внешнеполитической “мягкой силы” [17]. Внутри страны она адресует последствия многообразия, такие как претензии равенства, межкоммунальные трения и системную дискриминацию; а во внешнем измерении формирует образ многоэтничного и открытого общества через образовательные и культурные обмены. Анализ за последние пять лет показывает, что народная дипломатия осуществляется негосударственными акторами (НКО, университеты, диаспоры), а также муниципальными

институтами интеграции и федеральными программами обменов (Fullbright - ежегодно охватывает около 8 тыс. участников [18], что делает её крупнейшей в мире, IVLP - привозит около 4 000–5 000 участников в США ежегодно [19], American Spaces - охватывают свыше 700 локаций в 140 странах и в 2024 году привлекли около 20 миллионов участников [20]. Финансирование этих инициатив осуществляется как за счет государственных грантов, так и за счет частного сектора. Это позволяет реализовывать масштабные долгосрочные проекты.

Одним из наиболее важных аспектов народной дипломатии США являются программы Госдепартамента, такие как IVLP и сеть American Spaces, которые работают как “мосты” между США и другими странами. Они создают места и возможности, где иностранцы могут ближе познакомиться с американским обществом. Так например, IVLP ежегодно приглашает в США зарубежных лидеров (около 4-5 тысяч участников в год), а American Spaces насчитывает сотни культурных и образовательных центров по всему миру (порядка 600-700 локаций). Это говорит о том, что обеспечивается массовый охват и устойчивое присутствие американской народной дипломатии на местах. Такие программы решают задачи внешней политики, помогая формировать и иностранным гостям образ США как страны многообразия и плюрализма, а также задачи внутренней политики, давая этническим меньшинствам возможность быть “лицом страны”, показывая реальное многонациональное общество [21] [22].

Таким образом, такие инициативы создают долговременные связи. Участники обменов становятся посредниками, которые рассказывают о США и поддерживают контакты с американскими партнерами.

Наряду с этим, США используют культурные мероприятия в рамках своей стратегии народной дипломатии. Фестивали, концерты, художественные выставки и кинофестивали, демонстрируют американское искусство и культуру, способствуя межкультурному взаимопониманию. Например, американские культурные центры по всему миру организуют мероприятия, пропагандирующие американскую литературу, музыку и искусство, помогая создать позитивное восприятие страны международным сообществом.

Важным аспектом дипломатии США является ее влияние не только на внешнюю политику, но и на внутреннюю этническую политику. Исторически сложилось так, что страна сталкивалась со значительными вызовами в области межэтнических отношений. Внутренние конфликты, такие как движение за гражданские права афроамериканцев в 1960-х годах, подчеркивали важность народной дипломатии как средства внутреннего примирения. Такие организации, как Антидиффамационная лига (ADL) и Национальная ассоциация содействия улучшению положения цветных людей (NAACP), играют решающую роль в продвижении социальных и этнических прав, способствуя укреплению общественного согласия и предотвращению конфликтов [16].

Роль народной дипломатии в США также проявляется в деятельности религиозных и этнических общин. Диаспоры, такие как еврейская, армянская и украинская общины, среди прочих, активно формируют внешнеполитическую повестку дня посредством своих лоббистских усилий и гуманитарных инициатив. Например, Американский еврейский комитет (АЕК) способствует межкультурному взаимопониманию и поддерживает связи с еврейскими общинами по всему миру. Украинская диаспора в США в последние годы также сыграла значительную роль в международной поддержке Украины, оказывая гуманитарную и экономическую помощь своей исторической родине.

Средства массовой информации играют важную роль в реализации стратегий народной дипломатии США. Американские СМИ, такие как CNN, New York Times и “Голос Америки”, среди прочих, активно формируют международное общественное мнение, освещая события глобального масштаба. Эти СМИ не только распространяют информацию о государстве, но и пропагандируют западные демократические ценности. Кроме того, цифровые платформы, такие как социальные сети, видеохостинги и онлайн-публикации, играют важную роль в быстром распространении информации и установлении связи с глобальной аудиторией.

Помимо традиционных СМИ, в последние годы значительную роль в народной дипломатии США играют цифровые технологии. Кибердипломатия позволила Вашингтону активно продвигать демократические ценности в странах с ограниченным доступом к независимой информации. Различные неправительственные организации, такие как Digital Democracy и Freedom House, занимаются продвижением информации о правах человека, свободе слова и демократии в авторитарных режимах посредством распространения информации.

США активно сотрудничают с международными организациями, используя механизмы народной дипломатии для продвижения прав человека и демократических принципов. Например, сотрудничество с Организацией Объединенных Наций (ООН), Организацией по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ) и ЮНЕСКО, среди прочих, позволяет США влиять на глобальные этнополитические процессы. Работа с этническими меньшинствами и правозащитными организациями играет значительную роль в этом процессе, способствуя формированию глобальной сети сторонников американской модели управления и правовой системы [8].

Таким образом, народная дипломатия США - это многогранная стратегия, которая включает образовательные инициативы, культурные обмены, взаимодействие со СМИ и этническими сообществами [17]. Эти усилия помогают укреплять международные отношения, продвигать демократические идеалы и способствовать позитивному восприятию США на мировой арене. В эпоху глобализации народная дипломатия продолжает оставаться важнейшим инструментом влияния США, позволяющим им поддерживать и продвигать свои стратегические интересы в различных регионах мира.

Таблица 1. Казахстан и США: Сравнительный анализ народной дипломатии в этнополитике

Критерий	Казахстан	США
Основная цель	Поддержание межэтнического согласия и гармонии, сохранение культурного разнообразия	Интеграция этнических групп в единое национальное общество
Исторический контекст	Многовековое сосуществование различных этносов, советское наследие политики «дружбы народов»	Иммиграционное общество, идея «плавильного котла» как основы национальной идентичности
Основные принципы	Институциональная поддержка этнокультурного разнообразия, мультикультурализм	Интеграция и ассимиляция, построение общей национальной идентичности
Ключевые институты	Ассамблея народа Казахстана, этнокультурные объединения	Неправительственные организации, культурные институты, университеты
Форма реализации	Государственные программы по сохранению культур и языков этносов, международное этнокультурное сотрудничество	Программы интеграции меньшинств, популяризация американской культуры за рубежом
Роль в международных отношениях	Демонстрация сосуществования различных этнических групп, участие в гуманитарных проектах	Продвижение американских ценностей и культуры через «мягкую силу»
Примеры инициатив	- Ассамблея народа Казахстана - Программа “Болашак” - Международный форум «Диалог лидеров» - Казахстанские этнокультурные центры и послы доброй воли АНК за рубежом - Проект «Рухани жаңғыру»	- Программа Fulbright - International Visitor Leadership Program - Голливуд как инструмент мягкой силы - Работа американских неправительственных организаций - Программа Open World - Музыкальные и культурные обмены
Главное отличие	Поддержка и институционализация этнокультурного многообразия	Интеграция и ассимиляция этнических групп в американскую культуру

Примечание: составлено авторами

Согласно вышеупомянутому исследованию, целями народной дипломатии в этнополитике Казахстана и США являются укрепление национальной сплоченности, развитие культуры и создание благоприятной репутации. Тем не менее, из-за исторического и социального фона, существует много параллелей и расхождений.

Схожести моделей двух государств проявляются в их стремлении к поддержанию межэтнического согласия и стабильности. И Казахстан, и США активно принимают участие в народной дипломатии. В то время как Казахстан использует АНК, США делают это через неправительственные организации и культурные учреждения. Они стремятся поддерживать диалог между различными этническими группами как внутри, так и за пределами своих стран.

Однако подходы к этнополитическим вопросам в Казахстане и США существенно отличаются. Это находит отражение в участии этнокультурных объединений в международных проектах. В Соединенных Штатах Америки этнополитика основана на принципах интеграции и ассимиляции. Правительство и местные органы власти стремятся вовлечь этнических меньшинств в культурную, экономическую и политическую жизнь. Хотя этнические группы мало участвуют в международной дипломатии, они работают над сохранением культурного наследия сообщества.

В отличие от США, которые уделяют большое внимание идее «плавильного котла», в котором предполагается, что различные этнические группы сольются в единую американскую культуру, Казахстан признает и уважает разнообразие народа и стремится поддерживать межэтнической гармонии. Это нашло отражение в ее внешней политике, которая направлена на демонстрацию сосуществования различных сообществ внутри страны и преимуществ этого разнообразия.

Обе страны преследуют общую цель - продвигать свой имидж посредством народной дипломатии. Тем не менее, в то время как США делают акцент на общечеловеческих ценностях и продвижении своей популярной культуры во всем мире, Казахстан делает акцент на межэтническом сотрудничестве и гармонии как важную часть своей дипломатической тактики. Это различие в подходах можно увидеть в том, как каждая страна подходит к международным отношениям и какие конкретные стратегии дипломатии она использует.

Таким образом, подходы к народной дипломатии во внутренней и внешней политике в Казахстане и США отражают их культурные и исторические особенности. В Соединенных Штатах приоритетом является интеграция этнических групп в единое национальное сообщество, тогда как Казахстан уделяет особое внимание институциональной поддержке этнокультурного разнообразия. Эти различия объясняют, почему народная дипломатия работает в обеих странах по-разному.

Заключение

Заключение проведенного анализа позволяет сделать ряд обобщающих выводов.

Казахстан и США используют народную дипломатию как важный инструмент укрепления национального консенсуса и формирования позитивного имиджа на международной арене, однако их подходы имеют различную направленность. Казахстан, делает акцент на сохранении

этнокультурного многообразия и поддержании межэтнического согласия, что является важнейшей предпосылкой внутренней стабильности и региональной безопасности. Для США, в свою очередь характерен акцент на продвижении универсальных ценностей, популярной культуры и глобальных образовательных программ, что отражает их стремление к укреплению позиций мягкой силы в мировом масштабе.

Практическая значимость сравнительного анализа заключается в возможности взаимного заимствования элементов этих стратегий. Казахстану было бы желательно изучить американскую модель образовательных обменов для подготовки этнических лидеров и специалистов по межкультурному взаимодействию. В свою очередь, США могут извлечь уроки из казахстанской системы межэтнического согласия, которая включает государственную поддержку этнокультурных организаций и диалог на национальном уровне.

Таким образом, народная дипломатия проявляется как многофункциональный инструмент. В казахстанской практике народная дипломатия преимущественно выполняет задачи внутреннего регулирования и гармонизации межэтнических отношений, тогда как в американской она служит механизмом внешнеполитического влияния. Следовательно, комбинация указанных подходов может способствовать балансу между внутренним развитием и международным позиционированием в условиях глобальных вызовов и трансформации этнополитических процессов.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Абжапарова Л. Ж., Сарсембаева А. Б. Народная дипломатия как фактор международных отношений: исторический опыт Казахстана // Фундаментальные исследования. – 2013. – № 11-7. – С. 1520-1523.
- [2] Кант И. К вечному миру // Восточная литература. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Germany/XVIII/1780-1800/Kant_Immanuel/text1.htm (дата обращения: 15.02.2025).
- [3] Wendt A. Social Theory of International Politics. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – 450 p.
- [4] Katzenstein P. J. A World of Regions: Asia and Europe in the American Imperium. – Ithaca: Cornell University Press, 2005. – 320 p.
- [5] Laruelle M. Kazakhstan in the Making: Legitimacy, Symbols, and Social Changes. – Lanham: Lexington Books, 2018. – 280 p.
- [6] Keohane R. O., Nye J. S. (J.) Transnational Relations and World Politics. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1972. – P. IX–XXIX.
- [7] Nye J. How Sharp Power Threatens Soft Power // Foreign Affairs. – 2018. – 24 января. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-01-24/how-sharp-power-threatens-soft-power> (дата обращения: 15.02.2025).
- [8] Азильханов М. А., Нечаева Е. Л., Сыдыкназаров М. К., Жусупова А. С., Пивоваров, Е. И. и др. Этнополитология: учебное пособие для магистрантов высших учебных заведений. – Астана: ЕНУ им. Л. Н. Гумилева, 2024. – 500 с. (С. 372-375).

[9] О концепции внешней политики Республики Казахстан на 2020-2030 годы: Указ Президента Республики Казахстан от 6 марта 2020 года № 280. URL: https://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/o-konceptcii-vneshnei-politiki-respubliki-kazahstan-na-2020-2030-gody (дата обращения: 15.02.2025).

[10] Прокопенко Е. А. Казахстанский опыт укрепления толерантности в международном контексте // Казахский гуманитарно-юридический университет. – 2019. – С. 45–50. URL: <http://repository.kazguu.kz/bitstream/handle/123456789/418/9%20Прокопенко%2045-50.pdf> (дата обращения: 31.01.2025).

[11] Ассамблея народа Казахстана. Официальный сайт. URL: <https://assembly.kz/ru/ank/obshchaya-informatsiya/deyatelnost/> (дата обращения: 15.02.2025).

[12] Assembly of the People of Kazakhstan. (2023). Official website. URL: <https://assembly.kz/> (дата обращения: 15.02.2025).

[13] Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. – 2023. URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana (дата обращения: 15.02.2025).

[14] Olcott Martha Brill. 2002. Kazakhstan: Unfulfilled Promise. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.

[15] The Kazakhstan study abroad market. Education fair.net. URL: <https://www.educationfair.net/market-reports/asia/kazakhstan/> (дата обращения 8.09.2025)

[16] Жусупова А. С., Калашникова Н. П. Методология исследования националистического дискурса в полиэтнической среде // Евразийская интеграция: экономика, право, политика. 2023. №1 (43). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologiya-issledovaniya-natsionalisticheskogo-diskursa-v-polietnicheskoy-srede> (дата обращения: 15.02.2025).

[17] Maialen Goirizelaia, 2020. “Public diplomacy by educational and cultural exchange programs,” Place Branding and Public Diplomacy, Palgrave Macmillan, vol. 16(3), pages 279-287, September.

[18] U.S. Department of State, Bureau of Educational and Cultural Affairs (ECA). n.d. Fulbright Program. Washington, DC: U.S. Department of State. 2024. https://eca.state.gov/fulbright/fulbright-programs?utm_source (дата обращения 8.09.2025)

[19] U.S. Department of State. n.d. *International Visitor Leadership Program (IVLP)*. Washington, DC: U.S. Department of State. 2024. <https://exchanges.state.gov/non-us/program/international-visitor-leadership-program-ivlp> (дата обращения 8.09.2025)

[20] U.S. Department of State. n.d. *American Spaces*. Washington, DC: U.S. Department of State. 2024. <https://americanspaces.state.gov/> (дата обращения 8.09.2025)

[21] The International visitor leadership program. Globalties.U.S. URL: <https://www.globaltiesus.org/programs/ivlp/> (дата обращения 8.09.2025)

[22] American Spaces. Bureau of educational and cultural affairs. URL: <https://eca.state.gov/programs-and-initiatives/initiatives/office-american-spaces/> (дата обращения 8.09.2025)

REFERENCES

[1] Abzhaparova L.Zh., Sarsembaeva A.B. Narodnaya diplomatiya kak faktor mezhdunarodnykh otnosheniy: istoricheskiy opyt Kazakhstana [Public Diplomacy as a Factor of International Relations: The Historical Experience of Kazakhstan] // Fundamental'nye issledovaniya – Fundamental Research, 2013, № 11-7, S. 1520–1523. [in Russ.]

[2] Kant I. K vechnomu miru [Perpetual Peace] // Vostochnaya literatura. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Germany/XVIII/1780-1800/Kant_Immanuel/text1.htm [in Russ.]

[3] Wendt A. Social Theory of International Politics. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – 450 p.

[4] Katzenstein P. J. A World of Regions: Asia and Europe in the American Imperium. – Ithaca: Cornell University Press, 2005. – 320 p.

[5] Laruelle M. Kazakhstan in the Making: Legitimacy, Symbols, and Social Changes. – Lanham: Lexington Books, 2018. – 280 p.

[6] Keohane R. O., Nye, J. S. (J.) Transnational Relations and World Politics. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1972. – P. IX–XXIX.

[7] Nye J. How Sharp Power Threatens Soft Power // Foreign Affairs. – 2018. – 24 janvarja. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-01-24/how-sharp-powerthreatens-soft-power> (data obrashheniya: 15.02.2025).

[8] O kontseptsii vneshney politiki Respubliki Kazakhstan na 2020–2030 gody: Ukaz Prezidenta Respubliki Kazakhstan ot 6 marta 2020 goda № 280 [Foreign Policy Concept of the Republic of Kazakhstan for 2020–2030: Presidential Decree No. 280, March 6, 2020]. URL: https://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/o-koncepcii-vneshnei-politiki-respubliki-kazahstan-na-2020-2030-gody [in Russ.]

[9] Prokopenko E.A. Kazakhstanskiy opyt ukrepleniya tolerantnosti v mezhdunarodnom kontekste [Kazakhstan's Experience in Strengthening Tolerance in the International Context] // Kazakhstanskiy gumanitarno-yuridicheskiy universitet, 2019. – S. 45–50. URL: <http://repository.kazguu.kz/bitstream/handle/123456789/418/9%20Prokopenko%2045-50.pdf>. [in Russ.]

[10] Assambleya naroda Kazakhstana. Ofitsial'nyy sayt [Assembly of the People of Kazakhstan. Official website]. URL: <https://assembly.kz/ru/ank/obshchaya-informatsiya/deyatelnost/> [in Russ.]

[11] Assembly of the People of Kazakhstan. (2023). Official website. URL: <https://assembly.kz/> (data obrashheniya: 15.02.2025).

[12] Poslanie Glavy gosudarstva Kasym-Zhomarta Tokaeva narodu Kazakhstana [State-of-the-Nation Address by President Kassym-Jomart Tokayev to the People of Kazakhstan]. 2023. URL: <https://www.akorda.kz/ru/addresses/>

addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana [in Russ.]

[13] Olcott, Martha Brill. 2002. Kazakhstan: Unfulfilled Promise. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.

[14] Azilkhanov M.A., Nechaeva E.L., Sydyknazarov M.K., Zhusupova A.S., Pivovarov E.I., et al. *Etnopolitologiya: uchebnoe posobie dlya magistrantov vysshikh uchebnykh zavedeniy* [Ethnopolitology: A Textbook for Master's Students]. Astana: ENU im. L.N. Gumilyova, 2024. – 500 s. (pp. 372–375). [in Russ.]

[15] The Kazakhstan study abroad market. Education fair.net. URL: <https://www.educationfair.net/market-reports/asia/kazakhstan/> (data obrashcheniya 8.09.2025)

[16] Zhusupova A.S., Kalashnikova N.P. Metodologiya issledovaniya natsionalisticheskogo diskursa v polietnicheskoy srede [Methodology for Studying Nationalist Discourse in a Multiethnic Environment] // *Evraziyskaya integratsiya: ekonomika, pravo, politika* – Eurasian Integration: Economics, Law, Politics. 2023, №1(43). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologiya-issledovaniya-natsionalisticheskogo-diskursa-v-polietnicheskoy-srede> (data obrashcheniya: 15.02.2025). [in Russ.]

[17] Maialen Goirizelaia, 2020. “Public diplomacy by educational and cultural exchange programs,” Place Branding and Public Diplomacy, Palgrave Macmillan, vol. 16(3), pages 279-287, September.

[18] U.S. Department of State, Bureau of Educational and Cultural Affairs (ECA). n.d. Fulbright Program. Washington, DC: U.S. Department of State. 2024. https://eca.state.gov/fulbright/fulbright-programs?utm_source

[19] U.S. Department of State. n.d. International Visitor Leadership Program (IVLP). Washington, DC: U.S. Department of State. 2024. <https://exchanges.state.gov/non-us/program/international-visitor-leadership-program-ivlp>

[20] U.S. Department of State. n.d. American Spaces. Washington, DC: U.S. Department of State. 2024. <https://americanspaces.state.gov/>

[21] The International visitor leadership program. Globalties.U.S. URL: <https://www.globaltiesus.org/programs/ivlp/> (data obrashcheniya 8.09.2025)

[22] American Spaces. Bureau of educational and cultural affairs. URL: <https://eca.state.gov/programs-and-initiatives/initiatives/office-american-spaces/> (data obrashcheniya 8.09.2025)

ЭТНОСАЯСАТТАҒЫ ХАЛЫҚТЫҚ ДИПЛОМАТИЯ, ҚАЗАҚСТАН МЕН АҚШ МЫСАЛЫНДА

*Қамытбекова А.¹, Қаратай Н.²

*^{1, 2} Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Халықтық дипломатия этносаясаттың құрамдас бөлігі болып табылады, өйткені ол мәдениетаралық байланыстың дамуына ықпал етеді,

халықаралық қатынастардың маңыздылығын арттырады, қалыптасқан қатығыстардың ең қолайлы нәтижесіне ықпал етеді және әртүрлі этникалық топтар арасындағы қарым-қатынаста мүмкін болатын қиындықтардың алдын алады. Жаһандану жағдайында халықтық дипломатия халықаралық әрекеттесу және этникалық саясатты дамытуда ең маңызды құрал ретінде көбірек қолданылуда. Бұл этносаралық сенімді нығайту, үкіметтің қоғамдық пікірін жақсарту және ішкі тұрақтылықты да, халықаралық ынтымақтастықты да сақтауға бағытталған қағидаттарды ілгерілету үшін маңызды. Бұл мақалада Қазақстан мен АҚШ этносаясатындағы ұлттық бірегейлік пен этносаралық келісімнің дамуына халықтық дипломатияның ерекшеліктері, рөлі мен ықпалы салыстырылады. Осы салыстырмалы зерттеуге сәйкес, Қазақстан мен АҚШ этносаясатында халықтық дипломатияның арасында параллельдер мен айырмашылықтар бар. Қазақстан ішкі қауіпсіздік пен ұлтаралық қарым-қатынастарды үйлестіруге назар аударса, Америка Құрама Штаттары медиа жобалар мен білім алмасу арқылы демократиялық идеяларды бүкіл әлемге таратуға ұмтылады. Дегенмен, халықтық дипломатия этникалық саясатты стратегиялық тұрғыда қалыптастырады, әлеуметтік интеграцияны нығайтады және екі елдегі халықаралық ынтымақтастықты дамытады. Этносаралық келісімді сақтаудың стратегиялық маңызы бар көп этносты мәдениеттерде халықтық дипломатиясын зерттеу ерекше өзекті болып табылады. Осы үлгілерді салыстыра отырып, құрылымдық айырмашылықтарды да, қиылысу нүктелерін де табуға болады, бұл қазіргі этносаясаттағы халықтық дипломатияның қызметін жақсырақ түсіну үшін өте маңызды.

Тірек сөздер: халықтық дипломатия, Қазақстан, этносаясат, АҚШ, мәдени дипломатия, ұлтаралық қатынастар, Қазақстан халқы Ассамблеясы, мәдениетаралық диалог

PEOPLE'S DIPLOMACY IN ETHNOPOLITICS, IN THE EXAMPLE OF KAZAKHSTAN AND USA

* Kamytbekova A.¹, Karatay N.²

*^{1, 2} L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Abstract. People's diplomacy is an integral part of ethnopолitics, as it promotes the development of intercultural communication, increases the importance of international relations, contributes to the most favorable outcome of existing conflicts and can prevent possible difficulties in communication between different ethnic groups. In the context of globalization, people's diplomacy is increasingly used as an essential tool of international connections and the development of ethnopолitics. It is crucial for strengthening interethnic trust, improving public opinion about the government and promoting principles aimed at maintaining both internal stability and international cooperation. This article compares the characteristics, role and influence of people's diplomacy on the development of national identity and interethnic harmony in the ethnopолitics of Kazakhstan and the United States of America. According to this comparative

study, there are parallels and differences between people's diplomacy in the ethnopolitics of Kazakhstan and the USA. While Kazakhstan focuses on internal security and harmonization of interethnic relations, the United States of America seeks to spread democratic ideas around the world through media projects and educational exchanges. However, people's diplomacy strategically shapes ethnopolitics, strengthens social integration and promotes international cooperation in both countries. In multi-ethnic cultures, where maintaining interethnic harmony is of strategic importance, studying people's diplomacy is especially relevant. Comparing these models, it is possible to find both structural differences and points of intersection, which is important for a better understanding of the function of people's diplomacy in contemporary ethnopolitics.

Key words: people's diplomacy, Kazakhstan, ethnopolitics, USA, cultural diplomacy, interethnic relations, Assembly of the People of Kazakhstan, intercultural dialogue

Сведения об авторах:

Камытбекова Адина - докторант PhD Евразийского Национального Университета им. Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан, факультет международных отношений, adina.kamytbekova@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-9238-0512>

Каратай Нұршат - докторант PhD Евразийского Национального Университета им. Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан, факультет международных отношений, nurshatkaratay@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-5049-1490>

Авторлар туралы мәлімет:

Қамытбекова Адина - Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің PhD докторанты, Астана қ., Қазақстан, Халықаралық қатынастар факультеті, adina.kamytbekova@gmail.com, ORCID идентификаторы: <https://orcid.org/0009-0007-9238-0512>

Қаратай Нұршат - Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің PhD докторанты, Астана қ., Қазақстан, Халықаралық қатынастар факультеті, nurshatkaratay@gmail.com, ORCID идентификаторы: <https://orcid.org/0009-0004-5049-1490>

Information about authors:

Kamytbekova Adina - PhD Candidate at L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, Faculty of International Relations, adina.kamytbekova@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-9238-0512>

Karatay Nurshat - PhD Candidate at L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, Faculty of International Relations, nurshatkaratay@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-5049-1490>

Статья поступила: 29 апреля 2025

Принята: 25 сентября 2025

ӘОЖ

GTAMP 11.25.91

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.005>

ҚЫРҒЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТЫНДАҒЫ ҚЫТАЙДЫҢ РӨЛІ

Жекенов Д.К.¹, *Мухаметжан А.Е.²

^{1,*2} әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Қырғыз Республикасының сыртқы саясатында Қытай көршілес ел болумен қатар, маңызды саяси әрі экономикалық серіктес ретінде ерекше орын алады. Қауіпсіздік пен тұрақтылықты қамтамасыз ету мәселелері Қырғызстан мен Қытай үшін сыртқы саясаттағы басты басымдықтардың бірі болып саналады. Қытайдың Жаңа Жібек жолын дамыту бастамасы Ресей, Қазақстан және Қырғызстанмен бірлесе әрекет етуде маңызды орын алады. «Ұлы Жібек жолының экономикалық белдеуі» стратегиясын іске асыру Қырғызстан үшін көлік тұрғысынан оқшауланудан шығуға, аймақтық әрі жаһандық нарықтарға тікелей жол ашуға және сауда көлемін едәуір ұлғайтуға жол ашады. Бұл елге энергетикалық ресурстар мен тауарларды тасымалдайтын ірі транзиттік хабқа айналу мүмкіндігін береді.

Қырғызстан мен Қытай бір-бірін өзара толықтыратын серіктестер ретінде ерекшеленеді: Қырғызстан Қытайға қажет көмір, темір, алтын, мыс және алюминий сияқты пайдалы қазбалармен қамтамасыз ете алады, бұл елдің тау-кен өнеркәсібіне ірі инвестициялар тартуға жол ашады. Ал Қытайдың жедел дамып жатқан өнеркәсіптік әлеуеті Қырғызстанның ауыл шаруашылығына негізделген экономикасына қажетті технологияларды ұсыну арқылы оның өнеркәсіптік дамуына серпін береді.

Бүгінгі күнге дейін екі елдің арасындағы орнатылған түрлі саладағы серіктестіктің даму бағытын, ынтымақтастықтың деңгейін бағалай отырып, сарапшылар болашаққа түрлі сараптама жасауда. Қытай тәрізді алып державамен қарым-қатынаста Қырғызстан көбірек тәуекелге баратыны анық. Дегенмен, дәл осы Қытай Қырғызстанның дамуының драйвері бола алуы әбден мүмкін.

Зерттеу барысында екі елдің қарым-қатынасының мүмкіндіктері ғана емес, сонымен қатар соңғы жылдардағы ресми статистикалық мәліметтерге сүйене отырып, түрлі саладағы серіктестіктің қауіп-қатерлері де бағаланды.

Тірек сөздер: Қырғызстан, Қытай, сыртқы саясат, «Бір белдеу – бір жол» бастамасы, ШЫҰ, геосаяси қатынастар, экономикалық ынтымақтастық, аймақтық қауіпсіздік, халықаралық серіктестік

Кіріспе

Қазіргі таңда әлемде болып жатқан тұрақсыздық пен геосаяси шиеленістер жағдайында әр мемлекет өз бетінше дамуға, тәуелсіздігін сақтап қалуға және халықаралық қауымдастықта өз орнын нығайтуға ұмтылады. Осы орайда, аталған міндеттерді орындау үшін ең алдымен

көршілес мемлекеттермен, сонымен қатар ел үшін стратегиялық басым бағытты құрайтын мемлекеттермен дипломатиялық қарым-қатынастың мығым болуы маңызды екені анық.

Қырғыз Республикасы 2019 жылы наурызда елдің халықаралық саладағы геосаяси және геоэкономикалық ерекшелігін негізге ала отырып, елдің 2040-жылға дейінгі дамуының стратегиялық мақсаттарын айқындайтын жаңа сыртқы саясат тұжырымдамасын қабылдады. Аталған құжатқа сәйкес Қырғыз Республикасы өзінің ұлттық мүдделерін қамтамасыз ету және қорғау үшін халықаралық жағдайды, әлемдегі өзгерістер мен тенденцияларды талдау мен болжау негізінде ел дамуының стратегиялық мақсаттарын басшылыққа ала отырып, өзінің сыртқы саяси бағытын құрады. [1]. Яғни, бұл қазіргі таңда елдің сыртқы саясатының бағытын айқындайтын негізгі құжат болып табылады.

Біз зерттеп отырған Орталық Азиялық мемлекет Қырғыз Республикасының сыртқы саясатында Қытай тек қана көршілес мемлекет емес, елдің ең ірі саяси және экономикалық серіктесі. Аймақтағы қауіпсіздік пен тұрақтылықты қамтамасыз ету мәселелері Қырғызстан мен Қытайдың сыртқы саясатындағы басым бағыттары болып табылады. Екі елдің арасында ресми дипломатиялық қарым-қатынас 1992 жылдың қаңтар айында орнатылған және бүгінгі күнге дейін Қырғызстан мен Қытай арасында достық пен тату көршілік қатынастарды нығайту мақсатында 250-ден астам мемлекетаралық, үкіметаралық және өңіраралық шарттар мен келісімдер жасалған [2].

2023 жылы мамыр айында өткен «Орталық Азия-Қытай» саммитінде Қырғызстан президенті Садыр Жапаров екі ел арасындағы қазіргі қарым-қатынастар осы уақытқа дейінгі тарихтағы ең нәтижелі жағдайда екенін атап айтып, алдағы уақытта Бішкек Пекинмен саяси, экономикалық және сауда салаларындағы серіктестікті одан әрі тереңдетуге дайын екендігін білдірді [3]. 2025 жылдың 5 ақпан күні Садыр Жапаров ҚХР төрағасы Си Цзиньпинмен келіссөз жүргізді. Тараптар қырғыз-қытай қатынастары, тең құқықты ынтымақтастықты тереңдету және өзара мүдделі халықаралық және өңірлік мәселелер бойынша пікір алмасты. Сондай-ақ, жоғарыда атап өткен 2023 жылдың мамырында қол қойылған стратегиялық әріптестікті орнату туралы декларацияның нәтижесін жоғары бағалап, болашақтағы Қытай мен Қырғызстан арасындағы ынтымақтастықты тереңдету үшін ұстанымдарды қуаттады. Кездесу қорытындысы бойынша екі жақты стратегиялық әріптестікті нығайтуға негізделген 20-дан аса құжаттарға қол қойылды. Ауыл шаруашылығы, сауда және инфрақұрылымды дамыту салаларындағы перспективалық жобаларды жүзеге асыру басты назарға алынып, энергетика саласы бойынша инвестициялық келісім шарт жасалды [4].

Алдағы уақыттағы Қырғызстанның аймақтағы және әлемдік аренадағы әлеуетіне, экономикалық дамуына екі ел арасындағы қарым-қатынастың даму динамикасының көрсеткіштерінің негізгі әсер етуші факторы екенін ескерсек, бұл аталған тақырыптың өзектілігін көрсетеді. Сонымен қатар,

Орталық Азия аймағы сауда ағындары тоғысқан Еуразияның географиялық жүрегі болып табылады. Ал Қырғызстан осы аймақтағы стратегиялық орны бар мемлекет, Қытайдың әрдайым жаңа сауда серіктестесін іздеу саясатына көз жүгіртсек, Орталық Азия елдерінің бірі ретінде Қырғыз Республикасына да ерекше көзқарас танытып отырғанын байқаймыз. Бұл көрініс екі тараптан да шынайы серіктестікке ұмтылыс бар екендігін көрсетеді және алдағы уақытта екі жақты қарым-қатынастың одан ары дамуының алғышарты болып табылады. Демек, бұл ынтымақтастық тіпті болашақтағы Қырғыз Республикасының экономикалық дамуының шешуші факторына, яғни драйверіне айналуы мүмкін. Қырғызстанның сыртқы саясатындағы Қытайдың рөлі, сонымен қатар елдің түрлі саласының дамуындағы белсенділігі Қырғызстанды неге алып келеді? Бұл «үйлесімді іс-әрекеттер» елдің экономикалық көкжиегін кеңейтіп, саяси-әлеуметтік және Қырғызстан үшін маңызды инфрақұрылымдық дамудың жаңа деңгейіне шығуға мүмкіндік беруі мүмкін. Алайда, Қытай өзінің «экономикалық ғажайыбымен» қаншалықты бөлісуге дайын екені белгісіз, бұл серіктестік қысқа мерзімде Қырғызстан үшін нәтижелі болып көрінгенмен, ұзақ мерзімде Қытайдың қарыз құрығына іліну қаупі бар екенін де ұмытпау керек.

Материалдар мен әдістер

Қазіргі әлемдік сахнада Орталық Азия аймағына деген қызығушылық артуда, әсіресе Қытай аймақ елдерімен байланысын нығайтуға әрі тереңдетуге ниетті. Яғни, аймақтағы елдердің саяси және экономикалық дамуына, сонымен қатар бір-бірімен қарым-қатынасына Қытайдың аймақта жүргізетін саясатының ықпалы зор. Аймақ елдеріне қатысты Қытайдың қарым-қатынасына ғалымдардың көзқарастары әртүрлі. Біз қарастырып отырған Қырғыз Республикасы мен Қытай Халық Республикасының жылдар бойындағы серіктестігіне де әртүрлі баға береді. Қырғыз Республикасы Президентінің жанындағы Халықаралық стратегиялық зерттеулер институтының ғылыми қызметкері Т. Тазабеков өз еңбегінде екі елдің «Ұлы Жібек Жолы» дипломатиясы шеңберіндегі экономикалық серіктестігінің 10-жылдық қорытындысын жасаған. Яғни, алғашқы 1992-2002 жылдар арасындағы уақыттағы көрсеткіштерге тоқталып, даму динамикасының оң екендігін тұжырымдайды. Қырғыз Республикасы мен Қытай арасындағы экономикалық ынтымақтастықтың ең айқын мүмкіндіктері стратегиялық мүдделі салаларда. Қырғыз Республикасы үшін және жалпы Орталық Азия елдері үшін стратегиялық маңызы бар негізгі салалар ретінде сауда, энергетика және көлік-логистика саласын атап өткен [5].

Әрине, Қытай мен Қырғызстанның байланыстары екі жақты қарым-қатынасы орнаған сәттен бастап біркелкі дамыған жоқ. Қырғызстандық «Стратегиялық талдау және болжау институты» ғалымдары «Қырғызстанның сыртқы саясатындағы «Қытай факторы»: екі жақты және аймақтық деңгейлер» - атты ғылыми еңбек жариялаған. Аталған ғылыми еңбекте Қырғызстан және Қытай қарым-қатынасының 17-жылдық, яғни 1992-

2009 жылдардағы даму динамикасына талдау жүргізіп, негізгі мәселелерге тоқталған [6]. Екі елдің арасында қарым-қатынастың негізі болып табылатын шарттық-құқықтық база қалыптасқан, алғашқы жылдардағы ынтымақтастық саяси және қауіпсіздік саласын қамтыды. Қытаймен шекаралас аймақтарда тұрақтылықты сақтау үшін, әсіресе Шыңжаң-Ұйғыр автономиялы ауданымен этникалық, діни және тілдік жақындық жағдайында тату көршілік орнату маңызды бағыт ретінде қарастырылды. Сонымен қатар, терроризмге, сепаратизмге және шекаралық қылмысқа қарсы тұру Қытайды әрқашан ерекше алаңдататын мәселе. Осы себепті екі ел үшін аталған бағыт екіжақты және көпжақты форматтағы ынтымақтастықтың перспективалы бағыты ретінде айқындалды.

Өзбекстандық сарапшылар Ш.Алимбеков, У. Сиддиков, Э.Арипов, Ф.Ирназаров Қытайдың Орталық Азиядағы саясаты туралы, әсіресе қазіргі таңда жүзеге асырылып жатқан «Қытай-Қырғызстан-Өзбекстан» теміржол жобасы туралы түрлі пікір білдіруде. Өзбекстан Республикасы Президенті жанындағы Стратегиялық және өңіраралық зерттеулер институтының жетекші ғылыми қызметкері У. Сиддиков Орталық Азия мемлекеттерінің халықаралық нарықтарға шығуын қамтамасыз ететін ауқымды және сенімді көліктік-энергетикалық дәліздердің жоқтығы аймақтың әлемдік экономикалық байланыстар құрылымына толыққанды интеграциялануын едәуір дәрежеде тежеп отырғанын айтады. Осының аясында Орталық Азия өңірін әлемдік нарықтармен байланыстыратын көлік-коммуникация саласында ірі инфрақұрылымдық жобаларды іске асыру өңірлік сауда-экономикалық ынтымақтастықты кеңейтуге, шетелдік инвестициялар мен озық технологияларды тартуға, өндірістік инфрақұрылымды дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, Қытайдың қатысумен жүзеге асырылып жатқан автомобиль жолдары мен темір жолдардың, ілеспе логистикалық орталықтардың және басқа да инфрақұрылымдық нысандардың құрылысы қосымша жұмыс орындарын құруға және соның нәтижесінде халықтың табысы мен әл-ауқатын арттыруға қуатты әсер етуі мүмкін екенін атап көрсетеді.

Лю Цзяминь, И.Рыжов, Д.Тарасова сынды авторлар екі елдің қарым-қатынасының 2013-2023 жылдар арасындағы онжылдығын қорытындылаған. Негізгі қарым-қатынасты дамытудың тәуекелі ретінде Қырғызстанның Қытай алдындағы қарызын өтей алмау қаупін айтады. Яғни «қарыз тұзағы дипломатиясы» - бұл Қытайға тәуелділіктің артуы. Сонымен қатар, Ош аймағындағы қауіпсіздікті қамтамасыз ету, Ауғанстаннан келетін лаңкестік әрекеттердің, сондай-ақ «Қытай-Қырғызстан-Өзбекстан» теміржолы және «Бір жол, бір белдеу» жобаларын жүзеге асырудағы қауіп төндіретін немесе баяулатуы мүмкін радикалды исламшыл, тіпті қырғыз ұлтшыл топтарының ықпалы мәселелері әлі де бар. Қырғызстан үшін Қытаймен байланысты жоғарыда аталған қауіп-қатерлерге тепе-теңдік Ресеймен, атап айтқанда Еуразиялық экономикалық одақ аясындағы байланыстарды кеңейту болып табылады [7].

Қырғызстан мен Қытай арасындағы қарым-қатынастар соңғы онжылдықтарда белсенді түрде дамып келеді және қазір «стратегиялық» сипатқа ие. Бұл туралы Қытайдың Синьхуа ақпарат агенттігіне берген сұхбатында Қырғыз Республикасы Президенті жанындағы Ұлттық инвестиция агенттігі директорының орынбасары Жалын Женалиев растады [9]. «Бір белдеу, бір жол» жобасының іске қосылуымен Қытай компаниялары қырғыз экономикасына инвестиция құйып жатыр. 1992 жылдың мамыр айында екі ел арасында дипломатиялық қарым-қатынас орнағаннан бері инвесторлардың құқықтарын ілгерілету және қорғау және оларға қолайлы жағдай жасау мақсатында «Инвестицияларды ынталандыру және өзара қорғау туралы келісімге» қол қойылды [8].

1990 жылдардың басындағы қытайлық авторлардың пікірінше, Қырғызстан Қытай үшін аймақтық басымдық болған жоқ, бірақ оның негізгі сауда серіктестерінің бірі болып қала берді: «Қырғызстан Орталық Азия аймағындағы Қытай Халық Республикасының маңызды сауда серіктесі болып табылады». Бұл ретте «шағын аймақтық мемлекет, дамымаған, яғни ерекшеліктер аймақтық нарықты талдау кезінде де байқалады» деп сипатталды [9]. Қазіргі таңда, қытайлық сарапшылар екі ел арасындағы саяси және экономикалық қарым-қатынастардан бөлек, ақпараттық қамтамасыздандыру немесе қытайдың «жұмсақ күші» арқылы жергілікті халықтың оң көзқарасын қалыптастыруға ұмтылып жатқанын баяндайды. Сондай-ақ, Қытайдың жұмсақ күші ҚХР қатысатын жаңа экономикалық жобаларға қарсылықты азайтуға өз әсерін тигізуін қамтамасыз етуді мақсат етеді.

Көптеген батыстық және ресейлік ғалымдар Қытайдың серіктестермен қарым-қатынастағы стратегиясын ілгерілетудің негізгі құралы несие беру деп санайды. «Бір жол, бір белдеу» аясында құрылған инфрақұрылым Қытайдан тауар экспорттау және басқа елдерден, әсіресе көршілес Орталық Азия елдерінен табиғи ресурстарды алу үшін жағдайды жақсартуға бағытталған. Кейбір ресейлік ғалымдар «Бір жол, бір белдеу» жобасын сынға алып, Қытайды тиімді экономиканың көмегімен Орталық Азияның және Қырғызстанның табиғи және еңбек ресурстарын өз мақсаттарына пайдалану арқылы ықпалын одан әрі күшейтуді көздеп отыр деп айыптайды. Көптеген сарапшылардың пікірінше, ынтымақтастық әлі де «ресурстары инвестицияға айырбас» шарттарында жүзеге асырылуда – осылайша Қырғызстанның Құру-Тегерек (Чатқал ауданы, алтын), Шамбесай (Қадамжай ауданы, алтын), Бучук (Нарын ауданы, алтын), Сандық (Жұмғал және Кочкор ауданы) және басқа да аудандардағы көлік магистралінің, коммуникация және басқа да нысандардың құрылысы қымбаттады.

Америкалық зерттеуші Майкл Глянц өз мақаласында, Қытай ондаған жылдар бойы бөгеттер, құбырлар, автомобильдер мен темір жолдар салу, сондай-ақ порттар мен көпірлер сияқты ескірген инфрақұрылымды қалпына келтіру бойынша жекелеген елдермен ынтымақтастықта халықаралық жобаларға белсенді қатысты. Бұл жағдайда «Бір жол, бір белдеу» жобасы қолданылады, Қытай өзінің күш-жігерін жаһандық саясатқа бағыттап,

үйлестіру және жүзеге асыруға бағыттауда екенін атап көрсетеді [10].

«The Carnegie Endowment for International Peace» сараптамалық орталығының ресми сайтында Н. Мураталиева өз мақаласында Қытайдың Орталық Азиядағы саясатына қатысты пікірін білдірген. Аймақтағы елдер үшін қытайлық несиелеудің ортақ белгілері ретінде қарыз алудың қарапайымдылығы, оларды өтеудегі қиындығы, сонымен қатар рәсімдердің ашықтығы мен нақты шарттарының жоқтығын атап айтқан. Және қытайлық несиелер болашақта аймақ елдерінің ішінде экономикалық осал болып табылатын Қырғызстан мен Тәжікстанның экономикалық және саяси мүдделеріне қауіп төндіру мүмкіндігін атап өткен [11]. АҚШ-тық Шығыс Еуропа және Орталық Азия елдеріндегі экономикалық, қауіпсіздік және геосаяси өзгерістерді бақылаушы сарапшылар Уайлдер Санчес және Марин Экстром «The Diplomat» сайтында Қытай мен Қырғызстанның қатынасына келесі көзқарастарын білдірген. Бір жағынан Қытай және «Бір жол, бір белдеу» Қырғызстанның жаһандық саудаға ашылуына көмектесті, екінші жағынан Қырғызстанның болашағына баға берерде Бішкектің Пекин алдындағы несиелік тәуелділігі алаңдатады. Алайда, қоғамның қарсылығына қарамастан, Қырғызстан жақын болашақта инвестициялық және сауда байланыстарында Қытайға сенім артатындығын атап айтқан [12].

Зерттеу барысында Қырғызстан мен Қытай арасындағы соңғы отыз жыл ішіндегі дипломатиялық қатынастардың, экономикалық ынтымақтастық деңгейі мен даму үдерісін сипаттайтын статистикалық мәліметтер, екі елдің сипаттамалары, сондай-ақ олардың өзара қарым-қатынасының бағыты мен ауқымын айқындайтын қырғыз, қытай және ресей сарапшыларының мақалалары мен интернет-ресурстардағы ақпараттар пайдаланылды.

Жиналған нақты деректерге негізделген жүйелі талдау екі мемлекет арасындағы ынтымақтастықтың мәнін жан-жақты ашып көрсетуге мүмкіндік берді. Зерттеуде қолданылған тарихи-салыстырмалы әдіс аймақтағы елдердің Қытаймен өзара байланысындағы ерекшеліктер мен қарым-қатынас деңгейін анықтауға жағдай жасады.

Сонымен қатар, тарихи-хронологиялық әдіс арқылы Қырғызстан мен Қытай арасындағы түрлі тарихи кезеңдердегі байланыстардың негізгі даму сатылары мен өзгеру динамикасы қарастырылып, талдау жүргізілді.

Нәтижелер

1991 жылы 27 желтоқсанда Қытай Халық Республикасының Үкіметі Қырғызстанның тәуелсіздігін мойындап, 1992 жылы 5 қаңтарда екі ел арасында дипломатиялық қарым-қатынас орнады [13]. Қытай 1992 жылы мамырда Бішкекте ресми түрде елшілігін ашқан алғашқы елдердің бірі болды. Қазіргі кезеңде Қытайдың өсіп келе жатқан әлеуеті Орталық Азия елдеріндегі, оның ішінде Қырғызстандағы саяси және геосаяси жағдайға әсер етіп қана қоймай, аймақтағы экономикалық жағдайды да түбегейлі өзгертті. Қытай мен Қырғызстан арасындағы жедел сауда ынтымақтастығының астарында бірнеше стратегия бар. Біріншіден, Қытай

қырғыз экономикасының негізгі салаларына саналы түрде қатысу саясаты арқылы өзінің саяси ықпалын күшейтуге ұмтылады. Екіншіден, Қытай салдары болуы мүмкін және Қытайдың өсуін бәсеңдетуі мүмкін саяси және әлеуметтік тұрақсыздыққа жол бермеу үшін аймақтағы дамуға жәрдемдесуді қалайды.

Он жылдық кезеңдегі, яғни 1992-2002 жылдар арасындағы екі елдің тауар айналымының динамикасына қарасақ, Қытай Қырғыз Республикасының негізгі сауда серіктестерінің бірі болғанын көреміз. Алыс шет елдердің ішінде 2000 жылы Қытай Қырғызстанмен тауар айналымы бойынша екінші орынға (Германиядан кейін) көтерілді.

1992 жылдан бастап Қытай Қырғызстандық өнімдерді ең ірі экспорттаушы елдердің бірі болып табылады. Қырғызстан Қытайға негізінен бастапқы өңделген өнімдерді – шикізатты, материалдарды және қосымша құны төмен басқа да тауарларды экспорттайды. 1992-1995 жылдар аралығында. Қырғызстан Қытайға негізінен тері, жүн, мақта (талшық), бағалы металдар, сынап, мыс, алюминий экспорттады. Бірақ 1996 жылы экспорт құрылымында айтарлықтай өзгерістер болмағанымен, олардың көлемі екі есеге жуық күрт қысқарды. Бұл төмендеуді Қытай тарапының Қырғызстаннан тері мен жүн әкелуге саудалық және кедендік шектеулер енгізуімен түсіндіруге болады. 1998 жылы қаржы дағдарысы сауда жағдайына әсер етті, бұл кезде экспорт көлемі елдер арасындағы сауданың бүкіл он жылындағы ең аз соманы – 15,7 миллион долларды құрады. 1999 жылдан бастап жағдай біршама тұрақтана бастады және экспорт өсті. Көптеген келіссөздердің нәтижесінде көптеген тарифтік мөлшерлемелер қайта қаралып, түзетілді. 2000 жылы Қытайға экспорт көлемі өткен жылмен салыстырғанда 1,7 есе өсіп, 44,1 млн АҚШ долларын құрады.

Екіжақты қарым-қатынас орнағалы бері екі ел экономикамен қауіпсіздік мәселелеріне басымдық берді. Қырғызстан дәстүрлі түрде Қытаймен өзара әрекеттесуде Орталық Азиядағы ең әлсіз ел болып саналады. Қытай Эксим банкінің сыртқы қарыздағы жоғары үлесі (45% – \$1,7 млрд), аймақ елдері арасындағы Қытаймен ең үлкен абсолютті сауда тапшылығы (ҚХР Бас кеден басқармасының мәліметтері бойынша – \$5,5 млрд). 2018-2019 жылдары Қырғыз Республикасында Қытайға қарсы көңіл-күйдің күшеюі байқалды, бұл жергілікті халық арасында наразылық қозғалыстарымен қатар жүрді. Наразылық білдірушілер қытайларға Қырғызстан төлқұжаттарын беруге мораторий енгізу, Қытай азаматтарын депортациялау, аралас некелерді тіркеуге тыйым салу және Қырғыз Республикасының ҚХР-дан алған несиелерінің мақсатқа сай болуын тексеруді қамтыды.

2019 жылдың қаңтарында Бішкекте Қытайға қарсы шеру өтті, оған қатысушылар этникалық қырғыздардан басқа Қытай азаматтарына қырғыз паспорттарын беруге мораторий жариялады, сондай-ақ ҚХР-дан алынған несиелердің орындылығын тексеруді талап етті. Сыбайлас жемқорлық фактілері анықталса, кінәлілерді жауапқа тартып, соңында Қырғыз Республикасында заңсыз тұрып жатқан Қытай азаматтарын депортациялау мәселелері көтерілді. Бақылаушылардың айтуынша, синофобия үкіметке

қарсы наразылық акцияларының қозғаушы күштерінің бірі. Наразылық білдірушілер биліктің жоғары деңгейіндегі сыбайлас жемқорлыққа қарсы және үкімет қаржысының ашықтығын, әсіресе қытайлық гранттар мен несиелердің қалай жұмсалуды туралы айтты. Қазіргі таңда, ел ішіндегі Қытаймен саяси және экономикалық қарым-қатынасқа көзқараста біршама тұрақтылық орнаған, дегенмен Қытай алдындағы қарыз қырғызстандықтардың көңіл-күйіне кері әсер етуде.

Қырғыз Республикасының қазіргі даму кезеңінде инвестициялық құрылымды қайта қарау қажеттілігі туындады. Бұл – күрделі салымдарға деген сұраныс пен қолда бар ресурстар арасындағы айырмашылықты сыртқы несиелер емес, шетелдік жеке инвестициялар арқылы жабуға мүмкіндік бар дегенді білдіреді. Мемлекеттік кепілдіктердің жүйесіздігі мен сыртқы қарыз мәселелерін ескере отырып, елге тікелей шетелдік капитал ағынын белсенді түрде ынталандыру жоспарланған. Алайда бұл бағытта айтарлықтай жетістіктер байқалмайды. Бұған дейін қабылданған шаралар жеткіліксіз болып шықты – тікелей шетелдік инвестиция тартылған жобалар саны аз, ал Қырғызстан нарығына келіп жатқан инвесторлар легі төмен. Инвестицияларсыз шағын және орта бизнес салаларының дамуы қиын. Сондықтан жеке капитал тарту ұлттық даму үшін басым бағытқа айналуы тиіс. Бұл мақсатқа жету үшін халықаралық стандарттарға сай шетелдік инвесторларға қолайлы әрі жеңілдетілген жағдай жасау қажет. Қазіргі таңда Қытай мен басқа да шет мемлекеттердің инвестициялары экономиканы, шағын және орта кәсіпкерлікті, сондай-ақ инфрақұрылымды дамытуға тартылып жатқаны байқалады.

Асқар Ақаевтың кезеңіндегі Қырғызстанның Қытаймен сыртқы саяси қатынастары (1991-2005). Қырғызстан мен Қытай арасындағы қарым-қатынастың негізі қаланған, қалыптасу және алғашқы даму кезеңі болды. Бұл кезеңде екі ел бір-бірін ресми түрде танып, дипломатиялық өкілдіктер (елшіліктер) ашылды. Қырғызстан тәуелсіздігін жариялағаннан кейін, Қытай оны алғашқылардың бірі болып мойындады.

Екі ел арасында дипломатиялық қарым-қатынас орнағаннан кейін Қырғыз Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы екіжақты байланыстарды дамытудағы келесі маңызды қадам Қырғыз Республикасының Президенті А.Ақаевтың 1992 жылғы 12-16 мамырда Бейжіңге жасаған алғашқы ресми сапары болды. Сапар барысында ҚХР Орталық Комитетінің Төрағасы Шэнь Шанмен екіжақты кездесулер мен келіссөздер жүргізілді. Цзян Цзэминь және Қытай Халық Республикасы Мемлекеттік Кеңесінің Премьері Ли Пэн. Кездесулердің қорытындысы бойынша екі мемлекет арасындағы өзара тиімді ынтымақтастықты орнатуға негіз болған Қырғыз-Қытай бірлескен коммуничесіне қол қойылды [14]. Қырғызстан Президентінің ҚХР-ға ресми сапарының қорытындысы бойынша, сондай-ақ 1992 жылдың мамыр айында Бішкекте ҚХР-ның Қырғыз Республикасындағы Елшілігінің ресми ашылуы болды, ол жаңа тәуелсіз мемлекеттегі алғашқы елшіліктердің бірі болды. Қырғыз Республикасының Сыртқы істер министрі Е.Қарабаевтың 1993 жылғы

31 тамыздағы Қытайға сапары барысында Қырғызстан тәуелсіздігінің екі жылдығына орайластырылған Бейжіңде Қырғыз Республикасының Елшілігінің ашылуы болды.

Ақаев билігі тұсында Қытаймен шекара мәселесін бейбіт жолмен шешу маңызды жетістік болды. 1996 жылы және 1999 жылы Қытай мен Қырғызстан арасындағы шекара келісімдеріне қол қойылып, шекара сызығының көп бөлігі нақты белгіленді, бұл мәселенің шешімі ел ішіндегі кейбір наразылықтарға себеп болса да, сыртқы саясатта Қытаймен тұрақты қатынас орнатуға жол ашты. 2001 жылы Қырғызстан Шанхай Ынтымақтастық Ұйымының (ШЫҰ) құрылтайшы мүшелерінің бірі болды. Ұйым аясында Қытаймен қауіпсіздік саласында өзара іс-қимыл күшейе түсті, әсіресе шекаралық аймақтарда экстремизм мен терроризмге қарсы әрекеттерге мән берілді.

Құрманбек Бакиев кезеңіндегі Қырғызстанның Қытаймен сыртқы саяси қатынастары (2005–2010). Құрманбек Бакиев 2005 жылы билікке келгеннен кейін Қытаймен қарым-қатынасты дамытуға басымдық берді. Оның сыртқы саясаты экономикалық прагматизмге негізделді және Қытайдан инвестиция мен несиелер тарту арқылы елдің инфрақұрылымы мен саудасын дамытуға бағытталды. 2005-2010 жылдар аралығында екі ел арасындағы сауда көлемі 16 есе өсті. Сонымен қатар, Қытай қауіпсіздік мәселелерінде де Қырғызстанмен ынтымақтастықты арттырды, әсіресе ұйғыр сепаратистеріне қарсы күрес пен Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы (ШЫҰ) аясындағы әскери жаттығуларға басымдық берді.

Бакиев билікке келген кезде Қытай мен Қырғызстан арасындағы сауда айналымы 2005 жылы 608 млн долларды құрады. Бірақ 2010 жылға қарай бұл көрсеткіш 4 есеге өсіп, 2,5 млрд долларға жетті. Бакиев үкіметі Қытаймен сауда қатынастарын нығайтуға және инфрақұрылымдық жобалар арқылы экономиканы дамытуға баса назар аударды. Алайда, саудадағы теңсіздік, қытайлық тауарлардың Қырғызстан нарығын басып кетуі, инвестициялық жобалардағы сыбайлас жемқорлық, сондай-ақ жергілікті кәсіпкерлердің бәсекеге қабілетсіздігі халықтың наразылығын тудырды.

Қырғызстанның Қытайға экспорты (негізгі тауарлар): қымбат металдар және алтын (жалпы экспорттың 45%), мақта және тоқыма өнімдері (15%), электроника, түсті металдар және химиялық өнімдер (10%), жеміс-көкөніс өнімдері, ет және ауыл шаруашылығы өнімдері (5%). Қытайдан Қырғызстанға импорт (негізгі тауарлар): тұрмыстық электроника, телефондар, компьютерлер (30%), киім-кешек, аяқ киім және тоқыма бұйымдары (25%), құрылыс материалдары және техникалық жабдықтар (20%), автокөліктер, қосалқы бөлшектер, ауыл шаруашылық техникасы (10%).

Сауда теңгерімсіздігінің келесі факторларын атап көрсетсек болады. 2009 жылы Қытайдан Қырғызстанға импорт көлемі 2,2 млрд долларды құрады, ал Қырғызстанның Қытайға экспорты небәрі 300 млн доллар болды. Бұл сауда тапшылығының айтарлықтай үлкен екенін көрсетті. Сонымен қатар, Қытайдан келетін арзан тауарлар Қырғызстандағы жергілікті

өндіріс пен кәсіпкерлерге ауыр соққы болды. Бішкек, Ош және басқа да қалалардағы базарларда қытайлық өнімдер нарықты толықтай басып алды, бұл жергілікті өндірушілердің шығынға ұшырауына себепкер болды.

Бакиев үкіметі Қытайдан арзан пайыздық несиелер алуды күшейтті, бұл Қырғызстанның сыртқы қарызының көбеюіне әкелді.

–2006 жылы Қытай Қырғызстанға 150 млн доллар көлемінде жеңілдетілген несие берді.

–2009 жылы Бішкек Қытайдан тағы да 400 млн доллар көлемінде несие алды, оның басым бөлігі инфрақұрылымдық жобаларға бағытталды.

–2010 жылға қарай Қырғызстанның Қытай алдындағы жалпы қарызы 850 млн долларға жетті, бұл Қырғызстанның сыртқы қарызының 40%-ын құрады. Бұл қарыздар елдегі кейбір саясаткерлер мен сарапшылардың алаңдаушылығын туғызды. Қытайдан алынған несиелердің көп бөлігі Қытай компаниялары арқылы жүзеге асқандықтан, қаржы Қырғызстан экономикасына тікелей әсер еткен жоқ, керісінше, елдің Қытайға тәуелділігін арттырды. Бакиевтің билігінің соңына қарай Қытайдан Қырғызстанға келетін жұмысшылар саны күрт өсті. 2005 жылы Қырғызстанда 3000-ға жуық қытайлық жұмысшы болса, 2010 жылы олардың саны 20 000-нан асты. Бұл үрдіс жергілікті халықтың наразылығын тудырды. 2009 жылы бірнеше ауылдық аймақтарда қытайлық жұмысшыларға қарсы шерулер өтті. 2008 жылы Қытайлық компанияларға Қырғызстанда ауыл шаруашылығына арналған 4000 гектар жер жалға берілді. Бұл шешім халық арасында үлкен қарсылыққа ұшырап, нәтижесінде Бакиев үкіметі келісімді қайта қарауға мәжбүр болды.

Алмазбек Атамбаев кезеңіндегі Қырғызстанның Қытаймен сыртқы саяси қатынастары (2011–2017).

Алмазбек Атамбаев Қырғыз Республикасының президенті қызметін 2011 жылдың 1 желтоқсанынан 2017 жылдың 24 қарашасына дейін атқарды. Оның билік еткен кезеңі ішкі саясатта да, елдің сыртқы саясатында да елеулі өзгерістермен сипатталды. Сыртқы саясатта Атамбаев көпвекторлы бағытты ұстанып, Батыс елдерімен де, Азия елдерімен де қарым-қатынасты дамытуға ұмтылды. 2011 жылы елдің сыртқы сауда айналымының 15,57%-ы Қытайға тиесілі. Осы кезеңде қытайлық компаниялардың қатысуымен және қаржыландыруымен ірі инфрақұрылымдық жобалар жүзеге асырылды:

- Датқа-Кемин электр беру желісінің құрылысы: Құны 400 миллион долларды құрайтын жоба еліміздің оңтүстік және солтүстік өңірлерін біртұтас энергетикалық желіге біріктіруге мүмкіндік берді. Мердігер ретінде қытайлық ТВЕА компаниясы болды, ал қаржыландыру Қытайдан алынған жеңілдетілген несие арқылы жүзеге асырылды.

- Бішкек жылу электр орталығын жаңғырту: Елорданың жылу электр орталығын жаңғырту жобасы да қытайлық ТВЕА компаниясының қатысуымен жүзеге асырылды және қытайлық несие арқылы қаржыландырылды.

- Солтүстік-Оңтүстік тас жолының құрылысы: Бұл стратегиялық маңызды жоба ел аймақтары арасындағы көлік қатынасын жақсартуға бағытталған және Қытайдың қолдауымен де жүзеге асырылды.

Жалпы, Атамбаевтың билігі елдің аймақтық интеграцияға бейімделу кезеңімен сипатталады. Ол Қытай және Ресеймен байланыстарды нығайтуға басымдық бергенімен, ел экономикасы сыртқы факторларға тәуелді болып қала берді.

Сооронбай Жээнбеков кезеңіндегі Қырғызстанның Қытаймен сыртқы саяси қатынастары (2017–2020).

2018 жылдың жазында Президент С. Жээнбеков Шанхай ынтымақтастық ұйымының саммитіне қатысу үшін арнайы Қытайға алғашқы ресми сапарын жасады, осы саммит аясында кездесуде екі мемлекет басшылары екіжақты қарым-қатынастарды ауқымды жаңғыртуды көздейтін «Қытай мен Қырғызстанның жан-жақты стратегиялық әріптестік орнату туралы бірлескен мәлімдемесіне» қол қойды [15]. Си Цзиньпин ШЫҰ-ның Бішкек саммитіне қатысу үшін аталған жылы Қырғызстанға келді, онда екі ел арасындағы жан-жақты стратегиялық әріптестікті одан әрі тереңдету туралы бірлескен мәлімдемеге қол қойылды. Қытай Қырғызстанның ірі сауда және инвестициялық серіктесі болып қала берді. Жээнбековтің кезеңінде Қытай тарапынан бірқатар инфрақұрылымдық жобалар, соның ішінде жолдар, энергетикалық нысандар және көлік желілері қаржыландырылды. Атап айтқанда, Бішкек ЖЭО-ның жаңғыртылуы осы кезеңде жүзеге асырылды (кейін бұл жоба жемқорлық дауына ұласқаны белгілі). Қытайдан алынған несиелер көлемі артып, Қырғызстанның сыртқы қарызы құрылымында Қытай Эксимбанкiнiң үлесi айтарлықтай жоғарылады. Бұл белгілі бір тәуелділік туғызғанымен, инфрақұрылымдық даму тұрғысынан ел үшін маңызға ие болды. Жээнбеков Қытаймен ынтымақтастықты тереңдеткенімен, ел ішінде Қытайға деген белгілі бір сенімсіздік пен сын-пікірлерді де ескере отырып, сақтық танытты. Ол сыртқы саясатта тепе-теңдік ұстанымын ұстануға тырысты — Қытаймен де, Ресеймен де, Батыспен де қарым-қатынасты тең деңгейде дамытуға ұмтылды. Сооронбай Жээнбековтің президенттік кезеңіндегі Қырғызстан-Қытай қарым-қатынасы конструктивті, бірақ прагматикалық сипатта болды. Қытай – негізгі экономикалық серіктес ретінде қарастырылды, алайда қоғамда туындаған алаңдаушылықтарды ескере отырып, билік бұл қарым-қатынасты теңгерімді ұстауға тырысты.

Садыр Жапаров кезеңіндегі Қырғызстанның Қытаймен сыртқы саяси қатынастары (2021 жылдан – қазіргі уақытқа дейін).

Қазіргі таңда Жапаровтың президенттігі автократиялық және авторитарлық басқарумен, биліктің президенттің қолында шоғырлануымен және келіспеушілікті басуымен сипатталды. Ол билікке келгенге дейін Қырғызстан басқа посткеңестік Орталық Азия мемлекеттерімен салыстырмалы түрде ашық саяси ахуалымен ерекшеленетін. Алайда, Жапаров конституциялық референдумдар арқылы өзінің президенттік

өкілеттіктерін абсолютті өкілеттіктерге дейін ұлғайтып, парламенттің ықпалын азайтты, сонымен қатар Қырғызстанда демократиялық елеулі кері кетуге әкелген Халық Құрылтайын құрды. Қырғызстанның сыртқы саясатына көз жүгіртетін болсақ, бұл саладағы әл ауқаты Садыр Жапаров тұсында біршама тұрақтанды десек болады. Әсіресе, 2021 жылдан бастап Қырғызстан мен Қытай арасындағы қарым-қатынас айтарлықтай дамыды. Бұл даму экономикалық көрсеткіштер мен инфрақұрылымдық жобаларда көрініс тапқан болатын. 2024 жылы екі ел арасындағы тауар айналымы \$22,7 миллиард АҚШ долларына жетті, Орталық Азия елдерінің ішінде Қазақстаннан кейінгі орынды алды.

Талқылау

Қырғыз ұлттық көшбасшыларының, сарапшылар мен ғалымдардың жағымды пікірлеріне сүйене отырып, екі ел түрлі салаларда мемлекетаралық ынтымақтастықты сәтті дамытып келеді. Қырғызстан мен Қытай өзара бірін-бірі толықтыра алатын серіктестер ретінде ерекшеленеді: Қырғызстан Қытайға қажет көмір, темір, алтын, мыс және алюминий сынды пайдалы қазбалармен қамтамасыз ете алады, бұл елдің тау-кен саласына ірі инвестициялар тартуға мүмкіндік береді. Өз кезегінде, Қытайдың қарқынды дамып келе жатқан өнеркәсібі Қырғызстанның ауыл шаруашылығына негізделген экономикасы үшін маңызды технологиялармен қамтамасыз етуге қауқарлы, бұл Қырғыз өнеркәсібін дамытуға жол ашады.

«Бір белдеу, бір жол» жобасы аясындағы серіктестік

Си Цзиньпин билікке келгеннен кейін Қытайдың сыртқы саясатында жаңа бағыт қалыптасты. Ол Қытай ұлтының ұлы жаңғыруы идеясын жүзеге асыруға шақырды. Бұл тұжырымдама қытайлық ерекшеліктерге сай социализмді алға жылжытып, халықаралық қатынастарға жаңа көзқарас ұсынуды білдіреді. Бұрынғы басшылар негізінен ірі державалармен байланысқа басымдық берсе, Си Цзиньпин алдымен Қытайдың көршілес елдермен қарым-қатынасына ерекше мән берді. Сонымен қатар, ол «ортақ тағдырға ие жаһандық қауымдастық» тұжырымын ұсыну арқылы «қытай арманын» жүзеге асыру жолын көрсетті.

«Бір белдеу, бір жол» бастамасы Қытайдың сыртқы саясатындағы жаңа басымдықтар - аймақтық интеграция мен көршілес елдермен қарым-қатынасты нығайту (яғни шеткері дипломатия) бағытындағы алғашқы және маңызды көрсеткіштердің бірі болып саналады. Осы тұрғыдан алғанда, Қырғызстанның ғана емес, жалпы Орталық Азия өңірінің дамуын Қытаймен ынтымақтастықсыз елестету қиын. Соңғы отыз жыл ішінде Қытай Қырғызстан үшін жетекші экономикалық әріптеске айналды. 2000 жылдан бастап екі ел арасындағы сауда көлемінің едәуір артқанын, Қытайдың Қырғызстандағы даму жобаларына негізгі қаржы көзі болғанын және тікелей шетелдік инвестиция тұрғысынан басты донорға айналғанын байқауға болады. Қытай несиелері Бішкектегі ЖЭО-ны жаңарту, жолдар мен электр желілерін салу сияқты ірі инфрақұрылым жобаларын қаржыландыруға бағытталды.

2019 жылғы 18 сәуірде Бішкек қаласында «Қырғызстан және «Бір белдеу, бір жол» бастамасы: өткеннен болашаққа» атты дөңгелек үстел ұйымдастырылды. Іс-шараға қатысқан қырғыз сарапшылары мен ғалымдары Қытай ұсынған бұл бастама Орталық Азия мемлекеттері үшін жаңа өндірістер ашуға және жұмыс орындарын көбейтуге ықпал етеді деген көзқарасты білдірді. Бішкек бұл ауқымды жоба аясында елдер арасындағы сенімді әрі өзара тиімді әріптестікті дамытуға ниетті екенін атап өтті [16]. 2019 жылы Қырғызстанда 400-ге жуық қытайлық компания мен 170 қытай-қырғыз бірлескен кәсіпорны жұмыс істеді [17]. Ресми деректерге қарағанда, Қытай инвестициясының көлемі Қырғызстанға салынған тікелей инвестицияның жалпы көлемінің 33 пайызын құрайды [18].

Қытайдың Қырғызстанда «Бір белдеу, бір жол» жобасы аясында болуы, әрине, қырғыз экономикасы үшін қайшылықты болса да, тиімді, өйткені ол негізінен үкіметтік топтардың қолындағы ауыр өнеркәсіпке оң әсерін тигізеді. Шағын және орта қытайлық кәсіпорындар сирек кездеседі, өйткені Орталық Азияның, әсіресе Қырғызстанның нарығы айтарлықтай шектеулі және инвестициялау үшін жағдай қолайсыз болып саналады. Сауданың арқасында қытайлық және бірлескен қырғыз-қытай-орыс кәсіпорындары болып табылатын жеке кәсіпорындар пайда бола бастады. Сонымен қатар, Қытайдың бизнес жүргізу тәсілі Орталық Азиядан барған сайын қатал сынға ұшырауда: Қытай компаниялары өздерінің жабдықтарымен және материалдарымен келеді, осылайша жергілікті кәсіпорындарды айналып өтеді.

Аталған жоба аясында екі ел арасындағы қарым-қатынасына ғылыми еңбектерге сүйене отырып келесі тұжырымдарды жасауға болады:

- ынтымақтастықтың қазіргі кезеңінде Қырғыз Республикасы Қытайдың аймақтық стратегиясында жолдарды, су электр станцияларын салуда, «Бір белдеу, бір жол» жобасы аясында тау-кен өнеркәсібін және басқа да ірі бағдарламаларды жүзеге асыруда, қытайлық инвесторларды несиелік қаржыландыруды арттыруда өз орнын алды. Қытайдың Қырғызстандағы қатысуын кеңейтудің әлеуетті бағыттары ретінде көлік-коммуникация, тау-кен өнеркәсібі, гидроэнергетика және т.б. салалар;

- Қытай басшылығының идеологиялық қызметінің басты бағыттарының бірі – елдің сыртқы және ішкі бастамаларына тұжырымдамалық қолдау көрсету екенін ескере отырып, «Бір белдеу, бір жол» стратегиясын іске асыру Қытай үшін маңызды «жұмсақ күш» құралына айналды. Қытайдың экономикалық дипломатиясы мәдени ортақтыққа негізделген елдермен тығыз қарым-қатынасты дамытуға бағытталды. Бұл стратегия тек сауда, энергетика мен инфрақұрылымдық байланыстарды нығайтуды ғана емес, сонымен бірге ортақ тарихи және мәдени негіздерге сүйенетін жаңа аймақтық интеграция үлгісін қалыптастыруды көздейді. Мұндай интеграцияның теориялық негізі – «Қытай арманы», «Азия-Тынық мұхиты арманы», «ірі державалар арасындағы жаңа қатынас үлгісі»,

«ортақ тағдыр қоғамдастығы» сияқты әлеуметтік-мәдени және имидждік тұжырымдамалар жиынтығы, олардың басты мақсаты – Қытай мен оның азиялық көршілері арасындағы өзара сенімді арттыру.

- Қырғызстанда қытайлық «Бір белдеу, бір жол» бастамасына көзқарас әртүрлі, көптеген оң және теріс пікірлер бар. Біріншіден, «Бір белдеу, бір жол» жобасы ЕАЭО-ға еуразиялық кеңістіктегі бәсекелес ретінде қабылданады. Екіншіден, Қытай азаматтарының көші-қон ағыны жыл сайын артып келеді, «қытайлық демографиялық қауіп» күшейіп келеді және бұл мәселе Қырғызстан халқын алаңдатып отыр. Үшіншіден, экологиялық қауіпсіздік, адамдардың өмірі мен денсаулығының, жануарлар мен өсімдіктердің, қоршаған ортаның қауіпсіздігі және т.б. Төртіншіден, кейбір қытайлық компаниялардың жемқорлық әрекеттері азаматтардың теріс пікірін тудырады. Бесіншіден, өңірлердегі тұрақсыздықпен байланысты Қырғызстанда «Бір белдеу, бір жол» жобаны жүзеге асыруда бірқатар тәуекелдер анықталды [19].

«Бір белдеу, бір жол» жобасының соңғы уақыттағы екі елдің қатысуымен ең ірі жүзеге асырылып жатқан жобасы «Қытай-Қырғызстан-Өзбекстан» теміржолы. 2024 жылғы 6 маусымда Бейжіңде Қытай-Қырғызстан-Өзбекстан (ҚКУ) темір жолын салу жөніндегі үкіметаралық келісімге қол қойылды. Қырғызстан президенті Садыр Жапаров бұл темір жол Қытайдың «Бір белдеу, бір жол» бастамасының маңызды құрамдас бөлігі екенін және үш мемлекет арасындағы жаңа кезеңдегі жан-жақты стратегиялық серіктестіктің белгісіне айналатынын атап өтті. Өзбекстан басшысы Шавкат Мирзиёевтің пікірінше, бұл темір жол Қытайды Орталық Азиямен жалғайтын ең қысқа құрлықтағы бағыт болып, Трансауған дәлізі арқылы Оңтүстік Азия мен Таяу Шығыс нарықтарына шығуға мүмкіндік береді [20]. Қытай төрағасы Си Цзиньпин жобаны үш елдің ынтымақтастық пен даму жолындағы табанды ұмтылысының айғағы ретінде сипаттап, оны стратегиялық маңызы бар бастама деп атады [21]. Үш елдің президенттері де жобаның аймақтық сауданы кеңейтуге, өндірістік кооперацияны күшейтуге және халықтың тұрмыс сапасын жақсартуға қосатын үлесін ерекше атап өтті. Бұл жоба алғаш рет 1990 жылдары ұсынылып, 1997 жылы үш ел темір жол жөніндегі өзара түсіністік туралы меморандумға қол қойды. Бірақ техникалық және саяси мәселелерге байланысты теміржол құрылысы бірнеше рет кейінге қалдырылды.

Қытайдың мүдделері: транзит, сауда және Шыңжаң пилоттық еркін сауда аймағы

Жаңа теміржол салу арқылы Қытай транзиттік бағыттарын әртараптандыруға, Ресей мен Қазақстанға тәуелділігін азайтуға және ұзақ мерзімді перспективада ЕО және Таяу Шығыс елдерімен тұрақты теміржол саудасын сақтай алады. Айта кетерлігі, ҚКУ темір жолы ең қысқа бағыттардың бірі болады және жеті-сегіз күн жеткізу уақытын үнемдейді. Сонымен қатар, жаңа теміржол Қытайдың орталық және батыс

аймақтарының, әсіресе Шыңжаңның өңдеу өнеркәсібінің өсуі арқылы экономикалық өсу мен дамуға ықпал етеді.

Қырғызстанның мүдделері: жаңа теміржол желісі және транзиттік кірістер

Қырғызстан өзінің ішкі инфрақұрылымын дамытуға мүдделі. Қырғызстанның темір жолының ұзындығы небәрі 424 шақырымды құрайды. Елдегі теміржол инфрақұрылымы Қазақстан мен Өзбекстанның теміржол желілеріне шығуды қамтамасыз ететін солтүстік пен оңтүстіктегі ажыратылған маршруттардан тұрады. Осылайша, ҚҚУ темір жолы Қырғызстан үшін елдің солтүстігі мен оңтүстігін байланыстыру мүмкіндігі болып табылады, өйткені тәуелсіздік алғалы бері бірде-бір теміржол салынбаған. Қырғыз үкіметі шешуге тырысып жатқан екінші міндет – әлемдік нарыққа шығу және әлемдік өндіріс тізбегінің бір бөлігі болу [22].

Соңғы жылдары Қырғызстан мен Қытай арасындағы гуманитарлық ынтымақтастықтың қарқынды дамуы ерекше назар аударарлық. Бұл серіктестік мәдениет, өнер, білім, ғылым және денсаулық сақтау сияқты маңызды салаларды қамтиды. Осы ынтымақтастықтың айқын мысалдарының бірі – Бейжің шет тілдер университетінде ашылған «Қырғызстан орталығы» болып табылады. Бұл орталық қырғыз тілін, мәдениетін және халықтың дәстүрлерін зерттейтін маңызды ғылыми алаңға айналды. Қырғыз жастарының Қытайда білім алуға деген қызығушылығы жылдан жылға артып келеді. Мұны Қытай үкіметі ұсынатын шәкіртақылар санының өсуі және Қырғызстанда ашылған Лу Бан семинары сынды білім беру бастамалары растайды. Бұл жоба техникалық және кәсіптік мамандарды даярлауға бағытталған. Қытай тілі мен мәдениетін үйретуге Қырғызстанда да белсенді түрде қолдау көрсетілуде. Елдегі жоғары оқу орындарында қытайтану бөлімдері мен Конфуций институттары табысты жұмыс істеп жатыр, ал Бішкек қаласында қытай тілін тереңдетіп оқытатын мектеп бар. Бұл бастамалар екі ел халқының мәдени жақындасуына және өзара түсіністікті тереңдетуге ықпал етеді.

Сонымен қатар, медицина саласындағы серіктестік те жемісті дамып келеді. Қытай Қырғызстанға медициналық құрал-жабдықтар мен дәрі-дәрмек жеткізіп қана қоймай, күрделі медициналық көмек, соның ішінде жүрек ақауы бар балаларға операциялар мен катарактаны емдеуді тұрақты түрде қамтамасыз етуде [23].

Бүгінгі күнге дейін екі елдің арасындағы орнатылған түрлі саладағы серіктестіктің даму бағытын, ынтымақтастықтың деңгейін бағалай отырып, сарапшылар болашаққа түрлі сараптама жасауда. Қытай тәрізді алып державамен қарым-қатынаста Қырғызстан көбірек тәуекелге баратыны анық. Дегенмен, дәл осы Қытай Қырғызстанның дамуының драйвері бола алуы әбден мүмкін. Әрине, қарым-қатынас кезінде туындайтын сын-қатерлер де жоқ емес. Соңғы уақыттағы түрлі геосаяси шиеленістерді ескере отырып, сарапшылар келесі мәселелерді назарға алуды ұсынады.

Біріншіден, Қырғызстан теңдестірілген көпвекторлы саясат жүргізу керек. Сыртқы саясатта экономикалық байланыстарды әртараптандыру,

тиімді келісім-шарттар жасау және болашақта қарыздық жүктемеге айналмайтындай тиімді жобаларды жүзеге асыру аса маңызды. Қазіргі таңда Қытай тарапынан Қырғыз экономикасына тікелей тартылып жатқан инвестиция көлемі жыл санап артуда, бұл тәуелділіктің деңгейін арттырады.

Екіншіден, Қытай мен Қырғызстанның мүмкіндіктері де, даму динамикалары да әртүрлі елдер. Қытай ірі экономикалық потенциалы бар мемлекет болса, Қырғызстаншағын әрі дамушы мемлекет. Бұлайырмашылық белгілі бір тәуекелдердің алғышарты болуы мүмкін. Сонымен қатар, кейбір қиындықтар Қытайдың басқа алып державалармен, атап айтқанда АҚШ, Ресеймен қарым-қатынастың динамикасына байланысты. Қытайға қатысты өзіндік көзқарасымен ерекшеленетін Д. Трамптың билік басында болуы, екі алып державаның қарым-қатынасының тұрақтылығына сенімділік бермейді. Осыған байланысты, Пекин мен Вашингтон арасындағы шиеленіс басқа елдерге, соның ішінде Қырғызстанға да әсер етпей қоймайды.

Үшіншіден, Қырғызстандағы Қытайдың іске асырылып жатқан жобаларының экологиялық қаупі. Екіжақты қарым-қатынастардың қазіргі тарихында ҚХР экологиялық стандарттар мен нормаларды сақтамау немесе төмен бағалау байқалған. Бұл қоршаған ортаның және Қытай жобаларының имиджінің нашарлауына әкеп соқтырға, бұған бірқатар мысалдар бар. Мәселен, 2019 жылдың басында Қытайдың көмір өндіруші «Цзинь Лонг» жауапкершілігі шектеулі серіктестігінің кінәсінен Ош облысындағы жеті ауыл сусыз қалды. Сонымен қатар, жергілікті халық пен қытай жұмысшылары арасында да қақтығыстар орын алып, қоғамдағы шиеленісті күшейткен жағдайлар да кездесті.

Қорытынды

Қытай көптеген жылдар бойы Қырғызстанның негізгі сауда және инвестициялық серіктесі болып қалып отыр. 2024 жыл екі ел арасындағы сыртқы сауданың рекордтық өсімімен ерекшеленіп, оң нәтижелерді көрсетті. Қытай Халық Республикасының Бас кеден басқармасының деректеріне сүйенсек, Қырғызстан мен Қытай арасындағы тауар айналымы 22 миллиард 710 миллион долларға жеткен, ал бұл көрсеткіш 2023 жылы 19 миллиард 906 миллион доллар болған. Сонымен қатар, өткен жылы Қырғызстаннан Қытайға экспорт көлемі 2,8 миллиард долларға жетіп, бұрын-соңды болмаған деңгейге көтерілді. 2024 жылы үшінші «Бедел» шекаралық бақылау-өткізу пункті іске қосылды. Барскоон – Үштүрфан – Ақсу автожолының құрылысы аяқталуға жақын. Екі ел «Еркештам» мен «Торугарт» өткізу бекеттерінің инфрақұрылымын жетілдіру және олардың өткізу қабілетін арттыру мақсатында «Дружба» көпірін жаңартып, қайта салды.

Қырғызстан ұлттық кәсіпорындарды өркендету мақсатында сыртқы әлеммен белсенді түрде ашық есік саясатын жүргізуде және бұл үдерісте Қытай компанияларының қатысуы мен жан-жақты ынтымақтастығы ерекше қолдау табуда. «Бір белдеу, бір жол» бастамасы аясында екі елдің кәсіпорындары ынтымақтастық пен даму бағытында тең мүмкіндіктерге

ие болды. Қытайлық компаниялардың Қырғызстан нарығына шығуы – олардың мол тәжірибесі мен кәсіби әлеуетін ескерсек, тиімді қадам болып саналады.

Бұл бастаманы іске асыру Қырғызстан мен Қытай кәсіпорындарына технология саласымен қатар, төмен немесе нөлдік тарифтермен еркін сауда аймағында өнім өткізу мүмкіндігін беріп, көпжақты өзара әрекеттестікке жол ашады. Әрбір компанияның өзіндік ерекшелігі мен артықшылықтары бар, бұл өз кезегінде бірлескен жобалар мен тығыз ынтымақтастық орнатуға жағдай жасайды. Қырғызстанның Қытайға деген достық көзқарасы Қытай кәсіпорындары үшін ынтымақтастықты кеңейту мен дамытуда айтарлықтай мүмкіндіктер туғызуда.

Инвестициялар көлемінің артуымен және «Бір белдеу, бір жол» бастамасының алға жылжуымен бірлескен кәсіпорындарды құру мен өзара іс-қимылды дамыту әлеуеті зор. Қазіргі таңда көптеген қырғыз кәсіпорындары қаржылық қиындықтарға тап болып отыр, ал елдің банк жүйесі оларға қажетті қолдау көрсете алмайды. Мұндай жағдайда Қытайдың бастамасымен құрылған Азия инфрақұрылымдық инвестициялар банкі осы проблемаларды шешуге тиімді құрал бола алады. Қытайдың Орталық Азиядағы ықпалының артуы және оның экономикалық әсерінің басқа өңірлерге, әсіресе осы саясат шеңберінде таралуы аймақтың ішінде де, сыртында да алаңдаушылық пен қарсы көзқарастар туындатуда. Қытай өз ықпалын неғұрлым қарқынды түрде кеңейткен сайын, оған деген қарсылық та соғұрлым күшейіп отырғанын байқауға болады. Бұл үрдіс Қырғызстанда да көрініс тауып, алғаш байқала бастаған мысалдардың біріне айналды.

Соңғы уақытта, Қытай мен Қырғыз Республикасының қарым-қатынасының динамикасының өсуі байқалады. Дәлел ретінде бірнеше факторды атап өтсек болады. Біріншіден, 2024 жылдың қорытындысы бойынша, Қырғызстан Орталық Азия елдерінің ішіндегі Қытаймен сауда айналымының өсімі бойынша көш басында тұр. Екіншіден, Қытай қырғыз елінің экономикасының басты инвесторы болып саналады, яғни өткен жылда Қытай тарапынан ел экономикасына \$220 млн -нан аса тікелей инвестиция тартылған. Үшіншіден, жыл соңында құрылысы басталған «Қытай-Қырғызстан-Өзбекстан» теміржолы жобасы. Әрине, Қытай бұған дейін де Орталық Азия мемлекеттерінің тікелей сыртқы ірі инвесторы екенін білеміз, сәтті жүзеге асырылып жатқан жобалар да аз емес. Алайда, біз қарастырып отырған Қырғыз Республикасы Қытайдың «қарыз құрығына» ілінбей, инвестициялық жобаларды ел экономикасы үшін қаншалықты сәтті жүргізе алатындығын сарапшылар әр түрлі бағалайды және соның нәтижесінде негізгі сын-қатерлер анықталды.

Дегенмен, екі елдің мемлекет басшыларының арасындағы тығыз қарым-қатынасты және экономикалық көрсеткіштердің жыл сайын өсуін ескере отырып үлкен үміт күтуге болады. Қалай болғанда да алдағы онжылдық Қырғызстан үшін Қытайдың рөлін айқындатады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Министерство юстиции КР: «Концепция внешней политики Кыргызской Республики от 11 марта 2019 года». – С. 3-4.

[2] Кыргыз Республикасы Сырткы Истер Министрлігінің ресми сайты. Сілтеме: <https://mfa.gov.kg/ru/dm/posolstvo-kyrgyzskoy-respubliki-v-kitayskoy-narodnoy-respublike/menyu---inostrannoe/--uslugi/politicheskoe-sotrudnichestvo/er>

[3] Chinese premier meets Kyrgyz president // Official website of the State Council Information Office of China. 20.05.2023. URL: http://english.scio.gov.cn/topnews/2023-05/20/content_85509566.htm (дата обращения: 09.06.2025).

[4] Интервью Президента Кыргызской Республики С. Жапарова агентству Синьхуа. Сілтеме: http://kg.china-embassy.gov.cn/rus/zjsbw/202502/t20250204_11548701.htm

[5] Усубалиев Э.Е., Мураталиева З.Т., Маликов К.К., Молдобаев А.Э.. «Китайский фактор» во внешней политике Кыргызстана: двусторонний и региональный уровни. - Бишкек: Изд-во КРСУ, 2011. - 115-124 сс.

[6] Тазабеков Т. «Кыргызско-китайское экономическое сотрудничество в рамках дипломатии великого шелкового пути». - 14-23 с.

[7] Лю Цзяминь, Рыжов И., Тарасова Д. Взаимодействие Киргизии и Китая в рамках проекта «Один пояс, Один путь. - 82-88 сс.

[8] Соглашение между Правительством Китайской Народной Республики и Правительством Кыргызской Республики о поощрении и взаимной защите инвестиций // Министерство торговли Китайской Народной Республики URL: <http://tfs.mofcom.gov.cn/aarticle/h/at/200212/20021200058387.html> (дата обращения 31.05.2023) (на кит. яз.).

[9] Савкович Е. В. Экономическая политика Китая в постсоветской Центральной Азии (1992–2012 гг.) / Е. В. Савкович; под ред. В. П. Зиновьева. – Томск: Томский государственный университет, 2012. – 336 с.

[10] Глянц М. Китайская инициатива «Один пояс – один путь»: что может сделать «бренд» / М. Глянц // Проблемы постсоветского пространства / Post-Soviet Issues. – 2017. – No 4 (1). – С. 8– 19. – DOI: 10.24975/2313-8920-2017-4-1-8-19.

[11] Мураталиева Н. Ловушка или помощь. Как Китай адаптирует долговую политику под Центральную Азию. URL: https://storage.googleapis.com/crng/china-investment-central-asia.html?utm_source=carnegiewebsite&utm_medium=website

[12] Wilder Alejandro, Marin Ekstrom. Sino-Kyrgyz Relations: A (Very) One-sided Relationship. URL: <https://thediplomat.com/2024/04/sino-kyrgyz-relations-a-very-one-sided-relationship/>

[13] Токтомушев К. Внешняя политика независимого Кыргызстана. – Бишкек: Сабыр, 2001. – С. 131.

[14] Совместное кыргызско-китайское коммюнике (21 сентября 2004) // URL: <https://textbooks.lecture.center/uchebnik-mejdunar...>

[15] Belt and Road brings enormous opportunities for Kyrgyzstan, says official // ИА Синьхуа. 05.10.2023. URL: <https://english.news.cn/20231005/39>

dfa8cb1b464d618c085842e31ed671/c.html (дата обращения 07.10.2023).

[16] Чен Южун. Возможности и дополнение друг друга (точка зрения) // Жэньминь жибао URL: <http://world.people.com.cn/n/2014/0911/c1002-25643089.html> (дата обращения 01.06.2023) (на кит. яз.).

[17] Борьба за инвестиции и серый импорт: отношения Кыргызстана и Китая. URL: <https://eurasia.expert/investitsii-i-seryy-import-otnosheniya-kyrgyzstana-i-kitaya/>.

[18] 33 процента прямых инвестиций в Кыргызстан привлекают из Китая. URL: https://24.kg/ekonomika/143108_33protsenta_pryamyih_investitsiy_v_kyrgyzstan_privlekayut_izkitaya/.

[19] Omurova J. O. Сотрудничество Кыргызской Республики с Китайской Народной Республикой в рамках проекта ‘Один Пояс - Один Путь’. // Science Journal of Volgograd State University: History - Area Studies - International Relations. – 2019. - 24(5), 236-249.

[20] Азаттык. По территории Кыргызстана пройдут 312 километров. Железнодорожный проект получил благословение трёх президентов. URL: <https://rus.azattyk.org/a/32985298.html>. 10.06.2024

[21] Синьхуа. Главы государств Китая, Кыргызстана и Узбекистана поздравляют с подписанием межправительственного соглашения по железнодорожному проекту. URL: <https://english.news.cn/20240606/bbfe58594fd94831848f74c716fa543e/c.html>. 06.06.2024.

[22] Институт стратегического анализа и прогнозирования. Строительство железной дороги Китай – Кыргызстан – Узбекистан: значение и проблемы реализации. URL: <https://www.isap.center/analytics/144>. 12.06.2024.

[23] «Рост экспорта КР в КНР достиг рекорда». Интервью с послом Актилек Мусаевой. URL: https://www.vb.kg/doc/442882_rost_eksporta_kr_v_knr_dostig_rekorda_intervu_s_poslom_aktilek_mysaevoy.html

[24] Niva Yau. Chinese Soft Power Practice in the Kyrgyz Republic: “Narratives” // OSCE Academy in Bishkek. – 2024.

[25] Эксперты: В Центральной Азии Китай вызывает двойственное чувство восхищения и страха. URL: https://stanradar.com/news/full/21728-eksperty-v-tsentralnoj-azii-kitaj-vyzyvaet-dvojstvennoe-chuvstvo-voshischeniya-i-straha.html?utm_source=chatgpt.com

[26] Арипов Э. «Новая внешняя политика» Узбекистана – ключевой фактор консолидации Центральной Азии, активизации региональной торговли и кооперации. URL: https://nuz.uz/2022/04/28/e-aripov-novaya-vneshnyaya-politika-uzbekistana-klyuchevoy-faktor-konsolidaczii-czentralnoj-azii-aktivizaczii-regionalnoj-torgovli-i-kooperaczii/#utm_source=chatgpt.com

[27] Железная дорога Китай-Кыргызстан-Узбекистан является воплощением регионального сотрудничества. URL: <https://ru.archive.kabar.kg/news/zheleznaia-doroga-kitai-kyrgyzstan-uzbekistan-iavliaetsia-voploshcheniem-regional-nogo-sotrudnichestva-ekspert/>

[28] «Узбекско-китайское сотрудничество – важный фактор устойчивого развития Центральной Азии» URL: <https://uza.uz/ru/posts/>

uzbeksko-kitayskoe-sotrudnichestvo-vazhnyy-faktor-ustoychivogo-razvitiya-centralnoy-azii_483980?utm_source.com

REFERENCES

[1] Ministerstvo yustitsii KR. Kontseptsiya vneshney politiki Kyrgyzskoy Respubliki ot 11 marta 2019 goda [Foreign Policy Concept of the Kyrgyz Republic of March 11, 2019]. – S. 3–4. [in Russ.]

[2] Qyrǵyz Respublikasy Syrtqy İster Ministriginiń resmı saıty [Official Website of the Ministry of Foreign Affairs of the Kyrgyz Republic]. URL: <https://mfa.gov.kg/ru/dm/posolstvo-kyrgyzskoy-respubliki-v-kitayskoy-narodnoy-respublike/menyu---inostrannoe/--uslugi/politicheskoe-sotrudnichestvo/er> (data obrashcheniya: 09.06.2025). [in Kaz.]

[3] Chinese Premier Meets Kyrgyz President // Official Website of the State Council Information Office of China. 20.05.2023. URL: http://english.scio.gov.cn/topnews/2023-05/20/content_85509566.htm (Accessed 09 June 2025).

[4] Interv'yu Prezidenta Kyrgyzskoy Respubliki S. Zhaparova agentstvu "Sin'khua" [Interview of the President of the Kyrgyz Republic S. Zhaparov to Xinhua News Agency]. URL: http://kg.china-embassy.gov.cn/rus/zjsbw1/202502/t20250204_11548701.htm (data obrashcheniya: 04 February 2025). [in Russ.]

[5] Ūsubaliev E.E., Muratalieva Z.T., Malikov K.K., Moldobaev A.E. "Kitayskiy faktor" vo vneshney politike Kyrgyzstana: dvustoronniy i regional'nyy uroven' [The "Chinese Factor" in Kyrgyzstan's Foreign Policy: Bilateral and Regional Levels]. – Bishkek: Izd-vo KRSU, 2011. – S. 115–124. [in Russ.]

[6] Tazabekov T. Kyrgyzsko-kitayskoye ekonomicheskoye sotrudnichestvo v ramkakh diplomatii Velikogo shelkovogo puti [Kyrgyz-Chinese Economic Cooperation within the Framework of Silk Road Diplomacy]. – S. 14–23. [in Russ.]

[7] Liu Tsyamin', Ryzhov I., Tarasova D. Vzaimodeystvie Kirgizii i Kitaya v ramkakh proekta "Odin poyas, Odin put'" [Cooperation Between Kyrgyzstan and China Within the Framework of the Belt and Road Initiative]. – S. 82–88. [in Russ.]

[8] Soglashenie mezhdru Pravitel'stvom Kitayskoy Narodnoy Respubliki i Pravitel'stvom Kyrgyzskoy Respubliki o pooshchrenii i vzaimnoy zashchite investitsiy [Agreement Between the Governments of China and Kyrgyzstan on the Promotion and Mutual Protection of Investments] // Ministerstvo trgovli KNR [Ministry of Commerce of the PRC]. URL: <http://tfs.mofcom.gov.cn/aarticle/h/at/200212/20021200058387.html> (data obrashcheniya: 31.05.2023). [in Chin.]

[9] Savkovich E.V. Ekonomicheskaya politika Kitaya v postsovetskoy Tsentral'noy Azii (1992–2012 gg.) [China's Economic Policy in Post-Soviet Central Asia (1992–2012)] / Ed. by V.P. Zinov'ev. – Tomsk: Tomskiy gosudarstvennyy universitet, 2012. – 336 s. [in Russ.]

[10] Glyants M. Kitayskaya initsiativa "Odin poyas – odin put'": chto mozhetsya sdelat' "brend" [The Chinese Initiative "One Belt – One Road": What the Brand Can Do] // Problemy postsovetskogo prostranstva – Post-Soviet Issues,

2017, № 4(1), pp. 8–19. – DOI: 10.24975/2313-8920-2017-4-1-8-19. [in Russ.]

[11] Muratalieva N. Lovushka ili pomoshch'. Kak Kitay adaptirovayet dolgovuyu politiku pod Tsentral'nyu Aziyu [Trap or Help: How China Adapts Its Debt Policy to Central Asia]. URL: https://storage.googleapis.com/crng/china-investment-central-asia.html?utm_source=carnegiewebsite&utm_medium=website [in Russ.].

[12] Wilder A., Ekstrom M. Sino-Kyrgyz Relations: A (Very) One-sided Relationship. URL: <https://thediplomat.com/2024/04/sino-kyrgyz-relations-a-very-one-sided-relationship/> [in Engl.].

[13] Toktomushev K. Vneshnyaya politika nezavisimogo Kyrgyzstana [The Foreign Policy of Independent Kyrgyzstan]. – Bishkek: Sabyr, 2001. – 131 p. [in Russ.].

[14] Sovmestnoe kyrgyzsko-kitayskoe kommyunike (21 sentyabrya 2004) [Joint Kyrgyz-Chinese Communiqué (September 21, 2004)]. URL: <https://textbooks.lecture.center/uchebnik-mejdunar...> [in Russ.].

[15] Belt and Road Brings Enormous Opportunities for Kyrgyzstan, Says Official // IA Sin'khua [Xinhua News Agency]. 05.10.2023. URL: <https://english.news.cn/20231005/39dfa8cb1b464d618c085842e31ed671/c.html> (Accessed 07 October 2023).

[16] Chen Yuzhun. Vozmozhnosti i dopolnenie drug druga (tochka zreniya) [Opportunities and Mutual Complementarity (Opinion)] // Zhen'min' Zhibao [People's Daily]. URL: <http://world.people.com.cn/n/2014/0911/c1002-25643089.html> (Accessed 01 June 2023) [in Chin.].

[17] Bor'ba za investitsii i seryy import: otnosheniya Kyrgyzstana i Kitaya [Struggle for Investments and Grey Imports: Kyrgyzstan–China Relations]. URL: <https://eurasia.expert/investitsii-i-seryy-import-otnosheniya-kyrgyzstana-i-kitaya/> [in Russ.].

[18] 33 protsenta pryamykh investitsiy v Kyrgyzstan privlekayut iz Kitaya [33 Percent of Kyrgyzstan's Direct Investment Comes from China]. URL: https://24.kg/ekonomika/143108_33protsenta_pryamyih_investitsiy_vkyrgyzstan_privlekayut_izkitaya/ [in Russ.].

[19] Omurova Zh.O. Sotrudnichestvo Kyrgyzskoy Respubliki s Kitayskoy Narodnoy Respublikoy v ramkakh proekta “Odin poyas – Odin put” [Cooperation of the Kyrgyz Republic with the People's Republic of China within the Belt and Road Initiative] // *Science Journal of Volgograd State University: History – Area Studies – International Relations*, 2019, Vol. 24(5), pp. 236–249. [in Russ.].

[20] Azattyk. Po territorii Kyrgyzstana proydut 312 kilometrov. Zheleznodorozhnyy proyekt poluchil blagoslovenie tryokh prezidentov [312 km Across Kyrgyzstan: Railway Project Approved by Three Presidents]. URL: <https://rus.azattyk.org/a/32985298.html> (Accessed 10 June 2024) [in Russ.].

[21] Sin'khua. Glavy gosudarstv Kitaya, Kyrgyzstana i Uzbekistana pozdravlyayut s podpisaniem mezhpravitel'stvennogo soglasheniya po

zheleznodorozhnomu proektu [Leaders of China, Kyrgyzstan and Uzbekistan Celebrate Signing of Intergovernmental Agreement on Railway Project]. URL: <https://english.news.cn/20240606/bbfe58594fd94831848f74c716fa543e/c.html>. 06.06.2024. [in Russ.]

[22] Institut strategicheskogo analiza i prognozirovaniya. Stroitel'stvo zheleznoi dorogi Kitay – Kyrgyzstan – Uzbekistan: znachenie i problemy realizatsii [Construction of the China–Kyrgyzstan–Uzbekistan Railway: Importance and Implementation Challenges]. URL: <https://www.isap.center/analytics/144>. 12.06.2024. [in Russ.]

[23] Rost eksporta KR v KNR dostig rekorda. Interv'yu s poslom Aktilek Musaevoy [Kyrgyzstan's Exports to China Hit Record High. Interview with Ambassador A. Musaeva]. URL: https://www.vb.kg/doc/442882_rost_eksporta_kr_v_knr_dostig_rekorda_intervu_s_poslom_aktilek_mysaevoy.html [in Russ.]

[24] Yau N. Chinese Soft Power Practice in the Kyrgyz Republic: “Narratives”. OSCE Academy in Bishkek. 2024. [in Engl.]

[25] Eksperty: V Tsentral'noy Azii Kitay vyzyvayet dvoystvennoe chuvstvo voskhishcheniya i strakha [Experts: In Central Asia, China Evokes Mixed Feelings of Admiration and Fear]. URL: https://stanradar.com/news/full/21728-eksperty-v-tsentralnoj-azii-kitaj-vyzyvaet-dvoystvennoe-chuvstvo-voshischeniya-i-straha.html?utm_source=chatgpt.com [in Russ.]

[26] Aripov E. “Novaya vneshnyaya politika” Uzbekistana – klyuchevoy faktor konsolidatsii Tsentral'noy Azii, aktivizatsii regional'noy trgovli i kooperatsii [“New Foreign Policy” of Uzbekistan as a Key Factor in Central Asia's Consolidation and Regional Trade and Cooperation Activation]. URL: https://nuz.uz/2022/04/28/e-aripov-novaya-vneshnyaya-politika-uzbekistana-klyuchevoj-faktor-konsolidaczii-czentralnoj-azii-aktivizaczii-regionalnoj-torgovli-i-kooperaczii/#utm_source=chatgpt.com [in Russ.]

[27] Zheleznaya doroga Kitay–Kyrgyzstan–Uzbekistan yavlyaetsya voploshcheniem regional'nogo sotrudnichestva – ekspert [China–Kyrgyzstan–Uzbekistan Railway is an Embodiment of Regional Cooperation – Expert]. URL: <https://ru.archive.kabar.kg/news/zheleznaia-doroga-kitai-kyrgyzstan-uzbekistan-iavliaetsia-voploshcheniem-regional-nogo-sotrudnichestva-ekspert/> [in Russ.]

[28] Uzbeksko-kitayskoe sotrudnichestvo – vazhnyy faktor ustoychivogo razvitiya Tsentral'noy Azii [Uzbek–Chinese Cooperation as an Important Factor of Sustainable Development in Central Asia]. URL: https://uza.uz/ru/posts/uzbeksko-kitayskoe-sotrudnichestvo-vazhnyy-faktor-ustoychivogo-razvitiya-centralnoj-azii_483980?utm_source.com [in Russ.]

THE ROLE OF CHINA IN THE FOREIGN POLICY OF THE KYRGYZ REPUBLIC

Zhekenov D.K.¹, *Mukhametzhan A.E.²

^{1, *2}Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. In the foreign policy of the Kyrgyz Republic, China occupies a special place as a neighboring country, as well as an important political and

economic partner. Ensuring security and stability is one of the main priorities of Kyrgyz and Chinese foreign policy. China's initiative to develop the New Silk Road will play an important role in joint actions with Russia, Kazakhstan and Kyrgyzstan. The implementation of the Silk Road Economic Belt strategy will allow Kyrgyzstan to overcome transport isolation, gain direct access to regional and world markets, and significantly increase trade volumes. This gives the country an opportunity to become a major transit hub for transportation of energy resources and goods.

Kyrgyzstan and China act as complementary partners: Kyrgyzstan can supply China with the minerals it needs, such as coal, iron, gold, copper and aluminum, paving the way for large investments in the country's mining industry. China's rapidly growing industrial potential will boost Kyrgyzstan's industrial development by providing the technology needed for its agrarian economy.

Assessing the development directions and level of cooperation between the two countries in various spheres that have developed to date, experts make various forecasts for the future. It is obvious that Kyrgyzstan is taking a greater risk in relations with such a superpower as China. However, it is quite possible that China will become the driver of Kyrgyzstan's development.

The study assessed not only the opportunities for relations between the two countries, but also the risks to the partnership in various areas based on official statistical data from recent years.

Key words: Kyrgyzstan, China, foreign policy, Belt and Road Initiative, SCO, geopolitical relations, economic cooperation, regional security, international partnership

РОЛЬ КИТАЯ ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Жекенов Д.К.¹, *Мухаметжан А.Е.²

^{1,*2} Казахский Национальный университет имени аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

Аннотация. Во внешней политике КР Китай занимает особое место как соседняя страна, а также важный политический и экономический партнер. Обеспечение безопасности и стабильности является одним из главных приоритетов внешней политики Кыргызстана и Китая. Инициатива Китая по развитию Нового Шелкового пути сыграет важную роль в совместных действиях с Россией, Казахстаном и Кыргызстаном. Реализация стратегии «Экономического пояса Шелкового пути» позволит Кыргызстану преодолеть транспортную изоляцию, получить прямой выход на региональные и мировые рынки, значительно увеличить объемы торговли. Это дает стране возможность стать крупным транзитным узлом по транспортировке энергоресурсов и товаров.

Кыргызстан и Китай выступают в качестве взаимодополняющих партнеров: Кыргызстан может поставлять Китаю необходимые ему полезные ископаемые, такие как уголь, железо, золото, медь и алюминий, что

открывает путь к привлечению крупных инвестиций в горнодобывающую промышленность страны. Быстро растущий промышленный потенциал Китая даст толчок промышленному развитию Кыргызстана, предоставив технологии, необходимые для его аграрной экономики.

Оценивая направления развития и уровень сотрудничества двух стран в различных сферах, сложившиеся на сегодняшний день, эксперты делают различные прогнозы на будущее. Очевидно, что Кыргызстан идет на больший риск в отношениях с такой сверхдержавой, как Китай. Однако вполне возможно, что именно Китай станет драйвером развития Кыргызстана.

В исследовании оценивались не только возможности отношений между двумя странами, но и риски для партнерства в различных сферах на основе официальных статистических данных последних лет.

Ключевые слова: Кыргызстан, Китай, внешняя политика, инициатива «Один пояс, один путь», ШОС, геополитические отношения, экономическое сотрудничество, региональная безопасность, международное партнерство

Авторлар туралы мәлімет:

Жекенов Думан Курмангазиевич – PhD, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті «Халықаралық қатынастар және әлемдік экономика» кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Алматы, Қазақстан, e-mail: duman.zhekenov@gmail.com

Мухаметжан Ақбота Ерлікқызы - «8D03105-Халықаралық қатынастар» мамандығының 3-курс докторанты, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: mukhametzhan.akbota@gmail.com

Сведение об авторах:

Жекенов Думан Курмангазиевич - PhD, ассоциированный профессор кафедры «Международные отношения и мировая экономика», Казахский национальный университет имени Аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: duman.zhekenov@gmail.com

Мухаметжан Ақбота Ерлікқызы - докторант 3 курса по специальности «8D03105-Международные отношения», Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: mukhametzhan.akbota@gmail.com

Information about authors:

Zhekenov Duman - PhD, associate professor of the Department of international relations and world economy of the Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: duman.zhekenov@gmail.com

Mukhametzhan Akbota - 3rd year doctoral student in the specialty “8D03105-International Relations”, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: mukhametzhan.akbota@gmail.com

Received: June 24, 2025

Accepted: September 25, 2025

УДК 2964

МРНТИ: 06.57.31

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.006>

ПРИРОДА МЕЖДУНАРОДНЫХ САНКЦИЙ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ТРЕТЬИ ГОСУДАРСТВА: КАЗАХСТАНСКИЙ КОНТЕКСТ

*Раимбекова А.М.¹, Барнашов О.В.²

^{*1} Академии государственного управления при Президенте Республики Казахстан, Астана, Казахстан

² Российский университет дружбы народов им. Патриса Лумумбы, Москва, Российская Федерация

Аннотация. Экономические санкции в последние десятилетия превратились в ключевой инструмент внешнеполитического давления, используемый для достижения стратегических целей — изменения поведения государств, ограничения их экономических возможностей и сдерживания глобальных угроз. В современных условиях особое значение приобретают так называемые вторичные санкции, распространяющиеся не только на целевые страны, но и на государства, поддерживающие с ними экономические отношения.

Казахстан, находясь в уникальном геополитическом положении между Россией, Китаем и Ираном, сталкивается с особыми рисками, связанными с различиями в санкционных режимах этих стран, а также с политикой западных государств. Целью настоящего исследования является анализ влияния вторичных санкций на торговые потоки Казахстана и определение мер по минимизации соответствующих рисков.

Научная новизна заключается в комплексной оценке воздействия санкционного давления на третьи страны, ранее исследованного лишь фрагментарно. Методология основана на сравнительном анализе внешнеторговой статистики и вторичных данных, включая результаты опросов казахстанских компаний.

Результаты показывают, что санкции против России оказывают косвенное, но ощутимое влияние на экономику Казахстана: в 2024 году 43% компаний отметили негативное воздействие геополитической ситуации. Вместе с тем наметились адаптационные тренды, включая рост интереса к логистике, IT и импортозамещению.

Практическая значимость исследования заключается в разработке рекомендаций для бизнеса: мониторинг санкционного режима, проверка контрагентов, инвестиции в юридическую экспертизу и соблюдение принципов прозрачности помогут избежать попадания под вторичные санкции и сохранить устойчивость внешнеэкономических связей Казахстана.

Ключевые слова: Санкции, экономические ограничения, международное право, социально-экономические последствия, вторичные санкции, торговая политика, региональная безопасность, внешнеэкономические риски

Введение

Экономические санкции стали одним из ключевых инструментов международной политики, используемым государствами и международными организациями для оказания давления на определенные страны с целью изменения их поведения. В XXI веке санкции приобрели особую значимость, превратившись в универсальный инструмент воздействия, применяемый в ответ на военные конфликты, нарушения прав человека, финансирование терроризма и другие вызовы глобальной безопасности.

Актуальность темы обусловлена тем, что в научной среде в большей степени изучаются вопросы санкционных механизмов, их последствий через призму ключевых теорий международных отношений: реализма, либерализма. Каждая из этих теорий предлагает уникальный взгляд на мотивы, механизмы и последствия применения санкций, что позволяет глубже понять их роль в современной геополитике. Много диспутов проводится и по этическим аспектам последствий санкций через два основных подхода: консеквенциализма и деонтологии. На наш взгляд влияние санкций на соседние страны, имеющие тесные экономические связи с объектом санкций, освещается недостаточно. Но ведь как гласит первый закон американского географа Тоблера: *«всё влияет на всё, но то, что ближе, — влияет сильнее»* [1]. Казахстан сталкивается с особыми вызовами: необходимость поддерживать экономическое сотрудничество с соседями нередко сопряжена с рисками вторичных санкций. Это ставит перед страной сложные вопросы балансирования, выбора стратегических приоритетов и поиска механизмов защиты от негативных последствий санкционной политики третьих стран. В ряде исследований, таких как работа Bove, Di Salvatore и Nistico, рассматривается влияние санкций на торговые потоки в соседних регионах. Эти исследования показывают, что соседние с санкционируемыми странами регионы испытывают определенное экономическое давление, что сказывается на их торговых потоках.

Прежде чем углубляться в историю и проблематику санкций, необходимо определить ключевые термины. Четкое определение понятийного аппарата является важным условием для точного анализа и правильного понимания предмета исследования.

Вторичные санкции не имеют чёткого правового определения. В действующем законодательстве США, ЕС, Великобритании и других стран-инициаторов санкций данное понятие отсутствует. В практике

они рассматриваются как меры, направленные против третьих сторон (государств, компаний, банков и частных лиц), сотrudпервичными санкциями. Первичные санкции, в свою очередь, представляют собой санкции, непосредственно направленные против государства-мишени.

Согласно общепринятым подходам в политической науке и международных исследованиях, «средняя держава» — это государство, находящееся между сверхдержавами и малыми государствами: оно не обладает глобальной мощью, но активно влияет на региональные и международные процессы.

Описание материалов и методов

Для написания статьи были использованы различные источники, включая исторические работы, официальные отчеты международных организаций, а также исследования и экспертные мнения. Эти материалы позволили проанализировать эволюцию санкционной практики, оценить влияние санкций на международные отношения и экономику, а также ознакомиться с современными подходами к санкциям. Экспертные и научные дискуссии по данной теме играют важную роль в формировании эффективной государственной политики для смягчения негативных последствий экономических санкций.

Результаты

Экономические санкции — не новая концепция в международной дипломатии. Как инструмент международного давления, они имеют давнюю историю, уходящую корнями в древние времена. Однако их современная форма, проявившаяся в XX веке, стала особенно активно использоваться в международных конфликтах и дипломатических отношениях. В реалиях XXI века экономические санкции стали одним из самых обсуждаемых и широко применяемых инструментов международной политики, затрагивающим ключевые вопросы суверенитета, экономики и безопасности государств.

Исторические примеры свидетельствуют, что санкции применялись задолго до формирования современного международного права. Одним из первых задокументированных случаев считается экономическая блокада, введенная Афинами против Мегары в 432 году до н. э., которая, по мнению исследователей, послужила одной из причин Пелопоннесской войны. В Новое время известной стала так называемая «континентальная блокада» 1806 года, организованная Наполеоном Бонапартом в целях ослабления Великобритании через экономическое давление. Британский ответ в виде запрета торговли с территориями, контролируруемыми Францией, привёл к экономическим трудностям на значительной части европейского континента. Эти примеры демонстрируют, что экономические меры давления как инструмент международной политики имеют глубокие исторические корни.

В конце XIX века бельгийский профессор международного права Анри Лафонтен предложил концепцию санкций как инструмента

изоляции провокаторов международных конфликтов. Его идеи заложили теоретическую основу для современного понимания санкций [2].

Международные санкции представляют собой важный инструмент воздействия на государства, организации или физических лиц, нарушающих нормы международного права. Они могут применяться как на многостороннем уровне (например, Советом Безопасности ООН), так и на региональном (например, Европейским союзом), а также в рамках национальной внешней политики.

Можно выделить основные виды международных санкций.

Экономические санкции включают ограничения на торговлю, инвестиции, финансовые потоки, а также на экспорт и импорт определённых товаров. Наиболее распространённые формы — торговое эмбарго, запреты на экспорт технологий двойного назначения, замораживание активов. Дипломатические санкции предусматривают меры, направленные на ограничение дипломатических отношений: отзыв послов, разрыв дипломатических связей, запрет на участие в международных организациях и форумах.

Военные санкции предполагают запрет на поставки оружия, военного оборудования и соответствующих технологий [3].

Финансовые санкции охватывают замораживание активов, запрет на проведение финансовых операций и ограничения доступа к международным банковским услугам.

Индивидуальные санкции направлены на конкретных физических или юридических лиц и могут включать запрет на поездки, замораживание банковских счетов, блокировку доступа к международным финансовым институтам [4].

Секторальные санкции ограничивают деятельность в определённых секторах экономики, таких как энергетика, финансовый сектор или оборонная промышленность [5].

Финансовые и секторальные санкции считаются самыми «бьющими по нервной системе экономики», особенно в глобально интегрированных странах. Они ограничивают доступ к капиталу, технологиям и рынкам, провоцируя инфляцию, рецессию и отток инвестиций.

На сегодняшний день ООН, ЕС, Великобритания и США являются ключевыми инициаторами санкций. Какие правовые основы регулируют введение санкций этими глобальными игроками?

Санкции ООН стали неотъемлемым инструментом поддержания международного мира и безопасности после Второй мировой войны. Они регулируются главой VII Устава ООН (статьи 39–51), где предусмотрены меры против стран, угрожающих международному порядку. В соответствии со статьей 41, санкции могут включать экономические, торговые,

дипломатические, транспортные и персональные ограничения. Решение о введении санкций принимает Совет Безопасности ООН, и для их утверждения требуется поддержка большинства его членов без применения права вето со стороны постоянных участников (США, Великобритании, Франции, России, Китая).

Подобно ООН, Европейский Союз также способен применять экономические и финансовые санкции, включая ограничения на торговлю, с целью защиты своих стратегических интересов и достижения ключевых внешнеполитических целей. Основу для введения таких санкций составляет Общая внешняя политика и политика безопасности ЕС (CFSP). Решения, принятые Советом ЕС, являются обязательными для всех стран-членов. Санкции ЕС налагают юридические обязательства на всех граждан ЕС, операторов и любой бизнес, осуществляемый на территории ЕС. В то время как санкции ЕС принимаются Советом ЕС, государства-члены несут ответственность за их соблюдение, в том числе путем применения штрафных санкций в случае нарушений. Европейская комиссия следит за реализацией и обеспечением соблюдения санкций ЕС во всех государствах-членах. География стран, подпадающих под санкции ЕС, довольно обширна [6].

Правовая основа санкций США. Закон о международных чрезвычайных экономических полномочиях (IEEPA) является основным источником законодательных полномочий для большинства программ санкций США. Другими законодательными актами являются Закон о торговле с врагом (TWEA), который является основой для программы санкций против Кубы, а также Закон о противодействии противникам Америки посредством санкций (CAATSA), который расширяет санкции против Ирана, Северной Кореи и России. Санкции реализуются через Офис по контролю за иностранными активами (OFAC) при Министерстве финансов США. Этот орган разрабатывает, внедряет и контролирует исполнение санкционных программ, направленных на защиту национальной безопасности и внешнеполитических интересов США [7].

Санкции США делятся на первичные и вторичные. Первичные санкции запрещают гражданам, компаниям и резидентам США вести дела с лицами или странами, находящимися под санкциями. Они распространяются на все организации, зарегистрированные в США; граждан и постоянных резидентов США, независимо от их местонахождения, и всех, кто физически находится в США. Кроме того, иностранные лица могут подпасть под санкции за действия в США, содействие нарушению санкционного режима или обработку санкционных транзакций через американские банки.

Вторичные санкции касаются иностранных лиц без связи с США, если они участвуют в крупных сделках с Россией, Ираном, Северной Кореей, Гонконгом и Сирией. Эти санкции направлены на ограничение таких лиц в доступе к американскому рынку и финансовой системе.

Если первичные санкции нарушаются, возможны уголовные и гражданские наказания. Нарушение вторичных санкций может привести к запрету на ведение бизнеса в США или отключению от американской финансовой системы [8].

История санкционной политики Великобритании представляет собой уникальный пример трансформации от колониального инструмента давления до высокотехнологичного механизма глобального финансового регулирования. Великобритания исторически играла центральную роль в мировой политике и экономике. Государство реализует ряд санкционных режимов через нормативные акты, принятые в рамках Закона о санкциях и противодействии отмыванию денег от 2018 года (Sanctions Act). Этот закон является основой для введения, обновления и отмены санкций в Великобритании.

Нормативные акты, принятые в соответствии с Законом о санкциях, действуют на всей территории Великобритании, включая Северную Ирландию. Ограничения и требования, содержащиеся в этих нормативных актах, касаются действий со стороны британских граждан. Это включает в себя как лиц, находящихся в Великобритании (в том числе в ее территориальных водах), так и британских граждан, находящихся за пределами страны, а также юридических лиц, зарегистрированных или образованных в любой части Великобритании [9].

Так, в 2025 году британский суд впервые после Brexit вынес приговор за нарушение санкционного законодательства. Один из иностранных граждан (РФ), попавший под санкции за связь с действиями, подрывающими территориальную целостность другого государства, был осуждён на более чем 3 года тюремного заключения. Несмотря на заморозку активов, он пытался обойти ограничения через банковские счета и переводы от близких ему лиц [10].

Этот прецедент подчеркнул не только серьёзность подхода Великобритании к исполнению санкций, но и готовность доводить дела до уголовных последствий, даже если речь идёт об индивидуальных финансовых операциях. Примеров того, как санкции Великобритании могут иметь существенные последствия, предостаточно. Таким образом, санкционная политика Великобритании оказывает глобальное воздействие благодаря юридической строгости, международной координации и финансовой мощи Лондона. Именно поэтому третьи страны стремятся избегать конфликта с этой юрисдикцией, опасаясь потерь доступа к международным финансам и репутационных рисков.

Безусловно, в отличие от ООН, которая действует на глобальном уровне и имеет мандат по поддержанию международного мира и безопасности, Великобритания, ЕС и США вводят санкции преимущественно в защиту своих национальных интересов. При этом они также стремятся обеспечить безопасность, соблюдение прав человека и поддержку демократических ценностей на международной арене.

Санкции ООН против России после вторжения в Украину в 2022 году не были введены из-за права вето, которым обладает Россия как постоянный член Совета Безопасности ООН. В соответствии с главой VII Устава ООН, именно Совет Безопасности принимает решения о введении санкций, и любой из его пяти постоянных членов (Россия, США, Великобритания, Франция, Китай) может заблокировать такое решение. Таким образом, отсутствие санкций ООН против России объясняется тем, что любая попытка их введения была бы заблокирована самой Россией в Совете Безопасности. На уровне ООН удалось лишь принять резолюции Генеральной Ассамблеи, осуждающие действия Москвы [11]. Однако такие резолюции носят рекомендательный, а не обязательный характер и не влекут за собой юридических последствий. Таким образом, механизм санкций ООН демонстрирует как свою значимость, так и институциональные ограничения, обусловленные балансом сил и системой вето в Совете Безопасности.

В условиях невозможности коллективного санкционного давления со стороны ООН, ряд государств - в том числе США, Великобритания, государства ЕС, Канада, Япония и другие - ввели масштабные односторонние или региональные санкции против Российской Федерации. В ответ российская сторона неоднократно заявляла о нелегитимности подобных ограничительных мер, указывая на то, что они не получили одобрения Совета Безопасности ООН и, следовательно, нарушают принципы международного права. С точки зрения Москвы, односторонние санкции – это проявление политизированного подхода и инструмент давления, противоречащий уставным нормам ООН и подрывающий архитектуру коллективной безопасности [12].

На сессии Генеральной Ассамблеи ООН президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев акцентировал внимание на необходимости стабилизации глобальной архитектуры управления и подчеркнул, что вызовы, стоящие перед международным сообществом, невозможно преодолеть без комплексной реформы Совета Безопасности. Он также отметил важность того, чтобы в процессе принятия решений были учтены позиции стран со средним потенциалом, а также развивающихся государств. Это подчёркивает стремление Казахстана укрепить свою роль в формировании региональной и глобальной повестки, опираясь на собственные интересы и подходы.

Схожие позиции были озвучены и на уровне руководства ООН: в частности, генеральный секретарь напомнил, что ключевые международные институты создавались более восьмидесяти лет назад, в совершенно иных исторических условиях. Сегодня они остро нуждаются в обновлении, чтобы стать более легитимными, справедливыми и способными эффективно реагировать на вызовы XXI века.

В рамках международных дискуссий о будущем глобального управления канцлер Германии Олаф Шольц высказался в поддержку реформирования Совета Безопасности ООН. Он подчеркнул необходимость адаптации этой ключевой институции к реалиям XXI века и отметил важность предоставления более весомого политического голоса регионам Азии, Африки и Южной Америки. Германия, по его словам, готова взять на себя повышенные международные обязательства, в том числе посредством участия в работе Совета в качестве непостоянного члена в будущем избирательном цикле. Современные вызовы, такие как геополитическая нестабильность, нарушения прав человека или агрессия против суверенных государств, нередко приводят к применению экономических санкций как инструмента международного воздействия. Однако, в условиях устаревшей структуры Совета Безопасности, где его состав не отражает реальное соотношение сил и интересов мировых держав, решения о санкциях могут быть неэффективными или несправедливыми, что ослабляет международную правовую систему. Реформа Совета Безопасности ООН, как подчеркивают мировые лидеры, должна предусматривать более инклюзивное представительство развивающихся стран и «средних держав», чьи интересы часто остаются невидимыми в процессе принятия таких решений. Обновление состава Совета и его процедур позволит более справедливо учитывать интересы всех стран при наложении экономических санкций, что приведет к более сбалансированному и эффективному применению санкционных мер. Это также может способствовать укреплению глобальной стабильности и доверия к международной системе, что, в свою очередь, снизит вероятность злоупотребления экономическими санкциями как инструментом политического давления.

Обсуждение

Казахстан, в свою очередь, занимает уникальное геополитическое положение: являясь стратегическим партнёром и соседом как России, так и Китая, он сталкивается с особыми рисками, связанными с различиями в санкционных режимах этих государств. Дополнительную сложность представляет и необходимость учитывать санкционную политику западных стран, особенно в условиях растущего давления на Россию и Китай. В этом контексте особую роль играет и Иран - важный участник экономических процессов в Каспийском регионе и на Ближнем Востоке, с которым Казахстан поддерживает стратегическое партнёрство. Двустороннее сотрудничество с Ираном представляет для Астаны значительный интерес, но также требует осторожного подхода в условиях международных ограничений, действующих в отношении Тегерана.

Вместе с тем, многообразие международных организаций и альянсов, в которых участвует Казахстан, свидетельствует о последовательной и взвешенной внешнеполитической стратегии, направленной на отстаивание национальных интересов. Казахстан демонстрирует прагматичный подход, избегая жёсткой привязки к идеологическим блокам, и проявляет готовность вносить вклад в решение международных задач, требующих тонкой дипломатии и конструктивного взаимодействия.

Такое положение дел требует от Казахстана взвешенного подхода к внешней политике и экономическим отношениям, чтобы избежать попадания под вторичные санкции.

Исторические и экономические связи между Казахстаном и Россией уходят в глубину веков. Будучи участниками Евразийского экономического союза (ЕАЭС) и Организации Договора о коллективной безопасности (ОДКБ), страны сохраняют тесное стратегическое сотрудничество. Однако, начиная с 2022 года, Казахстан оказался под влиянием глобальных экономических сдвигов, вызванных санкциями против России.

Анализ показателей казахстанских предприятий за 2023–2024 годы показывает, что санкционное давление на Россию имело **косвенное, но осязаемое воздействие на экономику Казахстана**. Согласно Конъюнктурному обзору Национального банка, в IV квартале 2024 года **43% компаний** отметили **негативное влияние геополитической ситуации**, что практически совпадает с показателями прошлого года (см. Таблицу 1.).

Позитивным моментом является **рост адаптации**: увеличилась доля респондентов, **не почувствовавших изменений** (с 51,3% до 51,9%), а число тех, кто заявил о **позитивном влиянии**, выросло более чем в два раза — с 2,3% до 4,8%. Это может указывать на формирование новых ниш для отдельных отраслей, включая логистику, IT и импортозамещение. Тем не менее **высокая неопределённость остаётся главным барьером** для стратегического планирования бизнеса.

Наиболее чувствительными остаются **вопросы трансграничных денежных переводов и логистики**. К концу 2024 года компании по-прежнему сообщают о сложностях при международных транзакциях и поставках, что свидетельствует об устойчивости санкционного давления и слабой предсказуемости глобальных цепочек поставок [13].

Таблица 1. Последствия геополитической ситуации на деятельность предприятий, в %

Источник: данные Национального банка Казахстана.

В ответ на растущую общественную обеспокоенность возможными последствиями санкционного давления, Национальный банк Казахстана пояснил, что финансовые учреждения страны при осуществлении операций учитывают потенциальные санкционные риски и проводят соответствующий анализ транзакций в рамках собственных систем комплаенса. Такой подход, по мнению регулятора, необходим как для соблюдения международных норм, так и для минимизации рисков вторичных санкций.

Совместно с этим в отечественном экспертном и официальном дискурсе подчёркивается, что, несмотря на тесные торгово-экономические связи с Россией, Казахстан обладает самостоятельной финансовой системой, не охваченной прямыми санкционными ограничениями. Устойчивость банковского сектора и стабильность внутреннего финансового рынка при этом рассматриваются как важные факторы, поддерживающие экономическую независимость страны в условиях внешнего давления.

Заключение

Экономика Казахстана, несмотря на тесные связи с Россией, демонстрирует относительную устойчивость на фоне санкционного давления, оказываемого на её ключевого торгового партнёра. Данные Национального банка подтверждают, что значительная часть бизнеса действительно ощущает влияние санкций, однако наблюдается тенденция к адаптации: часть компаний научилась работать в новых условиях, а некоторые даже извлекли выгоду из изменившейся геополитической среды. Тем не менее локальные сложности с переводами, логистикой и планированием свидетельствуют о том, что влияние внешних факторов нельзя полностью игнорировать.

Данные по Казахстану подтверждают выводы, изложенные в исследовании «Экономические санкции и торговые потоки в приграничных регионах» (2023). В частности, наблюдается сходная динамика, при которой соседние с санкционируемыми государствами страны, испытывают

влияние санкционного давления через изменения в торговых потоках, что соответствует общей закономерности, выявленной авторами на основе панельного анализа [14].

Во многих профессиональных сообществах санкции воспринимаются преимущественно как абстрактное и негативное явление, при этом нередко остаются без должного внимания различия между их видами, правовыми основаниями и механизмами применения. Подобное восприятие может объясняться как сложностью самой тематики, так и ограниченным распространением специализированных знаний в данной области. В результате в профессиональной и экспертной среде наблюдается тенденция к упрощённому толкованию санкционных мер, что затрудняет выработку сбалансированных и эффективных стратегий реагирования на санкционное давление.

Во-первых, правовая неопределенность: в санкционном законодательстве (особенно в рамках ЕС или национальных режимов) часто используются общие формулировки: «угрожает национальной безопасности», «связан с нарушением прав человека», «подорывает территориальную целостность» и т. д. Это позволяет гибко применять санкции, но затрудняет предсказуемость и правовую определённость для бизнеса, НПО и даже юристов.

Во-вторых, отсутствие единой международной системы: санкции ООН более формализованы, но односторонние санкции США, ЕС, Великобритании и других стран различаются по целям, подходам и процедурам. Это приводит к тому, что один и тот же субъект может быть под санкциями ЕС, но не США, или наоборот.

В-третьих, сложность комплаенса и оценки рисков: бизнесу приходится действовать в условиях постоянно меняющихся списков, вторичных санкций, рисков «нарушения по цепочке», и это укрепляет образ санкций как чего-то непредсказуемого и «опасного по умолчанию».

В такой ситуации финансовые институты сталкиваются с необходимостью балансировать между соблюдением национального законодательства и санкционных норм западных стран, чтобы обеспечить доступ к международным расчетам и валютным рынкам. Необходимо регулярно оценивать геополитические риски, особенно в регионах, где ведется бизнес.

Риск попадания на вторичные санкции возможно может быть связан с неосведомленностью и незнанием санкционных рисков у представителей бизнеса.

Для казахстанских компаний важно избегать любых рисков, использовать определенные маршруты и соблюдать правила стандартных торговых условий в международных торговых операциях [15].

Многие не осознают, что взаимодействие с третьими сторонами, связанными с подсанкционными лицами или организациями, даже

косвенно, может привести к попаданию под санкции, и что вторичные санкции направлены на тех, кто помогает подсанкционным странам обходить ограничения, даже если они не расположены в стране, на которую наложены санкции. Незнание или недооценка этого фактора может стать критической ошибкой. Например, западные компании могут продолжить сотрудничество с российскими или иранскими санкционными компаниями через посредников, что приведет к попаданию под санкции.

Санкционные списки могут регулярно обновляться, и компании должны отслеживать эти изменения. Недостаток внимания к обновлениям санкционных режимов может привести к тому, что организация продолжит сотрудничество с контрагентом, который недавно был включен в санкционный список.

Некоторые компании ошибочно считают, что если они не находятся в стране, вводящей санкции (например, в США), санкции их не затрагивают. Однако санкции часто имеют экстерриториальное применение, и компании по всему миру могут столкнуться с последствиями, если их операции затрагивают долларовые транзакции или американских партнеров.

Чтобы избежать попадания под вторичные санкции, компаниям необходимо внимательно следить за изменениями в санкционных режимах, проводить тщательную проверку партнеров и контрагентов, а также консультироваться с юридическими и финансовыми экспертами по международным санкциям.

Подводя итоги, следует отметить следующее.

Во-первых, юридическим лицам необходимо тщательно анализировать свои торговые связи и воздерживаться от сотрудничества с организациями, физическими лицами и странами, находящимися под санкциями.

Во-вторых, важно выстраивать прозрачные и безопасные каналы ведения бизнеса, используя проверенные маршруты и строго соблюдая международные правила торговли.

В-третьих, целесообразно инвестировать в юридическую экспертизу для оценки потенциальных рисков и выработки стратегий защиты от санкционных последствий.

Наконец, важно понимать, что большинство санкций (за исключением санкций ООН) адресованы не государствам в целом, а конкретным лицам и компаниям. Несмотря на это, финансовые учреждения иногда избегают сотрудничества с резидентами таких стран в рамках политики де-рискинга. Однако такие опасения не всегда обоснованы. Например, торговля с Россией допускается, если она не затрагивает подсанкционные субъекты и не включает товары, подпадающие под ограничения, особенно в военной сфере.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Окунев И.Ю. Политическая география: учеб. пособие для вузов / И.Ю. Окунев. — М.: Аспект Пресс, 2019. — 512 с.
- [2] Кнобель, А. Ю., Багдасарян, К. М., Лощенкова, А. Н., Прока, К.

А. Санкции: всерьез и надолго / А. Ю. Кнобель, К. М. Багдасарян, А. Н. Лощенкова, К. А. Прока. — М.: Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2021. — 80 с. (Научные доклады: экономика).

[3] UN Security Council. *Sanctions*. URL: <https://main.un.org/securitycouncil/en/sanctions/information>

[4] EU Sanctions Map. *EU Sanctions Map*. URL: <https://www.sanctionsmap.eu/#/main>

[5] Why the EU adopts sanctions. *Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/why-sanctions/>

[6] EU Sanctions Integrity Line. URL: <https://eusanctions.integrityline.com/>

[7] USA: Sanctions. International Comparative Legal Guides. URL: <https://iclg.com/practice-areas/sanctions/usa>

[8] Norton Rose Fulbright. *Overview of US Sanctions Laws and Regulations*. URL: <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/6e23c5f6/overview-of-us-sanctions-laws-and-regulations>

[9] UK Government. *UK sanctions: guidance*. URL: <https://www.gov.uk/guidance/uk-sanctions#:~:text=The%20Sanctions%20Act%20provides%20the,to%20conduct%20by%20UK%20persons>

[10] Melley B. Former Russian minister sentenced to 40 months in prison for violating British sanctions // *AP News*. 11 Apr. 2025. URL: <https://apnews.com/article/russian-sentenced-violate-uk-british-sanctions-ukraine-sevastopol-1390816c96b94010b64e8f895784de8a>

[11] ООН. Совбез ООН: односторонние санкции подрывают доверие к международной системе // *Новости ООН*. 06.10.2022. URL: <https://news.un.org/ru/story/2022/10/1433377>

[12] МИД России. Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с введением новых антироссийских санкций // *Министерство иностранных дел Российской Федерации*. 06.10.2022. URL: https://mid.ru/ru/foreign_policy/news/1574722/

[13] Национальный банк Республики Казахстан. *Конъюнктурный обзор: результаты опроса предприятий реального сектора экономики. IV квартал 2023 г.; IV квартал 2024 г.* URL: <https://nationalbank.kz/ru/page/konyunkturnyy-obzor>

[14] Bove V., Di Salvatore J., Nistico R. *Экономические санкции и торговые потоки в приграничных регионах* // *IZA Discussion Papers*. 2023. № 15970. Институт экономики труда (IZA), Бонн.

[15] Moldashev K. The impact of sanctions against Russia on Kazakhstan, taking into account regional integration processes, 2022. PDF.

REFERENCES

[1] Okunev I. Yu. *Politicheskaya geografiya: ucheb. posobie dlya vuzov* [Political Geography: A Textbook for Universities] / I. Yu. Okunev. — М.: Aspekt Press, 2019. — 512 s. [in Russ.]

[2] Knobel' A. Yu., Bagdasaryan K. M., Loshchenkova A. N., Proka K. A. Sanktsii: vserez i nadolgo [Sanctions: Seriously and for a Long Time]. – М.: Izdatel'skiy dom «Delo» RANHiGS, 2021. – 80 s. (Nauchnye doklady: ekonomika). [in Russ.]

[3] UN Security Council. Sanctions. URL: <https://main.un.org/securitycouncil/en/sanctions/information>

[4] EU Sanctions Map. EU Sanctions Map. URL: <https://www.sanctionsmap.eu/#/main>

[5] Why the EU Adopts Sanctions. Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/why-sanctions/> [in Engl.]

[6] EU Sanctions Integrity Line. URL: <https://eusanctions.integrityline.com/>

[7] USA: Sanctions. International Comparative Legal Guides. URL: <https://iclg.com/practice-areas/sanctions/usa>

[8] Norton Rose Fulbright. Overview of US Sanctions Laws and Regulations. URL: <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/6e23c5f6/overview-of-us-sanctions-laws-and-regulations>

[9] UK Government. UK Sanctions: Guidance. URL: <https://www.gov.uk/guidance/uk-sanctions#:~:text=The%20Sanctions%20Act%20provides%20the,to%20conduct%20by%20UK%20persons>

[10] Melley B. Former Russian Minister Sentenced to 40 Months in Prison for Violating British Sanctions // AP News. 11 Apr. 2025. URL: <https://apnews.com/article/russian-sentenced-violate-uk-british-sanctions-ukraine-sevastopol-1390816c96b94010b64e8f895784de8a>

[11] OON. Sovbez OON: odnostoronnie sanktsii podryvayut doverie k mezhdunarodnoy sisteme [UN Security Council: Unilateral Sanctions Undermine Trust in the International System] // Novosti OON. 06.10.2022. URL: <https://news.un.org/ru/story/2022/10/1433377> [in Russ.]

[12] MID Rossii. Kommentariy Departamenta informatsii i pečati MID Rossii v svyazi s vvedeniem novykh antirossiyskikh sanktsiy [Comment by the Information and Press Department of the Russian Foreign Ministry on the Introduction of New Anti-Russian Sanctions] // Ministerstvo inostrannykh del Rossiyskoy Federatsii. 06.10.2022. URL: https://mid.ru/ru/foreign_policy/news/1574722/ [in Russ.]

[13] Natsional'nyy bank Respubliki Kazakhstan. Konyunktorny obzor: rezul'taty oprosa predpriyatiy real'nogo sektora ekonomiki. IV kvartal 2023 g.; IV kvartal 2024 g. [Conjuncture Review: Results of the Survey of Real Sector Enterprises]. URL: <https://nationalbank.kz/ru/page/konyunktorny-obzor> [in Russ.]

[14] Bove V., Di Salvatore J., Nistico R. Ekonomicheskie sanktsii i trgovye potoki v prigranichnykh regionakh [Economic Sanctions and Trade Flows in Border Regions] // IZA Discussion Papers. 2023. № 15970. Institut ekonomiki truda (IZA), Bonn. [in Russ.]

[15] Moldashev K. The Impact of Sanctions Against Russia on Kazakhstan, Taking into Account Regional Integration Processes. 2022.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ САНКЦИЯЛАРДЫҢ ТАБИҒАТЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҮШІНШІ МЕМЛЕКЕТТЕРГЕ ӘСЕРІ: ҚАЗАҚСТАНДЫҚ КОНТЕКСТ

* Раимбекова А.¹, Барнашов О.В.²

^{*1} Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы
Мемлекеттік басқару академиясы, Астана, Қазақстан

² Патрис Лумумба атындағы Халықтар достығы Ресей университеті,
Мәскеу, Ресей Федерациясы

Аңдатпа. Соңғы онжылдықтарда экономикалық санкциялар сыртқы саяси қысымның негізгі құралына айналып, мемлекеттердің әрекетін өзгерту, олардың экономикалық мүмкіндіктерін шектеу және жаһандық қауіп-қатерлердің алдын алу сияқты стратегиялық мақсаттарға қол жеткізу үшін қолданылып келеді. Қазіргі жағдайда мақсатты елдермен экономикалық байланыс орнатқан мемлекеттерге де әсер ететін екінші реттік санкциялардың маңызы артып отыр.

Қазақстан Ресей, Қытай және Иран арасында орналасқан бірегей геосаяси жағдайының салдарынан осы елдердің санкциялық режимдеріндегі айырмашылықтар мен Батыс мемлекеттерінің саясатына байланысты ерекше тәуекелдерге тап болады. Бұл зерттеудің мақсаты — Қазақстанның сауда ағындарына екінші реттік санкциялардың әсерін талдап, ықтимал тәуекелдерді азайту шараларын айқындау.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы — үшінші елдерге санкциялық қысымның кешенді бағасын беруінде, бұл тақырып бұған дейін тек фрагментарлы түрде зерттелген. Зерттеу әдістемесі сыртқы сауда статистикасы мен Қазақстан компаниялары арасында жүргізілген сауалнамаларға негізделген екінші дереккөздерді салыстырмалы талдау арқылы құрылған.

Нәтижелер көрсеткендей, Ресейге қарсы санкциялар Қазақстан экономикасына жанама, бірақ айтарлықтай әсер етуде: 2024 жылы компаниялардың 43%-ы геосаяси жағдайдың теріс ықпалын атап өткен. Сонымен қатар логистика, IT және импортты алмастыру сияқты салаларда бейімделу үрдістері байқалуда.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы — бизнес үшін ұсыныстар әзірлеуінде: санкциялық режимдерді бақылау, серіктестерді тексеру, құқықтық сараптамаға инвестиция салу және ашықтық қағидаларын сақтау — екінші реттік санкцияларға ұшырамауға және Қазақстанның сыртқы экономикалық тұрақтылығын сақтауға мүмкіндік береді.

Тірек сөздер: Санкциялар, экономикалық шектеулер, халықаралық құқық, әлеуметтік-экономикалық салдарлар, екінші реттік санкциялар, сауда саясаты, өңірлік қауіпсіздік, сыртқы экономикалық тәуекелдер

THE NATURE OF INTERNATIONAL SANCTIONS AND THEIR IMPACT ON THIRD STATES: THE KAZAKHSTANI CONTEXT

* Raimbekova A.¹, Barnashov O.²

^{*1} Academy of Public Administration under the President of the Republic of
Kazakhstan, Astana, Kazakhstan

² Patrice Lumumba Peoples' Friendship University of Russia,
Moscow, Russia

Abstract. In recent decades, economic sanctions have become a key tool of foreign policy pressure used to achieve strategic goals—altering state behavior, restricting economic capabilities, and deterring global threats. In the current context, particular importance is attached to so-called secondary sanctions, which affect not only target countries but also states maintaining economic relations with them.

Kazakhstan, due to its unique geopolitical position between Russia, China, and Iran, faces specific risks related to the differences in sanction regimes of these countries, as well as the policies of Western states. The aim of this study is to analyze the impact of secondary sanctions on Kazakhstan's trade flows and identify measures to mitigate associated risks.

The scientific novelty lies in the comprehensive assessment of sanction pressure on third countries—an area previously studied only fragmentarily. The methodology is based on comparative analysis of foreign trade statistics and secondary data, including the results of surveys among Kazakhstani companies.

Findings indicate that sanctions against Russia have an indirect but noticeable effect on Kazakhstan's economy: in 2024, 43% of companies reported negative impacts from the geopolitical situation. At the same time, adaptive trends are emerging, such as increased interest in logistics, IT, and import substitution.

The practical significance of the study lies in the development of business recommendations: monitoring sanction regimes, vetting counterparties, investing in legal expertise, and adhering to transparency principles will help avoid exposure to secondary sanctions and maintain Kazakhstan's external economic resilience.

Key words: Sanctions, economic restrictions, international law, socio-economic consequences, secondary sanctions, trade policy, regional security, foreign economic risks

Сведения об авторах:

Раимбекова А.М. - докторант Академии государственного управления при Президенте Республики Казахстан, a.raimbekova@apa.kz; <https://orcid.org/0009-0006-1199-0021>

Барнашов О.В. - кандидат исторических наук, Руководитель отдела взаимодействия с международными организациями Российский университет дружбы народов им. Патриса Лумумбы, barn.oleg@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-5576-732X>

Авторлар туралы мәлімет:

Раимбекова Асем - Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы Мемлекеттік басқару академиясының докторанты, a.raimbekova@apa.kz; <https://orcid.org/0009-0006-1199-0021>

Барнашов О.В. - тарих ғылымдарының кандидаты, Патрис Лумумба атындағы Халықтар достығы Ресей университетінің халықаралық ұйымдармен өзара іс-қимыл бөлімінің басшысы barn.oleg@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-5576-732X>

Information about authors:

Raimbekova A. - Doctoral student at the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan, a.raimbekova@apa.kz; <https://orcid.org/0009-0006-1199-0021>

Barnashov O. - Candidate of Historical Sciences, Head of the Department for Cooperation with International Organizations at Patrice Lumumba Peoples' Friendship University of Russia barn.oleg@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-5576-732X>

Статья поступила: 18 июня 2025

Принята к публикации: 25 сентября 2025

УДК 399.9

МРНТИ 11.07.75

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.007>

КУЛЬТУРНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ И ДОВЕРИЕ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ: ОПЫТ КИТАЙСКИХ АВТОПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ В КАЗАХСТАНЕ

Сияо Л.¹, *Сериккалиева А.Е.²

¹ Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

*² Алматинский университет менеджмента, Алматы, Казахстан

Со времен эпохи китайской династии Хань торговые караваны Шёлкового пути курсировали через территорию современного Казахстана. Китайский шёлк, чай, фарфор и другие товары шли на запад в Среднюю Азию и далее в Европу, а специи и ювелирные изделия из западных краёв возвращались в Китай. Передача китайских технологий изготовления бумаги и книгопечатания на Запад привнесла в Казахстан продвинутые методы распространения знаний и культурного наследия, способствуя развитию местного образования, литературы и т.д. В ходе длительных контактов торговцы и посланники обеих сторон постепенно освоили часть слов и выражений языка друг друга, что способствовало взаимному заимствованию и слиянию языков и обеспечило основу для торговли и развития двусторонних отношений. Это давнее взаимодействие не только стимулировало экономические потоки, но и постепенно сокращало культурную дистанцию между народами, закладывая основу для сегодняшнего масштабного сотрудничества в торговле, культуре и науке.

1991–2013: современный период

Китай является одной из первых стран, признавших независимость Казахстана и установивших дипломатические отношения. С момента обретения независимости Казахстаном в 1991 году культурное сотрудничество между двумя странами сразу же было включено в повестку дня двусторонних отношений. Лидеры обеих стран глубоко осознают важность культурного сотрудничества. Поэтому вскоре после установления дипломатических отношений были подписаны правовые документы о культурном сотрудничестве, в том числе: «Совместное коммюнике об установлении дипломатических отношений между Республикой Казахстан и Китайской Народной Республикой», «Соглашение о культурном сотрудничестве между РК и КНР» (август 1992 г.), План сотрудничества в области культуры на период 1993–1994 гг. (октябрь 1993 г.), «Соглашение между Министерством образования, культуры и здравоохранения Республики Казахстан и Главным государственным управлением по делам физической культуры и спорта КНР о сотрудничестве в области спорта и физической культуры» (Пекин, 7 мая 1998 г.), Официальный отчет Министерства образования и науки КНР о разнообразии гуманитарных обменов между Китаем и Казахстаном (июль, 2024 г.), Совместное заявление КНР и РК (июль, 2024 г.).

В 2001 году Министерства культуры Китая и Казахстана одобрили план расширения взаимного культурного обмена. В рамках этой программы обе стороны подписали ряд соглашений, давших старт новому раунду двустороннего культурного сотрудничества, предусматривающему проведение различных мероприятий, связанных с организацией культурных фестивалей, художественных представлений и спортивных мероприятий. В 2005 году, стремясь придать новый импульс культурному и гуманитарному взаимодействию, лидеры Китая и Казахстана учредили Подкомитет по культурному и гуманитарному сотрудничеству при Межправительственном комитете по сотрудничеству. Этот долгосрочный механизм стал надёжной платформой, способствующей синергии гуманитарных ресурсов двух стран и углублению двустороннего обмена. Подкомитет проводит ежегодные заседания, которые чередуются между Пекином и Астаной – именно там обсуждаются перспективы и конкретные проекты культурных программ.

2013 – настоящее время

Культурное сотрудничество между Китаем и Казахстаном вступает в новую фазу всестороннего и многоуровневого сотрудничества под воздействием глобализации. Кроме того, международные организации и кооперативные структуры сыграли важную роль в преодолении культурных барьеров, формировании национальной идентичности и укреплении международного имиджа. Уже в 2001 году Казахстан, Китай и ещё несколько соседних стран основали Шанхайскую организацию сотрудничества (ШОС), ставшую важным форумом регионального диалога. С 2013 года китайская инициатива «Один пояс, один путь» и новая экономическая стратегия Казахстана «Светлый путь» получили дополнительный импульс. В рамках ШОС и проектов «Один пояс, один путь» Пекин и Астана активно развивают культурное сотрудничество, например, объявляют Годы культуры, организуют совместные художественные выставки и фестивали, проводят академические и молодёжные обмены. Такие мероприятия не only углубляют взаимопонимание между народами, но и создают прочную основу доверия. По экономическим исследованиям, при росте «культурной дистанции» доверие между партнёрами падает, что эквивалентно увеличению географического расстояния примерно на 2,2% в торговых издержках. И наоборот, укрепление доверия снижает транзакционные расходы и способствует росту торговых оборотов [5].

В настоящее время между Китаем и Казахстаном существует несколько основных способов культурного обмена и сотрудничества.

Сотрудничество в области образования

На сегодняшний день в Казахстане создано пять Институтов Конфуция, в том числе: при ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, при КазНУ им. аль-Фараби, при АРГУ им. К. Жубанова, при КарТУ им. А. Сагинова и при КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Институты Конфуция базируются в местных академических сообществах и интегрируются в общество, привлекая всё больше местных студентов к изучению китайского языка. Институты Конфуция остаются основным средством продвижения китайской культуры и языка в Казахстане.

Благодаря работе Институтов Конфуция тысячи жителей Казахстана всех возрастов и национальностей получили доступ к изучению китайского языка и всех аспектов культуры. По данным на 2024 год в одном только Институте Конфуция при ЕНУ им. Л.Н. Гумилева прошли обучение свыше 14 000 студентов.

Кроме того, правительство Казахстана активно поддерживает расширение образовательного сотрудничества: китайским университетам поощряется открывать специальности на казахском языке, а казахстанским научно-исследовательским центрам – развивать совместные проекты. В «Совместном заявлении Китайской Народной Республики и Республики Казахстан», опубликованном в 2024 году, стороны подтвердили намерение всесторонне стимулировать партнёрство между вузами и научными институтами, расширять объёмы двусторонней студенческой мобильности, а также рассмотрели создание подкомитета по образовательному сотрудничеству в рамках Межправительственного комитета в 2025 году.

Культурная деятельность

Туризм и культурно-массовые фестивали в каждой из стран выступают ещё одним эффективным мостом между народами. Регулярные мероприятия, такие как «Год культуры Китая и Казахстана» и «Год туризма», охватывают различные выставки, выступления, академические семинары и т.д., полностью демонстрируя культурные особенности двух стран. С 2015 по 2020 год ежегодный пассажиропоток казахстанцев в Китай держался на уровне около 200 000 человек (примерно 2% от общего числа выездных туристов), и Китай занял пятое место среди направлений выездного туризма из Казахстана [6]. После пандемии COVID-19 туристические потоки восстановились стремительно: в 2022 году Казахстан ввёл безвизовый режим на 14 дней для граждан Китая, а недавно срок безвизового пребывания был продлён до 30 дней, что дополнительно стимулирует взаимные туристические поездки и культурный обмен. 2024 год был объявлен Годом туризма Казахстана в Китае. На официальной церемонии закрытия Года туризма Казахстана в Китае заместитель министра туризма и спорта РК Ержан Еркинбаев отметил, что туристический поток между двумя странами продемонстрировал значительный рост. Количество поездок казахстанцев в Китай увеличилось на 31%, а поток гостей из КНР в Казахстан возрос на 50%. В июне 2024 года в Астане прошёл «День культуры Китая», в августе в Алматы прошёл культурный фестиваль, а также в ноябре в Алматы состоялся ещё один культурный фестиваль, на котором были представлены китайское ушу, кухня и искусство – все они вызвали большой интерес у казахстанцев.

Сотрудничество в СМИ и кино

Китай и Казахстан активизировали взаимодействие в сфере массовой информации, совместно обновляя новостные обзоры и освещая культурное,

экономическое и социальное развитие друг друга. В 2023 году Центральное телевидение Китая совместно с казахстанским телеканалом «Атамекен» создали два новостных выпуска на казахском языке: «Над Шёлковым путём» и «Важные новости Китая». Оба выпуска освещают политическое, экономическое и социальное развитие Китая, а также сотрудничество между Китаем и Казахстаном, предоставляя казахстанцам актуальную информацию о Китае.

В области кинематографии обе стороны совместно инвестируют средства в съёмки фильмов, которые способствуют развитию культурной идентичности и эмоционального отклика между двумя странами посредством кино и телесериалов. Например, в июне 2017 года Казахстан провёл «Китайскую неделю кино», в рамках которой шесть китайских фильмов были показаны в Казахстане в течение 12 дней. В 2023 году в Пекине состоялась «Неделя казахстанского кино», где демонстрировались лучшие казахстанские фильмы: «Королева Томирис», «Старик», «Мұзбалак», «Образование Адемока». Фильм «Музыкант», снятый Китаем и Казахстаном в 2019 году, не только был представлен на открытии Пекинского международного кинофестиваля, но также неоднократно транслировался на казахстанском телевидении. В 2024 году канал «Астана» еженедельно показывал два переведённых китайских телесериала. Продюсер телесериала Асель Нутишева отмечает, что благодаря этим сериалам казахстанцы могут увидеть, как китайцы уважают друг друга, и лучше понять культуру и историю Китая.

Сотрудничество в сфере артефактов и археологии

Китай и Казахстан активно взаимодействуют в области охраны культурных ценностей и археологии, совместно исследуя исторические артефакты в рамках инициативы «Один пояс, один путь». Объединённые археологические раскопки ещё больше выявили тесные связи между двумя странами в древние времена, предоставив новые материалы для пополнения культурного наследия и исторических исследований.

«Культурный обмен – это возможность заложить основания дружбы, это играет важную роль в отношениях двух стран. Основой дипломатических отношений является общественное мнение, и культурный обмен между странами может повлиять на представление о соответствующей стране» [7].

Результаты

Анализ динамики экспорта автомобилей и факторов, способствующих росту

В последние годы торгово-экономическое сотрудничество между Казахстаном и Китаем вышло на новый уровень, особенно в автомобильной сфере. Если в 2020 году из Китая было экспортировано всего 7 439 транспортных средств, то к 2024 году этот показатель вырос до 124 234 единиц, а доля китайских марок на автомобильном рынке Казахстана

продолжила неуклонно расти [8, 9]. На рисунке 2 представлены продажи наиболее популярных китайских автомобильных брендов в Казахстане.

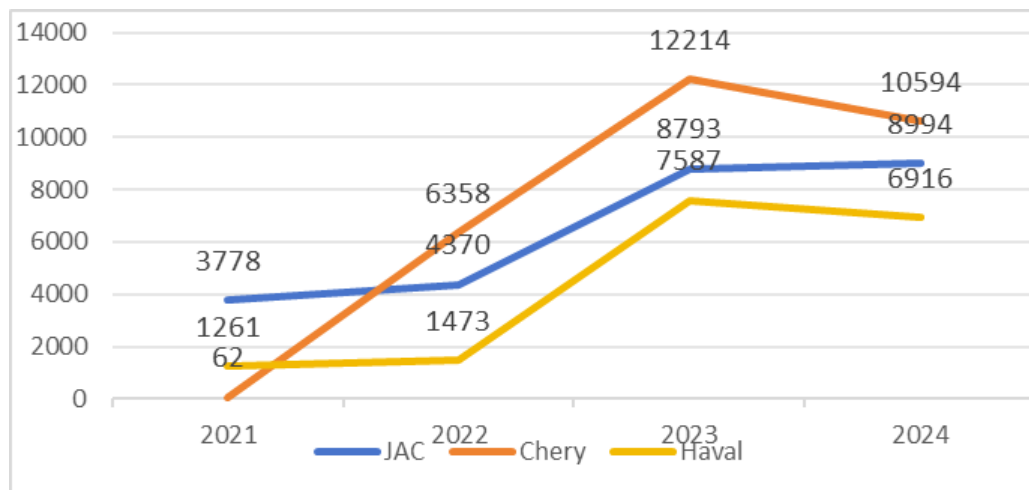

Рисунок 2. Продажи JAC Motor, Chery Motor и Haval Motor на казахстанском рынке с 2021 по 2024 гг.

Фактически, в самом начале казахстанские потребители в целом считали, что цены на товары из Китая низкие и некачественные – некоторые даже использовали фразу «сделано в Китае» для описания недоброкачественных продуктов. Это восприятие особенно было распространено среди старшего и среднего поколений, которые предпочитали европейские, американские, японские и корейские бренды, избегая более дешёвых китайских. Однако в 2024 году исследовательский институт Global Times провёл опрос общественного мнения по вопросам торгового-экономического сотрудничества двух стран, и результаты показали, что почти 60% казахстанцев заявили, будто китайские товары и электромобили произвели на них сильное впечатление [9, 10]. Произошёл сдвиг в восприятии: от прежнего мнения «Made in China = низкое качество» к пониманию, что «Made in China = неплохое качество». Успех китайских автомобилей на казахстанском рынке был бы невозможен без культурной поддержки. Частые культурные обмены и совместные инициативы создали прочную платформу для успешного выхода китайских автомобилестроителей на казахстанский рынок, о чем свидетельствуют данные на рисунке 3 о динамике роста доли китайских автомобилей на казахстанском рынке. Это наглядный пример того, как «мягкая сила» культуры трансформируется в реальное экономическое конкурентное преимущество и как неформальные институты влияют на рыночные транзакции.

Рисунок 3. Динамика роста доли китайских автомобилей на рынке Казахстана

Благодаря таким культурным проектам, как Год китайской культуры и Год туризма Казахстана в Китае, а также выставкам исторических реликвий, китайское правительство предоставило казахстанским гражданам возможность глубже познакомиться с традициями, ценностями и продукцией Китая. Эти мероприятия сыграли ключевую роль в укреплении культурной привлекательности Китая и создании его позитивного образа.

Согласно теории культурной идентичности Чжэна Сяюня [11], длительное погружение в чужую культуру сначала порождает поверхностную идентификацию: люди усваивают символы, образы и привычки, формируя начальные культурные предпочтения и представления. По мере углубления взаимодействия развивается ценностная идентификация, когда усвоенные элементы культуры становятся частью внутренней системы координат. Именно на этом этапе культура начинает служить «сигнальным механизмом» имиджа страны-экспортёра, создавая у потребителей положительное впечатление и формируя устойчивые предпочтения. В торговом контексте такая ценностная идентификация повышает готовность покупать товары страны-поставщика и лояльность к ним. Когда ценности и образы другой культуры становятся близкими и понятными, психологические барьеры снижаются – потребители с большей охотой пробуют и выбирают её товары.

Сегодня уважение казахстанцев к традиционной китайской живописи, кухне и другим культурным явлениям переросло в эмоциональное доверие к китайским брендам. Это доверие, в свою очередь, делает их более склонными приобретать китайские автомобили, превращая культурные симпатии в реальную покупательскую лояльность.

Культурные обмены способствовали тому, что казахстанская аудитория глубже восприняла китайские культурные коды, тем самым существенно снизив «психологические издержки» в рамках неформальных институтов. Такая культурная идентификация сократила ментальную дистанцию между двумя народами и повысила уровень доверия к китайским автомобилям среди казахстанских потребителей. В итоге китайские автопроизводители получили возможность укрепить свой имидж на местном рынке, смягчив влияние культурных барьеров и сделав свои бренды более привлекательными для покупателей. «Центрально-азиатский Барометр» отмечает, что по сравнению с предыдущими поколениями молодёжь не рассматривает Китай как угрозу. Они симпатизируют Китаю, и маловероятно, что на них повлияют устаревшие стереотипы: «Если Китай помогает и поддерживает нас, то и мы поддерживаем контакты с Китаем» [12].

Одновременно китайские автопроизводители активно участвуют в отраслевых выставках, демонстрируя достижения в науке и технологиях, что позволяет эффективно объединить культурную «мягкую силу» с технологической «жесткой силой». Постепенно образ китайских товаров и бренда «Made in China» в Казахстане меняется – от восприятия продукции как низкосортной к имиджу надёжного и инновационного партнёра. Так, участие бренда JAC в таких выставках, как Астанинская выставка строительной техники и Казахстанская промышленная выставка, способствовало успешному укреплению его позиций на казахстанском авторынке. С 2021 года JAC Motors ежегодно проводит бренд-фестиваль «JAC Day», а в 2024 году, в рамках 22-й Guangzhou Auto Expo, компания вновь организовала этот праздник, совместив его с автосалоном. В программу были включены традиционные культурные активности – роспись лаковых вееров, плетение китайских узлов, мастер-классы по кунг-фу – что позволило иностранным гостям глубже прочувствовать китайскую культуру. Подобные мероприятия усиливают взаимодействие бренда с потребителями и формируют его позитивный образ как динамичного и ответственного представителя китайского автопрома.

Китайское правительство неизменно выступает за синергию культуры и экономики в рамках международной стратегии развития, интегрируя укрепление культурной «мягкой силы» в процесс интернационализации автомобильной промышленности и активно участвуя в международной стандартизации. Согласно теории культурной «мягкой силы», культура страны может усиливать привлекательность и конкурентоспособность её продукции за рубежом. В автомобильной отрасли стандарты – это не только набор технических требований, но и носители культурных ценностей. Как подчёркивается в документе «Ключевые направления работы по стандартизации автомобильной промышленности в 2024 году» [13], контроль над стандартами даёт преимущество в научно-технических разработках и рыночной экспансии.

Поэтому Китай активно продвигает гармонизацию национальных стандартов с международными, участвует в разработке технических

регламентов ООН и расширяет своё участие в формировании международных стандартов. Через экспорт стандартов Китай стремится транслировать свои представления о безопасности, инновациях, экологичности и других ценностях в глобальную автомобильную индустрию, тем самым укрепляя международную конкурентоспособность и расширяя культурное влияние за счёт повышения статуса в глобальном дискурсе.

В практике сотрудничества между Китаем и Казахстаном всё более отчётливо проявляется значение культурной «мягкой силы» и неформальных институтов. Сегодня многие китайские автопроизводители начали налаживать техническое взаимодействие с казахстанскими компаниями и создавать совместные предприятия. В 2022 году Astana Automobile подписала меморандумы о сотрудничестве с Chery Automobile Co., Changan International Co. и Great Wall Motor Co. Планируется строительство мультибрендового автомобильного завода полного цикла в Алматинской Индустриальной Зоне, что будет способствовать локализации китайского автопроизводства в Казахстане. Кроме того, компания JAC Motors ещё в 2019 году запустила локализованное производство и уже прочно закрепилась на казахстанском рынке.

Таких успехов удалось достичь не только благодаря экономической взаимодополняемости двух стран, но и высокому уровню культурного взаимопонимания и признания. Китай и Казахстан связывает прочная историко-культурная основа: ещё со времён Шёлкового пути обе стороны активно развивали торговлю и культурные обмены, что стало своеобразной неформальной институциональной платформой для современного взаимодействия. Это исторически сложившееся доверие и культурная близость способствовали снижению издержек на коммуникацию и уменьшению транзакционных рисков, что, в свою очередь, обеспечило устойчивое развитие проектов в сферах технического сотрудничества и совместного строительства заводов.

В 2023 году, на фоне Сианьского саммита ШОС и взаимных визитов Президентов Китая и Казахстана, сотрудничество двух стран в автомобильной сфере достигло нового уровня. Президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев в рамках саммита призвал китайские компании активно инвестировать в казахстанскую автомобильную промышленность и предложил разработать «План промышленного сотрудничества между Центральной Азией и Китаем», учитывающий как потребности, так и конкурентные преимущества стран региона. Он отметил большие перспективы наукоёмких отраслей, в частности автомобилестроения, и высоко оценил текущие достижения в сотрудничестве с Китаем в этой области [14]. Согласно таблице 1, опрос 2023 года показал, что 71% казахстанцев сказали, что изучение китайского языка является очень важным, поскольку сотрудничество между Казахстаном и Китаем становится всё более тесным, международное влияние Китая усиливается, и для более глубокого экономического и политического сотрудничества необходимо больше людей, владеющих китайским языком [10].

Таблица 1 – Культурный обмен и взаимодействие (респонденты из Казахстана)

Содержание опроса	Доля	Коментарии
Готов поехать в Китай в ближайшие 5 лет	74%	Продвижение политики безвизового режима
Видели китайские фильмы и сериалы	60%	«Ип ман» - самый популярный (32%)
Есть интерес к китайской медицине	37%	Самые популярные культурные мероприятия
Есть желание изучать китайский язык	71%	Высокий спрос на китайское образование

Развитие этой позитивной динамики стало возможным во многом благодаря последовательной и активной культурной политике Китая в Казахстане. Разнообразные инициативы в рамках взаимных годов культуры, академических обменов и сотрудничества в сфере СМИ укрепили культурную «мягкую силу» Китая в Казахстане, способствуя лучшему восприятию китайской культуры, продукции и технологий со стороны казахстанского общества. Это, в свою очередь, создало благоприятный общественный фон для выхода китайских автомобильных компаний на рынок Казахстана. Всё больше казахстанцев преодолевают свои предубеждения относительно мнимой ненадёжности и низкого качества китайской продукции, вместе с тем согласно таблице 2 растёт осведомленность о культуре и экономике Китая [10].

Таблица 2 – Осведомленность казахстанцев о Китае в экономической и культурной сферах

Содержание опроса	Доля	Коментарии
Считает, что китайско-казахстанское сотрудничество – это «возможность».	84%	Только 3% отрицают
Китайско-казахстанское сотрудничество приносит «новые технологии»	70%	Новые технологии более признаваемы
Китайско-казахстанское сотрудничество способствует экономическому развитию	>50%	Особенно в области инфраструктуры, торговли и т.д.
Узнаваемость китайских брендов в Казахстане	80%	Автомобили JAC Motors, Chery Motors, New Energy; мобильные телефоны Xiaomi, Huawei

Помимо экономических факторов, таких как снижение логистических издержек, строительство автомобильных заводов в Казахстане позволяет китайским компаниям адаптироваться к местным условиям: учитывать

особенности политики локализации производства, привлекать местных специалистов и применять управленческие подходы, соответствующие культурным нормам страны. Такая интеграция способствует не только укреплению общественного доверия и снижению операционных рисков, связанных с культурными различиями, но и обеспечивает устойчивое развитие бизнеса на местном уровне.

Интеграция местной культуры повышает узнаваемость китайских автомобильных брендов

Благодаря постоянному углублению культурных обменов и постепенному формированию положительного имиджа китайских брендов всё больше казахстанских потребителей начинают узнавать китайские автомобильные марки и рассматривать их как один из приоритетных вариантов при покупке автомобиля. Стремясь закрепить свои позиции на казахстанском рынке, китайские автопроизводители активно развивают локализованные системы комплексного послепродажного обслуживания, которые ориентированы на поведенческие особенности и реальные потребности местных потребителей. Эта стратегия позволяет китайским брендам не только снизить транзакционные издержки, связанные с культурными различиями, но и значительно укрепить доверие казахстанских потребителей. Тем самым культурная идентичность трансформируется в осязаемую рыночную конкурентоспособность.

Как отмечает Китайская автомобильная ассоциация, природно-климатические и географические условия Казахстана весьма разнообразны. Среднегодовая температура в Алматы, крупнейшем городе Казахстана, составляет около $+3...14^{\circ}\text{C}$, а зимой в Астане может опускаться до -52°C . Рельеф Казахстана сложен: на его территории есть пустыни, степи, горы и реки. Эта уникальная природная среда сформировала особые требования местных потребителей к эксплуатационным характеристикам транспортных средств: адаптация к экстремальным климатическим и дорожным условиям стала ключевым фактором при выборе автомобиля. Популярные автомобильные бренды активно адаптировались к этому неформальному требованию посредством целенаправленного проектирования и совершенствования продукции. Среди них особой популярностью пользуются внедорожники и кроссоверы благодаря их лучшей приспособленности к окружающей среде. Бренд Tank (Great Wall Motor) вышел на рынок Казахстана в декабре 2022 года и специализируется на внедорожной технике. Xingtu Automobile (бренд компании Chery) присутствует на рынке Новосибирска (Россия) уже три года и не получил никаких жалоб на неспособность адаптироваться к местным условиям, прежде чем эти автомобили начали продаваться в Казахстане. Каждая модель для Казахстана оснащается зимним пакетом и системой подогрева [15].

Подобная стратегия, объединяющая технологические инновации с культурной адаптацией, не только удовлетворяет высокие требования казахстанских потребителей к функциональным характеристикам автомобилей, но и выражает уважение к культурным традициям страны.

Такая практика показывает, что китайские автокомпании превращают своё понимание неформальных институтов в конкурентоспособность продукции посредством технологических инноваций и культурной интеграции, тем самым быстрее завоёвывая автомобильный рынок Казахстана.

С точки зрения потребительского менталитета, по сравнению с немецкими и японскими автомобилями, китайские автомобили пока не завоевали прочного доверия в сердцах казахстанских потребителей. «Сделано в Китае = низкое качество» – такое восприятие в определённой степени всё ещё присутствует. Эта когнитивная предвзятость по сути является отражением недостаточной культурной «мягкой силы» и медленной адаптации к местным неформальным институциональным условиям. Иван Куц, основатель системы отраслевого и бизнес-анализа Strike Analytics, считает, что китайские автокомпании не уделяют должного внимания маркетингу и продвижению продукции, что является важным фактором, формирующим общее мнение казахстанских автолюбителей о низком качестве китайских автомобилей. Он подчеркнул, что если китайские автомобильные бренды хотят нарастить продажи на казахстанском рынке и преодолеть недоверие людей к продукции Китая, им необходимо приложить больше усилий в этом направлении [9]. С точки зрения теории культурной «мягкой силы», имидж бренда является носителем культурных ценностей. Отсутствие коммуникационной стратегии, соответствующей местному культурному контексту, не позволяет китайским автопроизводителям преодолеть укоренившиеся предрассудки.

Китайские автомобильные компании отстают в построении систем послепродажного обслуживания в Казахстане. Местные потребители предъявляют высокие требования к оперативности и профессионализму сервисного обслуживания. Многие покупатели китайских автомобилей отмечают, что в случае поломки китайских автозапчастей их невозможно быстро отремонтировать. В настоящее время частые проблемы Китая с длительными сроками поставок автозапчастей и медленным реагированием на запросы по техническому обслуживанию в значительной степени обусловлены тем, что компании не смогли приспособиться к неформальным нормам казахстанской культуры обслуживания.

Локализация деятельности китайских автомобильных предприятий остаётся недостаточной. Хотя некоторые китайские автопроизводители (такие как JAC и Chery) уже создали местные сборочные производства, ключевые компоненты всё ещё зависят от импорта, и наблюдаются проблемы с устойчивостью цепочки поставок. В отчёте McKinsey отмечается: «Хотя китайские автопроизводители достигли заметных результатов на зарубежных рынках, их бизнес за рубежом по-прежнему в основном основан на прямом экспорте, и их операционная модель всё ещё относительно незрелая по сравнению с международными автопроизводителями, которые уже много лет активно работают на зарубежных рынках. С расширением зарубежных продаж и усилением требований к экспорту транспортных средств зарубежные операции китайских автопроизводителей неизбежно перейдут

на стадию локальных операций – от простого экспорта транспортных средств к местной сборке, локальным закупкам и производству и даже к созданию местных научно-исследовательских центров» [16].

Заключение

Подводя итог, можно сказать, что международная торговля и экономическая деятельность, по сути, неотделимы от обмена и передачи культурных ценностей. Экспорт автомобилей из Китая в Казахстан демонстрирует, что сегодня Китай преобразует культурные факторы в торговые преимущества посредством целенаправленной культурной политики и обменов. Это не только изменило восприятие бренда «Made in China», но и усилило культурную «мягкую силу» страны. Культура как неформальный институт даёт мощный импульс развитию автомобильной торговли, влияя на предпочтения потребителей, формируя рыночные правила и снижая транзакционные издержки. Глубокое историческое и культурное наследие Китая и Казахстана создало основу доверия для этого экономического взаимодействия. Культурная политика способствует интернационализации отраслевых стандартов и технологических инноваций, а также стимулирует как качественный, так и количественный рост экспорта автомобилей. Тем не менее, межкультурное экономическое сотрудничество сопровождается рядом проблем, включая различия во взглядах на дизайн продукции и культурные разногласия в сфере послепродажного обслуживания. Это подчёркивает, что культура как неформальный институт имеет двойственное влияние: с одной стороны, она способствует сближению, а с другой – при наличии негативных стереотипов может формировать рыночные барьеры и увеличивать издержки на установление доверия.

В настоящее время успешный экспорт китайской автомобильной продукции на казахстанский рынок является не только примером производственной кооперации, но и демонстрирует роль культуры как движущей силы экономического сотрудничества. Это в очередной раз доказывает, что культура и экономика взаимно поддерживают и развивают друг друга. В будущей международной торговле крайне важно трансформировать культурную «мягкую силу» в рыночную конкурентоспособность, иначе будет сложно сформировать устойчивое конкурентное преимущество.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] 韦永贵, 李红. 信仰的力量: 东道国宗教信仰会影响中国 OFDI 吗? 南方经济// 2019. - № 2. – P. 108–128 [Wei Y., Li H. The power of religious belief: Will the religious beliefs of the host country affect China's OFDI? // South China Journal of Economics. – 2019. – № 2. – P. 108–128.
- [2] 才国伟, 刘继楠. 文化: 经济增长的源泉. 中山大学学报 (社会科学版). - 2016. - № 56(5). - P. 201–212 [Cai G., Liu J. Culture: The source of economic growth // Journal of Sun Yat-sen University (Social Science Edition). – 2016. – Vol. 56, № 5. – P. 201–212].

[3] Nye J.S. Soft Power // Foreign Policy. – 1990. – № 80 (Fall). – P. 167, 168–170.

[4] 李琳, 郭立宏. 制度距离与跨国合作创新绩效 – 文化严格程度的调节作用. 科技进步与对策, 38.09. – 2021. - № 16–25 [Li L., Guo L. Institutional Distance and Transnational Cooperative Innovation Performance: The Moderating Effect of Cultural Strictness // Science & Technology Progress and Policy. – 2021. – Vol. 38, № 9. – P. 16–25].

[5] Query J., Thompson J.C. Cultural Distance and International Trade // Open Economies Review. – 2023. – Vol. 35, № 2. – P. 283–300.

[6] Tourism 2017–2021: Statistical Compilation. 26.06.2025. <https://stat.gov.kz>

[7] “哈中合作堪称国家间关系的典范” [Интервью с Президентом РК К.-Ж. Токаевым. 23.06.2024] <https://www.chinanews.com.cn/hr/2024/06-23/10238849.shtml>

[8] 哈萨克斯坦民众：中国人一直在前 [Китайцы продвигаются вперёд – взгляд народа Казахстана. 26.06.2025]. <https://ishare.ifeng.com/c/s/7oFNT5W7g6S>

[9] Авторынок и автопром РК: Итоги 2023 года: Казахская ассоциация автомобильной отрасли (КАО). <https://kao.kz/ru/novosti/4/?utm/>

[10] 环球时报研究院公布中哈互视民调结果：超八成哈萨克斯坦民众认为与中国合作机遇更多[Мнение казахстанцев о сотрудничестве с Китаем – результаты опроса. 26.06.2025]. <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1746964553817224859>

[11] 郑晓云. 文化认同论》，北京：中国社会科学出版社，2018，286页。[Чжэн С. Теория культурной идентичности: монография. — Пекин: Издательство социальных наук Китая, 2018. — 286 с.].

[12] Neafie J., Ramasamy S. Beyond the Silk Road: Navigating the Complexities of Central Asia's Public Opinion on China // Central Asia Barometer. – 2024. <https://ca-barometer.org/en/publications/beyond-the-silk-road-navigating-the-complexities-of-central-asias-public-opinion-on-china> / 26.06.2025.

[13] 2024年汽车标准化工作要点 [Министерство промышленности и информационных технологий КНР. Основные направления стандартизации в автомобильной промышленности на 2024 год]. https://wap.miit.gov.cn/jgsj/zbys/qcgy/art/2024/art_a58fcd16195a4364ad8cc479b4887ba7.html?utm_source

[14] 世界汽车地理 || 哈萨克斯坦：中亚明珠” 车市从油向电 [Казахстан - «жемчужина Центральной Азии», рынок автомобилей переходит от нефти к электричеству // Китайская автомобильная газета: География мирового автопрома.- 2024.-14.10]. http://www.cnautonews.com/shendu/2024/10/14/detail_20241014368804.html

[15] 中国奇瑞汽车何以进军哈萨克斯坦高端市场？[Шелковый путь - Новый взгляд: Как Chery выходит на премиальный рынок Казахстана? 15.06.2022]. <http://www.siluxgc.com/content/kz/2022-06-15/1007240967905869828.html>

[16] 卷出核心竞争力 – 2023年中国车市回顾及2024年展望 [Обзор

китайского автомобильного рынка: 2023 год и перспективы на 2024 год: McKinsey & Company // <https://surl.li/mkwbkw>

REFERENCES

- [1] Wei Y., Li H. Xinyang de lilian: Dongdaoguo zongjiao xinyang hui yingxiang Zhongguo OFDI ma? [The Power of Religious Belief: Will the Religious Beliefs of the Host Country Affect China's OFDI?] // Nanfang Jingji [South China Journal of Economics]. – 2019. – № 2. – P. 108–128. [in Chin.]
- [2] Cai G., Liu J. Wenhua: Jingji zengzhang de yuanyuan [Culture: The Source of Economic Growth] // Zhongshan Daxue Xuebao (Shehui Kexue Ban) [Journal of Sun Yat-sen University (Social Science Edition)]. – 2016. – Vol. 56, № 5. – P. 201–212. [in Chin.]
- [3] Nye J. S. Soft Power // Foreign Policy. – 1990. – № 80 (Fall). – P. 167, 168–170. [in Engl.]
- [4] Li L., Guo L. Zhidu juli yu kuaguo hezuo chuangxin jixiao – wenhua yange chengdu de tiaojie zuoyong [Institutional Distance and Transnational Cooperative Innovation Performance: The Moderating Effect of Cultural Strictness] // Keji Jinbu yu Duice [Science & Technology Progress and Policy]. – 2021. – Vol. 38, № 9. – P. 16–25. [in Chin.]
- [5] Query J., Thompson J. C. Cultural Distance and International Trade // Open Economies Review. – 2023. – Vol. 35, № 2. – P. 283–300. [in Engl.]
- [6] Tourism 2017–2021: Statistical Compilation. – 26.06.2025. URL: <https://stat.gov.kz> [in Engl.]
- [7] “Ha-Zhong hezuo kancheng guojia jian guanxi de dianfan” [“Kazakhstan–China cooperation is a model for inter-state relations” – Interview with President K.-Zh. Tokayev]. – 23.06.2024. URL: <https://www.chinanews.com.cn/hr/2024/06-23/10238849.shtml> [in Chin.]
- [8] Hasakesitan minzhong: Zhongguoren yizhi zai qian [The People of Kazakhstan: “The Chinese Are Always Ahead”]. – 26.06.2025. URL: <https://ishare.ifeng.com/c/s/7oFNT5W7g6S> [in Chin.]
- [9] Avtorynok i avtroprom RK: Itogi 2023 goda [Kazakhstan Automotive Industry: Results of 2023] // Kazakhstanskaya Assotsiatsiya Avtomobil'noy Otrastli (KAO). URL: <https://kao.kz/ru/novosti/4/?utm> [in Russ.]
- [10] Huanqiu Shibao Yanjiuyuan gongbu Zhong-Ha huxi minzhong diaocha jieguo: Chao bacheng Hasakesitan minzhong renwei yu Zhongguo hezuo jihui geng duo [More than 80% of Kazakhstanis Believe Cooperation with China Brings More Opportunities – Survey Results]. – 26.06.2025. URL: <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1746964553817224859> [in Chin.]
- [11] Zheng X. Wenhua rentong lun [The Theory of Cultural Identity]. – Beijing: Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe, 2018. – 286 s. [in Chin.]
- [12] Neafie J., Ramasamy S. Beyond the Silk Road: Navigating the Complexities of Central Asia's Public Opinion on China // Central Asia Barometer. – 2024. URL: <https://ca-barometer.org/en/publications/beyond-the-silk-road-navigating-the-complexities-of-central-asias-public-opinion-on-china/> (accessed: 26.06.2025). [in Engl.]

[13] 2024 nian qiche biao zhun hua gong zuo yaodian [2024 Highlights of Standardization Work in the Automotive Industry] // Gongye he Xinxin Hua Bu (MIIT). URL: https://wap.miit.gov.cn/jgsj/zbys/qcgy/art/2024/art_a58fcd16195a4364ad8cc479b4887ba7.html [in Chin.]

[14] Shijie qiche dili || Hasakesitan: Zhongya mingzhu, cheshi cong you xiang dian [World Automotive Geography: Kazakhstan, the “Pearl of Central Asia”, Moves from Oil to Electricity] // Zhongguo Qiche Bao [China Auto News]. – 14.10.2024. URL: http://www.cnautonews.com/shendu/2024/10/14/detail_20241014368804.html [in Chin.]

[15] Zhongguo Qirui Qiche heyi jinjun Hasakesitan gaoduan shichang? [How Chery Breaks into Kazakhstan’s Premium Car Market] // Silu zhi yan – Xin shijiao [Silk Road – A New Perspective]. – 15.06.2022. URL: <http://www.siluxgc.com/content/kz/2022-06-15/1007240967905869828.html> [in Chin.]

[16] Juan chu hexin jingzhengli – 2023 nian Zhongguo cheshi huigu ji 2024 nian zhanwang [Core Competitiveness Rolled Out – Review of China’s Auto Market in 2023 and Outlook for 2024] // McKinsey & Company. URL: <https://surl.li/mkwbkw> [in Chin.]

МӘДЕНИ ИНТЕГРАЦИЯ ЖӘНЕ ТҰТЫНУШЫЛАР СЕНІМІ: ҚЫТАЙ АВТОКӨЛІК ӨНДІРУШІЛЕРІНІҢ ТӘЖІРИБЕСІ

Сияо Лю¹, *Серікқалиева А.Е.²

¹ Өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

*² Алматы Менеджмент Университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақала Қытайдың автомобиль экспортын Қазақстанға ілгерілетуде мәдени «жұмсақ күштің» және бейресми институттардың рөлін зерттеуге арналған. Қазақстандықтардың қытайлық инвесторларға, әсіресе автомобиль өндірушілеріне және олардың брендтеріне деген қоғамдық сенімін талдау арқылы мақала мұндай салыстырмалы түрде жаңа тауарларға сенім қалыптастыруда екі ел арасындағы мәдени байланыстардың маңыздылығын көрсетеді. Авторлар мәдени өзара іс-қимылдың транзакциялық шығындарды азайтуға, тұтынушылық сенімді нығайтуға және екі мемлекет арасындағы экономикалық қатынастарды күшейтуге қалай ықпал ететінін талдайды. Негізгі назар Қытайдың мәдени дипломатиясы мен автокөлік өндірушілердің жергілікті жағдайға бейімделу стратегияларының синергиясына, сондай-ақ қытай брендтерін қоғамдық қабылдаудың өзгеруіне аударылады. Статистикалық деректер, сауалнама нәтижелері және салалық ынтымақтастық мысалдары қарастырылады. Зерттеу мәдени интеграцияның халықаралық сауданың тұрақты дамуының маңызды факторына айналып отырғанын көрсетеді. Бұл жұмыс Қытайдың Қазақстанға автомобиль экспортын нығайту тетіктерін талдау үшін мәдени «жұмсақ күш» пен бейресми институттар тұжырымдамаларына сүйенеді. Негізгі тұжырым – екі ел арасындағы мәдени өзара іс-қимыл түрлі шығындарды азайтуға, тұтынушы сенімін қалыптастыруға және екіжақты сауданың тұрақтылығын арттыруға ықпал етеді. Белсенді мәдени

дипломатия, өндірісті стратегиялық жергіліктендіру, сондай-ақ білім беру, туризм және медиа алмасуларға қатысу арқылы Қытай өз брендтерінің оң қабылдауын қалыптастырып, қазақстандық тұтынушылардың адалдығын арттыруға ықпал етеді. Мақала мәдениеттің бейресми институт ретінде сыртқы сауда қызметінің экономикалық тиімділігіне айтарлықтай әсер етіп, нарықтық артықшылық факторы ретінде трансформацияланатынын дәлелдейді.

Тірек сөздер: жұмсақ күш, мәдениет, бейресми институттар, Қытай, Қазақстан, автомобиль экспорты, мәдени дипломатия, жергілікті бейімделу

Қаржыландыру: мақала ҚР ҒЖБМ ҒК, АР27510281 «Қазақстан жастары арасындағы қоғамдық сенім және әлеуметтік капитал: университеттік ортада қалыптастыру тетіктері (пәнаралық тәсіл)» жобасы шеңберінде дайындалды.

CULTURAL INTEGRATION AND CONSUMER CONFIDENCE: INSIGHTS FROM CHINESE AUTOMOBILE MANUFACTURERS IN KAZAKHSTAN

Liu Siyao¹, *Serikkaliyeva A.E.²

¹ Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

*² Almaty Management University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article explores the role of cultural “soft power” and informal institutions in advancing Chinese automobile exports to Kazakhstan. By analyzing public trust among Kazakhstani consumers toward Chinese investors, particularly automobile manufacturers and their brands, the study demonstrates the significance of cultural ties between the two countries in building confidence in such relatively new products on the Kazakhstani market. The authors examine how cultural interaction helps reduce transaction costs, foster consumer trust, and strengthen economic relations between the two states. Special attention is given to the synergy between China’s cultural diplomacy and the localization strategies of automakers, as well as the transformation of public perceptions of Chinese brands. The analysis draws on statistical data, survey results, and industry cooperation case studies. The findings suggest that cultural integration is becoming an essential factor in the sustainable development of international trade. This research relies on the concepts of cultural “soft power” and informal institutions to assess the mechanisms that reinforce Chinese automobile exports to Kazakhstan. The key argument is that cultural interaction between the two countries contributes to reducing various costs, building consumer trust, and enhancing the resilience of bilateral trade. Through active cultural diplomacy, strategic production localization, and engagement in educational, tourism, and media exchanges, China fosters a positive perception of its brands and stimulates the loyalty of Kazakhstani consumers. The article demonstrates that culture, functioning as an informal institution, exerts a tangible impact on the economic effectiveness of foreign trade and transforms into a factor of market advantage.

Key words: soft power, culture, informal institutions, China, Kazakhstan, automobile exports, cultural diplomacy, localization

Funding: The article was prepared within the framework of the project of the Committee of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, IRN AP27510281 “Public trust and social capital among the youth of Kazakhstan: mechanisms of formation in the university environment (interdisciplinary approach)”.

Сведения об авторах:

Сияо Л. – Докторант кафедры китаеведения Казахского национального университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Сериккалиева А.Е. - Доктор PhD, ассоциированный профессор Алматы Менеджмент Университета, Алматы, Казахстан, a.serikkaliyeva@almau.edu.kz

Авторлар туралы мәлімет:

Сияо Лю - Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Қытайтану кафедрасының докторанты, Алматы, Қазақстан

Серікқалиева А.Е. - PhD докторы, Алматы Менеджмент Университетінің қауымдастырылған профессоры, Алматы, Қазақстан, a.serikkaliyeva@almau.edu.kz

Information about authors:

Liu Siyao - PhD student, Department of Chinese Studies, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Serikkaliyeva A.E. - PhD, Associate Professor, Almaty Management University, Almaty, Kazakhstan, a.serikkaliyeva@almau.edu.kz

Статья поступила: 26 Июня 2025

Принята к публикации: 25 сентября 2025

UDC 327

IRSTI 11.25.15

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.008>

REGIONAL INTEGRATION AND INTERNATIONAL COOPERATION WITHIN THE SCO: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS

* Bitleuov A.A.¹, Kurmangali A.K.², Poujol C.³

^{*1,2} Sorbonne-Kazakhstan Institute of Abai Kazakh National Pedagogical
University, Almaty, Kazakhstan

³ National Institute of Oriental Languages and Civilisations, Paris, France

Abstract. This article presents the first in-depth bibliometric analysis of scholarly literature on the Shanghai Cooperation Organization, with a particular emphasis on its role in Central Asia. Utilizing data from the Scopus database for the period 2001-2024, the study applies PRISMA-based selection criteria to ensure methodological rigor. It employs VOSviewer for the visualization of co-authorship networks, citation patterns, and thematic clusters. The findings indicate a steady increase in academic interest in the SCO since the mid-2000s, with notable publication peaks coinciding with key geopolitical shifts in Eurasia. Core publication venues include Europe-Asia Studies, Central Asian Survey, and Journal of Contemporary China. Citation analysis highlights a group of foundational texts that focus on authoritarian norm diffusion, regional security, and China's evolving strategic posture in Central Asia. Thematic cluster mapping identifies five primary research constellations: regional governance, security cooperation, China's foreign policy, South Asian dynamics, and energy and infrastructure connectivity. These clusters reflect a gradual diversification of SCO scholarship beyond security-centric narratives toward broader considerations of development, normative contestation, and geopolitical realignment. The study reveals a pronounced epistemic imbalance: the majority of influential contributions originate from institutions in the Global North, primarily the United States, China, Russia, and the United Kingdom, while Central Asian scholars remain underrepresented. This asymmetry underscores ongoing challenges in knowledge localization and raises questions about the inclusiveness of international relations as a discipline. Methodologically, the article demonstrates the utility of bibliometric tools in mapping the structure of knowledge production, while conceptually it contributes to debates on asymmetric regionalism and decolonizing global IR. The research calls for greater engagement with non-Western epistemologies and more inclusive scholarly participation from Central Asia itself. These findings offer important implications for both the academic study of multilateralism and the practical design of regional cooperation frameworks in Eurasia.

Key words: Shanghai Cooperation Organization, Central Asia, bibliometric analysis, regionalism, knowledge asymmetries, international relations, geopolitics, knowledge asymmetries

Introduction

In the evolving landscape of global politics, regional institutions play a growing role in shaping international cooperation, mediating asymmetries of power, and fostering cross-border integration. Nowhere is this more evident than in Central Asia a geopolitically strategic and resource-rich region navigating a complex set of relationships with regional and global powers. Among the institutions that seek to influence the trajectory of Central Asia, the Shanghai Cooperation Organization (SCO) has emerged as a dominant framework for organizing economic, political, and security-related cooperation. Since its formal establishment in 2001, the SCO has expanded from a narrow security alliance into a multifaceted regional organization comprising China, Russia, India, Pakistan, and four Central Asian republics: Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, and Tajikistan. While the SCO is often discussed in global policy narratives as a Eurasian counterweight to Western institutions such as NATO or the EU, its primary functional impact has been on Central Asia. For the region's smaller and less powerful states, the SCO represents a complex mechanism of engagement with major powers, a channel for regional integration, but also a vector of external influence. The SCO thus offers a crucial institutional site where the aspirations of Central Asian countries for sovereignty, security, and development intersect with the strategic ambitions of China and Russia. Despite its strategic significance, academic discourse on the SCO remains fragmented and uneven, particularly in how it addresses Central Asia's role in the organization. Existing literature often treats Central Asian states as secondary players within a broader geopolitical competition. Moreover, most studies on the SCO are conducted from a policy-oriented or normative perspective, with little effort to systematically map the evolution, scope, and structure of knowledge production about the organization and its regional dynamics.

This article seeks to address this gap by conducting a comprehensive bibliometric analysis of academic literature on the SCO, with a specific focus on how regional integration and international cooperation involving Central Asia have been conceptualized over time. By analyzing publications indexed in the Scopus database from 2001 to 2024, and using VOSviewer to visualize co-authorship networks, citation patterns, and thematic clusters, the article aims to uncover how the SCO's role in Central Asian regionalism is represented, theorized, and debated across scholarly communities.

The aim of the research is to provide a comprehensive bibliometric mapping of academic literature on the SCO, focusing on the representation of Central Asia in scholarly debates on regional integration and cooperation.

Research Question and Objectives. The guiding research question of the study is: *How has the academic discourse on the SCO conceptualized regional integration and international cooperation involving Central Asia, and what are the dominant patterns in the bibliometric landscape of this literature?*

To answer this question, the article sets out to:

1. Trace the historical development of academic interest in the SCO and its activities in Central Asia over the period 2001–2024;

2. Identify key authors, institutions, journals, and national affiliations involved in shaping the SCO discourse;
3. Map dominant thematic clusters and co-occurrence of keywords, particularly those focusing on Central Asian regionalism;
4. Assess the degree of balance or asymmetry in the scholarly portrayal of Central Asia's agency within the SCO;
5. Reflect on the implications of the current academic landscape for theorizing non-Western regionalism and institutional asymmetry.

This study offers a *novel contribution* to both international relations and regional studies by providing the first systematic bibliometric mapping of scholarly literature on the Shanghai Cooperation Organization with an explicit focus on Central Asia. While previous research has examined the SCO through geopolitical, policy-oriented, or normative lenses, no prior work has empirically analyzed the evolution, structure, and thematic distribution of academic knowledge on the SCO using bibliometric tools. This approach enables a more comprehensive and data-driven understanding of how scholarly narratives are formed, whose voices dominate, and what themes are privileged or marginalized. The article thus bridges a methodological gap and brings new empirical insight into the epistemological hierarchies that shape global discourse on regional integration.

Theoretical and Normative Relevance. The study is situated at the crossroads of international relations theory, regional integration studies, and scientometrics. It engages with critical perspectives in the field that question the applicability of Eurocentric models of regionalism to non-Western contexts [1], [2]. In contrast to the European Union model, where supranational norms and democratic conditionality drive integration, the SCO reflects a more pragmatic and flexible form of cooperation, often led by authoritarian regimes and based on sovereignty-respecting principles. This makes the SCO a proper empirical case for testing the boundaries of IR theory, particularly concerning asymmetric regionalism. In addition, the SCO's activities in infrastructure development, trade, and cross-border connectivity resonate with Sustainable Development Goal 17 (Partnerships for the Goals), which promotes inclusive and effective partnerships at global, regional, and national levels. Although the SCO is not explicitly tied to the UN's SDG framework, it plays a de facto developmental role in the region through its promotion of multilateral projects, digital cooperation, and energy diplomacy.

Literature review

Theories of Regionalism and Institutionalism. The study of regionalism has evolved significantly over the past several decades, transitioning from an early focus on formal institutional arrangements in the post-war West to a broader, more pluralistic understanding of regional orders in a multipolar world. The SCO, as a hybrid security and cooperation framework in Eurasia, challenges many of the assumptions embedded in mainstream regional integration theory. To conceptually frame the bibliometric analysis of SCO-related research, this section provides an overview of the key theoretical traditions in the study of

regionalism and institutionalism, emphasizing their relevance and limitations for the Central Asian context.

Classical theories of regional integration, particularly those developed in post-war Western Europe, centered on the notion that economic cooperation would spill over into political integration. Technical cooperation in specific sectors would foster habits of collaboration. Neofunctionalism, advanced by Ernst Haas, introduced the idea of “spillover,” suggesting that integration in one sector would necessitate cooperation in others, eventually leading to political unity [3]. These theories, while foundational, were developed in the context of liberal democracies with shared cultural and institutional legacies. Their applicability to non-Western regions like Central Asia is limited. The SCO, for instance, does not exhibit spillover in the traditional sense, nor does it prioritize supranationalism. Instead, it emphasizes sovereignty, non-interference, and pragmatic cooperation a dynamic better captured by later theoretical developments.

In response to neofunctionalism, intergovernmentalists like Stanley Hoffmann (1966) emphasized the centrality of national governments and geopolitical interests in shaping regional outcomes [4]. Realist approaches also view regionalism as an extension of power politics, where stronger states use regional institutions to pursue strategic goals. In the case of the SCO, such perspectives underscore the dominance of China and Russia in setting agendas and limiting the autonomy of smaller member states [5], [6]. The emergence of New Regionalism Theory (NRT) in the 1990s marked a significant departure from Eurocentric, institutionalist models. Scholars such as Björn Hettne and Fredrik Söderbaum (2000) argued that regionalism should be understood as a multidimensional process influenced by globalization, identity politics, and civil society [7]. Unlike its predecessors, NRT acknowledges the diversity of regional formations and the role of informal, non-state actors. In the context of the SCO, NRT allows for a more flexible understanding of integration, one that includes security cooperation, regulatory convergence, and discursive practices. Central Asia’s participation in the SCO can be interpreted not simply as submission to external powers but as a strategy of regime legitimation, economic diversification, and hedging behavior [8]. Closely aligned with NRT are constructivist approaches to regionalism, which emphasize how regional identities, norms, and institutions are socially constructed. Amitav Acharya’s (2007) notion of “norm localization” suggests that regional actors adapt external norms to local contexts. This is particularly relevant for Central Asian states, which have selectively embraced SCO principles such as the “Shanghai Spirit” while resisting more intrusive mechanisms of integration [9].

Institutionalist theories have also shaped the study of regional organizations. Rational Choice Institutionalism (RCI) views institutions as mechanisms for reducing transaction costs and enabling cooperation under conditions of anarchy [10]. From this perspective, the SCO can be understood as a platform that facilitates coordination on everyday issues, especially security and trans-border crime, even in the absence of trust. By contrast, Historical Institutionalism (HI) focuses on path dependence and institutional layering. Applied to the SCO, this

perspective highlights how the organization evolved from the “Shanghai Five” mechanism and reflects continuity in regional diplomacy. The routinization of summits, technical committees, and joint exercises has created a degree of institutional embeddedness, even without legal enforcement mechanisms [11]. More recently, scholars have proposed Pragmatic Institutionalism [12], which recognizes that regional institutions outside of the West often lack strong legal frameworks but perform effectively in specific issue areas. The SCO, which emphasizes consensus and sovereignty over formal integration, exemplifies this pragmatism. Emerging literature in the 2010s introduced the concept of post-hegemonic regionalism, especially in Latin America, where regional initiatives developed without clear leadership by a dominant power. While the SCO is not leaderless, China and Russia exert influence, nevertheless, it fits into a broader trend of non-Western institutional experimentation.

Simultaneously discussed illiberal regionalism, where regional cooperation reinforces authoritarian practices rather than liberal democratic norms. This framework is especially pertinent to the SCO, which often serves to shield member states from Western political conditionalities and reinforce domestic regime legitimacy [13]. Concept of multiplex world order envisions a system of overlapping regional and global institutions, without a single dominant actor [9]. In this context, the SCO represents one of many institutional platforms through which global order is negotiated. Meanwhile, scholars like Börzel (2020) advocate for comparative regionalism, emphasizing methodological pluralism and attention to regional specificities [12]. These approaches prioritize empirical rigor and call for the use of both qualitative and quantitative methods such as bibliometric analysis to assess institutional development.

The theoretical diversity described above provides a rich foundation for analyzing how the SCO has been studied in academic literature. It also offers interpretive tools for understanding why and how Central Asian states engage with the SCO, often balancing external pressures with domestic constraints. By mapping the bibliometric landscape through this conceptual lens, this study aims to reveal not only thematic trends but also underlying epistemological and geopolitical biases in how the SCO and by extension, Central Asian regionalism is understood.

The SCO in Scholarly Literature. The SCO has increasingly attracted scholarly attention as a unique institutional experiment in Eurasian regionalism. Initially formed as the “Shanghai Five” in the mid-1990s to address border security issues between China, Russia, and Central Asian states, the SCO has since evolved into a formal regional organization with a broad portfolio of initiatives encompassing counterterrorism, trade, energy cooperation, and cultural exchange. However, academic treatments of the SCO vary widely in focus, method, and disciplinary origin. This section surveys the existing literature, identifying key thematic clusters, gaps, and scholarly trends relevant to the SCO’s role in regional integration and international cooperation, particularly in Central Asia. Much of the early literature on the SCO viewed the organization primarily through the lens of security cooperation and geopolitical balancing. These studies focused on the

SCO's foundation in counterterrorism, separatism, and extremism collectively known as the "three evils" (*san gu shili*). Scholars such as Stephen Aris (2009) and Roy Allison (2008) emphasized the SCO's function as a platform for regional security dialogue, arguing that it facilitated confidence-building among former Soviet republics and China [5], [11]. Others interpreted the SCO as a geopolitical tool used by China and Russia to counterbalance U.S. influence in Central Asia, particularly in the wake of NATO's involvement in Afghanistan [14], [15]. This realist framing dominated the discourse for much of the 2000s, often reducing Central Asian states to passive objects of great power competition. However, such an approach tended to overlook the internal agency of smaller states and the broader institutional features of the SCO beyond its security functions.

A recurring issue in the literature is the under-theorization of Central Asia's role within the SCO. Most works treat the region as a "recipient" of Chinese or Russian influence rather than as an active participant in shaping institutional norms. Alexander Cooley (2012) described the SCO as part of a "dual hegemony" in Central Asia, where local regimes leverage the organization to resist Western conditionality and consolidate regime survival [6]. This view has been complemented by studies that frame the SCO as a form of illiberal regionalism [13], where cooperation strengthens authoritarian rule rather than democratic governance. While insightful, this approach risks homogenizing Central Asian states and overlooking intra-regional variation. For instance, Kazakhstan has often pursued a more multivectoral foreign policy than Kyrgyzstan or Tajikistan. Recent studies have sought to correct this imbalance by investigating how Central Asian governments use SCO membership to enhance their international legitimacy, negotiate aid and investment, and diversify foreign policy options [16], [17], [18].

A second strand of literature examines the SCO from an institutionalist perspective, focusing on its structures, procedures, and decision-making norms. Scholars such as Marcin Kaczmarek (2015) and Chien-peng Chung (2010) have noted the SCO's institutional hybridity its lack of supranational mechanisms, minimal legal formalization, and consensus-based decision-making [19], [20]. These characteristics are often interpreted either as institutional weakness or as pragmatic adaptability in a region marked by regime diversity and sovereignty sensitivity. In this regard, the SCO challenges conventional institutionalist theories that associate effectiveness with legalism and delegation. In the 2010s, scholarship began to broaden its thematic scope, examining the SCO's involvement in economic cooperation, infrastructure development, and digital governance. These studies analyze the organization's engagement with initiatives such as China's Belt and Road Initiative and the Eurasian Economic Union (EAEU), exploring whether the SCO complements or competes with these frameworks [21]. Importantly, this literature has drawn attention to the economic and developmental dimensions of integration, particularly for Central Asia. While the SCO lacks a formal economic arm, it facilitates policy dialogues, investment forums, and trans-regional connectivity initiatives, which indirectly support economic integration.

Constructivist scholars have turned their attention to the discursive and normative dimensions of the SCO. The so-called Shanghai Spirit a set of normative principles emphasizing mutual respect, non-interference, and consensus has been interpreted as both a regional identity marker and a soft power resource [22], [23]. From this perspective, the SCO is not just an interest-based organization but also a site for norm diffusion and identity construction. Acharya's (2007) concept of "norm localization" is beneficial here, as it explains how regional actors adapt global norms to fit local political and cultural conditions [1]. The SCO's emphasis on sovereignty and development without democratization reflects such localization processes. This body of work is crucial for understanding why Central Asian states find the SCO attractive, even if they differ in capacity and alignment. Despite this thematic diversification, there is a striking lack of bibliometric and meta-analytical research on how the SCO has been studied. Most articles are case-based, normative, or descriptive, with limited effort to map broader patterns in authorship, geography, institutional affiliation, or citation networks. As Börzel and Risse (2020) argue, the field of comparative regionalism would benefit from more systematic and data-driven analyses of non-Western regional organizations [24].

Bibliometrics as a Method in International Relations. The discipline of international relations has traditionally favored qualitative methodologies, emphasizing case studies, textual interpretation, and normative theorizing. However, growing calls for pluralism and methodological transparency have opened the door to quantitative and mixed-method approaches, including bibliometric techniques [25], [26]. Bibliometrics offers a complementary lens through which to examine the intellectual architecture of IR, revealing hidden structures of influence, thematic clusters, and regional asymmetries in knowledge production. The shift toward global IR has also intensified the need to track who produces IR knowledge, from where, and about whom. Bibliometric analysis is uniquely suited to answer such questions, particularly in contexts where the dominance of Anglo-American publishing and epistemologies risks marginalizing voices from the Global South and non-Western regions.

In recent years, bibliometric methods have gained significant traction across various subfields of International Relations, providing valuable insights into the structural evolution and thematic orientation of scholarly literature. Rather than supplanting qualitative inquiry, bibliometric analysis complements it by offering a meta-level perspective on how research domains develop, converge, or fragment over time. Zürn and Faude (2013) applied bibliometric tools to Global Governance, uncovering the complex citation networks that underpin institutional governance research [27]. Lenz and Marks (2016) examined citation patterns to assess how regional studies scholars construct and contest regionalism across different world areas [28]. Such studies illustrate the versatility of bibliometric methods in capturing both structural and semantic dimensions of academic knowledge. They help reveal who dominates the conversation, what themes are most prevalent, and how scholarly communities are internally structured and externally connected. At the heart of bibliometric analysis lie several key

indicators that together enable a multidimensional understanding of research landscapes. Publication output, the number of works published within a defined scope, serves as a basic proxy for scholarly attention. Citation analysis measures the relative impact of specific works or authors by tracking how frequently they are cited within the literature. Co-authorship networks provide insight into collaboration patterns among researchers, institutions, and countries, reflecting both disciplinary and geopolitical linkages. Co-citation analysis reveals the intellectual structure of a field by identifying which sources are commonly cited together, thus highlighting schools of thought or paradigmatic cores. Keyword co-occurrence captures thematic clusters based on recurring terminology across titles, abstracts, and author-defined keywords, while bibliographic coupling connects documents sharing standard references, suggesting topical or methodological proximity. Together, these tools allow scholars to uncover the implicit architecture of knowledge production its dominant narratives and its silences. To conduct such analyses, researchers typically rely on large academic databases such as Scopus, Web of Science or Dimensions. Among these, Scopus is often preferred in the social sciences due to its broader journal coverage, including non-English language publications [29].

Despite the growing relevance of bibliometric methods, they remain underutilized in the study of the Shanghai Cooperation Organization. While the SCO has received considerable attention from scholars in international security, regionalism, and Central Asian studies, most existing analyses are qualitative, normative, or policy-oriented. A bibliometric approach can address these gaps by revealing structural imbalances in knowledge production such as the underrepresentation of local or regional scholars, the concentration of influential publications in select high-impact journals, or the dominance of particular thematic framings. These findings are critical for evaluating the epistemological contours and power hierarchies embedded within the academic treatment of the SCO. Moreover, bibliometric analysis aligns with current efforts to decolonize and pluralize IR scholarship. Scholars such as Bilgin (2016) and Tickner (2013) have critiqued the disciplinary core of IR for its persistent Eurocentrism and marginalization of non-Western experiences and frameworks [30], [31]. Bibliometric methods offer a means of empirically documenting these asymmetries, thereby supporting broader theoretical and political projects aimed at reconstituting the field along more inclusive lines. Nonetheless, bibliometric approaches are not without limitations. One major challenge lies in the interpretation of citation metrics, which do not always reflect scholarly quality or originality. Disciplinary norms, reputational economies, and linguistic or institutional access barriers influence citation practices. Second, the coverage of bibliographic databases is uneven, often favoring English-language publications and journals based in North America or Western Europe [32]. This creates visibility gaps for scholarship produced in Russian, Chinese, or Central Asian contexts, ironically, the very regions most relevant for the SCO. Third, bibliometric analysis tends to focus on formal attributes of texts such as frequency, connection, and distribution while overlooking substantive content,

theoretical nuance, or normative intent [33]. For this reason, bibliometric insights should be understood as complementary to, rather than substitutive of, close textual or contextual analysis. In sum, bibliometric analysis provides a rigorous and replicable methodology for mapping academic knowledge structures. When applied to the SCO, it enables scholars to assess the scope, focus, and biases of the literature on regional integration and cooperation in Central Asia. This contributes not only to empirical understanding of how the SCO is studied but also to broader methodological innovation within the field of international relations, particularly in comparative regionalism and global governance studies. By tracing the evolution of the SCO in the academic literature, this study helps illuminate how power, geography, and disciplinary norms intersect to shape the intellectual agenda of one of Eurasia's most significant but under-theorized multilateral institutions.

Description of Materials and methods

This study adopts a bibliometric methodology to examine the structure and evolution of academic research on the SCO, with a specific focus on its role in regional integration and international cooperation involving Central Asia. Bibliometric methods are particularly well-suited for meta-analytical assessments of scholarly production, allowing for the mapping of publication trends, thematic clusters, co-authorship networks, and citation dynamics. In order to ensure methodological rigor and transparency, the study follows PRISMA guidelines (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) to document the article selection process. It relies on VOSviewer for the execution of network-based cluster analysis.

Data Source and Search Strategy

The primary dataset was obtained from Scopus, a leading multidisciplinary database that provides comprehensive coverage of peer-reviewed journals in the social sciences, including international relations, political science, and area studies. Scopus was selected for its broad geographic coverage, inclusion of non-U.S. journals, and availability of citation data and author affiliations, which are critical for the network visualizations employed in this study. The search was conducted using the following Boolean query in the Scopus advanced search interface:

TITLE-ABS-KEY ("Shanghai Cooperation Organization" AND "Central Asia") AND (LIMIT-TO (LANGUAGE , "English")) AND (LIMIT-TO (DOCTYPE , "ar"))

This search targeted documents that included references to the "Shanghai Cooperation Organization" and "Central Asia" in their titles, abstracts, or keywords. The search was further restricted to articles published in English, in order to ensure consistency in bibliometric indicators and accessibility of metadata. The timeframe was defined as 2001 to 2024, capturing the whole period since the SCO's formal establishment as an intergovernmental organization.

Article Screening and PRISMA Filtering. To enhance methodological transparency and reproducibility, the study follows the PRISMA framework for screening and article selection. The initial search query returned 171 documents. A multi-stage screening process was then applied, as follows:

1. Duplicate removal, articles with duplicate metadata (same DOI or Scopus ID) were excluded (n = 9).
2. Scope relevance, articles were excluded if they did not explicitly address either (a) the SCO as a regional organization or (b) its relevance to regional cooperation in Central Asia (n = 36).
3. Final inclusion, a total of 114 articles met the inclusion criteria and were retained for full bibliometric analysis.

Unit of Analysis and Data Preparation

Each of the 114 articles constituted a unit of analysis. Metadata including author names, institutional affiliations, article titles, publication years, abstracts, keywords, source titles (journals), citation counts, and references were downloaded in CSV format compatible with bibliometric software. Particular care was taken to clean and harmonize author names as well as to standardize institutional data for cross-institutional comparison. The dataset was then imported into VOSviewer version 1.6.19, a widely used tool for bibliometric mapping, which supports co-authorship, co-citation, bibliographic coupling, and keyword co-occurrence analysis [26]. All network maps presented in the results section are based on this analytical framework.

Cluster Analysis and Visualization Techniques. A cluster analysis was conducted to identify thematic groupings within the literature, utilizing three primary types of bibliometric relationships. First, the co-occurrence of keywords revealed dominant research themes and conceptual linkages, enabling the identification of central topics such as “security cooperation,” “regional integration,” “China - Central Asia relations,” and “authoritarian regionalism.” Second, co-authorship networks were analyzed to visualize patterns of scholarly collaboration across geographic regions, academic institutions, and disciplinary domains. Third, selective citation network analysis was employed to examine core-periphery structures and trace patterns of intellectual influence within the dataset. Together, these approaches provided a comprehensive view of the structural and thematic organization of SCO-related scholarship. The resulting visualizations are interpreted quantitatively and qualitatively, providing a rich picture of the intellectual architecture of SCO scholarship.

Ethical and Methodological Considerations. As this study involves secondary data analysis of publicly available bibliographic metadata, no institutional review board approval was required. However, the principles of ethical research were followed throughout, including the anonymization of individual author names in presented figures where appropriate and the acknowledgment of all data sources.

Results and discussion

To assess the intellectual foundations and influential contributions within the scholarly discourse on the SCO and its impact on Central Asia, we conducted

a citation-based analysis of the 114 articles included in our dataset. Citations remain a key metric in bibliometric research, serving as a proxy for academic impact and scholarly reception. While citation counts should not be conflated with quality or relevance alone, they offer helpful insight into which articles have most shaped the discourse. Table 1 displays the ten most cited articles in the field between 2001 and 2024. These articles have been instrumental in defining the thematic orientation of SCO-related research, particularly regarding issues of authoritarian norm diffusion, regional security, China's strategic ambitions, and institutional design.

Table 1 - Top-cited articles on the SCO and Central Asia (2001–2024)

№	Title	Author	Journal	Year	Citations
1	<i>Catching the 'Shanghai Spirit': How the SCO promotes authoritarian norms in Central Asia</i>	Ambrosio, T.	Europe - Asia Studies	2008	224
2	<i>Virtual regionalism, regional structures and regime security in Central Asia</i>	Allison, R.	Central Asian Survey	2008	201
3	<i>The Shanghai Cooperation Organisation: 'Tackling the three evils'</i>	Stephen, A.	Europe - Asia Studies	2009	95
4	<i>China's role in establishing and building the Shanghai Cooperation Organization (SCO)</i>	Jing-Dong, Y.	Journal of Contemporary China	2010	80
5	<i>China turns west: Beijing's contemporary strategy towards Central Asia</i>	Sheives, K.	Pacific Affairs	2006	53
6	<i>Who's Socialising Whom? Regional Organisations and Contested Norms in Central Asia</i>	Lewis, D.	Europe - Asia Studies	2012	52
7	<i>Central Asian and Russian perspectives on China's strategic emergence</i>	Kerr, D.	International Affairs	2010	49
8	<i>In medias res: The development of the SCO as a security community</i>	Lanteigne, M.	Pacific Affairs	2006	48
9	<i>Shanghaied into cooperation: Framing China's socialization of Central Asia</i>	Kavalski, E.	Journal of Asian and African Studies	2010	46

10	<i>The Strategic Use of Soft Balancing: The Normative Dimensions of the Chinese-Russian ‘Strategic Partnership’</i>	Ferguson, C.	Journal of Strategic Studies	2012	45
Source: compiled by the authors based on Scopus data					

The most cited publication, *Catching the ‘Shanghai Spirit’* by Ambrosio (2008), with 224 citations, is emblematic of the critical constructivist strand in the literature [14]. It argues that the SCO contributes to the regional entrenchment of authoritarian norms, particularly in its Central Asian member states. The second most cited article, Allison (2008), similarly focuses on the symbolic and regime-supporting functions of regionalism in Central Asia, introducing the concept of *virtual regionalism* to highlight the gap between declaratory rhetoric and institutional depth [8]. These two articles alone account for over 425 citations and continue to be central reference points in studies that interrogate the illiberal character of regional cooperation in Eurasia. The third most cited article, Aris (2009), addresses the SCO’s efforts to combat the “three evils” and situates the organization within the broader debate on non-traditional security governance [5]. The next tier of highly cited works, including Jing-Dong Yuan (2010) and Sheives (2006), focuses on China’s role in institutional design and geopolitical expansion, especially in the context of Beijing’s westward turn in foreign policy [34], [35]. A notable feature of the citation landscape is the temporal concentration: the majority of the most cited papers were published between 2006 and 2012, a period which coincides with the SCO’s institutional maturation and growing global relevance. Despite the proliferation of SCO research in the 2020s, no recent works have yet matched the citation impact of these foundational texts, indicating a potential lag in integration of newer research into the core of the academic debate. These influential publications are predominantly found in regional studies journals such as *Europe-Asia Studies*, *Central Asian Survey*, and *Pacific Affairs*, suggesting that while the SCO is of clear interest to area specialists, it has not yet achieved mainstream recognition in generalist IR outlets.

The temporal distribution of publications and citations on the SCO and Central Asia from 2001 to 2024 demonstrates a clear pattern of progressive growth and thematic consolidation over two decades (see Figure 1).

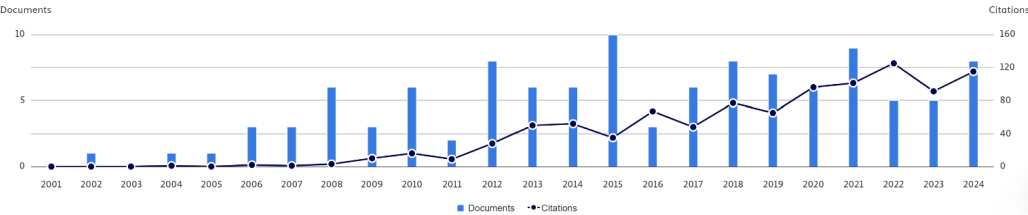

Figure 1. Annual publication output and citations on the SCO and Central Asia (2001–2024)

The early 2000s show minimal scholarly output, with fewer than three articles per year and negligible citation activity. This reflects the nascent stage of SCO-focused research, likely tied to the organization's formative years and limited visibility in global academic discourse. A gradual increase in publications begins in 2006, coinciding with the institutional consolidation of the SCO and its expansion of competencies beyond security into areas such as energy, trade, and diplomacy. The first notable spike in publications occurs around 2008-2009, aligning with the publication of several highly cited foundational texts [5], [6]. These works appear to have shaped the citation landscape for years to come. From 2010 onward, the field enters a period of steady growth, with an average of 5–8 articles per year. The peak year in publication volume is 2015, with 9 articles, which may reflect increased interest in the SCO following regional security developments and China's rising global ambitions under the Belt and Road Initiative. Citation trends also demonstrate a lagged but corresponding increase, with annual citation counts surpassing 100 from 2019 onward. The highest citation volume occurs in 2022, reaching over 120, likely reflecting both accumulated impact of earlier publications and growing attention to SCO-related themes amid shifting global power dynamics and renewed interest in multipolarity. This longitudinal pattern suggests that SCO scholarship has matured from episodic contributions into a sustained research field, gaining visibility and relevance within both area studies and international relations. It also indicates that the field is not yet saturated, offering ongoing opportunities for new contributions, especially from Central Asian perspectives.

The distribution of publications across journals over time reveals continuity and diversification in the outlets that have shaped the scholarly discourse on the SCO and its regional context. Figure 2 highlights the top-10 academic journals by volume of SCO-related publications and visualizes their temporal contributions from 2001 to 2024.

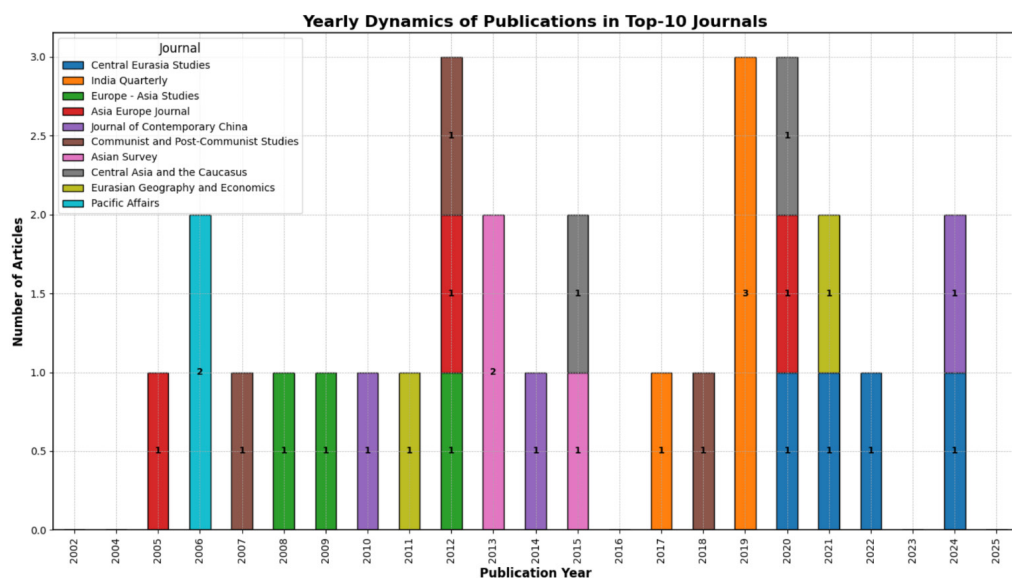

Figure 2. Yearly Dynamics of Publications in Top-10 Journals (2001–2024)

The most consistent and prolific journals include *Europe-Asia Studies* and *Central Asian Survey*, which serve as the core publishing venues for SCO-focused research. Both journals show sustained output across multiple years and are often cited in foundational debates on authoritarian regionalism and Central Asian regime dynamics. *Pacific Affairs* and *Journal of Contemporary China* also demonstrate regular contributions, reflecting the growing interest in the SCO as a platform of Chinese regional strategy and Eurasian connectivity. The peak year in journal diversity and output was 2019, with seven articles across five different journals, indicating a high point of scholarly interest and possibly linked to global discourse on China’s rising power and the 2018 expansion of the SCO. This spike includes contributions from *India Quarterly*, reflecting India’s accession as a full SCO member in 2017 and the accompanying reorientation of regional policy discussions. More recent years (2020-2023) show a moderate yet sustained pattern of publication, including new journal entries such as *Eurasian Geography and Economics* and *Asian Survey*, which suggests a gradual thematic expansion toward economics, spatial analysis, and broader regional frameworks. Interestingly, the earlier years (2001-2007) show minimal diversity in journal outlets, with publications concentrated almost entirely in area studies journals an indicator that the SCO was initially treated as a region-specific phenomenon rather than a case of broader IR theoretical interest. These dynamics illustrate the shifting disciplinary boundaries of SCO research from Central Asian political studies toward comparative regionalism, Chinese foreign policy, and international security studies. At the same time, the persistent dominance of a handful of journals underscores the concentration of epistemic authority in a relatively narrow segment of the scholarly field. This pattern has implications for knowledge diffusion and access: while specialized journals offer depth and context, broader dissemination through generalist IR journals could elevate the SCO’s visibility in global debates on multilateralism and institutional diversity. The geographic distribution of scholarly publications on the SCO and Central Asia reveals a pronounced geopolitical imbalance in authorship and academic attention (Figure 3).

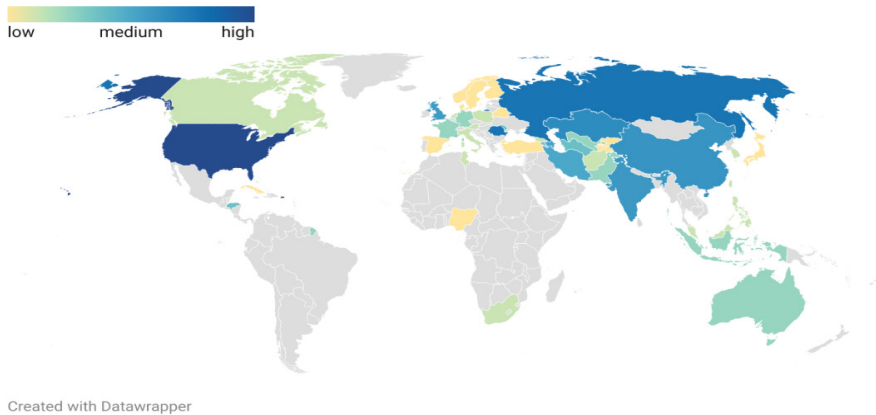

Figure 3. Geographic distribution of SCO-related publications by author affiliation (2001–2024)

As the map demonstrates, the highest publication intensity is concentrated in the United States, Russia, China, and the United Kingdom countries that dominate both global IR discourse and regional power politics. Despite the SCO's direct relevance to Central Asian states, the region remains underrepresented in terms of academic output. Kazakhstan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, and Tajikistan exhibit only low to medium levels of publication activity, typically in co-authorship with institutions based in China or Russia. This reflects structural barriers such as limited research funding, language constraints, and the relative marginality of Central Asian institutions within global academic networks. China and Russia, by contrast, exhibit strong author presence, reflecting their role as founding SCO members and principal actors in Eurasian regionalism. Their dominance is reinforced by domestic think tanks and policy-oriented institutions that actively contribute to the literature, often in collaboration with Western scholars or international journals. The United States emerges as the single most active country in SCO-related research, likely due to its strategic interest in Central Asia post 9/11 and the positioning of the SCO as a counter-hegemonic bloc in Western academic discourse. This also reflects broader trends in global IR, where American institutions continue to shape research agendas and citation economies, even on issues outside their geographic sphere. Other notable contributors include India, Germany, France, Canada, and Australia, which register medium activity levels. These countries often approach the SCO through the lens of comparative regionalism, security studies, or Sino-Russian cooperation, rather than direct regional embeddedness. Figure 3 illustrates a North-South and East-West asymmetry in knowledge production. The discourse on the SCO remains externally dominated, with insufficient epistemic contributions from within Central Asia itself. This finding reinforces the need for greater scholarly inclusion and capacity-building in the region most affected by SCO policies.

Cluster and Thematic Network Analysis

To identify and interpret the dominant themes in the scholarly literature on the SCO and Central Asia, we conducted a keyword co-occurrence analysis using VOSviewer. This method groups frequently co-occurring terms into thematic clusters based on their association strength, enabling the visualization of the semantic structure of the field. Figure 4 presents the keyword network map based on a minimum occurrence threshold of three keywords. Nodes represent keywords, node size reflects frequency, and edge thickness indicates the strength of co-occurrence. Clusters are color-coded, and their interpretation follows below.

Cluster 1 constitutes the semantic and structural core of the keyword network, encompassing the most frequently occurring and centrally positioned terms in the corpus: "*Central Asia*", "*Shanghai Cooperation Organization*", "*SCO*", and "*Russia*". These keywords form the foundational axis of the literature, around which much of the academic inquiry on the SCO is organized. The dense interconnections among these terms indicate that regional governance remains the primary interpretive frame for understanding the SCO's institutional role and functional evolution. At the heart of this cluster is the conception of the SCO as a regional governance platform, albeit one that diverges from classical

liberal models of integration. Unlike the European Union or ASEAN, the SCO emphasizes sovereignty, non-interference, and regime security, aligning with what some scholars have termed “authoritarian regionalism” [14], [17]. Within this framework, “Russia” and “Central Asia” appear not merely as geographical entities but as strategic poles shaping the institutional logic and political culture of the organization. The presence of the term “Eurasia” in this cluster further highlights the geopolitical and civilizational dimensions of the SCO project. The literature frequently positions the SCO within broader debates on Eurasianism, post-Soviet space reconfiguration, and multipolar world order [8], [22]. These narratives often reflect competing visions of regionalism Russia’s ambition for a “Greater Eurasia” versus China’s BRI-driven connectivity model thus complicating the cooperative narrative with latent rivalry and asymmetry.

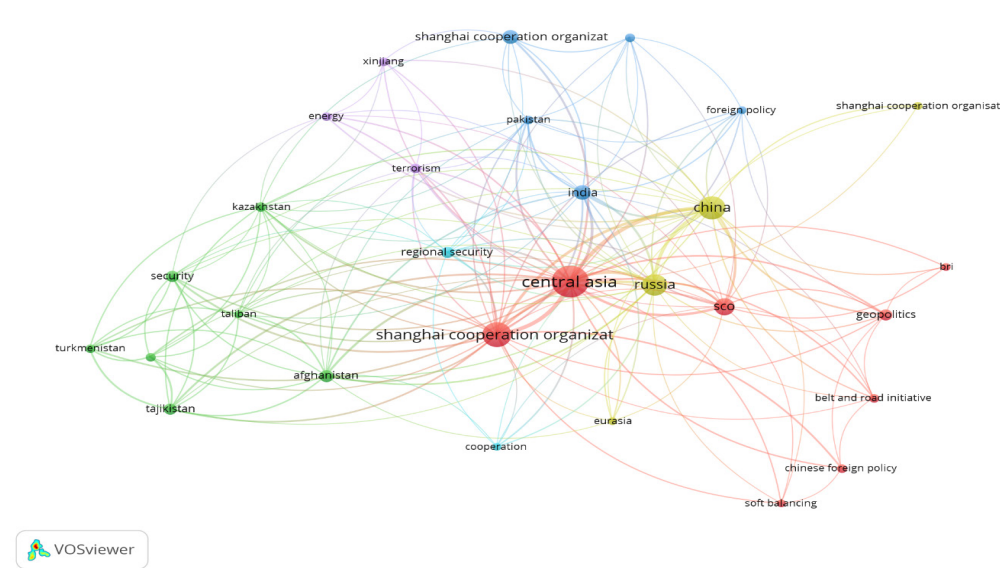

Figure 4. Keyword co-occurrence map on the SCO and Central Asia (2001–2024)
Cluster 1. Regional Governance and Central Asia (Red)

Additionally, the frequent co-occurrence of keywords such as “cooperation”, “integration”, and “multilateralism” suggests that despite critiques of its depth and cohesion, the SCO is still analyzed through the lens of international institution theory. This includes applications of both rationalist institutionalism and constructivist regionalism. However, the literature within this cluster also exhibits an analytical tension between form and function: while the SCO presents itself as a mechanism of regional integration, many studies argue that it functions more as a platform for elite coordination, symbolic diplomacy, and security legitimization than as a supranational body with binding authority [5]. The term “integration” thus appears in a contested epistemic space, where its normative appeal is contrasted with the empirical reality of limited

institutionalization. Crucially, the cluster also underscores the state-centric character of SCO governance. Keywords associated with civil society, human rights, or democratic accountability are notably absent from this semantic field. This supports the claim that SCO regionalism is primarily constructed around executive-level cooperation, with minimal societal participation and closed norm diffusion mechanisms [15]. In terms of methodology, the prominence of this cluster is not merely a function of frequency, but also of centrality in the network topology: keywords in this group serve as bridging concepts connecting to other clusters (security, China's strategy, energy diplomacy), reinforcing the idea that "*regional governance in Central Asia*" is the pivot around which other thematic subfields revolve.

Cluster 2. Security and Conflict (Green). Focus on the security-driven dimension of SCO-related scholarship, centered around the keywords "*security*", "*terrorism*", "*Taliban*", "*Afghanistan*", "*Kazakhstan*", "*Turkmenistan*", and "*Tajikistan*". The co-occurrence patterns and proximity of these terms suggest a regionally embedded narrative, whereby the SCO is understood as a mechanism of collective security governance, particularly in response to transnational threats and domestic regime vulnerabilities in post-Soviet Central Asia. At the heart of this cluster lies the SCO's foundational "three evils" doctrine: terrorism, separatism, and extremism, which has served as the normative and operational rationale for its security agenda. This concept, while officially endorsed by SCO member states, has drawn critical attention in the literature for being ambiguous and politically malleable, often employed to legitimize internal crackdowns and suppress political dissent under the guise of regional cooperation [5], [6]. The geographic specificity of this cluster is particularly notable. Countries such as "*Afghanistan*", "*Tajikistan*", and "*Kazakhstan*" are recurrently associated with security risks, whether through border instability, spillover effects of conflict, or concerns about radicalization and refugee flows. The keyword "*Taliban*" further links the SCO's security logic to the broader dynamics of South Asian conflict zones, especially after the NATO withdrawal from Afghanistan and the Taliban's return to power in 2021. These developments have renewed the relevance of the SCO-Afghanistan Contact Group and prompted scholarly reappraisal of the organization's crisis response capacity. The inclusion of "*Turkmenistan*", despite its non-membership in the SCO, reflects the regional spillover logic of security studies, highlighting how geopolitical vulnerability transcends institutional boundaries. Studies often treat the Central Asian region as an interdependent security complex, where the resilience or collapse of one state has immediate implications for its neighbors. The presence of "*security*" as both a node and connector within this cluster also points to the dominance of realist and strategic studies perspectives in this thematic strand. Much of the literature adopts state-centered, threat-oriented frameworks, often drawing on traditional IR theories such as balance of power, threat perception, and the security dilemma. While this orientation has yielded important insights into the SCO's military exercises, counterterrorism drills, and intelligence coordination via RATS, it tends to underemphasize human security, civil-military relations, and non-state dynamics.

Furthermore, this cluster reveals an enduring disconnect between security discourse and normative critique. While scholars acknowledge the operational expansion of the SCO's security apparatus, there is limited engagement with questions of legal accountability, civilian oversight, or regional arms dynamics. This reflects both the data limitations in authoritarian contexts and the normative ambivalence of the SCO itself, which promotes security cooperation while resisting international norms on transparency and intervention.

Notably, the overlap between Cluster 2 and other clusters, particularly with Cluster 1 (Regional Governance) and Cluster 4 (India–Pakistan), suggests that security is not an isolated theme, but rather interwoven with questions of legitimacy, competition, and strategic alignment. For example, China's growing security footprint in the region intersects with its economic agenda, BRI, while Russia seeks to maintain a dominant position within the CSTO–SCO nexus. In sum, Cluster 2 confirms that the SCO is primarily perceived as a security actor, but one that operates through consensual, sovereignty-respecting modalities rather than through supranational enforcement. It reflects a pragmatic model of regional security, grounded in regime survival and elite coordination rather than collective defense or normative convergence.

Cluster 3. China's Strategic Vision (Yellow). Cluster 3 is anchored in a set of keywords that collectively reflect the Chinese strategic orientation within the SCO and beyond. The dominant terms “China”, “foreign policy”, “Belt and Road Initiative”, “Chinese foreign policy”, “soft balancing”, and “geopolitics” indicate a distinct thematic field concerned with how China conceptualizes and instrumentalizes regional cooperation under the SCO umbrella. Unlike Clusters 1 and 2, which emphasize regional institutionalism and security coordination, respectively, this cluster foregrounds strategic intentionality, normative projection, and power recalibration in a transforming global order. The co-occurrence of “China” with both “SCO” and “BRI” suggests that scholarly work increasingly views these frameworks not in isolation, but as interlinked components of a broader geostrategic architecture. The presence of “Chinese foreign policy” and “foreign policy” in the same cluster points to dual layers of analysis. On one hand, there is substantial scholarship focused on the rationale and objectives of China's multilateral engagement in Central Asia (e.g., access to markets, energy security, border stability). On the other hand, a more global IR perspective examines China's use of the SCO as a soft balancing mechanism vis-à-vis Western-led institutions such as NATO, the EU, and the U.S. alliance system [19]. The concept of soft balancing, in particular, represents a theoretical bridge between realism and constructivism. It allows scholars to analyze how China utilizes diplomatic, institutional, and economic tools, including the SCO, to dilute Western hegemony without triggering confrontation. Meanwhile, the keyword “geopolitics” signals a broader discourse in which the SCO is not merely a regional arrangement but a node in global power transitions. The literature in this area often treats the SCO as a microcosm of multipolarity, where China's vision of international order, based on principles such as non-interference and infrastructure-led connectivity, competes with liberal democratic norms and

governance models. In this view, the SCO becomes a testing ground for China's evolving role as a normative power, especially in the Global South. The strategic orientation of this cluster is further enhanced by its connections to *Cluster 1* (e.g., through "SCO" and "regional integration") and *Cluster 2* (via shared concern with "security" and "threats"), illustrating how Chinese strategy cannot be separated from broader debates on institutional design and regional stability. However, it also introduces new dimensions, such as economic statecraft, discourse construction, and symbolic diplomacy [16]. An important sub-theme within this cluster is the instrumentalization of multilateralism. Several scholars argue that China's engagement with the SCO is selective and interest-driven, intended to reassure neighbors while preserving strategic autonomy [13], [34]. Unlike the EU or ASEAN, where rule-bound institutionalism prevails, China's SCO approach is often characterized as pragmatic, non-binding, and elite-centered a form of "strategic multilateralism" tailored to maximize flexibility and minimize constraint. Nevertheless, critiques within the literature also point to internal contradictions in China's SCO policy. While rhetorically committed to shared development and security, China's growing economic dominance and asymmetric partnerships have generated ambivalence and suspicion among smaller member states. Moreover, its normative discourse on "win-win cooperation" is sometimes viewed as covertly hierarchical, particularly when aligned with the Belt and Road Initiative's infrastructure dependency patterns. In summary, Cluster 3 provides critical insight into how China's engagement with the SCO reflects broader efforts to reshape regional and global governance architectures. It shows that the SCO is not just a forum for consensus-building. However, China also serves as a strategic platform through which It projects influence, manages competition, and redefines the rules of international order from a Eurasian vantage point.

Cluster 4. South Asian Dynamics (Blue). This cluster is driven by the keywords "India", "Pakistan", "foreign policy", "Xinjiang", and "regional security". It captures the growing body of research generated after the accession of India and Pakistan as full members of the SCO in 2017, a move widely recognized as a turning point in the organization's history. Their entry transformed the SCO from a primarily Central Asian Sino-Russian bloc into a broader multilateral platform that now includes key South Asian actors with historically adversarial relations. Much of the literature in this cluster focuses on India's strategic calculus, particularly its attempts to leverage SCO membership to balance China's growing regional footprint. Scholars have explored India's cautious engagement, highlighting its resistance to the Belt and Road Initiative and its desire to assert normative pluralism within the SCO framework [21]. At the same time, Pakistan's participation is analyzed through the lens of security alignment with China and its regional ambitions in Central Asia, especially regarding connectivity to Afghanistan and beyond. The inclusion of "Xinjiang" in this cluster signals the entanglement of China's domestic security concerns with regional stability issues. It also illustrates the extension of SCO cooperation into sensitive border areas, linking transnational security with internal legitimacy. This cluster thus reflects a complex web of competing national interests and

diplomatic maneuvering. The simultaneous presence of India and Pakistan introduces structural friction into SCO decision-making, particularly in areas like joint declarations, counterterrorism language, and connectivity initiatives. Nonetheless, their participation also enhances the SCO's geopolitical reach and introduces new analytical lenses, including the role of regional rivalries, nuclear deterrence, and diplomatic pluralism within multilateral institutions [17], [18].

Cluster 5. Energy and Connectivity (Purple). The fifth cluster, though smaller in scale, addresses a strategically vital theme: the intersection of “energy”, “infrastructure”, and “connectivity”. It reflects the growing scholarly interest in how the SCO facilitates, or at least aligns with, broader infrastructure diplomacy and energy geopolitics in Central Asia. Here, the SCO is not viewed as a regulatory energy body per se, but rather as a political platform that reinforces bilateral and regional energy initiatives. China's growing reliance on Central Asian energy supplies, particularly natural gas and oil from Kazakhstan, Turkmenistan, and Uzbekistan, forms a critical backdrop to this literature [20], [36]. These works often examine how energy deals, pipelines, and cross-border electricity grids are embedded within the broader SCO dialogue, even if not formally coordinated by the organization itself. Likewise, the inclusion of “connectivity” connects this cluster with studies on the Belt and Road Initiative, focusing on railways, roads, fiber optic links, and logistics hubs. Scholars have analyzed the SCO as a normative umbrella that legitimizes China's infrastructural expansion and reduces resistance among member states by framing such projects within a consensual, multilateral structure [36], [37]. Moreover, the appearance of “regional security” in this cluster underscores the dual nature of infrastructure: as both a development asset and a security concern. Authors have raised issues of pipeline protection, cyber vulnerabilities, and the geopolitical risks of infrastructural dependence. There is also critical attention to the asymmetric relationships formed through such projects, especially where infrastructure loans are perceived as creating long-term leverage for external powers. In sum, these two clusters expand the scope of SCO studies beyond governance and hard security. Cluster 4 foregrounds institutional adaptation and strategic contestation introduced by South Asian membership, while Cluster 5 illuminates the material foundations of regional integration, highlighting how infrastructure and energy resources shape the political economy of multilateralism in Eurasia. Together, they underscore that the SCO is no longer simply a security or geopolitical bloc; it is a multifaceted institution whose relevance now spans issues of identity, development, diplomacy, and infrastructure-led regionalism.

Conclusion

This study has undertaken the first comprehensive bibliometric analysis of scholarly literature on the Shanghai Cooperation Organization with specific attention to its role in regional integration in Central Asia. By analyzing 114 peer-reviewed articles published between 2001 and 2024 using PRISMA methodology and cluster visualization tools like VOSviewer, the study maps the intellectual structure, thematic orientations, and knowledge production patterns

within this growing research domain. The performance analysis revealed a gradual but consistent increase in scholarly output on the SCO, with notable surges during geopolitical turning points in Eurasia. Citation analysis identified a core set of highly influential publications that have shaped the discourse on authoritarian diffusion, regime security, and multilateral cooperation within the SCO. The dominance of English-language journals based in Western and East Asian academic institutions also highlights structural asymmetries in global knowledge production. Geographically, China, Russia, and the United States emerged as the most prolific contributors, with relatively limited representation from Central Asian scholars and institutions. This finding raises critical questions about epistemic inclusion and the localization of regional knowledge, aligning with broader debates in post-Western International Relations theory. Cluster and co-word analyses yielded four dominant thematic clusters:

1. Regional Governance and Central Asia exploring the SCO as a vehicle for multilateralism, regionalism, and strategic alignment in Eurasia.
2. Security and Counterterrorism Cooperation focusing on the SCO's engagement with non-traditional security threats and the "three evils" narrative.
3. China's Foreign Policy and Strategic Partnerships interrogating China's use of the SCO as a tool of normative diffusion and geopolitical balancing.
4. Energy, Economy, and Development emphasizing economic cooperation, infrastructure initiatives, and resource politics as a less dominant but emerging theme.

These clusters indicate that the field is heavily security-centric but gradually diversifying into economic and normative dimensions. They also suggest a spatial-temporal evolution from theoretical regionalism toward empirical analyses of policy, governance, and cooperation mechanisms.

The use of bibliometric techniques adds methodological rigor to the field of International Relations, offering a macroscopic view of how topics evolve, cluster, and concentrate across institutional and national boundaries. The study demonstrates how bibliometric approaches complement qualitative inquiry, providing robust evidence of citation dynamics, thematic trends, and intellectual lineage. The findings of this study generate several critical implications:

1. Epistemic Pluralism. There is a pressing need to diversify the geographic and institutional composition of SCO scholarship by promoting contributions from Central Asian scholars, particularly in local languages and interdisciplinary contexts.
2. Theoretical Innovation. Scholars should seek to bridge bibliometric insights with critical and post-colonial IR theory to unpack underlying assumptions and hierarchies in SCO-related narratives.
3. Policy Relevance. Understanding the evolving academic framing of the SCO can inform more nuanced and reflexive policy analysis, particularly concerning regional cooperation frameworks such as the Belt and Road Initiative or the CSTO.

This study acknowledges several limitations, including the focus on English-language, peer-reviewed journal articles indexed in Scopus. Future

research could incorporate multilingual sources and grey literature to expand the empirical base. Additionally, while bibliometrics reveals structural patterns, qualitative methods remain essential for interpreting meanings, narratives, and contestations embedded in SCO scholarship. In conclusion, this bibliometric analysis contributes to the meta-theoretical and empirical development of International Relations by offering a critical lens through which to examine regionalism in Central Asia. By mapping the scholarly terrain of the SCO, this study not only illuminates academic trends but also encourages a more inclusive, interdisciplinary, and theoretically grounded future for research on Eurasian multilateralism.

REFERENCES

- [1] Acharya A. The Emerging Regional Architecture of World Politics // *World Politics*. 2007. – Vol. 59, No. 4. – P. 629–652.
- [2] Hurrell A. Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics // *Review of International Studies*. 1995. – Vol. 21, No. 4. – P. 331–358.
- [3] Haas E.B. Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950–1957. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2020.
- [4] Hoffmann S. Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe // *Daedalus*. 1966. – Vol. 95, No. 3. – P. 862–915.
- [5] Aris S. The Shanghai Cooperation Organisation: ‘Tackling the three evils’ // *Europe-Asia Studies*. 2009. – Vol. 61, No. 3. – P. 457–482. <https://doi.org/10.1080/09668130902753309>
- [6] Cooley A. Great Games, Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- [7] Hettne B., Söderbaum F. Theorising the Rise of Regionness // *New Political Economy*. 2000. – Vol. 5, No. 3. – P. 457–472.
- [8] Kavalski E. Shanghaied into Cooperation: Framing China’s Socialization of Central Asia // *Journal of Asian and African Studies*. 2010. – Vol. 45, No. 2. – P. 131–145. <https://doi.org/10.1177/0021909609357415>
- [9] Acharya A. Norm Subsidiarity and Regional Orders: Sovereignty, Regionalism, and Rule-Making in the Third World // *International Studies Quarterly*. 2011. – Vol. 55, No. 1. – P. 95–123.
- [10] Keohane R.O. After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy. Princeton: Princeton University Press, 1984.
- [11] Allison R. Virtual Regionalism, Regional Structures and Regime Security in Central Asia // *Central Asian Survey*. 2008. – Vol. 27, No. 2. – P. 185–202. <https://doi.org/10.1080/02634930802355121>
- [12] Börzel T.A., Risse T. (Eds.). The Oxford Handbook of Comparative Regionalism. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- [13] Kavalski E. China in Central and Eastern Europe: The Unintended Effects of Identity Narratives // *Asia Europe Journal*. 2019. – Vol. 17, No. 4. – P. 403–419.
- [14] Ambrosio T. Catching the ‘Shanghai Spirit’: How the SCO Promotes Authoritarian Norms in Central Asia // *Europe-Asia Studies*. 2008. – Vol. 60, No.

8. – P. 1321–1344. <https://doi.org/10.1080/09668130802292143>

[15] Weitz R. Averting a New Great Game in Central Asia // *The Washington Quarterly*. 2006. – Vol. 29, No. 3. – P. 155–167.

[16] Kerr D. Central Asian and Russian Perspectives on China's Strategic Emergence // *International Affairs*. 2010. – Vol. 86, No. 1. – P. 127–152. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2010.00877.x>

[17] Lewis D. Who's Socialising Whom? Regional Organisations and Contested Norms in Central Asia // *Europe-Asia Studies*. 2012. – Vol. 64, No. 7. – P. 1219–1238. <https://doi.org/10.1080/09668136.2012.701391>

[18] Stronski P., Ng N. Cooperation and Competition: Russia and China in Central Asia, the Russian Far East, and the Arctic. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2018.

[19] Kaczmarek M. Russia–China Relations in the Post-Crisis International Order. London: Routledge, 2015.

[20] Chung C.P. China's Multilateral Cooperation in Asia and the Pacific: Institutionalizing Beijing's "Good Neighbour Policy". London: Routledge, 2010.

[21] Blank S. The Strategic Importance of Central Asia: An American View // *Parameters*. 2008. – Vol. 38, No. 1. – P. 1–13.

[22] Zhao S. The China Model and the Global Crisis: From Friedrich List to a Chinese Mode of Governance? // *International Affairs*. 2010. – Vol. 88, No. 4. – P. 749–768.

[23] Mayer M. China's Rise as Eurasian Power: The Revival of the Silk Road and Its Consequences // In: *Rethinking the Silk Road*. London: Palgrave Macmillan, 2018. – P. 1–42.

[24] Börzel T.A., Risse T. Regionalism under Stress: A Comparative Perspective // In: *Regionalism under Stress*. London: Routledge, 2020. – P. 34–46.

[25] Lake D.A. Why "Isms" Are Evil: Theory, Epistemology, and Academic Sectarianism in International Relations // *International Studies Quarterly*. 2011. – Vol. 55, No. 2. – P. 465–480.

[26] Bennett A., Checkel J.T. Process Tracing: From Metaphor to Analytic Tool. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

[27] Zürn M., Faude B. On Fragmentation, Differentiation, and Coordination // *Global Environmental Politics*. 2013. – Vol. 13, No. 3. – P. 119–130.

[28] Lenz T., Marks G. Regional Institutional Design: Comparative Qualitative Research // *International Studies Review*. 2016. – Vol. 18, No. 3. – P. 477–500.

[29] Mongeon P., Paul-Hus A. The Journal Coverage of Web of Science and Scopus: A Comparative Analysis // *Scientometrics*. 2016. – Vol. 106, No. 1. – P. 213–228.

[30] Bilgin P. The International in Security, Security in the International. London: Routledge, 2016.

[31] Tickner A.B. Core, Periphery and (Neo)Imperialist International Relations // *European Journal of International Relations*. 2013. – Vol. 19, No. 3. – P. 627–646.

[32] Archambault É., Vignola-Gagné É., Côté G., Larivière V., Gingras Y. Benchmarking Scientific Output in the Social Sciences and Humanities: The Limits of Existing Databases // *Scientometrics*. 2006. – Vol. 68, No. 3. – P. 329–342.

[33] van Eck N., Waltman L. Software Survey: VOSviewer, a Computer Program for Bibliometric Mapping // *Scientometrics*. 2010. – Vol. 84, No. 2. – P. 523–538. <https://doi.org/10.1007/s11192-009-0146-3>

[34] Yuan J.D. China's Role in Establishing and Building the Shanghai Cooperation Organization (SCO) // *Journal of Contemporary China*. 2010. – Vol. 19, No. 67. – P. 855–869. <https://doi.org/10.1080/10670564.2010.508587>

[35] Sheives K. China Turns West: Beijing's Contemporary Strategy Towards Central Asia // *Pacific Affairs*. 2006. – Vol. 79, No. 2. – P. 205–224.

[36] Akmadi M.A. Impact of the COVID-19 Pandemic on the Belt and Road Initiative // *Bulletin of KazNU. Series of Psychology and Sociology*. 2021. – Vol. 76, No. 1. – P. 144–150.

[37] Akmadi M.A. Discourse Analysis of the Perception of the Chinese Initiative «One Belt, One Road» in Central Asian Countries // *Bulletin of KazNU. Series of Psychology and Sociology*. 2021. – Vol. 79, No. 4. – P. 36–44.

ШЫҰ АЯСЫНДАҒЫ АЙМАҚТЫҚ ИНТЕГРАЦИЯ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҢНТЫМАҚТАСТЫҚ: БИБЛИОМЕТРИЯЛЫҚ ТАЛДАУ

* Битлеуов А.А.¹, Құрманғали А.Қ.², Пужоль К.³

*^{1,2} Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Сорбонна-Қазақстан институты,
Алматы, Қазақстан

³ Шығыс тілдері мен өркениеттерінің ұлттық институты,
Париж, Франция

Аңдатпа. Бұл мақала Шанхай ынтымақтастық ұйымына арналған ғылыми әдебиеттердің алғашқы жан-жақты библиометриялық талдауын ұсынады, әсіресе оның Орталық Азиядағы рөліне баса назар аударады. 2001-2024 жылдар аралығындағы Scopus дерекқорынан алынған мәліметтерді қолдана отырып, зерттеу PRISMA әдістемесіне негізделген іріктеу критерийлерін қолданады, бұл әдістемелік қатандықты қамтамасыз етеді. Авторлық серіктестік желілерін, дәйексөз үлгілерін және тақырыптық кластерлерді визуализациялау үшін VOSviewer бағдарламасы пайдаланылады. Зерттеу нәтижелері 2000-жылдардың ортасынан бастап ШЫҰ-ға деген ғылыми қызығушылықтың тұрақты өскенін көрсетеді, ал жарияланым шындыры Еуразиядағы маңызды геосаяси өзгерістермен сәйкес келеді. Негізгі жарияланым алаңдарына Europe-Asia Studies, Central Asian Survey және Journal of Contemporary China журналдары жатады. Дәйексөздерге талдау жасау авторитарлық нормалардың таралуы, аймақтық қауіпсіздік және Қытайдың Орталық Азиядағы стратегиялық ұстанымының эволюциясы жөніндегі негізгі еңбектер тобын анықтайды. Тақырыптық кластерлеу бес негізгі зерттеу бағыттарын көрсетеді: аймақтық басқару,

қауіпсіздік саласындағы ынтымақтастық, Қытайдың сыртқы саясаты, Оңтүстік Азиядағы процестер және энергетика мен инфрақұрылым байланысы. Бұл бағыттар ШЫҰ туралы зерттеулердің қауіпсіздікке негізделген дискурстан дамуға, нормативтік пікірталастарға және геосаяси қайта құрылымға қарай кеңейіп келе жатқанын көрсетеді. Зерттеу айқын эпистемологиялық теңсіздікті көрсетеді: беделді жарияланымдардың басым бөлігі АҚШ, Қытай, Ресей және Ұлыбритания сияқты Глобалды Солтүстік елдеріндегі мекемелерден шыққан, ал Орталық Азиядағы ғалымдар аз қамтылған. Бұл асимметрия білімді локализациялау мәселелерінің өзектілігін және халықаралық қатынастар саласының инклюзивтілігін қайта қарастыру қажеттігін алға тартады. Әдістемелік тұрғыдан мақала библиометриялық құралдардың ғылыми білім құрылымын картаға түсірудегі тиімділігін көрсетеді, ал теориялық тұрғыдан асимметриялық өңірлік интеграция және жаһандық халықаралық қатынастарды деколонизациялау мәселелеріне үлес қосады. Зерттеу батыстық емес эпистемологиялармен өзара іс-қимылды кеңейтуге және Орталық Азия ғалымдарының ғылыми белсенділігін арттыруға шақырады. Бұл нәтижелер көпжақты ынтымақтастықты зерттеуге және Еуразиядағы өңірлік серіктестік тетіктерін жетілдіруге маңызды үлес қоса алады.

Тірек сөздер: Шанхай ынтымақтастық ұйымы, Орталық Азия, библиометриялық талдау, өңірлік интеграция, білім теңсіздігі, халықаралық қатынастар, геосаясат, білім асимметриясы

РЕГИОНАЛЬНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ И МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В РАМКАХ ШОС: БИБЛИОМЕТРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

* Битлеуов А.А.¹, Курмангали А.К.², Пужоль К.³

*^{1,2} Институт Сорбона-Казахстан при КазНПУ имени Абая,
Алматы, Казахстан

³ Национальный институт Восточных языков и цивилизации,
Париж, Франция

Аннотация. Данная статья представляет собой первый углублённый библиометрический анализ научной литературы, посвящённой Шанхайской организации сотрудничества, с особым акцентом на её роль в Центральной Азии. Используя данные из базы Scopus за период 2001–2024 годов, исследование применяет критерии отбора, основанные на методологии PRISMA, обеспечивая высокий уровень научной строгости. Для визуализации сетей соавторства, цитирования и тематических кластеров используется программа VOSviewer. Результаты демонстрируют стабильный рост академического интереса к ШОС с середины 2000-х годов; наибольшее количество публикаций приходится на периоды ключевых геополитических изменений в Евразии. Ключевыми площадками публикаций стали Europe-Asia Studies, Central Asian Survey и Journal of Contemporary China. Анализ цитируемости выделяет корпус фундаментальных работ,

посвящённых распространению авторитарных норм, региональной безопасности и стратегическим изменениям политики Китая в Центральной Азии. Тематическое кластерное картирование выявляет пять основных направлений исследований: региональное управление, сотрудничество в области безопасности, внешняя политика Китая, динамика Южной Азии, а также энергетическая и инфраструктурная взаимосвязанность. Направления свидетельствуют о постепенной диверсификации научного дискурса о ШОС от исключительно безопасности к более широким вопросам развития, нормативных конфликтов и геополитического переустройства. Исследование выявляет выраженный эпистемологический дисбаланс: подавляющее большинство влиятельных публикаций принадлежит авторам из институтов Глобального Севера прежде всего из США, Китая, России и Великобритании, тогда как центральноазиатские учёные остаются слабо представленными. Асимметрия указывает на сохраняющиеся проблемы локализации знаний и ставит под вопрос инклюзивность международных отношений как дисциплины. Методологически статья демонстрирует полезность библиометрических инструментов для анализа структуры научного знания, а концептуально вносит вклад в дискуссию об асимметричном регионализме и деколонизации глобальных международных исследований. Работа призывает к более широкому привлечению неклассических эпистемологий и активному участию исследователей из Центральной Азии. Полученные результаты имеют значение как для академического изучения многосторонности, так и для практического проектирования механизмов регионального сотрудничества в Евразии.

Ключевые слова: Шанхайская организация сотрудничества, Центральная Азия, библиометрический анализ, регионализм, асимметрия знаний, международные отношения, геополитика, асимметрия знаний

Information about authors:

Bitleuov Akbar Abayuly - doctoral Student in “International Relations” at the Sorbonne-Kazakhstan Institute of Abai Kazakh National Pedagogical University, Master of Social Sciences, e-mail: bitleuovakbar@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8234-4438>

Kurmangali Aimen Kuanyshbaikyzy - Doctor of Political Sciences, Associate Professor of International Relations Departments, Sorbonne-Kazakhstan Institute, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aymena@mail.ru, ORCID 0000-0002-9846-4983

Catherine Poujol – Doctor of Historical Sciences, Professor at the National Institute of Oriental Languages and Civilisations (INALCO), Paris, France, e-mail: catherine.poujol@inalco.fr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7784-9964>

Авторлар туралы мәлімет:

Битлеуов Акбар Абайұлы - Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Сорбонна-Қазақстан институтының «Халықаралық қатынастар» мамандығы бойынша докторанты, әлеуметтік ғылымдар магистрі, e-mail: bitleuovakbar@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8234-4438>

Құрманғали Аймен Қуанышбайқызы - саясаттану ғылымдарының докторы, халықаралық қатыныстар кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Сорбонна-Қазақстан институты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы, e-mail: aumena@mail.ru, ORCID 0000-0002-9846-4983

Катрин Пужоль – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Шығыс тілдері мен өркениеттерінің ұлттық институты, Париж, Франция, e-mail: catherine.poujol@inalco.fr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7784-9964>

Сведения об авторах:

Битлеуов Акбар Абайұлы - докторант специальности «Международные отношения» Института Сорбона-Казахстан при КазНПУ имени Абая, e-mail: bitleuovakbar@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8234-4438>

Курманғали Аймен Қуанышбайқызы - доктор политических наук, ассоциированный профессор кафедры международных отношений, Институт Сорбонна-Казахстан, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан, e-mail: aumena@mail.ru , ORCID 0000-0002-9846-4983

Катрин Пужоль – доктор исторических наук, профессор, Национальный институт восточных языков и цивилизаций, Париж, Франция, e-mail: catherine.poujol@inalco.fr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7784-9964>

Received: July 07, 2025

Accepted: September 25, 2025

UDC 327.7

IRSTI 341.1

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.009>

**INTERNATIONAL ORGANIZATIONS AND THE IMPLEMENTATION
OF SDG 4 IN KAZAKHSTAN – POLICY OF PARTNERSHIPS,
AND CHALLENGES**

*** Kaliyeva A.¹, Beimisheva A.²**

***¹ Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan**

² NARXOZ University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article explores the role of international organizations in implementing Sustainable Development Goal 4 (Quality Education) in Kazakhstan. The relevance of the study lies in the strategic importance of education as a foundation for human capital development, social equity, and economic growth in the 21st century. In the context of globalization, quality education is a key determinant of national competitiveness and sustainable development. Kazakhstan, as an active member of the international community, closely collaborates with organizations such as UNESCO, the World Bank, the OECD, and UNICEF, whose initiatives have significantly shaped national educational reforms.

The main objective of the study is to assess the contribution of these organizations to the modernization of Kazakhstan's education system, analyzing their financial, methodological, and expert support, while identifying existing challenges in achieving SDG 4.

The methodology combines systemic, comparative, content, and historical-analytical approaches. Sources include Kazakhstan's state programs, official reports of international organizations, and scholarly works in comparative education. This methodological framework enables a holistic view of how global practices are integrated into national policies.

The scientific significance of the study lies in highlighting the necessity of adapting international practices to Kazakhstan's socio-cultural and economic context. The practical significance is reflected in recommendations for improving education policy, reducing the urban–rural gap, strengthening inclusive education, and advancing digital transformation.

The findings demonstrate that Kazakhstan has achieved considerable progress with international support: universal access to primary and secondary education has been largely ensured, digitalization initiatives have accelerated, and a legislative basis for inclusive education has been established. Nonetheless, persistent challenges remain, including regional inequality, teacher shortages, and risks of over-dependence on external models. For sustainable progress, Kazakhstan must balance global standards with national priorities, relying on the development of domestic expertise and research capacity.

Key words: quality education, Kazakhstan, international organizations, UNESCO, World Bank, OECD, UNICEF, inclusion, digitalization

Funding: This research is funded by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant No. AR19577392).

Introduction

Education in the 21st century is considered a key factor in sustainable development, social stability and economic growth. Goal 4 of the 2030 Agenda for Sustainable Development (SDG 4), adopted by the UN General Assembly in 2015, aims to ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all. This goal involves not only expanding access to educational services, but also improving their quality, developing inclusiveness and eliminating social, regional and gender inequalities. In the modern world, achieving this goal is impossible without the active participation of international organizations that shape the global agenda in the field of education, provide financial, methodological and expert support to states, and facilitate the exchange of successful practices.

Kazakhstan, being an active participant in the international community, has also committed to implementing SDG 4. The country is implementing large-scale programs to modernize the education system, aimed at improving the quality of school and higher education, digitalizing the educational process, developing an inclusive environment and strengthening human resources. However, significant challenges remain on the path to achieving these goals, related to the imbalance between urban and rural schools, a shortage of qualified teachers, limited resources for implementing innovations, as well as the need to adapt international standards to national conditions.

In this context, the role of international organizations is of particular importance. UNESCO acts as a coordinator for monitoring progress within the framework of SDG 4 and the formation of global indicators of education quality. The World Bank actively finances projects related to the modernization of infrastructure and the introduction of digital technologies in Kazakhstan. The OECD exerts influence through international comparative studies (PISA, TALIS, PIAAC), the results of which have become an important incentive for revising educational policies and the content of curricula. UNICEF focuses on promoting children's rights and an inclusive educational environment, which is especially relevant for Kazakhstan with its ethnocultural diversity and regional characteristics [1].

Despite the positive trends, the question of the effectiveness of international initiatives and their impact on national educational policy remains open. On the one hand, Kazakhstan gains access to best practices and funding, which accelerates the modernization process. On the other hand, there is a risk of mechanically borrowing models that do not always consider the specifics of the national system and socio-economic conditions. Thus, the study of Kazakhstan's interaction with

international organizations in the context of implementing SDG 4 is a relevant research task. This article aims to analyze the contribution of international organizations to the development of the education system of Kazakhstan, identify successful practices and existing limitations, and formulate recommendations for further improvement of cooperation in this area.

Description of Materials and Methods

Research on international cooperation in education shows that the involvement of global institutions has a significant impact on the formation of national educational strategies. According to Breakspear (2012), OECD programs and initiatives, in particular PISA, have a “normative impact” on state policies, forming their desire to adapt to international standards of education quality. This is especially relevant for Kazakhstan: the results of participation in PISA have repeatedly become the starting point for reforms in the content of school programs and teaching methods [2,3].

Edwards (2024) emphasizes in his study that the World Bank plays a key role in the process of reforming the educational systems of developing countries, offering not only financial mechanisms, but also expert support. In Kazakhstan, such projects were associated with the modernization of infrastructure and the introduction of digital technologies, which is especially important for overcoming the urban-rural divide [4].

Elfert (2023) analyzes the activities of UNESCO and the World Bank in the context of global education governance, emphasizing that these organizations contribute not only to the development of a normative framework, but also to the coordination of international knowledge exchange. Kazakhstan, being a member of UNESCO and a signatory to key conventions, actively participates in global initiatives, including monitoring the implementation of SDG 4 [5].

A separate layer of research concerns the role of UNICEF. Godfrey et al. (2012) note that the organization plays a key role in developing indicators for assessing “child-friendly schools.” These ideas have been partially implemented in Kazakhstan as part of national inclusive education programs. Lennox, McKenzie, and Williams (2021), in a study on educational strategies in the context of the COVID-19 pandemic, point to the importance of UNICEF’s experience in overcoming the distance learning crisis, which also found a response in Kazakhstan’s educational policy [6].

Kazakh authors are actively researching national features of the integration of international practices. Thus, Zamirbekkyzy et al. (2024) consider the financing of secondary education as a key factor in the sustainability of reforms and note that international loans and grants are becoming a significant source of resources. Abylkassymova (2020) analyzes the modernization of the content of school education, emphasizing that borrowing international experience should be accompanied by its adaptation to national specifics. Shaimukhanova (2012) in a historical study of the development of the Kazakh educational system shows that international cooperation at different stages became a driver of modernization.

In addition, Volante et al. (2017) emphasize that OECD activities shape not only educational practices but also the political culture of member states, strengthening their involvement in global governance processes. Takayama (2008), analyzing the experience of Japan, shows that the adaptation of OECD recommendations can be accompanied by complex processes of harmonization of national traditions and global standards - a conclusion that has a direct analogy for Kazakhstan. Studies devoted to countries with a comparable level of economic development are also useful for analysis.

Humbatova and Hadjiev (2019) show, using the example of Azerbaijan, that international organizations are an important source of innovation, but their initiatives can conflict with local educational practices [7]. Le and Tran (2021), considering Vietnam, emphasize the importance of an integrated approach in which international recommendations are integrated into national priorities, which allowed the country to significantly improve its results in PISA [8].

Thus, the existing literature demonstrates that international organizations have a multi-level influence on education – from the development of global indicators to funding and expert support for national reforms. In the case of Kazakhstan, this influence is particularly evident through participation in international assessments, the implementation of joint projects, and the adoption of global practices. However, as research shows, the effectiveness of this process largely depends on the state's ability to adapt international models to national conditions, considering the cultural, social, and economic characteristics of the country.

Systemic analysis allows us to consider the educational system of Kazakhstan as part of a broader international system, where global institutions (UNESCO, World Bank, OECD, UNICEF, etc.) play a key role. Within the framework of this approach, the study is based on the consideration of education as an interconnected set of elements: the content of curricula, human resources, infrastructure, financing and digitalization. A systems approach helps to identify how international initiatives are integrated into national reforms and what mutual effects arise at the intersection of global and local factors [9].

Comparative analysis is used to compare Kazakhstan's experience with the practices of other countries in similar conditions or that have achieved significant success in implementing SDG 4. For this purpose, the cases of Azerbaijan, Vietnam and individual countries of the European Union are considered, where international organizations have played a significant role in transforming educational systems. The comparative approach allows us to identify general trends, universal cooperation mechanisms and unique barriers specific to Kazakhstan [10].

Content analysis of official documents and strategies is an important tool for identifying areas of international and national cooperation. The following are used as sources:

- state programs of Kazakhstan (State Educational Standards for Education 2020–2025, concepts of digitalization of education, national plans for the implementation of SDGs);

- reports of international organizations (UNESCO Global Education Monitoring Reports, World Bank reports, OECD data on PISA and TALIS, UNICEF analytical materials);

- publications in scientific journals (Comparative Education, International Journal of Educational Development, etc.). The analysis of these documents allows us to assess information on key areas and results of Kazakhstan's interaction with international organizations, as well as to assess the degree of compliance of national policies with the global indicators of SDG 4 [11].

The historical and analytical approach is used to study the evolution of the educational system of Kazakhstan and the stages of its interaction with international organizations. Particular attention is paid to the period from the early 2000s, when the country actively joined global processes and took part in international comparative studies for the first time. Such analysis allows us to trace the dynamics of reforms: from the first steps in adapting standards to the current stage, characterized by active digitalization and the introduction of inclusive practices [12].

Results and Discussion

The Role of International Organizations

International organizations have a key influence on the transformation of the education system in Kazakhstan. UNESCO, the World Bank, the OECD and UNICEF perform different but complementary functions. UNESCO forms global benchmarks and indicators of education quality, which allows Kazakhstan to correlate national reforms with international obligations. The World Bank acts as a source of financial resources and expert support, including within the framework of projects to modernize school infrastructure and digitalize education. OECD, through the PISA and TALIS programs, stimulates national reforms through international comparison of educational results, and UNICEF promotes issues of inclusive education and the protection of children's rights [13].

It is important to emphasize that international organizations contribute not only to the introduction of new standards, but also to the creation of a platform for the exchange of experience. Kazakhstan, participating in international forums and research, gets the opportunity to integrate into the global educational space, adopt successful practices and adjust its own strategies. However, this role also has a limitation: global initiatives do not always consider the cultural and social context of Kazakhstan, which necessitates critical adaptation [14].

Financing and partnerships

One of the main factors in Kazakhstan's successful interaction with international organizations is financing. The World Bank and the Asian Development Bank provided loans and grants to support projects to build schools, equip laboratories, and introduce information and communication technologies. These resources helped speed up the modernization of the education system, especially in rural areas where infrastructure deficits persist [15].

In addition, Kazakhstan actively participates in partnership programs with UNESCO and UNICEF aimed at developing inclusive education and improving

the qualifications of teachers. However, excessive dependence on external financing carries risks. Firstly, international loans can increase the state's debt burden. Secondly, donor priorities do not always coincide with national needs. This leads to a situation where individual projects are launched faster than an internal institutional framework for their sustainable implementation is formed [16].

Kazakhstan and SDG 4: Progress and Challenges

Kazakhstan has made significant progress in implementing SDG 4. Almost universal access to primary and secondary education is achieved, inclusive education programs are being implemented, and digitalization is actively developing. The COVID-19 pandemic has become a test for the system, but at the same time it has accelerated the processes of digital transformation, also stimulated by the initiatives of international organizations. Nevertheless, serious challenges remain. The most acute problem is the gap between urban and rural schools: differences in access to the Internet, qualified teachers and modern educational resources maintain inequality in educational outcomes. Despite the support of international partners, the national system is facing a staff shortage: teacher turnover in rural areas remains high, and their training and retraining programs do not always meet international requirements. The limited adaptation of inclusive education is also a problem: the legislative framework has been created, but practical implementation is hampered by a shortage of specialists and weak infrastructure [17].

Comparative Analysis: Kazakhstan and Countries with Successful Implementation of SDG 4

Comparing Kazakhstan with other countries that have achieved significant success in implementing SDG 4 helps us identify the strengths and weaknesses of the national approach. For example, Vietnam, which has shown impressive results in PISA, has managed to integrate international recommendations into the system of national priorities. Unlike Kazakhstan, where international models are often implemented from the top down, in Vietnam a significant role is given to the participation of teachers and local communities. Kazakhstan's strength is its willingness to cooperate with international organizations and its desire to comply with global standards [18]. This allows it to accelerate modernization and implement best practices. However, its weakness is its excessive focus on international rankings and assessments, which sometimes leads to formal compliance with requirements without their deep integration into the educational system.

Risks of over-dependence on international models

One of the debatable issues is the risk of over-dependence on external models and standards. Kazakhstan, striving to comply with global indicators, may face a situation where international practices are introduced without considering national traditions, regional characteristics and social context [19]. This is manifested, for example, in the adaptation of new pedagogical technologies that have proven themselves well in OECD countries but require a different resource base for effective application in the conditions of rural schools in Kazakhstan. In

addition, excessive dependence on international models reduces incentives for the development of domestic scientific research and innovation. It is important not only to borrow successful practices, but also to form national expertise that will allow them to be adapted to local conditions.

Adapting global practices to local conditions

The key challenge for Kazakhstan remains the need to adapt global practices to national realities. International organizations offer universal solutions, but their effectiveness depends on the state's ability to integrate them into the context of its own educational priorities. An example is the digitalization program: international experts emphasize its importance, but without a parallel solution to infrastructure problems in rural areas, digital transformation can increase social inequality [20]. Thus, the discussion shows that Kazakhstan's participation in global initiatives to implement SDG 4 brings significant results but requires a balance between international standards and national needs. The optimal strategy is not mechanical borrowing, but creative adaptation of international experience based on domestic resources, scientific research, and cultural characteristics of the country.

Conclusion

The study showed that the implementation of Sustainable Development Goal 4 (quality education) in Kazakhstan is closely linked to the activities of international organizations, which act as the most important partners of the state in the process of modernizing the education system. The contribution of institutions such as UNESCO, the World Bank, OECD and UNICEF are manifested in various forms - from financial and technical support to expert support and the development of global indicators of education quality. Their participation helps to accelerate reforms, expand access to innovations, strengthen human resources and develop inclusive education.

At the same time, the analysis demonstrated that dependence on international models and recommendations gives rise to certain risks. Kazakhstan, striving to comply with global standards, sometimes faces the problem of mechanically borrowing practices that do not always consider the national context, infrastructural limitations and cultural characteristics. For example, the introduction of digital technologies and new pedagogical methods requires significant financial resources and trained personnel, which is complicated by the uneven development of regions. Thus, the key condition for the sustainability of educational reforms is their adaptation to local conditions, based on the social, economic and cultural realities of the country.

A comparative analysis with other countries, in particular Vietnam and Azerbaijan, showed that the successful implementation of SDG 4 depends on the state's ability to integrate international recommendations into its own priorities and strategic goals. The Vietnamese experience demonstrates that with the active participation of teachers and local communities, international standards can be organically integrated into the national system, ensuring sustainable growth in the quality of education. Kazakhstan has strengths in the form of institutional

openness and readiness for international cooperation, but at the same time needs greater consistency between global and local priorities.

Despite the remaining challenges, Kazakhstan has made significant progress in ensuring universal access to education, developing digitalization and creating a legal framework for inclusive education. National programs, implemented with the support of international organizations, have laid the foundation for further modernization. However, the problems of regional inequality, shortage of teaching staff, limited infrastructure and insufficient practical implementation of inclusion continue to hinder the full achievement of the goals.

In conclusion, it should be noted that sustainable development of the education system of Kazakhstan in the context of SDG 4 is possible only if a balance is found between global initiatives and national interests. International organizations should be viewed not only as donors and sources of standards, but also as partners whose recommendations require critical adaptation and localization. For Kazakhstan, it is strategically important to form its own expert base, develop national research in the field of education and create mechanisms to ensure the long-term sustainability of reforms. Thus, the contribution of international organizations to the implementation of SDG 4 in Kazakhstan can be characterized as significant, but it requires rethinking in the direction of greater flexibility, adaptability and reliance on domestic resources. Only with this approach will Kazakhstan be able not only to achieve the target indicators, but also to build a modern, competitive and socially fair education system that meets the challenges of the 21st century.

Recommendations

An analysis of the role of international organizations and Kazakhstan's progress in achieving SDG 4 allows us to develop several practical proposals aimed at increasing the effectiveness of educational policy and the sustainability of reforms.

1. Financing and resource provision

- Increase the share of the national budget allocated to education, with an emphasis on the development of rural schools, since this is where the infrastructure deficit is most acute.
- Make more active use of grant programs and subsidies from international organizations but minimize dependence on loans by creating a system of co-financing projects with the participation of the state and the private sector.
- Develop mechanisms for monitoring the effectiveness of the use of funds provided by international partners to increase transparency and accountability.

2. Inclusive education

- Strengthening the training of specialists (defectologists, tutors, speech therapists) capable of working in inclusive classes, relying on both international experience and national traditions.
- Create resource centers in rural areas that support inclusive schools and ensure the exchange of experience.
- Expand cooperation with UNICEF and UNESCO to implement indicators for assessing the quality of inclusion and their regular monitoring.

3. Digitalization

- Continue developing digital infrastructure, especially in rural schools where access to high-speed Internet remains limited.
- Use international practices (for example, World Bank programs), but adapt them to the real conditions of Kazakhstan, taking into account the level of training of teachers and the availability of equipment.
- Introduce platforms for distance and blended learning with a focus on sustainable use, and not just short-term effects.

4. Adaptation of international practices

- Develop a national system of examination of educational reforms, including scientists, teachers and community representatives, to assess the applicability of international initiatives.
- Focus on localizing global practices: do not mechanically implement standards, but integrate them considering the cultural, social and economic characteristics of Kazakhstan.
- Focus on exchanging experiences with countries in similar conditions (Vietnam, Azerbaijan), which will allow for the application of more relevant development models.

5. Scientific research and national expertise

- Support research in the field of pedagogy, sociology of education and educational policy, focused on the analysis of Kazakhstan's specifics.
- Strengthen the participation of national experts in international projects so that Kazakhstan acts not only as a consumer, but also as a generator of innovative ideas.

REFERENCES

- [1] Абылкасымова А.Е. Модернизация содержания школьного образования. Алматы, 2020.
- [2] Breakspear S. The policy impact of PISA: An exploration of the normative effects of international benchmarking in school system performance. OECD Education Working Papers. Paris, 2012. No.71.
- [3] Дуйсембекова Л. Социальный статус учителей в Казахстане. Астана, 2013
- [4] Edwards D.B. World Bank influence on policy formation in education. Review of Educational Research, 2024. - No.94(2). - pp. 223–250.
- [5] Elfert M. UNESCO, the OECD and the World Bank: A global governance perspective. In Global Governance of Education. Springer, 2023. - pp. 21–42.
- [6] Godfrey E.B., Osher D., Williams L., Wolf S., & Ensminger M. Creating indicators for evaluating UNICEF's Child Friendly Schools. Social Indicators Research, 2012. - No.105(3). - pp. 421–438.
- [7] Humbatova S., Hadjiev V. Education reforms and the role of international organizations: The case of Azerbaijan. Comparative Education Review, 2019. - No.63(4). - pp. 523–540.
- [8] Le T.N., Tran M.H. Financing education reforms in Vietnam: The role of international support. International Journal of Educational Development, 2021. - No.84. - p.102423.

- [9] Lennox J., McKenzie H., & Williams A. UNICEF's lessons learned from the education response to COVID-19 school closures and reopening. *International Journal of Educational Development*, 2021. - No.84. - p.102416.
- [10] Moreno-Salto M., Robertson S. Mexico and international assessments. *Comparative Education Review*, 2021. - No.65(1). - pp. 56–74.
- [11] Шаймуханова С.Д. Историческое развитие образовательной системы Казахстана. Алматы, 2012
- [12] Сармурзин Е., и др. Влияние OECD и PISA на образование в Казахстане. Нур-Султан, 2021
- [13] Takayama K. Japan and PISA adaptation: Exploring national peculiarities. *Asia Pacific Education Review*, 2008. - No.9(4). - pp. 458–471.
- [14] Volante L., Schnepf S., Jerrim, J. The OECD and educational reforms: An international perspective. *International Journal of Education*, 2017. - No.39(2). - pp. 127–145.
- [15] Замирбеккызы М., и др. Финансирование среднего образования в Казахстане. Астана, 2024
- [16] World Bank. Equitable Human Capital Development in Kazakhstan. Washington, D.C.: World Bank - 2023. https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099083002082350371/p17487901152a409b0915702a100c0800ec?utm_source
- [17] UNESCO. Building a Healthier Future: Kazakhstan and UNESCO Enhance Physical Education Standards. Almaty, 2024. https://www.unesco.org/en/articles/building-healthier-future-kazakhstan-and-unesco-enhance-physical-education-standards?utm_source
- [18] Yelubayeva P. Addressing Challenges in Kazakh Education for Sustainability: Barriers and Strategies. *Sustainability*, 2023. - No.15(19). - pp. 14311. https://www.mdpi.com/2071-1050/15/19/14311?utm_source
- [19] Education at a Glance 2023. OECD Publishing. Paris, 2023. https://www.oecd.org/en/publications/2023/09/education-at-a-glance-2023_581c9602.html?utm_source
- [20] World Bank. Kazakhstan Country Partnership Framework 2020-2025: Focus on Human Capital, Inclusive Growth, and Reduction of Regional Disparities. Washington, D.C., 2024: World Bank. (online report) https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan/overview?utm_source

REFERENCES

- [1] Abylkassymova A.E. Modernizatsiya soderzhaniya shkol'nogo obrazovaniya [Modernization of school education content]. Almaty, 2020 [in Russ.].
- [2] Breakspear S. The policy impact of PISA: An exploration of the normative effects of international benchmarking in school system performance. *OECD Education Working Papers*. Paris, 2012. No. 71.
- [3] Duisembekova L. Sotsial'nyy status uchiteley v Kazakhstane [Social status of teachers in Kazakhstan]. Astana, 2013 [in Russ.].
- [4] Edwards D.B. World Bank influence on policy formation in education //

Review of Educational Research. 2024. No. 94(2). Pp. 223–250.

[5] Elfert M. UNESCO, the OECD and the World Bank: A global governance perspective // In: Global Governance of Education. Springer, 2023. Pp. 21–42.

[6] Godfrey E.B., Osher D., Williams L., Wolf S., & Ensminger M. Creating indicators for evaluating UNICEF's Child Friendly Schools // Social Indicators Research. 2012. No. 105(3). Pp. 421–438.

[7] Humbatova S., Hadjiev V. Education reforms and the role of international organizations: The case of Azerbaijan // Comparative Education Review. 2019. No. 63(4). Pp. 523–540.

[8] Le T.N., Tran M.H. Financing education reforms in Vietnam: The role of international support // International Journal of Educational Development. 2021. No. 84. Article 102423.

[9] Lennox J., McKenzie H., Williams A. UNICEF's lessons learned from the education response to COVID-19 school closures and reopening // International Journal of Educational Development. 2021. No. 84. Article 102416.

[10] Moreno-Salto M., Robertson S. Mexico and international assessments // Comparative Education Review. 2021. No. 65(1). Pp. 56–74.

[11] Shaimukhanova S.D. Istoricheskoe razvitie obrazovatel'noy sistemy Kazakhstana [Historical development of the educational system of Kazakhstan]. Almaty, 2012 [in Russ.].

[12] Sarmurzin Y., et al. Vliyanie OECD i PISA na obrazovanie v Kazakhstane [The influence of OECD and PISA on education in Kazakhstan]. Nur-Sultan, 2021 [in Russ.].

[13] Takayama K. Japan and PISA adaptation: Exploring national peculiarities // Asia Pacific Education Review. 2008. No. 9(4). Pp. 458–471.

[14] Volante L., Schnepf S., Jerrim J. The OECD and educational reforms: An international perspective // International Journal of Education. 2017. No. 39(2). Pp. 127–145.

[15] Zamirbekkyzy M., et al. Finansirovanie srednego obrazovaniya v Kazakhstane [Financing of secondary education in Kazakhstan]. Astana, 2024 [in Russ.].

[16] World Bank. Equitable Human Capital Development in Kazakhstan. Washington, D.C.: World Bank, 2023. https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099083002082350371/p17487901152a409b0915702a100c0800ec?utm_source

[17] UNESCO. Building a Healthier Future: Kazakhstan and UNESCO Enhance Physical Education Standards. Almaty, 2024. https://www.unesco.org/en/articles/building-healthier-future-kazakhstan-and-unesco-enhance-physical-education-standards?utm_source

[18] Yelubayeva P. Addressing Challenges in Kazakh Education for Sustainability: Barriers and Strategies // Sustainability. 2023. No. 15(19). Article 14311. https://www.mdpi.com/2071-1050/15/19/14311?utm_source

[19] Education at a Glance 2023. OECD Publishing. Paris, 2023. https://www.oecd.org/en/publications/2023/09/education-at-a-glance-2023_581c9602.html?utm_source

[20] World Bank. Kazakhstan Country Partnership Framework 2020-2025: Focus on Human Capital, Inclusive Growth, and Reduction of Regional Disparities. Washington, D.C., 2024. (online report) https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan/overview?utm_source

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ И РЕАЛИЗАЦИЯ ЦУР 4 В КАЗАХСТАНЕ - ПОЛИТИКА ПАРТНЁРСТВА И ВЫЗОВЫ

* Калиева А.А.¹, Беймишева А.С.²

*¹ НАО Казахский Национальный Женский Педагогический Университет,
Алматы, Казахстан

² Университет NARXOZ, Алматы, Казахстан

Аннотация. Статья посвящена исследованию роли международных организаций в реализации Цели устойчивого развития 4 (Качественное образование) в Казахстане. Актуальность исследования определяется стратегическим значением образования для формирования человеческого капитала и обеспечения конкурентоспособности страны в условиях глобализации. В XXI веке качественное образование рассматривается как ключ к устойчивому развитию, социальной справедливости и экономическому росту. Казахстан, став частью глобального образовательного пространства, активно взаимодействует с международными институтами — ЮНЕСКО, Всемирным банком, ОЭСР и ЮНИСЕФ, что оказывает значительное влияние на направление национальных реформ.

Цель исследования заключается в комплексном анализе вклада международных организаций в модернизацию образовательной системы Казахстана, оценке их финансовой, методической и экспертной поддержки, а также выявлении существующих проблем и ограничений в реализации ЦУР 4.

Методология основана на системном подходе, сравнительном анализе, контент-анализе стратегических документов и историко-аналитическом исследовании этапов модернизации образования в Казахстане. В качестве источников использованы государственные программы, официальные отчёты международных организаций и научные публикации в области сравнительного образования.

Научная значимость работы заключается в выявлении особенностей взаимодействия Казахстана с международными партнёрами и в разработке концепции адаптации глобальных практик к национальному контексту. Практическая значимость выражается в возможности использования результатов для совершенствования образовательной политики, снижения регионального неравенства, развития инклюзии и цифровизации.

Основные результаты показывают, что Казахстан достиг значительного прогресса в сотрудничестве с международными организациями: создана нормативная база инклюзивного образования, активно развивается цифровизация, обеспечен широкий доступ к школьному образованию.

Однако остаются нерешёнными проблемы: разрыв между городскими и сельскими школами, кадровый дефицит и риски чрезмерной зависимости от внешних моделей. В перспективе устойчивое развитие образования в Казахстане возможно только при условии баланса между глобальными инициативами и национальными интересами.

Ключевые слова: качественное образование, Казахстан, международные организации, ЮНЕСКО, Всемирный банк, ОЭСР, ЮНИСЕФ, инклюзия, цифровизация

Финансирование: Исследование финансируется Комитетом по науке Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (грант № AR19577392).

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҰЙЫМДАР ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ 4-ШІ ТДМ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ - СЕРІКТЕСТІК САЯСАТЫ ЖӘНЕ МІНДЕТТЕР

* Калиева А.А.¹, Беймишева А.С.²

^{*1} Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық Университеті, Алматы, Қазақстан

² NARXOZ Университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл зерттеу Қазақстандағы Тұрақты даму мақсаты 4 (Сапалы білім беру) жүзеге асыруда халықаралық ұйымдардың ықпалын кешенді талдауға арналған. Ақтуалдығы білімнің ХХІ ғасырда әлеуметтік-экономикалық даму мен адами капиталды қалыптастырудағы стратегиялық мәнімен түсіндіріледі. Білім беру жүйесі жаһандану үдерістерінде мемлекеттердің бәсекеге қабілеттілігінің негізгі көрсеткіші болып табылады. Қазақстан халықаралық қауымдастықтың толыққанды мүшесі ретінде БҰҰ, ЮНЕСКО, Дүниежүзілік банк, ЭЫДҰ және ЮНИСЕФ секілді ұйымдардың қолдауына сүйене отырып, ұлттық білім беру саясатын жаңғыртуда.

Зерттеудің мақсаты – халықаралық ұйымдардың Қазақстандағы білім беру реформаларына қосқан үлесін бағалау, олардың қаржылық, әдістемелік және сараптамалық қолдауының мазмұнын ашу, сонымен бірге ұлттық контексте кездесетін негізгі қиындықтарды айқындау.

Әдіснамалық тұрғыдан зерттеу жүйелік, салыстырмалы, мазмұндық талдау және тарихи-талдамалық әдістерге негізделді. Зерттеу дереккөздері ретінде мемлекеттік бағдарламалар, халықаралық есептер (ЮНЕСКО, Дүниежүзілік банк, ЭЫДҰ, ЮНИСЕФ), сондай-ақ салыстырмалы білім беру саласындағы ғылыми еңбектер пайдаланылды.

Ғылыми маңызы – жаһандық тәжірибелерді сын тұрғысынан зерделеу арқылы Қазақстанның білім беру саясатын жетілдіру жолдарын ұсыну. Практикалық маңызы – ауыл мен қала мектептері арасындағы теңсіздікті қысқарту, инклюзивті білім беруді дамыту, цифрлық инфрақұрылымды нығайту және халықаралық тәжірибені бейімдеу бойынша ұсыныстарды қалыптастыру.

Нәтижелер көрсеткендей, Қазақстан халықаралық әріптестердің қолдауымен айтарлықтай прогреске жетті: жалпыға қолжетімділік

қамтамасыз етілді, цифрландыру қарқынды дамуда, инклюзия бойынша құқықтық база жасалды. Алайда аймақтық теңсіздік, кадр тапшылығы және халықаралық үлгілерге шамадан тыс тәуелділік мәселелері шешілмей отыр. Осыған байланысты білім беру реформаларының орнықтылығы халықаралық тәжірибені ұлттық ерекшеліктерге бейімдеуге және ұлттық ғылыми әлеуетті арттыруға байланысты.

Тірек сөздер: сапалы білім, Қазақстан, халықаралық ұйымдар, ЮНЕСКО, Дүниежүзілік банк, ЭЫДҰ, ЮНИСЕФ, инклюзия, цифрландыру

Қаржыландыру: Бұл зерттеуді Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландырады (грант № AP19577392).

Information about the authors:

Kaliyeva Aliya Aibulatovna – candidate of sociological sciences, acting associate professor at Kazakh National Women’s Teacher Training University, e-mail: kaliyeva.a@kzpu.edu.kz

Beimisheva Aigul Seitzhanovna - PhD doctor, director of School of Arts & Social Sciences at NARXOZ University, e-mail: Aigul.beimisheva@narxoz.kz

Авторлар туралы мәлімет:

Калиева Алия Айбулатовна – социология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор м.а. Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық Университеті, e-mail: kaliyeva.a@kzpu.edu.kz

Беймишева Айгуль Сейтжановна - PhD докторы, Гуманитарлық мектеп директоры NARXOZ Университеті, e-mail: Aigul.beimisheva@narxoz.kz

Сведение об авторах:

Калиева Алия Айбулатовна – кандидат социологических наук, и.о. ассоциированный профессор Казахский Национальный Женский Педагогический Университет, e-mail: kaliyeva.a@kzpu.edu.kz

Беймишева Айгуль Сейтжановна – доктор PhD, директор Гуманитарной школы NARXOZ Университет, e-mail: Aigul.beimisheva@narxoz.kz

Received: August 31, 2025

Accepted: September 25, 2025

II. БӨЛІМ. АЙМАҚТАНУ
РАЗДЕЛ II. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ
PART II. REGIONAL STUDIES

ӘОЖ 327

GTAMP 11.25.67

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.010>

ҚАЗАҚСТАН МЕН ОҢТҮСТІК-ШЫҒЫС АЗИЯ ЕЛДЕРІ
АРАСЫНДАҒЫ ЕКІЖАҚТЫ ЖӘНЕ
КӨПЖАҚТЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ, ДАМУ
ҮРДІСТЕРІ ЖӘНЕ БОЛАШАҚ БАҒЫТТАРЫ

***Нағышбекқызы А.¹, Нурдавлетова С.М.², Шабаль П.³**

***^{1,2} Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,**
Астана, Қазақстан

³ Гавр университеті, Гавр, Франция

Аңдатпа. Бұл мақалада Қазақстан мен Оңтүстік-Шығыс Азия елдері арасындағы сыртқы саяси ынтымақтастықтың негізгі векторлары қарастырылады. Қазақстанмен тығыз байланысы бар, мүлдем байланысы жоқ және қарым-қатынасы мүмкін болатын елдер сараланып, олардың әрқайсысымен жасалған нормативтік шарттар мен келісімдер талданады. Сонымен қатар, тауар айналымы мен инвестиция деңгейі зерттеліп, осы бағыттағы серіктестікті кеңейтудің әлеуеті қарастырылады. Қауіпсіздік саласындағы ынтымақтастықтың қазіргі жағдайы талданып, Оңтүстік-Шығыс Азия елдерімен осы саладағы ықпалдастықтың мүмкіндіктері ұсынылады. Бұл зерттеу Қазақстанның аталған өңірдегі дипломатиялық стратегиясын тереңірек түсінуге және ынтымақтастықты нығайтуға арналған жолдарды ұсынуға бағытталған. Геосаяси, экономикалық және мәдени байланыстарды тереңдету екіжақты қарым-қатынастардың жаңа деңгейге көтерілуіне ықпал етуде. ASEAN ұйымымен әріптестікті кеңейту, сауда-экономикалық байланыстарды дамыту, инвестиция тарту және көлік-логистика инфрақұрылымын интеграциялау – екі тарап үшін өзара тиімді салалар болып табылады. Сонымен қатар, білім беру, туризм және мәдени алмасу да маңызды бағыттар ретінде айқындалады. Қазақстанның көпвекторлы сыртқы саясаты мен Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінің экономикалық әлеуеті олардың серіктестігін нығайтуға мүмкіндік береді. Мақалада аталған ынтымақтастықтың қазіргі жағдайы, даму

үрдістері мен болашақ перспективалары көрсетіледі. Зерттеу нәтижелері Қазақстанның сыртқы саясатындағы бұл аймақтың маңызын айқындап, жаңа мүмкіндіктерге жол ашады. Сонымен қатар, Қазақстанның ASEAN-мен серіктестігі аймақтық қауіпсіздік пен тұрақтылықты қамтамасыз етуге, жаһандық сын-қатерлерге бірлесіп қарсы тұруға ықпал етеді. Мақалада қолданылған методология ретінде сапалық және салыстырмалы талдау әдістері таңдалды. Сапалық зерттеу арқылы Қазақстан мен Оңтүстік-Шығыс Азия елдері арасындағы ресми құжаттар, халықаралық келісімдер, сараптамалық мақалалар мен статистикалық деректер жан-жақты талданды. Салыстырмалы талдау әдісі екіжақты және көпжақты ынтымақтастықтың даму динамикасын бағалауға, ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, аймақтық және халықаралық қатынастар теорияларына сүйене отырып әржақты ынтымақтастық аспектілері қарастырылды.

Тірек сөздер: Оңтүстік Шығыс Азия елдері қауымдастығы (АСЕАН), Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО), инвестиция, сыртқы саясат, экономикалық байланыс, инвестиция, мәдени алмасу, көпвекторлы саясат

Кіріспе

Соңғы онжылдықтарда Қазақстан Оңтүстік-Шығыс Азия (ОША) мемлекеттерімен сыртқы саяси және экономикалық байланыстарын белсенді түрде дамытып, өзінің сыртқы экономикалық қызметін әртараптандыруға және халықаралық аренадағы орнын нығайтуға ұмтылуда. Әлемдегі ең қарқынды дамып келе жатқан аймақтардың бірі болып табылатын ОША Қазақстан үшін сауда, инвестиция, технология және дипломатия салаларында маңызды серіктес болып саналады.

Оңтүстік-Шығыс Азия елдері, Оңтүстік-Шығыс Азия елдері қауымдастығы (АСЕАН) шеңберінде бірігіп, айтарлықтай экономикалық әлеуетке ие және әлемдік саудада маңызды рөл атқарады. Өз кезегінде, Қазақстан өзінің географиялық орналасуы мен экономикалық әлеуетінің арқасында Еуропа мен Азия арасындағы стратегиялық көпірге айнала алады. ОША мемлекеттерімен өзара әрекеттесу Қазақстанға өткізу нарықтарын кеңейтуге, инвестициялар тартуға және көлік-логистикалық дәліздерді дамытуға мүмкіндік береді.

Қазақстанның ОША мемлекеттерінің ішінде тығыз байланысы бар, мүлдем қарым-қатынасы жоқ және мүмкін болатын қатынастары бар мемлекеттер деп үш негізгі бөлікке бөліп қарастырдық. Осы мемлекеттермен нормативтік шарттар бойынша, инвестиция мен тауарайналым және қауіпсіздік саласында қандай қарым-қатынастар бар және бұл байланыс аталған елдер үшін қандай пайда әкеле алатындығын талдадық. Негізгі мақсат Қазақстанның ОША мемлекеттерімен қызығушылықтарын анықтау және қауіпсіздік саласында қандай іс-әрекеттерді бірге қолдайтындығын қарастыру.

Қазақстанның сыртқы саясаты — мемлекеттің халықаралық аренадағы мүдделерін қорғау және нығайтуға бағытталған ұзақмерзімді стратегия. Тәуелсіздік алған сәттен бастап Қазақстан көпвекторлы, бейбітшілікке бағытталған, тұрақты даму мен аймақтық ынтымақтастықты қолдайтын сыртқы саясатты жүргізіп келеді. Қазақстан сыртқы саясатында келесі негізгі принциптерді ұстанады. Біріншіден, көпвекторлы саясат – Қазақстан әлемдік державалармен, көршілес мемлекеттермен және халықаралық ұйымдармен теңгерімді қарым-қатынас орнатады. Екіншіден, тәуелсіздік пен егемендікті қорғау – мемлекеттің ұлттық мүдделері мен қауіпсіздігі басымдыққа ие. Бейбітшілік пен қауіпсіздікті сақтау – Қазақстан қақтығыстарды реттеуге, ядролық қарусыздануға және тұрақтылықты нығайтуға атсалысады. Үшіншіден, халықаралық құқық пен дипломатия қағидаттарын сақтау – Қазақстан халықаралық құқық нормаларын ұстанып, БҰҰ-ның шешімдерін қолдайды. Төртіншіден, экономикалық прагматизм – елдің экономикалық дамуына үлес қосатын серіктестік қатынастарды дамыту. Қазақстанның сыртқы саясатындағы негізгі басымдықтар Қазақстан шетелдік инвестицияларды тартуға және экспорттық әлеуетін арттыруға бағытталған. Көлік-логистикалық мүмкіндіктерді пайдаланып, Еуропа мен Азия арасындағы транзиттік хабқа айналуға ұмтылады. Ең маңыздысы қауіпсіздік саласында ядролық қарусыздану мен таратпау саясатын жүргізу. Халықаралық терроризмге, экстремизмге, заңсыз есірткі айналымына қарсы күрес. ҰҚШҰ, ШЫҰ және АӨСШК аясында аймақтық қауіпсіздік шараларын нығайту. Климаттың өзгеруіне қарсы күрес, «жасыл экономика» қағидаттарын енгізу. Қазақ диаспорасын қолдау және тарихи отанына оралу бағдарламаларын жүзеге асыру. Инвестициялар мен жаңа технологияларды тарту арқылы экономикасын әртараптандыру.

Осы тұрғыда Қазақстанның сыртқы саясаты бойынша Оңтүстік Шығыс Азия елдерімен қарым қатынас жасауға және оны нығайтуға деген қызығушылықтарының бірден бір себебі Оңтүстік Шығыс Азия елдері қауымдастығы.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Қазақстан АСЕАН елдерімен экономикалық, саяси және мәдени бағытта ынтымақтастық орнатып келеді. Қазақстан АСЕАН Аймақтық Форумына (ARF) мүшесі болуға өтінім берген және Орталық Азиядағы маңызды әріптес ретінде қарастырылады [1]. Қазақстан мен Оңтүстік-Шығыс Азия елдері қауымдастығы (АСЕАН) арасындағы қарым-қатынас соңғы жылдары қарқынды дамып келеді. Бұл ынтымақтастық екі тараптың сыртқы саяси басымдықтары мен ортақ мүдделеріне негізделген. Қазақстанның сыртқы саясаты көпвекторлы бағытты ұстанады, яғни түрлі өңірлермен теңгерімді қарым-қатынастарды дамытуға басымдық береді.

Қазақстан көптеген халықаралық және аймақтық ұйымдардың мүшесі болып табылады, олардың кейбіреулері АСЕАН-мен тығыз байланыс орнатқан.

Қазақстан мен АСЕАН арасындағы өзара байланыс түрлі халықаралық ұйымдар аясында дамып келеді. Бұл ынтымақтастық әсіресе Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО), Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі кеңес (АӨСШК), Ислам Ынтымақтастығы Ұйымы (ИЫҰ) және Дүниежүзілік сауда ұйымы (ДСҰ) сияқты ұйымдар арқылы жүзеге асады.

Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО) және АСЕАН Қазақстан – ЕАЭО-ның толық мүшесі. АСЕАН елдерінен Вьетнам (2016), Сингапур (2020) ЕАЭО-мен еркін сауда келісімін жасаса [2], Индонезиямен келіссөздер жүргізілуде. Бұл келісімдер екі аймақ арасындағы тауар айналымын арттырып, тарифтерді төмендетуге және инвестициялық ынтымақтастықты дамытуға бағытталған. Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі кеңес (АӨСШК) және АСЕАН Қазақстан – АӨСШК төрағасы әрі бастамашысы. АӨСШК құрамына АСЕАН-ның төрт елі – Таиланд, Вьетнам, Индонезия, Филиппин кіреді. Бұл ұйым қауіпсіздік, экономикалық және гуманитарлық мәселелерді шешуге арналған диалогтық алаң қызметін атқарады. Ислам Ынтымақтастығы Ұйымы (ИЫҰ) және АСЕАН Қазақстан – ИЫҰ-ның толық мүшесі, ал АСЕАН елдерінен Индонезия, Малайзия, Бруней бұл ұйымға кіреді. Қазақстан исламдық қаржы жүйесі, білім және мәдениет саласында аталған елдермен тығыз байланыс орнатқан. Дүниежүзілік сауда ұйымы (ДСҰ) және АСЕАН Қазақстан 2015 жылы ДСҰ-ға кірді. АСЕАН-ның барлық елдері де осы ұйымға мүше [3]. ДСҰ аясында Қазақстан АСЕАН елдерімен сауда-экономикалық байланыстарды дамытуда.

Қазақстан мен АСЕАН арасындағы ынтымақтастықтың әлеуеті зор. Болашақта келесі бағыттар бойынша әріптестік тереңдей түсуі мүмкін: ЕАЭО мен АСЕАН арасындағы сауда байланыстарын кеңейту. Транзиттік-көліктік инфрақұрылымды дамыту (Қытай – Қазақстан – АСЕАН бағыты) Азық-түлік қауіпсіздігі және ауыл шаруашылығы саласындағы әріптестік [3].

Қазақстан мен ОША арасындағы қарым қатынас негізінен Қазақстанға инвестиция тарту, экономикалық өсім бойынша тиімді.

Оңтүстік Шығыс Азия мемлекеттері мен Қазақстан арасындағы экономикалық байланыс сыртқы саясатта өте маңызды орын алады. Қазақстан экономика саласында Оңтүстік Шығыс Азия мемлекеттерінің ішінде тығыз байланысы бар Сингапур, Малайзия және Индонезия мемлекеттерімен қарым қатынас жасайды. Сингапур, Малайзия, Индонезия мемлекеттерімен Қазақстан табыс салығына қатысты қосарланған салық салуды болдырмау және салық төлеуден жалтаруды болдырмау туралы келісімге қол қойған [4].

Төменгі суретте Қазақстанмен тығыз байланысы бар үш мемлекетпен нормативтік шаттар мен жобалары көрсетілген.

ИНДОНЕЗИЯ	МАЛАЙЗИЯ	СИНГАПУР
- 2019ж 30 қыркүйек Табыс салығына қатысты қосарланған салық салуды болдырмау және салық төлеуден жалтаруды болдырмау туралы келісім	- 2007ж 14 тамыз табыс салығына қатысты қосарланған салық салуды болдырмау және салық төлеуден жалтаруды болдырмау туралы келісім	- 2010ж 27 мамыр табыс салығына қатысты қосарланған салық салуды болдырмау және салық төлеуден жалтаруды болдырмау туралы келісім
- Қазақстан Республикасы мен Индонезия арасындағы нормативтік-құқықтық актілердің негізін 5 келісім мен 12 меморандум құрайды, олардың ішінде негізгісі – дипломатиялық және қызметтік паспорт иелерін визадан босату туралы Келісім (13.04.12 ж.) және Экономикалық және техникалық ынтымақтастық туралы Келісім (07.04.1995 ж.).	- 2022 тамыз Алатау сити жобасы - 2023 жылы «ҚТЖ» ҰК» АҚ мен Сингапурдың PSA International компаниясы Транскаспий халықаралық көлік дәлізін дамыту мақсатында КРМС бірлескен кәсіпорнын құру туралы келісім - 2025 жылдың 9 қаңтарында Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО) пен Сингапур арасында кешенді экономикалық ынтымақтастық және еркін сауда туралы келісімге қол қойды.	- 2024 жылдың наурызында AirAsia X әуе компаниясы мен «Kazakh Tourism» компаниясы Қазақстан мен Малайзия арасындағы туризмді дамытуға бағытталған өзара түсіністік туралы меморандум

Сурет 1 - Қазақстан мен ОША мемлекеттері арасындағы нормативтік шарттар мен жобалар *[кесте авторлармен жасалған]*

Малайзия 2024 жылдың наурызында AirAsia X әуе компаниясы мен «Kazakh Tourism» компаниясы Қазақстан мен Малайзия арасындағы туризмді дамытуға бағытталған өзара түсіністік туралы меморандумға қол қойған. 2024 жылдың наурыз айында AirAsia X әуе компаниясы мен «Kazakh Tourism» ұлттық компаниясы Қазақстан мен Малайзия арасындағы туризмді дамыту мақсатында өзара түсіністік туралы меморандумға қол қойды. Бұл келісім екі ел арасындағы туризмді ілгерілету, жаңа іскерлік мүмкіндіктер жасау, бірлескен сату және маркетингтік кампанияларды дамыту арқылы экономиканы нығайтуға бағытталған [4]. Меморандум аясында AirAsia X компаниясы Малайзия мен Оңтүстік-Шығыс Азияның басқа елдерінен Алматыға туристерді тасымалдаумен қатар, Алматыдан Куала-Лумпур арқылы 130 бағытқа сапарларды ұсынады. Бұл Қазақстанның туристік әлеуетін арттырып, халықаралық байланыстарын кеңейтуге мүмкіндік береді [5]. AirAsia X компаниясының бас директоры Бенъямин Исмаил бұл стратегиялық серіктестіктің екі ел үшін маңызды қадам екенін атап өтті. Оның айтуынша, бұл тек саяхат тәжірибесін жақсартумен шектелмей, экономиканы нығайтуға да ықпал етеді. Сонымен қатар, меморандум аясында конференциялар, туристік көрмелер және басқа да іс-шаралар арқылы екі елдің туристік өнімдерін аймақта ілгерілету жоспарлануда [6]. «Kazakh Tourism» ұлттық компаниясының төрағасы Қайрат Садвақасов AirAsia X компаниясының Қазақстан нарығына кіруі ел үшін ғана емес, бүкіл Орталық Азия аймағы үшін маңызды екенін айтты. Ол бұл серіктестік сауда, мәдени және білім алмасуларды арттыруға, сондай-ақ жаңа жұмыс орындарын құру арқылы экономикалық өсуді ынталандыруға ықпал ететініне

сенім білдірді[6]. Қазіргі уақытта меморандум шеңберінде бірқатар нақты шаралар жүзеге асырылуда. Атап айтқанда, 2024 жылдың наурыз айынан бастап AirAsia X Куала-Лумпур мен Алматы арасында аптасына төрт рет тұрақты рейстерді іске қосты. Бұл рейстер Airbus A330-300 ұшағымен сейсенбі, бейсенбі, сенбі және жексенбі күндері орындалады [6]. Сонымен қатар, екі елдің туристік ұйымдары бірлескен маркетингтік кампаниялар мен іс-шараларды ұйымдастыруда. Мысалы, туристік көрмелер мен конференциялар арқылы Қазақстанның туристік мүмкіндіктері Малайзияда және керісінше таныстырылуда. Бұл шаралар екі ел арасындағы туристік ағынды арттырып, экономикалық байланыстарды нығайтуға бағытталған. AirAsia X пен «Kazakh Tourism» арасындағы меморандум Қазақстанға халықаралық туризмді дамыту, жаңа жұмыс орындарын құру және экономиканы әртараптандыру бағытында елеулі пайда әкелуде. 2023 жылы Қазақстан мен Малайзия арасындағы сауда айналымы 245 миллион АҚШ долларына жетіп, алдыңғы жылғы 150 миллион доллардан артты. Қазіргі уақытта Қазақстанда малайзиялық капиталмен 48 компания жұмыс істейді, сондай-ақ 410 миллион АҚШ долларынан асатын 17 бірлескен инвестициялық жоба жүзеге асырылуда [7].

Сингапур мен Қазақстан арасындағы қомақты жоба Алатау Сити жобасы – Қазақстанның Алматы облысында жүзеге асырылып жатқан ауқымды урбанистикалық бастама. Бұл жоба Сингапурдың Surbana Jurong компаниясымен бірлесіп әзірленген және заманауи «ақылды қала» құруды мақсат етеді. Жаңа қала Алматы мен Қонаев қалаларын байланыстыратын автомагистраль бойында орналасады және төрт тақырыптық ауданнан тұрады:

Gate District: Алматыға жақын орналасқан қаржы және іскерлік орталық.

Golden District: білім беру және денсаулық сақтау салаларының орталығы.

Growing District: өнеркәсіптік-логистикалық нысандар орналасатын аймақ.

Green District: Қонаев қаласына жақын орналасқан демалыс және ойын-сауық аймағы, мұнда Диснейленд, аквапарктер және басқа да демалыс орындары жоспарланған [8]. Жобаның стратегиялық серіктесі болып табылатын Surbana Jurong компаниясы 50 жылдан астам уақыт ішінде 30 елде 90-нан астам жобаны жүзеге асырған тәжірибелі ұйым. Оның ең табысты жобаларының бірі – Сингапур қаласының дамуы. Алатау Сити жобасы Қазақстанның урбанистикалық дамуына жаңа серпін беріп, халықаралық инвестицияларды тартуға, сондай-ақ тұрғындардың өмір сүру сапасын арттыруға бағытталған.

Қазақстан 2023 жылы «ҚТЖ» ҰК» АҚ мен Сингапурдың PSA International компаниясы Транскаспий халықаралық көлік дәлізін дамыту мақсатында КРМС бірлескен кәсіпорнын құру туралы келісімге қол қойды. 2023 жылдың 22 мамырында Астана қаласында өткен Қазақстан-Сингапур бизнес форумында «Қазақстан темір жолы» ҰК» АҚ (ҚТЖ) мен

Сингапурдың PSA International компаниясы бірлескен кәсіпорын – KPMС Ltd (KPMС) құру туралы келісімге қол қойды. Бұл келісімге Сингапур Президенті Халима Якоб пен Қазақстан Премьер-Министрі Әлихан Смайыловтың қатысуымен қол қойылды [9]. KPMС компаниясының негізгі мақсаты – Транскаспий халықаралық көлік дәлізін (ТХКД) дамыту арқылы Оңтүстік-Шығыс Азия мен Қытайдан Қазақстан арқылы Еуропаға жүк тасымалын арттыру. Бұл бастама Қазақстанның транзиттік әлеуетін нығайтып, халықаралық сауда ағындарын тиімді басқаруға мүмкіндік береді [9]. PSA International компаниясының бас директоры Тан Чонг Менг бұл бірлескен кәсіпорынның PSA үшін Орталық Азияға кеңею жолындағы маңызды қадам екенін атап өтті. Оның айтуынша, KPMС ТХКД пайдаланушылары мен мүдделі тараптары үшін физикалық және цифрлық экожүйені дамытып, жүк тасымалының икемділігі мен тұрақтылығын арттыруға ықпал етеді [9]. Бұл келісім ҚТЖ мен PSA International арасындағы 2022 жылы қол қойылған өзара түсіністік туралы меморандумның жалғасы болып табылады. Сингапурлық серіктестер Қазақстанға логистика мен тасымалдау саласындағы әлемдік стандарттарға сәйкес тәжірибе мен білім беруді жоспарлап отыр [10]. KPMС компаниясы ТХКД бойында блоктық пойыздарды ұйымдастыру және станциялар арасындағы қызметтерді ұсыну арқылы жүк тасымалының тиімділігін арттыруға бағытталған. Бұл қадам Қазақстанның көлік-логистика саласын дамытуға және халықаралық саудадағы рөлін күшейтуге септігін тигізеді.

Нәтижелер

2025 жылдың 9 қаңтарында Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО) пен Сингапур арасында кешенді экономикалық ынтымақтастық және еркін сауда туралы келісімге қол қойды [11]. Бұл келісім ЕАЭО мен Сингапур арасындағы сауда-экономикалық байланыстарды нығайтуға бағытталған маңызды қадам болып табылады. Келісімнің негізгі мақсаты – тараптар арасындағы тауарлар мен қызметтердің еркін қозғалысын қамтамасыз ету, инвестициялық мүмкіндіктерді кеңейту және экономикалық ынтымақтастықты тереңдету. Бұл өз кезегінде Қазақстанның экспорттық әлеуетін арттырып, Сингапур нарығына қазақстандық өнімдер мен қызметтердің қолжетімділігін жеңілдетеді. Келісімнің негізгі бағыттары мыналарды қамтиды:

- Тарифтік және тарифтік емес кедергілерді азайту: Тараптар өзара саудадағы кедергілерді төмендету арқылы тауар айналымын ұлғайтуға ұмтылады.

- Инвестициялық ынтымақтастықты дамыту: Инвесторлар үшін қолайлы жағдайлар жасау арқылы екіжақты инвестицияларды ынталандыру көзделеді.

- Қызмет көрсету саласындағы сауданы ырықтандыру: Қызмет көрсету секторында өзара қолжетімділікті арттыру арқылы экономикалық байланыстарды күшейту жоспарланған.

- Зияткерлік меншік құқықтарын қорғау: Инновациялар мен

технологиялық даму үшін қолайлы орта қалыптастыру мақсатында зияткерлік меншік құқықтарын қорғау мәселелері қарастырылған [11].

Бұл келісім Қазақстанның халықаралық саудадағы позициясын нығайтып, ЕАЭО мен Сингапур арасындағы экономикалық қатынастарды жаңа деңгейге көтереді деп күтілуде. 2023 жылғы наурыз айының жағдайына сәйкес, Қазақстанда сингапур капиталының қатысуымен 144 жұмыс істеп тұрған заңды тұлға, филиалдар мен өкілдіктер тіркелген. 22.02.2023 Қазақстан-Сингапур бизнес форум Дөңгелек үстелде екі елдің бизнес өкілдерінің қатысуымен келіссөздер отырыстары да өтіп, жалпы сомасы 275 миллион АҚШ долларын құрайтын 12 құжатқа қол қойылды. 2023 жылғы 22 мамырда Астана қаласында жасалған Қазақстан Республикасы мен Сингапур Республикасы арасындағы қызметтер саудасы және инвестициялар туралы келісім. Күшіне ену күні: 2025 жылғы 1 наурыз деп жоспарлануда [11].

Қазақстан Республикасы мен Индонезия арасындағы нормативтік-құқықтық актілердің негізін 5 келісім мен 12 меморандум құрайды, олардың ішінде негізгісі – дипломатиялық және қызметтік паспорт иелерін визадан босату туралы Келісім (13.04.12 ж.) және Экономикалық және техникалық ынтымақтастық туралы Келісім (07.04.1995 ж.). Қазақстан Республикасы мен Индонезия Республикасы арасындағы дипломатиялық және қызметтік паспорт иелерін визадан босату туралы келісімге 2012 жылғы 13 сәуірде қол қойылды [12]. Бұл келісім екі елдің ресми өкілдерінің өзара сапарларын жеңілдетіп, дипломатиялық қатынастарды нығайтуға бағытталған. Келісімге сәйкес, дипломатиялық және қызметтік паспорт иелері визасыз кіру, шығу және транзиттік өту құқықтарына ие болды, бұл өз кезегінде ресми сапарлардың тиімділігін арттырды. Экономикалық және техникалық ынтымақтастық туралы келісім 1995 жылғы 7 сәуірде жасалды. Бұл құжат Қазақстан мен Индонезия арасындағы экономикалық және техникалық салалардағы өзара іс-қимылды дамытуға негіз болды. Келісім шеңберінде тараптар сауда, инвестиция, ғылым мен техника, өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы және басқа да салаларда ынтымақтастықты тереңдетуге келісті. Сонымен қатар, келісім екі елдің кәсіпорындары мен ұйымдары арасында бірлескен жобаларды жүзеге асыруға, тәжірибе алмасуға және мамандарды оқытуға мүмкіндік берді. Бұл келісімдер Қазақстан мен Индонезия арасындағы қарым-қатынастарды нығайтып, екіжақты ынтымақтастықтың құқықтық негізін қалады. Олар саяси, экономикалық және мәдени байланыстарды дамытуға ықпал етіп, екі елдің өзара тиімді серіктестігін қамтамасыз етті. Сауда-экономикалық ынтымақтастықтың негізгі механизмі Қазақстан-Индонезия арасындағы экономикалық ынтымақтастық жөніндегі үкіметаралық комиссия (ҰКК) болып табылады. 2013 жылғы 21-22 тамыз, Джакарта). Джакарта, 1 ақпан 2024 ж болған кездесуде ҰКК екінші жиналысын өткізуді талқылап жатыр. Он бір жылдан кейін ғана барып екінші жиналысты өткзуге бірнеше себептер әсер етті. Ұйымдастырушылық қиындықтар мен COVID-19 пандемияның әсері негізгі себеп деп қарастырылады. 2023 жылы Қазақстан

мен Индонезия арасындағы сауда айналымы 284,6 млн долларды құрады [13]. Перспективалық бағыттар арасында тау-кен өндіру және өңдеу өнеркәсібі, сондай-ақ тамақ, ауыл шаруашылығы және медицина салалары бойынша тауарайналым болған.

Талқылау

Инвестиция тарту кез келген елдің сыртқы саясатында маңызды рөл атқаратыны сөзсіз. Себебі, елдің дамуы үшін экономикалық өсім маңызды фактор болып табылады. Оңтүстік шығыс азия елдерінің ішінен Сингапур, Малайзия, Таиланд, Вьетнам елдерінен инвестициялық жобаларды қарастыру және Қазақстанға тарту Қазақстан үшін маңызды экономикалық дамуға алып келетін қадамның бірі деп есептеймін. Инвестиция тартуға қызығушылығы бар елдер қатарына Таиланд, Вьетнамды қосуға болады.

Таиланд	Вьетнам
-2023 жылы Қазақстан мен Таиланд арасындағы сауда айналымы 35,9%-ға өсіп, 367,7 миллион АҚШ долларына жетті. -Соңғы 5 жылда Таиланд пен Қазақстанның жалпы инвестиция көлемі 100 миллион долларды құрады 2017 жылы Қазақстан Таиландтың ЕАЭО-дағы серіктестері рейтингінде жалпы сауда көлемі 172 миллион долларды құрап, 2-ші орынды иеленді».	2023 жылы Қазақстан мен Вьетнам арасындағы сауда айналымы 600 миллион АҚШ долларын құрады. - 2024 жылдың мамырынан бастап «Қазақ әйрдің» иесі вьетнамдық «Sovico Group» компаниясы болды. 2015 жылдың сәуірінен 2024 жылдың мамырына дейін иесі «Самұрық-Қазына» қоры болған. - Астана қаласы әкімінің орынбасары Евгений Глотовтың Вьетнамның ірі холдингі VinGroup құрамына кіретін VinFast компаниясының басшысымен экология мәселесі бойынша инвестиция тарту туралы кездесуі өтті.

Сурет 2 - Қазақстанмен Тайланд, Вьетнам елдерінің тауар айналымы мен инвестиция мөлшері *[кесте авторлармен жасалған]*

Қазақстан мен Таиланд арасындағы сауда-экономикалық байланыстар соңғы жылдары айтарлықтай қарқынмен дамып келеді. 2023 жылы екі ел арасындағы сауда айналымы 35,9%-ға өсіп, 367,7 миллион АҚШ долларына жетті. Бұл өсім екіжақты экономикалық қатынастардың нығаюын және өзара тиімді ынтымақтастықтың артуын көрсетеді [14]. Соңғы бес жыл ішінде Қазақстан мен Таиланд арасындағы жалпы инвестиция көлемі 100 миллион АҚШ долларын құрады. Бұл инвестициялар әртүрлі салаларды қамтып, екі елдің экономикалық дамуына оң ықпал етті. 2017 жылы Қазақстан

Таиландтың Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО) елдері арасындағы серіктестері рейтингінде жалпы сауда көлемі 172 миллион АҚШ долларын құрап, 2-ші орынды иеленді [14]. Бұл көрсеткіш Қазақстанның Таиланд үшін маңызды сауда серіктесі екенін және екі ел арасындағы экономикалық байланыстардың жоғары деңгейде екенін дәлелдейді. Алдағы уақытта Қазақстан мен Таиланд арасындағы сауда-экономикалық ынтымақтастықты одан әрі дамыту үшін бірлескен жобаларды іске асыру, инвестициялық мүмкіндіктерді кеңейту және өзара тиімді серіктестікті нығайту маңызды болып табылады.

Қазақстан мен Вьетнам арасындағы экономикалық және инвестициялық байланыстар соңғы жылдары қарқынды дамып келеді. 2023 жылы екі ел арасындағы сауда айналымы 600 миллион АҚШ долларына жетті. Бұл көрсеткіш екіжақты сауда қатынастарының оң динамикасын көрсетеді. «Qazaq Air» әуе компаниясының меншік құқығы: 2015 жылдың сәуірі: «Qazaq Air» әуе компаниясы «Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қорының иелігінде болды [15]. 2024 жылдың мамыры: Вьетнамдық «Sovico Group» компаниясы «Qazaq Air» әуе компаниясының жаңа иесі атанды. Бұл мәміле Қазақстан мен Вьетнам арасындағы инвестициялық ынтымақтастықтың жаңа кезеңін білдіреді. Астана қаласы әкімінің орынбасары Евгений Глотов пен VinFast компаниясының басшысымен кездесті. Астана қаласы әкімінің орынбасары Евгений Глотов Вьетнамның ірі холдингі VinGroup құрамына кіретін VinFast компаниясының басшысымен кездесу өткізді. Кездесу барысында экология мәселелері бойынша инвестиция тарту мүмкіндіктері талқыланды. VinFast компаниясы электр көліктерін өндірумен танымал, сондықтан бұл кездесу Астана қаласының экологиялық жағдайын жақсарту және тұрақты көлік инфрақұрылымын дамыту мақсатында маңызды қадам болып табылады. Бұл оқиғалар Қазақстан мен Вьетнам арасындағы экономикалық және инвестициялық байланыстардың нығайуын көрсетеді, сондай-ақ екі ел арасындағы ынтымақтастықтың жаңа мүмкіндіктерін ашады.

Қауіпсіздік саласы бойынша Қазақстан мен ОША мемлекеттерінің қызығушылықтары біршама сала бойынша ортақ.

Біріншіден, нашақорлық мәселесі тек біртарапты емес халықаралық мәселе болып табылады. Оңтүстік Шығыс Азияда алтын үшбұрыш, яғни Таиланд, Мьянма, Лаос мемлекеттерінің шекарасының түйісетін таулы аймақтарда опиум өндірісі мен оның сауда жүргізуі басқа көршілес және тіпті көршілес емес аймаққа таралуы актуалды мәселе. Мьянма бүгінде опиум өндірісі бойынша Ауғанстаннан кейінгі екінші орынды алып отыр. Бұл әлемдік опиумның 25 пайызын құрайды.

Қазақстан әлемдік аренада нашақорлық пен лаңкестік мәселесіне қарсы позицияны ұстанады. Бұл салада АСЕАН мен байланысы ортақ болғанымен Қазақстанға қауіп бар, себебі опиум мен есірткінің басқа да түрлері Мьянма, Таиланд, Лаос жерлерінде өндірілгенімен оны тасымалдау процессі біршама күрделі. Одақтастары арқылы Канада, Қытай, Ауғанстан, Орталық Азия мемлекеттеріне тасымалданады.

Екіншіден, лаңкестік мәселе. Қазіргі таңда, Ауғанстан мәселесі әлі күнге дейін актуалдығын жоғалтқан жоқ. Бұл жағдайда ОША мемлекеттерімен Қаразақстан арасында ортақ қауіп Ауғанстан тарапынан. Ауғанстанда жағдай толығымен тұрақталмайынша ОША мемлекеттеріне де Қазақстанға да қауіп бар.

Үшіншіден, халықаралық ұйымдар арасында тек БҰҰ арқылы жанама келіссөздер жүргізілгенімен нақты қауіпсіздік саласы бойынша Қазақстанмен тікелей байланыс төмен дәрежеде.

Қазіргі уақытта Қазақстан Оңтүстік-Шығыс Азия елдерімен екіжақты қауіпсіздік келісімдеріне қол қоймаған. Алайда, ол өңірлік қауіпсіздікті нығайтуға бағытталған көпжақты бастамаларға белсенді қатысуда. Қазақстан Азия-Тынық мұхиты аймағындағы қауіпсіздік мәселелері бойынша негізгі саяси диалог алаңы болып табылатын АСЕАН Өңірлік форумына (АРФ) қатысуға өтініш берді. АРФ құрамына Оңтүстік-Шығыс Азия елдерін қоса алғанда, 26 мемлекет кіреді және ол бейбітшілік пен тұрақтылықты қамтамасыз ету саласындағы ынтымақтастық пен пікірталастарға арналған платформа ретінде қызмет етеді [1]. Қазақстан ядролық қарудан азат аймақтар құру бастамаларын белсенді түрде қолдайды. 2006 жылы ол Орталық Азияда ядролық қарудан азат аймақ құру туралы шартқа (Семей шарты) қол қойды. Осындай шарттар басқа өңірлерде, соның ішінде Оңтүстік-Шығыс Азияда да бар (1995 жылғы Бангкок шарты). Бұл шарттар әртүрлі аймақтарда жасалғанымен, олардың ортақ мақсаты – ядролық қарудың таралуына жол бермеу және өңірлік қауіпсіздікті нығайту. Қазақстан мен Оңтүстік-Шығыс Азия елдері арасында тікелей екіжақты қауіпсіздік келісімдері болмаса да, Қазақстан көпжақты форумдарға қатысу және бейбітшілік пен тұрақтылықты нығайтуға бағытталған халықаралық бастамаларды қолдау арқылы қауіпсіздік саласындағы ынтымақтастыққа ұмтылуда.

Қорытынды

Қазақстан мен Оңтүстік-Шығыс Азия елдері арасында экономикалық және инвестициялық байланыстар белсенді түрде дамып келеді. Саудасаттық көлемі артып, екіжақты инвестициялық жобалар жүзеге асырылуда. Алайда, қауіпсіздік саласындағы ынтымақтастық әлі де шектеулі деңгейде қалып отыр.

Осы мәселені шешу үшін Қазақстанның АСЕАН-ның қауіпсіздік мәселелерін талқылайтын құрылымдарына, әсіресе, АСЕАН Аймақтық Форумына (АРФ) белсенді қатысуы қажет. Орталық Азия мен Оңтүстік-Шығыс Азия есірткі және заңсыз көші-қон жолдарымен байланысты болғандықтан, құқық қорғау органдары арасында ақпарат алмасу және бірлескен операциялар ұйымдастыру маңызды. Оңтүстік-Шығыс Азия елдері кибершабуылдардан қорғануда үлкен тәжірибеге ие. Қазақстан осы елдердің тәжірибесін пайдаланып, ортақ жобалар жүргізе алады. Бірлескен оқу-жаттығулар ұйымдастыру және қорғаныс технологияларын дамыту саласында серіктестік орнату қауіпсіздік байланыстарын нығайта түседі.

Қауіпсіздік мәселелеріне қатысты тұрақты дипломатиялық кездесулер мен форумдар өткізу арқылы өзара түсіністік пен сенімді нығайту қажет. Қауіпсіздік саласындағы ынтымақтастықты тереңдету екі тарап үшін де маңызды. Қазақстан мен Оңтүстік-Шығыс Азия елдері арасындағы қауіпсіздік мәселелері бойынша серіктестікті дамыту тұрақтылықты қамтамасыз етуге, сондай-ақ жаңа қауіп-қатерлерге қарсы бірлескен әрекет етуге мүмкіндік береді. Бұл сыртқы саяси ынтымақтастықты дамытудағы ең маңызды вектор деп санаймыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

[1] ARF <https://aseanregionalforum.asean.org/about-arf/> қаралған күні: 15.04.2025

[2] ЕАЭО мен АСЕАН сауда-экономикалық ынтымақтастықты ойдағыдай дамытуда <https://eec.eaeunion.org/kk/news/eaes-i-asean-uspeshno-razvivayut-torgovo-ekonomicheskoe-sotrudnichestvo/> қаралған күні: 15.04.2025

[3] ЕЭК ПХЭФ-те «АСЕАН — ЕАЭО — ШЫҰ: Үлкен Еуразиялық әріптестіктің интеграциялық сегменті» сессиясын өткізді. <https://eec.eaeunion.org/kk/news/EEK-provedet-na-pmef-sessiyyu-asean-eaes-shos-integratsionnyy-segment-bolshogo-evraziyskogo-partnerst/> қаралған күні: 15.04.2025

[4] AirAsia X и «Kazakh Tourism» стали партнерами с целью развития туризма и стимулирования экономики между Малайзией и Казахстаном <https://newsroom.airasia.com/news/ru-aax-partners-kazakh-tourism-elevate-tourism-boost-economy-malaysia-kazakhstan#gsc.tab=0> қаралған күні: 18.04.2025

[5] AirAsia X and Kazakh Tourism Forge Strategic Partnership /Aida Haidar in Editor's Picks, International, Tourism on 18 March 2024 <https://astanatimes.com/2024/03/airasia-x-and-kazakh-tourism-forge-strategic-partnership/> қаралған күні: 23.04.2025

[6] AirAsia X partners Kazakh Tourism to elevate tourism and further boost the economy between Malaysia and Kazakhstan <https://newsroom.airasia.com/news/airasia-x-partners-kazakh-tourism-to-elevate-tourism-and-further-boost-the-economy-between-malaysia-and-kazakhstan#gsc.tab=0> қаралған күні: 25.04.2025

[7] Двусторонние отношения <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-kuala-lumpur/press/article/details/13999> қаралған күні: 28.04.2025

[8] Президент провел встречу по вопросам реализации проекта Alatau City <https://www.akorda.kz/ru/prezident-provel-vstrechu-po-voprosam-realizacii-proekta-alatau-city-2343345> қаралған күні: 03.05.2025

[9] PSA and Kazakhstan Railways Join Forces to Enhance Trade Through the Trans-Caspian International Transport Route <https://www.globalpsa.com/wp-content/uploads/nr230522.pdf> қаралған күні: 05.05.2025

[10] КТЖ и сингапурская PSA создали предприятие для развития Транскаспийского маршрута https://forbes.kz/articles/ktj_i_singapurskaya_

psa_sozdali_predpriyatie_dlya_razvitiya_transkaspiyskogo_marshruta қаралған күні: 06.05.2025

[11] ЕАЭО мен Сингапур арасындағы еркін сауда туралы келісім ратификацияланды <https://kaz.inform.kz/news/prezident-singapur-respublikasi-arasindagi-erkn-sauda-turali-kelsmd-ratifikatsiyalau-turali-zangakol-koydi-1a11c1/> қаралған күні: 06.05.2025

[12] Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Индонезия Республикасының Үкіметі арасындағы дипломаттық және қызметтік паспорттардың иелерін визалардан босату туралы келісімді бекіту туралы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1200000974/history> қаралған күні: 07.05.2025

[13] Казахстан и Индонезия обсудили вопросы инвестиционного сотрудничества <https://invest.gov.kz/ru/media-center/press-releases/kazakhstan-and-indonesia-discussed-issues-of-investment-cooperation/> қаралған күні: 07.05.2025

[14] Сотрудничество Республики Казахстан с Королевством Таиланд <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/article/details/483?lang=ru> қаралған күні: 09.05.2025

[15] Qazaq Air купила вьетнамская компания <https://forbes.kz/articles/qazaq-air-kupila-vetnamskaya-kompaniyam-accsa42> қаралған күні: 10.05.2025

REFERENCES

[1] ASEAN Regional Forum. URL: <https://aseanregionalforum.asean.org/about-arf/>

[2] EAEU men ASEAN sauda-ekonomikalyq yntymaqtastyqty oıdaǵydaı damytuda [The EAEU and ASEAN successfully develop trade and economic cooperation]. URL: <https://eec.eaeunion.org/kk/news/eaes-i-asean-uspeshno-razvivayut-torgovo-ekonomicheskoe-sotrudnichestvo/> [in Kaz.].

[3] ЕЕК PХEF-te «ASEAN — EAEU — SHYÚ: Úlken Eýraziıalyq áriptestiktıń integraciıalyq segmenti» sessıasyn ótkizdi [The EEC held a session at the PEXF “ASEAN — EAEU — SCO: A large Eurasian partnership integration segment”]. URL: <https://eec.eaeunion.org/kk/news/eeek-provedet-na-pmef-sessiyu-asean-eaes-shos-integratsionnyy-segment-bolshogo-evraziyskogo-partnerst/> [in Kaz.].

[4] AirAsia X i “Kazakh Tourism” staly partnëramı s cel’iu razvitiia turizma i stimulirovaniia ékonomiki mezhdı Malaiziei i Kazakhstonom [AirAsia X and Kazakh Tourism became partners to develop tourism and stimulate the economy between Malaysia and Kazakhstan]. URL: <https://newsroom.airasia.com/news/ru-aax-partners-kazakh-tourism-elevate-tourism-boost-economy-malaysia-kazakhstan#gsc.tab=0> [in Russ.].

[5] AirAsia X and Kazakh Tourism Forge Strategic Partnership / Aida Haidar in Editor’s Picks, International, Tourism on 18 March 2024. URL: <https://astanatimes.com/2024/03/airasia-x-and-kazakh-tourism-forge-strategic-partnership/>

[6] AirAsia X partners Kazakh Tourism to elevate tourism and further boost the economy between Malaysia and Kazakhstan. URL: <https://newsroom.airasia.com/news/ru-aax-partners-kazakh-tourism-elevate-tourism-boost-economy-malaysia-kazakhstan#gsc.tab=0>

com/news/airasia-x-partners-kazakh-tourism-to-elevate-tourism-and-further-boost-the-economy-between-malaysia-and-kazakhstan#gsc.tab=0

[7] Dvustoronnie otnosheniia [Bilateral relations]. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-kuala-lumpur/press/article/details/13999> [in Russ.].

[8] Prezident provël vstrechu po voprosam realizacii proekta Alatau City [The President held a meeting on the implementation of the Alatau City project]. URL: <https://www.akorda.kz/ru/prezident-provel-vstrechu-po-voprosam-realizacii-proekta-alatau-city-2343345> [in Russ.].

[9] PSA and Kazakhstan Railways Join Forces to Enhance Trade Through the Trans-Caspian International Transport Route. URL: <https://www.globalpsa.com/wp-content/uploads/nr230522.pdf>.

[10] KTJ i singapurskaia PSA sozdali predpriatie dlia razvitiia Transkaspiskogo marshruta [KTJ and Singapore PSA created an enterprise for the development of the Trans-Caspian route]. URL: https://forbes.kz/articles/ktj_i_singapurskaya_psa_sozdali_predpriatie_dlya_razvitiya_transkaspiskogo_marshalluta [in Russ.].

[11] EAEU men Singapur arasındaǵy erkin sauda turaly kelisim ratifikacıalandy [The free trade agreement between the EAEU and Singapore was ratified]. URL: <https://kaz.inform.kz/news/prezident-singapur-respublikasi-arasindagi-erkin-sauda-turali-kelsmd-ratifikatsiyalau-turali-zanga-kol-koydi-1a11c1/> [in Kaz.].

[12] Qazaqstan Respyblikasynyń Úkimeti men İndoneziia Respyblikasynyń Úkimeti arasındaǵy diplomattıq jáne qyzmettik pasporttardyn ielerin vizalardan bosatu turaly kelisimdi bekitu turaly [On the approval of the agreement between the Government of the Republic of Kazakhstan and the Government of the Republic of Indonesia on visa-free entry for diplomatic and service passport holders]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1200000974/history> [in Kaz.].

[13] Kazakhstan i Indoneziia obsudili voprosy investicionnogo sotrudnichestva [Kazakhstan and Indonesia discussed issues of investment cooperation]. URL: <https://invest.gov.kz/ru/media-center/press-releases/kazakhstan-and-indonesia-discussed-issues-of-investment-cooperation/> [in Russ.].

[14] Sotrudnichestvo Respubliki Kazakhstan s Korolevstvom Tailand [Cooperation between the Republic of Kazakhstan and the Kingdom of Thailand]. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/article/details/483?lang=ru> [in Kaz.].

[15] Qazaq Air kupila v'etnamskaia kompania [Qazaq Air bought a Vietnamese company]. URL: <https://forbes.kz/articles/qazaq-air-kupila-vetnamskaya-kompaniyam-acca42> [in Kaz.].

ДВУСТОРОННЕЕ И МНОГОСТОРОННЕЕ СОТРУДНИЧЕСТВО КАЗАХСТАНА СО СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ АЗИИ: ТЕКУЩЕЕ СОСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ И БУДУЩИЕ НАПРАВЛЕНИЯ

* Нагышбекқызы А.¹, Нурдаuletова С.М.², Шабаль П.³

^{*1,2} Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева
Астана, Казахстан

³ Университет Гавр, Гавр, Франция

Аннотация. В данной статье рассматриваются основные векторы внешнеполитического сотрудничества между Казахстаном и странами Юго-Восточной Азии. Проводится анализ стран, имеющих тесные связи с Казахстаном, стран, с которыми связи отсутствуют, а также государств, обладающих потенциалом для развития отношений. Подробно рассматриваются нормативно-правовые акты и соглашения, заключённые с каждой из этих стран. Кроме того, исследуются показатели товарооборота и уровня инвестиций, анализируется потенциал расширения партнёрства в этом направлении.

Особое внимание уделяется текущему состоянию сотрудничества в сфере безопасности и возможностям взаимодействия с государствами Юго-Восточной Азии в этой области. Исследование направлено на более глубокое понимание дипломатической стратегии Казахстана в данном регионе и выработку рекомендаций по укреплению сотрудничества. Углубление геополитических, экономических и культурных связей способствует выводу двусторонних отношений на новый уровень.

Ключевыми направлениями взаимовыгодного взаимодействия выступают расширение партнёрства с Ассоциацией государств Юго-Восточной Азии (АСЕАН), развитие торгово-экономических связей, привлечение инвестиций и интеграция транспортно-логистической инфраструктуры. Кроме того, важными сферами также определены образование, туризм и культурный обмен.

Многовекторная внешняя политика Казахстана и экономический потенциал стран Юго-Восточной Азии создают возможности для укрепления партнёрства. В статье представлены текущее состояние, тенденции развития и перспективы двустороннего и многостороннего сотрудничества. Результаты исследования подчёркивают значимость данного региона во внешней политике Казахстана и открывают путь к новым возможностям. Партнёрство Казахстана с АСЕАН также способствует обеспечению региональной безопасности и стабильности, а также совместному противодействию глобальным вызовам.

В качестве методологии исследования были выбраны качественный и сравнительный методы анализа. С помощью качественного анализа проведено всестороннее изучение официальных документов, международных соглашений, экспертных публикаций и статистических данных, отражающих взаимодействие между Казахстаном и странами

Юго-Восточной Азии. Сравнительный метод позволил оценить динамику развития двустороннего и многостороннего сотрудничества, выявить сходства и различия. Кроме того, были рассмотрены различные аспекты сотрудничества с опорой на теории региональных и международных отношений.

Ключевые слова: Ассоциация государств Юго-Восточной Азии (АСЕАН), Евразийский экономический союз (ЕАЭС), инвестиции, внешняя политика, экономические связи, инвестиции, культурный обмен, многовекторная политика

KAZAKHSTAN'S BILATERAL AND MULTILATERAL COOPERATION WITH SOUTHEAST ASIAN COUNTRIES: CURRENT STATE, DEVELOPMENT TRENDS, AND FUTURE PROSPECTS

* Nagyshbekkyzy A.¹, Nurdavletova S.M.², Chabal P.³

^{*1,2} L.N. Gumilyov Eurasian National University Astana, Kazakhstan

³ University of Le Havre, Le Havre, France

Abstract. This article examines the main vectors of foreign policy cooperation between Kazakhstan and Southeast Asian countries. It analyzes countries with strong ties to Kazakhstan, those with no established relations, as well as states that hold potential for future cooperation. The article provides a detailed overview of the legal frameworks and agreements signed with each of these countries. Additionally, it studies trade turnover and investment levels, evaluating the potential for expanding partnerships in these areas.

Special attention is given to the current state of cooperation in the field of security and the prospects for collaboration with Southeast Asian nations in this domain. The study aims to deepen the understanding of Kazakhstan's diplomatic strategy in the region and to propose ways to strengthen cooperation. Enhanced geopolitical, economic, and cultural ties are seen as a driver for elevating bilateral relations to a new level.

Key areas of mutually beneficial cooperation include expanding partnerships with the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), developing trade and economic relations, attracting investments, and integrating transport and logistics infrastructure. Furthermore, education, tourism, and cultural exchange are also identified as important areas of collaboration.

Kazakhstan's multi-vector foreign policy and the economic potential of Southeast Asian countries create opportunities to strengthen their partnership. The article outlines the current state, development trends, and future prospects of bilateral and multilateral cooperation. The findings highlight the significance of this region in Kazakhstan's foreign policy and pave the way for new opportunities. Kazakhstan's partnership with ASEAN also contributes to regional security and stability, as well as joint responses to global challenges.

Key words: Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), Eurasian Economic Union (EAEU), investment, foreign policy, economic relations, investment, cultural exchange, multi-vector policy

Авторлар туралы мәлімет:

Нағышбекқызы Аяжан - PhD докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, ayazhannagyshbekkyzy149@gmail.com

Нурдаuletova С.М. доцент, Л.Н. Гумилёв атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, saniyanm83@mail.ru

Пьер Ш. саяси ғылымдар докторы, профессор, кеңесші, LexFEIM ғылыми орталығының директоры Гавр университеті, Франция, pierrechabal@yahoo.fr

Информация об авторах:

Нағышбекқызы Аяжан - докторант PhD, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилёва, Астана, Казахстан, ayazhannagyshbekkyzy149@gmail.com

Нурдаuletova Сания Моряковна- доцент, Евразийский Национальный Университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, saniyanm83@mail.ru

Пьер Шабаль – доктор политических наук, профессор, консультант, директор научного центра LexFEIM, Университет Гавр, Гавр, Франция, pierrechabal@yahoo.fr

Information about the authors:

Ayazhan Nagyshbekkyzy – PhD candidate, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan ayazhannagyshbekkyzy149@gmail.com

Saniya Moryakovna Nurdavletova – Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, saniyanm83@mail.ru

Pierre Chabal – Doctor of Political Science, Professor, Consultant, director of the scientific center LexFEIM, University of Le Havre, Le Havre, France, pierrechabal@yahoo.fr

Мақала түсті: 17 Маусым 2025

Жариялауға қабылданды: 25 Қыркүйек 2025

ӨОЖ 327.7

GTAMP 11.25.67

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.011>

**ОРТАЛЫҚ АЗИЯ МЕМЛЕКЕТТЕРІ ӘЛЕМДЕГІ СОҢҒЫ
ГЕОСАЯСИ КЕРНЕУ ЖАҒДАЙЫНДА:
ТӘУЕКЕЛДЕР МЕН МҮМКІНДІКТЕР**

Медеубаева Ж.М.¹, *Таштемханова Р.М.², Катпеннова А.З.³

^{1, *2, 3} Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Бүгінде Ресей мен Украина арасындағы қарулы қақтығыстың салдары халықаралық саясат пен әлемдік экономикада айтарлықтай көрініс табуда. Сол сияқты Орталық Азия мемлекеттері осы соғыстың саяси, әлеуметтік-экономикалық ықпалын сезінуде. Аймақтың бес елінің Ресейдің 2022 жылдың басында Украинаға қарсы бастаған «арнайы операциясына» дейінгі кезеңдегі және бүгінгі таңдағы жағдайы мен әлеуетін үстіртін салыстырудың өзі мәселенің қаншалықты күрделенгенін көрсетеді. Жанжалдың үш жылдан астам уақытқа созылып кетіп, жуық арада толастау мүмкіндігінің бұлдыр болуы оның жуық және орта перспективадағы алаңдатушылық пен тәуекелдердің көзі болып қала беретінін дәлелдейді. Мақалада қарастырылып отырған мәселенің осындай өзектілігі тұрғысынан Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Түркіменстан және Тәжікстанда соңғы кезде қалыптасқан әлеуметтік-экономикалық жағдайды салыстырмалы түрде саралау міндеті қойылды. Бұндай саралау нәтижесінде экономикалық және әлеуметтік көрсеткіштер ОА мемлекеттерінде бірыңғай болмағанмен, аймақ бойынша орташа жағдай Ресейдің «арнайы операциясына» дейінгі кезеңдегімен салыстырғанда ілгерілемеген және оның кері кеткен тұстары басым екендігін көрсетеді. Мақалада Еуразиялық Экономикалық Одақ факторына мән беріліп, Ресейге салынған санкциялардың ауыртпалығы оның мүшелері арасында бөлініп, Қазақстан мен Қырғызстан солтүстік көршіге тиген соққыны жұмсартуға мүмкіндік жасап отырғандағы қорытындыланған. Сонымен бірге, аймақ елдерінің әрқайсысы қалыптасқан жаңа геосаяси және геоэкономикалық жағдайға шама-шарқынша бейімделіп, сыртқы саясат пен дипломатияда жаңа мүмкіндіктерді игеруге ұмтылып отыр. Сонымен қатар, бұл мемлекеттер үшін Украинадағы соғыстың салдарынан туындаған тәуекелдері мен мүмкіндіктерін ашып көрсетуге тырыстық. Қорытындыда аймақтағы жағдайдың жақын, орта және алыс перспективалардағы дамуына болжам жасалады.

Тірек сөздер: Орталық Азия, Қазақстан, Ресей, арнайы операция, Украинадағы соғыс, жаңа геосаясат, геоэкономика, аймақтану, Транскаспийлық халықаралық тасымалдау маршруты

Кіріспе

XXI-ғасырдың әрбір онжылдығының басы халықаралық саясаттағы дүрбелеңмен басталып жатқанын көреміз. Егер жаңа ғасыр халықаралық терроризмнің шабуылы мен оған қарсы күрес ұранымен басталаса, екінші онжылдықтың басында Таяу Шығыс, Солтүстік Африка елдеріндегі «араб көктемі» деп аталған, арыны әлі күнге дейін толастамаған кең саяси қозғалыстар бас көтерді. Ал үшінші онжылдықтың басы ресейліктер мен украиндар сияқты түбі славян, тілі, ділі ұқсас, бауырлас екі халықтың арасындағы қанқұйлы соғыспен ашылды. Алдыңғы екі құбылыс Орталық Азияға, Қазақстанға тікелей әсер етпей, олардың «діни радикализм, экстремизм, терроризм қаупі» деген факторлық, жанама ықпалы болса, соңғы жайттың «посткеңестік» деп аталатын ортақ кеңістікте орын алғандықтан, ызғары ондағы елдерге бірден сезілді.

Ресейдің Украинадағы «арнайы операция» деген атқа ие болған агрессияшыл әрекеттерінің салдарынан әлемде жаңа геосаяси жағдай қалыптасқаны белгілі. Сонымен бірге, бұл соғыс әлемдік экономикадағы жаһандану үрдістері нәтижесінде қалыптасып қалған өзара әрекет қағидаттары мен байланыс жолдарын қайта қарап, түбегейлі өзгертуге итермеледі. Осы ретте Орталық Азия аймағы өзінің әлемдік саясаттағы байланыстары, жаһандық экономикалық, нарықтық жүйедегі алар орнында түбегейлі өзгерістерді бастан кешіріп отырғаны сөзсіз.

Аймақ елдерінің ішінде Ресеймен шекаралас Қазақстандағы экономикалық-әлеуметтік жағдайдың нақ осы соғыстың көлеңкесінде өрбіп жатқаны белгілі. Бұндай жағдай елдің саяси истеблишментін, ғылыми, сарапшылық топтарын алаңдатып, мәселеге кешенді мән берумен қатар, терең пайымдап, нақты болжамдар жасап, ырықтау амал-шараларын ұсынуға итермелеп отыр.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Жалпы Орталық Азия мемлекеттерінің егеменді дамуы, олардағы заманауи үрдістерге қатысты зерттеулер жан-жақты, толымды деуге болды. Мәселеге аймақтық, яғни, отандық зерттеушілерге қарағанда жақын, алыс шетелдегі ғылыми топтар жіті назар салып, көбірек қалам тартты. Олардың еңбектерінде бес елдің ішкі жағдайы, саяси жүйелерінің ерекшеліктері, ілгерілеуі мен сыртқы саясаты сарапталған. Негізі осы «ұлттық парадигманың» әлеуеті барынша пайдаланылып, ол аймақ елдерінің ұлттық идеологиясының, мемлекеттілігінің қалыптасып, ірге тасының бекуін ғылыми тұрғыдан тұжырымдауға барынша қызмет етті. Оның үстіне бүгінде Орталық Азиядағы мемлекетаралық қатынастар, халықаралық үдерістер аймақтық тұтастық идеясын өрбітуді талап етеді.

Бүгінде Орталық Азия елдеріне қатысты мәселелерді зерттеуде «аймақтық парадигмаға» жол берер уақыт келді. Қазіргі геосаяси өрісте орын алып отырған беталыстар мен құбылыстар Орталық Азия елдерін «аймақтық ынтымақтастыққа», аймақтану мен интеграцияға мәжбүрлеп отыр десек те болады. Аймақтық саясаттағы шешуші болып келген екі жақты

қатынастар жүйесі көпжақтылыққа орын беруде. Сондықтан, мақалада Орталық Азияны біртұтас аймақ, ондағы елдер бір-бірімен тек ортақ тарихи өркениетпен ғана емес, сонымен бірге, бүгінгі геосаясат, геоэкономикамен тығыз байланысқан деп қарастырылу талпынысы жасалды.

Зертеу барысында сараптамалық ақпаратты жүйелеп, зерделеумен қатар, аймақ елдерінің ішкі даму көрсеткіштері бойынша статистикалық деректерді талдауға үлкен мән берілді.

Мәселені зерттеуде салыстырмалы сараптау, кейс қалыптастыру (аймақтың әрбір елі бойынша), болжамдық сценарийлер жасау әдістері пайдаланылды. Қойылған ғылыми мәселеленің шешілуі кабинеттік әдіс арқылы қорытындыланды.

Нәтижелер

Ресеймен тарихи, экономикалық байланыстарының тамыры терең Орталық Азия мемлекеттерінің экономикалық-әлеуметтік жағдайына бұл соғыс жағымсыз әсер беріп отырғаны бүгінде ешкімге құпия емес. Ашық жарияланымдағы ақпаратты сараптау Украинадағы соғыстың зардабын аса қатты тартқан аймақтардың бірі Орталық Азия болып табылатынын меңзейді. Бұлай болатыны заңды да, өйткені, аймақ елдері Ресеймен кеңес дәуірінде қалыптасқан етене экономикалық жүйелік байланыстар үзбей және оларды егеменді даму кезінде одан ары қордаландырды. Зерттеушілердің пікірі бойынша экономикалық және әлеуметтік көрсеткіштер ОА мемлекеттерінде бірыңғай болмағанмен, аймақ бойынша орташа жағдай Ресейдің «арнайы операциясына» дейінгі кезеңдегімен салыстырғанда ілгерілемеген және оның кері кеткен тұстары басым.

Еуразиялық экономикалық одаққа мүшелік факторы Қазақстан және Қырғызстанның жағдайында осалдыққа алып келді. Ресейге салынған санкциялардың ауыртпалығы Еуразиялық одақ мүшелері арасында бөлініп, бұл елдер Ресейге тиген соққыны жұмсартуға мүмкіндік жасап отыр.

Аймақ елдерінің қайсысы болмасын Украинадағы жанжалдың жағдайына мүмкіндігінше бейімделіп, Ресей мен Батыс арасында теңгерімді саясат жүргізуде. Бес мемлекет дәстүрлі болып қалған көпвекторлы сыртқы саясатты одан ары жүргізіп, геосаяси кернеу жағдайында өздерінің дипломатиялық алаңдарын кеңейтуге ұмтылуда.

Әлемдегі геосаяси кернеу мен жаңа геоэкономика Орталық Азияның бес мемлекеті үшін айтарлықтай қиындықтар мен тәуекелдер тудыруымен қатар, тың мүмкіндіктер беріп, жаңа көкжиектер ашуда. Бұл ОА мемлекеттердің табиғи байлық, тасымал әлеуетін ұтымды пайдалана отырып, ішкі дамуымен бірге, тығыз ынтымақтастыққа бет алуымен, аймақтануымен байланысты.

Талқылау

Украинадағы шиеленістің Орталық Азия мемлекеттерінің экономикалық жағдайына әсері

Егер аймақтың әрбір еліндегі экономиканың жағдайды қарастыратын

болсақ, Тәжікстанда Ресейге қарсы алғашқы санкциялар салынғанда, атап айтқанда, ресейлік банктердің SWIFT жүйесінен ажыратылғанда, ақша аударымдарының кешігуі, немесе күрт төмендеуі, валюта нарығында ресей рублінің құны мен азық-түлік бағасының өсуі орын алды. Аударымдарға қатысты жағдай және рубль бағамы белгілі бір уақыттан кейін тұрақтанды, бірақ баға, өкінішке орай, төмендемеді, ал ресейлік қоныс аударушылардың ағыны бұл жағдайды тек қиындатты [1].

Ресми деректерге сәйкес Тәжікстандағы инфляция өткен жылы 4,2% құрады, дегенмен ондағы нарықтағы жағдайды үстірт қарастырудың өзі біраз сәйкессіздіктерді көрсетеді. Бұл жағдайды тәжік сарапшылары нақты деректерді ресми деректермен салыстыруға мүмкіндік беретін балама статистиканың жоқтығымен түсіндіреді. Көп мәселелерге Тәжікстандық экономистер мен саясаттанушылардың пікірлері карама-қайшы. Тәжікстандық саясаттанушы Нуриддин Худоеров Украинадағы соғыс Тәжікстанға қатты әсер еткен жоқ деп есептейді. Оның айтуынша, соңғы бір жылда елдер арасындағы тауар айналымы өсті, бұл оның пікірінше, не Тәжікстан Ресей Федерациясына санкцияларды айналып өтуге жанама түрде көмектесуінің, немесе Ресейдің жаңа нарықтарды игеруінің салдары болуы мүмкін. Сондай-ақ Н. Худоеров соңғы бір жылда тәжікстандық еңбек мигранттары мен Ресей төлқұжатын алғысы келетіндердің саны артқанын айтады [2].

Тәжікстанға қарағанда Украинадағы соғыс Өзбекстанның көптеген салаларына айтарлықтай әсер етті. Бұл ретте инфляцияның өсуі анық байқалатын экономика саласында тәуелкелдердің бетін қайтаруға күш салынууда. Сонымен қатар, валюталық нарықтар мен банк секторы алдында ресейлік қаржы институттарымен серіктестікті сақтай отырып, екінші реттік санкцияларды болдырмау жолдарын іздеу мақсаты тұр. Бұнда да Орталық Азияның барлық мемлекеттеріндегі сияқты Ресей Федерациясынан көші-қон ағыны кері әсерін тигізіп, жылжымайтын мүлік нарығында бағаның айтардықтай өсуіне әкелді.

Саясаттанушы Т. Умеровтың пікірінше, Өзбекстан Украинадағы соғыстың шындығына бейімделуге тырысып, екінші реттік санкцияларға ұшырамау үшін Ресей мен Батыс елдері арасындағы теңгерімді сақтау саясатын жалғастыруда [2].

Украинадағы соғыс жалпы Қырғызстанның экономикасына, әсіресе, мигранттардың ақша аударымдарына кері әсерін тигізді. Саясаттанушы Медет Төленов қырғыз мигранттарының қақтығысқа араласып кеткенін де алға тартады. Ресейліктердің қоныс аударуының кері әсері жалдау бағасының өсуіне ғана емес, оны сатып алу құнына да әсер етті. Қырғызстанда ресейлік қоныс аударушылардың баспана сатып алуының өсу үрдісі байқалады.

Дегенмен, бұл үрдісте жағымды сәт те бар: қоныс аударушылардың кәсіпорындар мен жаңа фирмаларды ашуы жаңа жұмыс орындарының

ашылуына ықпал етеді және жалпы ішкі өнімнің көлеміне әсер ететіні анық. Бұл ретте қырғыз сарапшысы Украинадағы соғыстың созылып бара жатқанына және оның қашан аяқталатыны белгісіз екеніне ерекше аландаушылық білдірді.

Қырғыз сарапшысы М.Төлегеновтың Орталық Азия елдерінің әлеуметтік-экономикалық жағдайы Ресей экономикасының қазіргі жағдайы мен болашағына байланысты болады деген пікірімен келісуге болады. Ол Қырғызстан экономикасының Ресей экономикасымен тығыз байланысына назар аударады және сыртқы экономикалық байланыстарды әртараптандыру әрекеттеріне қарамастан, болжамдардың көңіл көншітпейтінін атап өтеді [2]. Қырғызстан мен Қазақстан Ресейдің Украинаға басып кіруінің басталуымен жағдайы күрделене түскен Еуразиялық экономикалық одаққа мүше елдер екенін есте ұстаған жөн.

The Moscow Times ресейлік қызметі 2022 жылдың мамырында Украинадағы соғыс Ресейдің Еуразиялық экономикалық одақтағы серіктестерінің экономикалық жай-күйін қиындатқанын атап көрсетті. ЕАЭО мүшелерінің экономикасы ресейлік экономикаға тәуелді екені белгілі, сондықтан Батыстың санкциялары, Ресей Федерациясының тепе-теңдік қағидатын бұзуы экономикалық саладағы келеңсіз үрдістердің қалыптасуына және одан әрі тереңдеуіне негіз болды. Жыл басында ЕҚДБ (Еуропалық Қайта Құру және Даму Банкі – авторлар) қырғыз экономикасының өсімін 5% деп болжаса, Қырғызстан экономикасының соғыстың үш айында 1%-ға құлдырауы жоғарыда айтылғандардың айқын көрінісі болып табылады.

Қазақстанның ЖІӨ өсімі осы кезеңде 3,8%-дан 1,8%-ға дейін төмендеді. Қырғызстанның Ұлттық банкі 2022 жылдың соңында инфляцияны 12% деңгейінде күтсе, Қазақстан бағаны 13,2% көтеруге дайындалып жатқан [3]. Бұл көрсеткіштер жалпы ЕАЭО-ға мүше елдердің, атап айтқанда, Қазақстан мен Қырғызстанның экономикасындағы жағдайдың қаншалықты қиындағанын көрсетті.

Ресейде ресми түрде 1 миллионнан астам қырғыз жұмыс істейді, ал үйлеріне жіберілген ақша бюджет кірісінің айтарлықтай бөлігін құрайды. Алайда рубльдің құнсыздануына байланысты олардың кірісі күрт төмендеді. Мәскеудің ТМД елдеріндегі зейнетақы туралы келісімнен шығуы үлкен тосынсый болды. Келісімнен шығу Ресей бюджетін 2,2 миллиард рубльге дейін үнемдейді.

Украинадағы соғыстың күтпеген және ауыр зардаптарының бірі Ресейдің ЕАЭО елдеріне қант пен астық экспортына тыйым салуы болды. Қазақстандық экономист Алмас Чукин The Moscow Times ресейлік қызметіне берген сұхбатында мұндай тыйымның енгізілгенін Қазақстан мен Қырғызстан істің болары болып, бояуы сіңген кезде бірақ білді. Соғыс басталмай тұрып Мәскеу ЕАЭО-дағы серіктестерін импорттық қантты ортақ нарыққа жібермеуге шақырып, ресейлік қанттың қоры таусылмайтынына сендірген. Ресейдің ресми уәделеріне сенген Қазақстан өз қант өндірісін жолға қоймай, Латын Америкасы мен Азиядан келетін қанттан да бас тартқан.

ЕАЭО елдеріндегі инфляцияны қиындатқан фактор Ресей арқылы оларға азық-түлік қана емес, сонымен қатар киім-кешек, тұрмыстық техника, құрал-жабдықтар, құрамдас бөлшектердің де келуінің тұрақтанып қалған жолы болды. Халықаралық компаниялардың аймақтық кеңселері Мәскеуде орналасқан болатын. Украинадағы соғысқа байланысты көптеген ірі өндірушілер Ресейден кетіп қалды, осылайша ЕАЭО-ға мүше елдер көптеген тауарларынан шет қалу қаупі туды. Жеткізушілер Мәскеуді де қызықтыратын тауарларды жеткізудің балама жолдарын іздей бастады. Импорттың теңдесі жоқ сұр схемалары жүргізіле бастады.

Қазақстан жаңа геоэкономиканың құрсауында

Украинадағы соғыс Ресейдің басты серіктесі Қазақстан үшін ауыр зардаптарға әкелді. Өткен жылы республикадағы инфляция 20%-дан асты, бұл Ресейдегіден екі есе дерлік артық, ал ресми статистика Қазақстан экономикасының осы кезеңдегі 3,1%-ға өскенін көрсетеді [4]. Осы орайда қаржы сарапшысы Арман Бейсембаев мұндай жағдайды «жайылу әсері» деп атағанын айтып өту керек. Санкциялық соққының Ресей экономикасына бағытталғаны анық, бірақ бұл соққы Еуразиялық одақ мүшелері арасында бөлінді. Ресейге қатты тәуелді Қазақстан экономикасы айтарлықтай тегеурінге ұшырады, өйткені Қазақстанға импорттың үштен бір бөлігі, тіпті одан да көп бөлігі дәстүрлі түрде Ресей арқылы өтеді. Ресей Федерациясына қарсы ауқымды санкциялардың енгізілуі Қазақстанға бұл елді айналып өту үшін көп уақытты қажет ететін жеткізу тізбегін бұзды және бұл үрдіс, екіншіше орай, әлі аяқталған жоқ.

Қазақстан ірі мұнай экспорттаушы елдердің бірі болғандықтан Ресейге салынған санкциялардан ұту керек еді. Оның үстіне былтыр көктемде 119 долларға жеткен мұнай бағасының өсуін және оның экспортының өсуін де ескеретін болсақ (2022 жылдың қаңтар-сәуірінде 25,3 млн тонна өндірілді, яғни, 2021 жылмен салыстырғанда 12,2%-ға өсті), табыс қайда деген сұрақ туады [4]. Дегенмен, Қазақстанның мұнай-газ саласының кірісі бұрынғы деңгейде қалды. Бұның себебі, жоғарыда айтылғандай, қазақстандық мұнайдың 80 пайызы Ресей Федерациясының аумағы арқылы өтетін «Батыс Қазақстан-Новороссийск (78%) және Атырау-Самара» мұнай құбырлары арқылы тасымалдануында (19%). Санкциялар Ресей порттарына кемелердің кіруіне әсер етті, сондықтан стандартты бағыттардың кестесі өзгерді, бұл құбыр арқылы тасымалдауға шектеулерге әкелгені белгілі. Осы себептерге байланысты Қазақстан мұнайды уақытша сақтау қоймаларын толтыруға мәжбүр болды және бұл өз кезегінде соңғы мұнай тасымалдау құнының өсуіне әкелді.

Жоғарыда аталған жағдайлар қазақстандық мұнай өнеркәсібін ішкі нарықты қамтамасыз етуді екі есе қысқартып, шикі мұнайды шетел валютасына сатуға итермеледі. Бұл бірінші кезекте дизельдік отын өндірісіне әсер етіп, оның тапшылығына және бағаның өсуіне әсер етті: 2021 жылмен салыстырғанда дизель отыны 42%-ға қымбаттады. Бұл ірі мұнай экспорттаушы Қазақстан үшін бұрын оңды солды болмаған құбылыс. Дизельдік отын бағасының күрт өсуі агроөнеркәсіптік кешенге зиянын

тигізді, шығыны көбейген аграрийлер жоғары пайызбен жаңа несие алуға мәжбүр болды.

Дизельдік отын бағасының қымбаттауы Республиканың өзінде де, Ресей Федерациясы арқылы транзитпен де жүк тасымалдауға ауыр жүк болды. Сайып келгенде, азық-түлік инфляциясы 2022 жылдың желтоқсанына дейін 24,1% -ға жеткен. Қазақстанда 2022 жылғы қарашадағы ресми деректер бойынша жалпы инфляция деңгейі 19,6%-ды құрады. Түрлі азық-түлік тауарларының қымбаттауы байқалды. Ұлттық статистика бюросының мәліметі бойынша, 2021 жылдың желтоқсаны мен 2022 жылдың қыркүйегі аралығында қант 77%-ға, макарон өнімдері 36%-ға, құс еті 25%-ға, бидай наны 25%-ға және пастерленген сүт 21%-ға қымбаттады. Бағаның өсуі соғысқа дейінгі кезеңмен салыстырғанда (тіпті індеттің шарықтау шегінде де) екі, тіпті бес есе жоғары. Мысалы, 2021 жылға қант 15%-ға, құс еті 18%-ға, макарон өнімдері 15%-ға, сүт 8%-ға қымбаттаған [5].

Осы орайда, Қазақстандағы теміржолдың небәрі 40% электрлендірілгенін және соғыс жағдайында үнемі дизельдік отын бағасының көтерілуі байқалғандықтан, жүк тасымалдау құны да сәйкесінше өскенін атап өту керек. Оның үстіне республиканың теміржол желісі Кеңес Одағы кезінде салынып, Ресейге бағытталған. Мәселен, Оралдан Атырауға қатынайтын пойыз Астрахань, Волгоград, Саратов облыстарына соғуға немесе шығыс бағыт бойынша Ресей Федерациясының Орынбор облысы арқылы өтуге мәжбүр. Бұл тек темір жолға ғана емес, магистральдық жолдарға, электрлендіруге, газдандыруға да қатысты.

Украинадағы соғыс аса жағымсыз салдарының бірі – ұлттық валюта теңгенің рубльге қатысты әлсіреуі. Қазақстандық экономистердің пікірінше, АҚШ пен Еуропаның санкциялар рубльді айтарлықтай әлсірете алған жоқ, керісінше, теңгеге шабуыл жасады. Осылайша, жыл басынан бері базалық мөлшерлеме дәлізі 75%-дан 17%-ға дейін көтерілді.

Бірақ мұндай төтенше шаралардың өзі айырбас бағамын ұстап тұра алмады - бірнеше жылдар бойы қалыптасқан 1 рубль: 5-6 теңге шегіндегі бағам 2022 жылдың жазының ортасына қарай 1 рубль: 9 теңгеге жетті, яғни, өсім 50-80% құрады. Сәйкесінше, Ресейден әкелінетін барлық дерлік өнімдер, сондай-ақ транзиттік тауар Қазақстан халқы үшін бірден қымбаттады [5].

Ұлттық статистикалық бюроның деректері Қазақстанның сауда серіктестері арасында Ресейдің басым екенін тағы да растайды. Мысалы, 2022 жылдың қаңтар-тамыз айларында Қазақстан Ресей Федерациясынан 11 миллиард долларға тауар импорттады, бұл өткен жылғы дәл сол кезеңмен салыстырғанда (2021 жылы 10,7 миллиард доллар) көп. 2022 жылдың қаңтар-тамыз айларында Ресейге экспорт 5 млрд. долларды құрады.

Еуропа мен АҚШ-тан Қазақстанға барлық транзит Ресей Федерациясының аумағы арқылы жүзеге асырылады. Қазақстан үшін теңіз порттарына қолжетімділіктің шектелуі тасымалдау құнына әсер етіп, Ресейге тәуелділікті тереңдете түсті. Іс жүзінде Ресей Федерациясының салынған сауда блокадасы Қазақстанға соққы болып тиді. Азиядан, оның

ішінде Қытайдан келетін тауарлардың теңізбен Санкт-Петербург порты арқылы Қазақстанға келетінінің өзі жағдайдың қаншалықты ушыққанын көрсетеді [5].

Қазақстанның кейбір аймақтары да Ресейдің электр қуатына тәуелді. Бұған қоса, Қазақстан мен Өзбекстан газ тапшылығын бастан кешірді, бұл оларды ішкі нарыққа жеткізу бойынша Ресеймен келіссөздер жүргізуге мәжбүр етті. Бірақ бұл елдер Ресей белсенді түрде ілгерілетуге тырысқан қандай да бір «газ альянсы» құру мүмкіндігін жоққа шығарады.

Қазақстанның тағы бір осал жері негізінен Ресейде салынған көптеген су қоймаларының салдарынан Жайық өзенінің ағыны азая бастағандықтан, Қазақстанның батысында су тапшылығының сезілуінде.

Орталық Азия елдері үшін тәуекелдер мен мүмкіндіктер

Саясаттанушы Темур Умаровтың пікірінше, Орталық Азия үшін көпвекторлы сыртқы саясат ең төменгі экономикалық әл-ауқаттың алғышарты болып табылады, оның үстіне, Ресей Батыспен байланысын ұзу салдарынан аймақ елдеріне түсетін шығынды өтеуге дайын екенін аңғартпайды [2].

Бұған өңірдің барлық мемлекеттерімен тауар айналымының өсу көрсеткіштері дәлел: 2022 жылдың он айында Ресейдің Қазақстанмен тауар айналымы тоғыз айда 10%-ға, Өзбекстанмен – 40%-ға, Тәжікстанмен – 22%-ға, Қырғызстанмен алты айда 40%-ға, Түркіменстанмен бірінші тоқсанда 45%-ға өскен. 2022 жылдың сәуір-маусым айлары аралығында Орталық Азиядан Ресейге жұмысқа келгендердің саны рекордтық болып, Өзбекстаннан 1,5 миллион, Тәжікстаннан 952 мың, Қырғызстаннан 223 мың адам келді. Сәйкесінше, бұл елдерге Ресейден келетін ақша аударымдары өсті [2].

Бұндай өсім Ресей Федерациясына салынған санкцияларға және сауда ағынын қайта бағыттау қажеттілігіне, сондай-ақ соғыс салдарынан Ресей азаматтарының Орталық Азияға жаппай қоныс аударуына байланысты екенін айта кеткен жөн. Ресей Федерациясының аймаққа қызығушылығының артқанының дәлелі В.Путин мен әріптестерінің 2022 жылы 50-ден асатын онлайн және офлайн форматтағы тығыз байланысы болды.

Украинадағы соғыс басталғаннан бері Орталық Азия елдеріне Путиннен басқа Ресейдің барлық жоғарғы басшылығы премьер-министр Мишустин, Қауіпсіздік кеңесінің хатшысы Патрушевтен бастап «Газпром» басшысы Миллерге дейін және бірқатар губернаторлардың сапары белгілі. Ресей өзін оқшаулау әрекетінің «сәтсіздігін» әлемге паш етуде және Орталық Азия аймағындағы елдермен практикалық мәні бар мәселелерді шешуде қарқынды қимылдар жасауда.

Сарапшылар қауымдастығы өкілдері Орталық Азия мемлекеттерінің бүгінгі күнгі экономикалық жағдайын талдай отырып, Украинадағы соғыс олардың жаңа шындыққа бейімделу тұрғысынан аймақшілік ынтымақтастықты ұмтылуына серпін берді деген қорытынды жасауда. Аймақ елдеріндегі көптеген тенденциялардың ортақ сипатта болатынын атап өткен жөн: ең алдымен, инфляция, ал оның себептері ресейлік қоныс

аударушылар санының өсуі, нарықтарды қайта бағдарлау әрекеттері, сондай-ақ екінші реттегі санкцияларды болдырмау үшін әрекет жасау болды.

Украинадағы соғыс Орталық Азия елдері үшін қандай тәуекелдер тудырып отыр? Біріншіден, ресейлік және беларусь компанияларын Орталық Азияға көшіру және санкцияланған өнімдерді өз елдерінің нарығына шығару мүмкіндігі. Екіншіден, Ресей немесе Беларусь азаматтарының Орталық Азияда санкцияланған өнімдерді шығаратын және өз елдеріне жеткізе алатын компаниялар ашуы. Қазақстан мен Өзбекстан, Қырғызстан мен Тәжікстан АҚШ-тың санкцияланған тауарлардың транзиттік елдерінің тізіміне еніп үлгенген. АҚШ оларды Ресей мен Беларусь америкалық экспорттық бақылауды айналып өту үшін пайдаланған болуы мүмкін деп күдіктенеді. Өткен жылы АҚШ Ресейге ресейлік әскери-өнеркәсіп кешеніне микрочиптер сатқан өзбекстандық «Promcomplektlogistic» компаниясына қарсы санкция салған болатын. Ал 2023 жылдың ақпанында АҚШ Қаржы министрлігінің Шетелдік активтерді бақылау басқармасы (OFAC) Ресейдің әскери-өнеркәсіп кешенін қолдады деп айыпталған 12 компания мен 10 жеке тұлғаның санкция тізіміне Өзбекстанның бір тұрғынын енгізді. Ал Қазақстан Шенген аймағының сұр тізімінен орны алды.

Республика сұр импорт бойынша Ресей үшін маңызды дәлізге айналып қана қойған жоқ. Ресми деректер бойынша, 2022 жылдың 1 қыркүйегіне дейін Қазақстанда 15,4 мың ресейлік кәсіпорын тіркелді, бұл ел шаруашылығының барлық дерлік салаларында орын алды. Сарапшылардың айтуынша, Украинада соғыс басталғаннан кейін Ресей мен Беларусьтен келген бес мыңнан астам жүк көлігі Қазақстанда қайта тіркеуден өткен. Нәтижесінде Қазақстан бұларға халықаралық автомобиль көлігі нарығының 70%-ын берді өз қолымен берді, осылайша ресейлік және беларусь автотасымалдаушылары санкцияларды айналып өту үшін қазақстандық квота бойынша жүктерді Еуропаға және кері тасымалдауға мүмкіндік алды.

Екінші жағынан, АҚШ пен ЕО үшін экономикалық (батыс инвесторларының болуы) және геосаяси себептер бойынша Орталық Азия елдеріне қарсы қатаң санкциялар пакетін енгізу әлі де тиімді емес.

Қазақстан мұнайын Еуропаға жеткізетін құбырлардың клапанын бірнеше рет жауып тастаған Ресей Республиканы балама мүмкіндіктерді белсенді іздеуге итермеледі. Қазақстандық энергетикалық шикізаттарын еуропалық нарықтарға жеткізу жолдарын әртараптандырудың жаңа мүмкіндіктері Президент Қ.Тоқаевтың ЕО бірқатар көшбасшыларымен өткізген сұхбаттарының негізгі тақырыптарының бірі болды. Осы ретте мультимодальды тасымалдау бағыты және Қытайдан Еуропаға жүктерді жеткізу үшін Ресей Транссібір темір жолына балама болып табылатын Транскаспий халықаралық көлік маршрутының (бұдан әрі ТХКМ) маңыздылығы айқындалды. Қытайдан бастау алған дәліз Қазақстан, Каспий теңізі, Әзірбайжан, Грузия және Түркия арқылы өтіп, одан кейін Румыния, Польша, Украина сияқты Еуропа елдеріне өтеді. 2022 жылдың мамыр айында Финляндия тағы бір бағыт ретінде ашылды. Еуропалық

Одақ елдері Украинадағы соғыс салдарынан пайда болған энергетикалық мәселелердің бетін қайтару тұрғысынан бұл дәлізге үлкен мән беріп отыр [6].

Атап өтетін жайт, бұл жобаны жүзеге асыру идеясы әлемдік нарыққа шығудың қосымша жолдарын аса қажет ететін ең континенттік ел – Қазақстанда бастау алған. 2013 жылдың 7 қарашасында Астана қаласында өткен «Жаңа Жібек жолы» ІІ халықаралық көлік-логистикалық бизнес форумы аясында «Қазақстан темір жолы» Ұлттық компаниясы» АҚ, «Әзербайжан темір жолы» ЖАҚ, «Грузия темір жолы» АҚ басшылары Транскаспий халықаралық көлік бағытын дамыту жөніндегі Үйлестіру комитетін құру туралы келісімге қол қойды. Бүгінде ТХКМ қауымдастығына 20 компания кіреді, оның ішінде сегіз елдің темір жол әкімшіліктері, порттары, кеме қатынасы және басқа да көлік компаниялары бар. 2022 жылдың соңында Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Республиканың Транскаспий халықаралық көлік бағытын дамытуға 20 миллиард доллар инвестиция тарту ниетін мәлімдеген еді [7].

«Қазақстан темір жолы» АҚ баспасөз қызметінің мәліметі бойынша 2022 жылдың қаңтар-қазан айларында Каспий теңізіндегі Ақтау порты арқылы Транскаспий халықаралық көлік маршруты бойынша тасымалданған жүк көлемі алдыңғы жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 66%-ға өскен [8]. Мамандардың айтуы бойынша дәліздің әлеуетін арттыру үшін қатысушы тараптар әлі көптеген күрделі саяси, қаржы, технологиялық, құрылымдық мәселелерді бірлесіп еңсеруі керек.

Осы тасымал бағытың дамуы Орталық Азия елдерінің алдында үлкен экономикалық, геосаяси мүмкіндіктер ашып қоймай, аймақтағы ынтымақтастық, бірлестік тұрғысынан да қолайлы жағдай туғызады. «Бірге біз Транскаспий дәлізін ұйым (Түркі мемлекеттері ұйымы. Авт.) елдерін болашақта біртұтас көлік жүйесіне біріктіру алаңына айналдыра аламыз», - деді Өзбекстанның сыртқы істер министрі В.Норов Түркі мемлекеттері ұйымына мүше елдердің сыртқы істер министрлерінің отырысында [9]. Дәліз бойында жүктерді тасымалдау мүмкіндігін арттыруға, уақыт пен шығынды қысқартуға, осы бағыттың көлік-логистикалық жүйесін цифрландыруға, сондай-ақ кедендік және көлік заңнамасын үйлестіруге және үндестіруге бағытталған бірлескен шаралар кешенін жүзеге асыру аймақ елдерін түркі және Орталық Азиялық интеграция мақсатына барынша жақындата түседі.

2024 жылы 19-мамырда Қытайдың Сиянь қаласында өткен ҚХР мен Орталық Азияның бес елінің саммитінде сөйлеген сөзінде Қазақстан Президенті Қ.Тоқаев «Қытай-Орталық Азия-Еуропа» бағытының негізгі учаскелерінің бірі Транскаспий дәлізі болып табылатын атап өтті. «Қытай негізгі жүк жөнелтуші екенін ескере отырып, біз көрсетілген бағыт бойынша максималды және үздіксіз жүк тиеуді қамтамасыз ету үшін бірлескен күш-жігерді жандандыру қажет деп санаймыз. Біз қытайлық серіктестерді Каспий теңізі порттарының мүмкіндіктерін кеңейту, олардың порттарын цифрландыру бойынша өзара тиімді ынтымақтастыққа шақырамыз» - деді Президент [10]. Әрине, негізгі жүк жөнелтуші болып табылатын

Қытайдың бұл дәлізді дамытуға қатысуы заңды және оның «Бір белдеу – Бір жол» жобасының логикасына сай. Сондықтан бұндай беталыс жақын болашақта ТХКМ-ның мүкіндіктерін кеңейтіп, әлеуетін арттыруға серпін берілері сөзсіз.

Қорытынды

Орталық Азияғы, сол сияқты еліміздегі саяси, әлеуметтік-экономикалық жағдайдағы және аймақтық геосаяси пішіндегі беталыстар, өзгерістер солтүстіктегі көршінің одан арғы іс-қимылдарына, шама-шарқына байланысты болатыны анық. Соған байланысты мынадай болжамдық сценарийлер жасауға болады деп санаймыз:

- Жақын перспективада, яғни, алдыдағы айлар немесе жыл соңына дейін аймақ елдеріндегі әлеуметтік-экономикалық жағдайдың одан ары құлдырауы мүмкін. Солтүстік көршіміз бүгінде халықаралық саясат пен экономикада, әскери салада қордалы қиындықтарға ұшырауда. Өзіне сыртқы әлемнен түскен қысымды, ауыртпалықты аймақтық кеңістікке таратып жіберуге дағдыланып қалған оның Орталық Азияға артар жүгі әлі де аз болмайды.

- Орта перспективада Орталық Азия елдері аймақішілік факторларға сүйене отырып, өздерінің халықаралық саяси, қорғаныс, әскери саладағы, сауда-экономикалық, еларалық тасымал байланыстарындағы екпінді өзгерте отырып, оларды әртараптандыру арқылы күрделі тәуекелдер мен қауіптерді ырықтандыруы әбден мүмкін.

- Әр нәрсенің қайыры бар дейді, болашақ немесе алыс перспективада Украинадағы соғыстың Орталық Азия үшін салдары өзінің оң әсерін танытуы ғажап емес. Біріншіден, ортақ тәуекелдер мен қауіптер бес елдің ынтымақтастығының, өзара түсіністігінің деңгейін көтеріп, Орталық Азиядағы аймақтану, интеграция үрдісінің логикалық шыңына жетуіне алып келеді деген үміттеміз. Екіншіден, егер Ресейдің халықаралық тасымал жүйесінен түсіп қалуын оңтайлы пайдаланса, Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Түркіменстан, Тәжікстан әлемдік нарықта, инфрақұрылым мен логистикада өздерінің әлеуеті мен мүдделеріне сай, лайықты орын алатын күн алыс емес.

ӘДЕБИЕТТЕР

[1] Russia's war in Ukraine and its impact on Central Asia. The Diplomat - 2022. <https://thediplomat.com/2022/10/russias-war-in-ukraine-and-its-impact-on-central-asia/>.

[2] Т. Умаров. Разрыв или сближение. Как война сказалась на влиянии России в Центральной Азии. – 2022. <https://carnegieendowment.org/politika/88671>.

[3] Как война России в Украине разрушает экономику ЕАЭС. – 2022. <https://www.moscowtimes.ru/2022/05/30/kak-voina-rossii-v-ukraine-razrushaet-ekonomiku-eaes-a20794>.

[4] «Мы хапнули от санкций». Как война в Украине сказалась на

казахстанцах. – 2023. <https://rus.azattyq.org/a/32281126.html>.

[5] Как война в Украине повлияла на экономику Казахстана. – 2023. <https://hromadske.radio/ru/news/2023/01/24/kak-rossyyskaia-voyna-protyv-ukrayn-povlyiala-na-konomyku-kazakhstana-aktobe-tayms>.

[6] Немецкие бизнесмены заинтересовались развитием транспортного коридора. – 2022. <https://fergana.agency/news/127610/>.

[7] Казахстан хочет привлечь \$20 млрд для развития Транскаспийского маршрута. – 2022. <https://az.sputniknews.ru/20221111/kazakhstan-khochet-privlech-20-mlrd-dlya-razvitiya-transkaspiskogo-marshruta-448451416.html>.

[8] Перевозки по Транскаспийскому маршруту через порт Актау выросли более чем на 60%. – 2022. <https://az.sputniknews.ru/20221129/perevozki-po-transkaspiskomu-marshrutu-cherez-port-aktau-vyrosli-bolee-chem-na-60-449096847.html>.

[9] Транскаспийский коридор поможет интеграции тюркских стран – МИД Узбекистана. – 2022. <https://az.sputniknews.ru/20221110/transkaspiskiy-koridor-pomozhet-integratsii-tyurkskikh-stran-mid-uzbekistana-448403938.html>.

[10] Астана предложила Пекину участвовать в проектах по расширению портов Каспия в рамках ТМТМ. – 2023. <https://az.sputniknews.ru/20230519/astana-predlozhila-pekinu-uchastvovat-v-proektakh-po-rasshireniyu-portov-kaspiya-v-ramkakh-tmtm-455029387.html>.

REFERENCES

[1] Russia's war in Ukraine and its impact on Central Asia. The Diplomat - 2022. <https://thediplomat.com/2022/10/russias-war-in-ukraine-and-its-impact-on-central-asia/>.

[2] T. Umarov. Razryv ili sbliženiye. Kak vojna povliyala na vliyaniye Rossii v Sredney Azii [Rupture or rapprochement. How the war affected Russia's influence in Central Asia]. – 2022. <https://carnegieendowment.org/politika/88671> [in Russ].

[3] Kak vojna Rossii v Ukraine razrushayet ekonomiku YEAES [How Russia's war in Ukraine is destroying the EAEU's economy]. – 2022. <https://www.moscowtimes.ru/2022/05/30/kak-voyna-rossii-v-ukraine-razrushayet-ekonomiku-eaes-a20794> [in Russ].

[4] “My hpnuli ot sanktsii”. Kak vojna v Ukraine skazalas' na kazakhstantsakh [“We grabbed the sanctions”. How the war in Ukraine affected the people of Kazakhstan]. – 2023. <https://rus.azattyq.org/a/32281126.html> [in Russ].

[5] Kak vojna v Ukraine povliyala na ekonomiku Kazakhstana [How the war in Ukraine affected the economy of Kazakhstan]. -2023. <https://hromadske.radio/ru/news/2023/01/24/kak-rossyyskaia-voyna-protyv-ukrayn-povlyiala-na-konomyku-kazakhstana-aktobe-tayms> [in Russ].

[6] Nemetskiye biznesmeny zainteresovalis' potentsial'no opasnym koridorom [German businessmen are interested in the development of the transport corridor]. – 2022. <https://fergana.agency/news/127610/> [in Russ].

[7] Kazakhstan khochet privlech' \$20 mlrd dlya razvitiya Transkaspiskogo marshruta [Kazakhstan wants to raise \$20 billion for the development of the Trans-Caspian route]. - 2022. <https://az.sputniknews.ru/20221111/kazakhstan-khochet-privlech-20-mlrd-dlya-razvitiya-transkaspiskogo-marshruta-448451416.html> [in Russ].

[8] Perevozki po Transkaspiskomu marshrutu cherez port Aktau vyrosli boleye chem na 60% [Transportation along the Trans-Caspian route through the port of Aktau increased by more than 60%]. – 2022. <https://az.sputniknews.ru/20221129/perevozki-po-transkaspiskomu-marshrutu-cherez-port-aktau-vyrosli-bolee-chem-na-60-449096847.html> [in Russ].

[9] Transkaspiskiy koridor pomozhet dostich' vysokikh rezul'tatov v tyurkskikh stranakh – MID Uzbekistana [Trans-Caspian corridor will help the integration of Turkic countries - Ministry of Foreign Affairs of Uzbekistan]. – 2022. <https://az.sputniknews.ru/20221110/transkaspiskiy-koridor-pomozhet-integratsii-tyurkskikh-stran-mid-uzbekistana-448403938.html> [in Russ].

[10] Astana predlozhila Pekinu uchastvovat' v proyektakh po rasshireniyu portov Kaspiya v ramkakh TMTM [Astana invited Beijing to participate in projects to expand the Caspian ports within the framework of the TITR]. – 2023. <https://az.sputniknews.ru/20230519/astana-predlozhila-pekinu-uchastvovat-v-proektakh-po-rasshireniyu-portov-kaspiya-v-ramkakh-tmtm> [in Russ].

ГОСУДАРСТВА ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В УСЛОВИЯХ НОВОЙ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ НАПРЯЖЕННОСТИ В МИРЕ: РИСКИ И ВОЗМОЖНОСТИ

Медеубаева Ж.М.¹, *Таштемханова Р.М.², Катпеннова А.З.³

^{1, *2, 3} Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан

Аннотация. Сегодня последствия вооруженного конфликта между Россией и Украиной существенно отражаются на международной политике и мировой экономике. Государства Центральной Азии так же ощущают политическое, социальное и экономическое влияние этой войны. Тот факт, что конфликт продолжается уже более трех лет, а перспективы его окончания в ближайшем будущем неясны, доказывает, что он остается источником беспокойства и риска в краткосрочной и среднесрочной перспективе.

Даже поверхностное сравнение ситуации и потенциала пяти стран региона до «спецоперации» России против Украины в начале 2022 года и сегодня показывает, насколько усложнилась проблема. С точки зрения актуальности рассматриваемого в статье вопроса была поставлена задача сравнения современной социально-экономической ситуации в Казахстане, Узбекистане, Кыргызстане, Туркменистане и Таджикистане. Данный анализ показывает, что, хотя экономические и социальные показатели в странах Центральной Азии неоднородны, в среднем ситуация в регионе не улучшилась по сравнению с периодом до «спецоперации» России в Украине и преобладает отрицательная статистика в принципиальных

отраслях экономики и социальной жизни. В статье рассматривается фактор Евразийского Экономического Союза и делается вывод о том, что бремя санкций, наложенных на Россию, распределяется между его членами. Казахстан, Киргизия предоставляют возможность смягчить последствия санкции для РФ. В то же время каждая из стран региона по-своему адаптируется к новой геополитической и геоэкономической ситуации и стремится использовать новые возможности во внешней политике и дипломатии. Кроме того, мы попытались выявить дальнейшие риски и возможности для этих государств, вызванные войной в Украине. В заключении прогнозируется развитие ситуации в регионе на ближнесрочной, среднесрочной и дальнесрочной перспективах.

Ключевые слова: Центральная Азия, Казахстан, Россия, спецоперация, война в Украине, новая геополитика, геоэкономика, регионализация, Транскаспийский международный транспортный маршрут

CENTRAL ASIAN STATES IN THE CONDITIONS OF LATEST GEOPOLITICAL TENSION IN THE WORLD: RISKS AND OPPORTUNITIES

Medeubayeva Zh.M.¹, *Tashtemkhanova R.M.², Katpenova A.Z.³

^{1, *2, 3} L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Abstract. Today, the consequences of the armed conflict between Russia and Ukraine are significantly reflected in international politics and the world economy. Central Asian states are also feeling the political, social and economic impact of this war. Even a superficial comparison of the situation and potential of the five countries of the region before Russia's "special operation" against Ukraine in early 2022 and today shows how complicated the problem is. The fact that the conflict has been going on for more than three years and the prospect of a near-term end is unclear proves that it remains a source of concern and risk in the nearest and medium terms. From the point of view of the relevance of the issue under consideration in the article, the task of comparing the recent social and economic situation in Kazakhstan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Turkmenistan and Tajikistan was set. This analysis shows that although economic and social indicators in the countries of Central Asia are heterogeneous on average the situation in the region has not improved compared to the period before Russia's "special operation" in Ukraine and negative statistics prevail in key sectors of the economy and social life. The article focuses on the Eurasian Economic Union factor, concluding that the burden of sanctions imposed on Russia is being shared among its members. Kazakhstan and Kyrgyzstan are providing an opportunity to soften the blow to Russia. At the same time, each of the countries in the region is adapting to the new geopolitical and geoeconomic situation and is striving to exploit new opportunities in foreign policy and diplomacy. In addition, we tried to reveal new risks and opportunities for these states caused by the war in Ukraine. In the conclusion the development of the situation in the region in the short, medium and far perspectives is predicted.

Key words: Central Asia, Kazakhstan, Russia, special operation, war in Ukraine, new geopolitics, geoeconomics, regionalization, Trans-Caspian international transport route

Авторлар туралы мәлімет:

Медеубаева Ж.М. - профессор, тарих ғылымдарының кандидаты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, e-mail: balapan1967@yandex.kz

Таштемханова Р.М. - профессор, тарих ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, e-mail: tashtemkhanova@mail.ru

Катпенова А.З. - PhD кандидаты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, e-mail: assel.katpenova@gmail.com

Информация об авторах:

Медеубаева Ж.М. - профессор, кандидат исторических наук, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, e-mail: balapan1967@yandex.kz

Таштемханова Р.М. - профессор, доктор исторических наук, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, e-mail: tashtemkhanova@mail.ru

Катпенова А.З. - кандидат PhD, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, e-mail: assel.katpenova@gmail.com

Information about the authors:

Medeubayeva Zh.M. - Professor, Candidate of Historical Sciences, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: balapan1967@yandex.kz

Tashtemkhanova R.M. - Professor, Doctor of Historical Sciences, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: tashtemkhanova@mail.ru

Katpenova A.Z. - PhD Candidate, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: assel.katpenova@gmail.com

*Мақала түсті: 18 Мамыр 2025
Жариялауға қабылданды: 25 Қыркүйек 2025*

УДК 327.8

МРНТИ 11.25.91

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.012>

ЯПОНИЯ И ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ: ЭВОЛЮЦИЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ МЕХАНИЗМОВ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

***Шадаева Ш.А.¹**

***¹ Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан**

Аннотация. В статье исследуется эволюция дипломатических механизмов Японии в отношении стран Центральной Азии с начала 1990-х годов до настоящего времени. Автор рассматривает основные этапы становления японской внешнеполитической стратегии в регионе, уделяя особое внимание таким инициативам, как концепция «Дипломатии Шелкового пути», механизм диалога «Центральная Азия + Япония» и идея «Пояса свободы и процветания». Эти инициативы представлены как элементы долгосрочной политики, направленной на укрепление сотрудничества с постсоветскими республиками Центральной Азии в политической, экономической и культурной сферах. В центре внимания статьи находятся ключевые принципы японской дипломатии, включая невмешательство во внутренние дела государств, продвижение культурных связей и предоставление официальной помощи развитию (ODA), что рассматривается как инструмент «мягкой силы». Также анализируются вызовы, с которыми сталкивается японская дипломатия на фоне усиливающегося соперничества с Китаем и Россией за влияние в регионе. Статья подчеркивает, что Японии удаётся сохранить статус нейтрального и надёжного партнёра, избегающего геополитической конфронтации. Приводятся примеры успешной реализации японских инфраструктурных, образовательных и гуманитарных проектов, способствующих устойчивому развитию и укреплению доверия между Токио и странами Центральной Азии. В заключении делается вывод о том, что Япония играет стабилизирующую роль в евразийском пространстве, в том числе в ЦА, и обладает значительным потенциалом для дальнейшего укрепления своих позиций в регионе за счёт баланса между экономической выгодой и уважением к национальному суверенитету партнёров.

Ключевые слова: Япония, Центральная Азия, дипломатия, мягкая сила, евразийская политика, Шелковый путь, международное сотрудничество, внешняя политика Японии, региональная безопасность

Введение

С распадом Советского Союза и обретением независимости странами Центральной Азии регион стал ареной активной внешнеполитической активности различных глобальных игроков. Одним из первых государств, выразивших стратегический интерес к новому формирующемуся

пространству, стала Япония. С начала 1990-х годов Токио начал выстраивать собственную модель взаимодействия, основанную на принципах ненавязчивости, уважения суверенитета, экономической поддержки и культурного диалога. Центральная Азия, находящаяся в геополитическом перекрестке между Россией, Китаем и Западом, стала для Японии не только объектом внешнеполитической активности, но и площадкой для проецирования «мягкой силы».

В отличие от стран, стремящихся к доминированию, Япония сделала ставку на долгосрочные проекты, поддержку модернизации, гуманитарное сотрудничество и формирование устойчивых форматов диалога, таких как «Центральная Азия + Япония». Эти инициативы позволили Японии зарекомендовать себя как надежного, стабильного и прагматичного партнера в глазах стран региона. При этом японская дипломатия стремилась не конкурировать напрямую с другими державами, а создавать уникальные форматы, способные усилить доверие и взаимопонимание. Введение в повестку регионального взаимодействия культурных, образовательных и инфраструктурных проектов стало частью более широкой стратегии «дипломатии Шелкового пути», охватывающей все направления японской внешней политики в Евразии. Настоящая статья посвящена анализу этих процессов, выявлению их особенностей, этапов развития и современных вызовов.

Описание материала и методов

Методологическую основу исследования составили как общенаучные, так и специальные методы, применяемые в рамках регионоведения и теории международных отношений. В качестве ключевого общенаучного подхода использовался системный анализ, позволивший рассматривать японскую дипломатию в Центральной Азии как комплексное явление, включающее политические, экономические, культурные и гуманитарные аспекты.

Историко-хронологический метод обеспечил последовательное изучение этапов развития японской внешнеполитической стратегии в регионе — от начала 1990-х годов до современного периода. Для анализа содержания внешнеполитических доктрин Японии использовался контент-анализ официальных документов, выступлений японских дипломатов, программных заявлений МИД Японии, а также текстов совместных коммюнике в рамках диалога «Центральная Азия + Япония».

Кроме того, в работе применялись сравнительный метод (для сопоставления дипломатических инициатив Японии с аналогичными проектами Китая, России и США в Центральной Азии) и геополитический подход, позволивший определить мотивационные установки внешней политики Японии в условиях меняющегося баланса сил в Евразии.

Результаты

С начала 1990-х годов глобальные преобразования изменили международный ландшафт, создав возможности для нового развития.

Эти изменения были особенно значимы для стран Центральной Азии, которые находились в процессе определения своих собственных путей к самоопределению. Как следствие, под влиянием этих более широких изменений Япония интегрировалась в регион, используя широкий спектр дипломатических инструментов и подходов. Устоявшиеся дипломатические практики были преобразованы в новые стратегии, специально адаптированные к уникальным особенностям региона для построения прочных и долговременных отношений. Начиная с середины 1990-х годов было реализовано несколько ключевых инициатив, направленных на укрепление стабильности в Евразии, которые легли в основу политики Японии в отношении Центральной Азии. Наиболее заметными среди них являются евразийская дипломатия Хасимото, «Дуга свободы и процветания» Таро Асо и диалог «Центральная Азия + Япония».

Примечательно, что эту модель взаимодействия с регионом впоследствии переняли и другие внешние игроки, которые признали ее эффективность и высокую результативность, достигнутую благодаря встречам на различных уровнях. Хотя Центральная Азия инициировала эту модель при существенной внешней поддержке, нельзя не отметить успех японских и центральноазиатских подходов к управлению и дипломатии. Эти встречи на уровне министров отличались от других подобных инициатив «Центральная Азия плюс» своими стратегическими рамками и ощутимыми результатами [1].

Более того, Япония стала первой страной в мире, использовавшей концепцию Шелкового пути в качестве основы для определения приоритетов своей внешней политики. Это региональное обозначение подняло двустороннее и многостороннее взаимодействие на более глубокий уровень, послужив основой для официальной внешнеполитической доктрины Японии в отношении стран Центральной Азии - «Дипломатии Шелкового пути». Главной целью была интеграция стран Центральной Азии в мировую экономику и выход из геополитической изоляции. Концепция дипломатии предполагала тесное экономическое, политическое и культурное сотрудничество. Одним из ключевых убеждений Токио в процессе интеграции была реализация долгосрочных проектов продолжительностью от 10 до 20 лет, направленных на взаимное укрепление отношений. Следовательно, нельзя исключать возможность того, что в основе этих отношений, особенно со стороны высокоразвитой Японии в отношении Центральной Азии, будет лежать доминирующий интерес. Это еще раз подчеркивает, что Япония является надежным и заслуживающим доверия партнером, укрепляя ее позитивный имидж [2].

Дипломатия Шелкового пути» не ставила Центральную Азию в число приоритетных направлений внешнеполитической стратегии страны, что остается актуальным и сегодня. В конце XX века Центральная Азия рассматривалась как перспективный регион для развития энергетического партнерства. В то же время Япония не позиционировала себя в конкурентной борьбе между Россией и Китаем за сферы влияния

на постсоветском пространстве, подчеркивая важность конструктивного диалога между государствами. Главной целью «дипломатии Шелкового пути» было формирование ресурсно-ориентированной основы для развития экономического партнерства.

Важно подчеркнуть, что для Токио Центральная Азия характеризовалась как единый регион, что повлияло на методы реализации его внешней политики. Сильное разделение для отдельных стран региона было неоптимальным и могло привести к углублению барьера. Несмотря на кажущуюся раздробленность республик, исследователи считают, что Япония является пионером в принятии перспективного (целостного) подхода к региону [3].

В 1993 году Япония инициировала включение стран Центральной Азии в Организацию экономического сотрудничества и развития. Токио, преследуя свои политические интересы, был больше всего обеспокоен растущей экономической и социальной нестабильностью в регионе после распада Советского Союза. Эта нестабильность, в сочетании с проблемами безопасности в Афганистане и Пакистане, могла стать еще большим дестабилизирующим фактором для всей Азии. Совершенствуя свой подход ненавязывания и принятия политических систем других стран, Япония подчеркивает демократизацию не как навязанную извне политическую структуру, а как важный аспект внутренних процессов модернизации. Соответственно, Япония твердо придерживается принципа полного невмешательства третьих стран в этот процесс. Финансовая помощь, предоставляемая этим странам, была пропорциональна ресурсным возможностям самих центральноазиатских государств.

Внешнеполитический интерес Японии к Центральной Азии усилился после террористических атак 11 сентября 2001 года. Стабильность, государственная безопасность и экономика в регионе приобрели первостепенное значение. Страны Центральной Азии также выразили надежду на новый этап развития экономических отношений. Тем временем перед Японией встал вопрос о ее долгосрочных интересах и формате участия в делах Центральной Азии.

Понимая, что Япония может реализовать свои экономические интересы, но не политические амбиции, японское правительство поставило перед собой задачу определить рамки своего участия в регионе [4].

Япония неоднократно демонстрировала свою экономическую мощь, но в том, что касается дипломатических отношений, она во многом зависит от внешних обстоятельств, пользуясь уже произошедшими событиями. Япония неоднократно демонстрировала свою экономическую мощь, но в том, что касается дипломатических отношений, она во многом зависит от внешних обстоятельств, пользуясь тем, что уже произошло. Например, подписанию «стратегического партнерства» с Ташкентом в июле 2002 года способствовали связи этих двух стран с США. Узбекистан, имевший большое значение для американской политики, в начале XXI века стал центром взаимодействия США с Евразией благодаря установленным

дипломатическим отношениям. Этот альянс стал первым шагом Токио к активизации политики Японии в Центральной Азии.

Хотя в концепции евразийского сближения по-прежнему отсутствовали прямые политические рычаги, дипломатические отношения стали движущей силой для сближения общей политики. Чтобы улучшить дипломатическую среду и облегчить беспрепятственное выполнение важнейших миссий, Япония открыла посольства в столицах Таджикистана, Узбекистана и Туркменистана. Кроме того, Япония расширила свое присутствие на юге Центральной Азии. Многие сельские дороги в Афганистане находятся в плохом состоянии и в любой момент могут быть заблокированы оползнями или лавинами. Поэтому Япония часто предоставляла оборудование для ремонта дорог (например, 106 единиц ремонтного оборудования в 2015 году), став одним из основных внешних доноров Афганистана. Япония также специализируется на проектах по строительству приграничных дорог и программах разоружения и демобилизации незаконных вооруженных формирований [5].

Однако дипломатический успех был омрачен стремительным расширением влияния Китая в регионе, что было воспринято японскими политическими и экспертными кругами с осторожностью. Возрастала вероятность того, что в партнерстве с общими целями центральноазиатская сторона станет отчужденной и предпочтет китайские проекты и китайское влияние. Подходы двух восточных держав кардинально различались, поэтому было сложнее найти точки соприкосновения, отдав приоритет выбору пяти центральноазиатских стран. В то время как более широкие взаимные восточные инициативы в целом воспринимались положительно, Япония выбрала более активный и независимый подход к обеспечению своих инициатив в Центральной Азии.

В 2004 году укрепление отношений между Центральной Азией и Японией было официально закреплено на первом форуме-диалоге «Центральная Азия + Япония», состоявшемся в столице Казахстана. Эта встреча министров иностранных дел и видных дипломатов стала результатом тщательной подготовки министра иностранных дел Японии Ёрико Кавагути, которая, прежде чем организовать эту встречу министров высокого уровня, в августе того же года посетила все столицы Центральной Азии. В ходе этих визитов она провела обширные переговоры и консультации с правительствами соответствующих стран [6].

Эти подготовительные усилия были крайне важны, поскольку платформа, инициированная японским правительством, не получила всеобщего одобрения - в частности, Туркменистан выступил с критикой. Однако после успешного завершения форума Япония подчеркнула позитивные дипломатические преобразования, происходящие в регионе. Многосторонний диалог был направлен в первую очередь на развитие внутрирегионального сотрудничества, по образцу подхода, применяемого странами Юго-Восточной Азии.

Такая структура позволяет Японии взаимодействовать с несколькими государствами одновременно, обсуждая региональные проблемы и продвигая коллективные решения. В отличие от крупных держав, которые могут навязать свою волю, Япония позиционирует себя как нейтральный посредник. Такой подход позволил Японии внести свой вклад в усилия по урегулированию конфликтов и создать платформы для региональных дискуссий по вопросам безопасности, торговли и развития.

Диалог «Центральная Азия + Япония» продолжился серией встреч старших должностных лиц министерств иностранных дел стран-участниц и второй министерской встречей, состоявшейся в Токио в июне 2006 года. Основной раздел документа был посвящен развитию внутрирегионального сотрудничества в Центральной Азии при поддержке Японии по широкому спектру направлений:

1. Дипломатическое сотрудничество;
2. Незаконный оборот наркотиков, контртеррористическая деятельность, охрана окружающей среды и решение водных и энергетических проблем;
3. Развитие экономических связей;
4. Академический обмен;
5. Культурный обмен.

Структура этого проекта возникла из-за нежелания Японии вступать в ШОС - организацию, которая считалась неспособной функционировать на должном уровне из-за отсутствия среди ее членов западных стран.

В последующие годы диалог «Центральная Азия + Япония» начал терять обороты, в первую очередь из-за нежелания центральноазиатских стран в полной мере участвовать в сотрудничестве. Это нежелание в конечном итоге лишило японскую дипломатию ее предполагаемой роли «катализатора» процесса. Однако к 2010 году диалог вновь набрал обороты, а Туркменистан официально присоединился к инициативе, что способствовало возрождению чувства оптимизма. Длительные перерывы между встречами закончились, и четвертая и пятая министерские встречи состоялись в 2012 и 2014 годах соответственно. По сей день Токио готовится к девятой встрече, прочно утвердив платформу «Центральная Азия + Япония» в качестве неотъемлемой части политики евразийской интеграции. Примечательно, что проактивная роль Японии нашла отражение и в выборе места проведения - из 16 встреч большинство прошло в восточной столице Японии. В то же время неформальный «интеллектуальный диалог», состоящий из встреч экспертов и общественных деятелей для обсуждения различных вопросов, продолжался на регулярной основе [7]. Суть этих мероприятий заключалась в том, чтобы поддерживать взаимность взглядов и стремиться к общему будущему совместными усилиями. Поднимались вопросы двусторонних соглашений, стратегического партнерства и определения возможных направлений сотрудничества.

Принципиально новые области были открыто затронуты во время руководства Японией Таро Асо в 2006 году. Помимо признанного в

Центральной Азии подхода к экономической поддержке, важными темами для обсуждения стали политические взгляды и демократизация. Некоторые страны Центральной Азии положительно отреагировали на переход к более демократическому курсу, однако старые авторитарные режимы не были полностью искоренены. Япония предложила поддержать открытое региональное сотрудничество с Центральной Азией, основанное на универсальных ценностях, таких как верховенство закона, развитие рыночной экономики и защита прав человека. План предусматривал оказание Японией финансовой помощи странам региона, принявшим новый политический режим, а также пересмотр своих долгосрочных внешнеполитических целей [8]. По мнению японских политиков, эти проекты могут составить потенциальную конкуренцию ШОС, которую обвиняют в создании изоляционистской структуры в Центральной Азии, направленной на сдерживание растущего влияния Японии и западных стран. Позже Япония выступила с инициативой создания «Пояса свободы и процветания». Эта концепция была оформлена в «Голубой книге» Японии и предполагала создание «пояса», охватывающего целый ряд стран, в том числе страны Восточной Европы и Центральной Азии, но исключая Китай и Россию. Целью концепции было расширение внешнеполитических горизонтов Японии, содействие глобальной стабильности и укрепление связей со странами, с которыми Япония ранее имела менее интенсивные контакты.

С 2015 года начался новый период активизации японской политики в Центральной Азии. Растущая обеспокоенность по поводу расширения присутствия Китая в регионе, которая усилилась после того, как Пекин выступил с инициативой «Экономического пояса Шелкового пути», подтолкнула Японию к попытке создать противовес китайской экономической экспансии. В октябре 2015 года премьер-министр Японии впервые посетил все пять стран Центральной Азии. В ходе визита Синдзо Абэ пообещал значительные японские инвестиции в регион - в общей сложности 25 миллиардов долларов. Конкретные планы включали строительство атомной электростанции и добычу редкоземельных металлов в Казахстане, добычу газа и производство автомобилей в Узбекистане, инвестиции в газовое месторождение «Галкыныш» в Туркменистане - ранее считавшееся китайским оплотом - и реконструкцию аэропорта «Манас» в Кыргызстане [9]. Переговоры между японско-турецким консорциумом и туркменским правительством о строительстве газоочистительного завода на «Галкыныше» начались в феврале 2016 года.

Обсуждение

Важным элементом внешней политики Японии в Центральной Азии после объявления «евразийских инициатив» стало привлечение внимания общественности к японской культуре, языку, традициям и истории. Широкое распространение получила практика открытия культурных и лингвистических центров, организация языковых стажировок в Японии

для студентов из центральноазиатских республик, создание ассоциаций культурного и экономического сотрудничества. Так, например, японские культурные центры и языковые школы в Узбекистане и Кыргызстане стали центрами культурного обмена, способствуя взаимопониманию и привлечению молодежи к японским ценностям и традициям. Деятельность Японии в этой области соответствует цели политического руководства страны - продемонстрировать позитивный образ японского общества за рубежом. Обширные научные и культурные связи позволяют Японии пользоваться достижениями других цивилизаций и одновременно распространять свои собственные общественные ценности и достижения, подчеркивая привлекательность своей модели развития на мировой арене. В связи с этим одной из основных концепций японской политики стала «мягкая сила».

Джозеф Най ввел понятие «мягкой силы» в конце XX века. Он определил ее как способность страны влиять на других с помощью привлекательности и убеждения, а не принуждения или силы. Мягкая сила опирается на культурную привлекательность, политические ценности и внешнюю политику, которая считается законной и морально обоснованной. Например, нация может укреплять «мягкую силу» с помощью таких вещей, как популярная культура, образовательные обмены, гуманитарная помощь и международная дипломатия. Най утверждал, что «мягкая сила» является важным дополнением к «жесткой силе» (военной и экономической силе), поскольку она помогает странам завоевать долгосрочное влияние, формируя глобальные нормы и завоевывая сердца и умы людей по всему миру [37].

После окончания Второй мировой войны перед Японией встала задача изменить свой имидж на международной арене. Необходимо было приложить усилия, чтобы страна больше не воспринималась как агрессор. Используя элементы «мягкой силы» - культурную и общественную дипломатию, а также официальную помощь развитию, - Япония создает условия, облегчающие реализацию ее внешнеполитических инициатив. Используя «мягкую силу», Токио добился впечатляющих результатов, заслужив звание «сверхдержавы мягкой силы».

В настоящее время реализацией политики «мягкой силы» Японии занимается Министерство иностранных дел (2022). Кроме того, были созданы такие институты, как Японский фонд и Японское агентство международного сотрудничества, а также приняты различные государственные программы, направленные на продвижение имиджа Японии на мировой арене. Например, стратегия Cool Japan направлена на распространение уникальной культуры Японии за рубежом, чтобы привлечь в страну больше иностранных гостей [38]. Стоит отметить, что большая часть «мягкой силы» Японии существовала еще до того, как правительство официально решило использовать ее во внешней политике. Искусство, мода и кухня древних азиатских культур оказывали влияние на другие части мира на протяжении веков. В последние десятилетия наряду с традиционной культурой мировое признание получила японская поп-культура, превратившаяся в мощный

инструмент неофициальной (пассивной) культурной дипломатии

Другой инструмент, охватывающий экономическую помощь, отражает стремление Японии содействовать региональному развитию, сохраняя при этом свои стратегические интересы. Одним из таких важных инструментов японской дипломатии в Евразии является Официальная помощь развитию (ОПР). В рамках программы ОПР Япония вносит вклад в развитие и модернизацию евразийских стран, оказывая им финансовую поддержку, инвестируя в инфраструктуру и делясь техническими знаниями. Так, при поддержке Японии в Казахстане реализуются крупные инфраструктурные проекты, такие как строительство автомобильных дорог и развитие энергетического сектора. Эти инициативы не только улучшают транспортные возможности региона, но и усилят экономическое влияние Японии.

Кроме того, Япония активно использует инструменты публичной дипломатии для создания позитивного образа Евразии. Благодаря передовым технологиям, высокому уровню готовности к реагированию на стихийные бедствия и демонстрации приверженности устойчивому развитию страна стала прогрессивным и гуманным государством. Например, японские проекты по рациональному использованию водных ресурсов и защите окружающей среды.

Япония зарекомендовала себя как надежный партнер стран Центральной Азии и установила отношения с республиками региона на основе взаимных интересов. В этом контексте экономическое сотрудничество со странами Центральной Азии представляет собой своеобразный инструмент «мягкой силы», формирующий положительный имидж страны восходящего солнца в регионе.

Для японской политики в Центральной Азии важны культурно-психологические аспекты, то есть отношение местного населения к Японии и признание целей региональной стратегии. Социологическое исследование (2015-12 - 2016-1) в Казахстане, Кыргызстане, Узбекистане и Таджикистане, проведенное по заказу Министерства иностранных дел, выявило несколько важных тенденций.

Во-первых, 89 % респондентов выразили положительное мнение о Японии. Во-вторых, по значимости для стран Центральной Азии Япония (25 %) отстает от других крупных партнеров в регионе, таких как Россия (75 %) и Китай (49 %). В-третьих, по критерию «надежные партнеры» Япония (63 %) занимает второе место после России (данные по России в отчетах не упоминаются). В-четвертых, 75 % респондентов приветствуют сбалансированную внешнюю политику Японии. В-пятых, Япония признана «страной с сильной экономикой и передовыми технологиями» (63 %) и «страной с богатым культурным и историческим наследием» (35 %) [10].

Заключение

В целом японская дипломатия сумела создать прочный фундамент для регулярного политического диалога со странами Центральной Азии и заслужила благоприятную репутацию в регионе, что подтверждают

социологические исследования. Эксперты признают Японию страной, успешно проецирующей «мягкую силу» на Центральную Азию через реализацию проектов образовательного, научного и культурного сотрудничества с государствами региона, а также через взаимодействие в таких областях, как охрана окружающей среды, рациональное использование водных ресурсов и развитие сельского хозяйства [40]. Основные дипломатические инструменты и подходы в Евразии отражают тщательно сбалансированную стратегию. Сочетая экономическую помощь, культурное просвещение и многостороннее взаимодействие, Япония укрепляет свое влияние, одновременно способствуя региональной стабильности. Эта тонкая дипломатия позволяет ориентироваться в сложной геополитической динамике и неуклонно углублять свои связи на всем евразийском континенте.

В то же время Япония на протяжении многих лет сознательно проводила политику «деполитизации» своих отношений со странами Центральной Азии, стратегически оставаясь в тени американской дипломатии. Переход к более активной внешней политике в Центральной Азии, начавшийся в последние годы в рамках более широкой перестройки внешней политики Токио, потребует от Японии активного использования своего экономического и традиционного политического влияния, а также создания альянсов и коалиций. Наиболее вероятным сценарием представляется «проецирование» на Центральную Азию модели трехстороннего сотрудничества, аналогичной той, которую Япония разработала с США и Индией в Юго-Восточной Азии.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Троицкий Е. Ф., Ким М. Ю. Политика Японии в Центральной Азии (1992-2016 гг.) // Вестник Томского государственного университета. История. – 2017. – №. 50. – С. 84-88.
- [2] Захарьев Я. О. Япония в Центральной Азии в начале XXI века: изучение проблемы экономического влияния китайскими специалистами // Экономика Центральной Азии. – 2017. – Т. 1. – №. 1. – С. 11-18.
- [3] Ким Е. В., Конопьянова Л. О. Сотрудничество Центральной Азии и Японии // Вестник Забайкальского государственного университета. – 2018. – Т. 24. – №. 6. – С. 68-75.
- [4] Добринская О. А. Япония и Центральная Азия: модель экономического взаимодействия // Проблемы Дальнего Востока. – 2020. – №. 4. – С. 58-73.
- [5] Joint Statement “Central Asia + Japan” Dialogue / Foreign Ministers’ Meeting. Astana, August 28, 2004. URL: <http://www.mofa.go.jp/region/europe/dialogue/joint0408.pdf>

[6] Kawaguchi Yo. Speech at the University of World Economy and Diplomacy, Tashkent, August 26, 2004. URL: <http://www.mofa.go.jp/region/europe/uzbekistan/speech0408.html>

[7] Pollmann M. What Did Abe Accomplish in Central Asia, 2015, Web. (10.02.2025), URL: <https://thediplomat.com/2015/10/what-did-abe-accomplish-in-central-asia/>

[8] D. Holopova - Yaponskie i kitajskie podhody k razvitiyu integracionnyh processov v Azii, 2013, Web. (05.02.2025), URL: <https://we.hse.ru/data/2013/04/16/1297923733/%D0%AF%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%8F%20%D0%B8%20%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9%20%D0%B2%20%D0%A6%D0%90.pdf>

[9] Soft Power Author(s): Joseph S. Nye, Jr. Source: Foreign Policy, No. 80, Twentieth Anniversary (Autumn, 1990), pp. 153-171 Published by: Washingtonpost.Newsweek Interactive, URL: <http://www.jstor.org/stable/1148580>

[10] Miteva B. Japan's Foreign Policy towards Central Asia. ALMANACH VIA EVRASIA, 2015, Web. (10.02.2025), URL: <http://www.viaevrasia.com/documents/11.%20Boryana%20Miteva.pdf>

REFERENCES

[1] Troickij E. F., Kim M. Yu. Politika Yaponii v Central'noi Azii (1992-2016 gg.) [Japan's Policy in Central Asia]. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Istoriya, 2017, №. 50, s. 84-88 [in Russ.].

[2] Zahar'ev Ya. O. Yaponiya v Central'noj Azii v nachale HKHI veka: izuchenie problemy ekonomicheskogo vliyaniya kitajskimi specialistami [Japan in Central Asia at the Beginning of the 21st Century: A Study of Economic Influence by Chinese Experts]. Ekonomika Central'noj Azii, 2017, T. 1, №. 1, s. 11-18[in Russ.].

[3] Kim E. V., Konop'yanova L. O. Sotrudnichestvo Central'noj Azii i Yaponii [Central Asia and Japan Cooperation]. Vestnik Zabajkal'skogo gosudarstvennogo universiteta, 2018, T. 24, №. 6, s. 68-75. [in Russ.].

[4] Dobrinskaya O. A. Yaponiya i Central'naya Aziya: model' ekonomicheskogo vzaimodejstviya [Japan and Central Asia: economic cooperation model]. Problemy Dal'nego Vostoka, 2020, №. 4, s. 58-73 [in Russ.].

[5] Joint Statement "Central Asia + Japan" Dialogue. Foreign Ministers' Meeting. Astana, August 28, 2004. URL: <http://www.mofa.go.jp/region/europe/dialogue/joint0408.pdf>

[6] Kawaguchi Yo. Speech at the University of World Economy and Diplomacy, Tashkent, August 26, 2004. URL: <http://www.mofa.go.jp/region/europe/uzbekistan/speech0408.html>

[7] Pollmann M. What Did Abe Accomplish in Central Asia, 2015, <https://thediplomat.com/2015/10/what-did-abe-accomplish-in-central-asia/>

[8] Holopova D. Yaponskie i kitajskie podhody k razvitiyu integracionnyh processov v Azii, 2013 [Japanese and Chinese approaches to the development of integration processes in Asia],

<https://clck.ru/3PUYRY> [in Russ.].

[9] Nye Joseph S., Jr. Soft Power. Foreign Policy, 1990, No. 80, p. 153-171. <http://www.jstor.org/stable/1148580>

[10] Miteva B. Japan's Foreign Policy towards Central Asia. ALMANACH VIA EVRASIA, 2015. <http://www.viaevrasia.com/documents/11.%20Boryana%20Miteva.pdf>

ЖАПОНИЯ ЖӘНЕ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ: ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МЕХАНИЗМДЕРІНІҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ

*Шадаева Ш.А.¹

*¹ Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада Жапонияның Орталық Азия елдеріне қатысты дипломатиялық механизмдерінің 1990 жылдардың басынан қазіргі уақытқа дейінгі эволюциясы қарастырылады. Автор «Жібек жолы дипломатиясы» тұжырымдамасы, «Орталық Азия + Жапония» диалог механизмі, «Бостандық пен өркендеу белдеуі» идеясы сияқты бастамаларға ерекше назар аударып, Жапонияның аймақтағы сыртқы саяси стратегиясын дамытудың негізгі кезеңдерін қарастырады. Бұл бастамалар Орталық Азияның посткеңестік республикаларымен саяси, экономикалық және мәдени салалардағы ынтымақтастықты нығайтуға бағытталған ұзақ мерзімді саясаттың элементтері ретінде ұсынылған. Мақалада мемлекеттердің ішкі істеріне араласпау, мәдени байланыстарды ілгерілету және «жұмсақ күш» құралы ретінде қарастырылатын дамуға ресми көмек (ODA) көрсетуді қоса алғанда, жапон дипломатиясының негізгі принциптеріне назар аударылады. Ол сондай-ақ аймақтағы ықпал ету үшін Қытай және Ресеймен бәсекелестіктің күшеюі жағдайында жапон дипломатиясының алдында тұрған қиындықтарды қарастырады. Мақалада Жапонияның геосаяси текетіреске жол бермей, бейтарап және сенімді серіктес мәртебесін сақтай алғаны атап өтілген. Токио мен Орталық Азия елдері арасындағы тұрақты даму мен сенімді нығайтуға ықпал ететін жапондық инфрақұрылымдық, білім беру және гуманитарлық жобаларды сәтті жүзеге асыру мысалдары келтірілген. Қорытындылай келе, Жапония еуразиялық кеңістікте, оның ішінде Орталық Азияда тұрақтандырушы рөл атқарады және экономикалық пайда мен әріптестердің ұлттық егемендігін құрметтеу арасындағы теңгерім арқылы аймақтағы өз позициясын одан әрі нығайту үшін елеулі әлеуетке ие деген қорытындыға келеді.

Тірек сөздер: Жапония, Орталық Азия, дипломатия, жұмсақ күш, Еуразиялық саясат, Жібек жолы, халықаралық ынтымақтастық, Жапонияның сыртқы саясаты, аймақтық қауіпсіздік

JAPAN AND CENTRAL ASIA: EVOLUTION OF DIPLOMATIC MECHANISMS OF INTERACTION

*Shadayeva Sh.A.¹

*¹ L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Abstract. This article examines the evolution of Japan's diplomatic mechanisms towards the Central Asian countries from the early 1990s to the present. The author examines the main stages in the development of Japan's foreign policy strategy in the region, focusing on initiatives such as the Silk Road Diplomacy concept, the Central Asia + Japan dialogue mechanism, and the Belt of Freedom and Prosperity idea. These initiatives are presented as elements of a long-term policy aimed at strengthening cooperation with the post-Soviet republics of Central Asia in the political, economic, and cultural spheres. The article focuses on the key principles of Japanese diplomacy, including non-interference in the internal affairs of states, promotion of cultural ties, and provision of official development assistance (ODA), which is seen as a soft power tool. It also analyzes the challenges that Japanese diplomacy faces amid growing competition with China and Russia for influence in the region. The article emphasizes that Japan has managed to maintain its status as a neutral and reliable partner that avoids geopolitical confrontation. Examples of successful implementation of Japanese infrastructure, educational and humanitarian projects that promote sustainable development and strengthen trust between Tokyo and the Central Asian countries are given. In conclusion, it is concluded that Japan plays a stabilizing role in the Eurasian space, including in Central Asia, and has significant potential for further strengthening its position in the region due to the balance between economic benefits and respect for the national sovereignty of partners.

Key words: Japan, Central Asia, diplomacy, soft power, Eurasian policy, Silk Road, international cooperation, Japanese foreign policy, regional security

Информация об авторе:

Шадаева Шолпан Абаевна – докторант 2 курса кафедры регионоведения факультета международных отношений Евразийского национального университета имени Л. Н. Гумилева, Астана, Казахстан, e-mail: shopik-8989@mail.ru

Автор туралы мәлімет:

Шадаева Шолпан Абаевна – аймақтану кафедрасының екінші курс докторанты, Халықаралық қатынастар факультеті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, e-mail: shopik-8989@mail.ru

Information about the author:

Shadayeva Sholpan Abayevna – second-year doctoral student of the Department of Regional Studies, Faculty of International Relations, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: shopik-8989@mail.ru

Статья поступила: 11 Июня 2025

Принята к публикации: 25 сентября 2025

UDC 327

IRSTI 11.25.67

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.013>

KAZAKHSTAN AND INDIA: EXPANDING HORIZONS OF BILATERAL COOPERATION

* Nurdavletova L.M.¹, Movkebayeva G.A.²

*^{1,2} Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This paper examines the comprehensive development of bilateral relations between the Republic of Kazakhstan and the Republic of India, tracing their evolution from the establishment of diplomatic ties in 1992 to the present-day strategic partnership. Over the past three decades, Kazakhstan and India have demonstrated a consistent commitment to expanding cooperation across a wide array of sectors, including politics, trade and investment, energy, education, culture, defense, and emerging technologies. The paper provides an in-depth analysis of the key phases of diplomatic engagement, marked by frequent high-level visits, the signing of crucial agreements, and the institutionalization of mechanisms for political dialogue and economic cooperation.

Special attention is given to the role of both countries within multilateral platforms such as the United Nations, the Shanghai Cooperation Organization (SCO), and the Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia (CICA). Their shared positions on global challenges – including counterterrorism, nuclear non-proliferation, regional stability, and sustainable development – reflect a growing convergence of strategic interests.

Furthermore, the paper explores the significance of new areas of cooperation, including green energy, digitalization, space technology, and transport logistics, emphasizing the shift from traditional diplomatic interaction to multidimensional partnership. The resilience of Kazakhstan-India relations during global crises, such as the COVID-19 pandemic, demonstrates the strength and flexibility of their bilateral ties.

Ultimately, the research concludes that Kazakhstan and India have successfully built a dynamic and future-oriented relationship grounded in mutual respect, shared values, and common goals. Their continued collaboration promises to play an increasingly influential role in shaping regional geopolitics and fostering stability, prosperity, and connectivity across Central and South Asia.

Key words: Kazakhstan, India, Central Asia, Kazakhstan-India relations, bilateral relations, SCO, regional cooperation, international relations

Introduction

The Republic of Kazakhstan and India have a long and complex history of diplomatic relations based on respect for one another and common interests. India, a major nation in South Asia, and Kazakhstan, which is situated in the center of the Eurasian continent, have maintained political, economic, and

cultural collaboration for many years; this cooperation is still growing in the XXI century. As seen by the so-called “New Silk Road” program in Indian foreign policy, which aims to increase collaboration with the Central Asian region, India places a high value on fostering its relations with this region [1]. Within the framework of a strategic alliance that is being strengthened at several levels, political cooperation between Kazakhstan and India is developing.

Kazakhstan and India have developed close political, economic, and cultural relations over the course of their more than thirty years of interaction. These ties are founded on respect for one another and common interests in trade, science, education, and security. Despite their physical separation, Kazakhstan and India have developed a fruitful and strategic collaboration since they have similar perspectives on important global issues.

Cooperation within international institutions like the Shanghai Cooperation Organization, the United Nations, and others, where both nations actively support shared interests and exchange experiences, plays a unique role in their relationship. The signing of a number of agreements, including a strategic partnership agreement and agreements to increase mutual interchange in the areas of trade, education, research, and culture, was a significant step in strengthening bilateral ties.

The evolution of diplomatic cooperation illustrates the successful integration of both Kazakhstan and India into global affairs. In recent years, their bilateral relations have grown steadily stronger, paving the way for new opportunities and areas of collaboration. This section explores the origins and progression of political and diplomatic ties between the Republic of Kazakhstan and the Republic of India.

Description of Materials and Methods

This study employs a multidisciplinary qualitative methodology to explore the historical evolution, current status, and future perspectives of political, diplomatic and economic relations between the Republic of Kazakhstan and the Republic of India. The research draws upon several interrelated methods, allowing for a comprehensive, context-sensitive, and analytically rigorous examination of the topic.

Historical-analytical method is used to trace the historical trajectory of Kazakhstan-India relations from their formal establishment to the present day. It involves the examination of key diplomatic milestones, official visits, bilateral agreements, and shifts in regional and global geopolitical dynamics that have shaped the interaction between the two states.

Official documents, including treaties, joint declarations, and strategic partnership agreements were analyzed. This method enables the identification of formal structures, policy priorities, and institutional frameworks that underpin the bilateral relationship.

A qualitative content analysis was conducted on speeches, policy statements and media coverage from both Kazakhstani and Indian sources. This helped uncover prevailing narratives, diplomatic discourse, and the thematic emphasis of both parties in the bilateral context. Academic publications, think-tank reports and expert opinion were systematically reviewed to integrate scholarly perspectives and enhance the theoretical depth of the analysis.

Quantitative data, including trade volume, investment flows, joint ventures, and educational exchanges, were obtained from official databases. These data provide an empirical basis for evaluating the scope and effectiveness of bilateral cooperation.

Selected case studies, such as the India-Central Asia Dialogue, the Chabahar Port Project, and cultural, educational collaborations, were used to illustrate practical aspects of the bilateral relationship. These in-depth examples provide concrete evidence of cooperation outcomes and future potential.

All these methods ensure that the research not only captures the historical and political dimensions of Kazakhstan-India relations but also situates them within broader global and regional contexts. The combination of qualitative analysis, documentary review, and comparative insight enables a policy-relevant understanding of bilateral diplomacy.

Results

The relevance of this research lies in the growing strategic importance of relations in different areas between the Republic of Kazakhstan and the Republic of India in the context of shifting global and regional dynamics. As both countries pursue multi-vector foreign policies and seek greater engagement in Central and South Asia, understanding the historical evolution and current trajectory of their bilateral relations becomes increasingly vital.

In light of contemporary geopolitical developments – including the rise of China, the war in Ukraine, regional security concerns, and the global energy transition – Kazakhstan and India are actively expanding their cooperation in areas such as trade, investment, energy, education, and cultural exchange. This makes the study of their diplomatic interaction timely and significant for scholars, policymakers, and regional analysts.

Furthermore, Kazakhstan's position as a leading actor in Central Asia and India's role as an emerging global power highlight the necessity of analyzing their partnership within the broader context of Eurasian integration and multipolar world order formation. This research contributes to filling a gap in academic literature, where Kazakhstan-India relations are often overshadowed by larger power dynamics, despite their growing relevance.

By examining the political and diplomatic aspects of this partnership, the study aims to provide new insights into the mechanisms, challenges, and prospects of bilateral cooperation.

Official diplomatic relations between Kazakhstan and India were established on January 31, 1992, marking a significant milestone in the development of their bilateral partnership. In the early years following Kazakhstan's independence, both nations initiated efforts to build a solid foundation for cooperation across political, economic, and cultural domains.

In October 1993 India opened its embassy in Kazakhstan, followed shortly by the opening of the Kazakh Embassy in New Delhi in November of the same year. After the relocation of Kazakhstan's capital, the embassy moved to Astana in November 2007, while a consular office continues to operate in Almaty. As of May 2021, Mr. N. Zhaltgasbayev serves as Kazakhstan's Ambassador to India, having presented his credentials on July 7, 2021. Mr. T. V. Nagendra Prasad assumed the role of Indian Ambassador to Kazakhstan in June 2023 and presented his credentials on October 6, 2023 [2].

During this formative period, both countries made significant strides in developing institutional mechanisms to foster cooperation in areas such as trade, culture, science, and security. Kazakhstan prioritized diversifying its foreign relations and economic partnerships, while India, driven by its strategic interests in Central Asia, aimed to expand its influence and engagement in the region. These early initiatives laid the groundwork for a steadily growing and multifaceted diplomatic relationship.

Discussion

The period from 1992 to 2002 was characterized by the formal establishment of political and legal frameworks between Kazakhstan and India. India was among the earliest nations to recognize Kazakhstan's independence and formally established diplomatic relations on February 23, 1992. Since that time, the two countries have steadily developed a close partnership, engaging in mutually advantageous cooperation across diverse fields.

A pivotal moment in diplomatic engagement occurred in 1993, when the First President of Kazakhstan, N. Nazarbayev, made an official state visit to India. This historic visit – the first by a Kazakh head of state to India – played a key role in deepening political ties and laid the groundwork for long-term strategic collaboration. India, in turn, demonstrated strong political support for fostering bilateral relations, helping to unlock new opportunities in areas such as trade, cultural exchange, and security cooperation [3].

During this foundational phase, several important agreements were concluded to formalize and expand cooperation. Among them were the “Agreement on Cooperation in the Fields of Trade-Economic Relations, Science, and Technology” [4] and the “Agreement on Cooperation in the Fields of Culture, Art, Education, Science, Mass Media, and Sports” [5], signed in New Delhi on February 22, 1992. Additionally, the “Air Services Agreement” was

signed in Almaty on September 10, 1993 [6]. Further strengthening the economic dimension of the relationship, the “Agreement on the Promotion and Protection of Investments and the Convention for the Avoidance of Double Taxation and the Prevention of Fiscal Evasion with Respect to Taxes on Income and Capital” were signed in New Delhi on December 9, 1996 [7].

These agreements laid a solid legal and institutional foundation for the evolving partnership and reflected the shared commitment of both nations to building a stable and comprehensive bilateral relationship.

Between 1991 and 2002, several important high-level exchanges significantly contributed to the development of Kazakhstan-India relations. Notable among these were the official visit of the First President of Kazakhstan N. Nazarbayev to India in 1992; visit of Indian Prime Minister Narasimha Rao to Kazakhstan in 1993; a second visit by Nazarbayev to India in 1996; and in the same year, the official visit of Indian Vice President K. Narayanan to Kazakhstan [8]. In 1999, Kazakhstan’s Deputy Prime Minister and Minister of Foreign Affairs, K. Tokayev, visited India, where key issues of bilateral cooperation were discussed [9].

When evaluating this initial phase of bilateral relations, it is evident that Kazakhstan and India achieved rapid progress in establishing and reinforcing the legal and institutional foundations of their cooperation. The early years were primarily focused on developing strong political and economic ties, with both countries actively engaging in reciprocal high-level visits and concluding agreements aimed at enhancing trade, economic collaboration, and cultural exchange.

Period from 2002 to 2011 was characterized by the practical implementation of the agreements signed in the preceding decade, along with the broadening of cooperation into new and promising areas. A key event during this period was the state visit of President Nazarbayev to India from February 11 to 14, 2002 [10]. Taking place on the occasion of the 10th anniversary of diplomatic relations, the visit was met with widespread approval from Indian political and business communities and was seen as a turning point in deepening cooperation and exploring new avenues for partnership.

In 2003, the official visit of Indian Prime Minister Atal Bihari Vajpayee to Kazakhstan marked a significant milestone in the advancement of political and economic relations between the two countries. This was followed by the visit of the President of India to Kazakhstan in 2009, reaffirming the mutual commitment of both nations to deepening their bilateral partnership.

Over the course of a decade, India and Kazakhstan successfully developed a relationship characterized by mutual respect, trust, and shared strategic interests. High-level exchanges held in both countries reflected the sincere intentions of their leadership to broaden cooperation and explore new areas of partnership [11].

Among the key diplomatic engagements during this period were the 2002 state visit of Kazakhstan's First President N. Nazarbayev to India and Prime Minister Vajpayee's visit to Kazakhstan later that same year in the framework of the CICA Summit. These visits facilitated meaningful negotiations and the signing of several important agreements that elevated bilateral relations to a qualitatively new level. They also highlighted the two nations' aligned positions on major global issues and their shared commitment to addressing emerging international challenges.

A major outcome of these engagements was the signing of the "Joint Declaration on Strategic Partnership" in 2002 [12]. This political document laid the foundation for a new phase of cooperation and outlined key priorities for future collaboration. Both sides pledged mutual support in promoting their national interests and agreed to intensify cooperation in areas of strategic importance.

The signing of the Strategic Partnership Agreement served as a turning point in bilateral relations, enabling closer collaboration in vital sectors such as energy, trade, science, and technology. Since the early 2000s, political and diplomatic ties between Kazakhstan and India have continued to grow stronger, driven by shared values and a vision for long-term partnership [13].

This period represented a key phase in the advancement of Kazakhstan-India relations, particularly highlighted by the official visit of Kazakhstan's First President N. Nazarbayev to India in 2006. The visit resulted in the signing of several important agreements in the fields of trade, energy, science, and technology. A central focus of the discussions was cooperation in the energy sector, especially in uranium extraction and processing. As one of the world's leading uranium producers, Kazakhstan attracted strong interest from India, which seeks reliable partners for the development of its civilian nuclear energy program [14].

This momentum was sustained through subsequent high-level visits. In 2008, Indian Vice President M. Hamid Ansari paid an official visit to Kazakhstan, followed by a return state visit by Nazarbayev to India in 2009. The following year, in 2010, Indian Minister of External Affairs S. M. Krishna visited Kazakhstan, continuing the trend of active diplomatic engagement.

A major milestone was reached on January 1, 2009, with the signing of the Strategic Partnership Agreement between the two nations. This comprehensive document laid the groundwork for enhanced cooperation in a broad range of sectors, including trade, energy, culture, defense, science, and technology. That same year also saw the signing of the "Agreement on Cooperation in the Peaceful Uses of Atomic Energy", which provided for the supply of Kazakh uranium to India and deeper collaboration in the field of nuclear technology [15].

The establishment of the strategic partnership marked a turning point in bilateral relations, setting the stage for intensified high-level exchanges and long-term cooperation. Throughout the 2010s, the relationship continued to evolve in

alignment with the commitments laid out in these foundational agreements.

Additionally, a Long-Term Program for Cooperation in the Field of Education was signed, promoting student mobility and academic exchange [16]. This initiative has played a vital role in strengthening ties in science, technology, and culture, while contributing to the development of human capital and fostering greater mutual understanding between the two countries.

The period from 2011 to 2020 ushered in a new phase of momentum in Kazakhstan-India relations, marked by the signing of the Treaty of Friendly Relations and Cooperation in 2011. This pivotal agreement reinforced the strategic partnership between the two nations, emphasizing enhanced collaboration in political, economic, cultural, security, and scientific domains. It underscored the mutual commitment to deepening cooperation across a broad range of priority sectors.

During this decade, bilateral trade and economic relations grew steadily, with Kazakhstan emerging as a key partner for India in Central Asia. Several important agreements were concluded in areas such as trade, investment, and financial cooperation, reflecting the evolving economic dynamics between the two countries.

In 2011, Indian Prime Minister Manmohan Singh paid an official visit to Kazakhstan. During this visit, the two sides signed the Treaty on Legal Assistance in Civil Matters, which provided a legal framework for mutual assistance in civil judicial processes [17]. That same year, the Treaty of Friendly Relations and Cooperation laid the foundation for more structured collaboration in security, defense, and scientific-technical exchange.

Kazakhstan also expressed strong support for India's initiatives in major international forums, including the United Nations and the Shanghai Cooperation Organization, while India, in turn, supported Kazakhstan on issues such as nuclear non-proliferation and global security.

Further strengthening bilateral ties, First President N. Nazarbayev's 2012 visit to New Delhi resulted in the signing of new agreements focused on enhancing transport and logistics connectivity, as well as cooperation in the agricultural sector.

In 2015, both sides signed a "Memorandum of Understanding", expanding collaboration to include railways, logistics, education, and other areas of shared interest [18]. These documents reflect the mutual desire to build a long-term and multifaceted partnership.

This period also witnessed a significant increase in cultural and humanitarian cooperation, alongside joint initiatives under the framework of the SCO. Bilateral engagements began to place greater emphasis on people-to-people exchanges and educational partnerships.

A key milestone was reached in 2016, when Indian Prime Minister Narendra Modi visited Almaty. During this high-level visit, a number of important agreements were signed, covering a wide range of fields including high technology, trade, energy, education, science, and national security. Particular attention was given to cooperation in counterterrorism and defense. This visit marked a major step forward in consolidating bilateral relations and underscored the shared strategic vision of both countries.

The year 2017 was particularly noteworthy in the development of Kazakhstan-India relations, as it marked the launch of the Kazakhstan-India Business Platform – a significant initiative aimed at enhancing mutual investment and expanding commercial ties. That same year, Indian Prime Minister Narendra Modi conducted an official visit to Kazakhstan, further strengthening the bilateral partnership.

During this phase, numerous high-level diplomatic exchanges took place. In 2013, Kazakhstan's Minister of Foreign Affairs E. Idrissov visited India, followed by a reciprocal visit to Kazakhstan by India's Foreign Minister Salman Khurshid. This trend continued in 2018 with a visit from Indian External Affairs Minister Sushma Swaraj to Kazakhstan, and in 2019, Indian Minister of State for External Affairs V. Muraleedharan also visited the country. Additionally, Kazakhstan's Deputy Prime Minister and Minister of Foreign Affairs Mukhtar Tileuberdi held multiple meetings with his Indian counterpart Subrahmanyam Jaishankar – in New York (2019), Moscow (2020), Dushanbe (March 2021), and Tashkent (July 2021). These consistent interactions added new momentum to political and diplomatic cooperation between the two countries.

It is also worth noting the steady development of inter-parliamentary cooperation. In 2013, a delegation of Kazakh parliamentarians, led by Maulen Ashimbayev, Chairman of the Committee on International Affairs, Defense and Security of the Mazhilis of the Parliament, paid an official visit to India, highlighting the growing role of legislative diplomacy in bilateral ties.

In 2018, Kazakhstan and India commemorated the 25th anniversary of the establishment of diplomatic relations. As part of this celebration, several agreements were signed, reaffirming the shared commitment to advancing their strategic partnership.

The outbreak of the COVID-19 pandemic in 2020 further demonstrated the spirit of solidarity between the two nations. Kazakhstan extended support to India by supplying essential medical materials, while India contributed through cooperation in medical research and expertise. These reciprocal efforts underscored the strength and resilience of their bilateral relationship.

Since 2021 to present, has been marked by deeper engagement in advanced sectors such as information technology, space exploration, agriculture, and renewable energy. Kazakhstan has positioned itself as an important regional

partner in the development of green and alternative energy sources, an area of growing interest for India.

A key moment reflecting this evolving cooperation was the participation of Kazakhstan's President K. Tokayev in the First Central Asia-India Summit, held via videoconference in 2022. The summit provided a platform for discussing key areas of regional collaboration and expanding dialogue on strategic priorities.

Further achievements and prospective areas of cooperation were highlighted during the 3rd India–Central Asia Foreign Ministers' Dialogue in 2021, which included official visits by Indian External Affairs Minister S. Jaishankar to Kazakhstan and Deputy Prime Minister M. Tileuberdi to New Delhi [19]. These exchanges reflect the continued commitment of both sides to strengthening regional cooperation and advancing shared goals.

In 2022, Kazakhstan-India relations continued to progress, with increasing emphasis on addressing global challenges such as climate change, counterterrorism, and the strengthening of international security. During the Shanghai Cooperation Organisation Summit, both nations reaffirmed their shared commitment to advancing bilateral cooperation.

That same year, two significant high-level visits took place. Notably, Indian Minister of State for External Affairs Meenakshi Lekhi visited Kazakhstan, where discussions focused on enhancing collaboration in trade, energy, and economic development.

In 2023, President Kassym-Jomart Tokayev participated in several high-profile multilateral events, including the inaugural online summit "Voice of the Global South" and the SCO Summit, both hosted by India in virtual format. Additionally, Kazakhstan's Deputy Prime Minister and Minister of Foreign Affairs Murat Nurtleu traveled to India for the SCO Foreign Ministers' Meeting, underscoring Kazakhstan's active and growing role within the organization.

In recent years, the political and diplomatic dialogue between Kazakhstan and India has become increasingly dynamic. Both countries maintain robust engagement within the SCO framework, where they collaborate on key regional and global issues such as security, trade, and sustainable development. Bilateral efforts have expanded to include joint digitalization projects, reflecting a shared interest in innovation and technological progress. Furthermore, cooperation has intensified in confronting geopolitical instability, climate-related risks, and transnational threats such as terrorism.

A number of new bilateral agreements have been concluded in the fields of trade, investment, science and technology, as well as in areas related to security and global risk mitigation.

In summary, Kazakhstan and India continue to deepen their partnership, evolving from a traditional strategic alignment into a comprehensive, multidimensional cooperation model. This ongoing transformation reflects their

mutual aspiration to promote shared political, economic, and cultural interests on both regional and global platforms.

Conclusion

Diplomatic relations between Kazakhstan and India have undergone significant development – evolving from the initial establishment of official ties in 1992 to the formation of a robust strategic partnership in the XXIst century. Over the years, both nations have consistently expanded cooperation across a wide spectrum of areas, including the economy, culture, defense, and energy. High-level reciprocal visits by national leaders have played a crucial role in reinforcing bilateral engagement and fostering mutual trust.

In addition to strong bilateral ties, Kazakhstan and India actively engage in multilateral diplomacy through platforms such as the United Nations, the Shanghai Cooperation Organisation and the Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia (CICA). Both countries advocate for a strengthened role of the UN and support its central function in maintaining global peace and stability. Kazakhstan has expressed its support for India's aspirations to gain permanent membership in the UN Security Council, acknowledging India's growing global influence.

The two nations also maintain close cooperation on key global and regional challenges, including security, sustainable development, and the fight against international terrorism. Particular attention is given to enhancing regional security frameworks in Central and South Asia, where both states support peaceful conflict resolution, the promotion of stability, and efforts to counter transnational threats.

India actively endorses Kazakhstan's initiative to convene the Congress of Leaders of World and Traditional Religions and participates regularly in its sessions, demonstrating mutual respect for intercultural dialogue. Bilateral consultations are held on a regular basis and at various levels, with their increasing frequency and strategic focus reflecting the dynamic nature of the relationship.

The ongoing evolution of political cooperation between Kazakhstan and India encompasses a diverse range of sectors, laying a solid foundation for the continued enhancement of bilateral ties. Looking ahead, both nations are expected to further deepen their collaboration, jointly addressing emerging geopolitical and economic challenges while striving to ensure sustainable development and regional stability.

In conclusion, the political and diplomatic relationship between Kazakhstan and India has progressed through several important stages – from the initial establishment of diplomatic relations to the consolidation of a comprehensive strategic partnership. This development reflects a shared commitment to equality, mutual respect, and common strategic interests, underscoring the strength and future potential of their bilateral cooperation.

REFERENCES

- [1] Kukeeva F.T., Azimkhanov K.N. Kazakhstan and India: Perspectives in cooperation // KazNU Bulletin. International Relations and International Law Series. – 2013. – №3-4(63-64). – P. 89-93.
- [2] О казахстанско-индийских отношениях. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-delhi/activities/2126/> date of access: 15.04.2025
- [3] Sultanov B.K., Santanam K. *India and Kazakhstan: Perspectives of strategic cooperation*. <http://kisi.kz/img/docs/5315.pdf/> date of access: 21.08.2025
- [4] Назарбаев Н. А. Стратегия Казахстана в условиях глобальных изменений. – 2018. – Алматы: Казахстан. – С.64.
- [5] Гуриев С., Махмудов Н. Экономическое сотрудничество Казахстана и Индии: Современные тенденции // Журнал международных отношений. – 2020. – № 2. – С. 36-44.
- [6] Сагиндыков Н. История дипломатии Казахстана: 1991-2010 годы. – 2015. – Астана: Казахстан. – С.41-50.
- [7] Ministry of External Affairs of India. India-Kazakhstan Bilateral Relations. – New Delhi, 2020. – P.16.
- [8] О ратификации Конвенции между Правительством Республики Казахстан и Правительством Республики Индия об избежании двойного налогообложения и предотвращении уклонения от налогообложения в отношении налогов на доход и на капитал: Закон Республики Казахстан от 3 июля 1997 года № 147-І // Бюллетень международных договоров Республики Казахстан. – 2002. - №144. – С. 35.
- [9] Ibrokhim R. India-Kazakhstan relations: Challenges and prospects // Mainstream Weekly, XLVII(38). – 2009, September 5.
- [10] Ashok Sajjanhar. India-Kazakhstan relations: Challenges and opportunities. <https://www.gatewayhouse.in/india-kazakhstan-relations-challenges-and-opportunities/> date of access 12.05.2024
- [11] The Diplomat. Kazakhstan and India: Building strategic ties in Central Asia. <https://thediplomat.com/> date of access 05.07.2025
- [12] India – Kazakhstan Relations. Embassy of India in Kazakhstan, 2009. https://www.indembastana.gov.in/content/India_Kazakhstan_Relations.pdf/ date of access 13.12.2024
- [13] Sajjanhar A. India-Kazakhstan relations: Challenges and opportunities. Gateway House, Indian Council on Global Relations. – 2013, November, 20.
- [14] Foshko K. India-Kazakhstan: Looking beyond energy II. <http://www.gatewayhouse.in/india-kazakhstan-looking-beyond-energy-ii/> date of access 21.11.2024
- [15] Hussain Z. Analysis: Indian-Kazakh energy ties deepen. – Energy Daily. – 2009, January 16.
- [16] Соглашение между Правительством Республики Казахстан и

Правительством Республики Индия о сотрудничестве в области культуры, искусства, образования, науки, средств массовой информации и спорта. (1992, февраль 22) // Бюллетень международных договоров Республики Казахстан. – № 10. – С.62.

[17] Baizakova K., Dwivedi R. India-Kazakhstan perspectives: Regional and international interactions. http://www.centralasiasouthcaucasus.com/index.php?option=com_content&task=view&id=90/ date of access 01.01.2025

[18] Соглашение между Республикой Казахстан и Республикой Индия о сотрудничестве в области торгово-экономических отношений, науки и технологии. (1992, февраль 22) // Бюллетень международных договоров Республики Казахстан. - № 10. – С. 63.

[19] Деловые круги Индии заинтересованы в развитии торгово-экономических связей с Казахстаном. – IBA Moscow, 2024, 19 сентября / <http://iba-moscow.ru/cgi-bin/iba/news/> date of access 16.07.2025

REFERENCES

[1] Kukeeva F.T., Azimkhanov K.N. Kazakhstan and India: Perspectives in cooperation // KazNU Bulletin. International Relations and International Law Series. – 2013. – №3-4(63-64). – P. 89-93.

[[2] О казахстанско-индийских отношениях [On Kazakhstan-India relations]. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-delhi/activities/2126/> (date of access: 15.04.2025) [in Russ.]

[3] Sultanov B.K., Santanam K. India and Kazakhstan: Perspectives of strategic cooperation. <http://kisi.kz/img/docs/5315.pdf> date of access: 21.08.2025

[4] Nazarbayev N.A. Strategiya Kazakhstana v usloviyakh global'nykh izmeneniy [Strategy of Kazakhstan in the Context of Global Changes]. Almaty, Kazakhstan, 2018. P. 64. [in Russ.].

[5] Guriev S., Makhmudov N. Ekonomicheskoe sotrudnichestvo Kazakhstana i Indii: Sovremennye tendentsii [Economic Cooperation between Kazakhstan and India: Current Trends] // Zhurnal Mezhdunarodnykh Otnosheniy [Journal of International Relations]. 2020, No. 2. P. 36-44. [in Russ.].

[6] Sagyndikov N. Istoriya diplomatii Kazakhstana: 1991-2010 gody [History of Kazakhstan Diplomacy: 1991-2010]. Astana, Kazakhstan, 2015. P. 41-50. [in Russ.].

[7] Ministry of External Affairs of India. India-Kazakhstan Bilateral Relations. – New Delhi, 2020. – P.16.

[8] O ratifikatsii Konventsii mezhdru Pravitelstvom Respubliki Kazakhstan i Pravitelstvom Indii ob izbezhanii dvoynogo nalogooblozheniya i predotvrashchenii ukloneniya ot nalogooblozheniya v otnoshenii nalogov na dokhod i na kapital [On the Ratification of the Convention between the Government of the Republic of Kazakhstan and the Government of India on the Avoidance of Double Taxation and Prevention of Tax Evasion with respect to Taxes on Income and Capital]. Zakon Respubliki Kazakhstan ot 3 iyulya 1997 goda № 147-1 // Bulletin Mezhdunarodnykh Dogovorov Respubliki Kazakhstan. 2002. No.144. P. 35. [in

Russ.]. [9] Ibrokhim R. India-Kazakhstan relations: Challenges and prospects // Mainstream Weekly, XLVII(38). – 2009, September 5.

[10] Ashok Sajjanhar. India-Kazakhstan relations: Challenges and opportunities. <https://www.gatewayhouse.in/india-kazakhstan-relations-challenges-and-opportunities/> date of access 12.05.2024

[11] The Diplomat. Kazakhstan and India: Building strategic ties in Central Asia. <https://thediplomat.com/> date of access 05.07.2025

[12] India – Kazakhstan Relations. Embassy of India in Kazakhstan, 2009. https://www.indembastana.gov.in/content/India_Kazakhstan_Relations.pdf/ date of access 13.12.2024

[13] Sajjanhar A. India-Kazakhstan relations: Challenges and opportunities. Gateway House, Indian Council on Global Relations. – 2013, November, 20.

[14] Foshko K. India-Kazakhstan: Looking beyond energy II. <http://www.gatewayhouse.in/india-kazakhstan-looking-beyond-energy-ii/> date of access 21.11.2024

[15] Hussain Z. Analysis: Indian-Kazakh energy ties deepen. – Energy Daily. – 2009, January 16.

[16] Soglashenie mezhdru Pravitelstvom Respubliki Kazakhstan i Pravitelstvom Indii o sotrudnichestve v oblasti kultury, iskusstva, obrazovaniya, nauki, sredstv massovoy informatsii i sporta [Agreement between the Government of the Republic of Kazakhstan and the Government of India on Cooperation in the Fields of Culture, Arts, Education, Science, Mass Media and Sports]. (1992, fevral 22) // Bulletin Mezhdunarodnykh Dogovorov Respubliki Kazakhstan. – No. 10. – P. 62. [in Russ.].

[17] Baizakova K., Dwivedi R. India-Kazakhstan perspectives: Regional and international interactions. http://www.centralasiasouthcaucasus.com/index.php?option=com_content&task=view&id=90/ date of access 01.01.2025

[18] Soglashenie mezhdru Respublikoy Kazakhstan i Respublikoy Indiya o sotrudnichestve v oblasti torgovo-ekonomicheskikh otnosheniy, nauki i tekhnologiy [Agreement between the Republic of Kazakhstan and the Republic of India on Cooperation in the Field of Trade and Economic Relations, Science and Technology]. (1992, fevral 22) // Bulletin Mezhdunarodnykh Dogovorov Respubliki Kazakhstan. – No. 10. – P. 63. [in Russ.].

[19] Delovye krugi Indii zainteresovany v razvitii torgovo-ekonomicheskikh svyazey s Kazakhstanom [Indian Business Circles Are Interested in Developing Trade and Economic Ties with Kazakhstan]. IBA Moscow, 2024, 19 sentyabrya. Available at: <http://iba-moscow.ru/cgi-bin/iba/news/> [Accessed 16 July 2025] [in Russ.].

ҚАЗАҚСТАН МЕН ҮНДІСТАН: ЕКІЖАҚТЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ КЕҢЕЙУІ

*Нурдавлетова Л.М.¹, Мовкебаева Г.А.²

*^{1, 2} Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада Қазақстан Республикасы мен Үндістан Республикасы арасындағы екіжақты қатынастардың жан-жақты дамуы қарастырылады. Зерттеу 1992 жылы дипломатиялық байланыстардың орнауынан бастап қазіргі стратегиялық әріптестік деңгейіне дейінгі кезеңді қамтиды. Соңғы отыз жыл ішінде Қазақстан мен Үндістан саясат, сауда және инвестициялар, энергетика, білім беру, мәдениет, қорғаныс және озық технологиялар салаларында ынтымақтастықты тұрақты түрде кеңейтіп келеді. Мақалада жоғары деңгейдегі ресми сапарлар, маңызды келісімдердің жасалуы және саяси диалог пен экономикалық серіктестіктің институционалдық негізінің қалыптасуы сияқты дипломатиялық өзара әрекеттестік кезеңдері жан-жақты талданады.

Мақалада Біріккен Ұлттар Ұйымы (БҰҰ), Шанхай ынтымақтастық ұйымы (ШЫҰ) және Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі кеңес (АӨСШК) сияқты көпжақты платформалар аясында екі елдің рөліне ерекше назар аударылады. Терроризмге қарсы күрес, ядролық қаруды таратпау, өңірлік тұрақтылық пен тұрақты даму секілді жаһандық сын-қатерлер бойынша ұстанымдарының жақындығы олардың стратегиялық мүдделерінің үндесуін көрсетеді.

Сонымен қатар, мақалада «жасыл» энергетика, цифрландыру, ғарыш технологиялары және көлік-логистика интеграциясы сияқты жаңа ынтымақтастық бағыттарының маңызы зерттеледі. Бұл Қазақстан мен Үндістан арасындағы дәстүрлі дипломатиялық қарым-қатынастан көпжақты серіктестікке көшу үрдісін айқындайды. COVID-19 пандемиясы сияқты жаһандық дағдарыстар жағдайында да екі ел арасындағы қатынастардың беріктігі мен икемділігі дәлелденді.

Зерттеу нәтижесінде Қазақстан мен Үндістан өзара құрметке, ортақ құндылықтар мен стратегиялық мақсаттардың үйлесіміне негізделген серпінді әрі болашаққа бағытталған қатынастар орната алғаны айқындалады. Олардың өзара ынтымақтастығы алдағы уақытта Орталық және Оңтүстік Азиядағы геосаяси тұрақтылықты, өркендеуді және өңірлік байланыстарды нығайтуда маңызды рөл атқара беретіні сөзсіз.

Тірек сөздер: Қазақстан, Үндістан, Орталық Азия, Қазақстан-Үндістан қатынастары, екіжақты ынтымақтастық, ШЫҰ, аймақтық әріптестік, халықаралық қатынастар

КАЗАХСТАН И ИНДИЯ: РАСШИРЯЮЩИЕСЯ ГОРИЗОНТЫ ДВУСТОРОННЕГО СОТРУДНИЧЕСТВА

*Нурдаuletова Л.М.¹, Мовкебаева Г.А.²

*^{1,2} Казахский национальный университет им. аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

Аннотация. В данной статье рассматривается всестороннее развитие двусторонних отношений между Республикой Казахстан и Республикой Индия, начиная с установления дипломатических связей в 1992 году и до формирования современного стратегического партнерства. За последние три десятилетия Казахстан и Индия продемонстрировали последовательную приверженность расширению сотрудничества в различных сферах, включая политику, торговлю и инвестиции, энергетику, образование, культуру, оборону и передовые технологии. В работе проводится детальный анализ ключевых этапов дипломатического взаимодействия, характеризующихся регулярными визитами на высоком уровне, подписанием важнейших соглашений и институционализацией механизмов политического диалога и экономического сотрудничества.

Особое внимание уделяется роли обеих стран в рамках многосторонних платформ, таких как Организация Объединённых Наций (ООН), Шанхайская организация сотрудничества (ШОС) и Совещание по взаимодействию и мерам доверия в Азии (СВМДА). Их согласованные позиции по глобальным вызовам – включая борьбу с терроризмом, нераспространение ядерного оружия, региональную стабильность и устойчивое развитие – отражают растущую стратегическую близость интересов.

Кроме того, в статье исследуется значение новых направлений сотрудничества, таких как «зеленая» энергетика, цифровизация, космические технологии и транспортно-логистическая интеграция, что подчеркивает переход от традиционного дипломатического взаимодействия к многомерному партнёрству. Устойчивость казахстанско-индийских отношений в условиях глобальных кризисов, таких как пандемия COVID-19, свидетельствует о прочности и гибкости двусторонних связей.

В конечном итоге, исследование приходит к выводу, что Казахстан и Индия успешно выстроили динамичные и ориентированные на будущее отношения, основанные на взаимном уважении, общих ценностях и совпадении стратегических целей. Их продолжающееся сотрудничество, несомненно, будет играть всё более значимую роль в формировании региональной геополитики, укреплении стабильности, процветания и связности в Центральной и Южной Азии.

Ключевые слова: Казахстан, Индия, Центральная Азия, казахстанско-индийские отношения, двусторонние отношения, ШОС, региональное сотрудничество, международные отношения

Information about the authors:

Nurdavletova Laura Moryakovna - PhD student, Al-Farabi Kazakh National university, Almaty, Kazakhstan, e-mail: lauranm84@mail.ru

Movkebayeva Galiya Akhmetvaliyevna – professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: gmovkebaewa@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Нурдавлетова Лаура Моряковна - PhD докторанты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: lauranm84@mail.ru

Мовкебаева Галия Ахметвалиевна – профессор, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: gmovkebaewa@mail.ru

Информация об авторах:

Нурдавлетова Лаура Моряковна - PhD докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: lauranm84@mail.ru

Мовкебаева Галия Ахметвалиевна – профессор, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: gmovkebaewa@mail.ru

Received: July 29, 2025

Accepted: September 25, 2025

ӘОЖ 327

GTAMP 11.25.95

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.014>

РЕСПУБЛИКАНИЗМ ЖӘНЕ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ТҮРКІ ТІЛДЕС РЕСПУБЛИКАЛАРЫНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК БИЛІК ҚҰРЫЛЫМЫ

Исаева М.И.¹, Амребаев А.М.², *Джекебаева М.А.³

^{1,2} ҚР ҒЖБМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты,
Алматы, Қазақстан

*³ Қазақстан-Ресей медициналық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Адамзат тарихында ежелгі дәуірден бастап алғашқы мемлекеттер пайда болғаннан бері оларды ұйымдастырудың белгілі бір формасының қажеттілігі туындады. Адамзат тарихының белгілі кезеңдерінде монархиялық және республикалық сипаттағы екі негізгі басқару формасы қалыптасты: Монархияның пайда болған уақыты тұрғысынан алғашқы қалыптасқан билік формасы болса, республиканың айырмашылығы басқару формасы ретінде әлемдік саяси картаның басым көпшілік елдерде көрініс тапқан. «Республика» ұғымы ғасырлар бойы ғылым саласында ең көп зерттелген тақырыптардың бірі болып табылады. Республика түсінігі ежелгі грек қала-мемлекеттерінен бастап қазіргі замануи мемлекеттерге дейінгі кезеңдерде бостандық, теңдік және демократия түсініктерімен тығыз байланысты болды.

Сондай ақ мақалада Орталық Азия Түркі Тілдес Мемлекеттерінің тәуелсіздік алған жылдардағы басқару нысаны ретінде республика ретінде жариялануы, республикалық басқару формасының Конституцияларында бекітілуі, бұл республикалардағы Конституциялық реформалар және осы реформалар нәтижесінде билік өкілділіктерінің қайта бөлінуі, Президент құзыреті мен Парламент құзыреттеріне кезектесіп басымдылық берілгендігі және аталған елдердің мемлекеттік құрылымына салыстымалы талдау жасалынады.

Мақаламызда республика тұжырымдамасының анықтамасы, республика түсінігінің қалыптасу тарихы, республикалық басқару формасының тарихы, республикалық басқару формасының түрлері және ерекшеліктері, республиканың саяси құбылыс ретінде тарихи дамуы, республикалық басқару нысанының негізгі белгілері және республикалық басқару формасының артықшылықтары мен кемшіліктерімен қатар Орталық Азия Түркі Тілдес Мемлекеттерінің тәуелсіздік алған жылдардағы мемлекеттік құрылымының қалыптасу туралы да аталып өтіледі.

Тірек сөздер: Республика, басқару нысаны, егемендік, тәуелсіздік, Орталық Азия, Түркі тілдес Республикалары, конституция, конституциялық реформалар

Қаржыландыру: Мақала BR27195711 «Қазақстандағы қоғамдық-саяси үдерістер (1980-2020 ж.): демократияландыру тәжірибесі және әділетті мемлекетті қалыптастыру» ғылыми жоба зерттеуінің аясында жазылған.

Кіріспе

«Республика» сөзі (латынша *res publica* - қоғамдық іс) мемлекеттегі жоғарғы биліктің белгілі бір мерзімге сайланған мемлекеттік құрылымның нысаны дегенді білдіреді және басқарудың сайланбалы түрі болып табылады [1, 41]. Ежелгі дәуірде грек-латын тілдерінде республика сөзі «*res publica*», яғни қоғамдық зат, халықтың заты мағынасын берген [2, 231]. Ежелгі Грецияда мемлекет «*site*», ал ежелгі Римде «*sivitas*» немесе «*respublika*» деген атаумен белгілі болған [3, 133]. Уақыт өте келе орта ғасырлардың соңында монархиялық емес мемлекеттерді сипаттау үшін қолданыла бастаған «республика» термині ғылым тарихында саяси режимді немесе саясаттың нысанын немесе мәнін білдірді [2, 232]. «Республика» сөзі латын тілінен сөзбе-сөз аударғанда «ортақ игілік», «ортақ іс», «ортақ меншік» дегенді білдіреді. Республика – ортақ істерді шешуге еркін адамдардың кең тобының қатысуымен сипатталатын «полис» немесе «саясат» түсінігі мазмұнымен сәйкес келді [4, 37].

Ежелгі грек ойшылдарының пайдаланған терминдерінің латыншаға аударылуы Еуропада кеңінен қолданыла бастаған жаңа терминнің пайда болуына әкелді [4, 38]. Ж. Ж. Руссо «республика» сөзі қандай формада болса да, кез-келген құқықтық мемлекетке қатысты деп санайды [2, 231]. Боден мемлекетті, яғни «республиканы» – көптеген отбасылардың әділетті үкіметі және олардың егемендік билігі бар ортақ мүдделері деп түсіндіреді. [4, 39]. Никколо Макиавелли болса республиканы монархиядан ерекшеленетін мемлекет формасы ретінде ажыратады. Макиавеллидің еңбектерінде Республика идеясы қоғамдық, ұжымдық, егеменді және заңға негізделген органдардың қызметімен байланыстырылды. Д. Харрингтондің пікірінше кез-келген республика ақсүйектердің ықпалына тежеу бола алатын саяси биліктің теңгерімді және біркелкі бөлінуін қамтамасыз ету үшін жерді (меншікті) әділ бөлуді талап етеді [2, 231]. Руссоның тұжырымдамасындағы республика – бұл саяси құқықтары бар барлық азаматтар өкілдердің қатысуынсыз бірінші адамның басқару істеріне қатысатын тікелей демократияның бір түрі. Республикалық басқару формасының монархиядан айырмашылығы – мемлекет басшысының белгілі бір мерзімге сайланатындығы және алмастырылатындығымен сипатталады [5, 34]. Республикалық басқару формасы монархиялық биліктен ерекшеленетін, азаматтардың заң алдындағы теңдігі, бостандығы және заң алдындағы жауапкершілігі қағидаттарымен ерекшеленеді мемлекеттік құрылымның негізгі нысандарының бірі [6, 169].

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Соңғы мәліметтерге сүйенсек қазіргі уақытта республика атауы 220 мемлекеттің 128-нің ресми атауына енген. Бірақ республиканың ресми атауларына қарамастан бұл республикалардың арасында биліктің конституциялық монархия, патшалықтар, князьдіктер мен герцогтықтар секілді түрлері де бар. Республикалық биліктің әр түрлі елдерде әр түрлі кезеңдерде қалыптасты және мемлекеттік құрылымның әртүрлі атаулары мен формалары бар [1, 48]. XIX-XX ғасырларда көптеген елдер монархиялық биліктен республикалық басқару формасына көше бастады. Ұлтшыл қозғалыстардың өсуі, отарсыздандыру және бірінші және Екінші Дүниежүзілік соғыстардың салдары Еуропада, Азияда, Африкада және Латын Америкада Республикалық мемлекеттердің құрылуына ықпал етті [6, 170].

Республикалық басқару формасының қысқаша тарихы

Республика Ежелгі Греция мен Римде пайда болған және басқарудың бұл түрінде азаматтардың саяси өмірге қатысу, өз өкілдерін сайлау және маңызды мәселелер бойынша шешім қабылдау мүмкіндігі болды. Ежелгі Римде республикалық басқару формасы – Сенат, консулдық және халық жиналыстарының жүйесінен тұрды. Рим республикасында сайланған лауазымды тұлғалар мен сенаторлар билік пен міндеттерді бөліскен күрделі жүйені құрады. Рим Республикасы саяси процестер мен жеке құқықтарды қорғауды реттейтін жазбаша түрдегі Конституциялар мен құқықтық кодекстер қолдану арқылы заңның үстемдігіне баса назар аударды. Римде Сенат кеңесші орган ретінде қызмет етті, ал халық жиналыстары азаматтарға шешім қабылдауға қатысуға мүмкіндік берді [6, 171]. Біздің дәуірімізге дейінгі I ғасырда Цицеронның Республика туралы пайымдауы құқықтық сипатта болды. Цицерон үшін *res publica*, ең алдымен, *res populi*: «Республика – бұл «халықтың жұмысы», ал халық – қандай-да бір жолмен біріктірілген адамдар тобы емес, заңның мен мүдделер қауымдастығымен байланысты көпшілік». Ницшенің пікірінше, халық дегеніміз, «заң» немесе «жалпы заңнама» (*iuris consensus*) төңірегінде «консенсусты» қолдайтын «мүдделер қауымдастығы» біріктірген адамдар тобы немесе «көпшілік». Демек, қоғам өмірінің мүмкіндігінің шарты болып табылатын заңдарсыз республиканы елестету мүмкін емес. Грек ұғымының латынша аудармасы «*politeia*» болды, яғни «*res publica*» (республика). Ежелгі Грекияда республика түсінігі – халықтың басқаруға қатысуына кепілдік бере отырып, бостандық пен әділеттілікке негізделген саяси режим. Аристотельдің теориясына сәйкес, егер басқарудың таза формалары (монархия, аристократия және республика) қоғамдық игілікке немесе «қоғамдық мүддеге» (*res publica*) сәйкес және заңға құрметпен басқарылатын болса, онда олар әділ немесе жақсы формалар болып табылады. Егер, керісінше, басқару үстем таптың мүдделеріне сәйкес жүзеге асырылса, онда мұндай басқару нашар формалар (тирания, олигархия және демократия) болып есептеледі. [2, 234-235]. Орта ғасырларда кеңестер мен сайланған органдар арқылы жүзеге асырылатын мемлекеттік билік түрі – Венеция және Генуя сияқты республикалардың

коммуналары пайда болды. Бұл кезеңдегі қала-мемлекеттерде көбінесе билік байлардың қолында шоғырланған көпес отбасылар немесе ақсүйектер элитасына тиесілі олигархиялық сипатта болды. Кеңестер мен жиналыстардан тұратын Республикалық институттар шектеулі түрде болса да азаматтарға басқаруға қатысуға мүмкіндік берді [6, 171]. Қайта өрлеу дәуірінде Республика ұғымының мазмұны абсолютті монархияларды сынау нәтижесінде өзгеріске ұшырады. Қазіргі уақытта республика өкілді үкімет деп аталады және басқарудың бұл түрінде мемлекет басшысының немесе Президенттің билігі азаматтардың сайлауы арқылы жүзеге асады. Республиканың монархиядан айырмашылығы халықтық егемендікке негізделген мемлекет формасы немесе сеніп тапсырылған өкілді билік [2, 232]. Ағарту дәуірінде өзін-өзі басқарудың және шектеулі үкіметтің маңыздылығын туралы Америка Құрама Штаттарының негізін қалаушылары Томас Джефферсон мен Джеймс Мэдисонның доктриналарында көрініс тапты [6, 172].

Республикалық басқару нысанының қағидаттары, белгілері, түрлері

Республикалық басқару нысанының қағидаттары мемлекеттегі тұрақтылықты, әділдікті және заңдылықты қамтамасыз етуге бағытталған. Республикалық басқару нысанының негізгі қағидаттары төмендегідей:

1. Биліктің бөлінуі, яғни республикалық форманың маңызды қағидасының бірі билік арасында заң шығарушы, атқарушы және сот билігінің өкілеттіктерінің бөлінуі. Бұл қағидат бір адамның немесе бір органның қолында биліктің шоғырлануын болдырмауға және тепе-теңдік пен тежеу жүйесін қамтамасыз етуге бағытталған.

2. Заңның үстемдігі принципі – әділетті қоғамның негізі ретінде қызмет ететін қағида. Бұл тұжырымдамаға сәйкес барлық адамдар, соның ішінде мемлекеттік қызметкерлер және мекемелер ерікті билікке емес тек заңға бағынады және заң алдында жауапты болады. Заңның үстемдігі – заңдардың кемсітусіз және дәйекті және әділ қолданылуын сақталуын қамтамасыз етеді, сондай-ақ ешкім заңнан жоғары емес екендігіне сүйенеді.

3. Жеке адамның құқықтары мен бостандықтарын қорғау принципі – құқықтық мемлекеттің негізгі қағидаларының бірі. Бұл принцип мемлекет пен оның органдарының әрбір адамның жағдайына, мәртебесіне, нәсіліне, дініне немесе наным-сенім түріне қарамастан олардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауды міндеттейді.

4. Жариялылық принципі – мемлекеттік органдар, қоғамдық институттар және коммерциялық ұйымдар қызметінің жұртшылық алдында ашықтығын, сондай-ақ азаматтарға ақпараттың қолжетімділігін қамтамасыз етеді [6, 175].

Биліктің аталған принциптері республикалық басқару нысанының тиімді және әділ басқаруды, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауды қамтамасыз етеді.

Қазіргі уақытта республиканың негізгі белгілері төмендегідей:

– мемлекет басшысын халықтың белгілі бір мерзімге сайлауы;

- мемлекет басшысының және жоғары билік органдарының халық алдындағы жауапкершілігі;
- биліктің бөліну принципі, оның негізінде мемлекеттің жоғарғы органдары құрылады;
- қоғамдық тәртіпті реттейтін құқықтық нормалардың болуы;
- мемлекет пен қоғамның өзара әрекеті.

Алайда, бұл белгілердің кейбірі ғана (сайлау және құқықтық нормалардың болуы) барлық тарихи кезеңдердегі басқарудың республикалық формасына тән болды [7, 60]. Салыстырмалы тарих әдіснамасы республиканы талдау зерттеудің негізгі тәсілдерінің бірі болып қала береді. Әдебиеттерге шолу теориялық көзқарастардың әртүрлілігін көрсетеді. Контекстіндегі республика тұжырымдамасының қалыптасуы және Орталық Азия түркі тілдес Республикаларының мемлекеттік билік құрылымы туралы эмпирикалық зерттеулерге терең талдау жасау саяси процестердің жаһандық, аймақтық және жергілікті деңгейлері арасындағы, сондай-ақ институционалдық инновациялық механизмдерді әртүрлі ұлттық контексте зерттеу сияқты әрі қарайғы зерттеулердің перспективалық аймағы болады.

Нәтижелер

Қазіргі уақытта республикалардың бес түрі бар: парламенттік, президенттік, аралас, кеңестік және теократиялық [7, 55]. Парламенттік республикада – мемлекеттік билікте Парламент басымдылыққа ие болады. Президенттік республикада – Президентті халық тікелей сайлайды. Президент Мемлекет басшысы болып табылады және атқарушы биліктің бақылау функцияларын орындайды, министрлер мен басқа да жоғары лауазымды тұлғаларды тағайындайды, сондай-ақ халықаралық қатынастарда елдің атынан өкілдік етеді. Аралас республика парламенттік және президенттік басқару формаларының белгілері аралас болады [5, 35]. Кеңестік саяси жүйе 1924, 1936 және 1977 жылдардағы Конституциялармен дамыды және бекітілді. Кеңестік жүйеде партия мемлекеттік аппаратпен біріктірілді және демократиялық құқықтар мен бостандықтар шектелді. Бұл белгілер мемлекеттік-қоғамдық дамуға кері әсерін тигізіп нәтижесінде 1991 жылы КСРО-ның ыдырауына алып келді. Таяу Шығыстағы ислам республикаларында мемлекеттік басқару ислам дінбасыларына тиесілі теократиялық республикалар болып табылады. Ислам республикасындағы заңдар негізінен шариғатқа негізделген. Теократиялық мемлекеттер өздерінің басқару формасын республикалық деп танытпаса да сайлау және билікті бөлу принциптері «республика» терминін қолдануға мүмкіндік береді [7, 56].

Республиканың белгілі бір формасын таңдау әр мемлекеттің ерекшеліктеріне және оның саяси дамуына байланысты болады. Монархиядан айырмашылығы республикада барлық азаматтардың

құқықтары мен міндеттерінің бірдей болуы, азаматтардың заң алдындағы теңдігінің болуы және осы теңдік арқылы қоғамның әрбір мүшесінің елдің саяси өміріне қатысуға мүмкіндік берілуі жүзеге асырылады. Сондай-ақ, Республикалық басқару формасында азаматтарға әртүрлі лауазымдарды таңдауға, саяси шешімдерді қабылдауға қатысуға және Үкіметтің іс-әрекетін бақылауға мүмкіндік беріледі. Республикалық басқару формасын сипаттайтын негізгі белгілері бар. Өкілдік аталған белгілердің бірі болып табылады. Республикалық басқару нысаны азаматтардың мүдделерін қорғайтын, халықтың еркі мен қоғамдық пікірді көрсететін шешімдер қабылданатын сайланбалы билік органдарынан – парламенттерден, конгрестерден немесе ұқсас құрылымдардан тұрады. Бұндай жүйе халықтың аз өкілді немесе осал топтарының құқықтарын қорғайды және барлық азаматтарға тең мүмкіндіктер береді. Республиканың тағы бір белгісінің бірі билік органдарының азаматтар алдындағы жауапкершікте болуы. Республика – халықтың өз көшбасшыларын сайлауы және оларға елді басқару үшін өкілеттіктерін тапсыруы, демократияны дамытуы, адам құқықтарын қорғауы және әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етуге ықпал ететін басқару нысаны болып табылады [6, 176].

Орталық Азия Түркі Тілдес Мемлекеттердің Республикалық басқару нысанының ерекшеліктері

Жиырмасыншы ғасырдың соңында әлемдік саяси картаға жаңа тәуелсіз республикалар тізбегі қосылған болатын. Сол жаңа тәуелсіз республикалардың қатарын Орталық Азия Түркі Тілдес Республикалары да толықтырды, атап айтсақ: Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан және Түркіменстан Республикалары. Жаңа Республикалардың басты заңы болып табылатын Конституцияларында бұл мемлекеттердегі биліктің республикалық нысандағы басқару формасы екендігі бектілді.

КСРО-ғатәуелдібарлықавтономиялықжәнеодақтасреспубликалардың конституциясы КСРО-ның федералдық конституциясына сәйкес болды. КСРО-ның соңғы Конституциясы 1977 жылы 7 қазанда КСРО Жоғарғы Кеңесінің кезектен тыс жетінші сессиясының тоғызыншы отырысында қабылданып, сәйкесінше 1978 жылы одақтас республикалар да өз Конституцияларын қабылдады. Одақтас республикалар КСРО Конституциясы негізінде құрылғанымен, әрбір одақтас республиканың КСРО Конституциясына енгізілмеген өзінің арнайы баптары болды, яғни КСРО-ға тәуелді республикалардың Конституциясы елдің экономикалық, тарихи, мәдени ерекшеліктерін ескере отырып, КСРО Конституциясына қайшы келмейтіндей етіп жасалған [8, 104].

Талқылау

КСРО кезеңіндегі Орталық Азия Түркі Тілдес Республикаларының соңғы конституциясы, ал тәуелсіздік алғаннан кейінгі кезеңдегі қолданыстағы Конституциялар негізгі қайнар көзі болады. Тәуелсіздігін алған алғашқы жылдарда Орталық Азия Түркі Тілдес Республикаларының төл Конституциялары қабылданды: 1995 жылғы 30 тамыздағы Қазақстан

Республикасының Конституциясы, Қырғызстан Республикасының 2021 жылғы 11 сәуірдегі Конституциясы, Өзбекстан Республикасының 1992 жылғы 8 желтоқсандағы Конституциясы және Түркіменстан Республикасының 1992 жылғы 18 Мамырдағы Конституциясы қабылданды [8, 105].

Орталық Азия Түркі Тілдес Республикаларының Конституцияларындағы мемлекеттік құрылымның басқару нысанына қатысты Конституциядағы өзгерістерге тоқталатын болсақ төмендегідей:

Қазақстан Республикасының 1995 жылғы Конституциясы 1998 жылғы 7 қазанда, 2007 жылғы 21 мамырда, 2011 жылғы 2 ақпанда, 2017 жылғы 10 наурызда, 2019 жылғы 23 наурызда және 2022 жылғы 5 маусымда өзгертулер енгізілді. Жоғарыда аталған Конституциялық өзгертудің кейбір баптары республикадағы мемлекеттік биліктің бағытын өзгерте де негізделген еді. Атап айтсақ, 2017 жылғы өзгерістер негізінен Президенттік, Парламенттік және Үкіметтік өкілеттіктерді қайта бөлумен байланысты болды. Президенттің әлеуметтік-экономикалық салалардағы өкілеттіктердің көп бөлігі Үкіметке берілді. Яғни, бұл Конституциялық түзету Парламенттің үстемдігін нығайтуға бағытталған. Сондай-ақ, 2022 жылғы 5 маусымдағы жүзеге асқан референдумда Конституциялық реформа бес негізгі бағыт бойынша жүргізілді: биліктің өкілеттіктерін қайта анықтау, суперпрезиденттік мемлекеттен күшті парламенттік мемлекетке көшу, парламенттің рөлін күшейту, халықтың қатысуын қамтамасыз ету. үкіметте және азаматтардың конституциялық құқықтарына кепілдік беру мақсатында Конституциялық Сот құру [8, 124].

Қырғызстан Республикасы тәуелсіздік алған уақыттан бастап алты Конституция қабылданды. 1993, 1996, 2003, 2006, 2010 және 2021 жылдары Қырғызстан Республикасында жаңа конституциялар қабылданды. Қабылданған Конституцияларға 1994, 1998, 2001 және 2016 жылдары түзетулер енгізілді. Қырғызстан Республикасындағы Конституциялық өзгерістің маңызды кезеңдері келесідей: 1994 жылы 22 қазанда Конституцияға өзгерістер мен толықтырулар нәтижесінде Қырғызстан Республикасының бір палаталы Парламенттің екі палаталы Парламентке ауысты; 1996 жылы 10 ақпанда Конституциялық түзетулер бойынша референдум нәтижесінде Парламенттің құқықтары шектеліп, Президенттің құқықтары күшейтілді; Қырғызстан Республикасының 2006 жылғы қабылданған Конституциясында Қырғызстан Республикасының билік формасының президенттік жүйеден парламенттік жүйеге көшуі болды; 2010 жылғы 27 маусымда референдумда Қырғызстан Республикасының жаңа Конституциясы қабылданып, елде аралас, яғни парламенттік-президенттік басқару нысаны бекітілді; 2020 жылдың 11 сәуірінде Конституциялық түзету референдум арқылы енгізіліп, күшті президенттік жүйені қабылдады. 2021 жылдың 5 мамырында жаңадан қабылданған Қырғызстан Конституциясына сәйкес президенттік биліктің күшейтілуімен ерекшеленеді [8, 132].

Өзбекстан Республикасының Конституциясы 1992 жылдың 8 желтоқсанында қабылданды. Бұл Конституцияға 1993 жылдың 28

желтоқсанында, 2003 жылдың 24 сәуірінде, 2007 жылдың 11 сәуірінде, 2008 жылдың 25 желтоқсанында, 2011 жылдың 18 сәуірінде, 2011 жылдың 18 сәуірінде және 12 желтоқсанында, 2014 жылдың 16 сәуірінде және 2021 жылдың 8 сәуірінде қайта түзетулер және толықтырылулар енгізілді Конституцияға түзетулер мен толықтырулардың республикалық билікке қатысты тұстары келесідей: 2007 жылдың 11 сәуіріндегі Өзбекстан Республикасының Конституциясындағы түзетулерге сәйкес Өзбекстан Республикасы Президентінің құзырет аясы кеңейтіледі; Өзбекстан Республикасының 2011 жылғы 18 сәуіріндегі Конституциялық өзгерістер мемлекеттік биліктің үш тармағы арасында теңгерімді бөлінуін қамтамасыз етуге бағытталған. Өзбекстан Республикасының 2014 жылғы 16 сәуіріндегі Конституциялық түзетулерге сәйкес билік пен басқару жүйесін одан әрі демократияландыру, «күшті мемлекеттен күшті азаматтық қоғамға» көшу қағидатын кезең-кезеңімен жүзеге асыруды қамтамасыз ету, сондай-ақ, Өзбекстан Республикасы Әли Мәжілісі палаталарының жауапкершілігін, олардың ішкі және сыртқы саясаттың стратегиялық міндеттерін орындаудағы құқықтары мен өкілеттіктерін арттыруға, жоғарғы заң шығарушы органның, өкілді органдардың функцияларын күшейтуге бағытталған [8, 139].

Тәуелсіздік алғаннан кейінгі жылдары Түркіменстан Республикасының Конституциясы, 1995, 1999, 2003, 2006, 2008, 2016, 2020 және 2021 жылдары Конституциялық реформаның әртүрлі кезеңдерінен өтті. Бұлардың әрқайсысы түрікмен қоғамы мен мемлекетінің оның дамуы мен жетілуіне деген қоғамдық-саяси және құқықтық қажеттіліктерінен туындады. Аталған өзгерістің мемлекеттік басқару нысынына байланысты тұстары келесідей: 2003 жылы Түркіменстан Республикасының Конституциясындағы енгізілген өзгерістер нәтижесінде Түркіменстан Халық Мәслихатының рөлі мен беделі айтарлықтай өсті. Түркіменстан Республикасының Конституциясына 2008 жылғы 26 қыркүйекте енгізілген түзетулер Түркіменстанның жоғары мемлекеттік билігі мен басқару жүйесі ішінара жетілдірілді. Түркіменстанның уақытша Сенімді Өкілінің өкілеттіктері Түркіменстан Президенті мен Мәжіліс (Парламент) арасында бөлініп, заң шығарушы және атқарушы органдардың функцияларын ашты. 2016 жылдың 14 қыркүйегінде конституциялық түзетулерге сәйкес президентке президенттік қызметті өмір бойы атқару құқығы берілді. 2020 жылғы 25 қыркүйектегі Конституцияға енгізілген маңызды түзетулердің бірі – Түркіменстанда екі палаталы парламенттің қабылдануы болды. Түркіменстанның жаңа екі палаталы Парламенті Түркіменстанның Милли Генгеші (Ұлттық Кеңесі) деп аталды. Милли Генгеш заң шығарушы билікті жүзеге асыратын екі палатадан, Халық Жиналысынан және Ассамблеядан тұрады [8,145].

Тәуелсіздігін алған алғашқы жылдары Орталық Азия Түркі Тілдес Республикалары (Өзбекстан Республикасы, Қырғызстан Республикасы және Түркменстан Республикасы) Егемендік Декларациясы мен Тәуелсіздік туралы Заңдарын/Декларацияларын қабылдады:

- 1990 жылдың 25 қазанында Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесі «Қазақ

ССР-ның Мемлекеттік егемендігі туралы Декларациясын» қабылдайды [9]. 1991 жылдың 16 желтоқсанында «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік тәуелсіздігі туралы» Конституциялық заң қабылданады [10].

- 1990 жылдың 20 маусымында Өзбек КСР Жоғарғы Кеңесінде «Өзбек ССР-ның Мемлекеттік егемендігі туралы Декларациясы» қабылданады [11], 1991 жылдың 31 тамызында «Өзбекстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігінің негіздері туралы» заң қабылданып [12], осы жылдың 1 қыркүйегінен бастап Өзбекстан Республикасы күні аталып өтіледі.

- 1990 жылдың 15 желтоқсанында «Қырғызстан Республикасының егемендігі декларациясы» қабылданды [13], ал 1991 жылдың 31 тамызында «Қырғызстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігі туралы Декларация» қабылданып [14] және осы күні Қырғызстан Республикасы Күні мерекеленеді.

- 1990 жылдың 22 тамызында Түрікмен КСР Жоғарғы Кеңесінде «Түрікмен ССР-нің Мемлекеттік егемендігі туралы Декларациясы» қабылданады, 1991 жылдың 27 қазанда «Түркменстанның тәуелсіздігі және мемлекеттік құрылымның негіздері туралы» конституциялық заң қабылданды [16] және осы күні Республика Күні тойланып келген. 2018 жылдан бастап Түркменстан Республика Күні 27 қыркүйекке ауыстырылды.

Жоғарыдағы мәлеметтерден көріп отырғанымыздай посткеңесттік елдерде (Түркі Тілдес Республикаларда) Егемендік Декларациясы қабылданған тарихы мен Тәуелсіздік туралы заңның қабылдаған тарихы әртүрлі. Бұл екі құжат та құқықтық негізі бар құжат. Аталған Республикалардың басымы тәуелсіздік туралы заңның қабылдаған күнін «Республика күні» деп атап өтеді. Қазақстан Республикасы «Республика Күні» ретінде Республиканың Егемендігі Декларациясының қабылдауымен байланысты мерекелейді. Қазақстанның ерекшелігі сол Республика күнінің мен Тәуелсіздік Күнінің жеке аталып өтілуінде. Тәуелсіздік күні тарихи тағдырлас көрші елдерде Республика күні ретінде жалпыхалықтық сипатта мерекеленіп, барлық салтанатты іс-шара сол бағытта жүзеге асса, Қазақстан жағдайында бұл салтанаттың екі рет мерекеленуінде. Жоғарыдағы аталған елдерде «Республика Күнінде» тәуелсіздік дәріптелген салтанатты іс шаралар жүзеге асып жатса, Қазақстанда «Тәуелсіздік Күні» жеке мейрам болғандықтан, бұл күні тек «мемлекеттік рәміздер» мен «Республика» құндылық ретінде дәріптеледі. Кез келген мемлекеттік мерекенің негізделген бір идеологиясы болғаны сияқты осы тұрғыда идеологияны күшейту шаралар аясын кеңейту ұсынылады. Жобаның зерттеу аясында қоғамның түрлі салаларында (білім және ғылым жүйесі; мәдениет; ақпараттық-идеологиялық қызмет; өндірістік салалар; құқық қорғау жүйесі; қауіпсіздік және қорғаныс саласында) Республика Күнін мерекелеудің тұжырымдамалық ұсыныстарын іске асыру бойынша ұсынымдар дайындау мақсатталады.

Қорытынды

Тарих бойынша әлемнің түрлі аймақтарының тарихи, әлеуметтік-экономикалық және мәдени ерекшеліктеріне қарай республикалық басқару нысандарының әртүрлі түрлері дамыды. Ежелгі дәуірлерде республикаларда еркін азаматтар ғана саяси құқықтарға ие болды. Орта ғасырларда басқарудың республикалық нысандарының үлгілерінде феодалдардың үстем тап өкілдеріне тиесілі болды. 20 ғасырда биліктің арнайы өкілді органдарға тиесілі басқару нысаны пайда болды.

Жоғарғыдағы аталып өткен республикалық басқару формасының түрлі ерекшеліктерін негізге ала отырып артықшылықтарымен қатар кемшіліктері де бар екендігін атап өткен жөн. Саяси тұрақсыздық республиканың негізгі кемшіліктерінің бірі ретінде саналады. Республикада әртүрлі пікірлер мен мүдделердің болуы, партиялық келіспеушіліктер, саяси күштер арасындағы қақтығыстарды туғызуға ықтималы бар. Бұл құбылыс республикада саяси тұрақсыздыққа және Үкіметтің жиі өзгеруіне, нәтижесінде елдегі республиканың рөлінің әлсіреуі, қоғамдық өмір және азаматтар үшін белгілі бір қолайсыздықтардың тууындауы, елдің ұзақ мерзімді стратегияларының жүзеге асуының баяулауы және халықтың сенімін төмендетуі мүмкін [6, 177]. Республикалық басқару нысанының артықшылығы ретінде мақаламыздың басында атап өткен ерекшеліктерін (биліктің бөлінуі, заңның үстемдігі, жариялылық және т.б.) жатқызуға болады.

Мақаламызға арқау болған Орталық Азия Түркі Тілдес мемлекеттерінде республикалық басқару формасының қалыптасуы да күрделі процесстен өтті деп бағаласақ болады. Аталған төрт республиканың да Конституциясының жиі өзгеруі, оның ішінде мемлекеттік басқару формасының өзгертуі (Қырғызстан), Конституциялық өзгертулер мен толықтыруларда Президент пен Парламенттің өкілеттіліктерінің кезекпен басымдылық беріліп өзгеруі (Қазақстан, Қырғызстан, Түркменстан) республикалық басқару формасындағы түрін нақтыланбағандығы деп бағаласақ болады. Дегенмен аталған республикалардағы соңғы уақыттағы конституциялық реформаларда Президенттің өкілеттілегін таралтып Парламенттің өкілеттілігін кеңейтілген көріністі байқай аламыз. Сондай-ақ, бұл республикаларда Конституциялық реформалардың референдум арқылы жүзеге асуы республиканың қажетті қағидаларының бірі болып табылатын демократиялық жолмен жүзеге асуын көрсетеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

[1] Габитов М.Р. Исторические основы республиканской формы правления. Теория и история государства и государственности // Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан. -2011. - № 4(24). <https://cyberleninka.ru/article/n/istoricheskie-osnovy-respublikanskoy-formy-pravleniya>

[2] Ахмаров А.В. Определение понятия «Республика» и философия права // Наука. Искусство. Культура. – 2024. - № 4 (44)ю. - С. 230-237. <https://cyberleninka.ru/article/n/opredelenie-kontsepta-respublika-v-filosofii-prava>

[3] İba Şeref, TÜRK ANAYASA HUKUKU. - Ankara: Turhan Kitabevi, 2018.

[4] Мартышин О.В. К истории формирования понятия «государство» // Вестник юридической науки. – 2011.- № 2. <https://cyberleninka.ru/article/n/k-istorii-formirovaniya-ponyatiya-gosudarstvo>

[5] Сапарғалиев Ғ., Ибраева А., Мемлекет және құқық теориясы. - Алматы: Жеті Жарғы, 1998.

[6] Коршунова В.А. Республика как форма правления: принципы, историческая форма, виды, друзья и потребности // Вестник науки. – 2024. - № 2 (71). – С.169-177. <https://cyberleninka.ru/article/n/respublika-kak-forma-pravleniya-printsipy-istoricheskie-formy-vidy-dostoinstva-i-nedostatki>

[7] Головастова Ю.А., Видова Т.А. Исторические разновидности и характеристики республиканской формы правления, конституционного и муниципального права // Вестник Московского университета имени С.Ю. Витте. Серия 2. Юридические науки. - 2019. - № 1 (19). – С. 55-62. <https://cyberleninka.ru/article/n/istoricheskie-raznovidnosti-i-harakternye-cherty-respublikanskoy-formy-pravleniya>

[8] Issayeva M. ORTAASYA TÜRK DEVLETLERİ ANAYASALARINDA HUKUK DEVLETİ ANLAYIŞI: Doktora Tezi. - Ocak 2023.

[9] О Декларации о государственном суверенитете Казахской Советской Социалистической Республики: Постановление Верховного Совета Казахской ССР от 25 октября 1990 г. № 307-XII. https://adilet.zan.kz/rus/docs/B900001700_

[10] О государственной независимости Республики Казахстан: Конституционный закон Республики Казахстан от 16 декабря 1991 года, https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z910004400_

[11] Декларация о суверенитете. Верховный Совет Узбекской ССР. 20 июня 1990 года, <https://lex.uz/docs/185389>

[12] Закон Республики Узбекистан от 31 августа 1991 года № 336-XII «Об основах государственной независимости Республики Узбекистан». https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30488588

[13] Закон Республики Кыргызстан от 15 декабря 1990 года № 273-XI «Декларация о государственном суверенитете Республики Кыргызстан». <https://cbd.minjust.gov.kg/205081/edition/714644/ru>

[14] Декларация Республики Кыргызстан от 31 августа 1991 года № 578-XII «О государственной независимости Республики Кыргызстан». <https://cbd.minjust.gov.kg/913/edition/283835/ru>

[15] Хайтов А. Суверенитет Туркменистана является важной вехой в истории страны, <https://sng.fm/ashkhabad/14716-haitov-suverenitet-turkmenistana-vazhnaja-veha-v-istorii-strany.html>

REFERENCES

[1] Gabitov M.R., Istoricheskie osnovy respublikanskoj formy pravlenija. Teorija i istorija gosudarstva i gosudarstvennosti [Historical foundations of the republican form of government. Theory and history of the State and statehood] str.

41-51. <https://cyberleninka.ru/article/n/istoricheskie-osnovy-respublikanskoy-formy-pravleniya> [in Russ.]

[2] Ahmarov A.V., Opredelenie ponjatija «Respublika» i filosofija prava, Nauka. Iskustvo. Kul'tura. [Definition of the concept of “Republic” and philosophy of law, Science. Art. Culture]. Vypusk 4 (44) 2024, s. 230-237. <https://cyberleninka.ru/article/n/opredelenie-kontsepta-respublika-v-filosofii-prava> [in Russ.]

[3] İba Şeref, TÜRK ANAYASA HUKUKU. Ankara: Turhan Kitabevi, 2018. [in Turk]

[4] Martyshin O.V., K istorii formirovaniya ponjatija «gosudarstvo», vektor juridicheskoy nauki, [On the history of the formation of the concept of “the state”, Vector of Legal science], ul. 37-48., <https://cyberleninka.ru/article/n/k-istorii-formirovaniya-ponyatiya-gosudarstvo> [in Russ.].

[5] Sapargaliev Ğ., İbraeva A., Memleket jāne qūqyq teoriasy [Theory of state and law], Almaty, Jetı Jarǵy, 1998. [in Kaz.]

[6] Korshunova V.A., Respublika kak forma pravleniya: principy, istoricheskaja forma, vidy, druž'ja i potrebnosti, [The Republic as a form of government: principles, historical form, types, friends and needs]. Mezhdunarodnyj nauchnyj zhurnal «VESTNIK NAUKI» № 2 (71) Tom 3. fevral' 2024. Str. 169-177. <https://cyberleninka.ru/article/n/respublika-kak-forma-pravleniya-principy-istoricheskie-formy-vidy-dostoinstva-i-nedostatki> [in Russ.]

[7] Golovastova Ju.A., Vidova T.A. Istoricheskie raznovidnosti i harakteristiki respublikanskoy formy pravleniya, konstitucionnogo i municipal'nogo prava [Historical varieties and characteristics of the republican form of government, constitutional and municipal law] // Vestnik Moskovskogo universiteta imeni S.Ju. Vitte. Seriya 2. Juridicheskie nauki. 2019. № 1 (19), pp. 55-62. <https://cyberleninka.ru/article/n/istoricheskie-raznovidnosti-i-harakternye-cherty-respubli-kanskoy-formy-pravleniya> [in Russ.]

[8] Issayeva Meiramkul, ORTA ASYA TÜRK DEVLETLERİ ANAYASALARINDA HUKUK DEVLETİ ANLAYIŞI, Doktora Tezi, Ocak 2023. [in Turk].

[9] «O Deklaracii o gosudarstvennom suverenitete Kazahskoj Sovetskoj Socialisticheskoy Respubliki», Postanovlenie Verhovnogo Soveta Kazahskoj SSR ot 25 oktjabrja 1990 g. [On the Declaration of State Sovereignty of the Kazakh Soviet Socialist Republic”, Resolution of the Supreme Council of the Kazakh SSR] № 307-XII. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/B900001700> [in Russ.]

[10] «O gosudarstvennoj nezavisimosti Respubliki Kazahstan» Konstitucionnyj zakon Respubliki Kazahstan ot 16 dekabrja 1991 goda, [On the State Independence of the Republic of Kazakhstan” The Constitutional Law of the Republic of Kazakhstan dated December 16, 1991] <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z910004400> [in Russ.]

[11] «Deklaracija o suverenitete», prinjataja na vtoroj sessii Verhovnogo Soveta Uzbekskoj SSR 20 ijunja 1990 goda, [The “Declaration of Sovereignty”, adopted at the second session of the Supreme Soviet of the Uzbek SSR on June 20, 1990], <https://lex.uz/docs/185389> [in Russ.]

[12] Zakon Respubliki Uzbekistan ot 31 avgusta 1991 goda № 336-XII «Ob osnovah gosudarstvennoj nezavisimosti Respubliki Uzbekistan» [The Law of the Republic of Uzbekistan dated August 31, 1991 No. 336-XII “On the foundations of the State independence of the Republic of Uzbekistan”], https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30488588 [in Russ.]

[13] Zakon Respubliki Kyrgyzstan ot 15 dekabrja 1990 goda № 273-XI «Deklaracija o gosudarstvennom suverenitete Respubliki Kyrgyzstan», [The Law of the Republic of Kyrgyzstan dated December 15, 1990 No. 273-XI “Declaration of State Sovereignty of the Republic of Kyrgyzstan”], <https://cbd.minjust.gov.kg/205081/edition/714644/ru> [in Russ.]

[14] Deklaracija Respubliki Kyrgyzstan ot 31 avgusta 1991 goda № 578-XII «O gosudarstvennoj nezavisimosti Respubliki Kyrgyzstan» [Declaration of the Republic of Kyrgyzstan dated August 31, 1991 No. 578-XII “On the State Independence of the Republic of Kyrgyzstan”], <https://cbd.minjust.gov.kg/913/edition/283835/ru> [in Russ.]

[15] Haitov: Suverenitet Turkmenistana javljaetsja vazhnoj vehoj v istorii strany [Turkmenistan’s sovereignty is an important milestone in the country’s history], <https://sng.fm/ashkhabad/14716-haitov-suverenitet-turkmenistana-vazhnaja-veha-v-istorii-strany.html> [in Russ.]

РЕСПУБЛИКАНИЗМ И СТРУКТУРЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ ЦЕНТРАЛЬНОАЗИАТСКИХ ТЮРКОЯЗЫЧНЫХ РЕСПУБЛИК

Исаева М.И.¹, Амребаев А.М.², *Джекебаева М.А.³

^{1,2} Институт философии, политологии и религиоведения КН МНВО РК,
Алматы, Казахстан

^{*3} Казахстанско-Российский медицинский университет,
Алматы, Казахстан

Аннотация. В истории человечества с древнейших времен до появления первых государств возникла необходимость в определенной форме их организации. В определенные периоды истории человечества формировались две основные формы правления монархического и республиканского характера: в то время как с точки зрения времени возникновения монархии первой формировалась форма правления, отличие республики как формы правления отражалось в странах с преобладающим большинством мировой политической карты. Понятие «Республика» на протяжении веков является одной из наиболее изученных тем в области науки. Понятие республики было тесно связано с понятиями свободы, равенства и демократии в период от древнегреческих городов-государств до современных государств.

В статье также делается параллельный анализ провозглашения центральноазиатскими тюркоязычными государствами республики как формы правления за годы независимости, закрепления в конституциях

республиканской формы правления, конституционных реформ в этих республиках и перераспределения властных представительств в результате этих реформ, попеременной приоритетности полномочий Поездидента и парламентских компетенций и государственного устройства этих стран.

В нашей статье, наряду с определением концепции республики, историей становления понятия республики, историей республиканской формы правления, видами и особенностями республиканской формы правления, историческим развитием республики как политического явления, основными признаками республиканской формы правления и преимуществами и недостатками республиканской формы правления, отмечается также о формировании государственного устройства тюркоязычных государств Центральной Азии за годы независимости.

Ключевые слова: Республика, форма правления, суверенитет, независимость, тюркоязычные республики, Центральная Азия, Конституция, Конституционные реформы

Финансирование: Статья подготовлена в рамках исследования научного проекта (BR27195711 «Социально-политические процессы в Казахстане (1980-2020): опыт демократизации и становление Справедливого государства»).

REPUBLICANISM AND STRUCTURE OF STATE POWER OF THE CENTRAL ASIAN TURKIC-SPEAKING REPUBLICS

Issayeva M.¹, Amrebaev A.M.², *Jekebayeva M.³

^{1,2} Institute of Philosophy, Political Science and Religious Studies CS MSHE RK, Almaty, Kazakhstan

*³ Kazakh-Russian medical university, Almaty, Kazakhstan

Abstract. In the history of mankind, since ancient times, since the emergence of the first states, there has been a need for a certain form of their organization. In certain periods of human history, two main forms of government of a monarchical and Republican nature were formed: while the monarchy was the first established form of power in terms of the time of its emergence, the difference between the Republic as a form of government was reflected in the overwhelming majority countries of the world political map. The concept of "Republic" is one of the most studied topics in the field of Science for centuries. The concept of the Republic was closely related to the concepts of freedom, equality and democracy in the period from the ancient Greek city-states to modern states.

The article also analyzes the proclamation of the Turkic-speaking states of Central Asia as a republic as a form of government during the years of independence, the consolidation of the republican form of government in the constitutions, constitutional reforms in these republics and the redistribution of power as a result of these reforms, the priority of the powers of the trainees and the powers of the Parliament, as well as a comparative analysis of the state structure of these countries.

Our article discusses the definition of the concept of the Republic, the history of the formation of the concept of the Republic, the history of the republican form of government, types and features of the republican form of government, the historical development of the Republic as a political phenomenon, the main features of the republican form of government and the advantages and disadvantages of the republican form of government, as well as the formation of the state structure of the Turkic-speaking states of Central Asia during the years of independence.

Key words: Republic, form of government, sovereignty, independence, Turkic-speaking republics, Central Asia, Constitution, Constitutional reforms

Funding: This research has been funded by the research of scientific project (Grant No. R27195711 «Socio-political processes in Kazakhstan (1980-2020): the experience of democratization and the formation of a Fair state»).

Авторлар туралы мәлімет:

Исаева Мейрамкул Ибадуллаевна – PhD, ҚР ҒЖБМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институтының ғылыми қызметкері, Алматы, Қазақстан, e-mail: miraisa777@gmail.com

Амребаев Айдар Молдашович - философия ғылымдарының кандидаты, ҚР ҒЖБМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институтының Саяси зерттеулер орталығының директоры, Алматы, Қазақстан, e-mail: aidar.amrebayev@gmail.com

Джекебаева Мақпал Абиловна – философия ғылымдарының кандидаты, Қазақстан-Ресей медициналық университетінің қауымдастырылған профессоры, Алматы, Қазақстан, e-mail: 81makpal@mail.ru

Информация об авторах:

Исаева Мейрамкул Ибадуллаевна – PhD, Научный сотрудник Института философии, политологии и религиоведения КН МНВО РК, Алматы, Казахстан, e-mail: miraisa777@gmail.com

Амребаев Айдар Молдашович - кандидат философских наук, Директор центра политических исследований Института философии, политологии и религиоведения КН МНВО РК, Алматы, Казахстан, e-mail: aidar.amrebayev@gmail.com

Джекебаева Мақпал Абиловна – кандидат философских наук, ассоциированный профессор Казахстанско-Российский медицинский университет, Алматы, Казахстан, e-mail: 81makpal@mail.ru

Information about authors:

Issayeva Meiramkul – PhD, Researcher of the Center for Political Studies Institute of Philosophy, Political Science and Religion CS MSHE RK, Almaty, Kazakhstan, e-mail: miraisa777@gmail.com

Amrebaev Aidar Moldashovich, Director of the Center for Political Studies of the Institute of Philosophy, Political Science and Religious Studies CS MSHE RK, Candidate of Philosophical Sciences. Almaty, Kazakhstan, e-mail: aidar.amrebayev@gmail.com

Jekebayeva Makpal – candidate of philosophical sciences, associate professor of Kazakh-Russian medical university, Almaty, Kazakhstan, e-mail: 81makpal@mail.ru

Мақала түсті: 11 Тамыз 2025
Жариялауға қабылданды: 25 Қыркүйек 2025

УДК 327

МРНТИ 11.25.91

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.015>

КАЗАХСТАНСКО-ТУРКМЕНИСТАНСКИЕ ПРИГРАНИЧНЫЕ ОТНОШЕНИЯ: ДИНАМИКА СОТРУДНИЧЕСТВА, ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Кожирова С.Б.¹, *Батырбаев К.М.²

¹ Университет SDU, Алматы, Казахстан

*² Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Аннотация. Казахстанско-туркменские приграничные отношения представляют собой уникальный пример успешного межгосударственного взаимодействия в Центральной Азии, отличающийся стабильностью и многоплановостью. Целью исследования является анализ динамики сотрудничества между Казахстаном и Туркменистаном в приграничных регионах, включая экономические, транспортные, энергетические и гуманитарные аспекты, а также выявление вызовов и перспектив их дальнейшего развития. Работа направлена на изучение ключевых этапов формирования отношений, роли инфраструктурных проектов и институциональных механизмов в укреплении связей. Научная и практическая значимость исследования заключается в углублении понимания приграничного сотрудничества как фактора региональной интеграции и устойчивого развития двусторонних отношений в Центральной Азии.

Для анализа использовались качественные методы, включая контент-анализ нормативных документов, дискурс-анализ выступлений официальных лиц и сравнительный анализ центральноазиатских моделей взаимодействия. Основные результаты свидетельствуют, что отсутствие территориальных споров, завершение делимитации границы к 2001 году и развитие транспортного коридора Узен – Берекет – Горган увеличили товарооборот до 438,2 млн долларов США в 2022 году (рост на 74% по сравнению с 2021 годом) и укрепили гуманитарные связи через культурные и образовательные инициативы. Однако вызовы, такие как необходимость унификации таможенных процедур и цифровизации, требуют дальнейшей координации.

Исследование вносит оригинальный вклад в изучение приграничного взаимодействия в Центральной Азии, предлагая концептуальную модель устойчивого сотрудничества Казахстана и Туркменистана, основанную на институциональной синергии и цифровизации. Практическое значение работы заключается в предложении рекомендаций по созданию межсекторальных платформ и внедрению концепции «умных границ», что может повысить эффективность управления приграничными территориями и способствовать региональной стабильности.

Ключевые слова: приграничное сотрудничество, Казахстан, Туркменистан, региональная интеграция, транспортные коридоры, гуманитарное взаимодействие, устойчивое развитие, умные границы

Финансирование: Данное исследование финансируется Комитетом по науке Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (грант №АР23489647 «Приграничное сотрудничество Казахстана с сопредельными странами Центральной Азии»).

Введение

Казахстанско-туркменские приграничные отношения представляют собой уникальный пример устойчивого и прагматичного межгосударственного взаимодействия в Центральной Азии. С момента обретения независимости в 1991 году обе страны последовательно формировали модель сотрудничества, основанную на принципах взаимного уважения, равноправия и добрососедства. Одним из важнейших достижений стало быстрое завершение процессов делимитации и демаркации государственной границы — уже к 2001 году [1], что позволило избежать территориальных споров и создать прочную основу для дальнейшего взаимодействия.

Приграничные отношения между Казахстаном и Туркменистаном с самого начала носили конструктивный характер и отличались высокой степенью институционализации: были выстроены устойчивые каналы диалога как на межгосударственном, так и на региональном уровнях, что способствовало решению насущных вопросов управления общими территориями. При этом сотрудничество охватывает широкий спектр сфер — от торговли, транспорта и энергетики до гуманитарных инициатив и экологической кооперации. Особенно важно, что взаимодействие развивается в пространстве, свободном от исторических конфликтов, и поддерживается прагматичным политическим курсом обеих стран.

Современные вызовы и трансформации глобального порядка, включая изменения в международных цепочках поставок, усиливающую роль Центральной Азии в трансконтинентальных проектах, таких как Транскаспийский международный транспортный маршрут (ТМТМ), а также необходимость совместного реагирования на экологические, экономические и социальные вызовы, придают особую актуальность исследованию приграничного сотрудничества. В этом контексте особое значение приобретают такие узловые территории, как Мангистауская область Казахстана и Балканский велаят Туркменистана, которые становятся ключевыми пространствами интеграции и платформами для реализации трансграничных инициатив [2].

Важнейшую роль играет развитие транспортно-логистической инфраструктуры, включая железнодорожный коридор Узен – Берекет – Горган, ставший частью маршрута «Север – Юг» [3], и модернизацию пограничных пунктов пропуска, таких как Болашак – Серхетяка и Темирбаба

– Гарабогаз. Эти меры способствовали как упрощению пересечения границы, так и значительному росту взаимного товарооборота, достигшего в 2022 году 438 миллионов долларов США [4], демонстрируя растущую экономическую комплементарность.

Приграничные регионы сегодня выступают не только в роли зон экономического обмена, но и как лаборатории для апробации инновационных форм взаимодействия — от цифровизации инфраструктуры и внедрения элементов «умных границ» до развития народной дипломатии и устойчивого трансграничного управления.

Цель настоящей статьи — проанализировать динамику и особенности казахстанско-туркменского трансграничного взаимодействия, раскрыть ключевые этапы его институционализации, достижения в инфраструктурной, экономической и гуманитарной сферах, а также рассмотреть перспективы модернизации этих отношений в условиях усиливающейся цифровизации, экологических рисков и меняющейся геополитической конфигурации. Особое внимание уделяется устойчивым факторам сотрудничества и выработке рекомендаций по его дальнейшему углублению через создание совместных институциональных платформ, унификацию стандартов и внедрение цифровых решений в систему приграничного управления.

Описание материала и методов

Исследование опирается на междисциплинарный подход и сочетание качественных и сравнительных методов, направленных на выявление особенностей и перспектив казахстанско-туркменского приграничного взаимодействия. Эмпирическую базу составили нормативно-правовые акты, официальная статистика, аналитические отчёты и экспертные оценки, охватывающие период с 1991 по 2022 год.

Ключевыми источниками выступили межгосударственные соглашения, включая Договор о дружбе и сотрудничестве 1993 года [5], документы о делимитации и демаркации границы, а также протоколы Межправительственной комиссии по экономическому сотрудничеству. Особое внимание уделялось материалам, касающимся развития транспортной инфраструктуры: железнодорожного маршрута Узен – Берекет – Горган в составе коридора «Север – Юг» и модернизации пунктов пропуска Болашак – Серхетяк и Темирбаба – Гарабогаз [6].

Анализ дополнялся данными торгово-промышленных палат обеих стран, статистикой товарооборота, гуманитарных и инфраструктурных инициатив, а также информацией международных организаций (ООН, МЦА) и региональных форумов, связанных с приграничным сотрудничеством.

Методология исследования включает: 1) контент-анализ нормативных актов (1991–2022 гг.), включая межгосударственные соглашения и протоколы Межправительственной комиссии; 2) дискурс-анализ публичных выступлений президентов Казахстана и Туркменистана (2010–2022 гг.) для выявления стратегических приоритетов; 3) сравнительный анализ приграничного сотрудничества в Центральной Азии на основе

моделей Казахстан–Узбекистан и Кыргызстан–Таджикистан; 4) кейс-стади проектов Узен – Берекет – Горган и КПП Болашак – Серхетяка для оценки инфраструктурного воздействия. Дополнительную информацию обеспечили открытые источники — научные публикации, СМИ и экспертные материалы.

Такой подход обеспечил объективность и целостность анализа, позволив выявить устойчивые элементы казахстанско-туркменской модели и обозначить направления для её дальнейшего развития.

Результаты и обсуждение

Становление и развитие казахстанско-туркменских приграничных отношений является наглядным примером успешного и стабильного взаимодействия двух суверенных государств в постсоветском пространстве, избравших путь конструктивного диалога, взаимоуважения и последовательной реализации взаимовыгодных инициатив. Эти отношения демонстрируют устойчивую положительную динамику и отражают общую тенденцию укрепления связей между государствами Центральной Азии, при этом они отличительны по ряду параметров: от раннего мирного урегулирования пограничных вопросов до активного развития транспортной, энергетической и гуманитарной инфраструктуры в приграничных районах. Благодаря взаимной политической воле, отсутствию исторических и территориальных споров, а также прагматичной модели внешнеполитического поведения обеих стран, удалось сформировать уникальную для региона структуру отношений, в которой приграничное измерение играет важнейшую роль.

После обретения независимости в 1991 году Казахстан и Туркменистан в кратчайшие сроки приступили к выстраиванию двустороннего диалога. Уже в октябре 1992 года были установлены дипломатические отношения, а в 1993 году подписан Договор о дружбе и сотрудничестве, который не только закрепил намерения стран развивать отношения на основе принципов взаимного уважения, равноправия и невмешательства, но и обозначил важность приграничной стабильности и сотрудничества. В этом документе отмечалось стремление сторон к мирному сосуществованию, безопасности и расширению взаимовыгодных контактов, включая в том числе региональный и локальный уровни. Следует отметить, что уже на данном этапе прослеживалась тенденция к институционализации приграничных связей, поскольку в договор были включены положения о взаимодействии региональных властей и укреплении культурных и торговых контактов между населением, проживающим в сопредельных районах.

Ключевым элементом политико-правового оформления отношений стал вопрос государственной границы. В отличие от других государств региона, Казахстан и Туркменистан в кратчайшие сроки достигли соглашения по делимитации и демаркации границы. Уже в 1997 году была подписана декларация о развитии дальнейшего сотрудничества, а к 2001 году завершена процедура юридической фиксации государственной линии. Этот процесс прошёл в духе взаимного уважения и компромисса,

без конфронтации и территориальных претензий, что выгодно отличает казахстанско-туркменскую модель от ряда других центральноазиатских прецедентов. Устранение пограничной неопределенности позволило странам сконцентрироваться на созидательной повестке и придать дополнительный импульс развитию не только двусторонних, но и многосторонних проектов, в том числе в рамках межрегионального сотрудничества, транспортных инициатив и энергетических коридоров.

Уже в начале 2000-х годов обе страны начали активно наполнять двусторонние отношения содержанием, делая акцент на экономическое, транспортное, энергетическое и гуманитарное сотрудничество. Был создан механизм межправительственной комиссии, в рамках которой стали прорабатываться конкретные направления сотрудничества: логистика, промышленность, сельское хозяйство, санитарный и ветеринарный контроль, экология и управление водными ресурсами. Именно в рамках данной комиссии оформлялись ключевые договорённости, касающиеся работы пунктов пропуска, унификации таможенных процедур, развития железнодорожных и автомобильных переходов. Важным элементом стало включение в повестку вопросов взаимодействия на уровне регионов, а также практических механизмов по стимулированию трансграничной торговли, включая ярмарки, выставки и деловые миссии.

Особое значение в формировании устойчивого приграничного сотрудничества приобрёл транспортно-логистический вектор. Уже в середине 2000-х годов началась активная проработка проекта строительства железнодорожной линии Узен – Берекет – Горган, которая впоследствии стала составной частью международного транспортного коридора «Север – Юг». Этот проект, поддержанный на межгосударственном уровне, был направлен на реализацию стратегических задач обеих стран: Казахстан получал прямой выход на иранские и ближневосточные рынки, Туркменистан — возможность укрепить свою роль как транзитного государства. В 2014 году состоялось официальное открытие маршрута, что стало не только важным инфраструктурным событием, но и сигналом о новом этапе двусторонней интеграции. По обе стороны границы начали развиваться соответствующие объекты: логистические центры, склады временного хранения, терминалы перегрузки, пункты технического и санитарного контроля. Участок Узен – Болашак стал важным логистическим узлом на казахстанской стороне, тогда как станция Берекет на территории Туркменистана была превращена в крупный транспортный центр с выходами на Ашхабад и далее к границе с Ираном [7].

На фоне укрепления транспортной взаимосвязанности активизировалась работа по модернизации пунктов пропуска. Примером служит развитие КПП Болашак – Серхетяка, которое стало ключевым сухопутным переходом между двумя странами. Были проведены работы по расширению пропускной способности, оснащению современными средствами контроля, внедрению автоматизированных систем регистрации. Также были разработаны совместные протоколы взаимодействия

между таможенными, миграционными и санитарными службами двух стран, направленные на упрощение процедур и снижение временных и финансовых издержек для участников трансграничной торговли. Кроме того, происходила цифровизация процессов: внедрялись электронные очереди, система предварительного уведомления о прибытии грузов, электронные накладные и сопроводительные документы, что способствовало росту прозрачности и предсказуемости операций на границе [8].

На более широком уровне развитие транспортной связности между Казахстаном и Туркменистаном приобрело макрорегиональное значение. Обе страны стали активными участниками Транскаспийского международного транспортного маршрута, в рамках которого усилилось значение морских портов — Курык и Туркменбаши. Наличие синхронизированных железнодорожных, автомобильных и морских переходов создало условия для формирования мультимодальной логистики, что стало особенно актуально в условиях изменения глобальных цепочек поставок. Приграничные территории начали рассматриваться не только как зона обмена, но и как стратегические узлы, через которые формируются альтернативные транспортные артерии между Востоком и Западом, Севером и Югом [9].

Важно подчеркнуть, что параллельно с развитием физической инфраструктуры происходила институционализация сотрудничества на локальном уровне. Регулярные контакты между Мангистауской областью Казахстана и Балканским велаятом Туркменистана стали площадкой для обсуждения прикладных задач: водоснабжение, ветеринарный надзор, санитарная безопасность, экология, сезонная занятость. Эти вопросы решались не только на межгосударственном, но и на муниципальном уровне — акиматы и хякимлики начали выстраивать горизонтальные связи, проводить двусторонние встречи, обмениваться опытом и инициативами. Такая децентрализация управления сотрудничеством позволила адаптировать политику к специфике приграничной жизни, где важную роль играют родственные, этнокультурные и социально-экономические связи между населением по обе стороны границы.

Развитие приграничной инфраструктуры между Казахстаном и Туркменистаном не ограничивается железнодорожными переходами и физическим сопряжением. Важную роль в архитектуре приграничного сотрудничества играет расширение автомобильных маршрутов, модернизация пунктов пропуска, внедрение единых стандартов и развитие цифровых платформ, обслуживающих перемещение людей и товаров. Совершенствование автодорожных связей позволило создать дополнительную гибкость логистических маршрутов и снять чрезмерную нагрузку с железнодорожного узла. Существенные инвестиции были направлены в развитие КПП Темирбаба – Гарабогаз, модернизация которого позволила увеличить пропускную способность и расширить спектр предоставляемых услуг — от ветеринарного и фитосанитарного контроля до таможенного оформления и транспортной логистики. Эти меры

сыграли важную роль в диверсификации каналов перемещения и придали дополнительный импульс экономической активности в сопредельных районах.

Экономическое измерение приграничного взаимодействия продолжает расширяться, опираясь на транспортную связанность и институциональное согласование политики. Объёмы двустороннего товарооборота в последние годы демонстрируют устойчивую тенденцию к росту: по итогам 2022 года он составил 438 миллиона долларов США, что на 74% больше по сравнению с 2021 годом [4]. Такой прирост объясняется не только повышением спроса на отдельные категории продукции, но и улучшением условий логистики, упрощением процедур пересечения границы и повышением прозрачности таможенного администрирования. В товарной структуре взаимной торговли прослеживается чёткая отраслевая комплементарность. Казахстан экспортирует в Туркменистан чёрные металлы, муку, химическую продукцию, машины и продукты питания, в то время как Туркменистан поставяет в Казахстан нефтепродукты, полимеры, текстильные изделия, строительные материалы и хлопок. Значительная часть этих операций осуществляется через КПП Болашак – Серхетяка и Темирбаба – Гарабогаз, где налажены системы учёта, распределения и контроля. Расширяется участие малого и среднего бизнеса, особенно в сферах розничной торговли, транспортных услуг и логистического посредничества.

Одним из наиболее перспективных направлений развития приграничного экономического сотрудничества является создание совместных индустриальных и логистических зон. Идея таких кластеров не является новой, но в контексте казахстанско-туркменских отношений она получила дополнительный импульс благодаря высокой степени транспортной связанности и институциональной готовности к унификации процедур. В приграничной зоне Мангистауской области Казахстана и Балканского велаята Туркменистана активно обсуждается создание площадок, которые могли бы выполнять функции переработки, хранения, упаковки и распределения товаров с последующей транспортировкой вглубь национальных территорий или за их пределы. При наличии соответствующей правовой базы и координации по линии торгово-промышленных палат, такие зоны могли бы стать важным элементом сопряжения национальных экономик [10]. Однако на текущем этапе реализации этих проектов сдерживается отсутствием унифицированного налогового и таможенного режима, различиями в административных подходах и необходимостью дополнительного технологического оснащения.

Кроме торговли и логистики, важную роль в трансграничном взаимодействии играет энергетическое взаимодействие. Оба государства являются крупными производителями и экспортёрами энергоресурсов, что придаёт стратегическое значение их сотрудничеству в сфере добычи, переработки, распределения и транспортировки энергии. Казахстан заинтересован в импорте электроэнергии в южные регионы страны, а также в возможностях транзита туркменского газа в Китай, на что

указывает участие Астаны в транспортной логистике, связывающей Туркменистан с китайскими рынками. Для Туркменистана сотрудничество с Казахстаном открывает дополнительные каналы экспорта, в том числе с использованием казахстанских портов на Каспии. Обе страны участвуют в согласовании энергетических маршрутов, модернизации подстанций и строительстве межсетевых соединений. В частности, обсуждается создание трансграничных интеллектуальных сетей, способных обеспечивать устойчивую и оптимизированную подачу электроэнергии в условиях сезонных нагрузок и климатических колебаний [11].

Дополнительно, перспективным направлением взаимодействия является развитие возобновляемых источников энергии (ВИЭ) в приграничных регионах. Обе страны обладают высоким потенциалом в области солнечной и ветровой энергетики, особенно в контексте территорий, склонных к опустыниванию и слабозаселённых районов, где централизованное энергоснабжение затруднено. Совместные инвестиции в солнечные электростанции, пилотные проекты по водородной энергетике, обмен технологиями энергоэффективности и участие в международных экологических инициативах, таких как Повестка-2030 и Парижское соглашение по климату, открывают пространство для новых форм энергетической кооперации. На данном этапе страны находятся на стадии обсуждения и согласования подходов, включая вопросы инвестиций, технологических трансферов и тарифной политики. Успешная реализация таких проектов может стать драйвером устойчивого развития, снизить экологическую нагрузку и повысить энергетическую независимость приграничных сообществ [12].

Важное место в повестке приграничного сотрудничества занимает безопасность. Несмотря на то, что казахстанско-туркменская граница отличается стабильностью, её протяжённость, удалённость от крупных административных центров и природные особенности создают объективные вызовы в обеспечении контроля и мониторинга. Совместные усилия по охране государственной границы включают обмен оперативной информацией, регулярные консультации между пограничными службами, проведение совместных учений и внедрение технических средств охраны. В последние годы активизировалась работа по внедрению беспилотных авиационных систем, интегрированных систем видеонаблюдения и мобильных пунктов наблюдения. Эти меры направлены на повышение ситуационной осведомлённости, снижение уровня правонарушений и оперативное реагирование на инциденты.

Одной из актуальных тем остаётся трансграничная преступность, включая контрабанду, незаконную миграцию и экологические правонарушения. Для противодействия этим угрозам стороны усиливают правовое сотрудничество, координируют работу правоохранительных органов и внедряют элементы интеллектуального анализа данных. При этом необходимо учитывать, что миграционные потоки между странами имеют не только нелегальный, но и легальный характер, обусловленный как

трудовой мобильностью, так и сезонной занятостью. Жители приграничных районов, особенно из числа этнически и родственно связанных групп, часто перемещаются между странами с целью временного трудоустройства, участия в семейных событиях и получения услуг (медицинских, образовательных, торговых). Такая миграция требует гибкой системы регулирования, которая бы позволяла учитывать локальные особенности, обеспечивать права мигрантов и предотвращать социальную напряжённость.

Не менее значимым является аспект экологической и ресурсной безопасности. Обе страны сталкиваются с последствиями изменения климата, деградацией земель, дефицитом пресной воды и опустыниванием. Эти процессы особенно ощутимы в приграничных районах, где ведётся сельское хозяйство, животноводство и расположены пастбища. Обострение конкуренции за ресурсы, ухудшение состояния окружающей среды и рост антропогенной нагрузки создают предпосылки для потенциальных конфликтов, если не будет обеспечено координированное управление природными ресурсами. В отличие от казахстанско-кыргызстанских отношений, где приграничное сотрудничество осложняется периодическими спорами о водных ресурсах, казахстанско-туркменская модель отличается отсутствием конфликтов и акцентом на транспортную интеграцию, что делает её более устойчивой. В ответ на эти вызовы Казахстан и Туркменистан подписали ряд соглашений, касающихся совместного мониторинга экологической ситуации, обмена гидрометеорологическими данными, предотвращения деградации земель. Также стороны участвуют в работе международных организаций, включая МЦА и ИКАО, что позволяет интегрировать национальные усилия в более широкий региональный и глобальный контекст [13].

Наряду с политико-дипломатическим и экономическим взаимодействием гуманитарное сотрудничество в приграничных районах Казахстана и Туркменистана занимает всё более заметное место. Оно проявляется в культурном обмене, образовательных инициативах, социально-гуманитарных проектах и формировании основ народной дипломатии. Особенно важным в данном контексте становится развитие горизонтальных связей между местными сообществами, учреждениями культуры, школами, вузами и общественными организациями. В отличие от институционального взаимодействия на уровне центральных властей, гуманитарные проекты обладают большей гибкостью, способностью к адаптации под локальные особенности и высокой степенью устойчивости за счёт участия населения.

Формы такого взаимодействия весьма разнообразны. В приграничных районах проводятся совместные культурные мероприятия, гастрольные музыкальные и танцевальные коллективы, литературные вечера, фестивали национальной кухни, выставки декоративно-прикладного искусства и художественной фотографии. Эти мероприятия не только способствуют взаимному ознакомлению с культурным наследием, но и формируют устойчивые каналы межличностного общения, что особенно ценно в

условиях географической удаленности от столичных центров. Примером эффективного культурного взаимодействия может служить проведение дней культуры Казахстана в Туркменистане и, соответственно, дней культуры Туркменистана в Казахстане, сопровождаемых насыщенной программой и активным участием представителей интеллигенции, молодёжи и СМИ.

Одновременно с этим наблюдается укрепление образовательного сотрудничества. Университеты и колледжи двух стран заключают соглашения об академическом обмене, совместных конференциях, курсах повышения квалификации преподавателей. Повышается интерес к изучению языков, истории и традиций друг друга. Приграничные школы участвуют в дистанционных олимпиадах, научных форумах и проектах, направленных на развитие кросс-культурной компетенции учащихся. Развиваются форматы дистанционного обучения, что расширяет доступ к образовательным ресурсам для жителей отдалённых сельских районов. Государственные и частные фонды предоставляют гранты и стипендии на обучение, способствуя расширению человеческих контактов между странами [14].

Развитию гуманитарных связей способствует также сфера здравоохранения. Местные органы здравоохранения в приграничных регионах осуществляют обмен информацией по вопросам санитарной эпидемиологии, борьбы с инфекционными заболеваниями, а также совместно организуют медицинские конференции, мобильные консультационные пункты и обучающие семинары для врачей. Этот опыт особенно актуализировался в период пандемии COVID-19, когда возникла необходимость в координации усилий по ограничению распространения инфекции, организации санитарных коридоров, вакцинации и обмену лекарственными средствами. Обе стороны выразили заинтересованность в развитии телемедицины, расширении доступа к медицинским данным и технологиям на границе, что в будущем может позволить повысить качество и доступность медицинских услуг для местного населения.

Гуманитарное сотрудничество неотделимо от темы сохранения культурной самобытности, этнического наследия и языкового многообразия. В приграничных районах проживают общины, исторически связанные между собой родством, языком, религией и культурным кодом. Эти связи становятся важным ресурсом для укрепления доверия, а в ряде случаев — основой для реализации проектов, направленных на сохранение нематериального культурного наследия: фольклора, эпоса, традиционного ремесла, обрядов и праздников. В рамках двустороннего сотрудничества поддерживаются инициативы по сохранению памятников архитектуры, созданию музейных экспозиций и разработке образовательных программ, посвящённых истории приграничных районов. Особое значение придаётся включению молодёжи в эти процессы, поскольку именно через молодое поколение транслируются ценности взаимопонимания и добрососедства.

Взаимодействие также включает аспект устойчивого развития. Казахстан и Туркменистан рассматривают приграничные районы как

важные площадки реализации повестки устойчивого развития ООН. В рамках программ ПРООН и других международных организаций реализуются проекты, направленные на повышение занятости, развитие кооперативов, поддержку женского предпринимательства, восстановление деградированных земель и улучшение водоснабжения. Эти инициативы носят трансграничный характер и поддерживаются как на уровне национальных органов, так и через участие местных сообществ. Такие проекты позволяют одновременно решать задачи социальной стабильности, устойчивого природопользования и расширения возможностей для уязвимых групп населения, включая женщин, молодёжь и жителей сельских районов.

Гуманитарная повестка всё чаще сопрягается с цифровыми возможностями. Развитие информационно-коммуникационных технологий позволило расширить доступ к образованию, культуре, медицинским услугам и административным ресурсам. Создаются платформы для обмена информацией между школами, виртуальные музеи, онлайн-библиотеки. Поддерживается практика проведения онлайн-конференций, форумов и круглых столов между университетами и НПО приграничных регионов. Цифровые форматы становятся особенно важными в условиях слабой транспортной доступности и ограниченных ресурсов, а также способствуют преодолению пространственной изоляции и интеграции периферий в общий информационный и гуманитарный ландшафт.

Отдельное значение имеет институциональное измерение гуманитарного сотрудничества. Стороны заключают соглашения на межведомственном уровне: между министерствами культуры, образования, здравоохранения, между университетами и исследовательскими центрами. Эти соглашения включают положения об обмене преподавателями и специалистами, совместных образовательных программах, научных публикациях и проектах. Поддерживаются двусторонние молодежные обмены, волонтерские инициативы и стажировки, формирующие кадровую основу приграничного взаимодействия. Возникает своего рода гуманитарная инфраструктура, поддерживающая устойчивость не только на уровне государства, но и в структурах гражданского общества. Такая инфраструктура — важное условие для продолжения взаимодействия вне зависимости от внешнеполитической конъюнктуры.

Гуманитарное сотрудничество на границе также приобретает значение как инструмент «мягкой силы» и канал укрепления общего тюркского пространства. Казахстан и Туркменистан, являясь активными участниками интеграционных инициатив в рамках ТЮРКСОЙ, ОТГ и других структур, продвигают идеи общей тюркской идентичности, культурной сопричастности и цивилизационного единства. Приграничные регионы становятся площадкой для практического наполнения этих идей через языковые школы, обмен делегациями, совместные медиа проекты и культурные маршруты. Именно здесь идеи культурного единства обретают конкретное содержание и институциональные формы, способные трансформироваться в устойчивую модель региональной идентичности

[15].

Перспективы развития казахстанско-туркменского приграничного сотрудничества видятся в его комплексной модернизации. Это означает не только развитие новых инфраструктурных объектов, но и совершенствование управления, институциональной координации и социальной политики. Речь идёт о переходе от координации отдельных ведомств к созданию межотраслевых платформ, обеспечивающих согласованность действий в таких областях, как торговля, экология, миграция, занятость и цифровизация. Для этого потребуются дальнейшее развитие правовой базы, адаптированной к трансграничным реалиям, унификация стандартов, формирование совместных аналитических и управляющих структур. Одной из форм может стать создание совета приграничного сотрудничества — консультативного органа с участием представителей министерств, акиматов, хякимликов, бизнес-сообществ и научных учреждений.

В долгосрочной перспективе развитие приграничных регионов возможно по модели «умных границ», где физическая инфраструктура сочетается с цифровыми решениями, экологической устойчивостью и социальным участием. Такие технологические возможности как биометрический контроль и блокчейн-сертификация грузов, могут повысить эффективность и прозрачность операций на границе. Вместе с тем, важно обеспечить участие гражданского общества, поддержать локальные инициативы и сохранить этнокультурное многообразие как ценность. Баланс между безопасностью, экономическим развитием и гуманитарными интересами станет определяющим фактором успешности будущей модели.

Заключение

Казахстанско-туркменские отношения в приграничной зоне представляют собой устойчивую и прагматичную модель межгосударственного взаимодействия в Центральной Азии. Эта модель базируется на принципах добрососедства, взаимного уважения и стратегического партнёрства. Отсутствие территориальных разногласий, своевременное завершение процессов делимитации и демаркации границы, а также институциональное оформление двустороннего диалога создали прочную базу для стабильной пограничной политики. Проведённый анализ свидетельствует о том, что взаимодействие между Мангистауским регионом Казахстана и Балканским велятом Туркменистана выходит за пределы стандартного экономического сотрудничества, охватывая гуманитарные инициативы, развитие транспортно-логистической инфраструктуры и совместное реагирование на трансграничные вызовы.

Особую значимость приобретает реализация инфраструктурных инициатив, таких как железнодорожная линия Узен – Берекет – Горган и модернизация пограничных переходов. Эти меры способствуют не только укреплению взаимной связанности, но и включению региона в более широкие евразийские транспортные коридоры. Приграничные территории всё активнее вовлекаются в процессы регионального развития, превращаясь

в опорные пункты устойчивого роста и платформы межгосударственного взаимодействия.

С учётом растущей значимости экологической тематики и процессов цифровизации особое внимание следует уделить внедрению инновационных подходов к управлению рубежами, включая концепции «умной границы», цифровой логистики и функционирование совместных сервисных центров.

Выводы исследования подчёркивают, что устойчивость казахстанско-туркменской модели обеспечивается прагматизмом в управлении, отсутствием исторических противоречий, высокой степенью политической поддержки и активным участием местных сообществ. Тем не менее, сохраняется необходимость в дальнейшем укреплении институциональной базы, стандартизации процедур, расширении двусторонних механизмов взаимодействия и формировании согласованных стратегий развития пограничных регионов.

Таким образом, трансграничное сотрудничество между двумя странами может рассматриваться не только как успешный пример двусторонних отношений, но и как потенциальная модель для других государств региона, стремящихся к формированию устойчивых, безопасных и взаимовыгодных форм партнёрства на основе согласования национальных интересов с региональными приоритетами. Исследование подтверждает, что данная модель является жизнеспособной и масштабируемой. Для её совершенствования рекомендуется: 1) создание совета приграничного сотрудничества с участием местных властей и бизнеса; 2) внедрение цифровых платформ для управления границей; 3) расширение программ обмена в гуманитарной сфере.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Закон РК от 2 июля 2003 года №455 «О ратификации Договора между Республикой Казахстан и Туркменистаном о делимитации и процессе демаркации казахстанско-туркменской государственной границы». https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z030000455_

[2] Балканский велят и Мангистауская область подписали соглашение о сотрудничестве. – 2014. – 3 декабря. http://gundogar-news.com/index.php?category_id=3&news_id=3921

[3] Постановление Правительства РК от 28 ноября 2007 года №1140 «О подписании Соглашения между Правительством Исламской Республики Иран, Правительством Республики Казахстан и Правительством Туркменистана о сотрудничестве в проектировании и строительстве железнодорожной линии Узень (Казахстан) - Кызылкая - Берекет - Этрек (Туркменистан) - Горган (Иран)». <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P070001140>

[4] Товарооборот между Казахстаном и Туркменистаном достиг 438 млн. долл. в 2022 году на фоне динамичного роста. – 2023. – 24 мая. <https://www.newscentralasia.net/2023/05/24/tovarooborot-mezhdu-kazakhstanom-i-turkmenistanom-dostig-438-mln-doll-v-2022-godu-na-fone-dinamichnogo-rosta>

[5] Указ Президента РК от 17 апреля 1995 г. №2197 «О ратификации

Договора о дружественных отношениях и сотрудничестве между Республикой Казахстан и Туркменистаном». <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U950002197>

[6] Состоялось заседание туркменско-казахстанской комиссии по вопросам автоперевозок. – 2023. – 23 сентября. <https://casp-geo.ru/sostoyalos-zasedanie-turkmensko-kazahstanskoj-komissii-po-voprosam-avtoperevozk/>

[7] Покровская О.Д. Транспортно-логистическая система Туркменистана // Известия Петербургского университета путей сообщения. - 2022. №2. С.305-318.

[8] Постановление Правительства РК от 27 июня 2011 года №714 «О подписании Соглашения между Правительством Республики Казахстан и Правительством Туркменистана о международном железнодорожном пункте пропуска через казахстанско-туркменскую государственную границу», <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1100000714>

[9] Сафарова А.А. Транскаспийский международный транспортный маршрут в контексте развития срединного торгового коридора // Endless light in science. – 2024. №20. С. 65-72.

[10] Казахстан и Туркменистан будут сотрудничать в области транспорта, логистики и транзита – 2024. - 13 сентября, https://www.kt.kz/rus/state/kazakhstan_i_turkmenistan_budut_sotrudnichat_v_oblasti_1377968799.html

[11] Annajam S. Dynamics of Regional Integration in Central Asia: A Case Study of Belt and Road Initiative // Journal of South Asian Studies. – 2023. №11(3). - С.253-266.

[12] Маматкобилов С. Сотрудничество стран Центральной Азии в сфере обеспечения энергетической безопасности: проблемы и пути их решения. – 2025. – 29 мая. <https://rikatv.kz/news/sotrudnichestvo-stran-tsentralnoy-azii-v-sfere-obespecheniya-energeticheskoy-bezopasnosti-problemy-i.html>

[13] Мирзадинов Р. Ситуационный анализ. Засуха в Центральной Азии. // Секретариат Конвенции ООН по борьбе с опустыниванием. – 2021.

[14] Туркменистан и Казахстан укрепляют сотрудничество в сфере образования. – 2025. – 25 января. <https://vestiabad.ru/news/9466/turkmenistan-i-kazakhstan-ukreplyayut-sotrudnichestvo-v-sfere-obrazovaniya>

[15] Романова А.П. Влияние Турции и пантюркизма на конструирование новых национальных идентичностей Каспийского региона: пример Туркменистана и Казахстана // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Политология. - 2024. №1(26). С. 181-206

REFERENCES

[1] Zakon RK ot 2 iyulya 2003 goda № 455 «O ratifikatsii Dogovora mezhdru Respublikoy Kazakhstan i Turkmenistanom o delimitatsii i protsesse demarkatsii kazakhstansko-turkmenskoy gosudarstvennoy granitsy» [On the Ratification of the Convention between the Republic of Kazakhstan and Turkmenistan on the Delimitation and Demarcation Process of the Kazakhstan-Turkmenistan State Border]. URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z030000455_ [in Russ.].

[2] Balkanskiy velayat i Mangistauskaya oblast' podpisali soglasenie o sotrudnichestve [Balkan Velayat and Mangystau Region Signed a Cooperation Agreement]. – 2014. – 3 dekabrya. URL: http://gundogar-news.com/index.php?category_id=3&news_id=3921 [in Russ.].

[3] Postanovlenie Pravitel'stva RK ot 28 noyabrya 2007 goda № 1140 «O podpisanii Soglasheniya mezhdu Pravitel'stvom Islamskoy Respubliki Iran, Pravitel'stvom Respubliki Kazakhstan i Pravitel'stvom Turkmenistana o sotrudnichestve v proektirovanii i stroitel'stve zheleznodorozhnoy linii Uzen (Kazakhstan) – Kyzylkaya – Bereket – Etrek (Turkmenistan) – Gorgan (Iran)» [On the Signing of the Agreement among the Governments of Iran, Kazakhstan and Turkmenistan on Cooperation in Designing and Constructing the Railway Line Uzen–Kyzylkaya–Bereket–Etrek–Gorgan]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P070001140> [in Russ.].

[4] Tovaroorot mezhdu Kazakhstanom i Turkmenistanom dostig 438 mln. doll. v 2022 godu na fone dinamichnogo rosta [Trade Turnover between Kazakhstan and Turkmenistan Reached USD 438 million in 2022 Amid Dynamic Growth]. – 2023. – 24 maya. URL: <https://www.newscentralasia.net/2023/05/24/tovaroorot-mezhdu-kazakhstanom-i-turkmenistanom-dostig-438-mln-doll-v-2022-godu-na-fone-dinamichnogo-rosta> [in Russ.].

[5] Ukaz Prezidenta RK ot 17 aprelya 1995 g. № 2197 «O ratifikatsii Dogovora o druzhestvennykh otnosheniyakh i sotrudnichestve mezhdu Respublikoy Kazakhstan i Turkmenistanom» [Decree of the President of the Republic of Kazakhstan of April 17, 1995 No. 2197 “On the Ratification of the Treaty on Friendly Relations and Cooperation between the Republic of Kazakhstan and Turkmenistan”]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U950002197> [in Russ.].

[6] Sostoialos' zasedanie turkmensko-kazahstanskoy komissii po voprosam avtoperevozok [A Meeting of the Turkmen-Kazakh Commission on Road Transport Issues Took Place]. – 2023. – 23 sentyabrya. URL: <https://casp-geo.ru/sostoyalos-zasedanie-turkmensko-kazahstanskoy-komissii-po-voprosam-avtoperevozok/> [in Russ.].

[7] Pokrovskaya O.D. Transportno-logisticheskaya sistema Turkmenistana [Transport-Logistics System of Turkmenistan] // Izvestiya Peterburgskogo Universiteta Putei Soobshcheniya. – 2022. – № 2. – Pp. 305–318 [in Russ.].

[8] Postanovlenie Pravitel'stva RK ot 27 iyunya 2011 goda № 714 «O podpisanii Soglasheniya mezhdu Pravitel'stvom Respubliki Kazakhstan i Pravitel'stvom Turkmenistana o mezhdunarodnom zheleznodorozhnom punkte propuska cherez kazakhstansko-turkmenskuyu gosudarstvennuyu granitsu» [On the Signing of the Agreement between the Governments of Kazakhstan and Turkmenistan on the International Railway Border Crossing Point]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1100000714> [in Russ.].

[9] Safarova A.A. Transkaspiskiy mezhdunarodnyy transportnyy marshrut v kontekste razvitiya sredinnogo trgovogo koridora [Trans-Caspian International Transport Route in the Context of Developing the Middle Trade Corridor] // Endless Light in Science. – 2024. – № 20. – Pp. 65–72 [in Russ.].

[10] Kazakhstan i Turkmenistan budut sotrudnichat' v oblasti transporta,

logistiki i tranzita [Kazakhstan and Turkmenistan Will Cooperate in Transport, Logistics, and Transit]. – 2024. – 13 sentyabrya. URL: https://www.kt.kz/rus/state/kazakhstan_i_turkmenistan_budut_sotrudnichat_v_oblasti_1377968799.html [in Russ.].

[11] Annajam S. Dynamics of Regional Integration in Central Asia: A Case Study of Belt and Road Initiative // Journal of South Asian Studies. – 2023. – № 11(3). – Pp. 253–266 [in Engl.].

[12] Mamatkobilov S. Sotrudnichestvo stran Tsentral'noy Azii v sfere obespecheniya energeticheskoy bezopasnosti: problemy i puti ikh resheniya [Cooperation of Central Asian Countries in the Field of Energy Security: Problems and Solutions]. – 2025. – 29 maya. URL: <https://rikatv.kz/news/sotrudnichestvo-stran-tsentralnoy-azii-v-sfere-obespecheniya-energeticheskoy-bezopasnosti-problemy-i.html> [in Russ.].

[13] Mirzadinov R. Situatsionnyy analiz. Zasuha v Tsentral'noy Azii [Situational Analysis. Drought in Central Asia] // Sekretariat Konventsii OON po bor'be s opustynivaniem. – 2021 [in Russ.].

[14] Turkmenistan i Kazakhstan ukreplyayut sotrudnichestvo v sfere obrazovaniya [Turkmenistan and Kazakhstan Strengthen Cooperation in Education]. – 2025. – 25 yanvarya. URL: <https://vestiabad.ru/news/9466/turkmenistan-i-kazakhstan-ukreplyayut-sotrudnichestvo-v-sfere-obrazovaniya> [in Russ.].

[15] Romanova A.P. Vliyanie Turtsii i pan-Turkizma na konstruirovaniye novykh natsional'nykh identichnostey Kaspiyskogo regiona: primer Turkmenistana i Kazakhstan [The Influence of Turkey and Pan-Turkism on Constructing New National Identities in the Caspian Region: The Case of Turkmenistan and Kazakhstan] // Vestnik Rossiyskogo Universiteta Druzhby Narodov. Seriya: Politologiya. – 2024. – № 1(26). – Pp. 181–206 [in Russ.].

ҚАЗАҚСТАН-ТҮРІКМЕНСТАН ШЕКАРАЛАС ҚАТЫНАСТАРЫ: ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ДИНАМИКАСЫ, СЫН-ТЕГЕУРІНДЕР МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Кожинова С.Б.¹, *Батырбаев Қ.М.²

¹ SDU Университеті, Алматы, Қазақстан

*² Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Қазақстан-Түрікмен шекаралас қатынастары тұрақтылығымен және жан-жақтылығымен ерекшеленетін Орталық Азиядағы табысты мемлекетаралық өзара іс-қимылдың бірегей үлгісін білдіреді. Зерттеудің мақсаты экономикалық, көліктік, энергетикалық және гуманитарлық аспектілерді қоса алғанда, шекара маңындағы өңірлердегі Қазақстан мен Түркіменстан арасындағы ынтымақтастық динамикасын талдау, сондай-ақ олардың одан әрі дамуының сын-қатерлері мен перспективаларын анықтау болып табылады. Жұмыс қарым-қатынастарды қалыптастырудың негізгі кезеңдерін, инфрақұрылымдық жобалардың рөлін және байланыстарды нығайтудағы институционалдық тетіктерді зерттеуге бағытталған. Зерттеудің ғылыми және практикалық маңыздылығы Орталық

Азиядағы екіжақты қатынастардың өңірлік интеграциясы мен орнықты дамуының факторы ретінде шекара маңы ынтымақтастығын түсінуді тереңдету болып табылады.

Талдау үшін сапалы әдістер қолданылды, соның ішінде нормативтік құжаттарды контент-талдау, шенеуніктердің сөйлеген сөздерін дискурс-талдау және Орталық Азияның өзара әрекеттесу модельдерін салыстырмалы талдау. Негізгі нәтижелер аумақтық даулардың болмауы, шекараның ерте делимитациясы және Өзен – Берекет – Горган сияқты көлік дәліздерінің дамуы 2022 жылы тауар айналымының 438,2 миллион долларға дейін өсуіне және гуманитарлық байланыстардың нығаюына ықпал еткенін көрсетеді. Алайда, кедендік рәсімдерді біріздендіру және цифрландыру қажеттілігі сияқты сын-қатерлер одан әрі үйлестіруді қажет етеді.

Зерттеу Қазақстан мен Түркіменстанның орнықты ынтымақтастық моделін қалыптастырудағы ролін атап өтіп, Орталық Азиядағы шекара маңындағы өзара іс-қимылды зерттеуге үлес қосады. Жұмыстың практикалық маңыздылығы-сектораралық платформаларды құру және «ақылды шекаралар» тұжырымдамасын енгізу бойынша ұсыныстар беру, бұл шекара маңындағы аумақтарды басқарудың тиімділігін арттырып, аймақтық тұрақтылыққа ықпал етуі мүмкін.

Тірек сөздер: шекарааралық ынтымақтастық, Қазақстан, Түркіменстан, өңірлік интеграция, көлік дәліздері, гуманитарлық өзара іс-қимыл, орнықты даму, ақылды шекаралар

Қаржыландыру: бұл зерттеуді Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландырады (№AP23489647 «Қазақстанның Орталық Азияның іргелес елдерімен шекара маңындағы ынтымақтастығы» гранты).

KAZAKHSTAN-TURKMENISTAN CROSS-BORDER RELATIONS: DYNAMICS OF CO-OPERATION, CHALLENGES AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT

Kozhirova S.B.¹, *Batyrbayev K.M.²

¹ SDU University, Almaty, Kazakhstan

*² L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Abstract. Kazakhstan-Turkmen border relations are a unique example of successful interstate interaction in Central Asia, characterised by stability and multidimensional nature. The aim of the study is to analyse the dynamics of cooperation between Kazakhstan and Turkmenistan in the border regions, including economic, transport, energy and humanitarian aspects, as well as to identify challenges and prospects for their further development. The work is aimed at studying the key stages of formation of relations, the role of infrastructure projects and institutional mechanisms in strengthening ties. The scientific and practical significance of the study lies in deepening the understanding of cross-border co-operation as a factor of regional integration and sustainable development of bilateral relations in Central Asia.

Qualitative methods were used for the analysis, including content analysis of normative documents, discourse analysis of officials' speeches and comparative analysis of Central Asian models of interaction. The main findings show that the absence of territorial disputes, early border delimitation and the development of transport corridors such as Uzen-Bereket-Gorgan have contributed to an increase in trade turnover to USD 438.2 million in 2022 and strengthened humanitarian ties. However, challenges such as the need to harmonise customs procedures and digitalisation require further coordination.

The study contributes to the study of cross-border interactions in Central Asia by highlighting the role of Kazakhstan and Turkmenistan in shaping a model of sustainable cooperation. The practical significance of the work lies in offering recommendations for the creation of cross-sectoral platforms and the introduction of the concept of 'smart borders', which can improve the efficiency of border management and contribute to regional stability.

Key words: cross-border cooperation, Kazakhstan, Turkmenistan, regional integration, transport corridors, humanitarian interaction, sustainable development, smart borders

Funding: This research is funded by the Committee on Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (grant №AP23489647 "Cross-border cooperation of Kazakhstan with neighboring countries of Central Asia").

Информация об авторах:

Кожирова С.Б. – доктор политических наук, профессор, Университет SDU, Алматы, Казахстан, <https://orcid.org/0000-0001-7545-6676>, s.kozhirova@yandex.kz

Батырбаев К.М. - магистр социальных наук, докторант Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, <https://orcid.org/0009-0006-8350-1151>, eami.kairat@gmail.com

Авторлар туралы мәлімет:

Кожирова С.Б. – саяси ғылымдарының докторы, SDU Университеті профессоры, Алматы, Қазақстан, <https://orcid.org/0000-0001-7545-6676>, s.kozhirova@yandex.kz

Батырбаев Қ.М. – әлеуметтік ғылымдар магистрі, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің докторанты, Астана, Қазақстан, <https://orcid.org/0009-0006-8350-1151>, eami.kairat@gmail.com

Information about the authors:

Kozhirova S.B. – Doctor of Political Sciences, Professor, SDU University, Almaty, Kazakhstan. <https://orcid.org/0000-0001-7545-6676>, s.kozhirova@yandex.kz

Batyrbayev K.M. – Master of Social Sciences, PhD student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, <https://orcid.org/0009-0006-8350-1151>, eami.kairat@gmail.com

Статья поступила: 12 июня 2025

Принята к публикации: 25 сентября 2025

ЭОЖ 327.8

FTAMP 11.25.40

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.016>

РЕСЕЙ МЕН ТҮРКИЯНЫҢ САХА РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖҰМСАҚ КҮШІ: ҚАЗАҚСТАН БОЙЫНША САЛЫСТЫРМАЛЫ ҚОРЫТЫНДЫЛАР

*Кагазбаева Э.М.¹, Бейсбекова А.Б.²

*^{1,2} Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем
тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада Ресей мен Түркияның Саха (Якутия) Республикасына қатысты жұмсақ күш стратегияларының салыстырмалы талдауы қарастырылады. Зерттеу мәдени және әлеуметтік желілердегі тәжірибелерге, институционалдық тетіктерге және геосаяси бәсекелестік жағдайында саха халқының бірегейлігін қалыптастыратын символикалық нарративтерге шоғырланады. Ресей перифериялық халықтарды «көпұлтты мемлекет» шеңберінде біріктіруге ұмтылса, Түркия ТҮРКСОЙ, ТИКА (Түрік ынтымақтастық және үйлестіру агенттігінің қызметі) аясында білім беру бастамалары арқылы түркі өркениетінің ынтымақтастығы тұжырымдамасын алға ілгерілетуде. Әлеуметтік желілердегі медиаға ерекше назар аударылады, өйткені онда бірегейліктің балама бейнелері қалыптасып, төменнен басталатын қоғамдық дипломатия тәжірибелерін дамытады. Салыстырмалы талдау Саха Республикасының интеграциялық және пантүркістік дискурстардың бәсекелестік алаңына айналып келе жатқанын, ал жергілікті қауымдастықтар мәдени өзін-өзі бекітудің белсенді субъектілері ретінде әрекет ететінін көрсетеді. Мақалада сондай-ақ Қазақстан үшін салыстырмалы қорытындылар жасауға мүмкіндік беретін жұмсақ күш пен мәдени дипломатия туралы қазақстандық зерттеулерге шолу жасалады. Жергілікті қауымдастықтарды қолдауға, әлеуметтік желілердегі бастамаларға және лингвистикалық әртүрлілікті сақтауға негізделген мәдени дипломатия дипломатияның өзіндік стратегиясын әзірлеу қажеттілігі туындалды. Алынған нәтижелер постимпериялық жұмсақ күш динамикасы туралы түсінікті кеңейтеді және Еуразиядағы бірегейліктердің күшейіп келе жатқан бәсекелестігі жағдайында Қазақстанның мәдени саясатын дамытудың аналитикалық негізін қалыптастырады.

Тірек сөздер: жұмсақ күш, дипломатия, Саха, Түркия, Ресей, Қазақстан, түркі әлемі, бірегейлік

Кіріспе

Мәдени және саяси ықпал үшін жаһандық бәсекелестік күшейген қазіргі дәуірде, әсіресе Азияда, шеткері аймақтар мен шағын халықтар “ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және АЙМАҚТАНУ” сериясы №3 (61) 2025

стратегиялық позициялаудың нысандары ретінде жаңа маңызға ие болуда. Бұл тұрғыда Сібірдің Қиыр Шығысы өңір ретінде әртүрлі субъектілердің – Ресей, Қытай, Жапония, ал соңғы онжылдықтарда барған сайын белсенді Түркияның мүдделері тоғысатын бірегей кеңістік болып табылады. Қашықтығына және салыстырмалы түрде шетқақпайланғанына қарамастан, осы өңірдің байырғы халықтары жұмсақ күштің ресурсы ретінде бірегейлікті пайдаланатын геосаяси ойынның бір бөлігіне айналууда.

Посткеңестік Ресей солтүстік-шығыс өңірлерде өзінің символикалық және саяси ықпалын мәдени дипломатия мен әлеуметтік желілердегі позициялау тетіктері арқылы күшейтуге ұмтылып, этникалық бірегейліктің басқарылатын нұсқаларын бірыңғай мемлекеттік нарратив аясында қалыптастыруда. Сонымен қатар, Түркия пантүркизм идеялары мен түркі мәдени бірлігіне сүйене отырып, Орталық Азиядан тыс орналасқан түркітілдес халықтарды, соның ішінде сахаларды да, өзінің сыртқы саясаттағы жұмсақ күш өрісіне тарту бағытындағы күш-жігерін жандандыруда.

Бұл зерттеу екі аймақтық держава Ресей мен Түркияның Саха (якут) халқымен қарым-қатынасы арқылы Ресейдің Қиыр Шығысында мәдени жұмсақ күштің бәсекелес стратегияларын қалай қолданатынын зерттейді. Салыстырмалы объектив арқылы ол әрбір мемлекеттің мәдени араласуының негізінде жатқан әңгімелер мен механизмдерді және осы стратегиялардың Еуразиядағы кеңірек геомәдени бәсекелестікті қалыптастырудағы рөлін зерттейді. Instagram, TikTok, YouTube сияқты әлеуметтік желілердегі медианы, TÜRKSOY және мемлекеттік мәдени бағдарламалар секілді институционалдық платформаларды, сондай-ақ Ысыах фестивалі мен Sakhawood фильмдері тәрізді қоғамдық іс-шараларды талдай отырып, бұл зерттеу өркениеттік текетірес, постимпериялық мәдени дипломатия және рәміздік геосаясати сияқты ғылыми әдебиетке өз үлесін қосады. Онда бірегейлік саясаты тек элитаның саясат қалыптастыру үдерісінде ғана емес, сондай-ақ жергілікті әлеуметтік желілердегі агенттіктер арқылы да қалай жүзеге асатыны баяндалады. Саханың жағдайы батысқа тән емес дипломатиялық саласы бойынша және баламалы орталықтарындағы жұмсақ күштің динамикасы туралы құнды түсініктер береді.

Бұл үдерістердің белсенді дамуына қарамастан, әлеуметтік желілердегі және мәдени дипломатия арқылы байырғы халықтардың бірегейлігіне Ресей мен Түркия ықпалын ғылыми тұрғыдан зерделеу әлі де бытыраңқы күйде қалып отыр. Осы саладағы ең елеулі зерттеулер бүгінгі күнге дейін негізінен құқықтық және институционалдық аспектілерге бағытталған. Ресейдің байырғы халықтарға қатысты саясаты туралы қазіргі қолданыстағы зерттеулер ең алдымен құқықтық мәртебеге, ресурстарды басқаруға және адам құқықтары мәселелеріне бағытталған [1, 2]. Алайда

соңғы онжылдықтарда ғалымдардың назары біртіндеп институционалдық шеңберден ұлттық бірегейліктің қалыптасуы мен азаматтық қоғамның дамуы сияқты неғұрлым терең үдерістерге ауысты. Сібірдің байырғы халықтары жағдайында бұл динамика көбіне тіл саясаты, экологиялық белсенділік және мәдени өзін-өзі айқындау тұжырымдамасы арқылы әсіресе М. Balzer еңбектерінде басымырақ қарастырылған [3, 4]. Түркияның пантүркілік саясаты туралы зерттеулер оның Орталық Азия мен Кавказдағы мәдени мекемелеріне бағытталған [5]. Қазақ академиялық қоғамдастығында Ресей мен Түркияның жұмсақ күші мәселесі ең алдымен Орталық Азия, түркі интеграциясы және бірегейлік саясаты контекстінде қарастырылады. Досым Сәтбаев [6] мен Болат Сұлтанов [7] сияқты авторлардың еңбектерінде Ресейдің Қазақстан мен аймақтағы ықпалы мәдени-тілдік және білім беру байланыстары арқылы сақталып отырғаны атап көрсетілген. Д.Сәтбаев еңбектерінде медиа және білім беру салаларындағы «орыс факторын» тұрақты құбылыс ретінде атап айтса, бұл Саха Республикасында байқалған орыстандыру және институционалдық үстемдік тәжірибесіне ұқсас. Зерттеушілер, атап айтқанда, Шаимова [8] мен Мұхамеджанова [5] ТҮРКСОЙ, ТИКА ынтымақтастығын және Түркиядағы білім беру бағдарламаларына талдау жасаған. Түркияның мәдени дипломатияны Орталық Азияға «жақындастыру» құралы ретінде пайдаланып, түркі ынтымағы мен мәдени бірлікті қалыптастыруды белгілеп көрсетуде.

Бұл тұжырымдар Түркия «бауырлас ел» және ортақ мәдениетке ие саха жағдайымен тікелей сабақтас. Тұралин Е., Кошербаев Ж.Д., Тюлебеков Т.Б. [9], Нұрлан Ермекбаев [10] және Гүлмира Шәріпова [11] еңбектерінде Қазақстанның түркі интеграциясының бастамашысы ретіндегі рөлі ерекше атап өтілген. Е.Қарин Астананың (Нұр-Сұлтан, қазіргі Астана қаласы) ТҮРКСОЙ және Түркі мемлекеттері ұйымы институттары арқылы түркі елдерінің мәдени және саяси бірлігі идеяларын дәйекті түрде ілгерілететінін атап өтті. Бұл зерттеулер Қазақстанның Ресей мен Түркия арасында «теңдестіруші» орталық ретінде қандай көзқараста болғаны маңызды.

Ресейдің ішкі мәдени интеграциясының стратегиялары мен Қиыр Солтүстіктегі түрік трансұлттық мәдени экспансиясының арасындағы байланыс теориялық және эмпирикалық тұрғыдан әлі зерттелмегенін атап өткен жөн. Сахалар сияқты байырғы халықтарға бағытталған мәдени саясат жай ғана тұрмыстық немесе мұралық мәселе емес; олар Ресей мен Түркияның аймақтық тәртіптерді қайта құруға, трансұлттық мәдени одақтар құруға және саяси бірегейліктің әртүрлі үлгілерін нығайтуға бағытталған кеңірек стратегиялық күш-жігерінің бөлігі болып табылады. Осы мәдени стратегияларды зерделеу, осылайша, ішкі басқару мен халықаралық позицияның қиылысында мұра мен сәйкестікті құралдандыру туралы түсінік береді.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Бұл зерттеуде Солтүстік-Шығыс Азиядағы мәдени стратегиялар жұмсақ күш пен постимпериялық бірегейліктің проекциясы тұрғысынан қарастырылады. Джозеф Найдың тұжырымынша, «жұмсақ күш» — бұл мемлекеттің өз мақсаттарына мәжбүрлеу арқылы емес, әсіресе мәдениет пен құндылықтар арқылы жету мүмкіндігін білдіреді [12, 5-б.]. Сібір сияқты геосаяси маңызы бар өңірлерде мәдениет ең маңызды стратегиялық құрал ретінде қарастырылады. Ал, Ресей мен Түркия бұл құралды басқаша пайдаланады. Ресей ішкі бірлікті нығайту үшін мәдени мұраны пайдалана отырып, Сахалар сияқты байырғы халықтардың ерекшеліктерін федералдық саясатына біріктіреді. Түркия, керісінше, пантүркілік бірегейлікке негізделген трансұлттық мәдени дискурсқа сүйеніп, өз шекарасынан тыс түркітілдес қауымдастықтармен символдық көпірлер салуға ұмтылады. Екі мемлекет те саяси субъектілер ретінде ғана емес, сонымен қатар перифериялық сәйкестіктердің қалай анықталатынын, атап өтілетінін немесе құралдандырылатынын қалыптастыратын мәдени қақпашылар ретінде әрекет етеді.

Бұл зерттеуде медиа-контентке, ресми стратегияларға және Сахамен байланысты рәміздік оқиғаларға сапалық контент-талдау әдісі қолданылады. Талдау Ресей мен Түркияның өз нарративтерінде Саханы қалай бейнелейтінін және олармен өзара іс-қимыл жасау үшін қандай институттар мен форматтарды пайдаланатынын анықтауға бағытталған. Дереккөздер ретінде: Ресейдің мәдени саясат жөніндегі ресми стратегиялары мен құжаттары — «Мемлекеттік мәдени саясаттың негіздері» (2014) және «Ұлттық саясат тұжырымдамасы» (2012); Түркияның 2024–2028 жылдарға арналған туризмді дамыту стратегиялық жоспары, ТІКА мен ТҮРКСОЙ ақпараттарынан алынды.

Медиа-контентке талдау жүргізілді: а) TRT Avaz, TRT World, «Россия-1» және «Якутия 24» телеарналарынан 20-дан астам материалдар; Саха мәдениетіне қатысты фестивальдер, түркілік бірегейлік және жергілікті халықтардың мәселелеріне арналған деректі фильмдер, сұхбаттар мен репортаждар; б) YouTube-тағы бейнематериалдар: мемлекеттік арналар мен сахалық контент жасаушылар жариялаған 10-нан астам бейнеролик мұра, бірегейлік және сыртқы ықпал тақырыптары бойынша талданды. Институционалдық және символдық бастамалар: Якутиядағы түркі мәдени форумдары, ресейлік және түрік мәдени мекемелерінің серіктестік байланыстары сияқты іс-шаралар қарастырылды. Контент арнайы әзірленген кодтау кестесі негізінде талданды. Кестеге контент түрі, платформа, тақырып, негізгі сөздер, эмоциялық реңк, ұсынылған бірегейліктің формасы, басым нарратив және сыртқы актордың (Ресей немесе Түркия) аталуына қатысты санаттар енгізілді. Классификация дискурсивтік және визуалды-семиотикалық талдау элементтерін қолдана отырып жүргізілді.

Нәтижелер

Ресей мен Түркия дәстүрлі түрде Таяу Шығыс, Қара теңіз және Орталық Азиядағы сыртқы саясатына басымдық бергенімен, екі ел де Қиыр Шығысқа стратегиялық маңызды, бірақ символдық тұрғыдан шеткері кеңістік ретінде қызығушылық танытты. Ресей үшін Сібір Қиыр Шығысы әрі геосаяси буфер, әрі ресурстық шекара болып табылады. Аймақ Ресейдің көпұлтты трансконтиненталды держава ретіндегі имиджін нығайтуға үлес қосады және оның Азияға (Шығысқа), әсіресе Қытаймен одақтардың өзгеруі және дамудың баламалы дәліздерін іздеу жағдайында шешуші рөл атқарады. Саха Республикасы экономикалық қуатты, стратегиялық аумақты және мәдени және саяси маңыздылықты біріктіреді, бұл оны Ресей Федерациясының тұрақты дамуы мен қауіпсіздігінің негізгі аймақтарының біріне айналдырады.

Түркияға келер болсақ, оның тікелей географиялық жақындығы болмаса да, бұл аймақты (соның ішінде Саха сияқты Сібір түркі топтарын) өзінің кең өркениеттік географиясының бір бөлігі ретінде қарайтынын атап өткен жөн. 1990 жылдардың басынан бастап Анкара жұмсақ күш, мәдени дипломатия және экономикалық көмекті біріктіре отырып, Еуразиядағы түркітілдес қауымдастықтарды тартудың көп векторлы саясатын жүргізді [8, б. 103]. Бұл тұрғыда Сахалар сияқты шеткері түркі топтарымен символдық байланыстар Түркияның көшбасшылық талаптарын негіздейді және оның түркі мұрасының қорғаушысы ретіндегі имиджін нығайтады.

Якутск қаласына түрік бизнесмендері мен кәсіпкерлері жиі келеді, олар бірінші кезекте сұйытылған газ өндіруге және Жатай кеме жөндеу зауытын құруға байланысты бірлескен жобаларды жүзеге асыруға мүдделі. Мысалы, 2020 жылы түрік компанияларының өкілдері республика астанасында «іскерлік миссияда» болса, 2021 жылы Түркияның Ресейдегі елшісі Якутия басшысына ресми сапармен барды [13]. Сонымен қатар, 2019 жылы Түркия президентінің ұлы Б.Ердоған Саха Республикасына барды. Ол сапарында Якутск қаласындағы спорт нысандарында және қаладағы собор мешітінде болып, намаз оқыды. Бір қызығы, ол жиналғандарға сөйлеген сөзінде әкесі Р.Т. Ердоған және якуттарды «қандас бауырлар» деп атаған [14]. 2024 жылы Саха Республикасы Түркияға іскерлік миссияларды бастады (ақпан), бұл сауда байланыстары мен әртүрлі секторлардағы әлеуетті ынтымақтастықты нығайтуға ықпал етті [15].

Айта кету керек, Түркия мен саха халқының арасында тарихи-мәдени байланыстар бар. Олай болса, Түркияның саха халқымен қарым-қатынасының тарихи негізі ортақ тілдік және этномәдени байланыста жатыр. Солтүстік-шығыс түркі тармағына жататын саха тілі басқа түркі тілдерімен алыс туыстас, оның Сібірде ерекше сақталуы оны түрік ғалымдары мен мекемелерінің мәдени қызығушылық объектісіне айналдырды.

Түркиядан айырмашылығы, Ресей Сахалар сияқты байырғы халықтарға қатысты екі жақты бірегейлікті сақтайды. Бір жағынан, Саха Республикасы – Ресей Федерациясының құрамындағы этникалық және мәдени ерекшелігі конституциямен мойындалған автономиялық аймақ.

Екінші жағынан, байырғы ерекшелік ұлттық бірлік пен орыстандырудың орталықтандырылған ұғымдарына көбірек бағынады [3, б. 90]. Патша экспансиясының, кеңестік мемлекет құрылысының және қазіргі федерализмнің мұрасы Ресейдің Қиыр Солтүстіктегі мәдени әртүрлілікті басқаруын қалыптастыруды жалғастыруда.

Жұмсақ күш контекстінде екі мемлекет мәдени форумдар, медиа платформалар, және білім алмасуды қоса алғанда, жұмсақ күштің институционалды нысандары арқылы жергілікті қауымдастықтармен қарым-қатынас жасайды. Механизмдер көлемі мен құрылымы бойынша айтарлықтай ерекшеленеді. Осылайша, Түркияның аймақтағы жұмсақ күш архитектурасы әсер етудің келесі институционалдық және мәдени арналарына негізделген:

- ТИКА (Түрік ынтымақтастық және үйлестіру агенттігі), түркі әлеміндегі мәдени және даму жобаларына, соның ішінде тілдерді сақтау, инфрақұрылым және символдық іс-шараларға қолдау көрсетеді;

- Ресейдің Қиыр Шығысында тікелей қатысуы шектеулі болғанымен, түрік тілі мен мәдениетін шетелде насихаттайтын Юнус Эмре институты;

- TRT Avaz, Еуразияның түкпір-түкпіріндегі аудиторияға мәдени мазмұнды тарататын, соның ішінде Сахаға қатысты тақырыптар мен Якутскідегі түркі фестивальдері туралы репортаждар тарататын пантүркілік телеарна;

- Түркітілдес мемлекеттер ұйымының қолдауымен өтетін түркі әлемінің мәдени фестивальдеріне Якутияның мәдени делегациялары мен өнер қайраткерлері қатысуда.

Ресейдің ықпал ету арналары оның шекарасында неғұрлым институттандырылған және басқа логика бойынша жұмыс істейді:

- Ынтымақтастық, халықаралық гуманитарлық ынтымақтастық жөніндегі мемлекеттік агенттік шетелде белсендірек рөл атқарады, сондай-ақ халықаралық резонансқа ие отандық мәдени жобаларды қаржыландырады;

- Мәдениет министрлігі мен аймақтық билік Мәскеудегі «Якут мәдениеті күндері» және ұлтаралық бірлік науқандары сияқты бастамаларды қолдайды;

- Федералдық телевидение (мысалы, «Россия-культура») жергілікті халықтардың дәстүрін көрсететін деректі фильмдер түсіреді.

- Ресейлік жоғары оқу орындары мен жергілікті мекемелердің білім беру бағдарламалары аясында (мысалы, Якутск қаласындағы Солтүстік-Шығыс федералды университеті) мәдени дипломатиялық іс-шаралар шетелдік қонақтардың, соның ішінде Түркия делегацияларының қатысуымен өткізілуде.

Түркияның Сібірдегі түркі халықтарымен байланысты нығайтуға қызығушылық артып отырғанына қарамастан, оның Саха Республикасына ықпалы әлі де шектеулі. Бұл аймақ Ресей Федерациясының құрамына кіретіндіктен, оның субъектілерінің сыртқы мәдени байланыстарына орталықтандырылған бақылауды жүзеге асырады. Оның үстіне, Ресей билігі Анкараның Сахаға қатысты мәдени саясатын ішкі істерге араласуы

мүмкін деп есептей отырып, белгілі бір дәрежеде сақтықпен қабылдайды.

Мұндай сақтық әсіресе ресейлік-түрік қарым-қатынастары шиеленіскен кезеңде күшейе түсті, бұл Ресей мен Түркияның түркітілдес аймақтарының гуманитарлық ынтымақтастығына федералдық органдардың реакциясында айқын көрінді. Осылайша, 2015 жылы Түркияның Әскери-әуе күштері түсірген ресейлік Су-24 ұшағына қатысты оқиғадан кейін және одан кейін Түркияға қарсы санкциялар енгізілгеннен кейін Ресей Федерациясының Мәдениет министрлігі елдің түркітілдес аймақтарына Түркия Республикасымен өзара әрекеттесуін азайтуды ұсынды. Атап айтқанда, бұл Алтай, Башқұртстан, Хакасия, Саха (Якутия), Татарстан және Тува республикалары бақылаушы мәртебесіне ие болған Халықаралық Түркі мәдениеті ұйымымен (ТҮРКСОЙ) байланыстарды тоқтатуға қатысты. Сол кезде бұл ұсыныстарды орындауда бірінші болып Татарстан мен Якутия қиындықтарға тап болды. Алайда бүгінгі күні бұл аймақтардың барлығы ТҮРКСОЙ-дың ресми платформасында бақылаушы мәртебесін сақтап қалды [16].

Осы ресми шектеулерге және Ресей билігінің сақтығына қарамастан, Түркиядан келген жеке бастамалар Ресей Федерациясының түркітілдес аймақтарына, соның ішінде Саха Республикасына қызығушылық танытуда. Осылайша, 2021 жылы Әділет және даму партиясымен бірге биліктегі «Халық альянсы» құрамындағы Түркияның Ұлтшыл қозғалыс партиясының жетекшісі Д.Бахчели президент Р.Т.Ердоғанға «Түркі әлемінің» символдық картасын сыйға тартты. Онда Орталық Азия мемлекеттерінен басқа Ресейдің түркі тілдес аймақтары, соның ішінде Қырым, Якутия, Шығыс Сібір, Солтүстік Кавказ мен Еділ бойының жекелеген аумақтары да бейнеленген [17]. Ресейлік зерттеушілер М.А.Майоров пен А.И.Сбитневтің пікірінше, мұндай прецеденттерде идеологиялық қысым элементтері бар және олар Анкараның Ресей Федерациясының ұлттық қауіпсіздігі мәселелеріне әсер ететін ұзақ мерзімді стратегиялық ниеттерінің белгісі ретінде қабылдануы мүмкін [18].

Бұл тенденция БАҚ-тың қосымша растауына ие болды: 2021 жылы түрік TGRT Haber телеарнасы Ресейдің оңтүстігі мен Еділ бойын қоса алғанда, Түркияның кеңейтілген ықпалының болжамды салаларын көрсететін материалдарды жариялады. 2022 жылдың ақпан айында «Қарар» газеті өз мақалаларының бірінде Ресейдің он субъектісін, оның ішінде Саха Республикасын да «автономиялық түркі республикалары» деп атады, бұл ресейлік сарапшылар орталарында сын тудырды [19]. «Түркі бірлігі» идеясына негізделген риторика, соның ішінде Түркия мен Ресейдің түркітілдес аймақтары арасындағы символдық байланыстардың қалыптасуына әсер ететін бұқаралық ақпарат құралдары мен саяси актілерде ерекше назар аударуды қажет етеді. Мәскеуде мұндай бастамалар сақтықпен қабылданса да, олар белгілі бір мәдени ортада үн қосып, бейресми деңгейде гуманитарлық байланыстардың кеңеюіне ықпал етуде.

Қорытындылай келе, лингвистикалық айырмашылықтарға қарамастан, Түркия сахаларды кең түркі қауымдастығының бір бөлігі

ретінде қарастыратынын атап өткен жөн. Түркия мен Сібірдің байырғы халқы – сахалардың өзара әрекеттесу нысандарына саха өкілдерінің ТҮРКСОЙ аясындағы мәдени іс-шараларға қатысуы, академиялық және білім беру алмасулары, сондай-ақ түркітану саласындағы ынтымақтастық жатады. Түрік зерттеушілерін әсіресе саха тілі мен оның фольклорлық дәстүрі қызықтырады. Түркияның түркі әлемінің мәдени орталығы ретінде орналасуы тілдік айырмашылықтардың шектеулеріне және пантүркизмге Ресей тарапының сақтықпен қарауына қарамастан, мәдени ынтымақтастықты одан әрі тереңдету әлеуетін ашады. Осылайша Түркия Сахаға қатысты мәдени дипломатияны ілгерілетуге ұмтылады, дегенмен оның әсері шектеулі. Ресей мен Украина арасындағы әскери қақтығыс басталғаннан бері (2022 жылдың ақпаны) түрік гуманитарлық құрылымдары мен Саха Республикасы, соның ішінде ТІКА және Юнус Эмре институты арасындағы байланыстар азайды деуге болады. Ресейдің «шетел агенттеріне» қатысты саясатын қатаңдату халықаралық мәдени ынтымақтастық кеңістігін тиімді түрде тарылтты. Алайда ұзаққа созылған әскери қақтығыс барысында Ресейдің ықтимал әлсіреуі аймақтағы күштердің арақатынасын өзгертуі мүмкін. Батыс сарапшылары да осындай тұжырымдар жасайды. «Еуропа достары» баяндамасында шешуші жеңіліс «Ресейдің империялық мәртебесіне қауіп төндіруі» және аймақтық деңгейде саяси өзгерістерге әкелуі мүмкін екенін атап көрсетеді [20]. Сыртқы саясатты зерттеу институтының сарапшылары да билікті орталықтандыру аясында Кремль мен аймақтық элита арасындағы шиеленіс күшейіп келе жатқанын, ал егер орталық әлсіресе, бұл федералдық субъектілердің өкілеттіктерінің кеңеюіне әкелетінін атап көрсетеді [21]. Осылайша, саяси конфигурацияның өзгеруімен Сахалар тәуелсіз мәдени және халықаралық қызмет үшін кеңістікке ие болуы мүмкін.

Талқылау

Жиырмадан астам медиа-платформалар мен визуалды жарияланымдарды (Instagram, Telegram, YouTube, TikTok) талдау саха бірегейлігінің әлеуметтік желілердегі кеңістікте белсенді түрде қайта құрылатынын көрсетеді. Жастар бастамалары, фестивальдік бейнеблогтар және ТикТоктағы этникалық мазмұн мәдени көрініс пен ассимиляция қысымына қарсы тұру құралы ретінде әрекет етеді. Негізгі мотивтерге этникалық мақтаныш, мәдени тамырларға қайта оралу (шаманизм, Олонхо эпосы, Исьях ғұрыптары), табиғатпен символдық бірлік (тайга, якут жылқысы, хомус бейнесі), сондай-ақ дәстүрлі киім мен әдет-ғұрыптарды эстетикаландыру (мысалы, @sakha_style, @sakha_style брендтік аккаунттары аясында) жатады.

Әлеуметтік желілердегі БАҚ және мәдени іс-шаралар ұжымдық жадыны жұмылдыруға ықпал етеді. Фестивальдар, атап айтқанда, Ысьях (Жазғы Күн тоқырауы), Олонхо фестивалі және Хомус Фест Саха қауымының мәдени қайта жандануында маңызды рөл атқарады. Олар фольклорды, ұлттық тағамдарды, дәстүрлі спортты, музыка мен биді (осуохай), сондай-

ақ шамандық символизм элементтерін біріктіретін орындаушылық тәжірибелер. Бұл іс-шаралар білімнің ұрпақтар алмасуын жеңілдетеді және мәдени біртектілікке «этномәдени қарсылық» орталықтары ретінде әрекет ететін мәдени сабақтастықтың жинақталған инфрақұрылымын құрайды. Қолданыстағы заңнамалық шеңберде олар символдық автономия кеңістігін жасайды.

Әлеуметтік медиа платформалары этникалық эстетиканы визуализациялау және мәдени кодтарды жаңарту үшін маңызды арнаға айналууда. Сахалық жас авторлар дәстүрлі киімдерді, қасиетті пейзаждарды, эпикалық мәтіндерді, соның ішінде саха тіліндегі әзіл-сықақтарды, ауызша дәстүрлі және музыкалық ремикстерді көрсету үшін көрнекі және тілдік құралдарды пайдаланады. #SakhaTok және #YakutiaStyle сияқты хэштегтерді пайдалана отырып, олар этникалық бірегейлікті жаһандық әлеуметтік желілердегі трендтерге біріктіріп, әлеуметтік желілердегі кеңістікті мәдени өзін-өзі растау құралына айналдырады. Нәтижесінде электрондық ортада орталықтандырылған мәдени саясаттың қысымы жағдайында этникалық бірегейлікті біріктіруді жеңілдететін жалпы халықтық дипломатия платформасына айналды.

Дегенмен, сандық кеңістікте саха бірегейлігінің қалыптасуы бос кеңістікте болмайды. Оған аймақтағы мәдени қатысуын нығайтуға ұмтылатын сыртқы әңгімелер - ең алдымен орыс және түрік белсенді түрде әсер етеді. Аймақтағы орыс халқының жұмсақ күші, ең алдымен, мыналар арқылы көрінеді: а) білім беруде, бұқаралық ақпарат құралдарында және мемлекеттік басқаруда орыс тілінің үстемдігі; б) саха тіліндегі жергілікті жобаларды қаржыландырудың шектелуі; в) «көпұлтты орыс өркениетінің» бөлігі ретінде саха мәдениетін институционалдық қолдау басымырақ. Саха тілінің республикадағы мемлекеттік тіл ретіндегі формальды мәртебесіне қарамастан, ол көбінесе тұрмыстық-салттық салаға ығыстырылады. Медиа-платформалардың контент-талдауы ақпараттық ресурстардың көпшілігі (мысалы, Sakhaday, YKT Media) басымдық ретінде орыс тілін қайталайды немесе пайдаланады. Орыстандыру жаһандық платформалар мен урбанизацияның әсерінен күшейді — TikTok мазмұны орысша субтитрлермен көбірек сүйемелдеуде немесе бүкілресейлік аудиторияға бейімделуде. Осылайша, Ресей мәдени әртүрлілік танылатын, бірақ «ұлттық бірліктің» саяси және символдық логикасына бағынатын интеграциялық әңгімені алға тартады.

Осының аясында Түркия Саха қауымдастығына басқа өркениет таңдауын ұсынып, түркі ынтымағы мен мәдени жақындығына үндейтін балама стратегияны ілгерілетуде. Орталықтандырылған ресейлік үлгіден айырмашылығы, Түркия өзінің мәдени стратегиясын символдық жақындасу мен тарихи-мәдени бірлікке негіздейді. Әсер етудің негізгі арналарына мыналар жатады: а) саха өкілдерінің ТҮРКСОЙ жобаларына, халықаралық фестивальдерге және алмасу бағдарламаларына қатысуы; б) «бір халық — көп мемлекеттер» мәдени бейнесін тарату және Алтайдан Анадолыға ортақ түркі картасын бейнелеу; в) түркология аясында саха тіліне қызығушылық;

г) Якутия жастарының әлеуметтік желілердегі мәдениетінде түрік телехикаяларының, музыкасының және әңгімелерінің кең болуы. Сонымен қатар, Түркияның аймақтағы институционалдық қатысуы шектеулі болып қала береді: Саха Республикасы республикалық басқару нысаны бар Ресей Федерациясының субъектісі болып табылады. Тілдік қашықтық тікелей өзара әрекеттесуді де қиындатады. Соған қарамастан, түркі бауырластығының суреттері TikTok пен Instagram желісінде белсенді түрде таратылып, ресейлік мәдени гегемонияға символдық қарсы салмақ ретінде әрекет етуде. Осылайша, институттық тетіктер, білім беру бағдарламалары, бұқаралық ақпарат құралдарының қатысуы және ортақ мәдени бірегейлікке баса назар аудару арқылы Түркия саха халқымен байланысты нығайтуға және аймақтағы ықпалын кеңейтуге бағытталған «жұмсақ күш» стратегиясын тиімді жүзеге асыруда.

Саха медиа-платформаларына жасалған контенттік талдауымыз Саха Республикасының орталықтандырылған және шеткері-ынтымақтастық орыс-түрік дискурс арасындағы бәсекелестік алаңына айналып бара жатқанын көрсетеді. Әлеуметтік желілердегі сала осы бәсекелестікте басты майданға айналуға: Ресей бақыланатын мультимәдениетті риториканың көмегімен «орыс ұлты» аясында саха бірегейлігін сақтауға ұмтылады, ал Түркия түркі бауырластығы мен мәдени автономиясының балама бейнесін ұсынады. Сонымен бірге саха қауымы мәдени дипломатияның объектісі емес, белсенді субъектісіне айналады: ол визуалды баяндауларға бастамашылық етеді, рәміздерді қайта қарастырады және жергілікті дәстүрлерге де, жаһандық түркі құндылықтарына да сүйене отырып, өз бетінше бірегейлікті қалыптастырады.

Осылайша, әлеуметтік желілердегі медиа-кеңістікті талдау Саха Республикасы тек идеологиялық күрес алаңы емес, сонымен қатар жаңа бірегейлікті қалыптастырудың белсенді қатысушысы екенін көрсетеді. Әлеуметтік желілердегі орта – бұл саха бірегейлігін өзекті етудің негізгі құралы. Орыс әңгімесі институционалдық үстемдік пен ассимиляцияға сүйенеді, көбінесе перифериялық мәдениеттердің бірегейлігін елемейді. Түрік жұмсақ күші аз жүйелі әрекет етеді, бірақ эмоционалды және символдық тұрғыдан тиімді, түркі бірлігіне үндейді. Сахалық бірегейлік жаһандану, постимпериялық қысым және әлеуметтік желілердегі жаңғыру тоғысында қалыптасады, ал Саха Республикасы жұмсақ күш бәсекесі визуалды белгілер, әлеуметтік желілердегі бейнелер және мәдени кодтар арқылы жүзеге асырылатын постколониялық кеңістіктің үлгісіне айналуға.

Зерттеу барысында біз сахалардың ұлттық бірегейлігін жоғалтуға байланысты проблемалар мен тәуекелдердің бар екенін анықтадық. Әсіресе, саха тілінің орыстануы, әлсіреу процесі, әсіресе, қалаларда жалғасуда. БАҚ, білім және құжаттамада орыс тілі басым. Саха тіліне жаһандық поп-мәдениет пен англицизмдер де әсер етеді. Ресейдегі Сібірдегі байырғы халықтардың ұлттық тілін дамытуды қолдау үшін қаржыландыру және мемлекеттік қолдау жеткіліксіз.

Бұл мәселенің өзектілігін соңғы оқиғалар растайды. Сонымен, Саха Республикасынан (Якутия) «Туған тілдің болашағы» қоғамдық қозғалысының төрайымы В.Никитина Ресей Федерациясының Білім министрі Сергей Кравцовқа ашық хат жолдап, Ресей халықтарының ана тілдерін оқытуға бөлінетін оқу сағаттарын қысқартпау, «Тіл тілі» және «Тіл тілі» атауын өзгертпеу туралы үндеу жолдады. Үндеуге Ресей Федерациясы Білім министрлігінің 2024 жылғы 9 қазандағы No 704 бұйрығымен 2025 жылдың 1 қыркүйегінен бастап күшіне енетін «Ана тілі және ана тілінде әдеби оқу» пәнін оқытуға бөлінген сағаттарды қысқарту туралы бұйрығы себеп болды. Сонымен қатар, министрлік «Ана тілі» пәнін «Ресей Федерациясы халықтарының тілдері» деп өзгертуді жоспарлап отыр. В.Никитинаның пікірінше, мұндай шара ана (ана) тіліне аксиологиялық көзқарастан бас тартуға әкеліп соғады және білім беру ұйымдарында ана тілдерін үйренуге қызығушылықтың біртіндеп әлсіреуіне ықпал етеді [22].

Қазіргі ресейлік дискурс көбінесе еуразиялық бірегейлік концепциясына сілтеме жасайды, Сахалар сияқты байырғы халықтарды Ресейдің көпұлтты өркениеттік моделінің құрамдас бөлігі ретінде көрсетеді. Бұл Александр Дугин сияқты саясаткерлер мен зиялылар көтерген «Орыс әлемі» мен «еуразияшылдықтың» идеологиялық тұғырнамасымен сәйкес келеді [23]. Осы тұрғыдан алғанда, Саха мәдениеті Ресейдің шетелде, әсіресе Азияда «жұмсақ күшіне» ықпал ететін фольклорлық құндылық ретінде бағаланады. Ресейлік БАҚ, әсіресе YKT Media және SakhaLife сияқты аймақтық ақпарат құралдары көбінесе саха дәстүрлерін жергілікті шынайылық пен патриоттық хабарламалармен үйлестіре отырып жариялайды. YouTube сайтында якут киноиндустриясы дамып келе жатқан Сахавуд фильмдері эпикалық әңгімелерді тұрақтылық пен моральдық тазалық тақырыптарымен үйлестіріп, жергілікті және ұлттық аудиторияда резонанс тудырды [24].

Ресейдің байырғы халықтарға қатысты саясаты екі жақты көзқараспен сипатталады: бір жағынан, мәдени әртүрлілікті сақтау қажеттілігі мойындалады, екінші жағынан, белгілі бір топтар көбірек назар аударатын және ресурстарды алатын таңдамалы интеграция жүзеге асырылады. Сонымен, сахалар Ресейдегі ең ірі түркі халқы бола отырып, кең мәдени және тілдік құқықтары бар республика мәртебесіне ие болды, оның ішінде тілді ресми мойындау және білім беру саласындағы автономия [25]. Жоғарыда атап өткеніміздей, Түркияның түркі халықтарына, соның ішінде сахаларға деген қызығушылығының артуы Ресей билігі тарапынан ұлттық тұтастық пен мәдени гегемонияға әлеуетті қауіп ретінде қабылданады. Осыған орай, ұлттық бірегейлікті нығайтуға бағытталған дәстүрлі мерекелерді, білім беру бағдарламаларын және медиаконтентті қолдауды қамтитын ішкі мәдени саясатты нығайту шаралары күшейтілуде. Осылайша, Ресейдің байырғы халықтардың жеке басын басқару саясаты стратегиялық мүдделер мен сыртқы факторларға байланысты таңдамалы бола отырып, мәдени интеграция мен символдық инклюзияның үйлесімін көрсетеді.

Қорытынды

Ресей мен Түркияның Саха Республикасымен өзара іс-қимыл тәжірибесі Қазақстан үшін мәдени-тарихи жақындығына және этносаясат пен жұмсақ күш саласындағы ұқсас проблемаларға байланысты маңызды. Түркі әлемінде орталық орынға ие болып, көптеген интеграциялық жобалардың (Түркі мемлекеттері ұйымы, ТҮРКСОЙ) бастамашысы бола отырып, Қазақстан Ресей мен Түркияның ұқсас стратегиялары арасында теңгерім орнату қажеттілігіне тап болып отыр.

Біріншіден, Саха мысалында жұмсақ күш орталықтандырудың да, мәдени ынтымақтастықтың да құралы бола алатынын көрсетеді. Ресей үшін жұмсақ күш интеграция және шеткері аймақтарды бақылау құралы болса, Түркия оны трансұлттық мәдени көпірлер салу үшін пайдаланады. Қазақстан үшін бұл елдегі этникалық әртүрлілікті интеграцияның объектісі ретінде ғана емес, сонымен қатар халықаралық аренада оң имиджді ілгерілету ресурсы ретінде қарастырылатын өзіндік мәдени саясатын әзірлеу қажеттілігін білдіреді.

Екіншіден, саха контекстінде белсенді қолданылатын әлеуметтік желілердегі дипломатия әлеуметтік желілер мен халықтық бастамалардың сәйкестік үшін бәсекелестіктің негізгі өрісіне айналып келе жатқанын көрсетеді. Әлеуметтік желілердегі платформалар қоғамдық дипломатияда рөлі артып келе жатқан Қазақстан мәдени саясат тек мемлекеттік институттарға ғана емес, сонымен қатар жергілікті қауымдастықтарға, блогерлер мен креативті индустрияға қолдау көрсетуге де сүйену керек екенін сабақтай алады.

Үшіншіден, «Саха мәселесін» талдау тіл саясаты мен ұлттық мәдени тәжірибені қолдау мәдени мұраның тұрақтылығының сыни көрсеткішіне айналып отырғанын көрсетеді. Лингвистикалық және мәдени кодтар (қазақ, орыс, ағылшын) арасында да бәсекелестік бар Қазақстан саха тілін сақтау және жаңғырту тәжірибесін ескерту ретінде пайдалана алады: жүйелі мемлекеттік қолдаусыз және жастарды мәдени бастамаларға тартусыз, тілдік мұра шеткері елдерде аяқталып қалу қаупі бар.

Төртіншіден, Ресей мен Түркияның Ресейдің шеткі аймақтарындағы стратегиялық бәсекелестігі мәдени дипломатияның бірте-бірте геосаяси күрестің элементіне айналып келе жатқанын көрсетеді. Осы екі күш орталығының арасында орналасқан және түркі мәдени кеңістігі мен еуразиялық интеграциялық жобалардың бір бөлігі болып табылатын Қазақстан үшін көп деңгейлі дипломатияны дамыту өте маңызды: бір жағынан түркі әлеміндегі көшбасшы позициясын нығайту, екінші жағынан Ресеймен қарым-қатынаста тепе-теңдікті сақтау.

Қорытындылай келе, Саха республикасының жағдайы жұмсақ күштің ірі мемлекеттердің құралы ғана емес, сонымен қатар жергілікті қауымдастықтардың белсенді әрекет ету кеңістігі екенін көрсетеді. Қазақстан үшін өзінің қоғамдық дипломатия стратегиясын қалыптастыру кезінде осы тәжірибені ескеру маңызды: ұлттық мәдени мұраны қолдау, әлеуметтік желілердегі мәдени дипломатияны дамыту және сонымен бірге

бәсекелес күш орталықтарынан келетін сыртқы сын-қатерлерді ескеру. Бұл елдің халықаралық имиджін ғана емес, Еуразиядағы идентификациялық бәсекелестіктің күшеюі жағдайында оның ішкі тұрақтылығын да нығайтады.

Осылайша, Ресейдің Сахаға қатысты мәдени саясаты символдық интеграция мен орталықтандырылған бақылауды біріктіреді, бұл орталықтың ықпалын сақтауға көмектеседі, бірақ жергілікті тілдік және мәдени тәжірибені әлсіретеді. Түркия жұмсақ күш құралы ретінде түркі бірлігі тұжырымдамасын белсенді түрде қолданады, бірақ оның ықпалы аймақтың саяси мәртебесі мен Мәскеудің сақтық көзқарасымен шектеледі. Әлеуметтік желілердегі кеңістік қауымдастықтың мәдени дипломатияның субъектісі ретінде әрекет етуіне мүмкіндік беретін саха бірегейлігін қалыптастырудың негізгі аренасына айналуға. Қазақстандық зерттеулер жаһандану және сыртқы субъектілердің бәсекелестігі жағдайында тілдер мен мәдени әртүрлілікті сақтау басты міндет екенін растайды. Қазақстан үшін Саха тәжірибесі әлеуметтік желілердегі медиаға, жергілікті бастамаларды қолдауға және елдің түркі әлемінің орталығы ретіндегі рөлін нығайтуға бағытталған өзінің мәдени дипломатиясын белсенді дамыту қажеттігін көрсетеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

[1] Donahoe B., Habeck J. O., & Halemba, A. Size and place in the construction of indigeneity in Russia // *Current Anthropology*. - 2008, - 49(6) – P. 993–1020.

[2] Kryazhkov V. A. Development of Russian legislation on Northern Indigenous Peoples // *Arctic Review on Law and Politics*. – 2013. - 4(2). - 140–155.

[3] Balzer, Marjorie Mandelstam 2021. *Galvanizing nostalgia? Indigeneity and Sovereignty in Siberia*. - Cornell University Press, 2021. - 270 p.

[4] Balzer Marjorie Mandelstam. *Indigeneity, Land, and Activism in Siberia* // *Land, Indigenous People, and Conflict*, edited by Alan Tidwell and Barry Zellen. - New York: Routledge, 2017. – P. 9–27.

[5] Мухамеджанова А. ТЮРКСОЙ как инструмент культурной дипломатии Турции: опыт Центральной Азии // *Вестник КазНУ. Серия международных отношений и международного права*. – 2023. – Т. 29. – № 2. – С. 88–97.

[6] Сатпаев Д. *Политическая модернизация в Казахстане: вызовы и сценарии развития*. – Алматы: Фонд им. Фридриха Эберта, 2015. – 224 с.

[7] Султанов Б. *Россия и Центральная Азия: проблемы взаимодействия в новых геополитических условиях* // *Центральная Азия в контексте мировой политики*. – Алматы: КИСИ, 2019. – С. 45–67.

[8] Шаимова Г. *Турция и Центральная Азия: культурная дипломатия и механизмы «мягкой силы»* // *Центральная Азия и Кавказ*. – 2018. – № 3 (21). – С. 102–112.

[9] Тұралин Е., Кошербаев Ж.Д., & Тюлебеков Т.Б. (2024). Түркі мемлекеттер ұйымының (ТМҰ) қалыптасуындағы Қазақстан мен Түркияның

рөлі. Абылай хан атындағы ҚазХҚжӨТУ Хабаршысы. Халықаралық қатынастар және аймақтану сериясы. – 2024. - 58(4). – Б.194- 218. <https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.58.4.012>

[10] Ермекбаев Н. Организация тюркских государств: перспективы и вызовы для Казахстана // Аналитический обзор КИСИ. – 2021. – № 4. – С. 15–27.

[11] Шарипова Г. Тюркская интеграция и роль Казахстана в системе международных организаций // Al-Farabi Journal of Social Sciences. – 2020. – № 2(72). – С. 133–145.

[12] Nye J. S. Soft Power: The Means to Success in World Politics. PublicAffairs. – 2004.

[13] Якутия и Турция будут сотрудничать в торгово-экономической сфере // YakutMedia. 26.06.2021. URL: <https://yakutimedia.ru/news/1120759/>

[14] В Якутске гостит сын президента Турции Билал Эрдоган // Новости Якутии. 29.06.2019. URL: <https://news.ykt.ru/article/88491>

[15] Международные и внешнеэкономические связи Республики Саха (Якутия) (2023 г. Представительство МИД России в Якутске. <https://yakutsk.mid.ru/ru/international/international-partnership/>

[16] Саха (Якутия) РФ. Официальный сайт Тюркской. <https://www.turksoy.org/ru-RU/saha-yakutiya-rf>

[17] Эрдоган получил в подарок карту тюркского мира с частью России 17 ноября 2021 года. <https://www.m24.ru/news/politika/17112021/192484>

[18] Mayorova M. A., & Sbitneva A. I. Turkish ideological influence in Russian regions: The Turkic factor // RUDN Journal of Political Science. – 2023. - 25(1). – P. 134–149. <https://doi.org/10.22363/2313-1438-2023-25-1-134-149>

[19] В Турции назвали десять российских регионов «тюркскими республиками» // РИА Новости. 17.02.2022. URL: <https://ria.ru/20220217/respublika-1773340603.html>

[20] Revenge, implosion or reform - three scenarios for Russia after a defeat in Ukraine. Final paper of friends of Europe's working group on the post-war future of Russia. Report — February 2024 https://www.friendsofeurope.org/wp/wp-content/uploads/2024/03/Friends-of-Europe_Post-war-future-of-Russia-paper_2024.pdf

[21] Tóth-Czifra, András. The Kremlin's Balancing Act: The War's Impact on Regional Power Dynamics. Foreign Policy Research Institute <https://www.fpri.org/article/2025/02/the-kremlins-balancing-act-the-wars-impact-on-regional-power-dynamics/>

[22] Якутские активисты обратились к министру просвещения Сергею Кравцову. 15.07.2025. Источник: <https://realnoevremya.ru/news/344004-yakutskie-aktivisty-obratilis-k-ministru-prosvescheniya-sergeyu-kravcovu>

[23] Laruelle M. Russia's niche soft power: Sources, targets and channels of influence // Russie. Nei. Visions, 2021. - No. 122, IFRI.

[24] McGinity-Peebles Adelaide. Sakha Film: The History of a Post-Soviet Cultural Phenomenon // Klassiki, October 21, 2021. <https://klassiki.online/sakha-film-the-history-of-a-post-soviet-cultural-phenomenon/>.

[25] Russia Receives Recommendations on Indigenous Peoples' Rights made by Cultural Survival and Partners during its Universal Periodic Review. Cultural Survival. - 2023. - December 5. <https://www.culturalsurvival.org/es/node/14289>

REFERENCES

[1] Donahoe B., Habeck J. O., & Halemba A. Size and place in the construction of indigeneity in Russia // *Current Anthropology*. - 2008. - 49(6). – P. 993–1020.

[2] Kryazhkov V. A. Development of Russian legislation on Northern Indigenous Peoples // *Arctic Review on Law and Politics*. – 2013. - 4(2). – P. 140–155.

[3] Balzer M.M. *Galvanizing nostalgia? Indigeneity and Sovereignty in Siberia*. Cornell University Press, 2021. - 270 p.

[4] Balzer M.M. Indigeneity, Land, and Activism in Siberia // *Land, Indigenous People, and Conflict*, edited by Alan Tidwell and Barry Zellen. New York: Routledge. – 2017. – P. 9–27.

[5] Muhamedzhanova A. TYURKSOJ kak instrument kulturnoj diplomatii Turcii: opyt Centralnoj Azii [TURKSOJ as a Tool of Turkey's Cultural Diplomacy: The Experience of Central Asia] // *Vestnik KazNU. Seriya mezhdunarodnyh otnoshenij i mezhdunarodnogo prava*. – 2023. – T. 29. – № 2. – S. 88–97. [In Russ.]

[6] Satpaev D. Politicheskaya modernizaciya v Kazahstane: vyzovy i scenarii razvitiya [Political Modernization in Kazakhstan: Challenges and Development Scenarios]. – Almaty: Fond im. Fridriha Eberta, 2015. – 224 s. [In Russ.]

[7] Sultanov B. Rossiya i Centralnaya Aziya: problemy vzaimodejstviya v novyh geopoliticheskikh usloviyah [Russia and Central Asia: Challenges of Cooperation in the New Geopolitical Environment] // *Centralnaya Aziya v kontekste mirovoj politiki*. – Almaty: KISI, 2019. – S. 45–67. [In Russ.]

[8] Shaimova G. Turciya i Centralnaya Aziya: kulturnaya diplomatiya i mehanizmy «myagkoj sily» [Turkey and Central Asia: Cultural Diplomacy and Soft Power Mechanisms] // *Centralnaya Aziya i Kavkaz*. – 2018. – № 3 (21). – S. 102–112. [In Russ.]

[9] Tūralin E., Koşerbaev J.D., & Tūlebekov T.B. Tūrkı memleketter űiymynyń (TMŬ) qalyptasuındaǵy Qazaqstan men Tūrkıanyń rólı [The role of Kazakhstan and Turkey in the formation of The organization of turkic states (OTS)]. *Abylai han atyndaǵy QazHqjĀTU Habarşysy. Halyqaralyq qatynastar jāne aimaqtanu seriesy*. – 2024. - 58(4). – B.194- 218. [In Kaz.]

[10] Ermekbaev N. Organizaciya tyurkskih gosudarstv: perspektivy i vyzovy dlya Kazahstana [The Organization of Turkic States: Prospects and Challenges for Kazakhstan] // *Analiticheskij obzor KISI*. – 2021. – № 4. – S. 15–27. [In Russ.]

[11] Sharipova G. Tyurkskaya integraciya i rol Kazahstana v sisteme

mezhdunarodnyh organizacij [Turkic Integration and Kazakhstan's Role in the System of International Organizations] // Al-Farabi Journal of Social Sciences. – 2020. – № 2(72). – S. 133–145. [In Russian]

[12] Nye J. S. Soft Power: The Means to Success in World Politics. PublicAffairs. - 2004

[13] Yakutiya i Turkiya budut sotrudnichat v torgovo-ekonomicheskoy sfere [Yakutia and Turkey will cooperate in the trade and economic spheres] // YakutMedia. 26.06.2021. URL: <https://yakutiamedia.ru/news/1120759/> [In Russ.]

[14] В Якутске гостит сын президента Турции Билал Эрдоган // Новости Якутии. 29.06.2019. URL: <https://news.ykt.ru/article/88491> (accessed: 0: 13.05.2025) [In Russian]

[15] Mezhdunarodnye i vneshneekonomicheskie svyazi Respubliki Saha (Yakutiya) [International and Foreign Economic Relations of the Republic of Sakha (Yakutia)] (2023 g. Predstavitelstvo MID Rossii v Yakutske. <https://yakutsk.mid.ru/ru/international/international-partnership/> [In Russ.]

[16] Saha (Yakutiya) RF. Oficialnyj sayt Tyurksoj // <https://www.turksoy.org/ru-RU/saha-yakutiya-rf> [In Russ.]

[17] Erdogan poluchil v podarok kartu tyurkskogo mira s chastyu Rossii 17 noyabrya 2021 goda // <https://www.m24.ru/news/politika/17112021/192484> [In Russ.]

[18] Mayorova M. A., & Sbitneva A. I. Turkish ideological influence in Russian regions: The Turkic factor // RUDN Journal of Political Science. – 2023. - 25(1). – P. 134–149. <https://doi.org/10.22363/2313-1438-2023-25-1-134-149>

[19] V Turcii nazvali desyat rossijskih regionov «tyurkskimi respublikami» [Turkey has named ten Russian regions “Turkic republics”] // RIA Novosti. 17.02.2022. URL: <https://ria.ru/20220217/respublika-1773340603.html> [In Russian]

[20] Revenge, implosion or reform - three scenarios for Russia after a defeat in Ukraine. Final paper of friends of Europe's working group on the post-war future of Russia. Report — February 2024 https://www.friendsofeurope.org/wp/wp-content/uploads/2024/03/Friends-of-Europe_Post-war-future-of-Russia-paper_2024.pdf

[21] Tóth-Czifra András. The Kremlin's Balancing Act: The War's Impact on Regional Power Dynamics. Foreign Policy Research Institute <https://www.fpri.org/article/2025/02/the-kremlins-balancing-act-the-wars-impact-on-regional-power-dynamics/>

[22] Yakutskie aktivisty obratilis k ministru prosvesheniya Sergeyu Kravcovu. 15.07.2025 // <https://realnoevremya.ru/news/344004-yakutskie-aktivisty-obratilis-k-ministru-prosvescheniya-sergeyu-kravcovu> [In Russian]

[23] Laruelle M. Russia's niche soft power: Sources, targets and channels of influence. - Russie. Nei. Visions, 2021. - No. 122, IFRI.

[24] McGinity-Peebles A. Sakha Film: The History of a Post-Soviet Cultural Phenomenon // Klassiki. – 2021. - October 21. <https://klassiki.online/sakha-film-the-history-of-a-post-soviet-cultural-phenomenon/>.

[25] Russia Receives Recommendations on Indigenous Peoples' Rights made by Cultural Survival and Partners during its Universal Periodic Review // Cultural Survival. – 2023. - December 5. <https://www.culturalsurvival.org/es/node/14289>

МЯГКАЯ СИЛА РОССИИ И ТУРЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ САХА: СРАВНИТЕЛЬНЫЕ ВЫВОДЫ ДЛЯ КАЗАХСТАНА

***Кагазбаева Э.М.¹, Бейсбекова А.Б.²**

***^{1,2} Казахстанский университет международных отношений и мировых языков
имени Абылай хана, Алматы, Казахстан**

Аннотация. В статье рассматривается сравнительный анализ стратегий мягкой силы России и Турции в отношении Республики Саха (Якутия). Исследование фокусируется на культурных и цифровых практиках, институциональных механизмах и символических нарративах, формирующих идентичность саха в условиях геополитической конкуренции. Россия стремится интегрировать периферийные народы в рамки «многонационального государства», тогда как Турция продвигает концепцию тюркской цивилизационной солидарности через деятельность ТЮРКСОЙ, ТИКА и образовательные инициативы. Особое внимание уделено цифровым медиа, где формируются альтернативные образы идентичности и развиваются практики низовой публичной дипломатии. Сопоставительный анализ демонстрирует, что Республика Саха становится ареной конкуренции интеграционного и пантюркистского дискурсов, при этом локальные сообщества выступают активными субъектами культурного самоутверждения. В статье также дан обзор казахстанских исследований, посвящённых мягкой силе и культурной дипломатии, что позволяет вывести сравнительные выводы для Казахстана. Подчёркивается необходимость выработки собственной стратегии культурной дипломатии, опирающейся на поддержку локальных сообществ, цифровые инициативы и сохранение языкового разнообразия. Полученные результаты расширяют понимание постимперской динамики мягкой силы и формируют аналитическую основу для разработки культурной политики Казахстана в условиях усиливающейся конкуренции идентичностей в Евразии.

Ключевые слова: мягкая сила, дипломатия, саха, Турция, Россия, Казахстан, тюркский мир, идентичность

SOFT POWER OF RUSSIA AND TURKEY IN THE SAKHA REPUBLIC: COMPARATIVE FINDINGS FOR KAZAKHSTAN

***Kagazbaeva E.M.¹, Beisbekova A.B.²**

***^{1,2} Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World
Languages, Almaty, Kazakhstan**

Abstract. The article provides a comparative analysis of the soft power strategies of Russia and Turkey with regard to the Sakha (Yakutia) Republic. The

research focuses on cultural and social network practices, institutional mechanisms, and symbolic narratives that shape the identity of the Sakha people in the context of geopolitical competition. While Russia seeks to integrate peripheral peoples within the framework of a “multi-ethnic state,” Turkey is advancing the concept of Turkic civilization cooperation through educational initiatives under the auspices of TURKSOY and TİKA (the Turkish Cooperation and Coordination Agency). Particular attention is paid to social media, where alternative images of identity are formed and grassroots practices of public diplomacy are developed. The comparative analysis shows that the Sakha Republic is becoming a competitive arena for integrationist and pan-Turkic discourses, while local communities act as active agents of cultural self-assertion. The article also provides a review of Kazakhstani studies on soft power and cultural diplomacy, which makes it possible to draw comparative conclusions for Kazakhstan. Cultural diplomacy based on supporting local communities, encouraging social media initiatives, and preserving linguistic diversity has led to the need for developing an independent diplomatic strategy. The findings broaden the understanding of post-imperial soft power dynamics and provide an analytical foundation for the development of Kazakhstan’s cultural policy in the context of intensifying identity competition in Eurasia.

Key words: soft power, diplomacy, Sakha, Turkey, Russia, Kazakhstan, Turkic world, identity

Авторлар туралы мәлімет:

Кагазбаева Э.М. - саяси ғылымдардың кандидаты, профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ-дың шығыстану факультетінің деканы, Алматы, Қазақстан, Kagazbaeva.e@gmail.com

Бейсбекова А.Б. - әлеуметтану ғылымдарының магистрі, Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ-дың халықаралық қатынастар хұқық және бизнес факультетінің оқытушысы, Алматы, Қазақстан. anar.beysbekova@mail.ru

Сведения об авторах:

Кагазбаева Э.М. - кандидат политических наук, профессор, декан факультета востоковедения КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, Kagazbaeva.e@gmail.com

Бейсбекова А.Б. - магистр социологических наук, преподаватель факультета международных отношений, права и бизнеса КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, anar.beysbekova@mail.ru

Information about authors:

Kagazbaeva E.M. - Candidate of Political Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Oriental Studies, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, Kagazbaeva.e@gmail.com

Бейсбекова А.Б. - Master of Sociology, Lecturer at the Faculty of International Relations, Law and Business, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, anar.beysbekova@mail.ru

Мақала түсті: 30 Тамыз 2025
Жариялауға қабылданды: 25 Қыркүйек 2025

UDC 327

IRSTI 11.25.91

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.017>

EMERGING GREEN AND DIGITAL SUSTAINABLE MARKETS IN CENTRAL ASIA: A COMPARATIVE ANALYSIS OF KAZAKHSTAN AND UZBEKISTAN WITHIN CHINA'S BRI FRAMEWORK

* Sembayeva Zh. ¹

*¹ Kazakh Ablai Khan University of International Relations and
World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This study aims to evaluate the evolving dynamics of green and digital sustainable markets in the Central Asian region, with a particular focus on the role of Belt and Road Initiative (BRI) projects. By employing a comparative analysis of Kazakhstan and Uzbekistan—two key players in the region—it seeks to highlight the distinct trajectories, opportunities, and challenges faced by these countries in aligning economic growth with sustainable development goals. The research draws on statistical data from a variety of international institutions to provide a nuanced understanding of regional trends. Special attention is given to the implications of digital technologies and green infrastructure for economic diversification, regional connectivity, and environmental sustainability. The study sheds light on the transformative potential of sustainable market development in Central Asia and its broader geopolitical and economic significance.

The analysis also considers the structural differences in governance, investment frameworks, and policy priorities between Kazakhstan and Uzbekistan, which shape their respective approaches to fostering green growth and digital transformation. While Kazakhstan has advanced renewable energy initiatives and leveraged its integration into global markets, Uzbekistan has placed stronger emphasis on modernization of industries and digital governance reforms. The study explores how both countries balance foreign investments, particularly under the BRI framework, with the pursuit of national sustainability strategies. Furthermore, it examines the role of regional cooperation, technological innovation, and institutional reforms in promoting inclusive and resilient economic pathways.

Key words: Central Asia, regional integration, Uzbekistan, Kazakhstan, digital economy, Belt and Road Initiative (BRI), green markets, digital Silk Road, sustainable development

Introduction

Today, the world is undergoing a period of profound geopolitical transformation, marked by emerging challenges and new opportunities. In this shifting landscape, the revitalization of intergovernmental relations in Central Asia—a region home to approximately 80 million people—has become not only essential but also inevitable.

Central Asia's rich historical, scientific, spiritual, and cultural heritage positions it as a region of strategic importance on the global stage. This is further enhanced by the complementarity of its economies, abundant natural resources, and a growing reservoir of intellectual capital. These factors present a strong foundation for regional cooperation. By consolidating their collective efforts, Central Asian nations can unlock significant synergies, fostering sustainable development, enhancing regional stability, and strengthening their influence in the international arena.

The region's potential lies in its ability to leverage shared opportunities, such as advancing connectivity through infrastructure development, integrating digital and green markets, and promoting innovation. Equally important is its capacity to address common challenges, including economic diversification, environmental sustainability, and regional security amidst shifting global dynamics.

In this context, deeper intergovernmental collaboration is not merely a strategic choice but an imperative for harnessing the collective strengths of Central Asia. Such partnerships have the potential to transform the region into a pivotal hub of economic, cultural, and political influence, contributing to a more balanced and interconnected global order.

Description of Materials and Methods

The methodology employed in this scientific article involves a comprehensive critical review of existing academic literature that explores key findings related to green energy and digital sustainable markets within the Central Asian region, with a particular focus on Kazakhstan and Uzbekistan. Furthermore, the study examines primary adopted documents and concepts relevant to the transition toward renewable energy in the region, supported by the perspectives of prominent green energy scholars. The research approach adopted in this article is a qualitative case study, analyzing theoretical frameworks and documents, while critically evaluating the various arguments put forward in the scholarly literature regarding green energy and digital technologies in Kazakhstan and Uzbekistan.

The research question is "how does Chinese trade initiative (BRI) in the context of green and digital sustainable market influence Central Asian regional economic dynamics and integrational processes in the context of Kazakhstan and Uzbekistan?".

This study based on a critical assessment of various academic literature related to the study of green energy and digital sustainable markets in Central Asia region: Dunne (2024) that provides a comprehensive framework for understanding how global economic structures influence regional sustainability initiatives and how China is becoming major producer of energy Yergin (2022). The production of energy will increasingly be linked to China, making global energy markets more dependent on the country as its demand continues to grow. While China possesses significant coal reserves and is among the worlds leading oil producers, its domestic production is insufficient to meet its needs. As a result, the country imports approximately 75% of its oil. Additionally, China has been expanding its natural gas consumption, leading to a rise in imports. Simultaneously, it is

making significant investments in renewable energy sources, particularly wind and solar power, in an effort to diversify its energy portfolio.

China's BRI has played a critical role in transforming the economic landscape of Central Asia, particularly in fostering green investments. Lall and Lebrand (2019) highlight the differentiated spatial effects of BRI projects, indicating that while some regions benefit from enhanced infrastructure and investment, others face risks of economic dependency. Nedopil Wang (2024) examines BRI investments in 2023, emphasizing China's increased focus on sustainable projects, including renewable energy in Kazakhstan and Uzbekistan.

Both Kazakhstan and Uzbekistan have committed to ambitious renewable energy goals. Ritchie, Roser, and Rosado (2024) provide a global overview of renewable energy expansion, placing Kazakhstan ahead of Uzbekistan in terms of solar and wind power adoption. Filipović (2024) analyze key forecasts for the green transition in Central Asia, identifying regulatory frameworks and financial mechanisms as critical factors. Additionally, Mamatkulov and Auyezov (2024) report on Uzbekistan's \$1.3 billion waste-to-energy projects, signaling a shift toward sustainability.

The expansion of digital markets is another crucial aspect of Central Asia's sustainable development. Hillman (2021) discusses China's Digital Silk Road and its role in shaping digital infrastructure in the region. Uzbekistan has made notable progress in e-government services, as evidenced by its ranking improvement in the UN (UN DECA, 2024).

Sustainable financing mechanisms are essential for ensuring long-term growth in green and digital markets. Yue and Nedopil (2025) provide an in-depth analysis of China's green finance trends, outlining investment priorities for Central Asia. Similarly, Nedopil (2025) examines BRI investment patterns in 2024, highlighting a shift toward environmentally conscious projects in Kazakhstan and Uzbekistan.

Sharifli (2024) analyzes China's adaptation strategies within the renewable energy landscape of Central Asia, reinforcing the need for diversified investment sources. One of the trends in Central Asia is the development of regional cooperation. The change of leadership in Uzbekistan in 2016 began to transform the situation Kassenova (2023). The leaders of the region have become more active in discussing issues of food security, energy cooperation and transport corridors, signing several promising agreements, including the Roadmap for the Development of Regional Cooperation for 2022-2024 and the regional program "Green Agenda" for Central Asia.

For this article main provisions of the green and renewable energy, digital sustainable markets strategic documents adopted by the government of the Republic of Kazakhstan "Digital Kazakhstan" (2017) and by the government of Uzbekistan "Digital Uzbekistan – 2030" strategy (2020), also program "Central Asia – 2040" (2024) regional cooperation development concept. Additionally, "Paris Agreement" (2015), "Strategy Kazakhstan 2050: A New Political Course of the Established State" (2012), "Concept for the transition to a green economy", which introduced in (2013). In addition, in Uzbekistan "strategy for

transition to a green economy for 2019–2030” (2019) that is a key pillar of it is a long term economic growth while preserving natural resources and improving environmental quality.

Existing research often treats green energy transition and digital transformation as distinct processes, with limited analysis of their intersection—particularly in Central Asia, where the two increasingly integrated through shared infrastructure and converging policy agendas. Prevailing research on China’s BRI tends to focus on Africa, Southeast Asia, and Eastern Europe, often portraying Central Asia as a passive transit corridor rather than an active agent in shaping sustainable and digital development. This study challenges that view by demonstrating how Kazakhstan and Uzbekistan strategically engage with BRI frameworks to advance national objectives. It also addresses the underexplored governance dimensions of Chinese-backed digital infrastructure in the region, including concerns over data sovereignty, surveillance, and cybersecurity.

Results

Globalization, at its core, is an economic phenomenon characterized by the cross-border flows of goods, investments, and information, alongside the increasing interdependence of states within a dynamic and evolving world system. While globalization drives economic growth and fosters interconnectivity, its implications extend far beyond economic domains, influencing social, cultural, and political spheres in ways that are complex and sometimes paradoxical. The global system’s evolution cannot be fully explained by the actions of individual states alone, as the proliferation of transnational challenges demands comprehensive solutions and necessitates the creation of institutions capable of shaping effective global public policy [1].

However, contemporary forms of globalization simultaneously produce tensions, disparities, and competing dynamics within the global system. As a result, fragmentation has become an inherent aspect of globalization, highlighting the difficulties of balancing integration with sovereignty, equity, and cultural identity.

Despite the expansion of transnational challenges such as climate change, public health crises, and cyber threats, which ostensibly call for greater international cohesion, the reality has been a marked divergence of interests among states. The pursuit of competing national objectives often outweighs the incentives for collaboration, creating a global environment marked by conflicts and disunity.

This fragmentation is further exacerbated by the rise of nationalism and protectionism, as states increasingly prioritize sovereignty and domestic agendas over collective global governance frameworks. These tendencies reflect a growing skepticism toward multilateral institutions and global cooperation, driven by geopolitical rivalries and a perceived loss of control over national policies. The tension between economic integration and political fragmentation underscores the duality of globalization: while it fosters economic interdependence, it also challenges the very foundations of international cohesion.

Moreover, the paradox of globalization lies in its capacity to simultaneously unify and divide. On the one hand, it creates shared economic opportunities and interdependent markets, driving technological innovation and the diffusion of ideas. On the other hand, it intensifies competition for resources, power, and influence, often leading to geopolitical instability and heightened tensions among states. The rise of regional blocs and alliances, aimed at safeguarding specific national or regional interests, further illustrates paradoxes of globalization.

In this context, the future of globalization depends on the ability of the international community to navigate these competing forces. Achieving a balance between national interests and collective action requires robust, inclusive, and adaptive governance structures capable of addressing global challenges while respecting the sovereignty and diversity of individual states. The need for innovative approaches to multilateralism, alongside efforts to rebuild trust and cooperation among nations, is paramount in ensuring that globalization serves as a force for collective progress rather than a source of division.

Climate change and digitalization of the global economy are key factors that have a significant impact on international relations and global processes. A rapid pace of change, which requires political actors to adapt quickly and develop appropriate strategies at the global level, characterizes these phenomena.

The study of the green economy and digital technologies can offer integrated solutions that promote long-term sustainability and development. In this context, the “green economy”, focused on the sustainable use of natural resources and innovations in the field of environmentally friendly technologies, is an important component in addressing climate change and ensuring sustainable economic growth. Thus, the “green economy” can serve as a strategic response to the challenges associated with global warming and the need to mitigate its consequences, while simultaneously providing conditions for social and economic development in the international arena.

In last sixth Consultative meeting of Central Asian leaders in Astana President of the Republic of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev highlighted that the transition to a “green” economy is a key strategy for mitigating the negative impacts of global climate change. In this context, Kazakhstan aims to effectively utilize its significant natural potential in renewable energy. Specifically, the country plans to increase the share of renewable energy sources to 15% by 2030 and to achieve carbon neutrality by 2060. The widespread adoption of renewable energy sources will not only have a positive impact on the environment by reducing greenhouse gas emissions, but also enhance energy security and create new job opportunities. An essential factor in the successful implementation of these objectives is the strengthening of cooperation, which can be facilitated through the exchange of knowledge, resources, and advanced technologies in the field of renewable energy [2].

The transition to a “green” economy is a vital step for Kazakhstan in addressing climate change and protecting the environment. By harnessing its

renewable energy potential, the country can reduce its carbon footprint and create a sustainable energy future. The target of 15% renewable energy by 2030 is ambitious yet attainable, showcasing Kazakhstan's commitment to environmental responsibility. Achieving carbon neutrality by 2060 sets a strong example for others. Renewable energy adoption will enhance energy security and reduce reliance on fossil fuels. Additionally, the green energy sector will create new jobs and support economic growth. Strengthening international cooperation will foster innovation and accelerate Kazakhstan's progress in sustainable development.

The economic transformation in Central Asia has been a critical factor in reshaping the region's cooperative dynamics. Both Kazakhstan and Uzbekistan have undertaken extensive economic reforms aimed at market liberalization, reducing state control, and fostering the development of the private sector.

One of the significant developments between the countries was the signing of a decree approving the "Agreement between the Governments of Azerbaijan, Kazakhstan, and Uzbekistan on Strategic Partnership in the Field of Green Energy Development and Transmission". According to the agreement, endorsed by the President of Uzbekistan, Shavkat Mirziyoyev, the green energy produced will be transmitted across the Caspian Sea and integrated with an energy cable connecting the Black Sea. The Ministry of Energy of Uzbekistan has been appointed as the responsible authority for implementing the international agreement.

These reforms are crucial for enhancing the business climate, attracting foreign investment, and facilitating increased cross-border economic interactions. A focal point of their collaboration has been infrastructure development to strengthen regional connectivity. Both nations have actively participated in projects such as the construction of new railways and highways, many of which are part of China's Belt and Road Initiative (BRI). The BRI has become an essential tool for improving trade routes and linking Central Asia to global markets, with Kazakhstan and Uzbekistan strategically leveraging the initiative to improve their economic standing. For example, Kazakhstan acts as a vital transit hub in the transcontinental rail network connecting China and Europe, providing substantial potential for trade and logistical growth. Similarly, Uzbekistan's central location within the region makes it a key player in advancing efforts to improve connectivity and regional trade. Furthermore, energy cooperation continues to be a fundamental pillar of regional integration. Kazakhstan, endowed with substantial energy resources, plays an indispensable role in supplying energy to its neighboring countries. Collaborative ventures in the energy sector—spanning natural gas, electricity, and renewable energy—have reinforced ties between Kazakhstan, Uzbekistan, and other Central Asian states. These partnerships are essential for ensuring energy security and addressing the growing demand for sustainable energy solutions in the region.

To reduce the negative effects of increasing geopolitical and geoeconomic divisions, the governments of Kazakhstan and Uzbekistan have focused on accelerating the development of transport corridors to lessen their reliance on Russian imports [3]. The governments of Kazakhstan and Uzbekistan have implemented a proactive strategy in response to the evolving global political and economic environment. By advancing the development of alternative transport corridors, including new railways, highways, and pipelines, Kazakhstan and Uzbekistan seek to diversify their trade routes and strengthen their connectivity with both regional and international markets. This approach not only bolsters their economic resilience but also fosters deeper cooperation with neighboring states and global powers, thereby mitigating vulnerabilities to external pressures and promoting enhanced economic autonomy.

Uzbekistan is increasingly emerging as a key hub in the transport and logistics network of the Trans-Caspian International Transport Route, also known as the Middle Corridor. This route stretches from the Chinese-Kazakh border, passing through Kazakhstan, Turkmenistan, Azerbaijan, Georgia, and Turkey, ultimately reaching European countries.

The Trans-Caspian International Transport Route (TITR) is of significant importance to Kazakhstan and Uzbekistan, primarily due to its pivotal role in enhancing trade and regional connectivity. As integral transit hubs along the Middle Corridor, all nations of Central Asia region benefit from improved access to international markets, particularly those in Europe and China. TITR offers a more efficient and cost-effective alternative to traditional maritime routes, thereby fostering economic growth, attracting investment and gaining their geopolitical standing. Moreover, the route facilitates greater regional cooperation, contributing to the long-term stability and development of the Central Asia region.

Both the BRI and the TITR are central to improving global connectivity, yet they differ in terms of scope, geographical focus, and specific objectives. The BRI is a global infrastructure and development initiative aimed at promoting economic collaboration, enhancing trade routes, and bolstering geopolitical influence across Asia, Europe, and Africa. It encompasses substantial investments in various infrastructure projects, such as railways, ports, and energy pipelines, with the goal of establishing an interconnected global economic network.

Conversely, the TITR is a regionally concentrated project that operates within the larger context of the BRI framework. It specifically facilitates connectivity between China and Europe through Central Asia, focusing particularly on improving trade routes between China and European markets via Kazakhstan, Uzbekistan, and other Central Asian nations. The primary aim of the TITR is to enhance regional transportation efficiency by providing a land-based alternative to maritime shipping, thus enabling faster and more cost-effective movement of goods.

While the BRI has a more extensive, global reach with the objective of fostering economic integration across multiple continents, the TITR is narrower in scope, concentrating on regional development and positioning Central Asia as a crucial transit hub. Both initiatives, however, place significant emphasis on infrastructure development, economic cooperation, and strategic positioning, with the BRI offering a broader geopolitical framework and the TITR acting as a key regional link within this larger network.

China is increasing its influence in the Central Asian region, largely due to the abundance of hydrocarbon resources. In this regard, China has developed robust partnerships with Central Asian countries, particularly in areas such as the construction of energy pipelines and mining. This development could potentially spark competition between Russia and China in the region, leading to a new geopolitical and geo-economic rivalry. However, China's approach remains adaptive, responding to the current dynamics in the region. All Central Asian nations are, to varying degrees, participating in China's project.

The BRI broadly mirrors and extends the historical Silk Road along the land route, while also incorporating a maritime component to establish a network of economic corridors spanning Asia, East Africa and Europe. The initiative encompasses a diverse array of activities: infrastructure development, trade-investment and financial cooperation.

Three primary corridors are particularly significant for Central Asia region. First, the New Eurasian Land Bridge, the China-Central Asia-West corridor, and the North-South corridor (China-South Asia) [4]. Central Asia region has the potential to establish itself as a pivotal hub within global supply chains, leveraging its strategic geographic location. However, realizing this potential hinges on overcoming significant challenges, including political instability, infrastructural deficiencies and the divergent interests of major powers. These factors collectively shape the regions ability to capitalize on its connectivity initiatives. The development of key transport and trade corridors highlights Central Asia's increasing strategic relevance amid shifting geopolitical dynamics. Ultimately, the region's success in this endeavor will depend on its capacity to navigate these complexities and foster regional and international cooperation.

The focuses on building physical and digital infrastructure to connect regions, for instance project facilitated the development of essential infrastructure, railways and ports. One of the notable is the China –Pakistan Economic Corridor and the Jakarta –Bandung High –Speed railway in Indonesia. Those are designed to reduce transportation costs and travel times. Also by initiative promotes the construction of critical energy, including oil and gas pipelines. These developments aim to strengthen energy security and improve regional connectivity.

The initiative also encompasses investments in telecommunications, 5G networks and fiber-optic cables that crucial for gaining the digital connectivity and growth of e-commerce and digital economies.

Sustainable development is a key aspect of the BRI, with China prioritizing

green energy initiatives, including solar and wind power objects, to mitigate environmental issues and lower carbon emissions.

In Kazakhstan 2013, Chinese President Xi Jinping announced Belt and Road Initiative (BRI) program that seeks to enhance connectivity between China and Asia, Europe and Africa by establishing six principal transport routes. Central Asia due to its strategic position has emerged as a focus point for BRI investments. Among the different components of the BRI, the promotion of green and digital sustainable markets has received substantial attention. Sustainability within the BRI framework includes environmental, economic, and social components. The environmental focus emphasizes minimizing carbon emissions, fostering renewable energy, and safeguarding natural resources. The digital component entails the integration of information and communication technologies to improve efficiency, transparency, and inclusivity. These aspects strive to develop markets that are economically viable while being environmentally sustainable and socially responsible.

Central Asia, endowed with abundant natural resources, is emerging as a crucial region in the global transition to green energy. The region's extensive reserves of rare earth elements and other essential minerals, coupled with its substantial potential for renewable energy generation, position it as a key player in advancing the realization of a more sustainable future.

Share of primary energy consumption from solar

Measured as a percentage of primary energy, using the substitution method.

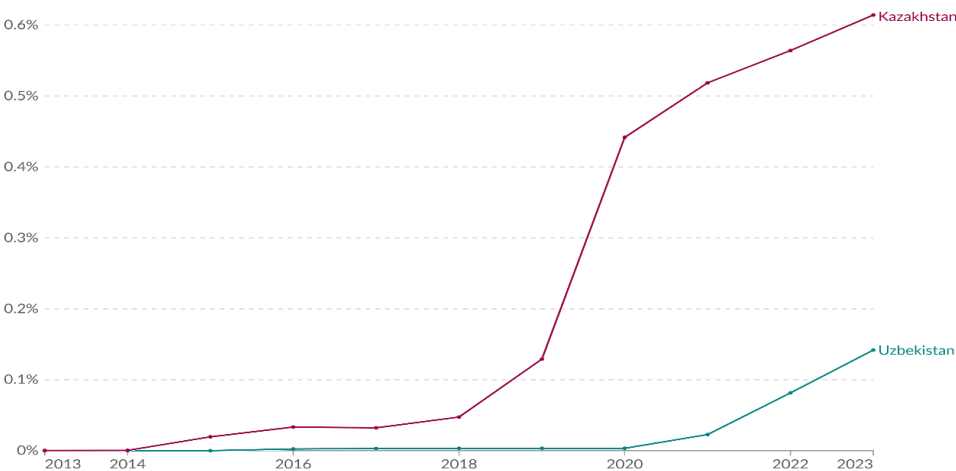

Chart 1- Energy Institute - Statistical Review of World Energy (2024)
By OurWorldinData.org/energy

This chart presents the proportion of total primary energy derives from solar sources in Kazakhstan and Uzbekistan over the period from 2013 to 2023. The Kazakhstan has demonstrated a more rapid and substantial increase in solar energy utilization compared to Uzbekistan. Between 2013 and 2018, Kazakhstan exhibited minimal growth in its solar energy share, remaining below 0.1%. A sharp

increase was observed after 2018, with the share surpassing 0.2% by 2020. Post-2020, the trend continued with a significant rise, reaching approximately 0.6% by 2023. This steep upward trajectory suggests a strong policy shift or investment in solar energy infrastructure. Uzbekistan's progress appears delayed but follows an upward trajectory, suggesting a growing focus on solar energy expansion. Until 2019, Uzbekistan's share of solar energy in primary consumption remained negligible. A modest increase began after 2020, showing a gradual rise. The trend accelerated between 2021 and 2023, indicating increased adoption of solar energy. However, the overall share in 2023 remains significantly lower than that of Kazakhstan. The divergence in trends may reflect differences in governmental policies, investment levels, or infrastructure readiness between the two nations.

This data underscores the increasing role of solar energy in Central Asia, particularly in Kazakhstan. The rapid acceleration of solar energy adoption in Kazakhstan highlights the effectiveness of renewable energy policies and investment strategies. Meanwhile, Uzbekistan's gradual increase suggests emerging but less aggressive engagement in solar energy integration. Perhaps near future the socio-economic and policy factors influencing these trends, as well as the potential for further solar energy expansion in the region [5].

The expansion of solar energy in Central Asia aligns with the BRI, which promotes regional energy cooperation, infrastructure investment, and technological exchange to accelerate the transition to renewable energy sources.

China - Central Asia Summit that held in 2023 May Xi Jinping emphasized the need to expedite the construction of the China –Central Asia natural gas pipeline. It underscores the gaining importance of energy infrastructure in strengthening regional cooperation and ensuring energy security and the project aligns with China's broader goals by BRI. China's energy related investments in 2023 were the most environmentally sustainable since the inception of the BRI reached 7.9 billion USD.

China's enterprises significantly engage in metals and mining, which are especially pertinent to the green transition and batteries for electric vehicles. The substantial investments on it reflects their strategic focus on supporting the worlds transition to green energy and by securing these critical resources China aims to strengthen its position in the growing clean energy market and support the shift toward more sustainable transportation solutions. It implies China's expenditures in metals and mining, for instance in lithium and electric vehicle batteries, represent a deliberate initiative to gain a competitive advantage in the swiftly advancing green energy sector. Sustainable transportation by controlling supply chain, China not only ensures access to a vital resource but also positions itself as a global leader in the electric vehicle market. This investment is a critical step in reducing dependence on fossil and fuels, driving technological innovation, and strengthening China's influence in the global green energy economy, aligning with it is long term environmental and economic goals.

China's energy related participation in the BRI in 2023 has attained its highest levels of environmental sustainability since the initiatives establishment, in energy engagement and hydropower [6].

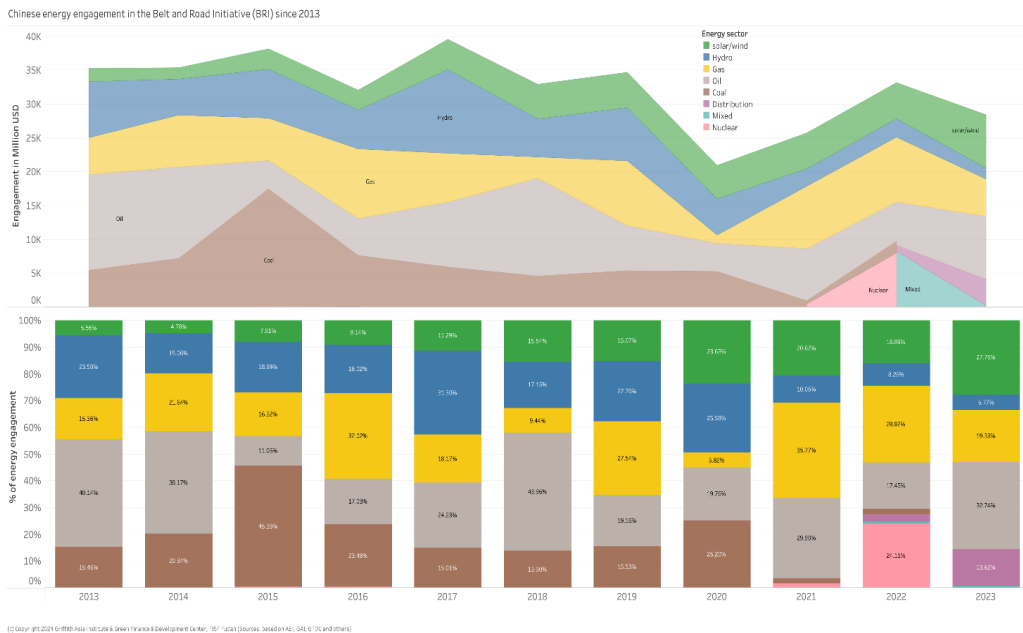

Chart 2 - Chinese total energy engagement in the Belt and Road Initiative (BRI) 2013-2023
By Green Finance & Development Center 2023

The chart illustrates fluctuations in investment levels over time, influenced by shifts in China’s strategic priorities, global economic conditions and geopolitical dynamics. According the chart shows a peak in energy investments around 2016-2018, corresponding with the early phase of the BRI when China made substantial investments in energy infrastructure, including oil, gas and renewable energy projects.

After 2018, there appears to be a decline in investment, possibly due to global economic slowdowns, rising concerns over debt sustainability in BRI countries and growing scrutiny of projects. However, the chart indicates a recovery in investment in recent years, likely reflecting China’s renewed emphasis on green energy and sustainable development within BRI. The post 2020 recovery may be attributed to China’s shift toward green energy projects, aligning with global sustainability goals and reducing dependence on fossil fuels.

The decline in investment after 2018 underscore the challenges related to debt sustainability and the environmental impact of BRI, which has led to more cautious investment strategies. Moving forward, it will be essential to adopt a balanced approach that prioritizes sustainability, transparency and mutual benefits to ensure the long –term success of BRI energy projects.

Table -1: Power generation capacity and emissions in Kazakhstan and Uzbekistan 2000-2030

CATEGORY	KAZAKHSTAN	UZBEKISTAN
Total capacity (MW)	1,652 MW	622 MW
In operation (MW)	842 MW	615 MW
Under planning (MW)	710 MW	5 MW
Under construction (MW)	100 MW	2 MW
Main energy sources	Gas (38%), Coal (26%)	Gas (63%), Coal (24%)
Annual CO₂ emissions		
- Gas	630 K Ton	1,562 K Ton
- Coal	636 K Ton	150 K Ton
- Renewables (Hydro, Wind, Solar)	570 K Ton	121 K Ton
Share of total emissions	81%	19%

By <https://www.bu.edu/cgp/>

Kazakhstan has significantly larger power generation capacity compared to Uzbekistan, reflecting it is more extensive energy infrastructure. Both countries are investing in new projects, with capacity under planning and construction. According to the dates, gas is the primary energy source in both states, contributing 38% of Kazakhstan's and 63% of Uzbekistan's energy mix. Coal is the second largest source, particularly in Kazakhstan and this heavy reliance on fossil fuels drives high emissions.

Kazakhstan is responsible for 81% of total emissions, primarily due to it is extensive energy capacity and heavy reliance on coal. In contrast, Uzbekistan, with more limited energy capacity, contributes 19% of emissions, largely stemming from natural gas powered plants. Therefore, renewable energy sources (hydro, solar, wind) make up a modest portion of the energy mix, accounting for 34% Kazakhstan and 12% of Uzbekistan's total energy. Although, these sources churn out minimal emissions, their current usage remains limited, highlighting significant potential for growth.

The data emphasizes the urgent need for both Kazakhstan and Uzbekistan to expedite their transition to low-carbon energy systems. Although natural gas is less polluting than coal, it continues to present notable environmental challenges. Both countries could benefit from greater investment in renewable energy technologies, such as wind and solar, to diminish their dependence on fossil fuels and reduce their carbon emissions. Furthermore, the limited contribution of nuclear energy indicates that nuclear power could be considered as a complementary low-carbon energy option. It is necessary to prioritize investment in green economy and explore cleaner technologies to meet their climate goals and ensure sustainable development.

China's expanding economic involvement in Central Asia, particularly through the BRI, has played a crucial role in reshaping the region's geopolitical and economic dynamics. This transformation has been particularly evident in

Uzbekistan's post-Karimov era, as the country strives to reassert itself as a key regional actor through economic modernization and strategic engagement [7]. While the BRI has facilitated infrastructure development and trade expansion, further research is needed to assess its long-term sustainability and impact on Central Asia's economic sovereignty. This requires strategic policymaking, diversification of foreign investment sources, and the development of stronger local industries to ensure long-term economic independence.

China's strategic expansion of global digital infrastructure through the DSR, a key component of the BRI, represents a significant step in strengthening its technological and geopolitical influence. As part of this initiative, China actively invests in telecommunications, undersea cables, satellite systems, cloud computing, and artificial intelligence, aiming to secure a leading position in the global digital space.

However, alongside the country's economic expansion, this strategy raises concerns regarding the potential technological dependence of participating countries, cybersecurity risks, and the reinforcement of digital authoritarianism. China's leadership in digital infrastructure has the potential to reshape the international order, challenging the dominance of Western technology powers and altering the balance of power in the global economy and politics [8]. Meanwhile, it should emphasize policy diversification, risk mitigation strategies, and regional cooperation to ensure that region and especially Kazakhstan and Uzbekistan can navigate these transformations without compromising their economic sovereignty, political stability, and digital autonomy. It is essential that both nations balance foreign investment with domestic capacity building to secure a sustainable and independent path toward development.

Discussion

Digitalization in Central Asia offers significant opportunities for economic growth, modernization and integration into the global digital economy. However, countries of the region – Kazakhstan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Turkmenistan – encounter obstacles that impede the shift to a digital economy and restrict equal access to digital resources.

Albeit, according to recent studies, digital development and the provision of digital government services are widely advanced. At the same time, in Central Asia, there is a significant amount of initiative, such as the implementation of e-government. One of the key aspects of the digital economy is the accessibility of online services, the development of telecommunication infrastructure.

In Kazakhstan, the “Digital Kazakhstan” program has been adopted, aimed at accelerating the development of the Kazakhstani economy and improving the quality of life for citizens. The goal of the program is to create conditions for the transition of the economy to a fundamentally new trajectory – the digital economy of the future. The program provides additional momentum for the technological modernization of the country's flagship industries and created conditions for large-scale and long-term productivity growth. The program includes five key areas: digitalization of economic sectors, the transition to a digital government, the

creation of an innovative ecosystem, the development of human capital, and the implementation of the Digital Silk Road. Major projects include the digitalization of industry, transportation, and logistics, the development of e-commerce and online payments, as well as agribusiness [9].

One of the aspects of transportation and logistics is multimodal transportation, where automation of cargo transportation processes across all modes of transport implemented. The development of electronic technologies and cashless payments includes mechanisms such as the Fulfillment Center. This center allows online stores to store goods, process and package orders, ship them to customers, and handle returns. It will also reduce the speed and cost of delivering goods to customers.

An e-commerce center serves as a communication platform for representatives of online and offline businesses, a support center for enhancing the competencies of SMEs in electronic commerce, and a center providing comprehensive delivery services for goods.

One of the digitalization implementations is the model for remote identity verification using databases from government and commercial companies, including those based on various biometric indicators. This will enable the creation of a universal digital environment for interaction and communication between financial institutions, clients, government agencies, and organizations.

As part of the program, the portal egov.kz introduced. The “e-government” is a portal that provides access to government services in an online format and became possible through the provision of electronic digital signatures (EDS) to citizens free of charge. EDS allows individuals to receive necessary government services and certificates without leaving their homes. Today, over 6 million people are users of the portal. Through its infrastructure, 760 electronic services and offerings implementing.

The global pandemic has significantly increased the importance of digital technologies, emphasizing the necessity of digital transformation, particularly for developing countries, including Uzbekistan. In response, on October 5, 2020, the President of the Republic of Uzbekistan issued a decree approving the “Digital Uzbekistan – 2030” strategy. This strategic document outlines the implementation of two key directions: the digitalization of regions and industries, as well as the development of a “roadmap” for its phased implementation from 2020 to 2022.

Uzbekistan has implemented a unified portal of interactive government services my.gov.uz, designed to provide citizens and businesses with efficient and convenient access to government services through a centralized digital platform. This portal consolidates electronic services offered by various ministries and state agencies, thereby enhancing the efficiency of administrative processes.

The platform facilitates a range of services, including the renewal of driver’s licenses, verification of monthly salaries, assessment of tax liabilities, and access to pension account information, among others. According to data from the United Nations department of economic and social affairs, Uzbekistan has advanced six positions in the EGDI, achieving a classification among countries with a very high EGDI. Given that, the country had previously risen 18 positions in the

preceding ranking cycle, Uzbekistan's cumulative progress over two-evaluation period's amounts to 24 positions, underscoring substantial advancements in the development of digital governance.

Central Asian countries have superficially adopted green transition policies, lacking comprehensive legislation and actionable plans. Despite possessing significant renewable energy potential, their progress depends on strengthening legal frameworks, socio-economic development, and active participation in international initiatives [10]. Countries of the region have embarked on initiatives to harness their renewable energy potential, exemplified by Uzbekistan's recent announcement of a \$1.3 billion investment in waste-to-energy projects. This ambitious endeavor aims to process 4.7 million metric tons of solid waste annually, generating approximately 2.1 billion kilowatt-hours of electricity by 2027 [11]. Such projects not only address waste management challenges but also contribute to sustainable energy production.

Furthermore, international collaborations are playing a pivotal role in the region's green transition. China's Belt and Road Initiative has facilitated investments in renewable energy infrastructure across Central Asia. Notably, a significant wind farm project in Kazakhstan has been financed through these collaborations, underscoring a shared commitment to sustainable energy development [12].

To fully realize their green transition potential, Central Asian countries must enhance their legal and institutional frameworks, promote socio-economic development, and actively engage in international environmental initiatives. This comprehensive approach is essential for achieving sustainable energy development and addressing the multifaceted challenges posed by climate change.

Central Asia is rapidly establishing itself as a significant player in the global technology sector. In recent years, particularly during 2022-2023, the region has witnessed a growing influx of multinational corporations relocating their operations, positioning Central Asia as an emerging hub for international business and technological innovation [13]. The increasing presence of multinational corporations in Central Asia reflects the region's growing importance in the global technology landscape. Several factors contribute to this trend, including strategic geographic positioning, favorable economic policies, and a skilled labor force. One perspective is that the region's expanding digital infrastructure and investment-friendly environment have attracted international businesses seeking new growth opportunities. Additionally, geopolitical shifts and economic diversification efforts have encouraged multinational firms to establish operations in Central Asia as an alternative to traditional markets. However, challenges such as regulatory complexities, infrastructure gaps, and potential political instability may affect the sustainability of this growth.

In recent years, the delivery of goods from China to Kazakhstan has significantly improved. In this context, Chinese online platforms such as Taobao, 1688, and Pinduoduo have become widely utilized in Kazakhstan for both wholesale and retail purchases. These platforms offer an extensive range of products, from everyday essentials to unique items. Consumers can find virtually

anything on these websites, including clothing, electronics, household appliances, auto parts, cosmetics, and more. These platforms bear similarities to the Russian Wildberries marketplace.

So far, many Kazakhstani entrepreneurs procure goods from 1688 and Taobao for resale, enabling small businesses to grow without the need for large warehouses or significant production capacities. The popularity of Chinese platforms in Kazakhstan did not emerge randomly; rather, it driven by several key factors that facilitated their successful integration into the market.

The expansion of e-commerce closely linked to the development of the digital economy and the increasing number of internet users, which has simplified access to Chinese marketplaces. In this regard, AliExpress was initially the dominant platform, laying the groundwork for this transformation. Several factors contributed to the rise of these services, with the most significant being the growth of the digital economy, online payment systems, and e-commerce.

The post-pandemic period witnessed a surge in online shopping platforms, which further accelerated the popularity of Chinese marketplaces. This trend has accompanied by improvements in logistics infrastructure and reductions in delivery costs. Moreover, state policies toward China have played a crucial role in fostering these developments. The BRI has been both a contributing factor and a result of the broader transformation in e-commerce, reflecting a combination of digital trade expansion and international economic cooperation.

In Uzbekistan, the popularity of these platforms attributed to several key factors that have made them highly sought after among both ordinary consumers and entrepreneurs. In recent years, the country has been actively developing its digital economy and online payment systems.

The emergence of local delivery and payment services such as Uzcard, Humo, Payme, and Click has significantly facilitated the purchasing process. This has enabled the growth of small businesses without the need for large warehouses or extensive production facilities.

As previously noted, Uzbekistan is also actively strengthening its economic ties with China under the framework of the BRI. Improvements in logistics infrastructure, free trade agreements and Chinese investments in Uzbekistan's economy have contributed to the growth of Chinese imports, further enhancing the accessibility and affordability of goods from Chinese e-commerce platforms.

The rapid expansion of e-commerce platforms and the increasing adoption of digital payment systems have profoundly reshaped Uzbekistan's digital ecosystem. The acceleration of digital transformation, spurred by the COVID-19, alongside the implementation of the digital Uzbekistan 2030 strategy, has been instrumental in driving this shift. Government initiatives, advancements in digital infrastructure, and the growth of e-commerce platforms have contributed to the expansion of cross-border trade, the proliferation of digital transactions, and the empowerment of small businesses within online marketplaces. Furthermore, the strategic collaboration between the Uzbekistan export promotion agency and Alibaba has reinforced the nation's integration into the global digital economy, facilitating broader participation in international trade networks.

Under the guidance of the Ministry of Ecology and Environment of China, the Center for International Cooperation and Exchange, in collaboration with various domestic and international institutions, officially launched the Belt and Road Low-Carbon Services Partnership on December 8, 2024, in Nansha, Guangzhou. The initiative aims to promote green and low-carbon development among countries participating in the Belt and Road Initiative and to contribute to global climate governance.

Moreover, fostering collaboration in e-commerce is crucial through the establishment of the “China-Central Asia E-Commerce Cooperation Dialogue Mechanism” and the advancement of the “Silk Road E-Commerce” initiative.

Additionally, it is imperative to expedite the integration of digital infrastructure while enhancing cooperation in the areas of the digital economy, technological innovation, and sustainable green technologies.

Recently, the China Development Bank, in collaboration with the Foreign Economic Bank of Uzbekistan (“Uzbek Foreign Economic Bank”), issued the initial loan for the second phase of a project focused on bus procurement through refinancing. The project is structured into two phases. In the first phase, the allocated loan was fully utilized by June 2023, facilitating the acquisition of 1,000 new energy-efficient and natural gas-powered buses by Tashkent Bus Company. Currently, all required vehicles have been delivered, playing a crucial role in enhancing the frequency of existing routes, replacing outdated public transport, and establishing new routes. Furthermore, this initiative has made a substantial contribution to the transition towards a greener and low-carbon public transportation system in Uzbekistan.

The “Bash” wind power plant, currently under construction in the Gobi Desert, represents the largest wind energy project in Central Asia. As a global co-leader of this initiative, the Shanghai branch of the Bank of China has played a pivotal role as a financial liquidity provider, facilitating the structuring of financing for the 1 GW wind energy project in both the Bash and Zankeldi regions. Upon completion, the 158 wind turbines at these two sites are expected to generate 3.59 billion kilowatt-hours of electricity annually, accounting for 7% of Uzbekistan’s total yearly electricity production. This renewable energy will be distributed across the country via the national power grid.

These sectors not only enhance efficiency and economic development but also play a pivotal role in fostering regional integration within Central Asia. The harmonization of digital governance frameworks can streamline cross-border trade, labor mobility, and regulatory cooperation, enabling businesses and individuals in both nations to operate with greater ease. The mutual recognition of digital identities can further simplify administrative processes, thereby facilitating trade, education, and tourism.

Collaborative efforts in cybersecurity and data protection can strengthen digital trust, ensuring the security of online transactions and information exchanges between the two countries. Additionally, advancements in logistics infrastructure and the integration of cross-border digital payment systems can reduce trade barriers, granting kazakh and uzbek enterprises greater access to expanded consumer markets.

The establishment of a unified digital trade zone between Kazakhstan and Uzbekistan has the potential to serve as a model for regional integration, encouraging other Central Asian nations (such as Kyrgyzstan, Tajikistan, and Turkmenistan) to adopt similar digital transformation strategies. Furthermore, joint investments in digital infrastructure could position Central Asia as a competitive digital hub, reducing economic dependence on external markets.

Enhancing regional cybersecurity cooperation would also be crucial in mitigating risks associated with cross-border digital transactions, ensuring a secure and reliable digital ecosystem across the region. Ultimately, the success of Kazakhstan-Uzbekistan digital collaboration could attract foreign investment and global technology firms, further strengthening Central Asia's technological advancement and global competitiveness.

The BRI fosters digital connectivity through projects such as the Digital Silk Road, which seeks to enhance telecommunications and e-commerce infrastructure in the participating nations. The Digital Silk Road (DSR) holds substantial potential to advance technological development, economic diversification, and regional integration within Central Asia, particularly in Kazakhstan and Uzbekistan. A fundamental objective of the DSR is to enhance digital connectivity through the establishment of sophisticated telecommunications infrastructure, including fiber optic networks, 5G technology, and satellite communication systems. Given their strategic positions as key transit and trade hubs, both Kazakhstan and Uzbekistan stand to benefit from digital infrastructure investments that facilitate access to global markets.

The DSR can incorporate green finance by using digital technologies it enhance the transparency, accessibility, and effectiveness of sustainable investments. As China's green finance framework becomes more comprehensive and increasingly aligned with international standards, the country is poised to take on a more influential role in shaping global norms and advancing sustainable investment worldwide. This strengthened position enables China to contribute significantly to the development of green finance standards and to expand its leadership in environmentally responsible overseas investments [14]. It could enhance global coordination in green investment, particularly in emerging markets where financing gaps for sustainable projects remain substantial.

In 2024, China's energy-related investments under the BRI reached their highest levels since the initiative's inception, totaling \$11.8 billion, which shows a 60% of increase compared to 2023. Additionally, investments in technology and manufacturing also reached record highs, amounting to nearly 30 billion, with a strong emphasis on high-tech sectors such as batteries.

According to the report in 2025, China's BRI engagements expected to stabilize further, with a continued emphasis on partnerships in renewable energy, mining, and related technological advancements. The primary areas of future investment remain consistent across six key sectors: new technology manufacturing, renewable energy, trade-enabling infrastructure, information and communication technology, resource-backed agreements and large-scale strategic projects for instance, railway infrastructure [15]. It means that China's

investments reflect a strategic pivot towards sustainable energy and high-tech manufacturing, marking a significant evolution from earlier infrastructure-heavy engagements. An increase in energy-related investments underscores China's commitment to renewable energy and resource security, aligning with global decarbonization trends. However, while these investments signal progress, concerns remain regarding debt sustainability in partner countries and the geopolitical ramifications of China's expanding economic footprint. The focus on resource-backed agreements may raise questions about the equitable distribution of benefits, potentially leading to economic dependency. Moving forward, the stability of these investments in 2025 will depend on China's ability to foster transparent, mutually beneficial partnerships while balancing economic interests with environmental and social considerations.

According to Daniel Yergin, nowadays China is heavily investing in electric vehicles to reduce its reliance on oil, address climate concerns, and gain a competitive edge in the global automotive market. By focusing on EV technology, China aims to surpass traditional car manufacturers and has already become a major exporter of electric cars, particularly to Europe [16]. Now, in the context of the popularity of electric cars in Central Asia, there is a widespread use of electric cars from China. Affordable EV models are widely available in the region, providing consumers with more choices at lower prices.

In Uzbekistan, the government actively supports the growth of the e-commerce sector through various policies and initiatives. Within this framework, the Digital BRI holds significant potential to facilitate cross-border e-commerce, enhance market expansion, and contribute to the overall development of e-commerce in the country [17]. A conjunction with the opportunities provided by the Digital BRI, offer substantial prospects for economic expansion. By facilitating cross-border trade and broadening market access, these measures have the potential to strengthen digital connectivity and integrate Uzbekistan more effectively into the regional e-commerce ecosystem. However, to fully realize these benefits, it is essential to address challenges related to regulatory frameworks, digital infrastructure, and cybersecurity.

Indeed, green innovation offers the dual benefit of fostering economic growth while ensuring environmental sustainability. It serves as a crucial mechanism for advancing economic transformation and acts as a key driver in achieving high quality, sustainable development. The pressing nature of global environmental challenges, combined with the swift progress of digital transformation, has made green innovation a vital strategy for attaining sustainable development [18].

China has already implemented fiber-optic corridors throughout Central Asia, linking major economic centers in Kazakhstan and Uzbekistan to international digital networks. The expansion of 5G technology and broadband accessibility has the capacity to bridge the digital divide in both urban and rural regions, fostering broader participation in the global digital economy. Additionally, the integration of intelligent logistics systems along principal trade corridors, such as the China-Kazakhstan-Uzbekistan route, enhances supply chain efficiency and promotes the growth of cross-border e-commerce.

The DSR fosters technological collaboration and innovation by encouraging the adoption of emerging technologies, including artificial intelligence. Chinese corporations, such as Huawei and ZTE, play a crucial role in supporting ICT infrastructure development, thereby contributing to data-driven economic planning and the growth of digital entrepreneurship ecosystems. Moreover, the DSR provides both geopolitical and economic advantages for Kazakhstan and Uzbekistan, reinforcing their positions as technological intermediaries connecting China, Europe, and the Middle East.

The initiative also supports economic diversification by reducing reliance on conventional energy exports and facilitating integration into China's digital trade networks. Furthermore, participation in the DSR enhances these nations' attractiveness to international technology investors and multinational enterprises, generating increased financial support for startups, technology incubators, and digital education initiatives. The expansion of digital infrastructure through the DSR further strengthens regional cooperation by fostering shared technology policies among Central Asian states, ultimately contributing to a more cohesive economic bloc driven by digital trade and innovation.

Overall, the DSR represents a transformative initiative for Kazakhstan and Uzbekistan, promoting regional connectivity, technological progress, and economic modernization. By capitalizing on DSR-driven digital infrastructure, the growth of e-commerce, and cross-border innovation, these countries can position themselves as central actors in Central Asia's evolving digital economy. Additionally, deeper regional integration through the DSR may serve as the foundation for a digitally interconnected Central Asia, contributing to long-term economic resilience and enhancing the region's geopolitical influence in the global arena.

Kazakhstan ranks 33rd in the Green Future Index, reflecting its moderate progress toward a low-carbon future [19]. This country still relies heavily on high-emission energy sources. Overall, the rankings reflect Kazakhstan's ongoing transition, with significant potential for improvement in the areas of energy transition and green societal integration.

Table 2: The Green Future Index

Category	Ranking Kazakhstan
Overall Ranking	33 rd
Carbon Emissions	39 th
Energy Transition	65 th
Green Society	70 th
Clean Innovation	21 st
Climate Policy	23 rd

By <https://www.technologyreview.com/2021/01/25/1016648/green-future-index/>

This data from China investment global tracker that published by American Enterprise Institute where shows investments flows in Kazakhstan and Uzbekistan by project BRI from 2013-2024 [20].

Table 3: BRI investment in Kazakhstan and Uzbekistan: sectoral focus and investment trends (2013-2024)

Data	Company name	Sector	Kazakhstan (amount \$)	Company name	Sector	Uzbekistan (amount \$)
2014	Geo-Jade Petroleum, China Petroleum and Chemical (Sinopec)	Energy	530m, 1090m			
2015	Geo-Jade Petroleum, China General Nuclear	Energy	470m, 130m			
2016	China Energy Engineering	Real Estate	180m			
2017	China International Trust and Investment (CITIC)	Finance	110m	Ming Yuan Silu, Xin Zhong Yuan, China National Petroleum Corp. (CNPC)	Real estate, energy	110m, 150m, 190m
2018	Qifeng New Material	other	160m			
2019	Jiangxi Copper, China General Technology (Genertec), State Power Investment, Universal Energy	Metals, Transport, Energy	240m, 560m, 110m, 110m	Anhui Conch, Huaxin Cement	Real estate	150m, 150m
2020	-	-	-	-	-	-
2021	China General Nuclear	Energy	440m	Anhui Conch, China Energy Engineering	Real estate	260m, 350m
2022	China Petroleum and Chemical (Sinopec)	Energy	120m	State Administration of Foreign Exchange (SAFE)	Energy	130m
2023	State Power Investment	Energy	120m	China Energy Engineering, Datang, China Energy Engineering	Real estate, energy	120m, 150m 400m

2024	China Petroleum and Chemical (Sinopec)	Energy	2300m	China Energy Engineering, Universal Energy, China Energy Engineering, Southern Power Grid, First Auto Works	Energy, Energy, Energy, Energy, Transport	140m, 480m, 110m, 460m, 100m

By <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>

The table above presents a detailed comparison of foreign investments in Kazakhstan and Uzbekistan, specifically focusing on the period from 2014 to 2024. The investments are categorized by sector, investor, and the amount invested, which provides a comprehensive overview of the types and scales of foreign investments both countries are attracting and it highlights key patterns and provides insights into the investment climate in each country based on the data.

The energy sector remains the dominant recipient of foreign investment in both Kazakhstan and Uzbekistan. In Kazakhstan, investments in the energy sector, particularly oil and gas, account for a large portion of the foreign investments, with notable entries like China Petroleum and Chemical (Sinopec) and Geo-Jade Petroleum. Large-scale projects in this sector reflect Kazakhstan's reliance on its extensive natural resource base and the attraction of foreign capital for resource extraction and infrastructure development.

In Uzbekistan, energy investments are also significant, especially from China Energy Engineering, and other energy-related firms. However, while Uzbekistan does receive substantial energy investments, the overall volume of investment in this sector is smaller in comparison to Kazakhstan. This indicates that while energy is critical for Uzbekistan, the scale of investment in this area remains less extensive than in Kazakhstan, possibly due to differences in the resource endowment or the stage of development of the energy sector.

Uzbekistan demonstrates a growing trend toward attracting foreign investment in the real estate sector. A number of real estate projects from investors such as Anhui Conch and China Energy Engineering illustrate the country's emphasis on urban development and infrastructure modernization. The consistency of investments since 2017, particularly in the energy and real estate sectors, suggests a growing interest in Uzbekistan as a stable investment destination. This attributed to the country's recent economic reforms, improvements in the business climate, and efforts to attract foreign capital into infrastructure and development.

In the aftermath, these investments reflect China's broader geopolitical ambitions in Central Asia and its role in driving economic integration through infrastructure connectivity. The investments from Chinese companies in

both countries highlight the central role of the BRI in shaping the investment landscape in Central Asia. We can clearly comprehend, while Kazakhstan continues to attract large-scale energy investments due to its resource-rich economy, Uzbekistan is positioning itself as an emerging market with a focus on economic diversification, infrastructure development. This trend suggests a shift in Uzbekistan's development priorities, reflecting its evolving role in the regional economic landscape.

The data also highlights the broader regional dynamics, with both countries benefiting from strong Chinese investment, which further consolidates Central Asia's position in the global economic network as part of the Belt and Road framework. Future investment trends will likely continue to follow these patterns, with a focus on renewable energy, infrastructure, and urban development in both countries.

In the aftermath we can say, that the both Kazakhstan and Uzbekistan acknowledge the urgency of energy transition due to their reliance on fossil fuels and the impact of climate change. Kazakhstan has a more advanced regulatory framework for renewable energy development, largely due to its early commitment through the Green Economy Concept. It has implemented feed-in tariffs, renewable energy auctions, and incentives for foreign direct investment, attracting Chinese firms under the BRI. Uzbekistan has recently accelerated its green energy projects, particularly in solar and wind energy, through agreements with China and other international players. In terms of the digital market cooperation, it is growing, yet fragmented. Kazakhstan and Uzbekistan both aim to integrate into the DSR, enhancing their digital economies and technological ecosystems. Kazakhstan and Uzbekistan exhibit both alignment and divergence in their engagement within the BRI's green economy and digital market sectors. While their cooperation potential is significant, structural barriers—regulatory misalignment, geopolitical considerations, and institutional inefficiency—hinder seamless collaboration. Greater policy synchronization, regional energy trade frameworks, and cybersecurity agreements could enhance BRI-related cooperation between the two nations, fostering a more integrated and sustainable economic future.

Conclusion

This comparative analysis of Kazakhstan and Uzbekistan within the framework of China's BRI reveals a complex and evolving picture of regional transformation. Both countries exhibit notable advances in developing green and digital sustainable markets, yet structural asymmetries and external dependencies continue to shape their trajectories. The key driving forces—such as energy transition, digital innovation, and regional infrastructure connectivity—are accelerating, but remain constrained by institutional fragmentation, governance gaps, and the geopolitical influence of external actors.

Kazakhstan leads the region in terms of solar energy deployment, digital infrastructure, and regulatory frameworks for renewable energy investment. Its proactive approach, supported by policies like “Digital Kazakhstan” and the “Green Economy Concept,” has positioned it as a regional frontrunner. In contrast, Uzbekistan, while progressing, is still catching up—though its recent acceleration in energy diversification and digital governance shows strong political intent under President Mirziyoyev.

BRI investments in solar, wind, and digital connectivity infrastructure are transforming Central Asia’s economic landscape. Although BRI-linked projects offer opportunities for modernization, they can inadvertently reinforce external control if not balanced by regional coordination and domestic capacity-building.

The Digital Silk Road (DSR) represents a turning point for regional cooperation, but also presents challenges related to cybersecurity, data sovereignty, and regulatory harmonization. Kazakhstan and Uzbekistan are actively engaging in digital transformation, but without synchronized standards and legal interoperability, the digital divide within Central Asia may deepen. Similarly, the uneven commitment of countries like Turkmenistan and Tajikistan to multilateral frameworks further complicates the realization of a cohesive regional digital ecosystem.

A key insight is that while Kazakhstan and Uzbekistan serve as anchors for regional integration, their cooperation remains largely bilateral and project-based. A lack of formal regional institutions, fragmented green and digital policies, and insufficient alignment in regulatory frameworks hinder the region’s ability to harness synergies and scale up innovation collectively. Furthermore, while green energy adoption is progressing, fossil fuels still dominate energy mixes in both countries. This calls for accelerated action on regulatory reform, public-private partnerships, and innovation financing to meet long-term climate and development goals.

Table 4: SWOT evaluation: BRI-driven sustainable market transitions in Central Asia

STRENGTHS	WEAKNESS	OPPORTUNITIES	THREATS
Kazakhstan and Uzbekistan are regional leaders with geopolitical centrality, political stability, and economic size, enabling them to shape regional norms and attract investment.	Absence of institutionalized regional governance structures limits coordination, monitoring, and enforcement of shared green and digital policies.	Emerging global demand for green technologies and digital connectivity opens avenues for diversified partnerships and new trade relationships.	Geopolitical rivalries (e.g., between China, Russia, the West) risk fragmenting the region and politicizing economic cooperation.

Their growing bilateral cooperation on green energy, digitalization, and infrastructure sets a foundation for functional regionalism and strategic alignment.	Development asymmetry between Kazakhstan and Uzbekistan could create imbalances and reduce policy harmonization potential across Central Asia.	Multilateral platforms (e.g., C5+1, SCO, Consultative Meetings) can evolve into formal mechanisms for policy coordination and conflict resolution.	BRI projects, while beneficial, may result in financial dependency or technological overreach, particularly in digital surveillance infrastructure.
China's BRI investments have accelerated modernization of critical infrastructure and energy sectors, improving interconnectivity and regional	High dependence on Chinese technology and financing raises concerns over digital sovereignty, economic vulnerability, and geopolitical leverage.	Regional cooperation in climate adaptation and digital transformation could unlock shared innovation ecosystems and transboundary infrastructure projects.	Persistent environmental crises (e.g., water scarcity, Aral Sea degradation) remain unresolved due to lack of binding regional environmental governance.
Adoption of national strategies like Kazakhstan's 'Green Economy Concept 2050' and 'Digital Uzbekistan' reflect commitment to innovation and sustainability-focused development.	Civil society and private sector actors are underrepresented in policy-making, weakening accountability, innovation diversity, and local	Rising global focus on sustainability provides a window to attract green finance, including climate bonds and multilateral development funding.	Political instability could disrupt ongoing integration efforts and reverse recent diplomatic and economic gains.

The comparative analysis of Kazakhstan and Uzbekistan within the BRI framework illuminates a fundamental paradox at the heart of Central Asia's transformation: while these states are undeniably making progress in cultivating green and digital markets, their advancement remains deeply entangled in structural dependencies, asymmetrical partnerships, and a lack of systemic regional integration.

China's involvement through the BRI has served as both a developmental accelerant and a geopolitical constraint. Infrastructure, energy, and digital investments have filled longstanding gaps in state capacity, yet the terms of engagement—financial, technological, and regulatory—remain heavily skewed in favor of the investor.

Moreover, while Kazakhstan and Uzbekistan emerge as leading voices in the regional development discourse, their bilateral cooperation has not yet translated into a cohesive regional vision. The absence of institutionalized multilateral mechanisms for coordinating green and digital policies—whether in the form of a regulatory alliance, joint innovation fund, or environmental compact—means

that opportunities for synergy are underexploited, and policy fragmentation persists. Integration, in this sense, is occurring horizontally across borders but not vertically through institutions. The lack of regional legal harmonization undermines the very sustainability the green and digital transitions are supposed to achieve.

The internal political structures of both countries also matter. While President Mirziyoyev's reforms in Uzbekistan have opened space for regional diplomacy and market modernization, both Kazakhstan and Uzbekistan still operate under centralized political systems.

For Kazakhstan and Uzbekistan—and indeed, for Central Asia as a whole—the path to meaningful regional integration lies not in the passive adoption of external agendas but in the strategic internalization of sustainable and digital transformation goals. This requires:

- Diversification of partnerships beyond China, involving the EU, South Korea, Japan, and regional financial institutions;
- Institutionalization of regional governance, with legally binding mechanisms for climate action, digital cooperation, and joint innovation strategies;
- Development of indigenous innovation ecosystems, including green startups, digital entrepreneurship, and academic research hubs;
- Inclusive policymaking, where civil society and local communities participate in shaping the digital and green futures being imagined for them.

In conclusion, Kazakhstan and Uzbekistan are not merely recipients of investment or conduits of geopolitical ambition—they are potential architects of a sustainable, digitally connected, and regionally coherent Central Asia. However, to fulfill this role, their leadership must move from pragmatic bilateralism to principled, inclusive, and visionary regionalism—one that resists dependency, empowers domestic capacity, and redefines what it means to be “developed” in the 21st century.

REFERENCES

- [1] Dunne T. International relations theories: Discipline and diversity. - Oxford: Oxford University Press, 2024.
- [2] Tokayev K.-J. Renaissance of Central Asia: On the path to sustainable development and prosperity [Electronic resource]. 08.01.2025. Available at: <https://www.akorda.kz/ru/renessans-centralnoy-azii-na-puti-k-ustoychivomurazvitiyu-i-procvetaniyu-1272135> (accessed 06.08.2025).
- [3] Kassenova N. Central Asia's balancing act // Asia Policy.- 2023.- Vol. 18, no. 2.- P. 20–29. Available at: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/27227234>.
- [4] Lall S. V., Lebrand M. S. M. Who wins, who loses? Understanding the spatially differentiated effects of the Belt and Road Initiative // Policy Research Working Paper. – 2019. No. 8806. - Washington, DC: World Bank Group, 2019. <https://documents.worldbank.org/curated/en/292161554727963020>.
- [5] Ritchie H., Roser M., Rosado P. Renewable energy // Our World in Data, 2024.

[6] Nedopil Wang C. China Belt and Road Initiative (BRI): investment report, 2023 [Electronic resource]. Green Finance & Development Center, 05.02.2024. Available at: <https://greenfdc.org/china-belt-and-road-initiative-bri-investment-report-2023>.

[7] Dadabaev T. The Chinese economic pivot in Central Asia and its implications for post-Karimov re-emergence of Uzbekistan // Asian Survey. - 2018. - Vol. 58, no. 4. - P. 747–769. DOI: 10.1525/AS.2018.58.4.747.

[8] Hillman J. E. The digital Silk Road: China's quest to wire the world and win the future. - Washington, DC: Center for Strategic and International Studies, 2021.

[9] E-government of the Republic of Kazakhstan. <https://egov.kz>.

[10] Filipović S., Orlov A., Panić A. A. Key forecasts and prospects for green transition in the region of Central Asia beyond 2022 // Energy, Sustainability and Society.- 2024.- vol. 14. - article 25. DOI: 10.1186/s13705-024-00457-0.

[11] Mamatkulov M., Auyezov O. Uzbekistan announces \$1.3 billion in waste-to-energy projects. - Reuters, 21.10.2024.

[12] Sharifli Y. Green new wave: How China adapts to Central Asia's renewable energy landscape.- Carnegie Endowment for International Peace, 19.04.2024.

[13] Central Asia's untapped potential: Key to green transition, food security, and digital economy growth // Times of Central Asia.- 2024.- 28.06.

[14] Yue M., Nedopil C. China green finance status and trends 2024–2025. - Brisbane; Shanghai: Griffith Asia Institute; Green Finance & Development Center, FISF Fudan University, 2025. DOI: 10.25904/1912/5786.

[15] Nedopil C. China Belt and Road Initiative (BRI): Investment Report 2024. Brisbane: Griffith Asia Institute; Green Finance & Development Center, 02.2025. DOI: 10.25904/1912/5784.

[16] Yergin D. The New Map: Energy, Climate, and the Clash of Nations. - Penguin Press, 2020.- 512 p.

[17] KPMG. E-commerce in Uzbekistan. Tashkent: KPMG Uzbekistan, 2023. Available at: https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/uz/pdf/2023/E-commerce%20in%20Uzbekistan_to-upload.pdf.

[18] Xu D., Guo K., Zhao X. Does digital economy promote regional green innovation? An empirical study based on the transmission effect and threshold effect of marketization // Journal of Digital Economy.- 2024.- vol. 3.- P. 47–61. DOI: 10.1016/j.jdec.2024.07.002.

[19] Riley C. The green future index // MIT Technology Review.-2021.- 25.01. Available at: <https://www.technologyreview.com/2021/01/25/1016648/green-future-index/>.

[20] American Enterprise Institute. China Global Investment Tracker. Available at: <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/> (accessed 24.03.2025).

ФОРМИРУЮЩИЕСЯ ЗЕЛЕННЫЕ И ЦИФРОВЫЕ УСТОЙЧИВЫЕ РЫНКИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ КАЗАХСТАНА И УЗБЕКИСТАНА В РАМКАХ ИНИЦИАТИВЫ КИТАЯ ОДИН ПОЯС, ОДИН ПУТЬ

***Сембаева Ж.С.¹**

***¹ Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан**

Аннотация. Данное исследование направлено на оценку динамики развития экологически чистых и цифровых устойчивых рынков в Центральноазиатском регионе с особым акцентом на роль проектов инициативы «Один пояс, один путь». Используя сравнительный анализ Казахстана и Узбекистана — двух ключевых игроков в регионе, — автор стремится выделить различные траектории, возможности и проблемы, с которыми сталкиваются эти страны при приведении экономического роста в соответствие с целями устойчивого развития. Исследование опирается на статистические данные различных международных организаций, что позволяет лучше понять региональные тенденции. Особое внимание уделяется влиянию цифровых технологий и экологически чистой инфраструктуры на диверсификацию экономики, региональную взаимосвязанность и экологическую устойчивость. Исследование проливает свет на преобразующий потенциал устойчивого развития рынка в Центральной Азии и его более широкое геополитическое и экономическое значение.

В анализе также рассматриваются структурные различия в управлении, инвестиционных рамках и приоритетах политики между Казахстаном и Узбекистаном, которые определяют их соответствующие подходы к стимулированию зеленого роста и цифровой трансформации. В то время как Казахстан продвигает инициативы в области возобновляемых источников энергии и усиливает свою интеграцию на мировые рынки, Узбекистан уделяет больше внимания модернизации отраслей и реформам цифрового управления. В исследовании рассматривается, как обе страны сочетают иностранные инвестиции, особенно в рамках инициативы «Один пояс - один путь», с реализацией национальных стратегий устойчивого развития. Кроме того, в нем рассматривается роль регионального сотрудничества, технологических инноваций и институциональных реформ в продвижении инклюзивных и устойчивых экономических путей.

Ключевые слова: Центральная Азия, региональная интеграция, Узбекистан, Казахстан, цифровая экономика, инициатива «Один пояс - один путь», зеленые рынки, цифровой Шелковый путь, устойчивое развитие

ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ДАМУШЫ ЖАСЫЛ ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ ТҰРАҚТЫ НАРЫҚТАР: ҚЫТАЙДЫҢ БІР БЕЛДЕУ, БІР ЖОЛ ШЕҢБЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАН МЕН ӨЗБЕКСТАНҒА САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУЫ

*** Сембаева Ж.С.¹**

***¹ Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және
әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан**

Аңдатпа. Бұл зерттеу «Белдеу және Жол» бастамасының жобаларының рөліне ерекше назар аудара отырып, Орталық Азия аймағындағы тұрақты жасыл және цифрлық нарықтардың дамып келе жатқан динамикасын бағалауға бағытталған. Қазақстан мен Өзбекстанның—аймақтың екі негізгі ойыншысының салыстырмалы талдауын қолдана отырып, ол экономикалық өсуді тұрақты даму мақсаттарымен үйлестіруде осы елдердің алдында тұрған нақты траекторияларды, мүмкіндіктер мен қиындықтарды бөліп көрсетуге тырысады. Зерттеу аймақтық тенденциялар туралы егжей-тегжейлі түсінік беру үшін әртүрлі халықаралық институттардың статистикалық деректеріне негізделген. Цифрлық технологиялар мен жасыл инфрақұрылымның экономиканы әртараптандыруға, аймақтық байланыстарға және экологиялық тұрақтылыққа әсеріне ерекше назар аударылады. Зерттеу Орталық Азиядағы тұрақты нарықты дамытудың трансформациялық әлеуетіне және оның кең геосаяси және экономикалық маңыздылығына жарық түсіреді.

Талдау сонымен қатар Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы басқарудағы, инвестициялық шеңберлердегі және саяси басымдықтардағы құрылымдық айырмашылықтарды қарастырады, бұл олардың «жасыл» өсу мен цифрлық трансформацияға ықпал етудегі тиісті тәсілдерін қалыптастырады. Қазақстан жаңартылатын энергия көздері саласындағы бастамаларды ілгерілетіп, оның әлемдік нарықтарға интеграциялануын пайдаланған кезде, Өзбекстан салаларды жаңғыртуға және цифрлық басқару реформаларына көбірек көңіл бөлді. Зерттеу екі елдің де шетелдік инвестицияларды, әсіресе бастама шеңберінде, ұлттық тұрақтылық стратегияларын жүзеге асыру арқылы қалай теңестіретінін зерттейді. Сонымен қатар, ол инклюзивті және тұрақты экономикалық жолдарды ілгерілетудегі аймақтық ынтымақтастықтың, технологиялық инновациялардың және институционалдық реформалардың рөлін зерттейді.

Тірек сөздер: Орталық Азия, аймақтық интеграция, Өзбекстан, Қазақстан, цифрлық экономика, «Бір белдеу, Бір жол» бастамасы, жасыл нарықтар, цифрлық Жібек жолы, тұрақты даму

Information about author:

Sembayeva Zh.S. - PhD, Associate Professor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, saya.sembayeva@mail.ru

Автор туралы мәлімет:

Сембаева Ж.С. - PhD, қауымдастырылған профессор, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Қазақстан, Алматы қаласы, saya.sembayeva@mail.ru

Сведения об авторе:

Сембаева Ж.С. - PhD, ассоциированный профессор, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, saya.sembayeva@mail.ru

Received: September 04, 2025

Accepted: September 25, 2025

УДК 327

МРНТИ 11.25.40

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.018>

РОЛЬ РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН В НОВОМ РЕГИОНАЛИЗМЕ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ МОДЕЛЕЙ УЧАСТИЯ

Байзакова К.И.¹, *Усен М.А.², Жанаштай Ф.³

^{1, *, 2, 3} Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

Аннотация. Данная статья посвящена анализу участия развивающихся стран в процессах нового регионализма. Основной целью исследования является сравнительное изучение моделей региональной интеграции, сложившихся в различных частях мира: в Латинской Америке, Юго-Восточной Азии, на африканском континенте и в евразийском пространстве. Особое внимание уделяется историческим предпосылкам формирования этих моделей, их институциональным характеристикам, степени вовлечённости в глобальные процессы, а также устойчивости к внешнему влиянию. В качестве методологической основы использован сравнительный анализ, а также элементы системного и структурно-функционального подходов, что позволило охватить широкий спектр политико-экономических параметров интеграции.

В ходе исследования выявлены существенные различия между моделями, к примеру, интеграционные объединения Латинской Америки, такие как MERCOSUR, делают ставку на политическую координацию и стратегическое ослабление зависимости от внешних центров силы. АСЕАН (Ассоциация государств Юго-Восточной Азии) характеризуется гибкой структурой и минимальной институционализацией при сохранении экономического взаимодействия. Региональные инициативы в Африке (например, Сообщество развития юга Африки - САДК) демонстрируют высокую роль негосударственных акторов и неформальных сетей в условиях слабых государственных институтов. Евразийские проекты (Евразийский экономический союз - ЕАЭС) отличаются более выраженным геополитическим измерением и институциональной асимметрией между участниками.

Статья подчёркивает, что новый регионализм в развивающихся странах становится не только инструментом экономической интеграции, но и важным средством укрепления политического суверенитета, внутренней стабильности и региональной солидарности. Представленные выводы обобщены в аналитической таблице, содержащей ключевые параметры и особенности каждой модели. Результаты сравнительного анализа позволяют выделить ключевые факторы, определяющие устойчивость и эффективность нового регионализма в развивающихся странах: наличие институциональной гибкости, адаптация к локальным реалиям, политическая воля к интеграции, участие негосударственных акторов и способность вырабатывать общие цели.

Ключевые слова: новый регионализм, развивающиеся страны, интеграция, региональные организации, сравнительный анализ, международные отношения, модели участие, глобальное управление

Введение

В конце прошлого века международные отношения столкнулись с заметным усилением процессов регионализма во многих частях света. В отличие от старых форм региональной интеграции, новый регионализм делает акцент на многоуровневое управление, гибкость институтов, участие негосударственных акторов и открытость мировой экономике. Понятие «нового регионализма» в научной литературе стало активно использоваться с 1990-х годов, когда международная система начала перестраиваться после окончания холодной войны. Как отмечает один из основоположников теории «нового регионализма», шведский ученый Бьорн Хеттне, новый регионализм представляет собой не просто экономический процесс, а «многоаспектный феномен, включающий политические, социальные, культурные и даже экологические измерения» [1]. Новый регионализм создает гибкие механизмы координации и вовлекает широкий спектр участников.

В данном контексте особенное внимание привлекают развивающиеся государства, которые стали играть заметную роль в формировании новых региональных объединений. По сравнению с индустриально развитыми странами, для которых регионализм зачастую представляется инструментом усиления конкурентоспособности на глобальном рынке, для развивающихся стран он нередко является способом компенсации уязвимостей, связанных с ограниченным доступом к глобальным ресурсам, недостаточной институциональной развитостью и политическими вызовами. При этом участие развивающихся стран в новом регионализме носит сравнительно более разнообразный и гибкий характер. Они используют межправительственные и сетевые формы сотрудничества, опираясь на принципы взаимопомощи, коллективной безопасности и защиты общих интересов.

Согласно определению ООН, развивающиеся страны - это государства, которые находятся на пути модернизации, но сталкиваются с системными барьерами на пути устойчивого развития [2]. Эти страны часто демонстрируют значительный потенциал роста, однако ограничены внутренними ресурсами и уязвимы к глобальным экономическим и политическим колебаниям. В связи с приведенным определением в данной статье «развивающиеся страны» понимаются, как государства, которые характеризуются относительно низким уровнем валового национального дохода на душу населения, ограниченным промышленным и технологическим развитием, высокой степенью социальной и экономической неравномерности, а также зависимостью от внешних рынков и международных институтов.

Сравнение существующих моделей участия развивающихся стран в новом регионализме может помочь выявить факторы, определяющие успешность или уязвимость таких форматов, а также их влияния на глобальные процессы. Также посредством исследования данного вопроса представляется возможным уточнить роль развивающихся государств в современных международных отношениях и понять, каким образом они формируют свои стратегии развития в условиях растущей взаимозависимости и меняющегося мирового порядка.

Описание материалов и методов

Статья основана, в первую очередь, на теории «нового регионализма», которая рассматривает регионализацию, как многофакторное явление, тесно связанное с глобализацией, не ограничиваясь экономическим или военно-политическим процессом. В отличие от старого регионализма, который подчеркивал важность географической близости, общих рынков или оборонных союзов, новый регионализм акцентирует внимание на роли негосударственных акторов, сетевых форм взаимодействия и открытости глобальной экономике [3].

Важным элементом методологической базы работы является использование конструктивистского подхода, который позволяет понять, как идентичности, интересы и нормы формируются в ходе взаимодействия участников внутри региональных сообществ. Это особенно важно для развивающихся стран, которые, находясь в уязвимом положении на мировой арене, вынуждены искать новые форматы кооперации, позволяющие им сохранять автономию и одновременно интегрироваться в глобальные процессы.

При анализе моделей участия развивающихся стран применяются также элементы неoinституционального и неофункционального анализа, позволяющие выявить, каким образом институты и механизмы региональной интеграции способствуют углублению сотрудничества между государствами. Такой подход помогает объяснить эффект «перелива», когда успехи в отдельных сферах регионального взаимодействия стимулируют расширение сотрудничества в смежных областях. Кроме того, статья учитывает элементы теории гегемонистской стабильности, позволяя определить, насколько устойчивы региональные объединения в отсутствие или при наличии ведущего актора, задающего общую повестку и обеспечивающего координацию.

Сравнительный метод предоставляет исследователям возможность сопоставления однотипных политических и экономических процессов, происходящих в различных частях мира, с учетом региональных особенностей. В рамках исследования используются такие критерии сравнительного анализа, как степень институционализации интеграционных процессов, уровень экономической взаимозависимости между участниками, характер распределения лидерства внутри объединений, а также степень влияния внешних акторов на внутренние региональные процессы. Эти

критерии позволяют выявить как общие закономерности формирования нового регионализма в развивающихся странах, так и уникальные черты отдельных моделей, связанные с историческими, культурными и социально-экономическими контекстами. Применение сравнительного анализа обеспечивает целостное понимание исследуемого явления, позволяя не только описать, но и объяснить различия и сходства между региональными проектами.

Методологический инструментарий исследования включает также в себя общеисторические методы, принцип историзма и системный анализ, что позволяет проследить эволюцию региональных моделей и выявить устойчивые и уникальные черты в разных регионах. Метод анализа и синтеза дает возможность обобщить разрозненные данные, выявить взаимосвязи между национальными и региональными уровнями, а институциональный и структурно-функциональный анализ помогает выявить внутренние механизмы работы региональных объединений, включая их роль в формировании новых глобальных режимов и управленческих структур.

Таким образом, статья опирается на междисциплинарный подход, сочетая теоретические разработки в области международных отношений с конкретными кейсами из практики развивающихся стран, что позволяет комплексно рассмотреть влияние нового регионализма на трансформацию системы международных отношений.

Результаты

Латиноамериканский опыт, в частности модель MERCOSUR, уходит корнями в процессы, начавшиеся еще в 1960-е годы с создания Латиноамериканской ассоциации свободной торговли (ЛАСТ), которая позже трансформировалась в Ассоциацию латиноамериканской интеграции (АЛАДИ). Однако именно в 1991 году, с подписанием Асунсьонского договора и созданием MERCOSUR, регион сделал качественный скачок в сторону нового регионализма. Исторически Латинская Америка всегда сталкивалась с проблемами зависимости от внешних центров силы, прежде всего США и Европы, что формировало стремление к созданию собственных экономических и политических блоков для защиты интересов региона. Важными факторами также стали переход стран региона к демократии в конце XX века и общее усиление интеграционных настроений на фоне глобализации [4].

С точки зрения нового регионализма MERCOSUR представляет собой модель, в которой регионализация строится не только на основе экономических расчетов, но и на принципах добровольного ограничения суверенитета ради достижения общих целей. В рамках этого блока страны формируют совместные институты, развивают торговлю внутри региона и выстраивают наднациональные механизмы разрешения споров. Особое внимание уделяется социальной интеграции, вопросам демократии, прав человека и координации внешнеполитических позиций, что приближает этот опыт к европейскому интеграционному проекту, но с учетом специфики

региона [5]. MERCOSUR не замыкается исключительно на экономике: он пытается создавать региональное политическое пространство, где общие ценности и цели имеют такое же значение, как и коммерческие выгоды.

Цели и акценты MERCOSUR в рамках нового регионализма заключаются в формировании внутреннего регионального лидерства, минимизации зависимости от развитых стран и защите интересов Латинской Америки на глобальной арене. Для развивающихся стран региона этот формат позволяет отстаивать собственные приоритеты на международных площадках, координировать позиции по вопросам глобальной торговли, изменения климата и международного права. Акцент делается на углубление внутреннего сотрудничества, создание общего рынка, развитие транспортной и энергетической инфраструктуры, что должно повысить конкурентоспособность региона в условиях глобальной конкуренции [5].

В Юго-Восточной Азии модель АСЕАН (Ассоциация государств Юго-Восточной Азии) начала формироваться в 1967 году на фоне идеологических противоречий времен «холодной войны», но приобрела черты нового регионализма в 1990-е годы. Первоначально организация создавалась в рамках приверженности принципу невмешательства, однако после окончания «холодной войны» и начала процессов глобализации АСЕАН перешла к модели, направленной на расширение экономического сотрудничества и интеграцию в мировую экономику [6]. В отличие от Европы и Латинской Америки, Юго-Восточная Азия зачастую проявляет осторожность в создании жестких наднациональных структур, что во многом объясняется историческими различиями, колониальным наследием и высоким уровнем этнополитической неоднородности [6].

С точки зрения нового регионализма, АСЕАН демонстрирует модель слабой институционализации с высокой степенью гибкости и адаптивности. Страны региона не создают наднациональных органов с обязательными решениями, предпочитая мягкие механизмы координации, диалог и консенсус. Такой подход позволяет государствам сохранять политическую автономию и избегать острых конфликтов, одновременно используя экономическое сотрудничество для укрепления взаимозависимости. Важной характеристикой АСЕАН является умение лавировать между интересами крупных мировых игроков, включая США, Китай и Японию, создавая собственное пространство влияния [7].

Цели и акценты АСЕАН заключаются в укреплении экономических связей, создании зон свободной торговли, совместной работе над инфраструктурными проектами и выстраивании единого внешнеполитического голоса в ключевых вопросах региональной безопасности. При этом организация использует модель «гибкого регионализма», позволяющую адаптироваться к быстро меняющемуся международному контексту, сохраняя при этом суверенитет государств-членов. Для развивающихся стран Юго-Восточной Азии АСЕАН становится платформой, с помощью которой можно повысить свою значимость на мировой арене без потери национальных приоритетов.

Африканский континент представлен в исследовании через такие объединения, как САДК (Сообщество развития юга Африки) и СААРК (Ассоциация регионального сотрудничества Южной Азии), которые исторически формировались в условиях постколониальной нестабильности, внутренних конфликтов и экономической зависимости. САДК был создан в 1992 году как преемник организации САДКК (Согласованное развитие стран Южной Африки), а СААРК – в 1985 году с целью укрепления экономического и политического сотрудничества в Южной Азии [8].

Эти объединения изначально создавались для решения вопросов региональной безопасности, экономического развития и уменьшения внешней зависимости, однако с самого начала сталкивались с проблемами институциональной слабости и разрозненности участников.

С точки зрения нового регионализма, африканская модель отличается высокой неоднородностью участников, слабой институционализацией и значительным влиянием внешних факторов, включая давление со стороны Евросоюза, Китая и международных финансовых институтов [9]. При этом африканский регионализм также стремится к интеграции, но делает это, опираясь на прагматические цели, связанные с сохранением устойчивости, привлечением инвестиций и стабилизацией внутренней ситуации. Региональные объединения на африканском континенте нередко играют роль стабилизирующего элемента в условиях слабости национальных институтов, позволяя хотя бы частично компенсировать дефицит управления и ресурсов.

Цели и акценты африканских моделей связаны с попытками интеграции в глобальную экономику на условиях, которые позволят защитить интересы региона, минимизировать риски и сохранить контроль над ресурсами. Важной задачей становится преодоление внутренних конфликтов, поддержка мира и безопасности, создание единого экономического пространства, которое может повысить привлекательность региона для инвесторов. При этом африканские страны вынуждены постоянно балансировать между внутренними вызовами и внешними интересами, что делает региональный проект здесь особенно сложным и многоуровневым.

Субрегиональные инициативы, такие как Евразийский экономический союз (ЕАЭС) отражают особенности нового регионализма. Они демонстрируют тенденцию к углублению экономического и политического сотрудничества, выходящую за рамки традиционных двусторонних связей и направленную на формирование более широких сетей взаимодействия между странами. ЕАЭС, созданный в 2015 году, стал одной из самых амбициозных интеграционных инициатив на постсоветском пространстве, объединяющей Россию, Казахстан, Беларусь, Армению и Кыргызстан [10]. Эти объединения формировались на фоне глобальных экономических сдвигов, санкционного давления и поиска новых форматов кооперации, которые позволили бы странам-участницам усилить собственные позиции в мировой системе [10].

С точки зрения нового регионализма, ЕАЭС и подобные ему инициативы демонстрируют переход от классических региональных блоков к многоуровневым и межрегиональным платформам, способным не только решать вопросы торговли и инвестиций, но и вырабатывать коллективные ответы на глобальные вызовы. Особое внимание уделяется развитию инфраструктуры, цифровых технологий, инноваций и энергетики, что позволяет объединениям не только интегрироваться внутрирегионально, но и выстраивать мосты с другими центрами мировой экономики. При этом члены таких объединений сохраняют высокий уровень чувствительности к национальным интересам, что требует постоянных компромиссов и баланса.

Цели и акценты субрегиональных инициатив заключаются в укреплении экономической самостоятельности, снижении зависимости от западных рынков и финансовых институтов, диверсификации внешних связей и повышении конкурентоспособности. Такие проекты дают развивающимся странам возможность не только усиливать свои позиции в отдельных секторах, но и коллективно вырабатывать стратегические подходы к глобальным вопросам, включая устойчивое развитие, энергетику, транспорт и цифровую трансформацию. Эти инициативы отражают новую фазу глобальной регионализации, в которой развивающиеся страны выступают активными агентами, а не пассивными объектами международных процессов [11].

Для наглядности и обобщения ключевых характеристик моделей нового регионализма в развивающихся странах приведена аналитическая таблица, отражающая сравнение их институциональных, политических и функциональных параметров.

Таблица 1 - Сравнение моделей нового регионализма в развивающихся странах

Критерий	Модель 1: Латинская Америка (MERCOSUR)	Модель 2: Юго-Восточная Азия (ASEAN)	Модель 3: Африка (САДК)	Модель 4: Субрегиональные инициативы (ЕАЭС)
Исторический контекст	Поставторитарная трансформация, антиглобализм	Постколониальный прагматизм, баланс между державами	Постколониализм, внутренние конфликты, слабые институты	Постсоветское пространство, конкуренция ЕС–Россия
Цели интеграции	Региональная солидарность, политическая консолидация	Экономическая взаимосвязь без потери суверенитета	Стабилизация, безопасность, экономическая устойчивость	Укрепление суверенитета, альтернатива западным структурам
Институционализация	Умеренно высокая, межгосударственная координация	Низкая, мягкий консенсус, отсутствие над-национальных органов	Слабая, с элементами неформальной сети	Умеренная, с доминирующей ролью одного участника

Тип управления	Межправительственный, с политической направленностью	Сетевая модель, гибкое принятие решений	Комбинация формальной и неформальной координации	Вертикализованная структура с геополитическим измерением
Участие негосударственных акторов	Ограниченное	Опережающее развитие бизнеса и гражданского сектора	Высокое – НПО, бизнес, трансграничные сообщества	Ограниченное, преобладает государственный контроль
Главные вызовы	Низкая экономическая взаимодополняемость, политическая нестабильность	Неэффективность в кризисных ситуациях, внешнее давление	Институциональная слабость, зависимость от внешней помощи	Геополитическая напряженность, ограниченная автономия участников
Глобальный вектор	Альтернатива доминирующим центрам силы (США, ЕС)	Маневрирование между Китаем, США и Японией	Привлечение внешней поддержки, попытка снижения зависимости	Противовес ЕС/НАТО, экономический блок с политической миссией

Представленные в таблице данные демонстрируют, что несмотря на различие исторических и институциональных условий, каждая модель стремится обеспечить стратегическую адаптацию к глобализации через укрепление регионального взаимодействия в условиях ограниченных ресурсов и внешнего давления.

Обсуждение

Рассмотренные модели нового регионализма в развивающихся странах демонстрируют существенные различия не только по институциональному устройству, но и по своему функциональному назначению в системе международных отношений. Так, в латиноамериканском контексте новый регионализм выступает как средство политической консолидации и укрепления внутреннего экономического суверенитета. Здесь важна не только экономическая координация, но и демонстративное стремление к альтернативности глобальной повестке, особенно в контексте асимметричных отношений с США.

Современная научная литература все чаще отмечает, что новый регионализм в развивающихся странах формируется на стыке глобализации и региональной самоорганизации. Исследователь С. Сантандер, используя термин «Глобальный Юг» применительно к странам Латинской Америки, Азии, Африки и Океании, подчёркивает, что для этих государств новый регионализм стал инструментом коллективной адаптации к глобальным вызовам, позволяя повысить переговорную способность и выработать собственные механизмы защиты внутреннего рынка [12]. Примером такой модели служит MERCOSUR, где объединение усилий государств не ограничивается либерализацией торговли, но затрагивает вопросы демократизации и региональной солидарности. Несмотря на отсутствие жесткой институциональной структуры, MERCOSUR демонстрирует способность координировать политические и экономические интересы участников [12, с. 190], что подтверждает сделанные ранее выводы о его

целенаправленном внутреннем уклоне и стремлении к региональному лидерству. Некоторые исследователи указывают, что именно политическое измерение играет ключевую роль в устойчивости таких региональных инициатив: неформальные договоренности и ценностное единство компенсируют отсутствие жесткой наднациональной структуры.

Сходные наблюдения делают исследователи К. Элиассен и А. Арнадоттир в отношении АСЕАН, подчеркивая, что слабая институционализация организации создает значительную гибкость, однако ограничивает её способность к формированию устойчивых стратегий [7]. Это особенно важно в контексте Юго-Восточной Азии, где регионализм не базируется на жестких юридических обязательствах, а развивается как система консенсуса и «мягкой» координации. Такая модель позволяет государствам, с одной стороны, избегать политических уступок, с другой - выстраивать зону экономического доверия в условиях геополитической конкуренции крупных держав [7, с. 225]. Эти характеристики полностью соответствуют описанному в исследовании образу АСЕАН как гибкой региональной платформы, использующей сетевую структуру вместо жесткой иерархии. Парадоксально, но именно отсутствие жестких рамок позволяет АСЕАН существовать и развиваться, избегая внутренних конфликтов.

В работах Ф. Сёдербаума подчёркивается уникальность африканского регионализма, в особенности в отношении САДК [8]. Исследователь обращает внимание на то, что в условиях слабых государственных институтов ключевую роль в продвижении интеграции играют неформальные сети - трансграничные сообщества, НПО и бизнес-структуры. Это позволяет компенсировать институциональную хрупкость и создать альтернативные каналы взаимодействия. Такое понимание подтверждает наблюдения в исследовании о том, что САДК функционирует в сложной политической и социально неоднородной среде, где устойчивость зависит скорее от гибких горизонтальных связей, чем от центрального регулирования [8, с. 205].

В случае субрегиональных инициатив, таких как Евразийский экономический союз, обсуждение фокусируется на политико-геополитическом измерении регионализма. С. Кёйкелайре и Т. Петрова, исследуя постсоветское пространство, указывают на двойственное давление, оказываемое конкурирующими регионализмами ЕС и России [13]. В условиях геополитической конкуренции ЕАЭС формируется как альтернатива западным интеграционным проектам, в том числе в идеологическом и институциональном плане. Это отражает сделанные в исследовании выводы о том, что ЕАЭС функционирует не только как экономический союз, но и как средство утверждения регионального суверенитета в противовес внешнему влиянию [13, с. 265].

Системные замечания в адрес регионализма также содержатся в трудах Д. Бхагвати, где подчеркивается, что региональные объединения возникают как реакция на дисбалансы глобальной системы, но не всегда способны предложить устойчивую альтернативу многосторонним институтам [14]. Д. Бхагвати выражает обеспокоенность тем, что региональные блоки

могут фрагментировать международную торговлю и подорвать принципы ВТО [14, с. 23]. Однако другие исследователи, например, Л. Саммерс, напротив, считают, что регионализм может быть трамплином к более глубокой глобальной интеграции, особенно в случае развивающихся стран, для которых региональные альянсы становятся важной ступенью институционального и экономического роста [15]

Таким образом, обсуждение моделей показывает, что новый регионализм в развивающихся странах не универсальный процесс, а набор стратегий, адаптированных к конкретным историческим, институциональным и геополитическим условиям. Его формы и цели варьируются: от экономической координации до политической стабилизации и символического самоутверждения. На первый план выходит вопрос об устойчивости таких моделей в условиях нарастающей глобальной конкуренции, где развивающиеся страны вынуждены не только объединяться, но и вырабатывать внутренние механизмы защиты от зависимости, асимметрии и внешнего давления.

Литературный анализ подтверждает, что регионализм в развивающихся странах развивается по нескольким траекториям: от формальных институциональных блоков с элементами наднационального регулирования, как в MERCOSUR, до гибких, слабо институционализированных сетей, как в АСЕАН или САДК. При этом роль внешних акторов, внутренних политических условий и уровня институциональной зрелости оказывается ключевой в формировании устойчивых моделей. Литература подчеркивает, что регионализм в Глобальном Юге - это не только способ интеграции в мировой рынок, но и инструмент защиты от его рисков и инструмент самоопределения на фоне глобальной турбулентности.

Заключение

Анализ представленных моделей (MERCOSUR, АСЕАН, САДК и ЕАЭС) показывает, что новый регионализм в развивающемся мире представляет собой адаптивный механизм, позволяющий компенсировать внутренние слабости государств, усиливать коллективную позицию на глобальной арене и минимизировать зависимость от внешних акторов. Несмотря на различия в структуре и целях, все модели демонстрируют стремление к внутреннему укреплению будь то через экономическую консолидацию, политическую координацию или защиту от внешнего давления.

Латиноамериканская модель (MERCOSUR) акцентирует политико-экономическую солидарность и построение региональной идентичности как способ снижения зависимости от Северного полушария. Юго-восточноазиатская модель (АСЕАН) выстраивает устойчивую гибкость через принцип консенсуса и «мягкой» координации, что позволило ей сохранить целостность в условиях высокой неоднородности и геополитического давления. Африканские инициативы (САДК) демонстрируют, что даже в условиях институциональной слабости регионализм может развиваться

через неформальные связи и участие негосударственных акторов, что особенно важно в контексте низкого уровня государственности и в условиях социальных конфликтов.

Модель субрегионального взаимодействия (например, ЕАЭС) иллюстрирует влияние геополитики на формирование региональных блоков в постсоветском пространстве, где регионализм становится не только экономическим, но и стратегическим инструментом самоутверждения. В этой модели особенно заметна двойственная логика: экономическая интеграция сочетается с политическим позиционированием на фоне конкуренции между глобальными центрами силы.

Проведённое исследование вносит вклад в понимание природы и специфики нового регионализма в развивающихся странах, раскрывая его как сложное и многомерное явление, выходящее за рамки традиционных подходов к региональной интеграции. В отличие от классического регионализма, ориентированного на формальные экономические союзы и жесткие институциональные механизмы, новый регионализм опирается на гибкость, сетевые формы взаимодействия и усиливающуюся взаимозависимость между государствами, при этом оставляя значительное пространство для политической и институциональной автономии.

Результаты сравнительного анализа позволяют выделить ключевые факторы, определяющие устойчивость и эффективность нового регионализма в развивающихся странах: наличие институциональной гибкости, адаптация к локальным реалиям, политическая воля к интеграции, участие негосударственных акторов и способность вырабатывать общие цели.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Hettne B., Söderbaum F. The New Regionalism Approach. 1998. https://www.researchgate.net/publication/259714035_The_New_Regionalism_Approach
- [2] United Nations Development Programme. Human Development Report 2023/24. – New York: UNDP, 2023. – 318 p.
- [3] Hettne B., Söderbaum F. Theorising the Rise of Regionness // New Political Economy. – 2002. – Vol. 5, No. 3. – P. 457–472.
- [4] Bouzas R., Da Motta Veiga P., Torrent R. In-depth analysis of Mercosur integration: Progress, obstacles, and perspectives. – Buenos Aires: INTAL-ITD-STA, 2002. – 54 p.
- [5] Phillips N. The Rise and Fall of North–South Relations: Latin America, Mercosur, and the Challenge to the Post-liberal Order // International Affairs. – 2003. – Vol. 79, No. 2. – P. 359–381.
- [6] Acharya A. Constructing a Security Community in Southeast Asia: ASEAN and the Problem of Regional Order. – London: Routledge, 2001. – 253 p.
- [7] Eliassen K. A., Árnadóttir A. The EU and ASEAN: A comparison of institutional development // Asia Europe Journal. – 2014. – Vol. 12, No. 2. – P. 221–232.

- [8] Söderbaum F. The Political Economy of Regionalism: The Case of Southern Africa. – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004. – 251 p.
- [9] Van Langenhove L. Building Regions: The Regionalization of the World Order. – Farnham: Ashgate, 2011. – 186 p.
- [10] Libman A., Vinokurov E. Eurasian Economic Union: Analytical Review 2018. – Almaty: Eurasian Development Bank, 2018. – 124 p.
- [11] Hurrell A. On Global Order: Power, Values, and the Constitution of International Society. – Oxford: Oxford University Press, 2007. – 328 p.
- [12] Santander S. The European Union and regionalism in Latin America: elements of interregional relations // European Union and New Regionalism: Regional Actors and Global Governance in a Post-Hegemonic Era / ed. by M. Telò. – 2nd ed. – Aldershot: Ashgate, 2014. – P. 249–265.
- [13] Keukeleire S., Petrova, T. The Impact of Competing Regionalisms on Eastern Europe // Global Society. – 2014. – Vol. 28, No. 3. – P. 263–278.
- [14] Bhagwati J. Regionalism and Multilateralism: An Overview // New Dimensions in Regional Integration / ed. by J. de Melo A. Panagariya. – Cambridge: Cambridge University Press, 1993. – P. 22–51.
- [15] Summers L. Regionalism and the World Trading System // Policy Implications of Trade and Currency Zones. – Kansas City: Federal Reserve Bank of Kansas City, 1991. – P. 295–302.

ДАМУШЫ ЕЛДЕРДІҢ ЖАҢА РЕГИОНАЛИЗМДЕГІ РӨЛІ: ҚАТЫСУ МОДЕЛЬДЕРІН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Байзакова Қ.И.¹, * Усен М.Ә.², Жанаштай Ф.³

^{1, *2, 3} Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақала дамушы елдердің жаңа аймақтық интеграциялық үдерістерге қатысу үлгілерін талдауға арналған. Зерттеудің негізгі мақсаты - әлемнің әртүрлі өңірлерінде: Латын Америкасы, Оңтүстік-Шығыс Азия, Африка құрлығы және Еуразиялық кеңістікте қалыптасқан интеграциялық модельдерді салыстырмалы түрде зерттеу болып табылады. Әрбір модельдің тарихи алғышарттары, институционалдық құрылымы, жаһандық үдерістерге тартылу деңгейі және сыртқы ықпалға төзімділігі сияқты сипаттары қарастырылады. Зерттеуде салыстырмалы талдау әдісімен қатар жүйелі және құрылымдық-функционалдық тәсілдер қолданылып, интеграция үрдістерінің саяси-экономикалық параметрлерін кешенді әрі жан-жақты бағалауға мүмкіндік берді.

Зерттеу барысында интеграциялық модельдердің маңызды айырмашылықтары айқындалды. Мысал ретінде, Латын Америкасындағы MERCOSUR сияқты бірлестіктер саяси үйлестіру мен сыртқы ықпалдан тәуелділікті азайтуға бағытталған. АСЕАН (Оңтүстік-Шығыс Азия Мемлекеттерінің қауымдастығы) моделі икемді құрылымымен және минималды институционализациясымен ерекшеленеді деп аталып өтілді. Африкадағы Оңтүстік Африканың Даму Қауымдастығы (ОАДК) сынды бастамаларда әлсіз мемлекеттік институттар жағдайында бейресми желілер

мен азаматтық қоғамның рөлі арта түседі. Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО) сияқты жобаларда геосаяси өлшем басымдыққа ие болып келеді.

Мақалада дамушы елдер үшін жаңа аймақтану тек экономикалық бірігудің құралы ғана емес, сонымен қатар саяси егемендікті нығайтудың, ішкі тұрақтылықты сақтаудың және аймақтық ынтымақтастықты күшейтудің тәсілі ретінде қарастырылып отыр. Мақалада әрбір модельдің ерекшеліктері мен көрсеткіштері аналитикалық кестеде жинақталған. Салыстырмалы талдау нәтижелері дамушы елдердегі жаңа аймақтанудың тұрақтылығы мен тиімділігін анықтайтын негізгі факторларды бөліп көрсетуге мүмкіндік береді: институционалдық икемділіктің болуы, жергілікті шындыққа бейімделу, интеграция жөніндегі саяси ерік, мемлекеттік емес акторлардың қатысуы және ортақ мақсаттарды әзірлеу қабілеті.

Тірек сөздер: жаңа аймақтану, дамушы елдер, интеграция, аймақтық ұйымдар, салыстырмалы талдау, халықаралық қатынастар, қатысу моделі, жаһандық басқару

THE ROLE OF DEVELOPING COUNTRIES IN THE NEW REGIONALISM: A COMPARATIVE ANALYSIS OF PARTICIPATION MODELS

Baizakova K.I.¹, * Ussen M.A.², Zhanashtai F.³

^{1, *2, 3} Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article analyzes the participation of developing countries in the processes of new regionalism. The main objective of the study is to conduct a comparative analysis of regional integration models formed in various parts of the world: Latin America, Southeast Asia, the African continent, and the Eurasian space. The research examines the historical background of each model, their institutional structure, degree of involvement in global processes, and resilience to external influence. The methodology is based on comparative analysis, supplemented by elements of the systemic and structural-functional approaches, allowing for a comprehensive assessment of political and economic dimensions of integration.

The study identifies significant differences between the models. For instance, integration blocs in Latin America, such as MERCOSUR, emphasize political coordination and reducing dependence on external power centers. Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) is characterized by a flexible structure and minimal institutionalization while maintaining economic cooperation. African initiatives, such as Southern African Development Community (SADC), demonstrate a strong role of non-state actors and informal networks in contexts of weak state institutions. Eurasian projects, including the Eurasian Economic Union (EAEU), are marked by a pronounced geopolitical orientation and institutional asymmetry among members.

The article argues that new regionalism in developing countries is not only an instrument of economic integration but also a means of strengthening political sovereignty, maintaining internal stability, and fostering regional solidarity. The

findings are summarized in an analytical table that outlines the key features and parameters of each model. The results of the comparative analysis allow us to identify the key factors determining the sustainability and effectiveness of the new regionalism in developing countries: the availability of institutional flexibility, adaptation to local realities, the political will to integrate, the participation of non-state actors and the ability to develop common goals.

Key words: new regionalism, developing countries, integration, regional organizations, comparative analysis, international relations, participation models, global governance

Сведения об авторах:

Байзакова К.И. - д.и.н., профессор Казахского национального университета им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: kbaizakova@mail.ru

Усен М.А. - PhD докторант Казахского национального университета им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: meruert.ussen@gmail.com

Жанаштай Ф. - PhD докторант Казахского национального университета им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Авторлар туралы мәлімет:

Байзакова Қ.И. – тарих ғылымдарының докторы, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: kbaizakova@mail.ru

Үсен М.Ә. - PhD докторанты, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: meruert.ussen@gmail.com

Жанаштай Ф. - PhD докторанты, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы, Қазақстан

Information about authors:

Baizakova K.I. - Doctor of History, Professor, Al Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: kbaizakova@mail.ru

Ussen M.A. - PhD student Al Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: meruert.ussen@gmail.com

Zhanashtai F. - PhD student Al Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Статья поступила: 5 Сентября 2025
Принята к публикации: 25 сентября 2025

ӨОЖ 327.5

FTAMP 11.25.43

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.019>

ТАЯУ ШЫҒЫСТАҒЫ АЙМАҚТЫҚ ИНТЕГРАЦИЯНЫҢ САЯСИ, ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ҚАУІПСІЗДІК ҚЫРЛАРЫ

*Қурпебаева Г.К.¹

*¹ Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем
тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Соңғы жарты ғасырда Таяу Шығыста аймақтану әрекеттері бірнеше рет қолға алынғанымен, саяси, экономикалық және қауіпсіздік өлшемдеріндегі ынтымақтастық шектеулі деңгейде қалып отыр. Мақалада бұл үдерістің институционалдық әлсіздігі, ішкі сенім тапшылығы және сыртқы державалардың ықпалына тәуелділігі жан-жақты талданады. Зерттеу салыстырмалы саяси талдау әдісіне сүйеніп, Таяу Шығыс пен Орталық Азия тәжірибелерін қатар қарастыру арқылы аймақтық интеграцияның ерекшеліктерін ашып көрсетеді. Нәтижелер энергетикалық саясаттың аймақ елдерін байланыстыратын басты арна болғанымен, мемлекетаралық бәсекелестік пен сенімсіздік оның әлеуетін толық пайдалануға кедергі келтіретінін айқындады. Қауіпсіздік саласында ортақ қатерлерге қарамастан, аймақтық институттардың әлсіздігі мен сыртқы акторлардың ықпалы шешуші рөл атқаруда. Геосаяси өлшемде көпвекторлы дипломатия елдердің егемендігін сақтауға мүмкіндік бергенімен, терең интеграцияға кедергі болып отыр. Зерттеу қорытындысында Таяу Шығыстағы аймақтану формалды институттарға қарағанда бейресми, бейімделгіш сипатта дамып келе жатқан саяси құбылыс екендігі көрсетіліп, болашақта икемді және көпдеңгейлі ынтымақтастық үлгілерін қалыптастыру қажеттілігі атап өтіледі.

Тірек сөздер: Таяу Шығыс, Орталық Азия, энергетикалық саясат, аймақтық қауіпсіздік, көпвекторлы дипломатия, халықаралық қатынастар, интеграция, аймақтық ынтымақтастық

Кіріспе

XXI ғасырда жаһандану мен аймақтану әлемдік саясаттың негізгі үрдістерінің біріне айналды. Жаһандану мемлекеттердің экономикалық, саяси және әлеуметтік жүйелерін бұрын-соңды болмаған деңгейде өзара тәуелді етіп, ұлттық егемендіктің дәстүрлі шекараларын кеңейтті. Алайда дәл осы үдеріс ұлттық қауіпсіздік пен саяси тұрақтылыққа жаңа сын-қатерлер туғызып, мемлекеттердің жаһандық процестерге дербес ықпал ету мүмкіндіктерін шектей түсті. Осындай жағдайда аймақтану құбылысы

мемлекеттердің сыртқы қысымға бейімделу және геосаяси кеңістікте өз мүдделерін қорғау құралы ретінде маңызға ие бола бастады [1].

Аймақтану тек экономикалық ынтымақтастықпен шектелмей, саяси, қауіпсіздік және өркениеттік өлшемдерді де қамтитын күрделі құбылыс болып отыр. Халықаралық қатынастар теориясында ол бір жағынан – мемлекеттердің экономикалық мүдделерін үйлестірудің тетігі ретінде, екінші жағынан – сыртқы қысымға қарсы тұрудың және аймақтық бірегейлікті нығайтудың құралы ретінде қарастырылады. Осы тұрғыда Таяу Шығыс аймағы ерекше назар аудартады. Бұл аймақ өзінің геостратегиялық маңызы, табиғи ресурстарының мол қоры және өркениеттер тоғысында орналасуымен аймақтанудың күрделі әрі қайшылықты қырларын айқын көрсетеді.

Тарихи тұрғыдан алғанда, Таяу Шығыстағы мемлекеттер аймақтық интеграцияға бірнеше рет ұмтылғанымен, олардың ұзақ мерзімді тиімділігі төмен болды. Бұған отарлық мұра, қырғи-қабақ соғыстың биполярлық құрылымы, этникалық-діни жіктелулер мен мемлекетаралық сенім тапшылығы айтарлықтай әсер етті [2]. Мәселен, 1945 жылы құрылған Араб мемлекеттері лигасы (ЛАГ) араб бірлігін нығайту мақсатын көздегенімен, ішкі алауыздықтар мен сыртқы державалардың ықпалы оның нақты саяси салмағын шектеді [3]. Ал 1969 жылы құрылған Ислам ынтымақтастығы ұйымы (ИЫҰ) ислам әлемін біріктіру идеясын көтергенімен, саяси-идеологиялық жіктелістер бұл ұйымды негізінен консультативтік алаң деңгейінде қалдырды.

Саяси және қауіпсіздік өлшемдерімен қатар, аймақта энергетикалық фактордың орны ерекше. Мұнай мен газдың әлемдік нарықтағы стратегиялық маңызы Таяу Шығысты жаһандық энергетикалық қауіпсіздіктің өзегіне айналдырды. Парсы шығанағы ынтымақтастық кеңесі (ПШЫК) шеңберінде энергетикалық және сауда-экономикалық интеграцияға бағытталған бастамалар қолға алынғанымен, мемлекетаралық сенімсіздік пен қауіпсіздік дағдарыстары оның әлеуетін толық ашуға мүмкіндік бермеді [4].

Қазіргі таңда Таяу Шығыстағы аймақтану тек аймақтық деңгейдегі мәселе емес, жаһандық саясаттағы негізгі факторлардың бірі ретінде қарастырылады. Бұл аймақтың ішкі тұрақсыздығы мен сыртқы державалардың мүдделер қақтығысы халықаралық қауіпсіздік жүйесіне тікелей ықпал етіп отыр. Сонымен қатар, аймақтың энергетикалық әлеуеті әлемдік экономика үшін стратегиялық мәнге ие. Осы себепті Таяу Шығыстағы аймақтану үрдістерін ғылыми тұрғыдан терең талдау теориялық қана емес, практикалық тұрғыдан да өзекті.

Осы мақалада Таяу Шығыстағы аймақтанудың саяси, экономикалық және қауіпсіздік қырлары кешенді түрде қарастырылады. Сонымен бірге, зерттеу барысында Орталық Азиядағы тәжірибе салыстырмалы талдау

үшін қолданылады. Бұл тәсіл Таяу Шығыстың аймақтық интеграция ерекшеліктерін тереңірек түсінуге мүмкіндік беріп, аймақтық саясаттағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтауға жол ашады.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Зерттеудің негізгі әдіснамалық негізі – салыстырмалы саяси талдау. Бұл тәсіл Таяу Шығыстағы аймақтану үдерістерін түсіндірумен қатар, оларды Орталық Азиядағы ұқсас құбылыстармен салыстыра қарастыруға мүмкіндік береді. Мұндай салыстырудың мақсаты – Таяу Шығыстың аймақтық интеграция тәжірибесін айқындап, оның ерекшеліктерін нақтырақ ашу.

Салыстыру барысында бірнеше өлшем таңдалды: энергетикалық саясат – Таяу Шығыстағы мұнай-газ экспорты мен Орталық Азиядағы транзиттік әртараптандыру; қауіпсіздік мәселелері – Таяу Шығыстағы қақтығыстар мен діни экстремизм және Орталық Азиядағы шекаралық даулар мен су ресурстары; геосаяси стратегиялар – Таяу Шығыс елдерінің көпполярлық жүйеде жүргізіп отырған көпвекторлы дипломатиясы мен Орталық Азиядағы ұқсас сыртқы саяси тәжірибелер; аймақтық ұйымдардың институционалдық әлеуеті; аймақтағы сыртқы державалардың ықпалы.

Неліктен Таяу Шығыс – басты зерттеу нысаны? Таяу Шығыс халықаралық қатынастар ғылымында аймақтану феноменін зерттеудің ең күрделі әрі өзекті алаңы болып табылады. Біріншіден, бұл аймақтың энергетикалық ресурстары жаһандық экономика үшін шешуші рөл атқарады. Екіншіден, Таяу Шығыс тұрақсыздық пен қақтығыстардың ошағы ретінде аймақтық қауіпсіздік архитектурасының әлсіздігін көрсетеді. Үшіншіден, сыртқы державалардың (АҚШ, Ресей, Қытай, ЕО) бәсекелі ықпалы аймақтануды ерекше геосаяси сипатқа ие етеді. Сондықтан Таяу Шығыс – аймақтық интеграцияны талдаудың негізгі зерттеу алаңы, ал Орталық Азия тек салыстырмалы контекст ұсынатын қосымша мысал ретінде қарастырылады.

Аймақтану мен интеграция үдерістері халықаралық қатынастар ғылымында XX ғасырдың екінші жартысынан бастап кеңінен зерттелді. Неофункционализм мен либералдық институционализм теориялары аймақтық ұйымдардың құрылуын экономикалық өзара тәуелділік пен ортақ мүдделер арқылы түсіндіреді. Бұл бағыттағы еңбектерде аймақтық кооперация ұлттық мүдделерді кеңейтіп, ортақ институттар арқылы саяси тұрақтылыққа қол жеткізуге мүмкіндік беретіні атап өтіледі [5].

Реализм мен неореализм аймақтануды ұжымдық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің құралы ретінде сипаттайды. Олардың пайымдауынша, аймақтық ұйымдардың тиімділігі мемлекеттердің күш тепе-теңдігіне, қауіп-қатерді қабылдау деңгейіне және ұлттық егемендікті қорғау мүддесіне

тәуелді [6]. Мұндай көзқарас әсіресе Таяу Шығыста өзекті, себебі мұнда мемлекеттер аймақтануды көбіне сыртқы қысымға қарсы тұру тетігі ретінде қарастырады.

Бүкіл әлемде терроризм мен экстремистік үрдістер халықаралық бейбітшілік пен қауіпсіздікке елеулі қауіп төндіретін деңгейге жетті [7]. Бұл құбылыс Таяу Шығыста айрықша байқалады: радикалдық ағымдар аймақтағы тұрақсыздықты күшейтіп, мемлекетаралық сенім мен ынтымақтастықты әлсіретуде. Мұндай жағдайда ұжымдық қауіпсіздік институттарын жетілдіру мен аймақтық үйлестіруді арттыру аймақ мемлекеттерінің басты қажеттілігіне айналып отыр.

Қауіпсіздікке қатысты жаңа зерттеулерде «аймақтық қауіпсіздік кешендері теориясы» маңызды орын алады. Бұл теория бойынша қауіпсіздік мәселелері көбіне аймақ ішінде шоғырланып, көрші мемлекеттер арасында өзара тәуелділік тудырады [8]. Таяу Шығыстағы этникалық, діни және идеологиялық қайшылықтар, сондай-ақ сыртқы державалардың геосаяси мүдделері аймақтық қауіпсіздік архитектурасын әлсіретуде.

Таяу Шығыс аймақтануының өзіндік ерекшеліктері бар. ЛАГ пен ИЫҰ сияқты ұйымдардың институционалдық әлсіздігі жиі сыналады, бірақ олардың символикалық-саяси мәні жоғары екені көрсетіледі [9]. Бұл ұйымдар ұжымдық шешім қабылдауда шектеулі болғанымен, саяси ынтымақтастық пен идеологиялық бірегейлікті қалыптастыруда маңызды.

Энергетикалық өлшемдегі зерттеулер Парсы шығанағы елдерінің аймақтық энергетикалық қауіпсіздіктегі орнын айрықша атап көрсетеді. ПШЫК шеңберіндегі интеграциялық бастамалар мұнай мен газ экспортының тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталғанымен, мемлекетаралық сенімсіздік пен геосаяси қақтығыстар олардың тиімділігін төмендетеді [10]. Жаһандық энергетикалық нарықтағы сұраныс пен жеткізілім теңгерімсіздігі аймақ елдерінің өзара әрекеттесуін күрделендіреді [11].

Неолиберализм теориясы аймақтануды мемлекеттердің өзара тәуелділігі мен ұзақмерзімді ынтымақтастығын арттыратын құрал ретінде қарастырады. Бұл тұрғыдан алғанда, энергетикалық өзара тәуелділік пен сауда байланыстары тек экономикалық пайда әкеліп қана қоймай, сонымен қатар саяси сенімділікті қалыптастыруға және қақтығыстардың алдын алуға ықпал етеді [12].

Ал конструктивизм зерттеулерінде аймақтану тек материалдық факторларға емес, сонымен бірге идеяларға, нормаларға және бірегейлікке тәуелді екені атап өтіледі. Таяу Шығыста діни-мәдени бірегейлік, өркениеттік дискурс және идеологиялық рәміздер аймақтық ынтымақтастықтың ерекше формаларын қалыптастырады. Бұл тәсіл формалды институттардың әлсіздігін түсіндіре отырып, бейресми тетіктер мен символикалық саясаттың ықпалын ашып көрсетеді.

Соңғы онжылдықта зерттеушілер аймақтануды тек ресми ұйымдар тұрғысынан емес, бейресми желілер, трансұлттық байланыстар және жұмсақ интеграция арқылы қарастыруға баса назар аударуда. Мұндай әдіс Таяу Шығыстағы күрделі саяси құрылымды және дәстүрлі емес ынтымақтастық формаларын түсіндіруге мүмкіндік береді.

Жалпы алғанда, ғылыми әдебиеттерге жасалған шолу Таяу Шығыстағы аймақтанудың біртекті емес әрі қарама-қайшылықтарға толы процесс екенін көрсетеді. Аймақтың энергетикалық нарықтағы стратегиялық орны, геосаяси бәсекелестік пен қауіпсіздік мәселелері оны халықаралық қатынастар теориясы мен тәжірибесінде басты зерттеу нысанына айналдырып отыр.

Аймақтану құбылысы тек ішкі аймақтық факторлармен ғана емес, сонымен қатар халықаралық жүйенің жалпы эволюциясымен де анықталады. Қазіргі кезеңде әлемдік тәртіптің көпполярлық сипатқа көшуі аймақтанудың жаңа түрлерін қалыптастыруда шешуші рөл атқарып отыр.

Халықаралық қатынастар теорияларында көпполярлық жүйе мемлекеттерге бір орталыққа тәуелді болмай, түрлі бағыттағы альянстар мен серіктестіктерді дамытуға мүмкіндік беретіні атап көрсетіледі. Бұл жағдай әсіресе Таяу Шығыста айқын байқалады, себебі аймақ елдері АҚШ, Ресей, Қытай, Еуропалық Одақ сияқты ірі державалардың бәсекелі ықпал ету алаңына айналған. Мұндай жағдайда аймақтық интеграция тек ішкі ынтымақтастықтың емес, сыртқы тепе-теңдіктің де құралына айналуға.

Жаңа аймақтық блоктар мен альянстардың пайда болуы – көпполярлық кезеңнің басты ерекшелігі. Мысалы, BRICS+, ШЫҰ және Түркі мемлекеттері ұйымы секілді құрылымдар дәстүрлі батыс институттарына балама ретінде қарастырылып, аймақтық саясатты қайта бағыттауда. Бұл ұйымдар формалды құқықтық міндеттемелерден гөрі саяси символизмге, көпжақты келіссөздерге және прагматикалық ынтымақтастыққа сүйенеді.

Таяу Шығыс елдері үшін мұндай жағдай «көпвекторлы дипломатия» саясатына жол ашты. Мемлекеттер өздерінің энергетикалық ресурстарын, транзиттік әлеуетін және геосаяси орнын пайдалана отырып, әртүрлі блоктармен байланыс орнатуда. Бұл тәсіл аймақ елдерінің егемендігін сақтай отырып, жаһандық өзгерістерге бейімделуін қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар, көпполярлық жүйеде аймақтық қауіпсіздік архитектурасы да жаңаша сипат алуға. Қауіпсіздік мәселелерін шешу үшін тек бір державаға немесе альянсқа сүйену тиімсіз екені айқындалды. Сондықтан аймақ елдері бір мезгілде бірнеше институтқа мүше болып, түрлі бағыттағы қауіпсіздік кепілдіктерін іздеуде.

Энергетикалық саясат та көпполярлық контекстте жаңа мәнге ие болды. Жаһандық нарықтағы энергия тасымалдаушыларға сұраныстың

өзгеруі, жасыл экономикаға көшу және жаңа энергетикалық дәліздердің ашылуы Таяу Шығыс пен Орталық Азиядағы аймақтануды қайта құруда. Бұл факторлар аймақтық ынтымақтастықты тек экономикалық тұрғыдан ғана емес, саяси бейімделудің құралы ретінде қарастыруды қажет етеді.

Осылайша, қазіргі ғылыми әдебиеттер көпполярлық әлемде аймақтануды жаһандық күштердің қайта бөлінуімен, жаңа блоктардың құрылуымен және сыртқы қысымдарға бейімделу қабілетімен тығыз байланыстырады. Бұл тұрғыдан алғанда, Таяу Шығыстағы аймақтық саясат жаһандық өзгерістердің сынақ алаңы болып отыр.

Нәтижелер

Зерттеу нәтижелері Таяу Шығыстағы аймақтану үдерістерінің күрделі әрі қайшылықты сипатын айқын көрсетті. Әсіресе энергетикалық саясат, қауіпсіздік мәселелері, геосаяси стратегиялар мен институттық әлеует тұрғысынан екі аймақты салыстыру бірқатар маңызды қорытындылар жасауға мүмкіндік берді.

Энергетикалық саясат екі аймақта да аймақтанудың басты қозғаушы күші болып табылады. Мәселен, Таяу Шығыс аймағы әлемдік мұнай мен газ қорының шамамен 50%-дан астамын иеленіп отыр, сондықтан жаһандық энергетикалық нарықтағы баға тұрақтылығы, жеткізілім қауіпсіздігі және энергетикалық дәліздер мәселесі тікелей осы аймақпен байланысты. Сауд Арабиясы, Иран, Катар және Біріккен Араб Әмірліктері секілді ірі экспорттаушылар аймақтық энергетикалық саясаттың орталық ойыншыларына айналған. Дегенмен, олардың арасындағы геосаяси бәсекелестік (әсіресе Сауд Арабиясы мен Иран арасындағы текетірес) энергетикалық ынтымақтастықты тежейді.

Орталық Азиядағы жағдай салыстырмалы түрде өзгеше. Бұл аймақта энергетикалық ресурстар жеткілікті болғанымен (әсіресе Қазақстан, Түрікменстан, Өзбекстанда), олардың тасымалы сыртқы дәліздерге тәуелді. Сондықтан аймақтану үдерістері көбіне энергетикалық әртараптандыру және жаңа транзиттік бағыттарды қалыптастырумен байланысты. Орталық Азияда Каспий теңізінің мәртебесіне қатысты ұзаққа созылған дау немесе су-энергетикалық ресурстарды бөлісудегі қайшылықтар аймақтық ынтымақтастықты әлсіретуде. Бұл жағдай неолиберализмдегі «экономикалық өзара тәуелділік интеграцияны тереңдетеді» деген болжамды ішінара ғана растап, аймақтық ерекшеліктердің маңызын айқындайды. Таяу Шығыстан айырмашылығы, Орталық Азия елдері энергетикалық саясатты тек экспорттық пайда көзі емес, сонымен қатар сыртқы қысымдардан қорғану тетігі ретінде қарастырады.

Екі аймаққа ортақ тұжырым – энергетика интеграцияның негізгі факторы бола тұра, мемлекетаралық сенім тапшылығы оның әлеуетін

толық пайдалануға мүмкіндік бермейді. Таяу Шығыстағы діни-саяси қайшылықтар, ал Орталық Азиядағы транзиттік тәуелділік пен ішкі бәсекелестік интеграцияны тежейтін басты шектеулер болып табылады.

Қауіпсіздік мәселелері және аймақтық тұрақсыздыққа келетін болсақ, қауіпсіздік өлшемі екі аймақта да аймақтану үшін шешуші мәнге ие, бірақ құрылымдық тұрғыдан әлсіз болып табылады.

Таяу Шығыста аймақтық қауіпсіздікке әсер ететін негізгі факторлар – қарулы қақтығыстар, этникалық және діни шиеленістер, сондай-ақ терроризм мен экстремизм. Сириядағы соғыс, Ирактағы саяси тұрақсыздық, Палестина мәселесі және Йемендегі қақтығыс аймақтық тұрақтылықты әлсіретіп отыр. Бұл факторлар мемлекеттерді ортақ қауіпсіздік жүйесін құруға итермелесе де, шынайы интеграциялық құрылымдардың орнына уақытша альянстар мен сыртқы державаларға сүйенетін модельдер қалыптасты.

Орталық Азияда да қауіпсіздік мәселелері өзекті. Шекаралық даулар, су ресурстарын бөлуге қатысты қайшылықтар, сондай-ақ діни экстремизмнің таралу қаупі аймақтық тұрақсыздықтың негізгі көздері болып отыр. Дегенмен, Таяу Шығыстан айырмашылығы, Орталық Азияда қарулы қақтығыстар ауқымды сипат алмағанымен, ішкі қауіпсіздік құрылымдарының әлсіздігі аймақтық деңгейдегі бірлескен шешімдерді қиындатады.

Аймақтық ұйымдардың рөлі екі аймақта да шектеулі. Қарастырылып отырған аймақтардағы қауіпсіздік саласында құрылған аймақтық институттар әлсіз, ал сыртқы державалардың қатысуымен жасалған альянстар маңызды рөлге ие. Бұл мемлекеттердің өз ішінде ортақ сенімнің жеткіліксіздігін, саяси үйлестірудің шектеулілігін көрсетеді. Мысалы, Таяу Шығыстағы Парсы шығанағы ынтымақтастық кеңесі (ПШЫК) қауіпсіздік саласында бірқатар келісімдерге қол жеткізгенімен, Катар дағдарысы секілді ішкі қайшылықтар ұйымның бірлігін әлсіретті. Сондай-ақ, Араб мемлекеттері лигасы мен Ислам ынтымақтастығы ұйымы қауіпсіздік мәселелерінде нақты нәтижеге қол жеткізе алмады. Сол сияқты, Орталық Азияда Ұжымдық қауіпсіздік шарты ұйымы (ҰҚШҰ) мен Шанхай ынтымақтастық ұйымы (ШЫҰ) аясында аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз ету талпыныстары байқалғанымен, олардың нақты тиімділігі шектеулі болып отыр. ҰҚШҰ мен ШЫҰ секілді ұйымдардың әлеуеті көбіне сыртқы державалардың (Ресей мен Қытайдың) мүдделерімен ұштасып отыр. Бұл жағдай аймақтық қауіпсіздік архитектурасының дербес дамуын тежейді.

Геосаяси стратегия тұрғысынан екі аймақта да көпвекторлы саясат басымдыққа ие. Таяу Шығыс елдері АҚШ, Ресей, Қытай, Еуропалық Одақ сияқты ірі державалардың ықпалын теңгеруге ұмтылып отыр. Сауд Арабиясы мен Біріккен Араб Әмірліктері АҚШ-пен қауіпсіздік саласында

тығыз байланыста болса, Иран Ресей және Қытаймен стратегиялық серіктестік орнатуда. Түркия өзін аймақтық держава ретінде танытуға тырысуда, ал Израильдің саясаты Батыспен интеграцияға бағытталған. Бұл көпвекторлы дипломатия мемлекеттерге егемендігін сақтауға мүмкіндік береді, бірақ аймақшілік ынтымақтастықтың тереңдеуіне кедергі келтіреді.

Орталық Азияда да ұқсас жағдай байқалады. Қазақстан көпвекторлы дипломатияны сыртқы саясатының негізгі доктринасы ретінде қабылдап, Ресей, Қытай және Батыс арасындағы тепе-теңдікті ұстанып отыр. Өзбекстан соңғы жылдары аймақтық ашықтық пен көпвекторлы бағытты күшейтті. Қырғызстан мен Тәжікстан көбіне Ресей мен Қытайға тәуелді, ал Түрікменстан бейтараптық саясатын жалғастыруда.

Осылайша, көпвекторлы саясат екі аймақта да сыртқы қысымдардан қорғануға және ұлттық егемендікті сақтауға мүмкіндік береді. Дегенмен, көпвекторлы дипломатияның аймақшілік интеграцияға кері әсері бар: елдер сыртқы серіктестіктерге көбірек мән беріп, аймақтық ынтымақтастық екінші қатарға ығыстырылуда. Бұл әсіресе Таяу Шығыста айқын көрінеді, себебі мұнда мемлекеттер көбіне сыртқы державалармен келісім жасау арқылы қауіпсіздік пен тұрақтылыққа кепілдік іздейді.

Зерттеу көрсеткендей, аймақтық ұйымдардың институционалдық әлеуеті жеткіліксіз болып отыр. Араб мемлекеттері лигасы (ЛАГ) араб бірлігін нығайту мақсатын алға тартқанымен, ішкі алауыздықтар мен сыртқы қысымға байланысты нақты нәтижелерге қол жеткізе алмады. ПШЫК энергетикалық ынтымақтастық пен әскери ынтымақтастық саласында белгілі бір жетістіктерге жетсе де, мүше мемлекеттердің арасындағы саяси сенімсіздік пен сыртқы ойыншыларға тәуелділік оның тиімділігін шектеп отыр. Ал Ислам ынтымақтастығы ұйымы (ИБІҰ) ислам әлемін біріктіруші символикалық ұйым ретінде қалыптасқанымен, нақты саяси үйлестіру қабілеті төмен деңгейде қалып отыр. Орталық Азиядағы интеграциялық бастамалар да (Ортазиялық ынтымақтастық, кейінірек – Ортазиялық экономикалық қауымдастық, сондай-ақ Түркі мемлекеттері ұйымы) саяси декларациялардан әрі аса алмай, мемлекетаралық сенім тапшылығы салдарынан әлсіреп келеді.

Сыртқы державалардың ықпалы екі аймақта да шешуші рөл атқарады. Таяу Шығыста АҚШ-тың әскери қатысуы, Ресейдің Сириядағы мәселеге араласуы, Қытайдың энергетикалық жобаларға инвестициясы аймақтанудың бағытына тікелей әсер етсе, Орталық Азияда Ресей мен Қытайдың бәсекелестігі, сондай-ақ Батыс елдерінің энергетикалық әртараптандыруға қызығушылығы аймақтық интеграцияны сыртқы факторларға тәуелді етуде. Бұл халықаралық қатынастардағы реалистік көзқарастарды растайды: мемлекеттер аймақтық институттардан гөрі сыртқы күш орталықтарымен альянстарды маңыздырақ көреді.

Жинақталған салыстырмалы талдау нәтижелері төмендегі кестеде берілген.

Кесте 1 - Таяу Шығыс пен Орталық Азиядағы аймақтанудың салыстырмалы қырлары

Өлшемдер	Таяу Шығыс	Орталық Азия
Энергетикалық саясат	Мұнай мен газ экспорты – негізгі байланыс арнасы; бірақ сенімсіздік интеграцияға кедергі	Транзиттік дәліздер мен әртараптандыруға басымдық; үйлестіру жеткіліксіз
Қауіпсіздік мәселелері	Терроризм, діни экстремизм, ішкі тұрақсыздық	Шекара даулары, су ресурстары, трансұлттық қатерлер
Геосаяси стратегиялар	Көпвекторлы саясат – ірі державалардың ықпалын теңгеру	Көпвекторлы саясат – сыртқы қысымдарды азайту тетігі
Сыртқы державалардың ықпалы	АҚШ, Ресей, Қытай, ЕО және аймақтық ойыншылардың белсенді араласуы	Ресей мен Қытайдың басым ықпалы, Батыс пен Түркия қосымша рөлде
Институционалдық әлеует	ЛАГ, ПШЫК, ИЫҰ сияқты ұйымдар бар, бірақ әлсіз үйлестіру	ЕАЭО, ШЫҰ сияқты ұйымдар арқылы интеграция бар, бірақ егемендік шектеуі байқалады

Кестеден көрініп тұрғандай, екі аймақта да интеграция үдерісінің қозғаушы факторлары ұқсас болғанымен, олардың жүзеге асу деңгейі мен институционалдық тетіктерінің тиімділігі әртүрлі. Таяу Шығыстағы формалды ұйымдар символикалық сипатта қалып, нақты үйлестіруді қамтамасыз ете алмай отыр. Ал Орталық Азияда белгілі бір экономикалық ынтымақтастық байқалғанымен, егемендікті сақтау қажеттілігі мен сенім тапшылығы үдерістің тереңдеуіне кедергі келтіреді.

Жалпы алғанда, Таяу Шығыс пен Орталық Азиядағы аймақтанудың ортақ сипаттары да, ерекшеліктері де анықталды. Екі аймақ та жаһандық нарыққа интеграцияланғанымен, ішкі қайшылықтар мен қауіпсіздік архитектурасының әлсіздігі олардың әлеуетін толық ашуға мүмкіндік бермейді. Соған қарамастан, энергетикалық фактор, көпвекторлы дипломатия және сыртқы державалардың ықпалы бұл екі аймақты халықаралық қатынастардағы стратегиялық маңызы зор аймақтар қатарында ұстап отыр.

Талқылау

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, Таяу Шығыстағы аймақтану үдерістері қарама-қайшылықтарға толы әрі күрделі сипатта дамып келеді. Бір жағынан, энергетикалық әлеует пен геостратегиялық маңызы оны халықаралық қатынастардағы басты назардағы аймаққа айналдырса, екінші жағынан, ішкі саяси тұрақсыздық, этникалық және діни жіктелулер аймақтық интеграцияның толыққанды қалыптасуына кедергі келтіріп отыр.

Энергетикалық фактор аймақтық өзара әрекеттестіктің өзегінде қала береді. Мұнай мен газ экспортынан түсетін табыс Таяу Шығыс

мемлекеттеріне жаһандық экономикада ерекше салмақ береді. Дегенмен, энергетикалық саясат көбіне бәсекелестіктің көзіне айналып, интеграциялық үрдістерді тежейді. Бұл жағдай халықаралық қатынастар теориясындағы неолибералдық көзқарасқа қайшы келеді: өзара экономикалық тәуелділік ынтымақтастықты арттыруы тиіс болса да, Таяу Шығыста ол тұрақсыздықты күшейтіп отыр. Орталық Азияда да энергетикалық әртараптандыруға бағытталған бастамалар бар, бірақ олардың нәтижелілігі шектеулі, себебі мемлекетаралық сенім тапшылығы мен сыртқы қысымдарға бейімделу қажеттілігі басым.

Қауіпсіздік өлшемінде де ұқсас қайшылықтар байқалады. Таяу Шығыста терроризм, діни экстремизм, азаматтық соғыстар және аймақшілік шиеленістер қауіпсіздікті әлсіретуде. Мұндай жағдай аймақ елдерін бірлескен іс-қимылға итермелегенімен, институционалдық үйлестіру деңгейі төмен болып отыр. Араб мемлекеттері лигасы (ЛАГ) ұзақ тарихына карамастан, нақты қауіпсіздік механизмдерін қалыптастыра алмады. Парсы шығанағы ынтымақтастық кеңесі (ПШЫК) энергетикалық және әскери салада қадамдар жасаса да, ішкі сенімсіздік пен сыртқы күштердің ықпалы оның ықпалын әлсіретуде. Ислам ынтымақтастығы ұйымы (ИЫҰ) кең ауқымды халықаралық беделге ие болғанымен, саяси үйлестіруде нақты нәтижелер көрсете алмай отыр. Бұл жағдай Таяу Шығыстағы аймақтанудың «формалды институттары бар, бірақ тиімділігі төмен» феноменін айқын көрсетеді.

Орталық Азиядағы ұйымдар тәжірибесі салыстыруға лайық. Шанхай ынтымақтастық ұйымы (ШЫҰ) қауіпсіздік саласында тиімді платформалардың біріне айналса, Түркі мемлекеттері ұйымы мәдени-өркениеттік бірегейлікті нығайтуға бағытталған. Бұл ұйымдар да бірқатар шектеулерге тап, бірақ Таяу Шығыстағы ұйымдарға қарағанда прагматикалық сипатымен ерекшеленеді. Мұнда посткеңестік ортақ тарих пен геосаяси мүдделер интеграцияны алға жылжытуға мүмкіндік беруде.

Геосаяси стратегия тұрғысынан алғанда, екі аймақта көпвекторлы саясат жүргізуде. Таяу Шығыс елдері АҚШ, Ресей, Қытай және Еуропалық Одақ арасындағы тепе-теңдікті сақтауға тырысады. Бұл саясат мемлекеттердің егемендігін сақтап қалуға мүмкіндік бергенімен, интеграцияны баяулатады. Орталық Азия да ұқсас стратегия ұстануда, мұнда да көпвекторлық сыртқы қысымдарды азайтудың құралы ретінде қолданылады.

Соңғы жылдары аймақтанудың жаңа сын-қатерлері де пайда болды. Біріншіден, климаттың өзгеруі мен су ресурстарының тапшылығы екі аймақта да стратегиялық мәселе ретінде күн тәртібіне шықты. Таяу Шығыстағы Ефрат пен Тигр өзендері, Орталық Азиядағы Әмудария мен Сырдария бассейндері мемлекетаралық даулардың негізгі нысанына айналды. Екіншіден, көші-қон және демографиялық өзгерістер аймақтық

тұрақтылыққа тікелей ықпал етуде. Таяу Шығыстағы босқындар дағдарысы Еуропамен байланыста үлкен мәселе туғызса, Орталық Азияда еңбек миграциясы әлеуметтік-экономикалық тәуелділікке әкеліп отыр. Сонымен қатар, жаңа энергетикалық дәліздер мен жасыл энергетикаға көшу екі аймақта да аймақтық саясаттың жаңа бағытына айналуға.

Теориялық тұрғыдан алғанда, бұл нәтижелер аймақтану теорияларын қайта қарастыруды қажет етеді. Реалистік көзқарас Таяу Шығыстағы қауіпсіздік архитектурасының әлсіздігін жақсы түсіндіреді, себебі мемлекеттер егемендігін қорғауды бірінші орынға қояды. Неолибералдық институционализм аймақтық ұйымдардың тиімділігін асыра бағалағаны анықталды, өйткені формалды институттар нақты интеграциялық нәтижелер бермей отыр. Ал конструктивистік бағыт Таяу Шығыстағы мәдени, діни және өркениеттік факторлардың интеграцияға ерекше ықпалын көрсетеді.

Жалпы алғанда, салыстырмалы талдау көрсеткендей, Таяу Шығыспен Орталық Азия аймақтану үдерістерінде ортақ сипаттарға ие болса да, олардың институционалдық әлеуеті мен саяси-мәдени контексті әртүрлі. Екі аймақта да энергетика мен қауіпсіздік мәселелерінде сыртқы державаларға тәуелді болып қала береді. Дегенмен, бейресми тетіктер мен көпвекторлы дипломатия олардың халықаралық қатынастарда белгілі бір дәрежеде маневр жасауына мүмкіндік береді.

Болашақ зерттеулер үшін жаңа сын-қатерлерді (климат, су тапшылығы, көші-қон, цифрлық технологиялар) аймақтық ынтымақтастық тұрғысынан қарастыру маңызды. Бұл факторлар интеграцияны жаңа деңгейге шығаруы мүмкін немесе керісінше, қосымша қайшылықтар туғызуы ықтимал. Сондықтан Таяу Шығыстағы аймақтануды тек дәстүрлі қауіпсіздік пен энергетикалық саясат аясында емес, кеңірек жаһандық контексте қарастыру қажет.

Қорытынды

Бұл зерттеуде Таяу Шығыстағы аймақтану үдерістерінің күрделі әрі қайшылықты сипаты жан-жақты талданып, оны Орталық Азиядағы ұқсас тәжірибемен салыстыру арқылы бірқатар маңызды қорытындылар жасалды.

Біріншіден, энергетикалық саясат аймақтағы интеграцияның негізгі қозғаушы күші болғанымен, мемлекетаралық сенімсіздік пен бәсекелестік оның толыққанды жүзеге асуына кедергі болып отыр. Мұнай мен газ экспорты Таяу Шығыс елдеріне жаһандық маңыз береді, алайда энергетикалық әріптестік интеграцияны тереңдетудің орнына көбіне саяси-экономикалық бақталастықтың көзіне айналуға.

Екіншіден, қауіпсіздік саласында ортақ қатерлер – терроризм, діни экстремизм, ішкі тұрақсыздық, трансұлттық қылмыс – мемлекеттерді бірлескен іс-қимылға итермелесе де, институционалдық үйлестірудің

әлсіздігі олардың әрекеттерін тиімді етпей отыр. Аймақтық ұйымдар (ЛАГ, ПШЫК, ИЫҰ) формалды тұрғыда бар болғанымен, нақты саяси ықпалға ие емес, көбіне декларативті сипатта қалып отыр.

Үшіншіден, геосаяси стратегия тұрғысынан Таяу Шығыс елдері көпвекторлы саясат ұстанып, АҚШ, Ресей, Қытай және Еуропалық Одақ арасындағы тепе-теңдікті сақтауға тырысады. Бұл тәсіл егемендікті қорғаудың тиімді құралы болғанымен, аймақшілік интеграцияға кері әсер етеді. Дәл осындай жағдай Орталық Азияда да байқалады: мемлекеттер көпвекторлы саясат арқылы сыртқы қысымға төтеп беріп отырғанымен, бұл ішкі үйлесімсіздікті күшейтіп, ортақ институттардың дамуына кедергі келтіреді.

Төртіншіден, салыстырмалы талдау Таяу Шығыс пен Орталық Азиядағы аймақтану үдерістерінің ұқсастықтарын да, айырмашылықтарын да көрсетті. Ұқсастығы – екі аймақ та энергетикалық әлеуетке сүйеніп отыр, сыртқы державалардың ықпалын теңестіруге тырысады және институционалдық әлсіздікке тап болуда. Айырмашылығы – Таяу Шығыстағы интеграция көбіне діни-идеологиялық факторлармен қиындаса, Орталық Азияда ол посткеңестік мұра мен экономикалық әртараптандыру қажеттілігімен шектеледі.

Сонымен қатар, зерттеу аймақтанудың болашағына қатысты жаңа сын-қатерлерді де айқындады. Көші-қон, климат өзгерісі, су ресурстары, энергетикалық өтпелі кезең және технологиялық тәуелділік аймақ елдерін дәстүрлі қауіпсіздік пен энергетикалық өлшемдерден бөлек жаңа ынтымақтастық бағыттарын іздеуге мәжбүр етуде. Бұл факторлар аймақтануды бейресми, икемді және көпқырлы сипатқа бейімдеп отыр.

Осылайша, Таяу Шығыстағы аймақтану тек экономикалық немесе қауіпсіздік құралы ғана емес, сонымен қатар егемендікті сақтау мен сыртқы қысымдарға бейімделудің саяси механизміне айналды.

Зерттеу барысында анықталған заңдылықтар Таяу Шығыс елдері үшін аймақтанудың тек теориялық ұғым емес, нақты саяси тетік екенін көрсетті. Аймақтағы интеграциялық бастамалардың тиімділігі көбіне бейресми ынтымақтастыққа және сыртқы державалармен теңгерімді саясат жүргізуге тәуелді. Осыны ескере отырып, Таяу Шығыстағы аймақтануды жандандыруға бағытталған мынадай практикалық ұсыныстарды ұсынуға болады:

Энергетикалық ынтымақтастықты институционализациялау – аймақтық энергетикалық агенттік құру арқылы мұнай-газ экспортын үйлестіру.

Су ресурстарын басқару жөніндегі көпжақты келісімдер – трансшекаралық даулардың алдын алу үшін.

Аймақтық қауіпсіздік кеңесін құру – терроризм және экстремизм қатерлеріне қарсы ортақ тетік ретінде.

Бейресми дипломатиялық арналарды дамыту – сенім шараларын қалыптастыру үшін академиялық, мәдени және жастар алмасу платформаларын пайдалану.

Орталық Азиямен серіктестікті нығайту – энергетика, көлік дәліздері және су ресурстары бойынша екі аймақтың тәжірибесін ұштастыру.

Жүргізілген зерттеу Таяу Шығыстағы аймақтанудың көпқырлы әрі қайшылықты сипатын ашып көрсетті. Мақалада берілген салыстырмалы талдау бұл үдерістің тек теориялық тұрғыда ғана емес, тәжірибелік деңгейде де халықаралық қатынастардағы маңызды факторға айналғанын дәлелдейді. Энергетикалық саясаттың аймақтық интеграциядағы жетекші рөлі, қауіпсіздік архитектурасының әлсіздігі және көпвекторлы дипломатияның артықшылықтары мен шектеулері сараланып, болашақтағы ынтымақтастықтың әлеуетті бағыттары көрсетілді. Осы тұрғыдан алғанда, зерттеу нәтижелері аймақтық саясатты түсінуге, сондай-ақ халықаралық қауымдастық үшін Таяу Шығыстың стратегиялық маңызын айқындауға үлес қосады.

ӘДЕБИЕТТЕР

[1] Fawcett L. *International Relations of the Middle East*. - 5th ed. - Oxford University Press, 2019. - 424p.

[2] Hinnebusch R. *The International Politics of the Middle East*. - 2nd ed. - Manchester University Press, 2015. - 350 p.

[3] Barnett M. *Dialogues in Arab Politics: Negotiations in Regional Order*. - New York: Columbia University Press, 1998. - 338 p.

[4] Solingen E. *Regional Orders at Century's Dawn: Global and Domestic Influences on Grand Strategy*. - Princeton: Princeton University Press, 1998. - 312 p.

[5] Buzan B., Wæver O. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003. - 564 p.

[6] Gause F. G. III. *The International Relations of the Persian Gulf*. - Cambridge: Cambridge University Press, 2010. - 268 p.

[7] Шайморданова З.Д. Баланс между традиционными и инновационными методами в исследовании и преподавании экономической дипломатии // Известия. Серия: Международные отношения и регионоведение. - 2025. - 60(2). - С.309-328. <https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.60.2.019>

[8] Luciani G. *The Oil and the State: Political Economy of Middle Eastern Oil*. - London: Routledge, 1984. - 281 p.

[9] Fawcett L. *Regionalism and the Middle East* // *International Affairs*. -

2013. - Vol. 89, No. 6. - Pp. 1195-1212.

[10] Kamrava M. The Arab Spring and the Future of the Middle East Regional Order // *Orbis*. - 2014. - Vol. 58, No. 1. - Pp. 65-83.

[11] Acharya A. Constructing global order: Agency and change in world politics. - Cambridge: Cambridge University Press, 2014. - pp. 91-118.

[12] Achcar G. The Middle East and Climate Change: A Political Challenge for the Twenty-First Century // *Globalizations*. - 2021. - Vol. 18, No. 7. - Pp. 1105-1122.

REFERENCES

[1] Fawcett L. *International Relations of the Middle East*. 5th ed. Oxford University Press, 2019, 424p.

[2] Hinnebusch R. *The International Politics of the Middle East*. 2nd ed. Manchester University Press, 2015, 350 p.

[3] Barnett M. *Dialogues in Arab Politics: Negotiations in Regional Order*. New York: Columbia University Press, 1998, 338 p.

[4] Solingen E. *Regional Orders at Century's Dawn: Global and Domestic Influences on Grand Strategy*. Princeton: Princeton University Press, 1998, 312 p.

[5] Buzan B., Wæver O. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, 564 p.

[6] Gause F. G. III. *The International Relations of the Persian Gulf*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, 268 p.

[7] Shaimordanova Z.D. Balans mezhdu tradicionnymi i innovacionnymi metodami v issledovanii i prepodavanii jekonomicheskoy diplomatii [The balance between traditional and innovative methods in the teaching and research of economic diplomacy]. *Izvestija. Serija: Mezhdunarodnye otnoshenija i regionovedenie*, 2025, 60(2), S.309-328 [in Russ.]. <https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.60.2.019>

[8] Luciani G. *The Oil and the State: Political Economy of Middle Eastern Oil*. London: Routledge, 1984, 281 p.

[9] Fawcett L. Regionalism and the Middle East. *International Affairs*, 2013, Vol. 89, No. 6, p. 1195-1212.

[10] Kamrava M. The Arab Spring and the Future of the Middle East Regional Order. *Orbis*, - 2014, Vol. 58, No. 1, p. 65-83.

[11] Acharya A. Constructing global order: Agency and change in world politics. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, p. 91-118.

[12] Achcar G. The Middle East and Climate Change: A Political Challenge for th

АСПЕКТЫ РЕГИОНАЛЬНОЙ ИНТЕГРАЦИИ НА БЛИЖНЕМ ВОСТОКЕ: ПОЛИТИЧЕСКИЕ, ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И В СФЕРЕ БЕЗОПАСНОСТИ

*Курпебаева Г.К.¹

*¹ Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. За последние десятилетия на Ближнем Востоке неоднократно предпринимались попытки регионализации, однако сотрудничество в политической, экономической и сфере безопасности остается ограниченным. В статье анализируются слабые стороны этого процесса: институциональная неустойчивость, дефицит доверия между государствами и высокая зависимость от влияния внешних держав. Исследование основано на методе сравнительного политического анализа и сопоставляет опыт Ближнего Востока с Центральной Азией для выявления особенностей региональной интеграции. Результаты показывают, что энергетическая политика выступает главным каналом взаимодействия, но межгосударственная конкуренция и недоверие препятствуют реализации её потенциала. В области безопасности, несмотря на наличие общих угроз, региональные институты остаются слабыми, а внешние акторы продолжают играть доминирующую роль. Геополитическая многовекторность позволяет государствам сохранять суверенитет, однако одновременно замедляет углубление интеграции. В заключение подчеркивается, что регионализация на Ближнем Востоке развивается преимущественно в неформальном и адаптивном формате, что требует выработки более гибких и многоуровневых механизмов сотрудничества в будущем.

Ключевые слова: Ближний Восток, Центральная Азия, регионализация, энергетическая политика, региональная безопасность, многовекторная дипломатия, международные отношения, интеграция, региональное сотрудничество

REGIONAL INTEGRATION IN THE MIDDLE EAST: POLITICAL, ECONOMIC AND SECURITY DIMENSIONS

*Kurpebayeva G.¹

*¹ Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. Over the past decades, numerous attempts at regionalization in the Middle East have been undertaken, yet cooperation in the political, economic, and security dimensions remains limited. This article examines the weaknesses of these processes, focusing on institutional fragility, lack of trust among states,

and persistent dependence on external powers. Employing a comparative political analysis, the study juxtaposes the Middle Eastern and Central Asian experiences to highlight the distinct features of regional integration. The findings reveal that while energy policy constitutes a major driver of interdependence, interstate rivalry and mistrust hinder its full potential. In the security domain, despite common threats, regional institutions remain weak, with external actors exerting decisive influence. Geopolitically, multi-vector diplomacy enables states to safeguard sovereignty but simultaneously constrains deeper integration. The study concludes that regionalization in the Middle East evolves primarily in informal and adaptive forms, underscoring the necessity of flexible, multi-level frameworks of cooperation for the future.

Key words: Middle East, Central Asia, regionalization, energy policy, regional security, multi-vector diplomacy, international relations, integration, regional cooperation

Автор туралы мәлімет:

Курпебаева Г.К. – PhD, қауымдастырылған профессор, Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: gaziza-k@mail.ru

Информация об авторе:

Курпебаева Г.К. – PhD, ассоциированный профессор, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: gaziza-k@mail.ru

Information about the author:

Kurpebayeva G. – PhD, associate professor, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: gaziza-k@mail.ru

Мақала түсті: 3 Қыркүйек 2025
Жариялауға қабылданды: 25 Қыркүйек 2025

UDC 327

IRSTI 11.25.40

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.020>

GLOBAL DIGITALIZATION AND WOMEN'S EDUCATION: CHALLENGES OF IMPLEMENTING THE INTERNATIONAL AGENDA IN CENTRAL ASIA

*Sarybayev M.¹, Maltabarov A.², Abdikhaparova G G.³

*¹ Narxoz University, Almaty, Kazakhstan

² Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

³ Satpayev University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. In the context of rapid global digitalization, ensuring equal access of women and girls to modern educational opportunities has become increasingly critical. Digital technologies are not only tools for acquiring knowledge but also decisive factors of socio-economic development, shaping both individual and national competitiveness. Central Asia including Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Tajikistan, and Turkmenistan, has formally committed to major international frameworks on gender equality in education, such as the UN Sustainable Development Goals (SDGs), the Beijing Platform for Action, and the CEDAW Convention. Nevertheless, the practical implementation of these commitments continues to encounter significant obstacles.

This article examines international policy documents defining the global agenda in digital education and women's rights and analyzes national strategies and legislative initiatives of the five Central Asian states. The findings reveal that, despite formal progress, several persistent challenges remain: insufficient digital infrastructure, uneven internet access between urban and rural areas, deeply rooted socio-cultural stereotypes that limit girls' professional trajectories, and institutional shortcomings in adopting and enforcing international standards.

A comparative analysis of the level of digitalization in the education sector and women's access to digital resources highlights key areas requiring urgent attention. The article formulates practical recommendations to reduce the digital gender divide, strengthen institutional mechanisms, and enhance the effectiveness of implementing international commitments in the region.

Overall, the study reflects the current state of the issue and emphasizes the need for a comprehensive approach that combines infrastructural, cultural, and governance measures to ensure that the digital era becomes one of equal opportunities for all, rather than a source of new inequalities.

Key words: digitalization, women's education, gender equality, Central Asia, international agenda, digital divide, Sustainable Development Goals (SDGs)

Funding: The research in the article was carried out with grant funding from the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan within the framework of the AR26101553 «Digital Transformation and Women's Education: The Impact of International Policy on Gender Priorities in Central Asia».

Introduction

In the era of global digitalization, information and communication technologies (ICTs) are rapidly permeating all spheres of life, including education. Digital skills and access to online resources have become essential prerequisites for quality education and competitiveness in the labor market [1]. At the same time, the international community emphasizes the need to ensure that digital transformation does not exacerbate existing inequalities, especially gender-based ones. Historically, women and girls have faced discrimination in access to education, and today there is a risk that the «digital divide» between men and women may reproduce or even deepen these disparities [2]. Therefore, integrating the principles of gender equality into the digital education agenda has become critically important.

The Central Asian states, which inherited Soviet legacies of universal literacy and relatively high levels of women's education, on the one hand, have supported key international initiatives on women's rights. All five countries of the region ratified the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) and joined the Beijing Platform for Action of 1995 [3]. On the other hand, the transition to a digital economy and education has been accompanied by new challenges: insufficient infrastructure in remote areas, gender stereotypes regarding technology, disparities in digital skills, as well as institutional constraints. The COVID-19 pandemic starkly highlighted the vulnerability of education systems in the region, with up to 34% of students in Eastern Europe and Central Asia lacking access to distance learning during lockdowns [4], with rural girls being particularly disadvantaged [5].

The purpose of this article is to conduct a comprehensive study of how the global agenda on digitalization and women's education is being implemented in Central Asia, what barriers exist, and what measures are necessary to overcome them. To achieve this aim, the article addresses the following objectives:

To provide an overview of key international documents concerning digitalization and women's right to education.

To analyze the national strategies and legislation of Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Tajikistan, and Turkmenistan in the field of digital education and gender equality.

To identify the main infrastructural, socio-cultural, and institutional barriers that hinder the fulfillment of international commitments.

Comparing the levels of digitalization in the educational sector and women's access to digital opportunities across the region.

To develop recommendations for addressing identified barriers and ensuring more effective implementation of the international gender agenda in the digital education sphere.

Description of Materials and Methods

This study employs an analytical and comparative methodology to explore how global digitalization trends intersect with women's education in Central Asia. The analytical component involves a qualitative review of international

agreements, declarations, and policy frameworks relevant to gender, education, and technology. Key documents analyzed include United Nations treaties (such as CEDAW), global action plans (e.g., the 2030 Agenda and Beijing Platform for Action), and recent outcomes from international bodies (for example, the 2023 UN Commission on the Status of Women recommendations on gender and digital innovation). These texts are examined to identify the commitments and norms that Central Asian countries are expected to implement in advancing women's educational opportunities in the digital era.

In parallel, a comparative analysis is conducted across the five Central Asian republics. This involves comparing national policy documents, strategic programs, and statistical indicators to evaluate each country's approach and progress. Sources reviewed include government strategy papers on digital development and education, national gender equality action plans, and reports from international organizations (UN agencies, OSCE, World Bank) that provide country-specific data. By comparing metrics, such as female enrollment in ICT studies, digital literacy rates, and internet access gender gaps the study highlights similarities and differences in outcomes. The comparative method also extends to examining case studies and initiatives; for instance, evaluating how Kazakhstan's digital education initiatives contrast with those in its neighbors.

Data from scholarly research and official statistics are incorporated to support the analysis. Where available, quantitative data (e.g., percentages of women in STEM education or workforce) are used to illustrate points. The methodology is therefore interdisciplinary, combining elements of legal/policy analysis with comparative education and gender studies. This approach allows for assessing not only each country's internal progress but also how regional trends align with or diverge from global expectations.

International Frameworks: Digitalization, Education, and Women's Rights

The global normative framework encompasses a range of documents that directly or indirectly set out goals for digitalizing education and advancing women's rights. The most important among them are the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs) 2030, the Beijing Declaration and Platform for Action (1995), and the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW, 1979), along with subsequent resolutions.

Sustainable Development Goals (SDGs). The 2030 Agenda for Sustainable Development established two goals of particular importance to this study: SDG 4 «Quality Education» and SDG 5 «Gender Equality». SDG 4 recognizes the right of every individual to inclusive and equitable quality education throughout life, while Target 4.5 specifically requires countries to «eliminate gender disparities in education and ensure equal access to education for vulnerable groups by 2030» [6]. Thus, the global framework confirms that eliminating the gender gap in education is a prerequisite for sustainable development. Meanwhile, SDG 5 is dedicated to achieving gender equality and empowering all women and girls, with Target 5.b calling to «enhance the use of enabling technologies, in particular information and communications technology, to promote the empowerment of

women» [7]. For the first time at such a high level, technological progress was explicitly linked with women's empowerment. The indicator for monitoring progress under SDG 5.b is the proportion of individuals who own a mobile phone, disaggregated by sex [7]. As of 2024, 77% of women worldwide owned a mobile phone compared to 82% of men, meaning women were 7% less likely to own one than men [7]. This data illustrates the persistence of the digital gender divide and highlights the continuing relevance of Target 5.b for all countries, including those of Central Asia.

Beijing Platform for Action (1995). Adopted at the Fourth World Conference on Women, the Beijing Declaration and Platform for Action remains a key reference point for global policy on women's rights. It identified 12 critical areas of concern, including «Education and Training of Women» and «Women's Empowerment». Although in 1995 digital technologies were only beginning to spread, the Platform already recognized technology as a crucial driver of women's rights [8]. In particular, the section on women and the media emphasized the need for equal access of women to new communication technologies. Today, three decades later, digital inclusion is regarded as essential for achieving gender equality [8]. Thus, the Beijing Platform laid the foundation for current initiatives aimed at ensuring women's participation in the digital economy and inspired the development of gender-sensitive technological programs.

CEDAW. The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (1979) is the primary legally binding instrument obligating states to eliminate discrimination on the basis of sex in all areas, including education. Article 10 of CEDAW guarantees women equal rights with men in education: equal access to all levels of education, vocational training, curricula, examinations, scholarships, and the removal of stereotypes through curriculum reforms [9]. For the Central Asian states, all of which have ratified the Convention (Tajikistan - 1993, Kyrgyzstan - 1997, Kazakhstan - 1998, Uzbekistan - 1995, Turkmenistan - 1997), this implies a legal obligation to ensure full and equal participation of girls and women in education at all levels. In 2017, the CEDAW Committee issued General Recommendation No. 36 on the right of girls and women to education, clarifying that states should integrate gender perspectives into education strategies, including technical and digital training, and eliminate barriers from early marriage to gender stereotypes, that prevent women from pursuing education in new fields such as STEM (science, technology, engineering, and mathematics).

In addition to the aforementioned documents, the international agenda encompasses a number of specialized agreements and programs. For instance, the Education 2030 Agenda, enshrined in the Incheon Declaration (World Education Forum, 2015), proclaims gender equality as a central principle: countries agreed that «girls and boys, women and men not only gain equal access to all levels of education but are equally empowered through education» [6]. UNESCO's Strategy for Gender Equality in and through Education (2019-2025) likewise guides states toward transforming education systems, including closing gender gaps in acquiring science and technology skills [6]. The UN Commission on

the Status of Women (CSW), in its annual sessions, devotes particular attention to women and technology. Notably, the priority theme of the 67th CSW session (2023) was «Innovation, Technological Change and Education in the Digital Age for Achieving Gender Equality». The outcome documents of CSW-67 urge states to expand women's and girls' participation in STEM education, invest in their digital literacy, and remove barriers such as online violence and stereotypes that restrict women's participation in ICT. Thus, at the global level, a substantial body of benchmarks and commitments has been accumulated, requiring states including those of Central Asia to take active measures in ensuring equal opportunities for women in the digital era.

In summary, international norms clearly establish the interconnection between digitalization and women's right to education. The Central Asian states have undertaken these commitments, but the extent of their practical implementation depends on national policy. We now turn to how these international principles are reflected in the internal strategies and legislation of the five countries in the region.

Results and Discussion

National Strategies and Legislation on Digital and Women's Education

All Central Asian states declare the development of the digital economy and education, as well as the achievement of gender equality, as policy priorities, which are reflected in national programs and legislative acts. Below is a brief overview of the situation in each country, with attention to strategies for education digitalization and legal guarantees of women's equal access to learning.

Kazakhstan

In Kazakhstan, digital transformation has been proclaimed as one of the strategic directions of national development. The state program «Digital Kazakhstan» (adopted in 2017) covered the period up to 2022 and aimed at the accelerated introduction of digital technologies into the economy and social sphere [10]. Within the education sector, the program set a target for improving the population's digital literacy, including students and teachers. Parallel to this, the State Program for the Development of Education and Science until 2025 identifies education digitalization as a key priority: it envisages the broad provision of schools with computer equipment, connection to high-speed internet, and the development of distance learning and online resources.

According to national legislation, every citizen has the right to education, and gender-based discrimination is prohibited. In 2009, Kazakhstan adopted a special Law «On State Guarantees of Equal Rights and Equal Opportunities for Men and Women», which enshrined the principle of gender equality, including in education [4]. Current education legislation contains a clause guaranteeing equal access to quality education regardless of gender [11].

As a result of these measures, Kazakhstan has achieved near parity in women's participation in education: male and female youth are almost equally covered by secondary education, while in higher education the proportion of female students reaches 50% [11]. Moreover, in some respects women even

outpace men: for example, the share of women among master's and doctoral students is 1.7 times higher than that of men [11]. However, gender disparities remain in the choice of specializations. Women are still underrepresented in ICT and engineering fields. In 2020-2021, the number of men studying ICT disciplines was 2.2 times greater than that of women [11]. A similar pattern was observed in technical and engineering programs, whereas in pedagogy and social sciences women's share exceeded men's [11]. This «horizontal» inequality poses a challenge for policy: the government recognizes the need to encourage girls' participation in STEM. In recent years, with support from the UN and business, initiatives such as «Tech Girls» and «Digital Mom (IT-Äiel)» have been implemented, training women and girls in programming and digital skills [12]. Thus, Kazakhstan has institutionally established equal rights in education and is actively introducing digital solutions, while paying special attention to increasing women's involvement in high-tech sectors where they remain underrepresented.

Kyrgyzstan

In the Kyrgyz Republic, the digital agenda is enshrined in national development documents. The digital transformation program «Sanarip Kyrgyzstan» (Digital Kyrgyzstan) for 2019-2023 set the task of modernizing the economy and social sphere through ICT, including education [13]. At the same time, the Education Development Strategy until 2040 (EDS-2040) identified «education digitalization» as one of its main priorities [14]. This strategic document explicitly highlights the need to train all participants in the educational process in digital skills, to create a unified electronic educational environment, to implement distance learning technologies, and to develop an Education Management Information System (EMIS) [14]. Expanding distance learning and supporting electronic resources are viewed as key conditions for ensuring access to school education for all [14].

The Law of the Kyrgyz Republic «On Education» (amended in 2022) legalized distance learning at all levels as an equal form, granting students in remote learning the same rights and diplomas as those in full-time education [14]. This proved particularly relevant during the COVID-19 pandemic, when schools were forced to move online.

Regarding gender equality, the Constitution of Kyrgyzstan and the Law «On the Basic Guarantees of Gender Equality» (2008) proclaim equal rights for men and women. Women in Kyrgyzstan enjoy almost the same levels of literacy and education coverage as men: as noted by UNDP, the country «has achieved gender parity in educational coverage and literacy levels» [1]. In primary and secondary school, the share of boys and girls is approximately equal, while in higher education parity is also observed (UNESCO data show gross enrollment in higher education at 28% for both men and women) [6].

Nevertheless, problems of «gender segregation» in specializations and subsequent labor market mismatches persist, similar to Kazakhstan. Men predominate in technical universities, while women more often choose humanities and social sciences. Moreover, early marriage and the practice of bride kidnapping (ala kachuu), especially in rural areas, continue to hinder girls' completion of

secondary and higher education [3]. According to OECD estimates, around 20% of girls in Kyrgyzstan leave education due to early marriage [4]. The government acknowledges this problem and, in cooperation with the UN and NGOs, has taken steps to address it, including strengthening penalties for forced marriage and conducting awareness campaigns.

Given limited resources, Kyrgyzstan relies heavily on international support in the area of digital learning. For example, the European Union finances programs for developing digital and media literacy among youth and reducing educational inequalities [15]. UNICEF supports the transformation of rural libraries into centers of digital learning for preschoolers [16]. Thanks to such efforts, as well as a relatively liberal information policy (compared to some neighbors), internet penetration in Kyrgyzstan has grown rapidly in recent years: by 2022, 80% of the population were internet users [17]. According to ITU, internet penetration rose from 45% in 2017 to nearly 80% in 2022 [18], creating favorable conditions for the wider introduction of digital learning.

Uzbekistan

In recent years, Uzbekistan has witnessed an active process of digital modernization, initiated through reforms. President Shavkat Mirziyoyev has proclaimed the course toward building a «New Uzbekistan», in which the program «Digital Uzbekistan-2030» constitutes an integral part. This national strategy, adopted in 2020, is aimed at the comprehensive development of digital infrastructure, e-government, and digital skills among the population [19]. In the field of education, Uzbekistan prioritizes the integration of ICT into schools and universities and the development of online platforms. As early as 2002, a program for the informatization of education had been introduced, and by the 2020s new targets were set to bring school equipment and internet access to modern standards (in earlier strategies, the goal had been to provide internet access to 63% of schools a benchmark already surpassed) [20].

In partnership with international organizations, innovations are being piloted: for instance, with UNICEF's support, an Innovation Center for Education was created to test digital solutions for improving student performance [21]. A key priority is improving teachers' ICT qualifications [22]. For this purpose, experts are invited and training programs conducted (e.g., in 2022, UNESCO engaged specialists to train teachers in digital technologies [22]).

Uzbekistan's legislative framework regarding women's rights has also undergone positive changes in recent years. In 2019, the Law «On Guarantees of Equal Rights and Opportunities for Women and Men» and the Law «On the Protection of Women from Oppression and Violence» were adopted. In 2022, the National Strategy on Gender Equality until 2030 was approved, with implementation carried out in cooperation with UNDP and other international partners [23]. These documents include provisions on promoting women's education, particularly in technical fields, and on eliminating stereotypes.

Formally, women in Uzbekistan enjoy equal access to education, and in practice, the enrollment of girls in schools is nearly universal; literacy rates among women are as high as among men [20]. According to the U.S. Embassy, «women

and girls in Uzbekistan enjoy equal access to education: in 2017, girls constituted 50% of primary school students and 54% of secondary school students» [20]. This demonstrates the preservation of universal education for girls. Moreover, a significant share of women pursue higher education. However, as in neighboring countries, a gender gap remains in digital skills and participation in high-tech sectors. A UNDP study (2022) confirmed the existence of a «gender digital divide» in Uzbekistan: women's digital skills were 24% lower than men's. On average, women are less likely to possess advanced ICT competencies, with the gap especially pronounced among older users (women over 35 had 10% fewer ICT skills than younger women) [23].

Women are also underrepresented in IT specializations: as of 2021, only 17.8% of ICT graduates in Uzbekistan were female. Thus, young Uzbek women remain insufficiently engaged in shaping the digital economy. The state seeks to address this situation by creating technology parks and training programs for girls (e.g., Technovation Girls and IT start-up competitions for women [23]). A presidential decree in 2022 introduced quotas for girls from low-income families when applying to technical universities. Campaigns are also conducted to counter stereotypes that «technology is not for women»: open discussions featuring female ICT leaders have become part of celebrations for the International Girls in ICT Day [23].

In sum, Uzbekistan recognizes in its strategic documents both the necessity of digitalizing education and the importance of gender equality. However, overcoming historical stereotypes and skill gaps requires continued efforts.

Tajikistan

For Tajikistan the least economically developed state in the region, the task of digitalizing education is coupled with serious infrastructural and staffing challenges. Nonetheless, at the highest level the course toward a digital economy has been declared: beginning in January 2025, the period «Years of Development of the Digital Economy and Innovation, 2025-2030» was officially launched by presidential decree [5]. The government has elaborated a Concept for the Transition to Digital Education and a National Education Development Strategy 2020-2030, which envision the expansion of digital learning and distance formats [5]. These documents acknowledge that distance education can simultaneously advance digitalization and accessibility for all-including girls. Yet, in practice, during the COVID-19 pandemic Tajikistan made little use of distance education, and thus these policies have not been tested [5].

Unlike its neighbors, Tajikistan did not close schools for extended periods in 2020-2021 (officially citing the absence of registered COVID-19 cases until mid-2020), and thus a mass transition to online classes did not occur. However, persistent problems of digital underdevelopment remain evident: in 2021, Tajikistan ranked 129th in the world for mobile internet speed and 104th for fixed broadband, making it one of the least connected countries [5]. High connection costs and a shortage of technical equipment are especially acute in rural and mountainous areas.

The legal framework of Tajikistan guarantees women equal rights: the Constitution proclaims equality, and the Law on Education prohibits discrimination. Nonetheless, estimates suggest that up to half of young women in Tajikistan are not engaged in either education or employment often due to early marriage and childbearing [4]. OECD notes that 52% of Tajik women aged 18-24 fall into the NEET (Not in Employment, Education, or Training) category, compared with 30% of men [4]. Traditional norms exert a strong influence: a significant portion of the population (37% in Central Asia) believes higher education is more important for sons than for daughters [4]. Domestic responsibilities disproportionately fall on women: 20% of young women in Central Asia are excluded from education or work due to household duties and caregiving, compared to only 2% of men [4].

These tendencies manifest in the digital era as well. During the pandemic, when learning moved to the home, 40% of girls reported difficulty balancing study with household tasks, compared to 29% of boys [4]. In remote areas of Tajikistan, when attempts were made to organize online classes, only 20% of students could continue learning digitally; the rest lacked internet access or devices [4]. The burden was particularly heavy on girls: a recent survey found that 65% of female students in rural Tajikistan reported that household responsibilities prevented them from using online educational resources (compared to 40% of girls in urban areas) [5]. This disparity underscores that rural girls are in the most disadvantaged position within the digital education system.

Recognizing these challenges, the government plans significant investments in infrastructure (expansion of broadband, subsidized mobile internet), school equipment, and most importantly teacher training. Currently, many Tajik teachers are unprepared for digital education: in the capital Dushanbe, 56% of teachers had internet access, while in some regions only 9-25% could connect at work [5]. Even schools that received computers often failed to use them effectively due to lack of skills and maintenance.

In response, the government, with donor support (World Bank, GPE, UNICEF), is implementing programs to improve teachers' ICT competencies and develop online platforms. A special emphasis is placed on the principle of «equity at the center of digital education strategies» [5]: new initiatives must address the needs of vulnerable groups such as girls, minorities, and rural youth. Proposed measures include subsidized internet for girls, provision of devices to low-income female students, and localization of content into minority languages. In 2023, Tajikistan launched a pilot project with support from GPE and EdTech Hub to integrate technology into schools and exchange experiences with other countries [5].

Thus, although Tajikistan lags in many respects, it demonstrates political will and has begun systemic reforms which, with adequate funding, could reduce the digital divide including the gender divide in the coming years.

Turkmenistan

Turkmenistan represents the most closed and distinctive case in the region. Official state ideology proclaims the priorities of science, education, and progress.

The State Program for Education Development aims to modernize the system, introduce innovative technologies, and train young cadres skilled in IT [24]. A unified electronic education portal for schools and universities has been created [25] particularly relevant during the COVID-19 pandemic, when the need for remote learning also arose in Turkmenistan [26].

However, the real level of education digitalization remains low due to extremely weak internet infrastructure and strict state control over online access. Turkmenistan is among the least connected countries in the world: according to the World Bank, only around 21% of the population used the internet in 2019 [27]. Internet service is expensive, speeds are low, and many international resources are blocked. Under such conditions, mass online learning is hardly feasible: during the 2020 lockdowns, schools largely resorted to traditional methods (distribution of printed materials) rather than internet-based instruction [26].

The government nonetheless reports steps toward digitalization: for example, introducing bans on mobile phones in classrooms (to improve student focus) [28], while simultaneously equipping schools with computer labs through international projects (e.g., the EU BOMCA program supplied a border school with computers and an interactive panel [29]).

Regarding women, Turkmen society is patriarchal, but formally women have equal rights. Turkmenistan ratified CEDAW in 1997 and legally prohibits discrimination. Girls are almost universally enrolled in secondary education, and female literacy is close to 100%. Yet women's broader status is marked by contradictions: on the one hand, relatively high female representation in education and even politics (women comprise 24.8% of the Mejlis deputies [30]); on the other, strong traditional norms emphasizing women's roles within the family. According to UNICEF, 89% of the population believes that children should be raised primarily by mothers, with fathers and kindergartens playing a secondary role [30]. This leads to a double burden on women, limiting their educational and career development.

Digital skills among women remain underdeveloped: a 2019 survey found that only 34.9% of girls and young women possessed at least one ICT skill [30]. By contrast, nearly 95% of women aged 20-24 used a smartphone at least once a week, but mainly for basic purposes (calls, messaging) [30]. Thus, digital literacy requires improvement. The government has declared commitment to closing the gender digital divide: in cooperation with UNDP, projects are being implemented to train women in IT competencies [31]. Nevertheless, progress is constrained by the overall state of internet freedom; as long as online access remains a luxury, genuine digital education and equal opportunities for women remain unattainable.

That said, in its international reporting, Turkmenistan regularly highlights successes: for example, citing legal guarantees of equal access to education for men and women, and the absence of a gender gap in school enrollment. These statements are factually correct in terms of numbers boys and girls attend school in equal proportions but they do not reflect the quality of access, particularly to digital opportunities.

In conclusion, Turkmenistan formally supports the international agenda but lags furthest behind among the five countries in its actual implementation, especially in terms of digitalization.

Comparative Summary of National Overviews

Across all Central Asian states, formal commitments exist to gender equality in education and to digital transformation, with these priorities integrated into strategies and legislation. Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan have adopted extensive programs for education digitalization, encompassing ICT training, online learning, and school equipment [5]. These same countries also have gender equality strategies or laws (e.g., Kazakhstan's Law on Equal Opportunities, Uzbekistan's National Gender Equality Strategy, Kyrgyzstan's National Plan on Gender Equality). Tajikistan and Turkmenistan, despite more limited resources, likewise declare digitalization and women's rights as priorities and adopt relevant concepts and programs.

However, the existence of strategies does not equate to their full realization. The next section will analyze the challenges and barriers that hinder the achievement of stated goals in practice.

Challenges and Barriers to Implementing the International Agenda in the Digitalization Context

The implementation of international commitments (such as SDGs 4 and 5, the Beijing Platform, and CEDAW) in the Central Asian states encounters a complex set of problems. These challenges may be grouped into:

- Infrastructural and technical (related to access to digital technologies),
- Socio-cultural (linked to societal attitudes and gender norms),
- Institutional and legal (related to policies, governance, and legislation).
- Infrastructural and Technological Barriers.

Uneven access to internet and equipment. One of the primary obstacles is the underdeveloped state of digital infrastructure, especially outside major cities. While capitals and large urban centers in Central Asia are relatively well connected, rural areas lag significantly behind. For example, in Kazakhstan internet penetration is estimated at about 90% of the population overall, but connectivity and quality remain much lower in rural regions, limiting access to online education for many rural residents (half of whom are women) [2]. Studies show that only one-third of rural schools in Kazakhstan are equipped with basic computer technology, and many face acute shortages of both computers and internet access [10].

Similarly, in Kyrgyzstan and Tajikistan, many remote schools lacked stable connections at the beginning of the 2020s. During the pandemic, around 70% of students in Tajikistan's rural areas were deprived of reliable internet access [5], making distance education inaccessible for most. In Uzbekistan, despite state efforts to increase the number of schools with internet access, connection quality and speed often remain insufficient for video lessons, particularly outside Tashkent. Turkmenistan remains among the least connected countries globally, with only 21% of the population online [27], the majority in the capital Ashgabat.

High costs and technical constraints. Even when technically available, internet access is often prohibitively expensive. In low-income families, priority access to computers or phones may be granted to sons (for university or work purposes), while daughters' access is restricted. This is indirectly reflected in global statistics: as of 2024, women were 7% less likely than men to own a mobile phone [7]. In Central Asia, mobile internet has played an outsized role due to relatively good cellular coverage, yet traffic costs remain a barrier, especially for data-intensive content such as online lessons. In Tajikistan, during the COVID-19 lockdowns, many students relied only on smartphones; however, high mobile internet costs and the absence of adequate learning apps severely limited their use for educational purposes [5]. Device shortages present another issue: multiple children may share a single phone, or households may lack any computer at all. Girls often receive less screen time under these conditions, as priority is given to brothers or other family members.

Insufficient school equipment. School infrastructure in many places remains unprepared for digital education. There are cases where even supplied equipment remains unused. In Tajikistan, some schools receiving computers failed to implement them due to a lack of maintenance staff and teacher training [5]. In Kazakhstan, studies of rural schools revealed an «acute shortage of modern equipment», with many relying on outdated computers incapable of supporting new software [10]. Unreliable electricity and connectivity in remote areas further disrupt online classes. Such disparities exacerbate educational inequality between urban and rural students a problem with a gender dimension, given that girls are more likely to remain in rural areas (while young men often migrate to cities for study or work).

Cybersecurity and digital safety. Another dimension concerns the absence of a safe online environment. Parents and teachers in the region often express concern that the internet poses risks for girls, including exposure to harmful content, online violence, or fraud. In societies with traditional values (e.g., Turkmenistan, parts of Uzbekistan and Tajikistan), this sometimes leads to restrictions on girls' internet access «for their own protection». A lack of digital safety skills compounds the problem: users are often unaware of how to protect their data, leading to distrust of technology. In Kazakhstan, policymakers stress that digital integration must go hand-in-hand with digital safety; otherwise, the benefits of technology risk being undermined [2]. Women in particular face heightened vulnerability to online risks (gender-based cyberbullying, harassment), which may serve as further barriers to their full use of digital opportunities.

Summary. Infrastructural limitations the «hard» digital divide manifest in connectivity and equipment shortages, disproportionately affecting rural women. Without addressing these deficits (through network expansion, subsidized access, and better school equipment), the international goals of education for all and women's digital empowerment remain difficult to achieve.

Socio-Cultural Barriers

Gender stereotypes and traditional norms. Social attitudes largely determine the extent to which girls can take advantage of new educational

opportunities. In Central Asia, despite women's relatively high levels of basic education, patriarchal views on women's roles persist especially in rural areas and traditional families. From an early age, girls may receive the message that success in science, mathematics, or technology is «not for women». Studies show that stereotypes about what activities are suitable for boys versus girls are already formed in preschool [2]. At school, this is reflected in the belief among both students and often teachers that boys are more inclined toward mathematics and technical subjects, while girls are better suited for the humanities. Such assumptions influence self-esteem and career choice. As a result, women are underrepresented in STEM disciplines: for example, in Kazakhstan, fewer than 32% of students in ICT programs are female [1], while in Uzbekistan the figure is even lower at about 18% [1].

Stereotypes are also reinforced by educational content: an analysis of Kazakhstani school textbooks revealed an extremely limited representation of female characters in physics, computer science, and similar subjects [2]. This fosters the perception among girls that science and technology are male-dominated fields. There are also too few role models: although female engineers and programmers do exist, their visibility in the public sphere is limited. Overcoming this barrier requires efforts to revise teaching materials and promote examples of women in science and IT. Initiatives such as WikiGap, supported by UNESCO, which aims to fill Wikipedia with articles on outstanding women across fields, illustrate such efforts [32].

Priority of family responsibilities. In the region's traditional culture, women are expected to prioritize their roles as wives, mothers, and homemakers. This directly shapes educational trajectories. Girls may be implicitly or explicitly encouraged to view higher education as less important than marrying and bearing children at the «right» time. As a result, some families stop investing in daughters' education after secondary school. Early and forced marriages still occur, especially in rural communities. In Kyrgyzstan, UN estimates suggest that 13.8% of girls under 24 have been subjected to bride kidnapping [3], despite its illegality. In Tajikistan, around 7% of girls marry before the age of 18 [3]. In Uzbekistan and Kazakhstan early marriages are officially less common, yet social pressure persists in rural areas for example, the belief that an unmarried woman over 23 is «overdue» [3]. Consequently, early marriage often leads to interrupted education, with young women abandoning studies and failing to obtain university degrees. Even when secondary education is completed, family pressures may prevent girls from enrolling in higher education. This dynamic contributes to men having higher average levels of tertiary and vocational education than women though Kazakhstan is an exception, where female enrollment slightly exceeds male enrollment, due to urban middle-class dynamics and policies supporting women's education [11].

Under conditions of digital learning, family duties become an even greater obstacle for girls. In traditional schooling, girls at least spend time outside the home, whereas in distance learning settings they are often expected to supervise younger siblings or perform household chores during lessons. The COVID-19

pandemic exposed this issue starkly: according to UNESCO surveys, 40% of girls in the region reported difficulties balancing online study with household duties, compared with 29% of boys [4]. Older girls were often expected to cook or clean while parents worked, while boys were more often allowed to concentrate on lessons. In Tajikistan, the rural-urban divide is evident: 65% of rural girls, compared to 40% of urban girls, reported that domestic responsibilities prevented them from using online resources [5]. Thus, traditional gendered divisions of labor negatively affect girls' education, particularly in remote learning formats.

Social expectations and the «brain drain». Even after obtaining education, women do not always realize their professional potential due to societal pressure. In some communities, it is frowned upon for married women to pursue careers outside the home. This indirectly undermines the motivation to pursue higher education in the first place: why spend years at university if one is expected to stay at home? Such attitudes are especially common in more conservative areas of Uzbekistan, Tajikistan, and Turkmenistan. UNDP notes that «Central Asian women, even when educated, often drop out of economic activity to stay at home caring for children». Female labor force participation is consistently lower than men's: in Tajikistan, for instance, only about 29% of women are economically active, compared to 67% of men [33]. Domestic responsibilities play a key role in this imbalance. This reduces the returns on investment in women's education and reinforces the perception in some families that «basic education is enough for girls, the rest is family».

Resistance from conservative groups. In several countries, initiatives promoting gender equality have faced opposition. Feminist events or even discussions of sexual education may be criticized or banned under pressure from religious or nationalist groups. In Kazakhstan and Kyrgyzstan, peaceful women's rights marches have at times been dispersed [3]. This creates an atmosphere in which teachers may hesitate to openly discuss gender equality or promote «non-traditional» ideas, such as encouraging girls to code or participate in hackathons for fear of backlash from parents. Consequently, progressive initiatives to expand girls' participation in technology may lack broad social support.

Despite these negative factors, there are also positive shifts. The younger generation increasingly recognizes the value of education for all, regardless of gender. In Kazakhstan, for instance, the gender gap in education is minimal, and society broadly accepts women's careers. In Kyrgyzstan, active women's organizations promote girls' rights to education and professional choice. Uzbekistan in recent years has lifted certain informal restrictions on women, such as easing procedures for female students to study abroad. Social and cultural norms are thus gradually transforming, particularly under the influence of globalization and the internet. Accelerating this process is crucial, as without changes in social consciousness, even robust infrastructure will not eliminate barriers to women's participation in the digital sphere.

Institutional and Political Barriers

The gap between policy and implementation. As shown, all Central Asian states have adopted strategies and laws declaring support for education

digitalization and gender equality. The challenge lies in execution and monitoring. Strategic documents sometimes remain on paper due to resource shortages, bureaucratic delays, or insufficient interagency coordination. For example, in Tajikistan, policies on distance learning existed for years, yet no meaningful steps toward implementation were taken until the pandemic [5]. In Uzbekistan, the National Gender Equality Strategy has been adopted, but its provisions such as addressing stereotypes in schools will require sustained effort before they are widely realized.

Insufficient funding and investment. Digitalizing education is costly. It requires procurement of equipment, infrastructure development, teacher training, and digital content creation. Not all regional governments allocate sufficient funds. Education spending as a percentage of GDP in Tajikistan and Turkmenistan is among the lowest in Eurasia, hindering innovation. As a result, many schools have not updated computer equipment in over a decade. Gender equality programs are also often underfunded. Although SDG 5.c calls on countries to establish tracking and financing systems for gender equality [7], in practice budget allocations for concrete measures (such as scholarships for girls in IT) remain small. International donors partially fill these gaps (e.g., World Bank grants for digitalizing schools in Uzbekistan, EU projects in Kyrgyzstan and Tajikistan), but sustainability depends on governments' willingness to maintain funding once grants end.

Lack of expertise within education governance. Administrators and educators responsible for implementing digital and gender agendas themselves often need capacity-building. Many officials from the «old school» may not fully appreciate the importance of gender perspectives or the specifics of digital education. This can lead to misplaced priorities: for instance, focusing solely on purchasing equipment (to «tick a box») without developing pedagogical methods for its use particularly in engaging girls. Horizontal coordination between ministries of education, ICT, labor, and women's committees is also sometimes inadequate. Uzbekistan offers a positive example: discussions on the gender digital divide involved the Ministry of Digital Technologies, Ministry of Education, the Women's Committee, and others jointly [23]. Such integrated approaches, however, remain exceptions rather than the rule.

Insufficient gender-disaggregated data and monitoring. Effective policy requires data on where and how inequalities manifest. Yet, not all countries systematically collect statistics on gender gaps in internet use, digital skills, or participation in distance learning. Without such data, progress on SDG 5.b is difficult to track. A positive example is UNDP's recent gender digital divide assessment in Uzbekistan, which provided concrete figures on women's lag [23]. Similar studies are needed in other states. Official statistics often focus only on aggregate indicators (e.g., internet penetration, number of computers per 100 students), without gender breakdowns. Consequently, gender nuances may remain invisible and unaddressed in policymaking.

Legal barriers and internet censorship. Another institutional factor concerns states' broader internet policies. Here the differences are stark: in Kazakhstan,

Kyrgyzstan, and (more recently) Uzbekistan, internet access is relatively open, whereas in Turkmenistan and, to some extent, Tajikistan it is heavily restricted. Blocking of resources, VPNs, and other tools limits educational opportunities. For instance, if YouTube or similar platforms are inaccessible, students lose access to vast repositories of educational videos. In Turkmenistan, a kind of «cyber-isolation» places students at a severe disadvantage compared to the outside world. While this is primarily a political issue, it directly affects the implementation of international agendas: how can SDG 5.b (women's digital empowerment) be fulfilled if digital technologies themselves are available only to a privileged few?

Institutional biases. Beyond formal laws, informal practices persist. For instance, universities and vocational schools may lack programs encouraging girls to pursue technical fields. Career counseling in schools may continue to direct girls into «traditionally female» professions (teaching, medicine, services) rather than IT. Instances of discrimination in hiring or internships in IT companies against women (e.g., questioning their competence) also occur. Such practices diminish girls' motivation to study ICT. Government institutions should lead by example appointing women to head digital projects, creating flexible working conditions for female programmers with children, etc. Without such measures, well-intentioned declarations risk remaining empty rhetoric.

Overall, institutional barriers in Central Asia are systemic in nature: policies on digitalization and gender equality have not yet become truly «mainstreamed», permeating all decision-making processes. However, there are signs of positive shifts. For example, Kazakhstan's introduction of a 30% quota for women and youth on electoral lists indicates recognition of the need for institutional mechanisms of equality [11]. A similar approach could be applied to education for instance, introducing targeted quotas or programs to increase the share of girls in IT courses, and monitoring the fulfillment of these goals by ministries.

The challenges analyzed are interrelated and often mutually reinforcing. Weak infrastructure amplifies the effects of social factors (e.g., if a household has only one computer with a poor internet connection, the son is more likely to use it for his studies, while the daughter is left without access). Social stereotypes, in turn, can serve as implicit justifications for insufficient investment («why spend money on a digital lab for a rural school if the girls will marry early anyway?»). Successful implementation of the international agenda therefore requires simultaneous action to address barriers in all dimensions technical, cultural, and institutional. Before moving to recommendations, it is important to compare how the Central Asian states rank against one another across key indicators of education digitalization and women's participation.

Comparative Analysis of Central Asian Countries

The five Central Asian states demonstrate both commonalities shaped by their shared history and notable differences in the levels of digital infrastructure, population education, and women's status. To identify priorities, it is important to compare several indicators: internet access, the spread of digital learning, women's participation in education (in general and in STEM), women's digital skills, and the countries' positions in relevant international rankings.

Internet access and connectivity. Based on internet penetration, the states can be divided into three groups:

Leaders: Kazakhstan and Kyrgyzstan. Kazakhstan has the highest proportion of internet users variously estimated between 81% and 90% of the population [2]. These high levels are largely due to developed urban infrastructure (penetration in cities is close to 100%) and state policies to expand access (e.g., projects to extend broadband to 250+ rural settlements). Kyrgyzstan has also shown a sharp rise: by 2022, around 80% of citizens used the internet [2], [17]. This growth is explained by the rapid expansion of mobile internet; in terms of mobile subscriptions per capita, Kyrgyzstan has caught up with its neighbors. Thus, Kazakhstan and Kyrgyzstan are nearly on par in terms of network accessibility.

Middle performer: Uzbekistan. Here, a clear majority has internet access, though not at the same level as Kazakhstan. Estimates vary: officially about 71% of the population were online in 2023 [34], while independent sources put the figure closer to 60-65%. The urban-rural divide remains large: in Tashkent and provincial centers nearly all young people are connected, while access in remote kishlaks is still limited. However, implementation of the Digital Uzbekistan 2030 strategy has already led to cheaper and more widespread mobile internet. In 2022, Uzbekistan entered the global top five countries for internet audience growth. This suggests that it will likely catch up with neighbors in the near future.

Laggards: Tajikistan and Turkmenistan. Tajikistan long ranked last in the region: in 2019, only 26% of the population had internet access, and even by 2023 the rate was only 35-40% [4]. The main causes are mountainous geography, poverty (fewer smartphones), and expensive traffic. Still, progress is visible: operators are extending 3G/4G networks into mountainous areas, and prices are slowly falling. Turkmenistan remains one of the world's most disconnected countries: just 21% of the population used the internet in 2019 [27], and by 2023 the figure was no higher than 30%. Moreover, internet quality is extremely poor, with speeds dozens of times below global averages. Turkmenistan is the only country in the region not directly connected to major internet backbones, relying instead on routes via Russia or Iran, which limits bandwidth. Thus, the regional digital divide between leaders (Kazakhstan) and laggards (Turkmenistan) amounts to around 60 percentage points in population coverage.

Women's access to digital opportunities. Beyond overall access, gender gaps within each country reveal how equally women benefit from connectivity compared to men. Available data show:

Kazakhstan: The situation is close to parity. Official figures indicate that women constitute 51% of internet users [2]. Given that women make up 52% of the population, representation is virtually equal. Women are active online, widely adopting social networks, messaging apps, and services. Thus, the gender gap in access is minimal (a few percentage points, if any).

Kyrgyzstan: Women are reported to account for more than half of social media users (53-57% in different years) [35]. Likely, women's share among internet users is close to their population share (~50%). Earlier surveys noted gender gaps, especially among older age groups (e.g., in 2018, only 25% of

women respondents used the internet compared to 32% of men [36]), but this may now be outdated. With mobile internet widely available, and overall penetration at 80%, women's usage is likely similar (UN Women data show 75% of rural women online compared to 78.6% of men, a ~3-point gap [37]).

Uzbekistan: Precise gender-disaggregated data are limited. However, UNDP estimates suggest women's digital skills are 24% lower than men's [23], implying less active use. GSMA has noted significant mobile internet gender gaps in South Asia, though Uzbekistan is closer to its Central Asian peers. Women likely lag men by 5-10 percentage points in internet use, with young men more likely to own smartphones. Nevertheless, state support is helping to narrow the gap.

Tajikistan: Gender gaps are more pronounced. Young men own mobile phones and gain internet exposure while working abroad, whereas many rural girls lack smartphones. A 2019 USAID survey showed that among Tajiks aged 15–24, 37% of young men and only 30% of young women used the internet a 7-point difference [36]. The gap is larger among older cohorts. Women are thus significantly less connected.

Turkmenistan: No official data are available, but reports indicate that women actually outnumber men among social media users (54.7%) [35]. This may reflect men's reluctance to appear online under state surveillance, while women are more active in permitted areas (e.g., cooking, fashion, communication). However, given the small overall user base, this cannot be equated with equal opportunities. In urban areas, young women likely use the internet as much as men, but in rural areas neither group has significant access.

We compare the five Central Asian countries on digital connectivity and gender parity. Table 1 summarizes key metrics: internet usage, mobile subscriptions, and the Global Gender Gap (GGG) score (higher = greater parity).

Table 1 - Digitalization and Gender Equality Indicators in Central Asia (2023–2024)

Country	Internet Users (% of population)	Mobile Connections (per 100 population)	Global Gender Gap Score (2024)
Kazakhstan	90.9 %	130.5	71.0 %
Kyrgyzstan	77.9 %	161.4	70.0 %
Uzbekistan	76.6 %	91.2	68.1 %
Tajikistan	40.8 %	102.0	67.3 %
Turkmenistan	38.2 %	77.0	- (data unavailable)

(compiled by the authors, Sources: Gender Gap...[4])

Level of Education Digitalization

Kazakhstan: the most advanced. Almost all schools have computers, and the majority are connected to the internet. By 2021, 100% of schools had network access (though at varying speeds). During the pandemic, Kazakhstan transitioned relatively quickly to distance learning, using the national Online Mektep platform and televised lessons. Problems existed especially in rural schools but

overall preparedness was higher than that of its neighbors. The state continues to invest: for example, in 2022 it planned to provide high-speed internet to 90% of rural schools. However, only about one-third of rural schools had a full set of equipment [10], indicating that further improvements are needed.

Kyrgyzstan: a medium level of digitalization. Before COVID-19, distance learning was not widespread. By 2020, only 60% of schools were connected to the internet, and on average there was one computer for every 30 students. During the pandemic, Kyrgyzstan faced difficulties: 34% of students (according to the Eastern Europe and Central Asia region) lacked access to remote learning [4]. Afterwards, the government, with donor support, accelerated reforms, introducing electronic gradebooks and online platforms. Nonetheless, the digital divide between urban and rural areas remains significant: schools in Bishkek and Osh are better equipped, while mountain villages often lack facilities altogether.

Uzbekistan: rapid growth. Whereas previously not all schools had internet access, authorities now claim that practically all schools are connected. Uzbekistan has invested in IT classrooms and launched the «One Village - One Wi-Fi» project for schools. The 2020 lockdown spurred the introduction of televised lessons and the Eduuz online portal. Problems remain: overcrowded classrooms and insufficient equipment for all students. In urban areas, however, many pupils own smartphones, enabling teachers to use messaging apps for learning. A specific gender aspect is evident: women account for over 70% of teachers in primary schools, yet older female teachers are often less confident in using computers than younger male IT instructors. This feminization of the teaching workforce, combined with low ICT skills, may slow digitalization. The government is addressing this by offering ICT training for teachers.

Tajikistan: low level. Until recently, in most rural schools, only administrators had a computer and often without internet. As noted, more than half of teachers in cities had internet access, but in rural districts fewer than a quarter did [5]. Many rural students had never used a computer. Consequently, digital literacy among graduates is very low, especially among girls (who are less likely than boys to gain exposure to computers at home, e.g., through gaming). With international support, Tajikistan has begun equipping schools «from scratch», but the task is immense.

Turkmenistan: officially, all schools are equipped with multimedia classrooms, but in practice equipment in rural schools is often outdated and without real internet access (only local intranet resources). Turkmenistan announced the creation of an e-school, but internet censorship prevents the use of global platforms. Universities are permitted internet access only in closed computer labs with filtering. Thus, digitalization is tightly controlled, diminishing its effectiveness.

Women in Higher Education and Science

It is instructive to compare women's shares at the tertiary level:

Kazakhstan and Kyrgyzstan: women are either the majority or close to parity in universities. In Kazakhstan, ~55% of students are women; in Kyrgyzstan, ~50% [11]. This reflects the legacy of universal access and relatively liberal social

norms: families are willing to educate daughters, and many young women seek higher education. However, significant imbalances persist in technical fields: in ICT, men account for ~70% of students and women 30%, while in education the proportions are reversed (70% women, 30% men) [11].

Uzbekistan: historically, female enrollment was lower (especially in the 1990s), but the situation has improved. By 2022, women made up over 38% of students, with numbers rising as higher education expands (new university branches, incentives for rural girls). Authorities actively promote female participation: for example, rural girls entering universities receive additional scholarships. Yet women remain underrepresented in technical institutions.

Tajikistan and Turkmenistan: female enrollment is generally below 40%. In Tajikistan, male labor migration (many young men work abroad) increases the relative share of women in local universities, but early marriage offsets this effect. In Turkmenistan, traditional norms also limit higher education: although many girls finish school with high marks, a significant portion marry early. Access to universities is further constrained by competitive exams and corruption, where boys may be favored. No exact statistics are available, but indirect estimates suggest women make up ~30% of researchers in Turkmenistan and just over one-third in Tajikistan.

Digital Skills and Participation in the ICT Sector

According to UNDP, gender gaps in digital skills exist across all countries in the region, though their magnitude varies. In Uzbekistan, men's digital skills exceed women's by 24% [23]. Kazakhstan lacks precise figures, but given near-parity in internet access, the gap is likely smaller. Still, women comprise only 15-20% of IT-sector workers (with indicators suggesting women's share of the STEM workforce is around 28%) [2]. In Kyrgyzstan, the estimated gender gap in digital literacy is 7-10%, while in Tajikistan it may exceed 10%.

Women entrepreneurs in ICT remain few, though success stories exist: female founders of start-ups in Kazakhstan, or a young woman in Uzbekistan winning an innovation contest. Structurally, however, women are underrepresented in tech business. A 2022 study showed women in Central Asia to be significantly underrepresented among founders and investors in Web3 companies [2]. This is a global trend but is accentuated in the region. Nonetheless, progress is evident: communities such as Women Techmakers (a Google initiative, with a representative in Turkmenistan) [1] and Girls in Tech clubs have emerged.

International Indices

Global Gender Gap Index (World Economic Forum, 2023): Kazakhstan ranked 65th (of 146), Kyrgyzstan 95th, Uzbekistan 120th, Tajikistan 136th, while Turkmenistan was not ranked (no data, though prior estimates placed it 130-140). These positions reflect overall gender equality progress: Kazakhstan significantly outperforms its peers (rising from 72nd to 65th in the past decade [2]); Uzbekistan and Turkmenistan lag. Much of the variation is due to political indicators (women's representation in governance and the economy). In education, near-parity exists almost everywhere, except for certain tertiary indicators in Tajikistan.

ITU ICT Development Index and the UN E-Government Development Index: Kazakhstan also leads here, ranked 28th globally in the 2022 e-Government Development Index [2]. Kyrgyzstan and Uzbekistan are mid-range (80-100th), while Tajikistan and Turkmenistan occupy low positions (130s). These indices, however, do not disaggregate by gender.

GSMA Mobile Gender Gap Report (2023): Europe and Central Asia are noted as having one of the world's smallest gender gaps in mobile connectivity only 1-2% (nearly full equality), with some exceptions. Kazakhstan and Kyrgyzstan likely fall into this low-gap category, while Tajikistan performs worse.

Summary of the Comparison

Kazakhstan performs relatively well across most parameters (high internet access, minimal gender gap in education, strong legal frameworks). Kyrgyzstan, despite modest resources, has ensured broad access and is close to Kazakhstan in women's participation, though deep-rooted challenges (early marriages, rural poverty) persist. Uzbekistan is improving rapidly but began from a more traditional baseline, leaving it behind in women's STEM participation and digital skills. Tajikistan remains the most problematic: weak digitalization combined with restrictive traditions severely limit women's opportunities. Turkmenistan is unique: it combines near-100% literacy with near-0% openness formally universal education, but very limited digital opportunities. Its isolationist policies mean international digital agendas are minimally implemented.

This comparative overview confirms that there are no «one-size-fits-all» solutions for Central Asia. Policies must take into account each country's distinct level and context. At the same time, common directions of action can be identified that are relevant for the entire region. These are presented in the recommendations.

Recommendations

Given the identified challenges, a comprehensive set of measures is proposed for Central Asian countries to overcome barriers and accelerate the implementation of international commitments in digital education and gender equality. These recommendations target governments, educational institutions, international organizations, and civil society.

Expand digital infrastructure and access. Without a strong technical foundation, other measures are ineffective. States should increase investment in internet infrastructure in rural and remote areas, ensuring affordable broadband for all schools and communities. Steps include subsidized fiber-optic connections for schools, satellite internet in mountain villages, and low-cost or free internet packages for disadvantaged students. Community access centers (libraries, cultural houses) can provide girls with safe digital learning spaces. Kazakhstan's rural IT coworking centers offer a replicable model. Equipment upgrades should be continuous, with minimum annual standards for schools.

Improve digital literacy and skills. Training teachers and students in ICT must be a priority. Teacher preparation programs should include digital literacy, with mentoring for older educators, especially women, who may feel

less confident with technology. Students should acquire practical digital skills from early grades, including coding, information search, and office software. Dedicated STEM programs for girls robotics clubs, hackathons, Technovation competitions should be expanded across the region. Adult women in rural areas also need digital literacy courses (e.g., using smartphones, online services, e-learning platforms for children).

Targeted support for girls and women in education. States should introduce scholarships and grants for girls in IT fields, quotas in technical universities, and mentoring programs. Enforcement of laws protecting girls' right to secondary education, including against early marriage, is critical. Community campaigns and parental engagement should emphasize that digital literacy benefits entire families.

Challenge gender stereotypes and shape public opinion. Revising curricula for gender balance, training teachers on equality, and promoting female role models in ICT are essential. Media should highlight success stories of women in technology. Campaigns encouraging shared domestic responsibilities can help free women's time for study and work.

Institutional reforms and governance. Gender analysis should be mainstreamed into all digitalization projects, with measurable indicators (e.g., the proportion of girls using school internet for learning). Governments should improve gender-disaggregated data collection on ICT access and skills. Multi-sectoral councils involving ministries, IT industry, and women's groups can develop joint strategies. Positive discrimination measures such as quotas in IT programs or requirements for female participation in state digital projects could also be considered.

Flexible learning opportunities. Digitalization enables distance and blended learning, crucial for women balancing education with family duties. States should support online courses, evening classes, and second-chance education for young mothers, while creating mechanisms to certify online-acquired skills.

Safe and inclusive digital environments. Women's full participation requires protection from online violence and harassment. Governments should implement cyberethics in school curricula, create hotlines, and strengthen laws against cyberbullying. Localized digital content in minority languages is also essential to ensure inclusivity.

Regional cooperation and knowledge exchange. Central Asian states should share best practices: Kazakhstan's online schooling, Uzbekistan's IT competitions for girls, Kyrgyzstan's women in digital entrepreneurship, Tajikistan's blended learning via radio, and Turkmenistan's maternal support programs. Regional conferences, supported by UNESCO or UN Women, could lead to a joint strategy on «Digital Education for All Women in Central Asia».

Monitoring and accountability. Governments must report not only nominal achievements but also real outcomes to mechanisms such as CEDAW and the UN Education Forum. Independent monitoring by NGOs and researchers should be encouraged to ensure transparency.

In conclusion, implementing these recommendations requires integrated action at the levels of infrastructure, people, and institutions. With sustained commitment, Central Asian states can ensure that the digital era becomes one of expanded opportunities for women, rather than a new source of inequality.

Conclusion

Digital transformation carries enormous potential for accelerating socio-economic development, but it also risks deepening existing inequalities. For Central Asia where women constitute half of the population and have traditionally enjoyed high levels of basic education it is crucial to ensure that digitalization promotes gender equality rather than undermines it. International frameworks such as the SDGs, the Beijing Platform for Action, and CEDAW clearly emphasize: no woman or girl should be left behind in the digital revolution.

The analysis demonstrates that all five Central Asian states formally recognize this goal and have taken policy steps toward it. Yet the gap between declarations and practice remains wide. Unequal infrastructure, entrenched patriarchal norms, and resource and coordination deficits continue to hinder the full realization of women's rights to education and digital opportunities. Rural women and girls are especially vulnerable, as they face both limited technological access and traditional social pressures.

Each country has its own specific context: Kazakhstan has made notable progress in equal access but still struggles with a «glass ceiling» in STEM; Kyrgyzstan, despite relative openness, is challenged by early marriages and migration; Uzbekistan is modernizing rapidly while overcoming its legacy of closed institutions; Tajikistan is building a digital foundation virtually from scratch; and Turkmenistan, in its isolation, risks falling further behind without decisive reforms. The common denominator is clear: without investing in women and girls, the region's digital future will remain incomplete.

For the international community, Central Asia represents an important test case: here, a relatively strong baseline of female education (a Soviet legacy) intersects with the development challenges typical of emerging economies. Successful closure of the digital gender gap in this region would demonstrate the universality of the SDGs and the Beijing commitments. Yet progress remains uneven, and time is short: with the 2030 SDG deadline approaching, current trends suggest that full gender equality in education and technology access will not be achieved without urgent measures.

Crucially, women's education and digitalization are not separate agendas but mutually reinforcing drivers of development. Educated women enhance national human capital, while digital technologies multiply the benefits of education by providing tools for empowerment, employment, and creativity. Central Asia possesses rich human potential (millions of talented young women) and a growing technical base (expanding telecom and IT sectors). Realizing this potential requires dismantling the barriers identified in this study. Implementing

the global agenda is not merely a matter of prestige but a foundation for sustainable development. Global evidence shows that investment in girls' education yields some of the highest social returns.

The digital era poses a challenge to Central Asia: will the region turn digitalization into a driver of inclusive progress, or will it reinforce divides between urban and rural, men and women? The answer depends on today's choices. This study provides grounds for cautious optimism: the problems are well identified, and the solutions are known. What remains is action from government offices to school classrooms. Global digitalization must not bypass the women of Central Asia; rather, they can become the driving force of the region's digital future if given equal opportunities and freed from barriers. Achieving this would constitute a meaningful contribution by Central Asian states to building a more just and prosperous world, aligned with the spirit of the international agenda.

REFERENCES

- [1] Embracing equality in a digital era in Central Asia. United Nations Development Programme. 2021. <https://www.undp.org/eurasia/press-releases/embracing-equality-digital-era-central-asia#>
- [2] Изменение цифрового равенства в Казахстане -раскрытие силы. <https://bizmedia.kz/2023-03-06-izmenenie-cifrovogo-ravenstva-v-kazahstane-raskrytie-sily/#>:
- [3] Women's Rights in Central Asia. 2020. <https://centralasien.org/en/womens-rights-in-central-asia/#>
- [4] Gender Gaps in Eurasia: The daunting effects of COVID-19. OECD. 2021. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/03/gender-gaps-in-eurasia_e4ea70e6/0b0486aa-en.pdf#
- [5] Digital education transformation in Tajikistan. Global Partnership for Education – GPE. 2025. <https://www.globalpartnership.org/blog/digital-education-transformation-tajikistan#>
- [6] Policy brief: Gender equality in and through education in Central Asia. UNESCO Office in Almaty. 2021. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377910#>
- [7] Sustainable Development Goals. 2025. Goal 5: Achieve gender equality: UNDESA <https://sdgs.un.org/ru/goals/goal5>
- [8] Empowering Women and Girls through DigiKen. Joint SDG Fund. 2025. <https://jointsdgfund.org/article/empowering-women-and-girls-through-digiken#>
- [9] Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. CEDAW, Article 10. 1979. <https://www.wrc.org.uk/blog/education-article-10-cedaw#>
- [10] Boosting Education in Kazakhstan's Rural Schools Through Digitalization. 2024. <https://economykz.org/?p=11865&lang=en#>
- [11] Family and Gender Policies concepts in the Republic of Kazakhstan 2030. CAREC.2022. https://www.carecprogram.org/uploads/RGEG_2022_KAZ_Gender_ENG.pdf#:

[12] Проекты Aqyl Tech и IT-Aiel: массовое обучение цифровым навыкам и ИИ запустили для казахстанцев. <https://astanahub.com/ru/article/proekty-aqyl-tech-i-it-aiel-massovoe-obuchenie-tsifrovym-navykam-i-ii-zapustili-dlia-kazakhstansev>

[13] Digital Kyrgyzstan 2019-2023. <https://dig.watch/resource/digital-kyrgyzstan-2019-2023#>

[14] Kyrgyzstan.

<https://education-profiles.org/central-and-southern-asia/kyrgyzstan/~technology#>

[15] Education Sector Reform in the Kyrgyz Republic: building a sustainable, inclusive, and future-ready education system. <https://share.kz/gngA>

[16] Digital learning and transformation of education strategy. Europe and Central Asia regional strategy. <https://www.unicef.org/eca/reports/digital-learning-and-transformation-education-strategy#>

[17] 5.41 million Internet users in Kyrgyzstan as of beginning 2024. https://24.kg/english/302878_541_million_Internet_users_in_Kyrgyzstan_as_of_beginning_2024/#

[18] Kyrgyzstan. <https://share.kz/gqf0>

[19] Digital Uzbekistan – 2030. <https://oecd.ai/en/dashboards/policy-initiatives/digital-uzbekistan-2030-3968>

[20] Planned Project to Integrate ICT into Basic Education in Uzbekistan. <https://www.adb.org/news/planned-project-integrate-ict-basic-education-uzbekistan#>

[21] How the UN guides Uzbekistan's youth in its digital journey. <https://www.intracen.org/news-and-events/news/how-the-un-guides-uzbekistans-youth-in-its-digital-journey#>

[22] Advancing digital education in Uzbekistan: Wendy Gorton's mission to empower teachers. <https://www.unesco.org/en/articles/advancing-digital-education-uzbekistan-wendy-gortons-mission-empower-teachers#>

[23] Gender Digital Divide: solutions and opportunities to bridge the gap. UNDP Uzbekistan. 2023. <https://www.undp.org/uzbekistan/press-releases/gender-digital-divide-solutions-and-opportunities-bridge-gap#>

[24] The development of education and science is a priority vector of the strategy of neutral Turkmenistan. 2025. <https://turkmenistan.gov.tm/en/post/93863/development-education-and-science-priority-vector-strategy-neutral-turkmenistan#>

[25] Digital Education Portal. <https://iog.edu.tm/en/articles/70#>

[26] Turkmenistan's Digital Education System and COVID-19: Still Waiting for Change. Cabar Asia. 2020. <https://cabar.asia/en/turkmenistan-s-digital-education-system-and-covid-19-still-waiting-for-change#>

[27] Turkmenistan - Individuals Using The Internet (% Of Population). <https://tradingeconomics.com/turkmenistan/individuals-using-the-internet-percent-of-population-wb-data.html#>

[28] Turkmenistan. <https://share.kz/gtdq>

[29] BOMCA 10 enhances digital education in Turkmen border school.

2025. <https://www.bomca-eu.org/en/news/bomca-10-enhances-digital-education-in-turkmen-border-school#>

[30] Situation Analysis of Women and Children (SitAn) in Turkmenistan. 2024. <https://share.kz/gr8f>

[31] Building it competence: empowering Turkmenistan's digital future. <https://www.undp.org/turkmenistan/blog/building-it-competence-empowering-turkmenistans-digital-future#>

[32] Challenging Gender Gap in Kazakhstan Digital Space. 2023. <https://www.unesco.org/en/articles/challenging-gender-gap-kazakhstani-digital-space#>

[33] The effect of CEDAW ratification in Central Asia <http://www.inquiriesjournal.com/articles/528/the-effect-of-cedaw-ratification-in-central-asia>

[34] Uzbekistan's digital policy advancements set the scene for M360 Eurasia. 2025. <https://www.gsma.com/solutions-and-impact/connectivity-for-good/public-policy/uzbekistans-digital-policy-advancements-set-the-scene-for-m360-eurasia/#>

[35] Digital 2025: Kyrgyzstan. 2025. <https://datareportal.com/reports/digital-2025-kyrgyzstan#>

[36] Kyrgyzstan: State of Affairs report. <https://visualgzas.com/wp-content/uploads/2018/02/Kyrgyzstan-State-of-Affairs-report.pdf#>

[37] Sustainable Development Goals And Gender in Kyrgyzstan. <https://data.unwomen.org/sites/default/files/documents/Publications/2023/Kyrgyz-SDG-gender.pdf#>

ЖАҢАНДЫҚ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖӘНЕ ӘЙЕЛДЕРДІҢ БІЛІМІ: ОРТАЛЫҚ АЗИЯДА ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КҮН ТӘРТІБІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ҚИЫНДЫҚТАРЫ

*Сарыбаев М.М.¹, Малтабаров А.А.², Абдыкаппарова Г.А.³

*¹ Нархоз Университеті, Алматы, Қазақстан

² әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

³ Сәтбаев Университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Жаһандық кеңістіктің жедел цифрлануы жағдайында әйелдер мен қыздардың заманауи білім алу мүмкіндіктеріне тең қолжетімділігін қамтамасыз ету мәселесі ерекше маңызға ие болып отыр. Цифрлық технологиялар тек білім алудың құралы ғана емес, сонымен бірге тұлға мен мемлекеттің бәсекеге қабілеттілігін айқындайтын әлеуметтік-экономикалық дамудың шешуші факторы болып табылады. Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Тәжікстан және Түрікменстанды қамтитын Орталық Азия өңірі халықаралық деңгейде білім берудегі гендерлік теңдікке қатысты негізгі құжаттарды ресми түрде қолдайды. Олардың қатарында БҰҰ-ның Тұрақты даму мақсаттары, Бейжің іс-қимыл платформасы және CEDAW конвенциясы бар. Дегенмен, осы міндеттемелерді жүзеге асыру барысында бірқатар кедергілер байқалады.

Мақалада цифрлық білім беру мен әйелдердің құқықтары саласындағы жаһандық күн тәртібін айқындайтын халықаралық құжаттар талданып,

аймақтағы бес мемлекеттің ұлттық стратегиялары мен заңнамалық бастамалары қарастырылады. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ресми жетістіктерге қарамастан, бірқатар күрделі сын-қатерлер сақталуда: цифрлық инфрақұрылымның жеткіліксіздігі, ауыл мен қала арасындағы алшақтық, қыздардың кәсіби траекториясын шектейтін әлеуметтік-мәдени стереотиптер және халықаралық стандарттарды жүзеге асырудағы институционалдық қиындықтар.

Білім беру саласының цифрлану деңгейіне және әйелдердің цифрлық ресурстарға қолжетімділігіне салыстырмалы талдау жүргізу негізінде ерекше назарды қажет ететін басым бағыттар айқындалды. Мақалада цифрлық гендерлік алшақтықты азайтуға, институционалдық тетіктерді күшейтуге және халықаралық міндеттемелерді тиімді орындауға бағытталған нақты ұсынымдар ұсынылған.

Осылайша, мақала мәселенің қазіргі жағдайын бейнелей отырып, цифрлық дәуірде тең мүмкіндіктерге қол жеткізу үшін инфрақұрылымдық, мәдени және басқарушылық шараларды ұштастыратын кешенді тәсілдің қажеттілігін ерекше атап көрсетеді.

Тірек сөздер: цифрландыру, әйелдер білімі, гендерлік теңдік, Орталық Азия, халықаралық күн тәртібі, сандық бөлу, Тұрақты даму мақсаттары

Қаржыландыру: Мақаладағы зерттеу AP26101553 «Цифрлық трансформация және әйелдердің білімі: Орталық Азиядағы гендерлік басымдықтарға халықаралық саясаттың әсері» атты жоба аясында ҚР Ғылым және жоғары білім министрілігінің гранттық қаржыландыруымен жүзеге асырылды.

ГЛОБАЛЬНАЯ ЦИФРОВИЗАЦИЯ И ЖЕНСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ВЫЗОВЫ РЕАЛИЗАЦИИ МЕЖДУНАРОДНОЙ ПОВЕСТКИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

*Сарыбаев М.М.¹, Малтабаров А.А.², Абдыкаппарова Г.А.³

*¹ Университет Нархоз, Алматы, Казахстан

² Казахский Национальный Университет имени Аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

³ Сатпаев Университет, Алматы, Казахстан

Аннотация. В условиях стремительной цифровизации мирового пространства особое значение приобретает вопрос обеспечения равного доступа женщин и девушек к современным образовательным возможностям. Цифровые технологии становятся не только инструментом получения знаний, но и фактором социально-экономического развития, определяющим конкурентоспособность личности и страны. Центральная Азия, включающая Казахстан, Кыргызстан, Узбекистан, Таджикистан и Туркменистан, официально поддерживает ключевые международные

документы в области гендерного равенства и образования, среди которых Цели устойчивого развития ООН, Пекинская платформа действий и Конвенция CEDAW. Вместе с тем, на практике реализация этих обязательств сопровождается многочисленными барьерами.

В статье подробно рассматриваются международные нормативные акты, формирующие глобальную повестку в сфере цифровизации образования и прав женщин, а также анализируются национальные стратегии и законодательные инициативы пяти государств региона. Показано, что наряду с формальными успехами сохраняются серьезные вызовы: недостаточная цифровая инфраструктура, региональные диспропорции в доступе к интернету, устойчивые социально-культурные стереотипы, ограничивающие девушек в выборе профессиональных траекторий, а также институциональные трудности внедрения международных стандартов.

На основе сравнительного анализа уровня цифровизации образовательной сферы и степени вовлеченности женщин в цифровые ресурсы выявлены ключевые направления, требующие особого внимания. В работе представлены практические рекомендации по устранению цифрового гендерного разрыва, укреплению институциональных механизмов и повышению эффективности выполнения международных обязательств.

Таким образом, статья отражает современное состояние проблемы и подчеркивает необходимость комплексного подхода, сочетающего инфраструктурные, культурные и управленческие меры для того, чтобы цифровая эпоха стала временем равных возможностей для всех.

Ключевые слова: цифровизация, образование женщин, гендерное равенство, Центральная Азия, международная повестка дня, цифровой разрыв, Цели устойчивого развития (ЦУР)

Финансирование: Исследование в статье осуществлено при грантовом финансировании Министерства науки и высшего образования РК в рамках проекта AP26101553 «Цифровая трансформация и женское образование: влияние международной политики на гендерные приоритеты в Центральной Азии».

Information about the authors:

Meiram Seisenbaevich Sarybayev - PhD, Associate Professor, Narxoz University, Almaty, Kazakhstan, smeiram81@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8420-9255>, ResearcherID: B-1728-2015, Scopus Author ID: 57202092354

Arsen Askaruly Maltabarov - PhD Candidate, Lecturer of the Department of International Relations and World Economy, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, Maltabarov.Arsen@kaznu.kz, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8864-6049>

Galiya Akhmetkhanovna Abdikhaparova - Master of Arts, Senior lecturer of Satpayev University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: g.abdikhaparova@satbayev.university, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7467-0010>

Авторлар туралы мәлімет:

Мейрам Сейсенбайұлы Сарыбаев - PhD, қауымдастырылған профессор, Нархоз Университеті, Алматы, Қазақстан, smeiram81@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8420-9255>, ResearcherID: B-1728-2015, Scopus Author ID: 57202092354

Арсен Асқарұлы Малтабаров - PhD кандидаты, Халықаралық қатынастар және әлемдік экономика кафедрасының оқытушысы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, Maltabarov.Arsen@kaznu.kz, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8864-6049>

Галия Ахметхановна Абдихапарова - Гуманитарлық ғылымдар Магистрі, Сәтбаев Университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: g.abdikhaparova@satbayev.university, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7467-0010>

Информация об авторах:

Мейрам Сейсенбаевич Сарыбаев - PhD, ассоциированный профессор, Университет Нархоз, Алматы, Казахстан, smeiram81@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8420-9255>, ResearcherID: B-1728-2015, Scopus Author ID: 57202092354

Арсен Асқарұлы Малтабаров - кандидат в PhD, Преподаватель кафедры МО и МЭ, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан, Maltabarov.Arsen@kaznu.kz, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8864-6049>;

Галия Ахметхановна Абдихапарова - Магистр гум.наук, Сатпаев Университет, Алматы, Казахстан, e-mail: g.abdikhaparova@satbayev.university, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7467-0010>

Received: September 01, 2025

Accepted: September 25, 2025

UDC: 327

IRSTI 11.25.40.

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.61.3.021>

THE AMERICAN AND SOUTH KOREAN MILITARY AND ECONOMIC RELATIONS' DEVELOPMENT DYNAMICS

* Bugytayeva S.K.¹

¹* Kazakh Ablai khan University of international relations and world languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article examines the development of bilateral relations between the United States of America and the Republic of Korea, with a focus on diplomatic, military, and economic dimensions. It provides historical context, highlighting the evolution of ties from the Cold War era to the present, and analyzes contemporary challenges facing the two nations. The study relies on secondary sources and literature review to explore the foundations of the US-ROK alliance and the influence of American foreign policy on South Korea's development. The theoretical significance lies in better understanding the roots of the bilateral partnership, while the practical relevance is found in evaluating strategic cooperation across three main dimensions: politics, military defense, and economic investment. The article aims to contribute to scientific knowledge by offering insights into how this alliance has shaped both countries' foreign policy agendas and regional stability.

The main findings show that South Korea has taken an active role in the Indo-Pacific economic order, combining cooperation and “hedging” to maximize benefits and minimize risks. The study confirms that the U.S.-ROK alliance reflects a new type of alliance policy, where networks, interconnections, and strategic economic alignment play a key role not just military power.

This research employs qualitative and historical-comparative analysis of key government strategies and speeches by top officials, as well as expert research analysis. The article may be useful for scholars of international relations, policymakers, economists, diplomats, as well as students and graduate researchers studying Korea-U.S. relations.

Key words: Republic of Korea, United States of America, alliance, politics, economics, bilateral relations, military cooperation, balancing

Introduction

In today's interconnected world, nations are compelled to form alliances, join international organizations, and engage in ongoing dialogue even disputes, with other countries. While some states may pursue peaceful policies, the global landscape makes it difficult to remain unaffected by the actions of allies or adversaries. In this case, we surely can affirm that the Republic of Korea (South Korea) is no exception.

Bilateral relations between the Republic of Korea and the United States of America have deep historical roots, dating back to the era of the Joseon Dynasty

and to the Treaty of Friendship, Commerce and Navigation which was concluded after 10 years of the misunderstanding and conflict that occurred between today's allies. However, significant developments began in the aftermath of World War II and during the Cold War, a time marked by ideological and geopolitical rivalry between the United States and the Soviet Union. Although the term "Cold War" refers to conflict without direct warfare between superpowers, proxy wars and regional confrontations such as those on the Korean Peninsula in the defined the period.

The division of Korea into North and South following the Korean War laid the foundation for the modern ROK-US alliance. Since then, the United States has played a pivotal role in South Korea's security, economy, and positioning on the global stage. The alliance remains central to South Korea's defense strategy, including the provision of a so-called "nuclear umbrella" by the U.S. to deter North Korean aggression. In addition to military cooperation, American investments have significantly contributed to South Korea's economic growth, making bilateral economic ties another crucial pillar of the relationship.

Today, South Korea is among the top five economies in Asia and ranks second among 17 economies in Southeast Asia, East Asia, and Oceania. According to the Global Innovation Index 2024, the Republic of Korea ranks sixth among 51 high-income economies and second in its regional group—surpassing even China. This achievement is remarkable for a country once dubbed a "shrimp among whales" in a region dominated by global powers [1].

Description of Materials and methods

This study employs a qualitative research methodology based on secondary data analysis. The primary sources include academic articles, policy reports, government publications, historical documents, and statistical data from international organizations such as the OECD, Congressional Research Service as well as official key papers of both Governments. The analysis focuses on three core areas of the ROK-US bilateral relationship: political-diplomatic history, military cooperation, and economic interaction.

A historical-comparative approach was used to trace the evolution of the alliance from the post-World War II era to the present. This method allows for identifying key turning points and trends that have defined the relationship over decades. The data was synthesized and critically reviewed to assess both the theoretical underpinnings and practical outcomes of the bilateral cooperation between the Republic of Korea and the United States.

The research also incorporates case study elements, focusing on pivotal events such as the Korean War, the Mutual Defense Treaty (1953), the deployment of THAAD (2017), and recent developments in U.S. Indo-Pacific strategy. This approach helps illustrate how broader geopolitical shifts influence bilateral relations.

Results

Historical Overview of US-ROK relations

Diplomatic relations between the United States and Korea were first established 143 years ago during the late Joseon Dynasty. The 1882 Treaty of Peace, Amity, Commerce, and Navigation served as the foundational agreement between the two nations, and in 1883, the first official American envoy arrived in Korea. These early diplomatic ties continued until 1905, when Japan began its colonial occupation of the Korean Peninsula. Under Japanese rule, which lasted for approximately 35 years, formal relations between Korea and the United States were effectively suspended. It was not until 1949, it took place only after four years when Korea regained independence, hereinafter the Republic of Korea (ROK) and the United States formally reestablished diplomatic ties [2].

The modern era of US-ROK relations began during the Cold War, a period defined by ideological confrontation and global power rivalry. Facing immediate threats from the North Korean regime, South Korea required international support to ensure its survival and sovereignty. The United States responded by extending military aid, and following the outbreak of the Korean War (1950–1953), American forces played a decisive role in defending the South. This military intervention laid the groundwork for the 1953 Mutual Defense Treaty (MDT), which formalized a strategic alliance that remains central to U.S. security interests in Northeast Asia. Deep down the signed-on 1 October 1953 the MDT established strong either security or economical connection in the U.S.-ROK affairs. Moreover, in the frame of the Mutual Defense Treaty in 1967 was concluded another supplementary document called Status of Forces Agreement (SOFA) that regulates the status and conditions of the American troops' presence in South Korea.

It is important to recognize that US-ROK relations are rooted in a deep historical context, often positively emphasized by both nations. Over the decades, this alliance has evolved beyond military cooperation, encompassing significant economic, political, and cultural dimensions. Today, South Korea is considered one of the United States' most reliable and strategic allies in the region. Looking back to the history again, South Korea was not obliged, by any of international contracts, to take part in Vietnamese war, so the decision to send Korean 350,000 troops showed Korean interaction into American problems based on bilateral consent and ROK's strategical interests only. In the time following the decision of the President Park Chung-hee's administration brought to the economy of the country all about 235.6 million dollars as aid, credits and contracts for conglomerates, which after was the "start" button for "the Miracle on the Han River" [3, p.22].

Nevertheless, the bilateral relationship is not without challenges. One of the most pressing geopolitical dilemmas involves South Korea's position between two great powers: the United States and the People's Republic of China. As China continues to rise economically and militarily, it has become increasingly difficult for Seoul to navigate the complex dynamics of regional competition. While the United States remains South Korea's primary security guarantor, China is also

South Korea's largest trading partner but at the same time China plays the main role of the biggest counterpart of the USA. This has placed Seoul in a delicate position and some scholars even describe as a balancing act between strategic and economic interests.

The metaphor of South Korea as a “shrimp among whales,” often used to describe its historical vulnerability in a region dominated by powerful neighbors, is gradually being reconsidered. As Professor Ramon Pacheco Pardo of King's College London notes, South Korea has transformed into a “whale” in its own right, especially through the expansion of its global soft power, technological innovation, and cultural exports [4].

Military Relations and Strategic Alliances

Military cooperation has long served as a foundational element of the U.S.-Republic of Korea (ROK) alliance. One of the most recent developments in bilateral defense collaboration is the 24th Korea-U.S. Integrated Defense Dialogue (KIDD), held on April 11, 2024, and publicly detailed by the U.S. Department of Defense. The dialogue reinforced three core pillars of the alliance: (1) enhancing extended deterrence against the Democratic People's Republic of Korea (DPRK); (2) modernizing alliance capabilities through scientific and technological collaboration; and (3) strengthening U.S. regional security cooperation with allies in the Indo-Pacific [5].

The year 2023 also marked a symbolic milestone, the 70th anniversary of the U.S.-ROK alliance, commemorated through a joint statement affirming the enduring value of their strategic partnership. The alliance has continuously evolved since the Korean War, adapting to new regional and global security challenges.

U.S. presidential elections are a recurring source of concern for South Korea, as leadership changes in Washington often influence the direction of foreign policy. For instance, the possibility of a second term under President Donald Trump raised anxieties in Seoul due to his administration's previous demands for increased South Korean financial contributions to host U.S. troops and his unpredictability in alliance management. Although these concerns remain speculative, they underscore the ROK's vulnerability to shifts in U.S. political leadership. However, following the updates of South Korean political changes as the impeachment and subsequent removal of his predecessors and inauguration of new president Lee Jae-myung took the worries about already selected president Trump away. In reality, the biggest “headache” of the whole world was the new tariff policy of the U.S. declared by the president Donald Trump, the wind of changes hit many countries without any exclusion but to be fair the ROK could change the rate from 25% up to 15%, in the today's reality the result is remarkable and gives us the base to declare about close connection between U.S. and ROK [6].

In a January 2024 press conference in Washington, D.C., South Korean Ambassador Cho Hyundong reaffirmed the nation's commitment to deepening trilateral cooperation with the United States and Japan in the face of increasing North Korean provocations. He also emphasized the continued operation of the

Nuclear Consultative Group (NCG), which serves as a platform for strengthening extended deterrence mechanisms and improving communication in crisis scenarios.

Beyond institutional frameworks, the influence of American values on South Korean policy, particularly regarding human rights and the treatment of North Korean defectors remains strong. South Korea's public and government alike show solidarity with North Koreans suffering under the authoritarian regime, mirroring U.S. advocacy efforts.

While the global spotlight in recent years has focused on other major conflicts such as Russia's invasion of Ukraine and violence in the Middle East, the North Korean threat has not diminished. On the contrary, the DPRK has used its strategic partnership with Russia to circumvent international sanctions. It has emerged as a major arms supplier to Moscow, raising the possibility of reciprocal military or political support that could destabilize the Korean Peninsula further.

To understand the broader context of U.S.-ROK military ties, it is essential to examine regional defense frameworks. Although South Korea is not a formal member of QUAD (U.S., Japan, India, Australia) or AUKUS (U.S., U.K., Australia), it has increasingly aligned with the strategic objectives of these coalitions. In 2023, the leaders of the United States, Japan, and South Korea issued a joint statement emphasizing trilateral defense coordination.

Analysts close to President Yoon Suk-yeol's administration argued that cooperation with Japan is becoming increasingly practical and necessary. Japan's advanced anti-submarine warfare capabilities and missile-tracking systems are considered valuable in countering North Korean threats. As one expert noted, "If it is necessary to contain the threat from North Korea, then all possible efforts must be combined—including those of Japan" [7]. However, after the impeachment of the President Yoon, since June 4 of the current year, South Korea has a new president – Lee Jae Myung and perhaps new regime. In the frame of the recent political changes, we can just predict the upcoming scenario.

Despite these collaborative efforts, some South Korean analysts raise concerns about the perception of their country's military status. According to the Global Firepower Index of the year 2024, South Korea ranks below the military powers of the United States, Russia, China, and India, and even behind Japan, which ranked in the global top ten. This raises the question: Is the South Korean military seen as secondary in comparison to its allies, or is its role undervalued in the broader alliance structure? [8]

Moreover, while the People's Republic of China (PRC) is widely viewed as a strategic competitor to the United States, South Korea maintains a more nuanced relationship with Beijing. The ROK must constantly navigate between its economic interdependence with China and its military obligations to the United States—a diplomatic tightrope that reflects its broader strategy of strategic ambiguity. South Korea's ability to manage these competing pressures is critical to ensuring regional security and maintaining the balance of power in East Asia.

Political and Diplomatic Cooperation

The political and diplomatic relationship between the Republic of Korea

and the United States has evolved significantly since its formal reestablishment in 1949. Initially shaped by the geopolitical imperatives of the Cold War, the partnership was largely centered on containing communist expansion in East Asia. The Korean War (1950–1953) served as a turning point, after which the United States became South Korea’s primary security partner, formalizing their alliance through the 1953 Mutual Defense Treaty. From that moment on, the bilateral relationship became institutionalized through military agreements, political dialogues, and joint efforts in regional diplomacy.

During the Cold War, South Korea was viewed by Washington primarily through a strategic lens as a frontline state in the ideological battle against communism. As such, American foreign policy largely supported South Korean regimes, including authoritarian governments, so long as they maintained an anti-communist stance. However, the 1980s marked a shift in U.S. policy, especially under President Ronald Reagan, who began placing greater emphasis on democratization as a component of American global leadership. This coincided with South Korea’s own democratic transition in 1987, a key moment that helped align the two countries not only strategically, but also ideologically.

With the advent of democracy, political cooperation between Seoul and Washington deepened further. The alliance extended beyond security interests to encompass shared values such as democratic governance, human rights, and rule of law. Over time, the bilateral political dialogue expanded into new areas, including non-proliferation, climate change, public health, and global development initiatives.

In the post-Cold War and 21st-century context, U.S. administrations have pursued different strategies in Asia, each shaping the ROK-U.S. partnership in distinct ways. The Obama administration’s “Pivot to Asia” reaffirmed America’s commitment to regional allies, including South Korea, by expanding diplomatic and military engagement. This policy emphasized multilateral cooperation and a rules-based regional order, positioning Seoul as a critical partner in maintaining Indo-Pacific stability.

The Trump administration, by contrast, took a more transactional approach. While affirming the military alliance, it frequently pressured South Korea to increase its financial contributions to host U.S. forces under the Special Measures Agreement (SMA). This created friction in the alliance, though cooperation continued on key issues such as North Korea’s denuclearization and trade realignments.

Under President Joe Biden, the tone of diplomacy has returned to a more traditional alliance-based approach. The Biden administration emphasizes multilateralism, values-based diplomacy, and strategic competition with China. In this framework, South Korea plays an increasingly important role—not only as a regional security partner but also as a global stakeholder. In recent years, the two countries have intensified coordination on global issues such as climate change, supply chain security, and emerging technologies [9].

South Korea’s growing participation in trilateral cooperation with Japan and the United States, particularly in light of shared security threats from

North Korea and challenges posed by China, also illustrates the maturing of its diplomatic posture. Despite historical tensions between Seoul and Tokyo, Washington continues to encourage deeper trilateral coordination. This signals a shift from a purely bilateral alliance structure to a broader regional strategic architecture in which the ROK plays a central role.

In conclusion, political and diplomatic cooperation between South Korea and the United States has undergone substantial transformation from a relationship driven by Cold War exigencies to a multifaceted partnership grounded in shared democratic values, regional stability, and global cooperation. As global power dynamics shift, the depth and flexibility of this alliance will remain critical for both nations' long-term strategic interests.

Economic Relations and Investment Trends

In the recent decades, the economic growth of South Korea shows incredible results and during 1960-1990 yy. South Korea was a part of so called "East Asian Tigers", so the country after all troubles that was faced with recovered and became one of the leading economies in Asian region, undoubtedly that the economic mystery of Korea could not happen without American support. Moreover, these relations have two beneficial sides: the ROK is one of the key partners of America in Asian Pacific Region in the fields of politics, military and economics as well. Nowadays, Korean economics is on the top, therefore, South Korea is strong economic power which is playing the main role not only in the Asia-Pacific region but also worldwide.

Economic relations between South Korea and the United States received new momentum in 2011, when the Free Trade Agreement (FTA) between the two countries was ratified. Although the ratification process took several years, the agreement significantly strengthened bilateral relations. While no other major agreements have been signed since then, this FTA is considered one of the most important and is often compared to North American Free Trade Agreement (NAFTA).

Between 2011 and 2024, U.S. exports to South Korea increased from \$63.1 billion to \$93.4 billion, while imports from South Korea surged from \$67.5 billion to \$148.9 billion, resulting in a growing U.S. trade deficit of approximately \$55.5 billion by 2024. This imbalance is primarily driven by strong South Korean exports in key sectors such as electronics, automobiles, and industrial machinery.

Foreign direct investment (FDI) trends further demonstrate the strategic dimension of economic ties. As of 2023, the cumulative stock of South Korean FDI in the United States reached \$76.7 billion, while U.S. FDI in Korea amounted to \$35.6 billion. Moreover, South Korea ranked among the top sources of greenfield investment in the U.S. in 2023, committing \$21.5 billion to new projects, particularly in semiconductors, electric vehicles, and battery manufacturing [10].

These developments align with the broader U.S. Indo-Pacific Strategy, which emphasizes secure supply chains, technology cooperation, and industrial resilience. As the geopolitical competition between the U.S. and China intensifies, South Korea's economic alignment with Washington has gained new strategic relevance.

The asymmetry in trade and investment flows also reflects broader theoretical frameworks such as weaponized interdependence, where networked economic ties are no longer neutral but can be used for leverage or coercion. For Seoul, hedging remains essential: the ROK aims to maximize economic gains from both major powers while reducing exposure to systemic risks.

Overall, the U.S.–ROK economic relationship has evolved beyond trade liberalization. It now functions as a cornerstone of regional resilience and a testbed for hybrid economic-security cooperation in a contested Indo-Pacific order.

The empirical analysis demonstrates that the Republic of Korea and the United States have significantly expanded their economic engagement over the past decade, both in volume and strategic scope. U.S. exports to South Korea grew from \$63.1 billion in 2011 to \$93.4 billion in 2024, while imports increased from \$67.5 billion to \$148.9 billion over the same period [9]. This trend has led to a widening trade deficit for the U.S., reaching –\$55.5 billion in 2024. Simultaneously, South Korean FDI in the U.S. reached \$76.7 billion, exceeding the \$35.6 billion in U.S. investment in Korea [11].

Strategically, the data reveals that South Korea has become one of the most active middle powers in the Indo-Pacific, engaging in minilateral mechanisms such as Chip 4, IPEF, and U.S.–Japan–ROK trilaterals. This participation reflects Seoul's effort to ensure technological and economic resilience while preserving autonomy in the face of U.S.–China rivalry.

The findings also support key theoretical frameworks. Neoclassical realism explains how systemic pressures are filtered through domestic constraints and elite perceptions, accounting for South Korea's hedging posture. Meanwhile, the concept of weaponized interdependence is validated through South Korea's exposure to economic coercion, most notably in the THAAD episode and ongoing semiconductor diplomacy.

Challenges and Prospects for Future Cooperation

Despite the growing economic and strategic alignment between the Republic of Korea and the United States, the bilateral partnership faces multiple challenges that may complicate future cooperation. These challenges stem from both structural pressures in the international system and domestic-level constraints in each country.

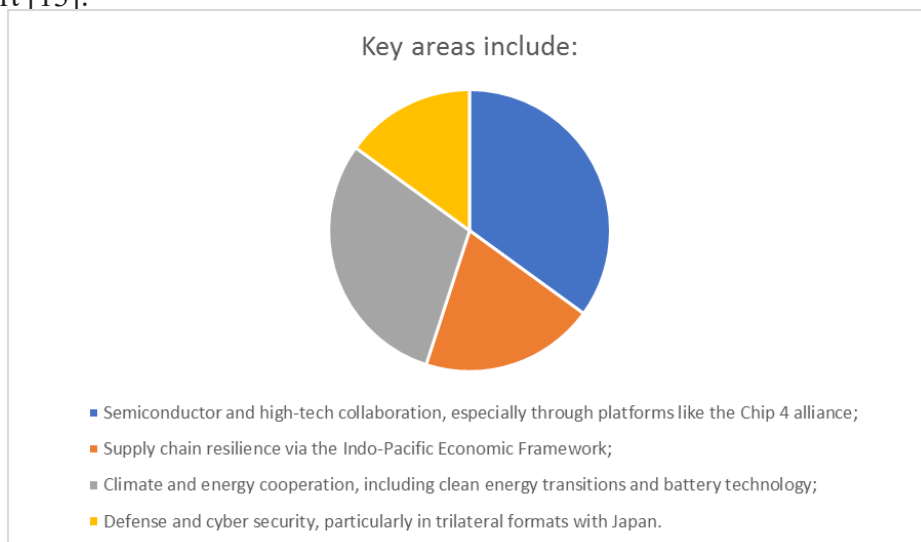
One of the primary challenges is the structural dilemma of systemic competition between the U.S. and China. As the rivalry intensifies, Washington continues to promote economic decoupling from Beijing, especially in high-tech sectors such as semiconductors, AI, and critical minerals [12]. However, South Korea maintains deep economic ties with China, its largest trading partner, making it vulnerable to both supply chain disruptions and economic coercion, as exemplified during the THAAD missile defense dispute in 2017.

This strategic ambivalence places Seoul in a difficult position: it must balance alliance obligations with the U.S. while managing its economic interdependence with China. This reality fuels a “hedging strategy”, in which South Korea seeks to avoid full alignment with either power while preserving flexibility in foreign and economic policy.

At the domestic level, political polarization and changes in leadership can also affect the trajectory of cooperation. While recent South Korean administrations have been broadly pro-alliance, public opinion remains cautious about entanglement in U.S.-led containment strategies, especially those perceived as anti-China [13]. Moreover, three years earlier another survey but with the same content was conducted by the Carnegie Endowment for International Peace in November 2019, Seoul, where the respondents were comparing and placing by the most attractive and non-attractive country for the citizens of South Korea. Their replies mostly were placing China to one of the last points, for instance, North Korea was awarded with the last position and China just before the DPRK. Among the list of the countries which should be positioned were the following as the United States of America, Japan, North Korea and China. Doubtless fact that during last 80 years American and Korean relations have been tightening and most of the Koreans have warm feelings about American citizens, culture and the country itself. However, there should be focus the attention that Japan and South Korea based on their history had not the friendliest affairs, as a result in the phenomenon called “historical memory” there is still background tensions. Obviously, in spite of these tensions Japan and South Korea are in one ally-block connected to the U.S., either economically or politically also. In the light of these “ties” the Peoples’ Republic of China is less attractive to the citizens of South Korea, this is particularly true in the neighborhood with the one of the rising empires of the century which is at the same time the biggest enemy of “big brother”.

Similarly, shifts in U.S. foreign policy priorities such as renewed focus on domestic industrial policy or electoral uncertainty may also limit long-term predictability.

Nonetheless, there are clear prospects for deepened and diversified cooperation, to demonstrate the key areas, there can be shown the following pie-chart [13]:

Pie-chart 1 – Key areas

In addition, both countries increasingly recognize the importance of middle-power diplomacy and networked minilateralism as mechanisms to navigate a fluid regional order. Rather than relying solely on rigid bilateral alliances, South Korea and the United States are investing in flexible, issue-specific coalitions that can respond to transnational challenges without triggering bloc-based polarization.

If managed carefully, these new institutional pathways offer strategic autonomy for South Korea and regional leverage for the United States. Ultimately, the future of U.S.–ROK cooperation will depend on the ability of both governments to align their strategic objectives without overstepping political, economic, or societal constraints.

Conclusion

Concluding the main idea of this study, we are taking courage to highlight South Korea's complex position as both a beneficiary and a risk-bearer in the emerging Indo-Pacific economic order. Far from being a passive actor caught between two great powers, South Korea is leveraging its strategic position to become an active node in a networked regional architecture. Through a careful combination of cooperation and hedging, Seoul is pursuing a pragmatic strategy aimed at maximizing economic gains while managing geopolitical risks. There is clearly seen that describing the ROK's strategic system before it was widely used the terminology of "balancing" but in today's reality we face with "hedging" system, which is proven by the government wise policy aimed to use the "shield" before the problem arises.

For policymakers, this suggests the need to strengthen resilient, non-polarizing cooperation frameworks, particularly in technology, energy, and supply chains. Mini-lateralism, rather than rigid bilateralism or bloc politics, appears to be the most viable path forward.

For scholars, the case of South Korea affirms the analytical value of moving beyond traditional alliance theory. Middle powers are not merely balancing or bandwagoning; they are shaping institutions, setting norms, and managing interdependence in ways that are increasingly central to regional order.

Based on the results of comparative analysis, case study of mutual key papers, the fact that the political relations between the United States of America and the Republic of Korea are directly connected with either economic or military alliances. It might be noticed that recent years the dynamics between these two countries are changing not every year but even every day, especially, it is actualized with the recent either American or South Korean establishment changes.

In conclusion, the U.S.–ROK relationship illustrates the future of alliance politics in an age of complex interdependence, where power is exercised not just through military might, but through connectivity, networks, and strategic economic alignment. Nowadays, the South Korea became not only one of the leading partners of America in Indo-Pacific region but also the Partner who had proven its' loyalty over passed 72 years.

REFERENCES

- [1] Global Innovation Index. Republic of Korea ranking in the Global Innovation Index, 2024. <https://www.wipo.int/gii-ranking/en/republic-of-korea>
- [2] U.S. Department of State. Bureau of East Asian and Pacific Affairs. Bilateral relations fact sheet, 2020. - U.S. Department of State, 2020.
- [3] Kim H.A., Sorensen C.W. eds. Reassessing the Park Chung Hee era, 1961-1979: Development, political thought, democracy, and cultural influence. - University of Washington Press, 2011. – P. 22.
- [4] Ramon Pacheco Pardo. Shrimp to Whale. - C. Hurst & Co. (Publishers) Ltd., 2022.
- [5] U.S. Department of War. Joint statement of the 24th Korea-U.S. Integrated Defense Dialogue, 2024. <https://www.war.gov/News/Releases/Release/Article/3739122/joint-press-statement-for-the-24th-korea-us-integrated-defense-dialogue/>
- [6] The White House. Further modifying the reciprocal tariff rates, 2025. <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/07/further-modifying-the-reciprocal-tariff-rates/>
- [7] Park Chang-sik. Military Cooperation Under Yoon's Administration: Japan Smiles, Korea Doesn't? Mindle Field // Mindle News, South Korea. - 2024. <https://www.mindlenews.com/news/articleView.html?idxno=8106>
- [8] Global Firepower. 2024 Military Strength Ranking, 2024. <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>
- [9] Congressional Research Service (CRS) U.S.-South Korea Economic Relations, 2024. <https://www.everycrsreport.com/reports/IF10165.html>
- [10] UNCTAD. World Investment Report 2024: Greenfield Investment Trends, 2024. <https://unctad.org>
- [11] OECD. Foreign direct investment statistics, 2023. <https://www.oecd.org/investment/statistics.htm>
- [12] The White House. Indo-Pacific Strategy of the United States, 2023. <https://www.whitehouse.gov>
- [13] Asan Institute for Policy Studies. Public Opinion on U.S.-ROK Alliance, 2023. <https://en.asaninst.org>

АМЕРИКА ЖӘНЕ ОҢТҮСТІК КОРЕЯ ӘСКЕРІ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ДАМУ ДИНАМИКАСЫ

*Бұғытаева С.Қ.¹

*¹Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақала дипломатиялық, әскери және экономикалық аспектілерге назар аудара отырып, Америка Құрама Штаттары мен Корея Республикасы арасындағы екіжақты қарым-қатынастардың дамуын қарастырады. Мақалада «қырғи-қабақ соғыс» кезеңінен бүгінгі күнге дейінгі қарым-қатынастардың даму эволюциясын сипаттайтын тарихи контекст берілген және екі елдің қазіргі кездегі қиындықтары талданған. Зерттеу

АҚШ-КР альянсының негіздерін және Американың сыртқы саясатының Оңтүстік Кореяның дамуына әсерін зерттеу үшін қосымша дереккөздерге және әдебиеттерге шолуға негізделген. Теориялық маңыздылық екіжақты серіктестіктің бастауын жақсырақ түсінуде, ал практикалық маңыздылық үш негізгі бағыттағы стратегиялық ынтымақтастықты бағалауда жатыр: саясат, әскери қорғаныс және экономикалық инвестиция. Мақала бұл одақтың екі елдің сыртқы саяси күн тәртібіне және аймақтық тұрақтылыққа қалай әсер еткенін талдау арқылы ғылыми білімге үлес қосуды мақсат етеді.

Негізгі нәтижелер Оңтүстік Кореяның Индо–Тынық мұхиты экономикалық тәртібінде белсенді рөл атқарғанын көрсетеді. Ол өз пайдасын барынша арттырып, тәуекелдерді азайту үшін ынтымақтастық пен «хеджирлеуді» (тәуекелден сақтану стратегиясын) үйлестіріп отыр. Зерттеу АҚШ–Оңтүстік Корея одағы жаңа типтегі одақтық саясатты білдіретінін растайды. Мұнда әскери күштен гөрі желілік байланыстар, өзара тәуелділік және стратегиялық экономикалық үйлесімділік басты рөл атқарады.

Бұл зерттеуде мемлекеттік негізгі стратегиялар мен жоғары лауазымды тұлғалардың сөздеріне сапалық және тарихи-салыстырмалы талдау, сондай-ақ сарапшылар зерттеулеріне шолу жасалды. Мақала халықаралық қатынастарды зерттейтін ғалымдарға, саясаткерлерге, экономистерге, дипломаттарға, сондай-ақ Корея мен АҚШ арасындағы қатынастарды зерттеп жүрген студенттер мен магистранттарға пайдалы болуы мүмкін.

Тірек сөздер: Корея Республикасы, Америка Құрама Штаттары, одақ, саясат, экономика, екіжақты қарым-қатынастар, әскери ынтымақтастық, баланстық

ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ АМЕРИКАНО-ЮЖНОКОРЕЙСКИХ ВОЕННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

*Бугытаева С.К.¹

*¹ Казахский Университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. В данной статье рассматривается развитие двусторонних отношений между Соединенными Штатами Америки и Республикой Корея с акцентом на дипломатические, военные и экономические аспекты. В статье представлен исторический контекст, описывающий эволюцию отношений с эпохи холодной войны до наших дней, а также анализируются современные проблемы, с которыми сталкиваются обе страны. Исследование основано на вторичных источниках и обзоре литературы для изучения основ альянса США и Республики Корея и влияния американской внешней политики на развитие Южной Кореи. Теоретическая значимость заключается в лучшем понимании истоков двустороннего партнерства, а практическая — в оценке стратегического сотрудничества по трем основным направлениям: политика, военная оборона и экономические инвестиции. Цель статьи — внести вклад в научное знание, проанализировав, как этот альянс повлиял на внешнеполитические повестки дня обеих стран и региональную стабильность.

Основные результаты показывают, что Южная Корея заняла активную роль в Индо-Тихоокеанском экономическом порядке, сочетая сотрудничество и «хеджирование» для максимизации выгод и снижение рисков. Исследование подтверждает, что союз США-РК отражает новый тип союзной политики, где ключевое значение имеют сети, взаимосвязи и стратегическое экономическое выстраивание, а не только военная сила.

В данном исследовании использовался качественный и историко-компаративистский анализ основных государственных стратегий и выступлений первых лиц, а также анализ исследований экспертов. Статья может быть полезной для исследователей международных отношений, политикам, экономистам и дипломатам, а также студентам и магистрантам, исследующие отношения между Кореей и Америкой.

Ключевые слова: Республика Корея, Соединенные Штаты Америки, альянс, политика, экономика, двусторонние отношения, военное сотрудничество, балансирование

Information about the author:

Bugytayeva S.K. – master of human studies, doctoral student and lecturer, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World languages, e-mail: s.bugytayeva@gmail.com

Автор туралы мәлімет:

Бұғытаева С.Қ. – гуманитарлық ғылымдардың магистрі, докторант және оқытушы, Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті, e-mail: s.bugytayeva@gmail.com

Информация об авторе:

Бугытаева С.К. – магистр гуманитарных наук, докторант и преподаватель, Казахский Университет Международных Отношений и Мировых Языков имени Абылай хана, e-mail: s.bugytayeva@gmail.com

Received: September 2, 2025

Accepted: September 25, 2025

**Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және
АЙМАҚТАНУ» сериясы**

**ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ
и РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»**

**BULLETIN
of Ablai Khan KazUIRandWL
series “INTERNATIONAL RELATIONS and
REGIONAL STUDIES”**

3 (61) 2025

«Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ» АҚ «Полилингва» баспасында басылып шықты
«Баспа авторлық құқық материалдарының мазмұнына және фактілерді
жариялауға байланысты кепілдіктер бермейді, мақалалар нәтижелері
туралы деректер және басқа ақпараттар туралы мәліметке жауапты емес»

Отпечатано в издательстве «Полилингва» АО «КазУМОиМЯ имени Абылай хана»
«Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов и не предоставляет
гарантий в связи с публикацией фактов,
данных результатов и другой информации»

Ответственный за выпуск журнала
директор издательства:
Есенгалиева Б.А.

Технический редактор,
компьютерная верстка:
Кынырбеков Б.С.

Подписано в печать 30.09.2025 г.
Формат 70х90 1/8. Объем 48.75 п.л.
Заказ № 3590. Тираж 300 экз.

Издательство «Полилингва» КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 24-18
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru